

43
6

15

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

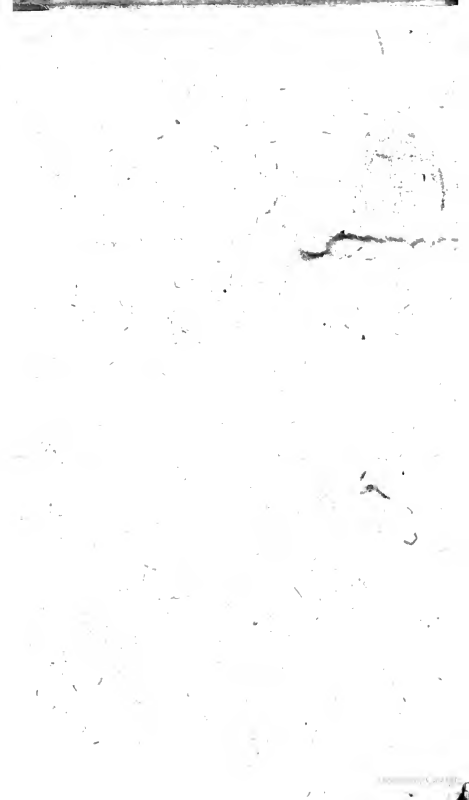
14-30. 6-28.

43. 7. 15.

43.
6
15.

43
6
15

2
09

SCIPIONIS AMIRATI CELEBER
rimi inter neotericos scriptoris,

DISSERTATIO DES POLITICÆ,

sive
DISCVRSVS

in

C. CORNELIVM TA-
CITVM,

POLITICAM DOCTRINAM APPRI-
me illustrantes, nup̄ ex Italico in Latinum
versū, & cum toto rei politicæ studiofo-
rum orbe communicati.

Adiuncta sunt

DIGRESSIONES POLITICÆ

CHRISTOPHORO PFLVGIO EQVITE

Misnico, viro imaginibus, & doctrina præclaro
indicatæ obiter amico studiofo.

*Accesserit ob argumenti similitudinem, summatimque
operis elegantiam*

DE REGIS, AC REGNI INSTITV-
TIONE LIBRI III.

Cum Elenchu Capitulū, & accurato Indice.

Cum gratia, & consensu Superiorum.

FRANCOFVRTI,

Typis NICOLAI HOFFMANNI, sumptibus
hæredum IACOBI FISCHERI.

Anno M. DC. XVIII.

ex legato J. J. G. G. G. G.

1000

IULIVS BELLVS

LECTORI S.

Ouarum rerum studium,
humano generi solens,
gratumque, cum rebusp.
tum ad magna natis ado-
lescentium ingeniis no-
xium, infestumque esse,
dum mecum reputo; sæpius in mentem
venit mirari, cur Scipionis Amirati in Ta-
citum magis, quam Taciti ipsius de re ci-
uili disputationes habeamus cognitæ.
Quam admirationem meam magis ma-
gisque auget ipsum differendi genus, ad-
eo diuersum, & discrepans inter se, vt vel
Tacitum, vel qui eius non sequuntur ve-
stigia, possis arguere; nisi forte censeas
in eiusmodi scripturæ genere aliud re-
rum auctorem per digressionem decere,
aliud laudi ponendum esse illi, qui hoc i-
psum promittat, neque agat aliud. Inter-
ea omnibus constare arbitror, in Taciti
disputationibus plus esse negotij, in his,
qui neotericorum insistent vestigiis, ma-

P R Æ F A T I O

ius otium deprehendi, & nescio, quid sũ
peruacanei ex inscitia reipubl. & vmbra-
tica illa doctrina, nonnullis nationibus
adeo frequenti, vt, posteaquam nugarum
maximarum veluti delectum egerunt, eas
opulenti Thesauri titulo, atq; indice ven-
ditare non dubitent. Quare consilium
mihi fuit, ipsas proponere Taciti disputa-
tiones, quas passim operi suo inseruit, vt
Magistri prudentiæ, quorum hoc seculo
prouentus maximus est, modum ex sapi-
entia, optimo exemplo primum discant,
dein doceant ceteros. Quoniam vero
benignum est (inquit ille) & plenum in-
genui pudoris fateri, per quos profeceris,
mihi pro hoc munere nihil, studiose le-
ctor, debeas. Scito, cum peregrinandi
studio Germaniã peragrarem, & cognos-
cendi viros doctrinę famã præstantes de-
siderio ducerer, incidisse me bono quo-
dã meo fato in C H R I S T O P H O R V M
P F L V G I V M Eq. Misnicum; Deus bo-
ne, quem virum? Equidem, vt summam
eius humanitatem, modestiam, & benefi-
centiam prætermittam, quibusuis opti-
marum disciplinarum studiis excultum,
incredibili memorandi facultate, & exi-
miis ingenij laudibus insignem, virum de-
nique

AD LECTOREM.

nique singularibus & naturæ, & artis privilegiis ornatissimum: naturæ primum, quia si quis maiorum ipsius claritatem respexerit, & vel in vnum, præter cæteros, IULIUM PFLUGIUM, qui ultimus omnium Numbergensis Episcopus, & Princeps extitit, mentis oculos defixerit, is Christophoro nobilissimæ prærogatiuæ laudem cogetur attribuere. Hic enim ille est Iulius Episcopus, qui auro-
rum nostrorum memoria ob dissidentes de religione sententias fluctuante Germania, prudentissimis consiliis, eloquentiæ fulmine, sanctitatis exemplo, arduis conatibus Christianam republ. mirifice iuuit, vetuitque, ne longe lateque serpente hæresum morbo totum patriæ corpus inficeretur: extat inter illius scripta ad Principes, populosque Germaniæ luculentissima oratio, expressum magnæ prudentiæ, charitatis, doctrinæ monumentum, quam apud plerosque omnes Germanos aureis litteris descriptam non haberi, neque manibus teri, valde mirarer, nisi maior eorum pars ferocibus obruta studiis surdas ad veritatem, & ad generosa verba aures haberet. Tanti viri similima propago Christophorus ad na-

P R Æ F A T I O

turæ munera tot artis, & industriæ labores adiunxit, ut inter doctos doctissimus domesticam gloriâ egregie continuaverit, tantumque meritorum apud bonos quoslibet animi virtutibus consecutus sit, quantum ad maximos quosque honores pro dignitate sustentandos abunde futurum esse videatur. Colloquebamur aliquando nonnihil de re litteraria, variosque præsertim de Italicis quibusdam ingeniis, rei politicæ plus iusto deditis, sermones serebamus: absurdam rem quibusdam videri, aiebat, ciuilis facultatis præcepta ab iis viris tradi, qui libertatem ne summis quidem labris degustant, cogunturq; ad placitum potentiorum, non ad suæ normam rationis differere, & de tota republic. eas plerunque sententias proferre, quæ dominantium rei conducunt magis, quam naturæ consentiunt. Quædam excusanti mihi, quibusdam aperte refraganti, sapienter subiungebat, plurimis saltem Italicorum non eximi, quin verbosis dissertationum mæandris, & phaleratis nimium circuitionibus, adeo discurrant, ut haud raro in orationis flumine mentis gutta desideretur, nihilque discursibus iis esse vide-

dea-

deatur hominibus ad solidam doctrinam aspirantibus mouendo fastidio, stomachoque aptius: occur veterum autorum discursus posthaberi, quos historiis suis passim pulcherrimo rerum dilectu, qua politice, qua geographice, interserere consueuerunt? profecto satius esse, horum digressiones vna cum rebus grauissimis, ex quibus eliciuntur, admirari, quam eorum, qui sententiolam casu excerptam, quatuor exemplis, totidemque similitudinibus circumuestitam, tanquam folium Sibyllæ credulis ingerunt: ostendebat mihi (præter cætera sapiente, & in rebus agendis consummato Philosopho dignissima opera) volumen propediem in lucem edendum, quo ille omnes omnium & Græcæ, & Latinæ historiarum scriptorum digressiones collectas, & in ordinem digestas, doctissimis illustrauerat scholiis, & interiectis suo Marte obseruationibus ampliauerat. Accidit deinde, vt cum paucis post mensibus præsentium Amirati discursuum editione forte interesssem, operæ precium fore putauerim, si ego ipse, perlecto animi causa Tacito, quasdam eiusdem digressiones

PRÆF. AD LECT.

ob oculos tibi ponerem , vt saltem hoc
exemplo scripturienti huic seculo pri-
scam modestiam obiiciens , quantum à
nimio loquentiæ fluxu temperandum, &
quam breuiore compendio ad sapien-
tiam contendendum sit, intelligas. Hoc
studium meum vt boni consulas,
vehementer te etiam atque
etiam rogo.

DI-

DIGRESSIONVM
POLITICARVM EX C.
CORN. TACITO EX-
CERPTARVM E-
LENCHVS.

I. De vrbis, & orbis Romani conuerſionibus ab V.
C. vsque ad principatum Auguſti.

De ſcriptoribus rerum Romanarum.

II. De lege maiestatis, & delatoribus eius criminis.

III. Principem praesidere cognitionibus, haud eſſe
eſſe.

IV. Cur Tiberius ſpectaculis gladiatorum abſti-
nerit.

Quibus de cauſis Tiberius continuare imperia,
ac pleroſque ad finem vita in iſſdem exerci-
tibus, atque iuriſdictionibus habere ſolitus
fuerit.

V. De comitiis conſularibus, & quo aſtu Tiberius
iis praefuerit.

VI. De inſula Batauorum: de Rheno, Vahali, &
Moſa fluminibus.

VII. De colophone, & oraculo Apollinis Clarj.

VIII. De moribus Armeniorum.

IX. De Aegypto inter dominationis arcana ab Au-
guſto ſepoſita.

X. Elogium Germanici, qui Alexandro Magno
praefertur, nedum cum eo comparatur.

a 5 XI. Ar-

E L E M E N T A .

- XI. Arminium omnium, qui vnquam laceſſue-
rint Romanum Imperium, fortiſimum
ſuiſſe.
Gracos ſua tantum mirari, Romanos vetera
extollere, recentia negligere.
- XII. De imbecillitate prudentiæ humana.
- XIII. Cur maxima quæque ambigua ſint.
- XIV. De principiis iuris, & quibus modis legum mul-
tudo in Romana rep. exundauerit.
- XV. Quare conſultores principum atate prouecta
ſpeciem magis principalis amicitia, quam
vim retineant.
- XVI. De luxu & parſimoniâ vrbis.
- XVII. De Tribunitia poteſtate.
Quæ ſint Hiſtorici partes, præſertim corruptiæ
temporibus.
- XVIII. De nomine Imperatoris, & vocabuli eius ho-
nore.
- XIX. De ſtatu rei Romana ſub Tiberio Imp.
- XX. Claro ſub exemplo falſas auditiones pellen-
das eſſe.
- XXI. Principes maximis clarorum virorum meritis
fortunam ſuam deſtrui, exiſtimare, & pro
beneficiis, quæ exſolui non poſſunt, odium
reddere.
- XXII. De conſilio humano.
- XXIII. De veteri populi Romani more donandi, atque
honorandi reges ſocios ob virtutem.
- XXIV. De ſcriptoribus Romanis.
De prudentia politica pro rei ſtatu.
- XXV. De tyrannica abolitione memoria rerum.
- XXVI. De moribus Thracum.
- XXVII. De

ELENCHVS.

- XXVII. De causis secessus Tiberij in Campaniam.
- XXVIII. De monte Querquetulano, siue Caelio, item de vico Thusco.
- XXIX. De Capreis insula, & cur Tiberius in ea se abdiderit.
- XXX. Tyrannos scelerum suorum ministros tandem affligere solere.
- XXXI. Ipsis quoque tyrannis facinora, atq; flagitia sua exosa esse, & in supplicium vertere.
- XXXII. De origine, ac potestate præfecti vrbis.
- XXXIII. De sceneratoribus, & modo scenoris olim præscripto.
- XXXIV. De fato, & casu.
- XXXV. De Phœnice historia, an fabula lepida, & iucunda.
- XXXVI. Bonam iuuentam sapius flagitiosa senectute obliterari.
- XXXVII. De Seleucensium rebus.
Accitos in partē aduersus omnes valescere.
Reges imperium ciuitatum cur paucis potius, quam populo committant.
- XXXVIII. De ludis secularibus.
- XXXIX. De inuentoribus litterarum.
- XL. De magistratibus, & iudiciis.
- XLI. De patricijs maiorū, & minorū gentium.
- XLII. De pomærio vrbis. (italia.
- XLIII. De causa frequentis caritatis annonæ in I-
- XLIV. De more regum Asiaticorum in amicitia, ac societate per mutui sanguinis degustationem firmanda.
- XLV. De legis actione, & iudiciis.

XLVI. Da

ELENCHVS.

- XLVI. Desitu Byzanti, & Apollinis responso.
- XLVII. Turpissimum esse Principi aliena egere secundia.
- XLVIII. De quaestoribus ararij.
- XLIX. De coloniis.
- L. Quae sub bonis principibus rerum secundarum, sub tyrannis publica cladis insignia sunt.
- LI. De restauratione vrbis Romae.
- LII. De adulatione Senatus, plebis, exercitus amicorum, libertinorum.
Viru vita, morteque illustribus vt separatas sepulturas, ita & propriam deberi memoriam.
- LIII. De causis corrupta veritatis historiarum.
- LIV. De statu rei Romanae sub Imp. Galba.
- LV. De mathematicis.
- LVI. De vacatione militari.
- LVII. Pessimum quemque aduersus publicum odium priuatam gratiam preparare.
- LVIII. Prodigia, rudibus seculis, etiam in pace obseruata: male cultis tantum in metu audiri.
- LIX. In bellis ciuilibus omnem pecuniam in militum vsum conuerti, & magno vulgi morore, alimentorum pretia intendi.
- IX. De Papbia Veneris delubro, & effigie.
Ex duorum moribus egregij Principis efflata virtutes.
- LXI. Cur Oriens pacatior antiquitus Occidente.
- LXII. Meribus, ac vestibis externis abstinentum esse praesertim exercituum ductoribus.

LXIII. De

E L E N C H V S.

- LXIII. De priscis ac nouis moribus.
- LXIV. Vel horam in imperio viuere iucundum esse.
- LXV. De bellorum ciuiliū truculentia.
- LXVI. Inter summa, & precipitia nihil medium esse, memorabili experimento.
- LXVII. De Capitolij Romani adificatione, restauratione, & incendio.
- LXVIII. De truculento flagrantis patriæ spectaculo, quo altera pars Romani populi letabatur altera furiebat.
- LXIX. Discordias ducum facinoribus causas, & initium præbere.
- LXX. De restitutione Capitolij Romani & ceremoniis dedicandi.
- LXXI. De fictitiis, & fabulosis (vt credere fas est) Vespasiani miraculis.
De ipsius in templum Iouis Ditis ingressu.
De numinis origine.
- LXXII. De Libano monte, Iordane fluuio, Asphaltitè lacu:
- LXXIII. De Cimbrorum gloria, & caterorum Germanorum virtute.
- LXXIV. De scriptoribus rerum Romanarum.
De infestissimis virtuti temporibus.
Tardiora esse remedia, quam mala.
- LXXV. Ex sapientia modum retinere difficilimum esse.
- LXXVI. De Britannia situ, & forma.
- LXXVII. De virtute eius sub malo Principe.

DIGRESSIONES POLITICÆ EXCERPTÆ

EX

C. CORN. TACITO,

Quibus hodierna de Republ. differen-
tium audacia peisico Romanæ mode-
stiz exemplo in ordinem
cogitur.

*De urbis & orbis Romani conuersionibus ab V.
C. usque ad principatum Augusti. 2.
De Scriptoribus rerum Ro-
manarum.*

Annal. lib. i.

Rbem Romam à principio Reges
habuere. Libertatem, & Consula-
latum L. Brutus instituit. Dictatu-
ræ ad tempus sumebantur: neque
Decemuiralis potestas vltra bien-
nium, neque Tribunorum militum consulare
ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa do-
minatio, & Pompeij, Crassique potentia cito in
Cæsarem: Lepidi, atq; Antonij arma in Augu-
stum cessere, qui cuncta discordiis ciuilibus fef-
sa, nomine Principis sub imperium accepit. Sed
vete-

DIGRES. POLIT.

veteris populi Rom. prospera, vel aduersa, clatis
Scriptoribus memorata sunt : temporibusque
Augusti dicendis non defuere decora ingenia,
donec gliscente adulatione detererentur. Ti-
berij, Caiiq; , & Claudij, ac Neronis res floren-
tibus ipsis, ob metum falsæ, postquam occide-
rant, recentibus odiis, compositi sunt. Inde
consilium mihi pauca de Augusto, & extrema
tradere: mox Tiberij principatum, & cætera: si-
ne ira, & studio, quorum causas procul habeo.

De lege Maiestatis, & delatoribus eius criminis.

NON tamen ideo faciebat fidem ciuilis ani-
mi: nam legem maiestatis reduxerat; cui
nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium
veniebāt, si quis proditione exercitum, aut ple-
bem seditionibus, denique male gesta reip. ma-
iestatem populi Romani minuisset. Facta ar-
guebantur, dicta impune erant. Primus Augu-
stus cognitionem de famosis libellis, specie le-
gis eius tractauit, commotus Cassij Seueri li-
bidine, qua viros feminasque inlustres proca-
cibus scriptis diffamauerat: mox Tiberius, con-
sultate Pompeio Macro prætore, an iudicia ma-
iestatis redderentur, exercendas leges esse, re-
spondit. Hunc quoq; asperauere carmina, in-
certis auctorib. vulgata in sæuitiam, superbiam-
que eius; & discordem cum matre animum.
Haud pigebit referre, in Falanio & Rubrio, mo-
dicis equitib. Romanis, prætentata crimina, vt
quib. iniuriis, quanta Tiberij arte, grauissimū exi-
tium

*Est Tiberius
nomen patris
P. & in acta
sua iurari, re-
cusauerat, &
plura ciuili-
ter dicta a-
bat; non ta-
men, &c.*

*In initium sani-
endi ob crimē
læsa maiesta-
tis.*

DIGRESSIONES

tium irrepperit, dein repressum sit, postremo ar-
ferit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio
obiiciebat accusator, quod inter cultores Au-
gusti, qui per omnes domos in modum colle-
giorum habebantur, Cassium quendam mi-
num, corpore infamem, adsciuisset: quodque
venditis hortis, statuam Augusti simul manci-
passet: Rubrio crimini dabatur, violatum per-
iurio nomen Augusti. Quæ ubi Tiberio notue-
re, scripsit Consulibus, *Non ideo decretum patri suo
cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cas-
sium histrionem solitum inter alios eiusdem artis inter-
esse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacra-
set. Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia
numinum simulacra, venditionibus hortorum, & do-
muum accedant. Iusiurandum perinde asstimandum,
quam si Iovem fefellisset: Deorum iniurias Diis cura.*
Nec multo post, Granium Marcellum præto-
rem Bithyniæ, Quæstor ipsius Cæpio Crispinus
maiestatis postulavit, subscribente Romano
Hispane; qui formam vitæ inivit, quam postea
celebrem miseriæ temporum, & audaciæ ho-
minum fecerunt. Nam egens, ignotus, inquis,
dum occultis libellis sævitia principis adreperit,
mox clarissimo cuique periculum facescit, po-
tentiam apud vnum, odium apud omnes ade-
ptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pau-
peribus diuites, ex contemptis metuen-
di, perniciem aliis, ac postremum
sibi inuenere.

*Delatorum ra-
bies, togæ a ci-
vitate quoli-
bet civili bel-
lo infestior,
unde, & à
quo incepta.*

Princi-

POLITICÆ.

*Principem præsidere cognitionibus, haud
è republ. esse.*

NEc patrum cognitionibus satiatus (*scilicet O. Peripateticus*
Tiberius) iudiciis adsidebat in cornu tribu-
nalis, ne prætorem curuli depelleret: multaque
eo coram, aduersus ambitum, & potētium præ-
ces constituta. Sed dum veritati consulitur, li-
bertas corrumpebatur.

*Cur Tiberius spectaculis gladiatorum
abstinuerit.*

EDendis gladiatoribus, quos Germanici fra-
tris, ac tuo nomine obtulerat, Drusus præ-
sedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens;
quod vulgus formidolosum, & pater arguisse
dicebatur; Cur abstinuerit spectaculo ipse, va-
rie trahebant; alij tædio cætus, quidam tristitia
ingenij, & metu comparationis, quia Augustus
comiter interfuisset. Non crediderim, ad osten-
tandam sæuitiam, mouendasque populi offen-
siones, concessam filio materiem; quamquam
id quoque dictum est.

*Quibus de causis Tiberius continuare imperia,
ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exerci-
tibus, atq; iurisdictionibus habere
solutus fuerit.*

ID quoq; motum Tiberij fuit, continuare im-
peria, ac plerosq; ad finem vitæ in iisdem ex-
ercitibus, aut iurisdictionibus habere. Causæ
variæ traduntur; alij tædio nouæ curæ, semel
b pla-

DIGRESSIONES

*Tyrannorum
mentes metu
perenni, ma-
liſque conſul-
tis dilacera-
ta.*

placita pro æternis ſeruauiffe; quidam inuidia, ne plures fruerentur. Sunt, qui exiſtimēt, vt calidum eius ingenium, ita anxium iudicium; neque enim eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat; ex optimis periculū ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat; qua hæſitatione poſtremo eo proueetus eſt, vt mandaue- rit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus.

De Comitiiſ Confularibus, & quo aſtu Tibe- rius iſ præfuerit.

*Iſa ſolus crea-
bat Coſſ &
Senatus ſuf-
fragii ſimu-
lacrum per-
mixtabat.*

DE Comitiiſ Confularibus, quæ tū primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare auſim: adeo diuerſa non modo apud auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Modo ſubtractiſ candidatorum nomi- nibus, originem cuiuſque & vitam, & ſtipendia deſcripſit, vt, qui forent, intelligerentur: aliquādo ea quoq; ſignificatione ſubtracta, candida- tos hortatus, ne ambitu comitia turbaret, ſuam ad id curam pollicituſ eſt: plerumque eos tan- tum apud ſe profeſſoſ diſſeruit, quorum nomi- na Conſulibuſ edidiſſet: poſſe & alioſ profite- ri, ſi gratiæ, aut meritiſ conſiderent. Spécioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantoque maio- re libertatiſ imagine tegebantur, tanto eruptu- ra ad inſenſuſ ſeruitium.

De inſula Batavorum: de Rheno: Vahali, & Moſa fluminibuſ.

*Annal lib. 2.
Præd. 4, ſc.
qua ad bellū*

Inſula Batavorum, in quam conuenirent præ- dicta, ob facileſ adpulſuſ, accipiendiſq; co- piis,

POLITICÆ.

piis, & transmittendum ad bellum opportuna. *Cattis infestandum appa- rata etiam.*
 Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatque nomen, & violentiam cursus, qua Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: *Geographica digressio cum nonnullis seqq.*
 ad Gallicam ripam latior, & placidior adfluens, verso cognomento Vahalen accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine, cuiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

De Colophone & oraculo Apollinis Clarii.

Igitur viso Illo, quæq; ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarij Apollinis oraculo vteretur. Non scæmina illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis, & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium, & nomina audit: tum in specum digressus, hausta fontis arcani aqua, ignatus plerunque literatum, & carminum, edit responsa, versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit, & ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.

De moribus Armeniorum.

Nota hæc Germanico, sed præuerti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis, & situ terrarum, quo nostris principiis de late prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisque imperiis

b a in-

DIGRESSIONES

interiecti, & sæpius discordes sunt, aduersus Romanos odio, & in Parthum inuidia.

De Aegypto inter dominationis arcana ab Augusto seposita.

Tiberius si quidē acerrime Germani cū increpauerat, quod non sponte principis Alexandriam introisset.

NAM Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus seposuit Aegyptum: ne fame vrgeret Italiam, quicquid eam prouinciam, claustraq; terræ, ac maris, quantumvis leui præsidio aduersum ingentes exercitus in sedisset.

Elogium Germanici, qui Alexandro Magno præfertur, nedum cum eo comparatur.

Quis elegantius, iustiusue, an Velleium Casarem; an hic Germanicum Alexandro contulerit, cogita.

FVNUS sine imaginibus, & pompa per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fati adæquarent. Nam vtrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse. Sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, vno matrimonio, ceteris liberis egisse: neque minus præliatorem; etiamsi temeritas abfuerit, præpeditusque sit percussas tot victoriis Germanias seruitio premere: quod si solus arbiter rerum, si iure, & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, cæteris bonis artibus præstitisset.

At-

POLITICÆ.

*Arminium omnium, qui unquam laceſſue-
runt Romanum imperium, fortiſſimum fuiſſe.*

*2. Græcos ſua tantum mirari, Romanos
vetera extollere, recentia ne-
gligere.*

CÆterum Arminius, abſcedentibus Roma-
nis, & pulſo Maroboduo, regnum adſe-
ctās, libertatem popularium aduerſam habuit;
petitusque armis, cum varia fortuna certaret,
dolo propinquorū cecidit, liberator haud du-
bie Germaniæ, & qui nō primordia populi Ro- Sape virtus
minuit fa-
mani, ſicut alij reges, ducesque, ſed florentiſſi- ma, plerumq;
ſilet, modo
ampliſcas
nimu.
mum imperium laceſſerit; præliis ambiguus,
bello non victus, ſeptem & triginta annos vite,
duodecim potentiæ explevit; caniturque ad-
huc barbaras apud gentes, Græcorum annali-
bus ignotus, qui ſua tantum mirantur; Roma-
nis haud perinde celebris, dum vetera extolli-
mus, recentium incurioſi,

De imbecillitate prudentiæ humanæ.

Mhi quanto plura recentium, ſeu veterum Annal. lib. 3.
Claudius. n.
omiffus fue-
rat à Meſſa-
lino in gratia
agendus ob
vindictam
Germanici.
reuolo, tanto magis ludibria rerū mor-
talium cunctis in negotiis obuerſantur; quippe
fama, ſpe, veneratione potius omnes deſtina-
bantur imperio, quā quem futurum, principem
fortuna in occulto tenebat: *Claudium ſcilicet.*

Cur maxima queque ambigua ſint.

Iſ finis fuit vlciſcenda Germanici morte, non
modo apud illos homines, qui tum agebant,
b 3 etiam

DIGRESSIONES

etiam secutis temporibus vario rumore iactata. Adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoquomodo audita pro compertis habent; alij vera in contrarium vertunt; & gliscit vtrumque posteritate.

De principiis iuris, & quibus modis legum multitudo in Romana republ. exundauerit.

Relatum deinde de moderanda Papia Popæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes, incitâdis cælibum pœnis, & augendo æratio sanxerat. Nec ideo cōiugia, & educationes liberû frequentabantur, præualida orbitate: cæterum multitudo periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum interpretationibus subuerteretur: vrq; antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam, ac varietatem legum peruentum sit, altius differam. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoq; sine pœna, aut coercitationibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabatur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia, ac pudore, ambitio, & vis incedebat, prouenire dominationes: multosque apud populos, æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum

*Antea sola
virtus pro
lege erat.*

*Mox ingruen-
tibus domi-
nationibus
arbitrium
regum suc-
cessit.*

num animis simplices erant : maximeque fa- *Alibi regibus*
 ma celebrauit Cretenſium, quas Minos, Spar- *eiouſis leges*
 tanorum, quas Lycurgus : ac mox Athenien- *propoſita.*
 ſibus quaſitores iam, & plures Solon perſcrip-
 ſit. Nobis Romulus, vt libitum, imperita-
 uerat : dein Numa religionibus, & diuino iu-
 re populum deuinxit ; repertaque quædam à
 Tullo, & Anco ; ſed præcipuus Seruius Tul-
 lius ſanctor legum fuit, quis etiam reges ob-
 temperarent. Pulſo Tarquinio, aduerſum
 patrum factiones multa populus parauit tuen-
 dæ libertatis, & firmandæ concordæ, creatique
 decemviri, & accitis, quæ uſquam egregia.
 compoſitæ duodecim tabulæ, ſiſis æqui iuris.
 Nam ſecutæ leges etſi aliquâdo in maleficos ex *Sed ea apud*
 delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & *Rom ſapius*
 adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi cla- *per vim lata.*
 ros, aliaque ob praua, per vim latæ ſunt. Hinc
 Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis ; nec
 minor largitor nomine Senatus Druſus ; corru-
 ptis ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocij. At
 in bello quidem Italico, mox ciuili omiſſum,
 quin multa & diuerſa ſciſcerentur ; donec L.
 Sulla dictator, abolitis, vel conuerſis priori-
 bus, cum plura addidiſſet, otium ei rei haud *Vnde turba*
 in longum parauit, ſtatim turbidis Lepidi ro- *ciuiles, & la-*
 gationibus ; neque multo poſt Tribunis red- *gâ Varietas.*
 dita licentia, quoquo vellent, populum agitan-
 di. Iamque non modo in commune, ſed in ſin-
 gulos homines latæ quaſtiones : & corruptiſ- *Quâ fruſtra*
 ſima Republ. plurimæ leges. Tum Cn. Pom- *Pompeius*
 peius tertium conſul, corrigendis moribus *corrigere ag-*
 graſſus.

DIGRESSIONES

delectus, & grauior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem, ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia, non mos, non ius: deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiaæ focurus, quæ triumphatu iusserat, aboleuit: deditque iura, quis pace, & principe vterentur. Acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, vt si à priuilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia tene- ret. Sed altius penetrabant, vrbemq;, & Italiam, & quod vsquam ciuium, corripuerant: multo- rumque excisi status & terror omnibus intenta- batur: ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinq; è prætoriiis, totidem è cæ- tero senatu sorte duxisset: apud quos exsoluti plerique legis nexus, modicum in præsens leua- mentum fuere.

*Quare consultores principum ætate prouecta
speciem magis principalis amicitia,
quam vim retineant.*

*Rebus etiam
aulicis ma-
net quidam
celus orbis.*

Igitur incolumi Meccenate proximus (*Crispus Sallustius*) mox præcipuus, cui secreta impera- torum inniterentur, & interficiendi Posthumi Agrippæ conscius, ætate prouecta, speciem ma- gis in amicitia principis, quam vim tenuit. Idq; & Meccenati acciderat: *Fato potentia raro sempi- terne: an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est, quod cupiant.*

De

POLITICÆ.

De luxu & parsimonia urbis.

AVditis Cæsaris literis, remissa Ædilibus talis cura, luxusque mensæ, à fine Actiaci belli, ad ea arma, quis Ser. Galba rem R. adeprus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti paullatim exoluere. Caussas eius mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabeantur: nam etiam rum plebem, socios, regna colere, & colilicirum, vt quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen, & clientellas inlustrior habebatur: postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; cæteri ad sapientiora conuertere, simul noui homines è municipiis, & coloniis, atq; etiam prouinciis, in senatum crebro assumpti, domesticam parsimoniam intulerunt. Et quamquam fortuna, vel industria plerique pecuniosam ad senectam peruenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus ad stricti moris autor Vespasian⁹ fuit, antiquo ipse cultu, victuq; obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior, quam pœna ex legibus, & metus: nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis, & artium imitanda posteris tulit. Verum hæc nobis erga maiores certamina ex honesto mancant.

De Tribunitia potestate.

Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentes accusatores represserat, mittit literas

Libertas magnificentiæ alit, extincta cinas ad frugalitatem cogit. Vel prodigo principe timore, & pote qui facili rapax sit.

Vel avaro exemplum dante, vt Vespasianus.

Stc speciose vocabulu

DIGRESSIONES

phismata po- teras ad Senatum, quis potestatem tribunitiam
litica obmol- Druſo petebat. Id ſummi ſtaſtigij vocabulum
lunantur. Auguſtus repperit, ne regis, aut dictatoris no-
men adſumeret, ac tamen appellatione aliqua
cætera imperia præmineret.

Quæ ſint hiſtorici partes, præſertim corru- ptis temporibus.

*Sine ira, &
ſudio ſcri-
benda eſt hi-
ſtoria.*

EXſequi ſententias haud inſtitui, niſi inſi-
gnes per honeſtum, aut notabili dedecore:
quod præcipuum munus annalium reor, ne vir-
tutes ſileantur, vtque prauis dictis, factis que ex
poſteritate, & infamia metus ſit. Cæterum tem-
pora illa adeo infecta, & adulatione ſordida
fuere, vt non modo primores ciuitatis, quibus
claritudo ſua obſequiis proteſtenda erat, ſed om-
nes conſulares magna pars eorum, qui præ-
tura functi, multique etiam pedarij ſenatores
certatim exſurgerent, ſædaque, & nimia cen-
ſerent. Memoriz proditur, Tiberium, quo-
tiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc
modum eloqui ſolitum, **O HOMINES AD
SERVITUTEM PARATOS**: ſcilicet et-
iam illum, qui libertatem publicam nollet, tam
proiectæ feruientium patientiæ tædebat.

De nomine Imperatoris, & vocabuli eius honore.

*Imperatoris
vocabulum
eſt in cæſaribus*

Sed Tiberius pro confecto (*nempe, bello contra
Tacfarinatem nondum victum*) interpretatus, id
quoque Blaſo tribuit, vt Imperator à legioni-
bus

P O L I T I C Æ.

bus salutaretur: prisco erga duces honore, qui *benemerentibus de rep.*
bene gesta republic. gaudio, & impetu victoris *non paucis,*
exercitus conclamabantur: erantque plures *postremo nomi-*
simul imperatores, nec super cæterorum æ- *mini concessum.*
qualitatem, Concessit quibusdam & Augu-
stus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso po-
stremum.

De statu rei Romana sub Tiberio Imper.

EX in vetus, & sæpe simulatum proficiscendi *Annal. lib. 4.*
in prouincias consilium refertur: multitu-
dinem veteranorum prætexebat Imperator, &
delectibus supplendos exercitus; nam volun-
tarium militem deesse: ac si suppeditet, non ea-
dem virtute, ac modestia agere; quia plerumq;
inopes, ac vagi sponte militiam sumant, percen-
suitque cursim numerum legionum, & quas
prouincias tutarentur. Quod mihi quoq; exe-
quendum reor, quæ tum Romana copia in ar-
mis, qui socij reges, quanto sit angustius impe-
ritatum. Italiam utroq; mari duæ classes, Misen-
um apud, & Rauennam, proximumque Gal-
liæ littus rostratæ naues præsidebant, quas A-
ctiaca victoria captas Augustus in oppidum Fo-
roiulense miserat, valido cum remige. Sed *Inferâ, superiusq; mare*
præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in *singula clas-*
Germanos, Gallosque subsidium, octo legio- *ses, & Gallia*
nes erant. Hispaniæ recens perdomitæ, tribus *littora rostra*
habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, do- *ta naues tu-*
num populi Romani; cætera Africæ, per duas *tabantur.*
le-

DIGRESSIONES

*Orbi Roma-
nus, eiusq; li-
mites viginti
quinq; legio-
nibus munia
bantur.*

legiones, parique numero Ægyptus. Dehinc initio ab Suria vsq; ad flumē Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita; accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur aduersum externa imperia; & Thraciam, Rhæmetalces, ac liberi Corys; ripamque Danubij, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia attinebant. Totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repentinum auxilium in Italia posceret, haud procul

*Vrbs trib. Græ-
banis, nouem
prætorib. co-
hortib. custo-
diebatur.*

*Præter socio-
rū triremes,
& auxilia in
prouinciis.*

accirentur; quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, nouē prætoriæ cohortes, Etruria ferme, Vmbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæque & auxilia cohortium; neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum ex vsu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim, recensere cæteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam

*Tiberius, in-
columni Drus-
so, princeps e-
gregius: sed
hæc quæcum
paullo post
mutatus ab
illo.*

diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, & priuatorū maxima, apud patres tractabantur; dabaturq; primoribus disserere: & ad adulationem lapsos cohibebat ipse, mandabatque honores, nobilitatem maiorum claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando: vt satis constaret, non alios potiores fuisse; sua consulibus, sua prætoribus species. Minorum quoque magistratuum

exer-

P O L I T I C Æ.

exercita potestas; legesque, si maiestatis quæstio
eximeretur, bono in vsu. At frumenta, & pecu-
niæ vectigales, cætera publicorum fructuum;
societatibus equitum Romanorum agitaban-
tur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, qui-
busdam ignotis ex fama mandabat; semelque
adsumpti tenebantur, proflus sine modo, cum
plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes
acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo
culpa ex principe; quin in fœcunditati terrarum;
aut asperis matis obuiam iit; quantum impen-
dio, diligentiaque poterat: & ne provinciæ no-
uis oneribus turbarentur, vtque vetera sine aua-
ritia, aut crudelitate magistratum tolerarent;
prouidebat: corporum verbera, ademptiones
bonorum aberant. Rari per Italiam Cæsaris a-
gri; modesta seruitia; intra paucos libertos dō-
mus, ac si quando cum priuatis disceptaret, fo-
rum & ius. Quæ cuncta noti quidem comi via,
sed horridus, ac plerunque formidatus, retine-
bat tamē, donec morte Drusi verterentur. Nam
dum superfuit, mansere: quia Seianus, incipien-
te adhuc potentia, bonis consiliis notescere vo-
lebat, & vltor metuebatur, non occultus odij;
& crebro quærens, incolumi filio adiutorem imperij
alium vocari; & quantum superesse, vt collega dicatur?
Primās dominandi spes in arduo; vbi sis ingressus, ad ef-
fusa studia: & ministros. Exstructā iam sponte præfecti ca-
stra, datos in manum militis: terti effigiem eius in mo-
numentis Cn. Pompeij: cōmunes illi cum familia Dru-
sorum fore nepotes: precandam posthac Modestiam, vt
contentus esset. Neque raro, neque apud paucos
talis

*Sic Nero post
matris interitum
se in omni-
bus libidines
effudit.*

*Vt in agro, so-
in aula infe-
lix lolū, &
steriles domi-
nantur aue-
na.*

DIGRESSIONES

taliam iaciebat : & secreta quoque eius , corrupta vxore , prodebantur.

Claro sub exemplo falsas auditiones pellendas esse.

IN tradenda morte Drusi, quæ plurimis, maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli. Sed non omiserim eorundem temporum rumorem validum adeo, vt nondum exolescat. Corrupta ad scelus Liuia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum stupro vinxisse : quod is Lygdu ætate, atque forma charus domino, interq; primores ministros erat: deinde inter confcios, vbi locus beneficij, tempusque composita sint, eo audaciæ prouectum, vt verteret, & occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei apud filium epulanti offerretur : ea fraude tum senem, postquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, & iuueniliter hauriente, auctam suspicionem, tanquam metu, & pudore, sibimet inrogaret mortem, quã patri struxerat. Hæc vulgo iactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis reb. exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, & nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciatet, auctorem exquireret: insita denique in extraneos cunctatione, & mora, aduersum vnicum, & nullius ante flagitij compertum

VIC-

*Non temere credere nec
sine sapientia.*

POLITICÆ.

uteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium
 repertor habebatur, ex nimia charitate in eum
 Cæsaris, & cæterorum in utrumq; odio, quam-
 vis fabulosa, & immania credebantur: atro-
 ciore semper fama erga dominantium exitus. *Vulgus credu-
 lum.*
 Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani pro-
 ditus, tormentis Eudemi, ac Lygd: patefactus
 est: neque quisquam scriptor tam infensus ex-
 titit, ut Tiberio obiektaret, cum omnia alia con-
 quirerent, intenderentque. Mihi tradendi, ar-
 guendi que rumoris causa fuit, ut claro sub ex-
 emplo falsas auditiones depellerem, peterem-
 que ab iis, quorum in manus cura nostra vene-
 rit, ne diuulgata atque incredibilia, auide acce-
 pta, veris, neque in miraculum corruptis ante-
 habeant.

*Principes maximis clarorum virorum meritis
 fortunam suam destrui, existimare, & pro be-
 neficiis, quæ exsolui non possunt, o-
 dium reddere.*

CRedebant plerique auctam offensionem
 ipsius intemperantia, immodice iactantis, *Loquitur de
 C. Silio lega-
 to Germani-
 ci.*
 suum militē in obsequio durauisse, cum alij ad
 seditiones prolaberentur: neque mansurum
 Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cu-
 pido nouandi fuisset. Destruui per hæc fortunam
 suam Cæsar, imparemque tanto merito reba-
 tur. Nam beneficia eousque leta sunt, dum vi-
 dentur exsolui posse: ubi multum ante-
 uenire, pro gratia odium
 redditur.

*Principes ni-
 hil debere vo-
 lunt: omnia
 sibi dari
 putant.*

De

DIGRESSIONES

De consilio humano.

HVncego Lepidum, temporibus illis, grā-
uē, & sapientem virum fuisse, comperio.
Nam pleraque ab sœuis adulationibus aliorum
in melius flexit: neque tamen temperamenti e-
gebat, cum æquabili auctoritate, & gratia apud
Tiberium viguerit. Vnde dubitare cogor, fato,
& sorte nascendi, vt cætera, ita principum incli-
natio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in
nostris consiliis, liceatque inter abruptam con-
tumaciam, & deforme obsequium, pergere iter
ambitione, ac periculis vacuum.

*Hac medio-
critas vita
laudatur in
Agric.*

De veteri populi Rom. more donandi, atque honorandi reges socios ob vir- tutem.

COgnitis de hinc Ptolomæi per id bellum
(*Tacfarinatis*) studiis, repetitus ex vetusto
mos, missusque è Senatoribus, qui scipionem
eburnum, togam pictam, antiqua patrum mu-
nera daret, regemque, & socium, atq; amicum
appellaret.

De scriptoribus Romanis. 2. De prudentia poli- tica pro reip. statu.

PLeraque eorum, quæ retuli, quæq; referam,
parua forsitan, & leuia memoratu videri,
non nescius sum: sed nemo Annales nostros
cum scriptura eorum contenderit, qui veteres
populi Rom. res composuere. Ingentia illi bel-
la, expugnationes urbium, fusos, captosq; reges:
aut, si quando ad interna præuerterent, discor-
dias

*Latioꝝ histo-
ricis antiquis
campus, an-
nales in ar-
tis.*

POLITICÆ.

dias consulum aduersum tribunos, agrarias, frum-
 mentariasque leges, plebis, & optimatium cer-
 tamina, libero egressu memorabant. Nobis in
 arcto, & inglorius labor. Immota quippe, aut
 modice laceffita pax, mœstæ vrbiſ res, & princi-
 pes proferendi imperij incuriosus erat. Non tñ
 sine vsu fuerit, introspicere illa primo aspectu
 leuia, ex quibz magnarum sæpe rerum motus o-
 riuntur. Nam cunctas nationes, & vrbes, pō-
 pulus, aut primores, aut singuli regunt: delecta
 ex his, & constituta reipubl. forma, laudari faci-
 lius, quam euenire; vel si euenit, haud diuturna
 esse potest. Igitur vt olim plebe valida, vel cum
 patres pollerent, noscenda vulgi natura, & qui-
 bus modis temperanter haberetur; senatusque
 & optimatium ingenia qui maxime perdidice-
 rant, callidi temporum, & sapientes credebantur:
 sic conuerso statu, neque alia rerum, quam
 si vnus imperitet, hæc conquiri, tradique in rem
 fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab dete-
 rioribus, vtilia ab noxiis discernunt, plures alio-
 rum euentis docentur: cæterum vt profutura,
 ita minimum oblectationis adferunt. Nam si-
 tus gentium, varietates præliorum, clari ducum
 exitus, retinent, ac redintegrant legentium ani-
 mum: nos sæua iussa, continuas accusationes,
 fallaces amicitias, perniciem innocentium, &
 easdem exitu causas coniungimus; obuia re-
 rum similitudine, & satietate. Tum quod anti-
 quis scriptoribus rarus obtrektor, neq; refert
 cuiusquam. Punicas, Romanasve acies lætius ta-
 extuleris: at multorum, qui Tiberio regente

*Triplex gu-
 bernationis
 gener.*

*In diuerso
 reip. genere
 diuersa at-
 tendenda.*

*Prudentia sa-
 pientium, e-
 uentuum scul-
 torum magi-
 str.*

*Vno regente.
 Veritas intu-*

DIGRESSIONES

pœnam, vel infamiam subiere, posterius manent: utque familiæ ipsæ iam extinctæ sint, reperies, qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi obiectari putent. Etiam gloria, ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diuersa arguens. Sed ad incepta redeo.

De tyrannica abolitione memoria rerum.

*Vox populi,
consentiam
generis hu-
mani nulla
tyrannis, abo-
lere potest.*

Egressus dein senatu (Cremutius Cordus) vitam abstinentia finiuit: libros per ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati, & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsentis potentia credunt extingui posse etiam sequentis æui memoriam. Nam contra, *punitis ingenii gliscit auctoritas*: neque aliud externi reges, aut qui eadem sæuitia vti sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

De moribus Thracum.

*Delectus mi-
litum, creber
vixit defe-
ctionum oc-
casio.*

Lentulo Getulico, C. Calvisio Coss. decreta triumphis insignia Poppæo Sabino, confusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne rebus quidem parere, nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi aduersum accolas belligerare.

De causis secessus Tiberii in Campaniam.

Inter quæ diu meditato, prolatoque sapius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie de-

di-

POLITICÆ.

dicādi templum apud Capuam Ioui, apud No-
lam Augusto; sed certus procul vix degere.
Causam abscissus, quamquā secutus plurimos *Causa secos-*
auctorum ad Seiani artes rettuli; quia tamen *sum Tiberii,*
eade eius patrata, sex postea annos pari secreto *præter Seia-*
coniunxit, plerunq; permoueor, num ad ipsum *num, fure*
referti verius sit, sæuitiam, ac libidinem cum fa-
ctis promeret, locis occultantem. Erant, qui
crederent, in senectute quoque corporis habi-
tum pudori fuisse: quippe illi prægracilis, & in-
curua proceritas, nudus capillo vertex, vlcerosa
facies, ac plerunque medicaminibus interstin-
cta: & Rhodi secreto, vitare cætus, recondere *Orius adit at.*
voluptates insuerat. Traditur etiam matris im-
potentia extrusum, quam dominationis sociam
aspernabatur, neq; depellere poterat, cum do-
minationem ipsam donū eius accepisset. Nam *Consuetudo*
dubitauerat Augustus Germanicum sororis ne- *latendi.*
potem, & cunctis laudatum, rei Romanæ im-
ponere; sed precibus vxoris euietus, Tiberio
Germanicum, sibi Tiberium absciuit: idq; Au-
gusta exprobrabat, reposcebat. Profectio aucto *Profectus est*
comitatu fuit; vnus ienator consulatu functus, *arcto comi-*
Cocceius Nerua, cui legum peritia: eques Ro- *tain, &c.*
manus, præter Seianum, ex inlustribus Curtius
Articus; cæteri liberalibus studiis præditi, fer-
me Græci, quorum sermonibus leuaretur. Fe-
rebant periti cœlestium, iis moribus Syderum
excessisse Roma Tiberium, vt reditus illi nega-
retur: vnde exitij causa multis fuit, prosperum
finem vitæ coniectantibus, vulganribusq;. Ne-
que enim tam incredibile causam providebant,

DIGRESSIONES

*Propter quod
diuinantibus
astrologis.*

ut undecim per annos libēs patria careret. Mox patuit breue confinium artis, & falsi; veraque quam obscuris tegerentur. Nam in urbem non regressurum, haud forte dictum; ceterorum nescij egere, cum propinquo iure, aut littore, & sepe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleuerit.

*De monte Querquetulano siue Cœlio: item
de vico Thusco.*

HAud fuerit absurdum tradere, montē cum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis syluæ frequens, fecundusque erat; mox Cœlium appellitatum à Cœle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum auxilium appellatum ductauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit; nam scriptores in eo dissentiunt. Cætera nō ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauisse, vnde Thuscum vicum ē vocabulo aduenarum dictum.

*De Capreis insula, & cur Tiberius in ea se
abdiderit.*

*Tyrannorum
mens male
affecta, neque
minuatimet,
quā timeant.*

AT Cæsar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem eius inrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur; perosus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdiderit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorij diiunctam. Solitudinem eius placuisset

POLITICÆ.

cuisse, maxime crediderim, quoniã importu-
sum circa mare, & vix modicis nauigiis pauca
subsidia: neque adpulerit quisquam, nisi gnaro
custode: cœli temperies hyeme mitis, obiectu
montis, quo sæua ventorum arcentur; æstas in
Fauonium obuersa, & aperto circû pelago pera-
mœna; prospectabatq; pulcherrimum sinum,
antèquam Vesuius mons ardescens faciem lo-
ci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasq; The-
lebois habitatas, fama tradit.

*Tyrannos scelerum suorum ministros tan-
dem affligere solere.*

NI mihi destinatum foret, suum quæque in
annum referre, auebat animus anteire, sta-
timque memorare exitus, quos Latinus, atque Latinus, at-
que Opus
delatores Ti-
tii Sabini.
Opus, cæterique flagitij eius repertores ha-
buere, non modo postquam C. Cæsar rerum
potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum Proditionem
anno, prodito
res odio ha-
beo, aiebat
Augustus,
ministros, vt peruerti ab aliis nolebat, ita ple-
runque satiatus, & oblati in eandem operam
recentibus, veteres, & prægraues adflixit: ve-
rum has, atque alias fontium pœnas in tempore
trademus.

*Ipsis quoque Tyrannis facinora, atque flagitia
sua exosa esse, & in supplicium
vertere.*

NEc multo post literæ adferuntur, quibus in
modum defensionis, repetito inter se, at-
que Cottam amicitia principio, crebrisque eius Annal. lib. 6.
Accusabatur
anti Cottam
officiis commemoratis, ne verba prauè detorta, neu

DIGRESSIONES

quod C. Cæsa conuiualium fabularum simplicitas in crimen ducere-
 rem dixisset tur, postulauit. Insigne visum est earum Cæsaris
 incerta viri- literarum initium : nam his verbis exorsus est :
 litatis, & cæ- *Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam ? aut*
 nam nouen- *quid omnino non scribam hoc tempore ? dū me, deaque*
 dialem, & c. *peius perdant, quam perire quotidie sentio, si scio. Ad-*
 Se iudice, ne- *eo facinora, atque flagitia sua ipsi quoq; in sup-*
 mo nocens *plicium verterant. Neque frustra præstantissimus*
 absoluitur. *sapientiæ firmare solitus est, si recludan-*
tur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus, &
ictus ; quando vt corpora verberibus, ita sæui-
tia, libidine, malis consultis, animus dilacere-
tur : quippe Tiberium non fortuna, non solitu-
dines protegebāt, quin tormenta pectoris, suas-
que ipse pœnas fateretur.

De origine, ac potestate præfecti vr̄bis.

PER idem tempus L. Pisō Pontifex, rarum in
 tanta claritudine, fato obiit : nullius seruilis
 sententiæ sponte auctor, & quotiens ne cessitas
 ingtuetet, sapienter moderans : patrem ei Cen-
 sorium fuisse, memorauit, ætas ad octogesimum
 annum processit : decus triumphale in Thracia
 Recens præfe- *metuerat ; sed præcipua ex eo gloria, quod præ-*
 turadicatur, *fectus vr̄bi recens, cōtinuam potestatem, & in-*
 quod primus *solentia parandi grauiorem mire temperauit.*
 Augustus eā *Namq; antea profectis domo regibus, ac mox*
 Rabilauerit. *magistratibus, ne vr̄bs sine imperio foret, in*
tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis
mederetur : feruntque, ab Romulo Dentrem
Romulum, post ab Tullo Hostilio Numam
Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium
Lu-

POLITICÆ.

Lucretium impositos: dein consules mandabant: durarque simulacrum, quoties ob ferias latinas præficitur, qui consulare munus vsurpet. Cæterum Augustus bellis ciuilibus Cilnium Mecænatem equestris ordinis, cunctis apud Romam, atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus, qui coet- ceret seruitia, & quod ciuium audacia turbidū, nisi vim metuat: primusque Messala Corvinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Stratilius, quamquam prouecta ætate, egregie tolerauit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto Senatus celebratus est.

*Qui præfecti
vrbis sub
Aug.*

De fœneratoribus, & modo fœnoris legibus olim præscripto.

INterea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, aduersum legum dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cauetur; omissam olim, quia priuato vsui bonum publicum postponitur. Sane vetus vrbis fœnebre malum, & seditionum, discordiarumque creberrima causa: eoque cohibeatur antiquis quoque, & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agigaretur: dein rogatione tribunitia, ad semuncias redacta: postremo vetita versura;

*Fœnori mo-
do præscri-
ptum.*

*Versura se-
mita.*

DIGRESSIONES

Fraudib. ob- multisque plebis sc̄tis obuiam itum fraudibus;
uiam utum, quæ totiens repressæ, miras per artes rursus o-
riebantur.

De fato, & casu.

Ἐπιχαιρόν,
& Stoicorū
certamen.

Diflat enim,
quæ Sydera
res excipiant.

Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iu-
diciū est, fatone res mortalium, & necessi-
tate immutabili, an forte voluantur: quippe sa-
pientissimos veterum, qui sectam eorum æmu-
lantur, diuersos reperies; ac multis insitam opi-
nionem non initia nostri, non finem, non deni-
que homines diis curæ. Ideo creberrima & tri-
stia in bonos, læta apud deteriores esse. Con-
tra alij, fatum quidem congruere rebus putant,
sed non è vagis stellis, verum apud principia, &
nexus naturalium causarum. Actamē electio-
nem vitæ nobis relinquunt; quam vbi elegeris,
certum imminentiū ordinem: neq; mala vel
bona, quæ vulgus putet: multos, qui conflictari
aduersis videantur, beatos; ac plerosque,
quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi
grauem fortunam constanter tolerant, hi pro-
spera inconsulte vrantur. Cæterum plurimis
mortalium non eximitur, quin primo cuiusque
ortu ventura destinentur: sed quædam secus,
quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicen-
tium: ita corrumpi fidem artis, cuius clara do-
cumēta & antiqua ætas, & nostra tulerit. Quip-
pe à filio eiusdem Trasulli, prædictum Neronis
imperium in tempore memorabitur, no

nunc incepto longius
abierim.

De

POLITIGÆ.

De Phœnice historia, an fabula lepida, & iucunda.

PAullo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum
seculorum ambitum, auis Phœnix in Ægy-
ptum venit; præbuitque materiem doctissimis
indigenarū, & Græcorum, multa super eo mira-
culo differendi. De quibus congruunt, & plura
ambigua, sed cognitu non absurda, promere li-
bet. Sacrum solitid animal, & ore, ac distinctu pin-
narum à cæteris auibus diuersum, consentiunt,
qui formam eius definire. De numero anno-
rum varia traduntur: maxime vulgatum, quin-
gentorum spacium. Sunt, qui adseuerent, mille
quadringentos sexaginta vnum interiici; prio-
resq; alites Sesostride primum, post Amaside do-
minantibus, dein Ptolemæo, quæ ex Macedo-
nibus tertius regnauit, in ciuitatem, cui Helio-
polis nomē, aduolauisse, multo cæterarum vo-
lucrum comitatu, nouam faciem mirantium.
Sed antiquitas quidē obscura, Inter Ptolemæū,
ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni
fuerunt; vnde nonnulli falsum hunc Phœnicem,
neque Arabum è terris credidere, nihilq; vsur-
pauisse ex his, quæ vetus memoria firmavit, con-
fecto quippe annorum numero, vbi mors pro-
pinquet, suis in terris struere nidum, eique vim
genitalem adfundere, ex qua fœtum oriri, &
primam adulto curam sepeliendi patris: neque
id temere, sed sublato murrhæ pondere, tenta-
toque per longum iter, vbi par oneri, par mea-
tui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram
c s per-

*Licet ad resi-
ciendū se, &
lectore fabu-
las historiæ
intermiscere.
Quandoque
bonus dormi-
tat Hom.*

DIGRESSIONES

perferre, neque adolere; Hæc incerta, & fabulosis aucta. Cæterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur.

Bona iuventam sæpius flagitiosa senectute obliterari.

Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recipendæque Armeniæ Hiberum Mithradatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haud sum ignarus, sinistram in vrbe famam, pleraque sæda memorari: cæterum regendis provinciis præca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona iuventæ senectus flagitiosa obliteravit.

Malum principis exemplum non plebem tantum inflat, sed fortissimum virum frangit.

De Seleucensium rebus. 2. Accitos in partem aduersus omnes valescere. 3. Reges imperium ciuitatum cur paucis potius, quam populo committant.

Plurimum adulationis Seleucenses induere, ciuitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, vt senatus, sua populo vis, & quotiens concordēs agunt,

POLITICÆ

gunt, spernitur Parthus: vbi dissensere, dum si- *Quo pacto po-*
bi quisque contra æmulos subsidium vocant, *pulares resp:*
accitus in partem, aduersum omnes valet. Id nuper *corrumpantur.*
acciderat, Artabano regnante, qui plebem pri-
moribus tradidit ex suo vsu. Nam populi impe-
rium, iuxta libertatem: paucorum dominatio, regia li-
bidini propior est.

De ludis secularibus.

Iisdem Consulibus ludi seculares octingente- *Annal. li. ii.*
simo post Romam conditam, quarto & sexa-
gesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt.
Vtriusque principis rationes prætermitto, satis
narratas libris, quib. res imperatoris, Domitia-
ni composui. Nam is quoque edidit ludos sæ-
culares; iisque intentius affui sacerdotio Quin-
decimuirali præditus, ac tum prætor. Quod non
instantia refero, sed quia collegio quindecim-
uirum antiquitus ea cura, & magistratus potissi-
mum exsequebantur officia cærimoniarum.

De inuentoribus litterarum.

AT Claudius matrimonij sui ignarus, & mu- *Ignarus Mes-*
nia censoria vsurpans, theatralem populi *salina adul-*
lasciuia seueris edictis increpuit, quod in P. *terii.*
Pomponium consularem (is carmina scenæ da-
bar) inq; feminas inlustres probra iecerat. Et le-
ge lata, sæuitiam creditorū coercuit, ne in mor-
tem parentum pecunias filiis familiarum sceno-
ri darent. Fontesque aquarum sub Imbruinis
collibus deductos, vbi intulit. Ac nouas litte-
rarum formas addidit, vulgauitque: comperto,
Gra-

DIGRESSIONES

*In Ægypto
inuēta: altera:
unde in Phœ-
niciam alla-
ta: mox in
Græciam:
postremo in
Italiam.*

Græcam quoque litteraturam non simul ce-
ptam, absolutamque. Primi per figuras anima-
lium Ægyptij sensus mentis effingebant; & an-
tiquissima monimenta memoriæ humanæ im-
pressa saxis cernuntur, & litterarum semet in-
uentores perhibent. Inde Phœnicas, quia mari
præpollebant, intulisse Græciæ, gloriæq; ade-
ptos, tanquā repperint, quæ acceperant. Quip-
pe fama est, Cadmum classe Phœnicū vectum,
rudibus adhuc Græcorum populis, artis eius au-
ctorem fuisse. Quidam Cecropem Athenien-
sem, vel Linum Thebanum, & temporibus
Troianis Palamedem Argium memorant, sex-
decim litterarum formas; mox alios, ac præci-
puum Simonidem cæteras repperisse. At in Ita-
lia Etrusci à Corinthio Demararo, Aborigenes
Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litte-
ris latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed no-
bis quoque pauca primum fuere; dein additæ
sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras ad-
iecit, quæ vsui, imperitante eo, post oblitteratæ,
aspiciuntur etiam nunc in ære, publicandis ple-
biscitis per fora, ac templa fixo.

*Claudius eas
auxit, ma-
netq; Scilli-
tis.*

De magistratibus, & iudiciis.

Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spe-
ctaculum gladiatorum per omnes annos ce-
lebrandum: pecunia eorum, qui quæsturam
adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præ-
mium fuerat, cunctisq; ciuium, si bonis artibus
fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas
quidem distinguebatur, quin prima iuuenta
con-

P O L I T I C Æ.

consulatum, ac dictaturas inirent. Sed quæstio-
res, regibus etiam tum imperantibus, instituti
sunt; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto re-
petita. Mansitque consulibus potestas deligen-
di, donec eum quoque honorem populus man-
daret; creatique primum Valerius Potus, & Æ-
milius Mamercus LXIII. anno post Tarqui-
nios exactos, ut rem militarem comitarentur.
Dein gliscenrib. negotiis, duo additi, qui Romæ
curarent. Mox duplicatus numerus, stipendia-
ria iam Italia, & accedentibus prouinciarum ve-
tigalibus. Post lege Syllæ viginti creati sup-
plendo senatui, cui iudicia tradiderat; & quam-
quam equites iudicia reciperauissent; quæstura
tamen ex dignitate candidatorum, aut facilita-
te tribuentium gratuito concedebatur, donec
sententia Dolabellæ velut venundaretur.

De patriciis maiorum, & minorum gentium.

Iisdem diebus in numerum patriciorum ascia-
uit Cæsar vetustissimum quemque e senatu,
aut quibus clati parentes fuerant; paucis iam re-
liquis familiarum, quas Romulus maiorum, &
L. Brutus minorum gentium appellauerant, ex-
haustis etiam, quas dictator Cæsar lege Cassia, *Censor dici-*
princeps Augustus lege Senia sublegere. Læta- *tur Claudi-*
taque hæc in R. P. munia multo gaudio Censo- *us, ut censo-*
ris inibantur. *ria munia*
& surpant

De pomærio urbis.

ET pomærium urbis auxit Cæsar (Claudius) *Annal. li. 12.*
more prisco; quo iis, qui protulere impe-
rium

DIGRESSIONES

rium, etiā terminos vr̄bis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, vsurpauerant, nisi L. Sylla, & diuus Augustus. Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, vbi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spaciis interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium; forumque Romanum, & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum vr̄bi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis præscriptum.

De causa frequentis caritatis anno in Italia.

*Populonica
exrep cogita-
tio est anno-
na.*

*Dñ Patricii
plebei agri-
culturam in-
uideñt, alte-
rius horreus nō
eguit Italia.*

FRugum quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus; sed iura reddentem Claudium circumuasere clamoribus turbidis, pulsūque in extremam fori partem vi vr̄gebant, donec militum globo infestosperrupit. Quindecim dierum alimenta vr̄bi non amplius superfuisse, constituit, magna; Deum benignitate, & modestia hyemis rebus extremis subuentum. At, hercule, olim ex Italiz regionib. longinquas in prouincias commeatus portabant; nec nunc in-
fœ-

POLITICÆ

fœcunditate laboratur, sed Africam potius, & Ægyptum exercemus, nauibusq; , & casibus vita populi Rom. permiffa est.

De more Regum Asiaticorum in amicitia, ac societate per mutui sanguinis degustationem firmanda.

MOs est regib. quotiens in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere. Mox vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leni ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

De legis actione, & iudiciis.

EOdem anno sæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoq; cōsulto cautum, plenius quam antea, & vberius. Nam D. Aug. apud equestres, qui Ægypto præficerent, lege agi, decretaq; eorum proinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani cōstituisent: mox alias per prouincias, & in vrbē pleraq; concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione, aut armis certatum, cum Sempionis rogationibus equester ordo in possessione iudiciorū locaretur, aut rursus Seruilia leges senatui iudicia redderent. Mariusq; , & Sylla olim de eo vel præcipue bellarunt. Sed tunc ordinum diuersa studia: & qui vicerant, publice valebant.

Iudicia procuratorum Caesaris a quibus principis iudiciis, legibusque potestati.

DIGRESSIONES

lebant. C. Oppius, & Corn. Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis, & arbitria belli tractare. Matios posthac, & Vedios, & cætera equitum Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius liberos, quos rei familiari præfecerat, sibi que, & legibus adæquauerit.

*Præuocatio à
procuratorib.
Cæsaris sub-
lata.*

De situ Byzantii, & Apollinis responso.

Memorabantque quæ Syllæ, aut Lucullo, aut Pompeio obtulissent. Mox recentia in Cæsares merita: quando ea loca insiderent; quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibusque, simul vehendo commeatu oppor- tuna forent. Namque artissimo inter Europam, Asiamque diuortio, Byzantium in extrema Europa posuere Græci; quibus Pythium Apollinem consulentibus, ubi conderent urbem, redditum oraculum est: *Quærerent sedem, cæcorum terris aduersam.* Ea ambage Chalcedonici monstrabantur, quod priores illuc aduecti, præuisa locorum utilitate peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo sæcundoque mari; quia vis piscium in Metapontum erumpens, & obliquis subter vndas saxi exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.

Turpissimum esse principi aliena egere facundia.

Annal. li. 13. **A**Dnotabant seniores, quibus otiosum est vetera, & præsentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facun-

P O L I T I C Æ.

facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus, & Augusto prompta, ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, aut cōsulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quotiens meditata differeret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis, viuudum animum in alia detorsit. Cælare, & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere; & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat.

De quæstoribus ærarij.

MAnebat nihilominus quædam imago Reipubl. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionū, & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti iussisset: comprobauere patres, incusata Antistij licentia. Simul prohibiti tribuni ius prætorum, & consulum præripere, aut vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate animaduernerent: neve multam ab iis dictam, quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contradicere liceret; deque eo consules statuerent. Eo Heluidius Priscus tribunus plebis, aduersus Obultronium Sabinum ærarij quæstorem contentiones proprias exercuit, tanquam ius hastæ

d ad-

DIGRESSIONES

aduersus inopes clementer augetet. Dein princeps curam tabularum publicarum à quaestoribus ad praefectos transtulit. Varie habita, ac saepe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatum deligere praefectos: dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero praetorum, qui praessent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursus imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consularent, extra ordinem permisit. Sed deerat robur aetatis cum primum magistratum capebantibus. Igitur Nero praetura perfunctos, & experientia probatos delegit.

De coloniis.

Anna. lib. 14

AT in Italia vetus oppidum Puteoli, ius Coloniae, & cognomentum à Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum, & Antium adscripti, non tamen infrequentiae locorum subuenere, dilapsis pluribus in prouincias, in quibus stipendia expleuerant. Neque coniugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim ut olim vniuersae legiones deducebantur cum tribunis, & centurionibus, & suis cuiusque ordinis militibus, ut consensu & charitate Remp. efficerent; sed ignoti inter se, diuersis manipulis, sine rectore sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortaliū repente in vnum collecti, numerus magis, quam colonia.

Qua

POLITICÆ.

*Quæ sub bonis principibus rerum secundarum,
sub tyrannis publicæ cladis insi-
gnia esse.*

Dona ob hæc templis decreta: Quod ad eū finem memorauimus, vt quicunque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas & cædes iussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse.

De restauratione vrbis Roma.

Cæterum Nero vsus est patriæ ruinis, ex-
struxitque domum, in qua haud perinde
gemmæ, & aurum miraculo essent, solita pridē,
& luxu vulgata, quam arua, & stagna, & in mo-
dum solitudinum hinc syluæ, inde aperta spa-
cia, & prospectus: magistris, & machinatoribus
Seuero, & Celere, quibus ingenium, & audacia
erat, etiam quæ natura denegauisset, per artem
tentare & viribus principis illudere. Namque
ab lacu Auerno nauigabilem fossam vsque ad
ostia Thyberina depressuros promiserant,
squalenti littore, aut per montes aduersos. Ne-
que enim aliud humidum gignendis aquis oc-
currit quam Pomptinæ paludes, cætera abrupta,
aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerā-
dus labor, nec satis causæ. Nero tamen, vt erat
incredibiliū cupitor, effodere proxima Auer-
no iuga connixus est, manentque vestigia irritæ
spei. Cæterum vrbis, quæ domus supererant,

Anna. lib. 15.

*Irriti Nero-
nia conatus.*

*Situs Urbis in
stantia.*

d i non vt

DIGRESSIONES

non vt post Gallica incendia, nulla distinctiōe, nec passim erectæ: sed dimensis vicorum ordinibus, vt latis viarum spatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis arcibus, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. Easque porticus Nero sua pecunia extructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis: finiuittque tempus, intra quod effectis domibus, aut insulis, adipiscerentur. Ruderum accipiendo Hostienses paludes destinabat, vtque naues, quæ frumentum Tyberi subuectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino, Albanoque solidarentur: quod is lapis igni imperuius est. Iam aqua priuatorum licentia intercepta, quò largior, & pluribus locis in publicum flueret, custodes: & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet, nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur. Ea ex vtilitate accepta, decorem quoque nouæ vrbis attulere. Erant tamen, qui crederent, veterem illam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perirentur. At nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam, grauiore æstu ardescere. Et hæc quidem humanis consiliis prouidebantur.

* *

*Salubrior Ge-
neris Urbis
forma.*

De

P O L I T I C Æ.

De adulatione Senatus, plebis, exercitus, amicorum, libertinorum. 2. Viris vita, morteque illustribus ut separatas sepulturas, ita & propriam deberi memoriam.

ETiam si bella externa, & obitas pro republ. *Annal. li. 16.*
 moites tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum sarias cepisset, aliorumque
 tedium expectarem, quamvis honestos civium
 exitus, tristes tamen, & cōtinuos aspernantium.
 At nunc patientia servilis, tantumq; sanguinis
 domi perditum, fatigant animum, & mœsticia
 restringunt. Neque aliam defensionem ab iis,
 quibus ista noscentur, exegerim, quam ne ode-
 rint tam segniter pereuntes. Ira illa numinum
 in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus
 exercituum, aut captivitate urbium, semel edi-
 tam transire licet. Detur hoc illustrium virorum
 posteritati, ut quomodo exsequiis à promiscua
 sepultura separantur; ita in traditione supre-
 motum accipiant, habeantque propriam me-
 moriam.

De causis corrupta veritatis historiarum.

INitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vi- *Histor. lib. 1.*
 nius consules erunt. Nam post conditam vr-
 bem D C C. & X X. prioris ævi annos multi au-
 ctiores retulerunt; dum res populi Rom. memo- *Libertas &*
 rabantur, pari eloquentia, ac libertate. Post- *eloquentia o-*
 quam bellatum apud Aetium, atq; omnem po- *primo conne-*
 te statem ad vnum conferri pacis interfuit; ma- *niens simul-*
que pereunt.

DIGRESSIONES

gna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta: primum in scitia reipub. vt alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile aduerseris: obrectatio, & liuor pronis auribus accipiuntur. Quippe *adulationi fœdum crimen seruitutis, malignitati falsa species libertatis inest.*

De statu rei Romanæ sub Imp. Galba.

*Causa motuum reip.
Rom. ab origi-
ne.*

*Mors Nero-
ni. Varietas
lati, austri-
cia.*

*Miles pro-
mia spectat.*

CÆterum antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: vt non modo casus, euentusq; rerum, qui plerunque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis, vt lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in vrbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones, ducesque conciuerat: euulgato imperij arcano, posse principem alibi, quam Romæ fieri. Sed patres læti, vsurpata statim libertate, licentius, vt erga principem nouum, & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus annexi clientes, libertique damnatorum, & exsulum, in spem erecti. Plebs sordida, & circo, ac theatris sueta, simul deterrimi seruorum, aut qui ad esis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæsti, & rumorum audi. Miles urbanus lon-

POLITICÆ.

longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis, & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donatiuū sub nomine Galbæ promissum; neque magnis meritis, ac præmiis eundem in pace, qui in bello locum, præuentamque gratiam intelligit, apud principem à legionibus factum; pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphidij Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, senium, atque auaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim, & militari fama celebrata seueritas eius, angebat cõaspernantes veterem disciplinam, atq; ita XI. V. annis à Nerone assuefactos, vt haud minus vitia principium amarent, quam olim virtutes ferebantur. Accessit Galbæ vox pro republ. honesta, ipsi anceps, *Legi à se militem, non emi.* Nec enim ad hanc formam cætera erant. Inualidum senem T. Vinus, & Corn. Laco, alter deterrimus mortaliū, alter ignauissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertie destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari: ille vt Nymphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi, atque indefensi, tanquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atq; ipsis etiam, qui occiderāt, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ca,

Nymphidius eum turbat.

Galbæ parum benigno habet.

Et parum prudenter.

DIGRESSIONES

quam è classe Nero conscripserat, plena vrbs
vrbs insolito exercitu insolito. Multi ad hoc numeri è Ger-
milica plena. mania, ac Britannia, & Illyrico, quos idem Ne-
 ro electos, præmissosq; ad claustra Caspiarum,
 & bellum, quod in Albanos parabat, opprimē-
 dis Vindicis cœptis reuocauerat: ingens nouis
 rebus materia, vt non in vnum aliquem pronò
 fauore, ita audenti parata. Forte congruerat, vt
Galba ex ea de consulari- um inuisus. Clodij Macri, & Fonteij Capitonis cædes nun-
 tiarentur. Macrum in Africa haud dubie tur-
 bantem, Trebonius Garucianus procurator,
 iussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum si-
 milia cœptaret, Cornelius Aquinus, & Fabius
 Valens legati legionum interfecerant, ante-
 quam iuberentur. Fuere, qui crederent, Capi-
 tonem vt avaritia, & libidine fœdum, ac macu-
 losum, ita cogitatione rerû nouarum abstinuif-
 se: sed à legatis bellum suadentibus, postquam
 impellere nequiuissent, crimen, ac dolum com-
 positum ultro: & Galbum mobilitate ingenij,
 an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta,
 quia mutari non poterant, comprobasse. Cæte-
 rum vtraque cædes sinistre accepta; & *inuiso se- mel principe, seu bene seu male facta premunt.* Iam af-
 ferebant venalia cuncta præpotentes liberti.
Cuius liberti messam au- ream festi- uabant. Seruorum manus subitis auidæ, & tanquam a-
Aula mala. pud senem festinantes: eademque nouæ aulæ
 mala, & que grauiora, non æque excusata. Ipsa ætas
 Galbæ & irrisui, & fastidio erat, assuetis iuuen-
 tæ Neronis, & Imperatores forma, ac decore
 corporis (vt est mos vulgi) comparantibus. Et
 hic quidem Roma, tanquam in tanta multitu-
 dine

dine, habitus animorum fuit. E prouinciis Hispaniæ præerat Cluius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in posterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena, ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti & irati superbia recentis victoriæ, & metu, tanquã alias partes fouissent. Tarde à Nerone descruerāt: nec statim pro Galba Verginius: An imperare voluisset, dubium: delatum ei à milite imperium cōueniebat. Fonteiū Capitonem occisum, etiam qui queri nō poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitie: quem non remitti, atque etiam reum esse, tanquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senectæ, ac debilitate pedum inualidum, sine cōstantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen: adeo furentes infirmitate retinentis vltro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuisse: donec missu Galbæ Vitellius aderat, censoris Vitellij, ac ter consulis filius. Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane alię legiones per omnes ciuiliū bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano diuisæ; seu ciebris expeditionibus do-

*Gallia pars
aliena Gal-
ba.*

*Germanica
legiones de-
scribunt.*

*Britannia
militis mode-
ste egis.*

DIGRESSIONES

doctæ hostem potius adisse. Quies & Illyrico :
quamquā excitæ à Nerone legiones, dū in Italia
cunctantur, Verginium legationibus adissent.
Sed longis spaciis discreti exercitus, quod salu-
berrimum est ad cōtinendam militarem fidem,
nec vitiis, nec viribus miscebantur. Oriens ad-
huc immotus. Syriam, & quattuor legiones
obtinebat Licinius Mutianus, vir secundis, ad-

*Mutiani mo-
res, & inge-
nium descri-
ptum inge-
niosè.*

uerisique iuxta famosus. Insignes amicitias iu-
uenis ambitiosè coluerat : mox attritis opibus,
lubrico statu, suspecta etiam Claudij iracundia,
in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsu-
le fuit, quam postea à principe. Luxuria, indu-
stria, comitate, arrogantia, malis, bonisq; artib.
mixtus: nimix voluptates, cū vacaret, quotiens
expedierat, magnæ virtutes. Palam lauda-
res, secreta male audiebant. Sed apud subie-
ctos, apud proximos, apud collegas, variis il-
lecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere
imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum

*Vespasianus
Iudeos oppri-
gnabat.*

Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano aduersus Galbam votum, aut animus. Quippe T. filium ad venerationem, cultumque eius miserat, vt suo loco cōmemorabimus. Occulta lege fati, & ostensis, ac responsis destina-
tum Vespasiano, liberisque eius imperium, post fortunam credidimus. Ægyptum, copiasque, quibus coereretur, iam inde à diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita vi-
sum expedire, prouinciam aditu difficilem, an-
nonæ fœcundam, superstitione, ac lasciuia dis-

*Ægyptiorum
mores.*

cor.

POLITICÆ.

cordem, & mobilem, in sciam legum, ignaram magistratum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander eiusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicunque principe, post experimentum domini minoris. Dux Mauretaniæ, Rhetia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in fauorem, aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atq; ipsa in primis Italia, cuiusque seruitio expositæ, in precium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, T. Vinius Coss. inchoauere annum sibi vltimum, Reipub. prope supremum.

Italia præcium belli.

De mathematicis.

VRgentibus etiam mathematicis, dum novos motus, & clarum Othoni annum observatione syderum affirmant, Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur.

Disinaculi sperantibus affecula perperæ sui.

De vacatione militari.

FLagitatum, ut vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles, ut tributum annum pendebat. Pars manipulis, pars commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia, &

Miles vacationes petit ab Othone.

DIGRESSIONES

*Quales ea
fuerint.*

raptus, aut seruilibus ministeriis militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore, ac sæuitia fatigari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus, secordia insuper elanguerat, inops pro locuplere, & iners pro strenuo in manipulum redibat: ac rursus alius, atque alius, eadem egestate, ac licentia corrupti, ad seditionem, & discordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubie utilem, & à bonis postea principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam.

*Ex fisco soluta
vacationes
optimo cor-
filio.*

*Pessimum quemq; aduersus publicum odium
priuatam gratiam præ-
parare.*

*Tig. Vinus sci-
licet qui ad
supplicium po-
sebatu à
milibus.*

A Pud Galbam Titi Vinij potentia defensus, prætexentis seruata ab eo filiam: & haud dubie seruauerat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum. Quia pessimus quisq; diffidentia præsentium mutationem pauens, aduersus publicum odium, priuatam gratiam preparat: vnde nulla innocentia cura, sed vita impunitatis.

*Prodigia, rudibus seculis, etiam in pace observa-
ta: male cultis tantum in me-
tu audiri.*

*Othonis scil.
imperio men-
tans.*

PProdigia insuper terrebant, diuersis auctori- bus vulgata. In vestibulo Capitolij omittas habenas bigæ, cui Victoria institerat: erupisse cel-

P O L I T I C Æ.

cella Iunonis maiorem humana speciem : statuum diui Iulij, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conuersam: prolocutum in Etruria bouem: insolitos animalium parrus; & plura alia, rudibus seculis, etiam in pace obseruata, quæ nunc tantum in metu audiuntur.

*In bellis ciuilibus omnem pecuniam in militum
vsum conuertere, & magno vulgi mæro-
re alimentorum pretia in-
tendi.*

Sed vulgus, & magnitudine nimia cõmunium In bello O-
curarum expers populus, sentire paullatim thonis & Vi-
belli mala, conuersa in militum vsum omni pe- tellis.
cunia, intentis alimentorum preciis: quæ motu
Vindicis haud perinde plebem attriuerant, se-
cura tum vrbe, & prouinciali bello, quod inter
legiones, Galliasque velut externum fuit. Nam
ex quo diuus Augustus res Cæsatum compo-
suit, procul & in vnus sollicitudinem, aut de-
ctus, populus Romanus bellauerat. Sub Tibe-
rio, & Caio, tantum pacis aduersa pertimere.
Scriboniani contra Claudium incepta, simul
audita, & coercita. Nero nuntiis magis, & ru-
moribus, quam armis depulsus. Tum legiones,
classesque, & quod raro alias, prætorianus, vr-
banusque miles, in aciem deducti, Oriens, Oc-
cidentisque, & quidquid vtrinque virium est à
tergo: si ducibus aliis bellatum fotet, longo
bello materia.

De

DIGRESSIONES

De Paphia Veneris delubro, & effigie.

*Hist. lib. 2.
Titus Paphia
Veneris tem-
plum adit.*

*Eius condi-
tor & virus
qui.*

*Dea informe
signum.*

ATque illum cupido incessit adeundi, visen-
dique templum Paphiæ Veneris, inclytum
per indigenas, aduenasque. Haud fuerit lon-
gum initia teligionis, templi situm, formam deę
(neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.
Conditorem templi regem Aeriam vetus me-
moriam, quidam ipsius deę nomen id perhibent:
Fama recentior tradit, à Cinarà sacratum tem-
plum. Sed scientiam, artemque hæruſpicum
accitam, & Cilicem Thamyrā intulisse. At-
que ita pactum, vt familiæ vtriusque posteri cę-
remoniis præsiderent. Mox ne honore nullo
regium genus peregrinam stirpem antecelleret,
ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere.
Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Ho-
stia, vt quisque vouit: sed mares deliguntur.
Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem
aræ offundere vetitum: precibus, & igne puro
altaria adolentur, nec vllis imbribus, quāquam
in aperto, madescunt. Simulacrum Deę non ef-
figie humana, continuus orbis latiore initio te-
nuem in ambitum mætæ modo exurgens. Et ra-
tio in obscuro.

Ex duorum moribus egregii principis ef- fictæ virtutes.

*Diuersa mo-
rum via Ve-
spasiano, &
Mutiano.*

VEspasianus acer militiæ, anteire agmen, lo-
cum castris capere, noctu diuque consilio,
ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo
fortuito, veste, habituque vix à gregario milite
discre-

P O L I T I C Æ.

discrepans; prorsus, si auaritia abesset, antiquis ducibus par. Mutianum è contrario magnificentia, & opes, & cuncta priuatum modum supergressa extollebant: aptior sermone, dispositu, prouisuque, ciuiliū rerum peritus. *Egre-
gium principatus temperamentum, si demptis vtriusque
vitiis sola virtutes miscerentur.*

Cur Oriens pacatior antiquitus Oc- cidente.

ANtequam Titus aduentaret, sacramentum Othonis acceperat, vterque exercitus, precipitibus, vt assolet, nuntiis, & tarda mole ciuiliū belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissi-
ma inter se ciuium arma, in Italia, Galliæ, viri-
bus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est ciuile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syria, Iudæaque Cæsares, quam inspecti. Nulla seditio legionum, tantum aduersus Parthos minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem, ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est, ne penes cæteros imperij præmia, penes ipsos tantum seruitij necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere.

*Orientales
legiones com-
mitti cetero-
rum tumultu
indignarentur.*

*Et ferocien-
tium exem-
plo ferocien-
tunt.*

* *

Mo-

DIGRESSIONES

*Moribus, ac vestibus externis abstinendum
esse, praesertim exercituum
ductoribus.*

*Laditur plex
insuetis, neq;
patriis mori-
bus.*

AT Cæcina, velut relicta post alpes sæuitia,
ac licentia, modesto agmine per Italiam in-
cessit. Ornatum ipsius municipia, & coloniae in
superbiam trahebant: quod versicolore sagulo,
bracchas tegmen barbarum indutus, togatos
alloqueretur. Vxorem quoq; eius Saloninam,
quamquam in nullius iniuriam, insigni equo,
ostroque veheretur, tanquam læsi grauabantur.
*Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem
agris oculis introspicere, modumq; fortuna à nullis ma-
gis exigere, quam quos in a quo videre.*

De priscis, ac nouis moribus.

*Imperii cupi-
do Getas.
Cui origo
opes.*

*Pluresq; Ro-
ma ad illud
aspirarunt.*

Vetus, ac iam pridem insita mortalibus po-
tentiae cupido, cum imperij magnitudine
adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis, æqua-
litas facile habebatur: sed vbi subacto orbe, &
æmulis vrbibus, regibusve excisis, securas opes
concupiscere vacuum fuit, prima inter patres,
plebemque certamina exarsere. Modo turbu-
lenti tribuni, modo consules præualidi, & in vr-
be, ac foro tentamēta ciuiliū bellorum. Mox
è plebe infima, C. Marius, & nobilium sæuissi-
mus L. Sulla, victam armis libertatem in domi-
nationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius
occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi
principatu quæsitum. Non discessere ab armis
in Pharsalia, ac Philippis ciuium legiones, ne-
dum

dum Othonis, ac Vitellii exercitus sponte positi bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies; eadem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum, nouorumq; morum reputatio longius tulit.

Vel horam in imperio viuere, iucundum esse.

Nec defuit, qui vnum consulatus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno cum irrisu accipientis, tribuentisq;, eblandiretur. Pridie Kal. Nouembris, Roscius Reguius in iit eiurauitque. Annotabant periti; nunquam antea non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum. Nam consul vno die & ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, cum belli ciuilibis præmia festinarentur.

Hist. lib. 3.

Diarius consul.

De bellorum ciuilium truculentia.

Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduersus fas, nefasq; irreuerentiam fuisse, vt gregari⁹ eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum: aut vlcisci, ratio belli permittebat. Distulerant, tanquam maiora meritum, quam quæ statim exsoluerentur: nec quicquam ultra traditur. Cæterum & prioribus ciuium bellis, par scelus inciderat. Nā prælio, quo apud Ianiculum aduersum Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, vt Sisenna memorat.

Immano scelus milium.

Callidū subterfugium.

DIGRESSIONES

Tanto actior apud maiores, sicut virtutib. gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc, aliaque ex veteri memoria repetita, quotiēs res, locusq; exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

*Inter summa, & præcipitia nihil medium
esse, memorabile experi-
mentum.*

*Visellius de-
generi animo
principatu
excedit.*

*Miseri tragica
mutationis
exemplo.*

A Vdita defectione legionis, cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio digreditur mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula paruulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ, & intēpestiux; miles minaci silentio. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem, & generis humani paullo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat, occultæ Caium insidiæ: nox, & ignotum rus, fugam Neronis absconderant. Piso, & Galba, tanquam in acie cecidere: In sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam fœminis, pauca, & præsentimœstitiæ congruentia locutus; *Cedere se pacis, & reipublic. causa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & coniugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.*

POLITICÆ.

De Capitolii Romani adificatione, restauratione, & incendio.

SIC Capitolium, clausis foribus, indefensum, *Capitolium*
& indireptum, conflagrauit. Id facinus post *oppugnatur.*
conditâ urbem luâtuosissimum, fœdissimumq;
pop. Ro. accidit, nullo externo hoste, propitiis,
si per mores nostros liceret, deis. Sedem Iouis o-
primi Maximi, auspicato à maiorib. pignus im-
perij conditam, quam nō Porsena dedita vrbe, *Tantisceleris*
neque Galli capta, temerate potuissent, furore *admiratio.*
principū exscindi? Arserat & ante Capitolium
ciuili bello, sed fraude priuata. Nunc palam ob-
sessum, palam incensum: quibus armorum cau-
sis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellauimus?
Venerat Tarquinius Priscus rex, bello Sa-
bino, ieceratque fundamenta, spe magis futuræ
magnitudinis, quâ quo modicę adhuc pop. Ro.
res sufficerent. Mox Seruius Tullius, sociorum *Quin illum*
studio; deinde Tarquinius Superbus, capta *conditor,*
Suessâ Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed
gloria operis, libertati reseruata. Pulsis regibus, *Auctor,*
Horatius Puluillus iterum consul dedicauit, ea
magnificentiâ quâ immensę postea pop. R. opes
ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus
vestigiis situm est, postquâ interiecto ccccxv.
annorum spacio, L. Scipione, C. Norbano Coss. *Reparator,*
flagrauerat. Curam victor Sulla suscepit, neq;
tamen dedicauit: hoc solum felicitati eius ne-
gatum. Lutatij Catuli nomen, inter tot Cæsa-
rum opera, vsque ad Vitellium mansit. Ea tunc
ædes cremabatur.

DIGRESSIONES

*De truculento flagrantis patriæ spectaculo, quò
altera pars Romani populi latabatur,
altera furiebat.*

*In cāpo Mar-
sitæ prælia pro
império.*

*Miseræ Urbis
facies.*

*Placis leuitas
& sanitas.*

Concurrere & in cāpo Martio infestæ acies. Pro Flauianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebāt; & quamquam pulsi, rursus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hoc modo, rursus illos clamore & plausu fouebat quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, etui, iugulariq; expostulantes, parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem, & cædes obuerso spolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies: alibi prælia, & vulnera, alibi balineæ, popinæque. Simul cruor, & strues corporum: iuxta scorta, & scortis similes quā um in luxurioso otio libidinū, quidquid in acerbissima captiuitate scelerum prorsus, ut eādem ciuitatem & furere crederes, & lasciuire. Confluxerant ante armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, semel Cinna victoribus, nec tūc minus crudelitatis: nunc in humana securitas, & ne minimò quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudiū accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis læti.

*Discordias ducum facinoribus causas, &
initium præbere.*

Hist. lib. 4.

SUbd idem tempus L. Piso proconsul interficimur: ea de cæde quam verissime expediam, si pauca

P O L I T I C Æ

pauca supra petiero, ab initio, causisq; talium facinorum nō absurda Legio in Africa, auxiliaque, tutādis imperii finibus, sub diuo Augusto, Tiberioq; principibus, proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. Æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis vtriusque mādatis, discordia quæsitā, auctaque. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officii, vel quia minorib. maior æmulandi cura. Proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis, quam potētiz consulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentię neque modica cupiēs, sed affinitate Vitellii anxius. Is, crebris sermonibus, tentauerintne Pisonem ad res nouas, an tentanti restiterit, incertum; quoniam secreto eorū nemo affuit, & occiso Pione plerique ad gratiam interfectoris inclinauere.

*Proconsul A-
frica factus
inermis.*

*Valerius Festus
legatus
Pisonem com-
criminatur.*

De restitutione Capitoli Rom. & carimoniiis dedicandi.

CVram restituendi Capitoli in L. Vestinū confert (*Vespasianus*) equestris ordinis virū, sed autoritatē, famaue inter proceres. Ab eo cōtra & i haruspices, monuere, vt reliquię prioris delubri in paludes auherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari viderem formam. Vndecimo Kal. Iulias, serena luce, spacium omne, quod templo dicabatur,

*Capitolium
restitutum
Quiritia. &
carimonia.*

DIGRESSIONES

euinctum vittis, coronisque. Ingressi milites, quib. fausta nomina, felicibus ramis: dein Virgines Vestales cum pueris, puellisque patrimis, matrimisque, aqua riuus, & fontibus, amnibusque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte Plauto Æliano Pontifice, lustrata suouetaurilib. area, & super cespitem red-

Qua prece ditis excis, Iouem, Lunonem, Mineruam, præsidisque imperij deos precatus, vti cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent; vittas, quis ligatus lapis, innexiq; funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & magna pars populi, studio, lætitiaq; connixi, saxum ingens traxere: passimq; iniectæ fundamētis argenti, auriq; stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo, aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta. Id solum religio annuere: & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

De fictitijs, & fabulosis (vt credere fas est) Vespasiani miraculis. 2. De ipsius in templum Iouis Ditis ingressu. 3. De numinis origine.

Miracula à Vespasiano patrata.

PER eos menses, quibus Vespasianus Alexandria statos æstiuus flatibus dies, & certa maris operiebatur, multa miracula euenere, quis cœlestis fauor, & quædam in Vespasianum iacclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe

be Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius aduoluitur, remedium cæcitatibus exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturque principem, ut genas, & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Alius manu ager, eodem Deo auctore, ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari: atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum, & vocibus ad alantium in spem induci: postremo æstimari à medicis iubet, an talis cæcitas, ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici varie differere. Huic non exesa vim luminis, & reddituram, si pellerentur obstantia: illi clapsos in prauum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & diuino ministerio principem electum: denique patrati remedij gloriam penes Cæsarem, irriti, ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patereratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta, quæ astabat multitudine, iussa exsequitur. Statim conuersa ad vsum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrūque qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio precium. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperij consulere. Arceri templo cunctos iubet; atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum è primoribus Ægyptiorum nomine Basiliden: quem procul

*Cæci sanati.**et manus.*

*Aderat mandatio precium,
dicit Vespasianus
procurator
fuit in Gal-
lia Belgica.*

DIGRESSIONES

*Omne factum
Vespasiano
Serapide tā
plum ingre-
dienti.*

*De Serapide
dissertatio
historica.*

Alexandria plurimum dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset? percunctatur obuios, num in vrbe visus sit? denique missis equitibus explorat, illo temporis momēto octoginta milibus passuum abfuisse. Tunc diuinam speciem, & vim respōsi ex nomine Basilidis, interpretat⁹ est. Origo Dei nondum nostris auctorib. celebrata: Ægyptiorum antistites sic memorāt. Ptolemæo regi, qui Macedonū primus Ægypti opes firmavit, cum Alexandriæ recēs conditæ mœnia, templaq;, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio. & maiore, quam humana specie iuuenem, qui moneret, vt fidissimis amicorū in Pontum missis, effigiem suam acciret: lætum id regno, magnamque, & inclytam sedem fore, quæ excepisset: simul visum eundē iuuenem in cœlum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine, & miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quib. mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atq; illis Ponti, & externorum parū gnaris, Timotheum Atheniensem è gente Eumolpidarum, quem vt antistitem cærimoniarum Eleusi exciuerat, quānā illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus, quæsitis qui in Pontum meassent, cognoscit vrbe illie Sinopen, nec procul templum veterum inter accolas fama Iouis Ditis. Namq; & muliebrem effigiem assistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus (vt sunt ingenia regū) pronus ad formidinem, vbi securitas rediit, voluptatum, quam

reli-

POLITICÆ.

religionū appetens, negligere paullatim, aliasq;
ad curas animum vertere: donec eadem species
terribilior iam, & instantior, exitiū ipsi, regnoq;
denuntiaret, ni iussa patrarentur. Tum legatos,
& dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenfi-
bus imperitabat) expediri iubet, præcipitq; na-
uigaturis, vt Pythium Apollinem adeant. Illis
mare secundum. Sors oraculi haud ambigua. I-
rent, simulacrumq; patris sui reueherent, sororis
relinquerent. Vt Sinopen venere, munera, pre-
ces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant.
Qui diuersus animi, modo numen pauescere,
modo minis aduersantis populi terreri, sæpe
donis, promissisq; legatorum fleſcebatur. Atq;
interim triennio exacto, Ptolemæus non studi-
um, non preces omittere. Dignitatem legatorū,
numerum nautum, auri pondus, augebat. Tum
minax facies Scydrothemidi offertur, ne desti-
nata deo vltra moraretur. Cunctantē varia per-
niciēs, morbiq;, & manifesta cœlestium ira, gra-
uiorque in dies fatigabat. Aduocata concione,
iussa numinis, suos, Ptolemæiq; viſus, ingruen-
tia mala exponit. Vulgus aduersari regem, inui-
dere Ægypto, ſibi metuere, templumq; circum-
ſidere: Maior hinc fama tradidit, deum ipſum
appuſſas litori naues ſponte conſcendiſſe. Mi-
rum inde dictu, tertio die tantum mariſ emen-
ſi, Alexandriam appellūtur. Templum pro ma-
gnitudine vrbis exſtruſtum loco, cui nomen
Rhacotis. Fuerat illic ſacellum Serapidi, atque
Iſidi antiquitus ſacratum. Hęc de origine, & ad-
ueſtu dei celeberrima. Nec ſum ignarus, eſſe
• 5 quof-

DIGRESSIONES

quosdam, qui Seleucia vrbe Syriae accitum, regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit: alij auctorem eundem Ptolemaeum: sedem, ex qua transferit, Memphim perhibet, inclutam olim, & veteris Aegypti columen. Deum ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus: quidam, Osirim, antiquissimum illis gentibus numen; plerique Iouem, ut rerum omnium potentem; plurimi Ditem patrem, insignibus, quae in ipso manifesta, aut per ambages coniectant.

De Libano monte, Iordane fluuio, asphaltis lacu.

Hist lib 5.

PRAecipuum montem Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum, fidumque; niuib. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed vnum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur.

Asphaltitis lacus.

Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neque veto impellitur, neque pisces, aut suetas aquis volucres patitur. Incertae vadae, superiectae, ut solido feruntur: periti, imperiti que; nandi, perinde at-

Bitumen in eo

tolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa nauis trahunt. Inde nullo iuuantem influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere aere, ferrove possis: fugit cruorem, vestemque infectam sanguine, quo foeminae per menses exoluuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari

quo pacto colligatur.

P O L I T I C Æ.

locorum tradunt, vndantes bitumine moles pelli, manneque trahi ad litus; mox ubi vapores terræ, vi solis inaruerint, securibus, cuneisque, ut trahes, aut saxa discindi. Haud procul inde campi, quos ferunt olim vberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: & manere vestigia, terramq; ipsam specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edira, *Quorum finis* aut manu sata, siue herba tenus, aut flore, seu solitam in speciem adoleuere, atra, & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclytas quondam vrbes igne cœlesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fœtus segetum, & autumnii putrescere, reor, solo, cœloque iuxta graui.

De Cimbrorum gloria, & cæterorum Germanorum virtute.

EVndem Germaniæ sinum proximi Oceano *Lib. de Germ. morib.* Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens: veterisq; famæ late vestigia manent, vtraque ripa castra, ac spacia, quorum ambitu nunc quoq; metiaris molem, manusq; gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcentimum & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello, ac Papirio Corbone Coss. Ex quo si ad alterum Imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme, & decem anni colliguntur. Tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui spacio, multa inuicem damna: non Samnis, non Pœni, non Hispa-

DIGRESSIONES

Hispaniæ, Galliæve, ne Parthi quidē sæpius admonere: quipperegno *Arsacis acrior est Germanorum libertas*. Quid enim aliud nobis, quam cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cæpiene, M. quoq; Manlio fuis vel captis, quinq; simul consulares exercitus populo Romano: Varum, tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt; nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero, & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium missæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ, & ciuiliū armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affe&auere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis, quam victi sunt.

De scriptoribus rerum Romanarum. 2. De infestissimis virtuti temporibus. 3. Tardiora esse remedia, quam mala.

In Vita Agr. **C**Larorum virorum facta, moresq; posteris tradere, antiquitus vsitatū, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum ætas omilit, quotiens magna aliqua, ac nobilis virtus vicit, ac supergressa est vitium paruis, magnisq; ciuitatibus commune, ignorantia recti, & inuidiam. Sed apud priores vt agere memoratu digna pronum, magisq; in aperto erat: ita celeberrimus quisq; ingenio, ad prodendā virtutis memoriam sine gratia, aut ambitione, bonæ

hæ tantum conscientia prætio ducebatur. Aë plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati sunt: nec id Rutilio, & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit: adeo virtutes iisdem temporibus optime æstimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit; quam non petissem, ni cursaturus tam sæua, & infesta virtutibus tempora. Legimus, cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse: neq; in ipsos modo auctores, sed in libros quoq; eorum sæuitum, delegato triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio; ac foro vrentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientia professoribus, atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profecto grande patientia documentum, & sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos, quid in servitute, adempto per inquisitiones & loquendi, audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset obliuisci, quam tacere. Nunc demum redit animus, & quamquam primo statim beatissimi seculi ortu Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum, ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem imperij Nerva Traianus, nec spem modo, ac votum securitas
 pu-

DIGRESSIONES

publica, sed ipsius voti fiduciam, ac robur sum-
pserit: natura tamē infirmitatis humanę tardio-
ra sunt remedia quam mala: & vt corpora lente
augescunt, cito exstinguuntur, sic ingenia, stu-
diaq; oppresseris facilius, quā reuocaueris. Subit
quippe etiā ipsius inertię dulcedo: & inuisa pri-
mo desidia, postremo amatur. Quid si per quin-
decim annos, grāde mortalis auri spaciū, mul-
ti fortuitis casibus, promptissimus quisq; sæui-
tia principis interciderūt? Pauci, & vt ita dixe-
rim, non modo aliorum, sed etiam nostri super-
stites sumus, exemptis ē media vita tot annis;
quib; iuuenes ad senectutē, senes prope ad ipsos
exactæ ætatis terminos per silentium venimus.
Non tamen pigebit, vel incondita, ac rudi voce,
memoriam prioris seruitutis, ac testimoniū prę-
sentium bonorū composuisse. Hic interim liber
honori Agricolæ soceri mei destinatus, profes-
sione pieratis, aut laudatus erit, aut excusatus.

*Ex sapientia modum retinere, difficilli-
mum esse.*

MEMORIA teneo solitum ipsum (*Agricolam*)
narrare, se in prima iuuenta studium phi-
losophiæ, ac iuris, vltra quam cōcessum Roma-
no, ac senatori, hausisse, ni prudentia matris in-
consum, ac flagrantem animum coercuisset: sci-
licet sublime, & erectum ingenium, pulchritu-
dinem, ac speciem excelsæ, magnæq; gloriæ ve-
hementius, quam caute appetebat: mox miti-
gavit ratio, & ætas, retinuitque, quod est diffi-
cillimum, ex sapientia modum.

De

POLITICÆ.

De Britannia situ, ac forma.

Britanniæ situm, populosq; multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ, ingeniiue referam: sed quia tum primum perdomita est. Itaq; quæ priores nondum comperta eloquētia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima spacio, ac cœlo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ ostenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto, atq; aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ, vel bipenni assimilauere. Et est ea facies citra Caledoniam; vnde & in vniuersum famâ est transgressa. Sed immensum, & enorme spacium procurrentium extremo iam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur.

De virtute ciuis sub malo principe.

Proprium humani ingenij est odisse, quæ læseris: Domitiani verò natura præceps in irâ, & quo obscurior, eo irreuocabilius, moderatione tamen, prudentiaque Agricolæ leniebatur: quia non contumacia; neq; inani iactatione libertatis famam, fatumque prouocabat. Sciant, quibus moris illicita mirari, *posse etiam sub malis principibus magnos viros esse*: obsequiumq; ad modestiâ, si industria, ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum recip. vsum, ambitiosa morte inclauerunt.

F I N I S.

ELENCHVS
 DISSERTATIO-
 NVM POLITICARVM SI-
 VE DISCVRSVVM IN CORN-
 TACIT. SCIPIONIS
 AMIRATI.

LIB. I.

- 1 *Principem nouissime principatum adeptum, non debere exterioribus quibusdam maxime vero titulis, populos, quibus imperat, irritare.* Pag. 6
- 2 *Principi quanta sit diligentia adhibenda, vt certum sibi successorem designet.* 11
- 3 *Reipublica bonum simultatibus commodisque priuatis anteferendum esse.* 15
- 4 *Artes alienas, perinde ac si non intelligantur, eludere, egregiam esse artem.* 21
- 5 *Liber arcanus vniuscuiusque principis qualis esse debeat.* 26
- 6 *Principi etiam atque etiam cogitandum esse, num expediat Imperij fines propagare.* 34
- 7 *Antiquorum militiam seueram fuisse.* 39
- 8 *Principem nullum, si modo sapit, debere, post alterius mansuetum regimen, extemplo inclementem se ac seuerum ostendere.* 42
- 9 *Consilium tempestiue susceptum salutem exercituum, & sexcenta alia bona efficere posse.* 47

I N D E X
LOCORVM COR-
TACITI, VNDE SCIPIO
AMIRATVS DISCVRSVVM
SVORVM OCCASIONEM
 DESVMP SIT.

L I. B. I.

1. Vi cuncta discordiis ciuilibus
 fessa, nomine principis sub
 imperium accepit. Pag. 6.
2. Quo pluribus munimentis in-
 listeret. 11
3. Quanquam fas sit priuata odia publicis v-
 tilitatibus remittere. 15
4. Ad patres, quibus vnus metus si intelligere
 viderentur, &c. 21
5. Proferri libellum, recitarique iussit, in quo
 opes publicæ continebantur. 26
6. Addideratque consilium coercendi intra
 terminos imperij. 34
7. Quod trigena, aut quadragena stipendia
 senes, & plerique truncato ex vulncribus
 corpore tolerarent. 39
8. Sed populum per tot annos molliter ha-
 bitum, nondum audebat ad duriora
 vertere. 42
9. Proiectus in limine portæ, miseratione de-
 mum, quia per corpus legati eundem e-
 rat, clausit viam. 47
- f. 10 Quo-

I N D E X.

- 10 *Romani, in extrema licet necessitate constituti, quam modeste oblati auxilio vsi fuerint.* 51
- 11 *Aerarium militare quale esse debeat.* 54
- 12 *Tiberius cur magistratus prorogaret, deque incommodis, quae ex eorum prorogatione nascuntur.* 58

L I B. II.

- 1 **V**enandi studium an virum principem deceat. 64
 - 2 *Principes quam facili minimoque dispendio, subditorum virtutem remunerari queant.* 74
 - 3 *Romanos in interpretandis auspiciis, ritus moresque suae religionis accurate observasse.* 81
 - 4 *Plurimum interesse quo armorum genere in bello utamur,* 86
 - 5 *Pugnae & praelia quo genere expediantur, multum referre.* 93
 - 6 *Consilium quoddam ad Turcas in officio continendos.* 101
 - 7 *Ius gratiae non dandum, neque cuiusquam noxae meritis compensandas esse.* 102
 - 8 *Principi nihil esse gloriosius, quam illustres habere subditos quamplurimos.* 108
 - 9 *Multitudo ubi deliquit, in singulos non esse inquirendum.* 112
 - 10 *Gymnasium qualenam principibus frequentandum.* 117
 - 11 *Aemulationem inter duces exitialem esse.* 124
 - 12 *Romani quantum matrimonii ante omnia fauerint.* 128
- 13 Prin-

- 10 Quorum laudato studio Germanicus, æ-
mis modo & equis ad bellū sumptis, pro-
pria pecunia bellum iuuit. 51
- 11 Edixit Tiberius militare ærarium eo sub-
sidio niti. 54
- 12 Id quoque morum Tiberij fuit continuare
imperia. 58

L I B. II.

- 1 **R**aro venatu. 64
- 2 Irridēte Arminio vilia seruitij pretia. 74
- 3 Sequerentur Romanas aues propria legio-
num munia. 81
- 4 Sed genere pugnae, & ARMORVM supera-
bantur. 86
- 5 Sed genere PVGNÆ, & armorum supera-
bantur. 93
- 6 Plus consilio, quam vi perfecisse. 101
- 7 Vrgulanæ potentia adeo nimia in ciuitate
erat, vt testis in cā quadā, quæ apud sena-
tū tractabatur, venire dedignaretur. 102
- 8 Ne clarissima familia extingueretur. 108
- 9 Quanquā multi è domo principis equire-
que ac senatores sustentasse opib. iuuisse
consiliis dicerentur, haud quæsitum. 112
- 10 Nec multo post Drusus in Illyricum missus
est, vt suesceret militiæ, studiaq; exercitus
pararet: simulque iuuenem urbano luxu
lasciuientem, &c. 117
- 11 Ne consulari obtinente Asiam, æmulatio
inter pares, & ex eo impedimentum ori-
retur. 324 (cusantibus erit. 118)
- 11 Numerare sex liberos, misericordia cū ac-
f 2 13 Non

I N D E X.

- 13 Principem quantũ dedeceat alterius principis mortem alia quam bellicis artibus quarere. 133

L I B. I I I.

- 1 **D**iscursus omnes de summi Pontificis electione, esse inanes. 137
- 2 Remedia morbis siue delictis publicis grauiora esse non debere. 140
- 3 Ministros per gradus promoueri debere, non per saltum. 146
- 4 Potentiorum voluntates vnde tam mobiles sint, vt perraro aulica vita periodus, eodem fauore ad finem vsque ducatur. 151
- 5 Principibus modestiam facessere non decere propter quauis res minutas. 157
- 6 Virtute potius ab humili loco ad clarissimam fortunam, quam fraude, perueniri. 161
- 7 Principibus & magnatibus vulgi obrectationes negligendas esse. 166
- 8 De nummariis re augenda. 170
- 9 Principem exemplo magis quã pœna proficere. 179
- 10 Fraudes nomine religionis inuoluere nihil scelestius esse. 183
- 11 Expectationem in dignitatibus, quæ vulgo habebatur, vnde alijs superent, alijs vero frustrentur. 185
- 12 Veteris vrbs adificia vnde potissimum collapsa fuerint. 188
- 13 Magnates humilime reuerentes minime falli. 189

L I B. I V.

- 1 **P**rinicipibus aque curanda esse ea quæ per se ipsos, ac ea quæ per famulos, per amicos, per consanguineos, & per ministros expediunt. 199
- 2 144

I N D E X.

13 Non fraude, neq; occultis, sed palam & armatum pop. Rom. hostes suos vlcisci. 133

L I B. I I I.

- 1 **F**ama, spe, veneratione poti⁹ omnes destinabantur imperio, qu¹ quem futurum principē fortuna in occulto tenebat. 137
- 2 Grauior remediis, quam delicta erant. 140
- 3 Actamen initia fastigij Cæsarib. erant. 146
- 4 Fato potentia^r raro sempiterna. 151
- 5 Tiberius per literas castigatis obliq; patribus, q³ cancta ad principē reiicerent. 157
- 6 Eoq; Romana ciuitas olim data, cum id rarrum, nec nisi virtuti precium esset. 161
- 7 Tanto impensius in securitatem compositus neq; loco neque vultu mutato, sed vt solitum per illos dies egit. 166
- 8 Lapidū causa pecunia^r nostræ ad externas, aut hostiles terras transferuntur. 170
- 9 Æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus & metus. 179
- 10 Ne specie religionis in ambitionem delaberentur. 183
- 11 Excitati quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios. 185
- 12 Lepidus à senatu petiuit, vt Basilicam Pauli Æmilia monumenta propria pecunia firmaret, ornaretque. 188
- 13 Non alia magis populiq; contumelia Roma indoluisset Cæsarem ferunt. 195

L I B. I V.

- 1 Modesta seruitia. 199
- f 3
- 2 Æ-

INDEX

- 2 In aulis maxime cauendum ne pra ipso principe
quenquam colere videamur. 203
- 3 Obsequia principi quisquis deuouit, is cuncta felici-
ter ac prudenter à se gesta eius virtuti atque for-
tuna acceptum ferat. 206
- 4 Virtute insignes viri, etiam sub malo principe, pro-
uehere se atq, illustrare possunt. 208
- 5 De bannitis & facinorosis hominibus. 210
- 6 Magnus viris cur negati honores gloriam adaugere
soleant. 222
- 7 Principum ac populorum naturam diligenter esse
inuestigandam. 224
- 8 Veraces historiarem scriptores punire, impudētiam
imo etiam scelus esse. 232
- 9 Morem laudabilem esse, ~vt principes per supplices
libellos omnia peragant. 238
- 10 Prælia nocturna esse vitanda. 240
- 11 De delatoribus & accusatoribus. 244

L I B. V.

- 1 **M**onita quadam adeos, qui principum comi-
tatu frequentant. 253
- 2 Consilia saepe etiam bona prodiiſſe ex hominib. mi-
nima fama ac probitatis. 256
- 3 Nihil esse leuius quam aura populari fidere. 260
- 4 Principes malos conscientia flagello satis puniri.
263
- 5 De Antiquorum religione ad vulgi captum. 267
- 6 Subditi quantum tristentur ob indigna matrimo-
nia suorum principum. 274
- 7 Principes sapientes an debeant extrema & sum-
ma rerum exigere, neque mediocribus acquiesce-
re. 278

8 Prin-

- 2 Æquari adoleſcētes ſenectæ ſuæ impatien-
ter indoluit. 203
- 3 Deſtrui fortunam ſuam Cæſar, imparemq;
tanto merito rebatur. 207
- 4 Liceatq; inter abruptam contumaciam &
deforme obſequium pergere iter ambi-
tione, ac periculis vacuum. 208
- 5 Non graui nec vno in cutſu conſectandum
hoſtem vagum. 210
- 6 Et huic negatus honor gloriæ inſedit. 222
- 7 Hæc conqueri tradique in rem fuerit. 224
- 8 Namque ſpreta exoleſcunt, ſi irafcare agni-
ta videntur. 232
- 9 Moris quippe tum erat, quamquam præ-
ſentem, ſcripto adite. 238
- 10 Dum populatio lucem intra liſteretur. 240
- 11 igitur Latiaris iacere fortuitos primum ſer-
mones, mox laudare conſtantiam. 244

L I B. V.

- 1 **D**icax idem, & Tiberium acerbis facetiis
irridere ſolitus. 253
- 2 Neque enim ante ſpeciem conſtantia de-
derat. 265
- 3 Simul populus effigies Agrippinae & Nero-
nis gerens, circumſiſtit curiam. 269
- 4 Si recludantur tyrannorum mentes, poſſe
aſpici laniatus. 263
- 5 Neq; mala vel bona, quæ vulgus putet. 267
- 6 Tot luctibus funeſta ciuitate, pars mœoris
fuit, &c. 274
- 7 Princeps cæterarum rerum potiretur, ipſe
prouinciæ retineret. 278

I N D E X.

- 8 Principis existimatio quantum momenti ferat in
reipublica negotiis. 283
- 9 Barbaros impetu, sed Romanos cunctatione agere
sua consuetos fuisse. 285
- 10 Omnibus non eadem esse decoꝝa. 289

L I B. XI.

- 1 **P**rinicipem cautum esse debere aduersus eos, qui
specie laudandi sibi inuisos opprimunt. 293
- 2 De censorum officio. 296
- 3 Nouas religiones cunctis principibus è suis ditioni-
bus exterminandas esse. 299
- 4 An sit nostris temporibus sperandum vt exercitum
bene institutum videamus. 303
- 5 Roma in magistratibus deferendis praesertim atatis
rationem habitam fuisse. 310
- 6 Ad ciuitatem ampliandam pertinere vt peregrini
alliciantur & admittantur. 313
- 7 Suum unicuique animum praparandum esse ad o-
mnes fortuna aduersitates, nõ minus quam pro-
speritates egregie tolerandas. 319

L I B. XII.

- 1 **D**E Prudentia regnatiua, 323
- 2 Principibus in omni fortuna regalem dignita-
tem esse seruandam. 344
- 3 Annona caritatis discursus, eiusque remedia. 348
- 4 Duce[m] exercitus eloquentem esse debere. 364
- 5 Ci-

I N D E X.

- 8 Nomine tantum, & auctore opus. 283
 9 Barbaris cunctatio seruilis, statim exequi
 regium videtur. 285
 10 Non eadem omnibus decora. 289

L I B. X I.

- 1 **S**ed consultandi super absolutione Asiati-
 ci flens Vitellius liberum ei
 mortis arbitrium permisit. 293
 2 At Claudius matrimonij sui ignar⁹, & mu-
 nia censoria vsurpans. 296
 3 Et quia externæ superstitionis inualescant
 factum ex eo S. C. viderent Pontifi-
 ces quæ retinēda firmataq; aruspiciū. 299
 4 Legiones operum & laboris ignaras popu-
 lationibus lætantes, veterem ad morem
 reduxit. 303
 5 Ac ne æras quidem distinguebatur. 310
 6 Quid aliud exitio Lacedæmoniis, & Arhe-
 niensib. fuit, quanquā armis pollerent, ni-
 si quod victos pro alienigenis arcebāt. 313
 7 Tunc primum fortunam suam introspectit.
 319

L I B. X I I.

- 1 **N**e femina experta fecunditatis, integra
 iuuenta, claritudinem Cæsarum aliam
 in domum ferret. 323
 2 At Eunones claritudine viri, mutatione re-
 rû, & prece haud degenerare permotus. 344
 3 Quindecim dierum alimentavrbī non am-
 plius superfuisse constitit. 348
 4 Vtque studiis honestis, & eloquentiæ glo-
 ria nitesceret. 364

f 5 5 Red-

I N D E X.

- 5 *Ciuitas adificanda ubi sit, in continenti, an ad mare, in regione sterili an in fertili.* 370

L I B. XIII.

- 1 **E**xistimatio quantum profit, praesertim in rerum agendarum principiu. 375
- 2 *Adolescentes principes quibus in rebus adulari liceat.* 379
- 3 *De poenis militaribus & antiquorum ad hanc rem institutis.* 383
- 4 *Hostes non esse multiplicandos.* 278
- 5 *Commeatus quomodo comparetur.* 393
- 6 *De castris mouendis, & exercitui quale quantumque iter faciendum sit.* 399
- 7 *De castris mouendis praesertim qua pertinet ad impedimenta sarcinasque.* 408
- 8 *Principi quid potissimum agendum sit in ciuitate, aut prouincia quam nuperrime occupauerit, ut ab eis tutiorem reddat.* 415
- 9 *Principum veram artem esse, ut hominum mores cognoscant.* 423
- 10 *De fluminibus per fossas corriuandis, deque eorum diuersione pluribus de causis.* 430
- 12 *Principi illi agendum quid sit, qui potētiorem hostem regnum eius propediem inuasurum expectat.* 435

L I B. XIV.

- 1 **P**incipis eius conditionem esse deterrimam, qui neminem habet quem vereatur. 442
- 2 *De militaribus meditationibus.* 445
- 3 *De*

- 5 Redditum oraculum est, quærentes sedem
cæcorum terris aduersam. 370

L I B. X I I I.

- 1 **V**T famæ inferuaret, quæ in nouis cæptis
validissima est. 375
- 2 Vt iuuenilis animus leuium quoque gloria
sublatus maiores continuaret. 379
- 3 Milites tédere omnes extra vallû iussit. 383
- 4 Satis cõperto Vologesem defectione Hyr-
caniæ attineri. 387
- 5 Sed neque commeatibus vim facere po-
tuit. 393
- 6 Nec tamen proximo itinere ductæ legio-
nes. 399
- 7 Recepta inter ordines impedimenta. 408
- 8 Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo
æquata sunt, quia nec teneri sine valido
præsidio ob magnitudinẽ mœnium, nec,
&c. in fine. 415 (hens. 423)
- 9 Socors animum eius in contrarium tra-
or Vetus Mosellam atque Ararim facta inter
vtrumq; fossa connectere parabat, vt co-
piæ per mare, dein Rhodano, &c. 430
- 11 Et commotus his Auitus patienda melio-
rum imperia. 435

L I B. X I V.

- 1 **S**Eq; in omnes libidines effudit, quas male
coercitas qualiscunq; matris reuerentia
tardauerat. 442
- 2 Quid superesse, nisi vt corpora quoque nu-
dent, easque pugnas pro militia & armis
meditentur. 445
- 3 Ne;

I N D E X.

- 3 De Ostracismo ; genus pœna apud Græcos honestum, cuius usum principes aduersus eos, quos habent suspectos, renouare possunt. 450
- 4 Alteripolliceri, quæ minimis rerum momentis secus euenire possunt, insanum esse. 456
- 5 Clamor, quem Romani in pugnis extollebant, qualis. 459
- 6 Experientia artis militaris quæ. 463
- 7 Quisquis commune ciuitatis bonum respicit singulorum incommoda valde curare non debet. 471

L I B. X V.

- 1 VNi cuncta regenda committi non debere, 476
- 2 De fraudibus quæ contra leges committuntur, 484
- 3 De necessitate ac difficultate consilij. 488
- 4 De nonnullis ad legatorum munus pertinentibus, 494
- 5 Ecclesiasticam suppellectilem vel bona, belli aliove prætextu dilapidare quam dedecet, 506
- 6 In rebus magni momenti libera ministris mandata danda esse. 509
- 7 Imperia probitate atque clementia, non crudelitatem melius retineri. 511

- 3 Nero componit ad Plautum literas, consu-
leret sibi & vrbi, seque prauae diffamanti-
bus subtraheret. 450
- 4 Quippe multa in Neronem adulatione ad-
didit, subiecturum ei prouinciam fuisse,
si biennio proximo vixisset. 456
- 5 Ne strepitum quidem, & clamorem tot
militum, ne dum impetum, & manus
perlaturus. 459
- 6 Ita se ad torquenda pila expedierat vetus mi-
les, & multa priorum experientia, vt certus
euentus Sueto. daret pugnae signum. 463
- 7 Habet aliquid ex iniquo omne magnum
exemplum, quod contra singulos utilita-
te publica rependitur. 471

L I B. X V.

- 1 S Cripseratq; Caesari, proprio duce opus ef-
se, qui Armeniam defenderet. 476
- 2 Factum ex eo Senatusconsultum, ne simu-
lata adoptio in vlla parte muneris publici
iuuaret.
- 3 Consuluit inter primores ciuitatis Nero, bel-
lum anceps, an pax in hoste placeret. 488
- 4 Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen,
vnde spes fieret, non frustra eadem oraturum
Tyridatem si preces ipse attulisset. 494
- 5 Inq; eam praedam etiam Dij celsere, spolia-
tis in vrbe templis, &c. 506
- 6 Certum ad diem in Campaniam redire classem
Nero iusserat, non exceptis maris casibus. 509
- 7 Oderam te inquit, nec quisquam tibi fidelior
miliuum fuit, dum amari meruisti. 511

I N D E X.

L I B. XVI.

- 1 **P** Rinceps quantum cauere debeat in rebus quæ sibi
proponuntur diiudicandis. 521
- 2 In omni re non modo quid agendum, sed quod agi-
tur, an presentibus congruat temporibus, respi-
ciendum esse. 525

L I B. XVII.

- 1 **Q** Visquis aduersa pleraque effugere, & inter e-
gregios principes censerî cupit, is sibi consta-
re, & in omnibus actionibus equalis esse debet. 528
- 2 Imperio non esse vtendum, vbi iure agi potest. 533
- 3 Errorem maximum committi dum in militari-
bus muneribus deferendus solâ nobilitas respec-
tatur. 538
- 4 Principibus curandum esse ne subditos suos laedant. 542
- 5 Populos non esse in continuo metu detinendos. 547
- 6 Viris magnis diuitias nimias & inopiam nimiam
aque periculosas esse. 549
- 7 Principibus summo in honore esse debere, quicun-
que ante illos dominatum exercuerunt. 557
- 8 Noxiis spaciûm esse relinquendum, quo suas culpas
emendent. 559
- 9 Præda eiusque vtilitas, & damnum quod inde pro-
ficiscitur. 461

I N D E X.

L I B. XVI.

1 **I**gitur Nero non auctoris non ipsius negotij fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera assererentur, auget ultro rumorem. § 21

2 Cohibuit spiritus eius Thrasæ, ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa incideret. § 25

L I B. XVII.

1 **A**cceffit Galbæ vox pro Repub. honesta, ipsi anceps, legi à se militem non emi. Nec n. ad hanc formam cætera erant. § 18

2 Inauditi atq; indefensi tanquam innocentes perierant. § 33

3 Id satis videbatur. § 36

4 Vtilissimus quidem, ac breuissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut nolueris sub alio principe, aut volueris. § 42

5 Nec remediũ in cæteros fuit, sed metus initium tanquã per artem, & formidinẽ singuli pellerentur, omnibus suspectis. § 47

6 Inopia vix priuato toleranda. § 49

7 Non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem. § 57

8 Cæcinna belli avidus proximam quamque culpam, ante quam pœniteret, ultum ibat. § 59

9 Sarmatæ dispersi, aut cupidine pœnæ graues onere sarcinatũ, & lubrico itinerum adempta equorũ pernicitate, velut vincti cædebantur. § 61

L I B.

I N D E X.

L I B. XVIII.

- 1 **C**onsilium stultum videri, si hostis in angustiis locorum vexari possit illum in aperto expectare. 567
- 2 Quid magis expediat, hostemne bellum inferentem expectare an eidem occurrere. 572
- 3 Quantum noceat dissipare exercitum, neque integrum hosti obicere. 581
- 4 Multitudini erranti ipsos errores, eorumque causas ab oculis ponendas esse. 582
- 5 Ducis optimi partes esse deliberare bellum ne festinandum an differendum sit. 589
- 6 Hostem nullum, hostilemque arcem à tergo relinquendam esse. 597
- 7 Milites in praelium praeosos & vegetos non ieiunos & defatigatos ducendos esse. 600
- 8 Consilia media in arduis inutilia esse, ideoque duobus principibus dissidentibus neutram partem favore principis perniciosum est. 604
- 9 Pecuniam nervos esse belli. 610
- 10 Hostem quemcunque inutiliter contemni. 619

L I B. XIX.

- 1 **P**raelium antequam ineatur, hostis vires velitationibus, lenibusque praeliis tentandas esse. 623
 - 2 Peditatus vtrum equitatus sit praefereendus. 627
 - 3 Tormenta bellica antiquorum etsi nostris dissimilia consimilem fere stragem edidisse; deque eorundem utilitate. 638
- 4 De

I N D E X.

L I B. XVIII.

- 1 **H**is copiis rector additus Annius Gallus
cum Vestricio ad occupandas Padirip-
as præmissus. 567
- 2 Quoniam prima consiliorum frustra cecide-
rant, transgresso iam Alpes Cæcinna. 572
- 3 Nam Cæcinna non simul cohortes, sed sin-
gulas acciuerat, quæ res in prælio trepida-
tionem auxit, cum dispersos, ne vnquam
validos pauor fugientium abriperet. 581
- 4 Addidit cōsilium, vetitis obire vigilas cen-
turionibus. 582
- 5 Festinationem hostibus, moram ipsis vtilem
differuit. 589
- 6 Nec multum virium à tergo. 597
- 7 Celso & Paulino abnuentibus, militem i-
tinere fessum, sarcinis granem obicere
hosti. 600
- 8 Imperium cupientibus nihil medium inter
summa aut præcipitia. 604
- 9 Sed nihil æque fatigabat, quam pecunia-
rum conquisitio, eos esse belli civilis ner-
uos dictitans. 610
- 10 Non tulit ludibrium insolens contumeliæ
animus. 619

L I B. XIX.

- 1 **T**entatisq; leui prælio animis, ex equo di-
scessum. 623
- 2 Sarmatæ..... vim equitum, qua sola valent,
offerebant. 627
- 3 Gladiis ne inquit, & pilis perfringere ac
subruere muros vllæ manus possunt? 638

I N D E X.

4	De munitionibus & munitas arces vtilis esse, nunquam vero exitiosas.	649
5	Rempublicam Romanam quid potissimum amplificauerit, virtus ne an fortuna.	668
6	Mendacia cur frequentius ad principes deferantur.	672
7	Hostes ad desperationem in pralio redigendos non esse.	674
8	Principem promissorum memorem ac representatorem esse debere.	677
9	De castris muniendis.	685
10	Coniurantes contra principem raro aut nunquam esse excusandos.	706

L I B. XX.

1	M Agistratus vtrum nominatim an sorte eligendi sint.	710
2	De delectu militum.	713
3	Turbam imbellem in arces non esse recipiendam & nonnulla ad ipsarum custodiam pertinentia monita.	722
4	De moribus & natura vulgi.	727
5	De nonnullis grauissimis decretis populi Romani.	729
6	Discordias domesticas principibus valde periculosas esse.	733

- 4 Cremona propugnaculum aduersus
Gallos trans Padum agentes. 649
- 5 Affuit vt sæpe alias fortuna pop. Rom. 668
- 6 Atque ita digressus, voluntaria morte dicta
firmauit. 672
- 7 Vocatos ad concionem Antonius docuit,
esse adhuc Vitellio vires, ambiguas si de-
liberarent, acres si desperassent. 674
- 8 Sabinus ad Vitellium misit cū manda-
tis & questu, quod pacta turbaretur. 677
- 9 Proprium esse militis decus in castris, illam
patriam, illos penates. 685
- 10 Haud dubie intererat, & Vitellium vinci,
sed imputare perfidiam non possunt, qui
Vitellium Vespasiano prodidere, cum à
Galba descississent. 706

L I B. X X.

- 1 PRiscus eligi nominatim à magistratibus
iuratis. Marcellus urnas postulabat. 710
- 2 Nomen magis exercitus quam robur. 713
- 3 Donec desperata vi verterent consilium ad
moras; haud ignari paucorum dierum
inesse alimenta, & multum imbellis tur-
bæ. 722
- 4 Vt est vulgus sine rectore præceps, pau-
dum, socors. 727
- 5 Reconciliauit paulisper studia patrum ha-
bita in senatu cognitio secundum vete-
rem morem. 729
- 6 Non legiones, non classes perinde firma
imperij munimenta, quam numerum li-
berorum. 733

I N D E X.

- 7 *Clementia famam nouum condentibus imperium
imprimis necessariam esse.* 639
- 8 *Depulcherrimo temperamento, quo Graci adini-
urias ciuium obliuione delendas utebantur.*
743
- 9 *Artes verae qua sint imperio populos regendi.* 745
- 10 *Summa cura prospiciendum esse, ne cuiusquā prin-
cipis potentia eo perueniat magnitudinis, ut ca-
teros possit opprimere.* 751
- 11 *Qui colliditur cum potentiore, ruinam sibi accele-
rare.* 755
- 12 *Interesse plurimum, scire ordines laxare, cum acies
premitur.* 759

L I B. XXI.

- 1 **V***Nde rerum oriatur obliuio.* 764
- 2 *De via, ac ratione bene instruenda aciei.* 772
- 3 *De militari fastu antiquorum.* 803
- 4 *De commento, quod duces consueuerunt hostem
ducem in suspicionem adducere.* 808

I N D E X.

- 7 Obstabat ratio belli, & nouum imperium
inchoantibus vtiles clementiæ fama. 639
- 8 Ne quis in certamine, iurgiove seditionem
aut cladem commilitoni obiectaret. 743
- 9 Ipsi plerunq; legionibus nostris præfideris.
Ipsi has, aliasq; prouincias regitis. 745
- 10 Octingentorum annorum fortuna discipli-
naq; compages hæc coaluit. 751
- 11 Quæ conuelli sine exitio conuellentium
non potest. 755
- 12 Donec legio vicesima prima patientiore,
quam ceteræ spacio conglobata, susti-
nuit ruentes, mox impulit. 759

L I B. X X I.

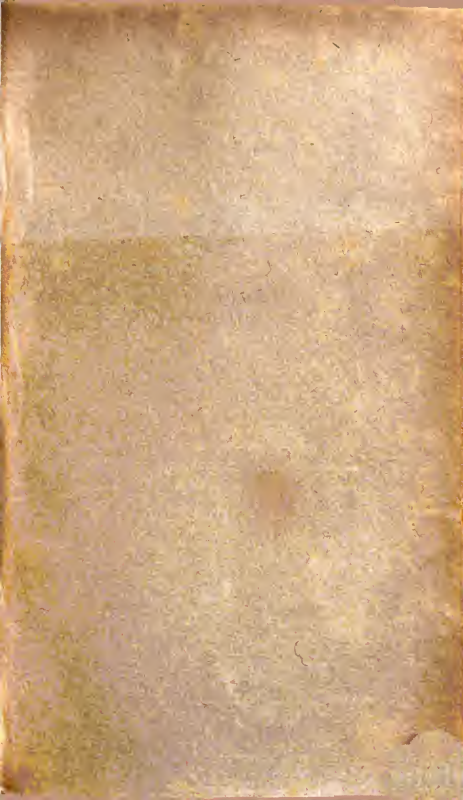
- 1 **I**udæos Creta insula profugos, nouissima
Libyæ insedisse memorant. 764
- 2 Postera luce Cerialis equite & auxiliariis
cohortibus, frontem explet, in secunda
acie legiones locatæ, &c. 779
- 3 Cerialis agros villasque Ciuilis inta-
ctos nota arte Ducum sinebat. 808

Omnes loci sunt 124.

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

EN habes, studioſe lector, Scipionem Amiratum la-
tine loquentem, ex cuius lectione quemadmodum,
quin doctior, diſertior, prudentior euafurus ſis, non du-
bitamus: ſic nonnulla te commoneſacere, operaprecium
viſum fuit. Secutus eſt Amiratus antiquas, & obſoletas
Corn. Taciti editiones: proinde ſexti annaliũ libri nul-
lam mentionem, aut citationem hic reperiſ, & in libris
ſuis inſcribendis eundem numerum ſecutus eſt, neq; an-
nales, & hiſtoricos libros inter ſe diſcriminauit: Hinc
poſt ſextum decimũ ſequitur decimus ſeptimus, hoc eſt,
primus hiſtoriarum liber, ceterique deinceps: qua de re,
vtpote nullius momenti, facillime excuſandus videtur.
Adnotandum praterea, huic autori ſcopum illum fuiſſe,
vt, ſumpta ex præcipuis quibuſdam Taciti locis occaſio-
ne, contra verſipellem Florentina reip. ſcribam, humani
generis, in primis virorum principum corruptorem per-
petuam fere diſputationem inſtituat. Et quotieſcunque
contra diſcurſum autorem, aut innominatum quem-
piam diſputat; tunc, aduerſus Machiaueli opiniones
diſputari, intelligas: cuius nomen cur ſilentio inuoluerit,
ignoramus: an forſan, quod eo loci ſcripſerit, vbi eiufmo-
di autores nominare, neſas? Cetera prudentiſſimas ha-
ſce diſputationes, ſummis ingenij luminibus perilluſtres,
omniq; eruditione reſertiſſimas comperies. Quo magis
tibi, omnibuſq; Italici idiomaticis ignariſ, quorum emo-
lumento libenter hunc elaborauimus laborem, gra-
tulamur. Hac antequam perlegas, ad-
monitum te voluimus. Vale,
ac fruere.

AVTO-

AVTORIS PRO- OEMIUM.

*Vemadmodum populorum felicitas non aliunde clarius atque compēdiosius quam ex re-
cta principum gubernatione
dependet ; sic gubernantium
principum virtus aut ineptia*

*nusquam lucidius, quam in historiarum specu-
lo exploratur. Verum quia historicorum volu-
mina, perinde ac sylva quadam, præter excelsas
arbores, quasdam veluti stirpes, herbasque artis
medica vsui peropportunas continent, quas ple-
rique summo labore, neque minore cum laude
collectas, suis in hortis valetudinis gratia collo-
cant & asservant: Idcirco persuasi mihi, neminem
fore, qui me reprehendendū putet, quod pari stu-
dio, inter bellorum motus, & exercituum regi-
mina, interque innumera, qua historiarum im-
mensitas complectitur, argumenta, monita que-
dam, bonum decusq; principum spectantia, qui-
bus exoptata populorum felicitas promoueat,ur,
secernens; ea ipse in hoc opere meo legētib, quo*

ad

ad fieri potest, perspicue distributa, atque expeditissima proponam. Cum autem hæc monita aliquius autoritate fulcienda esse censerem, & ex pluribus unus author mihi seligendus esset, ut legentium animos minus implicarem, multorum voluminum adiuncto apparatu, Cornelium Tacitum omnium antesignanum, ducem potius constitucere decreui: cum quia hic autor præ cæteris celebrior studiosorum manibus ubiq; lætissimè atteritur, tum etiã quia de principatu scribens, ad tempora, moresq; nostros propius accedere videtur. Obrectatoribus etiam os facilius obstruendum fore existimaui, dum alterius auctoris, qui in scriptorem gesta Romana reip. tradentem disse-ruit, vestigiis minime insistens, alterum, qui res principum scripsit, examinauero. Quod si quis inde me arguerit, quod autorem ob oculos mihi proposuerim, qui flagitiosorum temporum mores, principumque sceleratissimorum res gestas conscripsit: non dubitabo ego contendere, non modo similitum principum actiones omnes malas non fuisse, & ex malis actionibus bona monita elicere semper licuisse, sed etiam non esse denegandum mihi, ut, quod iis, qui medicamentum componunt, ultro conceditur, ut scilicet ex viperis, scorpiionibusque, item ex lechiferis plantis unguenta salubria conficiant; idem ipse agere queam, videlicet ex minus bonis exemplis optima documẽta eli-

elicere: ac proinde si Tacitus dixerit, Tiberio moris fuisse imperia continuare, ego in contrariam partem differens, possim principes commonefacere, quantum sibi cauendum sit, ne ministros in administrandis prouinciis conflescere, permittant. Et ne cuiquam huiusmodi monita sapientia, & ciuilibus dogmata, tanquam impia, atque intuta, suspecta habeantur; raro, vel nunquam accidet, ut Taciti sententiam aliquam accipiam quin eandem Liuii, Casaris, alteriusve ex antiquis scriptoribus autoritate confirmem, quo doctrine similitudo comprobetur. Quibus autoribus cum haud minor fides ab iis, qui pacis, vel belli tempore regendis populis praeficiuntur, adhibenda videatur, quam Platoni, aut Aristoteli adhibeant Philosophi, aut Hippocrati, & Galenomedici, aut Paulo, & Vlpiano Iurisprudentia periti, vel Euclidi, & Archimedi mathematici, vel ceteris disciplinarum magistris. ac principibus ij, qui disciplinam aliquam addiscere conantur: imo cū in eosdem autores tanto accuratiores studio incumbendum sit; quo communio rem finem, qui populorum felicitas est, respiciunt; ideo locos, unde mea monita deduxi, citandos curavi, ut unusquisque eos perscrutari, ac ponderare, eorumque veritatem deprehendere possit. Cuius ego veritatis vi commotus, si fortasse, dum exiguum ingenii mei talentum in studiosorum utilitatem

laudabiliter exhaurire percipio, acciderit, ut priuatus, aut princeps aliquis mea scripta ad suam iniuriam trahat, nimirum intorquens in se ea crimina, qua ego, communem vitiorum id eam, non priuatum quemquam respiciens, taxauit, ac detestatus sum (si quis enim hic nomine suo appellatus est, nos magis rem, quam hominem considerauimus) Deum Optimum Maximum, qui conscientia mea explorator & inspector est, mea testem innocentia, iudicemque imploro. Quod si in adolescentia astu, atque feruore ab eo crimine diuina me clementia semper exemptum voluit, ut nunquam in cuiusquam detrimentum, aut ignominiam dentata charta usus fuerim: modo, cum sexaginta tres annos exegi, & ad puritatem, claritatemque sacerdotij conscendi, measque hasce lucubrationes diuino beneficio ad umbilicum perduxit, id in votis habere me decet, ut omnis malignitatis expers, eiusdemque criminis suspicione vacuus appaream, utque ex meis scriptis, tanquam ex puro quodam fonte, limpida, atque incontaminata veritatis aqua profluant, & lectoribus propinentur. Cum autem de rebus civilibus apud antiquos & apud recentiores partim sapientissime, partim callide nimium pleraque differta comperiam, opera pretium duxi, meum adhuc calculum adycere, & pro viribus eniti,

pra-

P R O O E M I U M.

*praesertim ut omni ex parte probem, tollendam,
& in extremas oras amandandam esse erro-
neam illam, ac scelestam opinionem, quae
non posse putat caelestibus, Deo quo
placentibus legibus impe-
ria tuto guber-
nari.*

A 3 SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER PRIMVS.

*Principem nouissime Principatum adeptum,
non debere exterioribus quibusdam, maxime
vero titulis, populis, quibus impe-
rat, irritare.*

DISCVRSVS I.

PORTERET, eos, qui populo-
rum habenas temperant, in id v-
num suas omnes cogitationes in-
tendere, vt beneuolentiam popu-
lorum adprime conquirent: Et
enim instructiorem sibi Principes arcem nul-
lam exstruere queunt, quam si subditorum pe-
ctora fido erga ipsos amore permuniant. At ve-
re dolendum est, plerosque Principum, maxi-
me

me si nuper ad dominationem euecti fuerint, in
 eum prolabi errorem, vt non contenti, popu-
 los re ipsa subiugauisse, verbis etiam modisque
 asperioribus ipsam dominationem ostendent:
 qui porro (vt ego quidem sentio) nihil aliud
 consequuntur, nisi vt, alienatis omnium, etiam
 eorum, qui fidelia cæteroquin officia præstituri
 erant, voluntatibus, imperium suum ac se ipsos
 in summum discrimen adducant. Quod C. Iu-
 lio Cæsari tunc potissimum accidisse animadu-
 uertimus, cum in Senatu officiosæ, debitæque
 humanitatis oblitus, ipsis Senatoribus assurge-
 re grauatus est: *a* Quam profecto rem magis *a Suet. c. 18.*
 quam ademptam libertatem Populus Romanus
 indoluit; adeo proprium humani ingenij est,
 contemptum difficilius quam rei cuiuslibet
 detrimentum pati: quod tamen ideo minus ad-
 mirandum videtur, quia vulnera & rapinæ cor-
 pus, & patrimonium lædunt, at contemptus,
 & despiciatio in ipsummet animum, vbi situs ho-
 nor est, penetrat. Hinc est, quod Germani, cum
 à Germanico profligati fuissent, non adeo sese
 victos & subiugatos, ærumnisq; propemodum
 infinitis affectos ægre tulerunt, quam cum i-
 psorum arma, trophæi instar, adiectis deuicta-
 rum gentium nominibus, in congeriem erecta
 conspexerunt. *b* Octauius Principatum aliter ac *b Tac. an-
 nal. lib. 2.*
 Cæsar ineundum sibi putauit; nam cum explo-
 ratum haberet, Romanos speciem titulumque
 seruitutis magis quam rem ipsam exhorresce-
 re, ne ciuium animos concitaret, Regium tiru-
 lum omisit, Principis, non adeo Reip. inusita-

8 DISSERTATIONVM

tum, optauit, cum alioquin etiam Senatus ipse principem sibi adsciscere solitus esset. *c* Quo speciosissimo nominis tegumento, perinde ac si melle illitum absynthium propinaret, omnē, quam amissæ libertatis memoria suscitauisset, amaritudinem delinquit. De ipso Corn. Tacitus hæc profatur: *Qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit.* *d* Qui vero nuper defunctum Augustum laudibus efferebant, ij Remp. ab ipso non regio siue dictatorio, sed *principis nomine* ordinatam fuisse recensebāt. *e* Qua in re, perinde vt carioris annonæ tempore usu venit, cum Romanis actum fuisse putato: plebs enim, dummodo panis precium non immutetur, quamuis diminuto ipsius panis pondere, non adeo penuriam, vt si precium adaugeatur, animadvertere videtur. In cæteris titulis, videlicet Consulis, Patris patriæ, Trib. potestatis, Pontificis Maximi hoc idem ipse præstitit; libentius autem, vt refert Dion. *f* vetus Imperatorium nomen recenti auctoritate cummulauit, ne in suctis nominibus animos ciuium perturbaret: Propterea Corn. Tacitus huic operis initio illa verba adscripsit: *eadem magistratum vocabula*, & alibi de Trib. potestate dixit: *Id summi fastigii vocabulum Augustus repetit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* *g* Vetus Populi Roman. consuetudo fuit, ægetime ferre, si quis in exercitibus sibi titulos adsumeret, non ab vrbe expectaret: Cuius rei admirandum suggerit exemplum L. Martius; nam tamen si is, ambobus

de-

c *Lin. l. 27.*

d *L. pr.*

e *il idem.*

f *Lib. 54.*

g *Lib. 3.*

defunctis fratribus Scipionib. plurima, quæ Senatus Rom. laudabilia, vereque magnifica censuerat, in Hispania perfecisset: tamen quia sese in literis, quas ad Senatum scripserat, Proprætorem appellauit, vniuersus fere Senatorum ordo infestis atq; iratis animis eam rem suscepit, *rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, interpretantes: quam consultationem in meliora tempora reiecerunt, sed nullo interim pacto ratum Proprætoris titulum habere voluerunt.* h Hinc dignoscimus quanto maiore animi cel- h *Liu. l. 16.*
 situdine Africanus Scipio, cum ab Hispanis militibus Rex acclamaretur, *sibi maximum nomen imperatoris esse* (hoc nomine exercituum duces, vbi aliquid pro rep. gessissent, insigne- bantur) iisdem responderit: eo se contentum esse: *regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse, si quid in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacite iudicarent, vocis vsurpatione abstinere.* i Iustini i *Lib. 27.*
 nus Alexandri successores summis laudibus exaltat, quia dum legitimus Alexandri hæres superstes extitit, regium nemo titulum vsurpauerit: Neque Ptolomæus, neque Cassander, neq; Lysimachus, neque Seleucus forsitan ipsum sibi vnquã arrogassent, nisi huic ambitioni viam aperuisset Antigonus. k Et quicumque Plutar- k *L. 19.*
 chum attente perlegerit, is facile deprehendet, neque ipsum Antigonom hanc ineptiam incepturum fuisse, nisi omnis improbitatis atque impudetiæ notandus ille Aristodemus eo tempore, cū filius Antigoni Demetrius Ptolomæum i *In vita Demetrii.*
 deuicit, ipsum regem cognominauisset. l Ad

A 5 hanc

hanc rem Magnus Gregorius digno se exemplo, vt superbiam retunderet Iohannis Patriarchæ Constantinopolitani, qui post Concilium in ea ciuitate extremis annis Pelagii præcessoris sui celebratum vniuersalem se Episcopum inscribere ausus est (quod nomen ad Episcopum Romanum tantummodo pertinebat) vbi acerrime illum reprehendisset, quod turbatis atque infelicissimis Christianæ reip. temporibus, ipse sui que sacerdotes, quibus cinere adpersis, atq; prostratis humanas deplorandi misérias onus incumbibat, in nouis titulis, nouisque nominibus ambiendis occuparentur: ipse contra, *seruum seruorum Dei*, sese primus appellauit. *m* Quem propter modestiam gloriosissimum, summæq; admirationis titulū nemo vnquam eorum, qui successerunt, Pontificum aspernatus est. Cum itaque magis ea, quæ videntur, quam quæ sunt, hominum multitudo consideret, rationi consentaneum videtur, vt in imperio nouissime ordinando saltem aliquot priscæ consuetudinis vmbre retineantur. Hocq; fixum sit, atq; indubitatum, principes non tantum equidem propter suam, sed etiam propter subditorum utilitatem ingenuitatis ac pbitatis cultores præ cæteris esse debere: At si forte fortuna necessitas illos aliqua coegerit, vt populis imperio ipsorum subditis omni ex parte satis re ipsa facere nequeant, in eam saltem curam animum intendant, hoc vnum studeant, vt rebus exterioribus, titulisq; eosdem minime contristentur, cum id principibus abunde sufficere debeat (quemadmodum

m 10. Dia-
conus l. 2 c. 1.
in eius vita.

modum Magnus ille Dux Etruriæ Cosmus dictitabat) vt possint facere. Euripides *affabilitatem lucrum minimo impendio quæsitum* nuncupauit. Et reuera non modo principes viros, sed etiam plerosque, qui in humiliori fortuna constituti sunt, vel maxime infortunatos, ac miseratione dignos esse puto, quia cum honestis beneuolentiæ, atque humanitatis artibus, quæ nullo precio constant, omnibus sese amabiles, ac percharos exhibere queant: malint inhumaniter ac superbe sese gerentes, non sine imperij perſæpe, vitæque discrimine cunctis fieri exoli ac detestabiles.

Quanta Principi diligentia adhibenda, vt certum sibi successorem designet.

DISCVRSVS II.

QUemadmodum sapientis est, præsentia recte gubernare, sic sapientissimi viri esse puto, futura præuidere, & postquam præuisa fuerint, ita ea instituere atq; dirigere, vt post huius vitæ breue curriculum possint vel longissimo temporis spatio perdurare: proinde mirabilem illam sententiam in sacro textu expressam habemus, *Ordinatione sua perseverat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* a Quæ res ideo, quia natura nobis immortalitatem negauit, perfici neutiquam potest, nisi successorem sortiti fuerimus, cuius curæ ea quæ exequenda supersunt, demandentur, idoneum. Quocirca anxio valde animo Augustus orbitatem suam corrigendam, certumq; sibi

a Psal. 111.
Odon. 12.

sibi hæredem stabiliendum curauit. Et quamquam fortuna (quasi mirandæ principis prouidentia obniteretur) primo M. Marcellum, mox Caium, & Lucium Agrippinæ filios, eiusq; nepotes eripuerat: non modo hæredem sibi Tiberium optauit, sed etiam, licet ipse dominatum aleret, ut Germanicum in familiam adscisceret, iussit, quo pluribus munimentis insisteret, b & alibi, c ne successor in incerto foret. Atq; eiusmodi fuit dubio præcul hæc Augusti prouidentia, ut etiamsi post quatuor Imperatores pgenies Cæsarium defecerit, ipsi⁹ tamen decreta multis post annis, & à plerisque, qui secuti sunt: Imperatoribus inuiolata permanserint, imo nonnullorum vestigia nostro adhuc seculo supersint, quam rem quidem perpendentes, ut sapientiæ plenam vehementer admiramur: Hinc Tiberius extra domum Augustam imperium collocare, indecorum atq; intutum putabat, *Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarium in ludibria verterent, metuebat.* d Ad eundem scopum respexit Adrianus, qui adoptato Antonino præcepit, ut non vnum, sed binos familiæ aggregaret hæredes, refertque, qui ipsi⁹ vitam perscripserunt, Dion; id ab Adriano idcirco iussum, ut diutius superessent, qui post ipsum successores destinarètur: ij vero principes, quibus hoc consilium neglectum fuit, sæpenumero eos, quos noluisent, hæredes nacti sunt, suafque ditiones innumeris & bellis, & ærumnis multos annos repleuerunt. Cuius rei optimum fuerit exemplum Philippus Maria Vicecomes

Medio-

b Tac lib. 1.

c Lib. 3.

d L. 5 in
finit.

Mediolani Dux, qui cum Franciscum Sfortiam generum suum, ea spe persæpe illectum, quia maribus carebat, successorem declarare potuisset: dum moram traxit, aliud nihil effecit, nisi ut cum ingenti populorum excidio turbæ quidem multiplicarentur; cæterum quin Sfortia succederet, non obtinuit. Iohanna huius nominis Secunda Regina Neapolis, cum à Ludouico III. Andegauensium duce, ambiente, se in filium adoptari vrgeretur; Alphonsum Aragoniæ Regem adsciuit, cum quo Rege postea discordiis acerrimis obortis, iterum Ludouicum in gratiam suscepit: quo deinde, viuentē Regina, vita functo, dum ignoraret, aut potius non posset, illecebris Archisyniscalii, in cuius prædam ipsa concesserat, detenta, tempestiuum aliquod, aut vtile consilium capere, rem totam adeo in longum distulit, ut, cum mortem obuiisset, neque quidquam explorati haberetur, num Renatum Ludouici fratrem substituisset hæredem, immortalibus post se bellis relictis, denique cum, quem magis abnuebat, successorem sortita est. Quis in toto terrarū orbe maiorem gloriam consecutus est, aut clariora gessit, quam magnus Alexander? qui Persis debellatis, toto oriente subactō, Macedoniam suam trophæis exornauit innumerabilibus, & nihilominus quia tempus aut sapientia illum defecit, ut filium tanti imperij successorem stabiliret, aut saltem vnum destinaret, populis à te deuictis, maxima quæ per multos annos extingui non potuerunt, bellorum & calamitatum incendia reliquit.

reliquit. Quemadmodum igitur alios posse docere, & posse discipulos magistri similes efficere, manifestum docti, scientisq; viri signum habetur: Sic in duce maximum virtutis, & excellentiæ argumentum est, non modo quærere, & parta tueri, verum id etiam curare, vt possessione rerum, quas ille quæsiuerit, aliis quoque diutissime vt frui post ipsum liceat. Proinde cura regentium præcipua sit, vt filios, saltem nepotes, aliosve suæ agnationis destinent hæredes; quod si sine liberis decesserint, quoquo pacto alios in testamento vocare, ac firmare, ijdemque secundo, tertioque loco plures substituere debent. Quam in re Clemens VII. maxime probatur, qui, etiam si Duci Alexandro nepoti patriæ dominationem detulisset, eiq; adolescenti adhuc Caroli V. Imperatoris filiam vxorem adiunxisset, ex quo matrimonio non sine ratione proles expectabatur, & præter hunc Cardinalis Hippolytus in viuis foret, tamen sapienter constituit, vt tota Medicæorum, vt quisq; natu maior esset, familia succederet. Et Magnus Dux Cosmus Princeps inter cæteros ætatis suæ Principes prudentissimus, cum Religionem D. Stephani institueret, sapienter disposuit, vt supremus religionis magistratus ad futuros Florentiæ Duces pertineret, neque speciatim Ducum gentem nominauit; quia nempe satius putabat, vt futuri quicunque Duces, quam priuatus aliquis etiam de sua gente Magisterium illud obtineret. Quod si vnquam hæc dissertatio opportuna fuit, nostris quidem temporibus peropportuna

portuna videtur, quibus principum plerisque certus successor deest, vnde contingit, vt ditiores in alienas familias transeant, vel saltem vt diuisæ debilitentur, vel ciuilibus bellis ob incertam hæredum successionē diuexentur: Præterquam quod non improbanda videtur ea cogitatio, vt curetur, ne ab alienigenis patrimonia nostra occupentur; vnde apud Iudæos neq; vir vxorem, neque vxor virum extra suas quisq; tribus accipiebat. *e* Et reuera forma, genusq; gubernandi perraro mutatur, quin eodem mutationis tempore plurimus ciuium sanguis effundatur, & excidia magna consequantur; Quæ quisquis effugisse, exoptat, successorem designet: sic gloriæ domesticæ consulat, & plerisq; res nouas moliendi vota, commoditatemq; auferet, *Sic cohiberi prauas aliorum spes rebatur, f* sub-*f Tac. L. 3.* ditisque populis pacem, ac tranquillitatem, hereditatem amplissimam, fructus sudoribus, laboribusque suis non indignos, ac sufficientes relinquet.

Reip. bonum simulatibus, commodisque priuatis anteferendum esse.

DISCVRSVS III.

LAudantur valde Themistocles, & Aristides eo, quia, cum onus aliquod reip. capefferent, in finibus Atheniensium priuata odia deponere solerent, eo tamen animo, vt, si opus esset, illa reduces resumerent. *a* Neque absimile *a Plur. polit.* intellexit Tacitus, cum scripsit: *quamquam fas sit tica,*
priuata

privata odia publicis utilitatibus remittere. b Cuius rei, ut virtutum cæterarum, adnotandum præbuit exemplum Q. Fabius Maximus: cum enim Populo Roman. conduceret vel maxime, ut L. Papirius ob eximiam eius virtutem Dictator crearetur, neque creari posset, nisi ab ipso Consule, qui tunc Fabius erat, L. Papirio priuatim infestus, appellaretur; ad Fabium missi legati rogauerunt, ut *memoriam simultatum patriæ remitteret*; narratque Livi-
 us, Fabium demissis in terrâ oculis tacitum à legatis recessisse, nocte tantum, quæ secuta est, silentio (ut Romanorum mos ferebat) L. Papirium Dictatorem dixisse. Quamobrem legati de hac illustri, quam de se ipso reportauerat, victoria gratias cum agerent, ipse nihil adhuc respondens, deque se nihil professus, obstinato silentio illos dimisit, ut appare-

ret insignem dolorem ingenti comprimi animo. c Ad quæ cum mentis oculos conuerto, subit mirari, cur Christianis adeo difficile opus videatur ob amorem Christi, quem Deum, Dominumque nostrum credimus, iniuriarum memoriam remittere, cum Romani solius amore patriæ inimicis suis nunquam non pepercerint. Verum ne hoc vnum nobis exemplum suppetere putetur, egregium, neque minus admirabile Tiberij Gracchi fuit illud, qui cum P. Scipioni Aphricano, ac proinde L. fratri eius infestus tribunitiâ potestatem obtineret, & coram ipso Lucius pro Publio, qui peculatus reus ad Linternum secesserat, causam ageret, cunctis asperri-
 mam Græchi sententiam expectantibus, in-
 sperato

sperato Scipiones absoluit, adiurans tamen
 (quod ad rem nostram facit) *sibi inimicitias cum*
Scipionibus, quæ fuissent, manere, nec se gratia quaren-
da quidquàm fecisse. d Dixit etiam Seruilius, *pluri* ^{d lib. 4.}
se remp. quam collegarum gratiam aestimare. e Item ^{c lib. 27.}
 inter Claudium Neronem, & Liuium Salina-
 torem acris intercedebat similtas: vicit nihilo-
 minus reip. auctoritas, vt, depositis odiis, com-
 munitis consiliis, animisque concordibus
 remp. gubernarent, & notanda sunt ea, quæ
 Cicero in oratione *de provinciis Consularibus* de
 illis refert, qui reip. causa in gratiam ex inimi-
 cissimis redierunt. f Bonum igitur ciuem decet ^{f lib. 38.}
 amore patrię priuatas inimicitias obliuioni tra-
 dere, quod ab aliis etiam prudenter adnotatum
 est. Quod si cum in rep. viuimus, patrię causa id
 præstare debemus: idem principis gratia, dum
 sub regio dominatu degimus, præstandum vi-
 detur, neque solum iniurię condonandæ, sed
 etiam vita, & existimatio, & cuncta nobis cha-
 rissima exponenda videntur, vt obsequamur ei,
 quem ducem sequimur, à quo bonum regni pa-
 trięq; dependet. Hinc Zopyrus secum ipse co-
 gitans, quonam pacto insigne aliquod suo regi
 Dario beneficium in expugnatione, quam oc-
 cæperat, Babylonię rependeret, auribus sibi
 nasoque amputatis, honestissimam vulneribus
 faciem sibi deturpauit, vt hoc astu, tanquam à
 rege læsus, in hostilem urbem reciperetur, & au-
 toritatem apud hostes, gradumq; militiæ con-
 secutus, illos regi proderet, quemadmodum ^{g Herod. l. 3.}
 obseruata opportunitate peregit. g Petrus Cap- ^{in fine.}
 ponum,

ponum, clarissimum Florentiæ ciuem, audiui nonnunquam ab insignibus prudentia viris temeritatis accusari, quia pacta conuenta cum Gallis lacerauerit: videlicet ij non animaduertunt, hanc quantumuis certissimā temeritatem omnium maximam sapientiam existimari debuisse, & debere. Illud tamen certo certius est (vt id ad similia extendatur) neminem ad suam existimationem amote patriæ perdendam natura procliuem esse: nam P. Æmilius hanc laudem soli Fab. Maximo attribuens, cæteris denegandam esse, differebat, quasi semetipsum excusans, quod hoc laudis genere destitueretur. Neque enim, inquit Liuius, *omnes tam firmi & constantis animi contra aduersum rumorem esse possunt, quam Fabius fuit, qui suum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm secunda fama male rem gerere.* h Et nemo profecto id admirandum putabit, cum existimatio præsens futuri boni causa in periculo ponatur: hoc vero ipsum bonum cum incertum exitum, vt in cæteris contingit, habiturum sit, pro eo consequendo præsens honoris bonum, quod certum est, negligi videtur: Quæ ratio Pompeium forsitan adduxit, vt in contentione aduersus Cæsarem diceret, iis, ad quos oratores mitterentur, existimationem atq; auctoritatem adauctum iri, eos vero, à quibus ij mitterentur, animi pauorē ostensuros: quam sententiam Cæsar aspernari visus est, imo eam pusilli infirmi; animi esse pronunciauit: sibi abunde esse, si, quemadmodum antehac, ita in posterum causæ æquitate superior esset.

h. Lib. 44.

esset. *i* Igitur utroq; pollice videntur ij laudandi, q̄ certa ratione ducti, quidcunq; aggrediuntur, iustitiæ consentaneum esse, scientes (quamquam principio secus videatur) constanti animo breuem aliquam, neq; veram ignominiam deuorant, quæ totum illud temporis spatium occuper, quod ab opere incepto vsq; ad absolutionem & perfectum quasi partum ipsius continetur. Quæ propositio ita subsistit, & vnde quaq; veritate fulcitur, vt nihil, q̄ singulis hominum conditionibus magis officiat, quam inanis hic ignominie timor, passim comperiamus. Hoc illud est, de quo etiã alibi disseruimus, *k* q̄ *k* *Dis. 1.*
 Octavianum Iregosium perdidit, qui, ne patriæ ¹⁹ tyrann^o haberetur, cum arcem, quæ se patriamque ab hostium impetu defendere poterat, demolitus esset, nihil effecit aliud, nisi vt se ipsum in calamitates coniecerit, patriam hostili prædæ exposuerit: locum vero, quem in republic. occupauerat, alteri minime æqualis probitatis ac virtutis homini concedere coactus est. Neque aliud, quam hic idem timor Petrum Soderinum pessumdedit, qui opinione, quam populus de eius probitate conceperat, perfruens, nimiumque sibi blandiens, noluit alius haberi, nesciuitque ea in re, breui temporis spatio animi constantiam præ se ferre, quo se ipsum ac libertatem patriæ diuturniori tempore conseruaret. Sed in hoc argumento recolendus est Fabius Maximus, quem Liuius minime contentus verbis P. Æmilij laudauisse, communi Populi Romani ore *l* testatur, non propterea, *l* *Lin. 1. 24.*

quod quartum consul fuerit, ipsum ambitus notatum, imo celsitudinem animi eius commendatam fuisse, quoniam temporibus, quibus præclarissimo duce opus erat, ipse cōfidenter *minoris inuidiam suam, si qua ex re oriretur, quam utilitatem reipublice, fecisset.* Sed longe admirabilis est, quod L. Lentulus ob patriæ bonum & dicendum & perficiendum putauit, nam milites, ut se hosti dederent, exhortans, *Fæda atque ignominiosa, inquit, deductio est, sed ea charitas patriæ est, ut tam ignominia eam, quam morte nostra, si opus sit, seruemus: subeatur ergo ista, quantacunque est, indignitas.* Plato, dum se Dionysio aliquatenus charum esse animaduertit, lætabatur: at cum eidem postea charissimus omnium euassisset, & impotentem erga se Dionysij amorem obseruaret, tristatus est, nempe ex furioso amoris impetu nil boni promanare posse, suspicatus: eodem pacto cuilibet probitate conspicuo homini honestam nominis famam curæ esse debere censeo, dicente Salomone, *melius esse bonum no-*

in Prov. 22. men, quam diuitias multas, in verumtamen non adeo propter eandem famam desipiendum videtur, ut quandocunque necesse fuerit, breui aliquo temporis interuallo ipsam forti animo negligere non valeamus. Et vix maiorem exercituum dux, magisque deridendum errorem patrare potest, quam si, ne ignauix arguatur, importuno tempore cum hoste confligens, belli lumen periclitetur: quinimo ut hostis ad nostra vota pertrahatur, libenter omnia perferre, sæpiusq; timorem vafro animo simulare, operæ

operæ pretium est. Quæ animi tolerantia cum præcipua forti tudinis pars habeatur, in Cæsare mihi in modum eluxit, de quo Hircius siue Oppius, sapientem, dixit, se, timidumque hostium opinioni præbebat. n Et paullo post dislerit, Cæ- ^{n de bello} sare in decreuisse æquo animo hostium victo- ^{Afric.} riam, & animorum exaltationem ferre, quia bello illo Africano, quod cum Scipione gesserat, donec veteranorum auxiliares copiae aduentassent, maxime se à Scipione contemptum fuisse animaduertenterat; sed intempestiuum Scipionis gaudium atque superbia cito detumuit, cum ex illo bello magnificam retulisset Cæsar victoriam.

Egregiam esse artem, alias artes, perinde ac si non intelligantur, eludere.

DISCVRSVS IV.

Simulauit non semel Tiberius, defuncto Augusto, socium aliquem in principatu se percipere: quo commento Senatorum voluntates introspicere curabat, ut ipsis exploratis cautius, tutiusque rebus suis consuleret. Senatores vicissim artium Tiberij nequaquam ignari, nihil æque cauebant, quam ne Tiberius suspicaretur, ipsis easdem artes minime latere: proinde precibus, lachrymisque, ne reipublic. gubernacula deferret, obtestabantur, Quibus vnus metus, si intelligere viderentur. a Neq; Agrip ^{3 Tac. lib. 21} pina crudelē filij animum persentiens, diuer-

B 3 sam

sum consilium (quamquam eo frustrata est) iniuit, cum sibi structas esse insidias, minime se cognoscere simulauit, *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* *b* Corbulo cum Tiridate, sed non timoris gratia, idem effecit, *disimulato tamen intellectu.* *c* ad easdem artes confugit Cappadociæ Rex Archelaus, *si intelligere crederetur, vim metuens.* *d* Sensit Germanicus, se à Tiberio Romam ad decretum triumphum, & ad alterum consulatum reuocari, ut gloriæ, quam in Germania colligebat, cursus interrumpere-
e tur, nihilominus haud contatus est, principis iussionibus obtemperare. *e* Quemadmodum Demetrius effecit, qui cum animaduertisset, cur ipsum Philippus pater in Æmum montem ducere nolnisset, fingens, causam se non intellexisse, æquo animo pertulit. *f* Cæsar de Curi-
g one loquens, dissimulandi artem ideo probat, ne hostibus audaciam discordiæ exercitus ad-
h iungant. *g* Et Saul audiens filios Belial murmurantes, *Num saluare nos poterit iste? seque ab*
h illis despici, *dissimulabat se audire.* *h* Verum quid ego in consilia ducum, & in arcana domi-
i nationis inquirō? Interrogata Liuia, quibus artibus viri animum, ac voluntatem erga se adeo propensam reddidisset, post alia quædam re-
i spondit, *Consilia eius non explorando, & in amorum*
i *eius consuetudines non inquirendo.* *i* Igitur Taciti præceptum hoc utpote ad plurima vtilissimum, multifaciendum videtur. Verum enimvero quo maiorem secum affert difficultatem, rem secus atque se habet, interpretari, quam simpliciter,
 & per-

b Lib. 14.*c* Lib. 3.*d* Lib. 2.*e* Lib. 2.*f* Liu. l. 40.*g* l. 2. de bello
crui.*h* l. 1. Reg. c.
10.*i* Dion. l. 58.

& perinde ac si non intelligatur, præterire; co-
 etiam maior est vtilitas, quæ inde exhauritur:
 non solum enim evitatur damnum, quod ex
 re intellecta impendet, sed diuerse rem propo-
 sitam nos intelligere simulando, maiori astu,
 & facilius simulantium deceptionem eludi-
 mus atque anteuertimus. Quam rem exem-
 plo M. Marcelli adprime Liuius edocet. Mar-
 cellus etenim haud ignorans, L. Bantium No-
 lanum, opibus florentem hominem, Anniba-
 lis partes fouere, ambigens, num ipsum aliqua
 pœna afficere, an vero beneficiis animum ipsius
 deuincire deberet, mitius anteposuit consi-
 lium, vt ad se vocatum doceret, multos eum
 inuidos inter populares habere, absque du-
 bio ob eius virritem; quæ virtus nemini ma-
 gis, quam militibus, ducibusque Romanis co-
 gnita atque perspecta erat; neque enim igno-
 rabant, in conflictu Cannensi non prius præ-
 lio abstuisse, quam prope exanguis ruina super-
 incidentium virorum, equorum, armorumque
 sit oppressus: atque idcirco multas Bantio pol-
 licitationes adiungens, multisque eum mune-
 ribus afficiens, & licitoribus, vt quandocum-
 que is ad se adueniret, pateret aditus, iubens,
 adeo sibi illum beneuolum, amicumq; redegit,
vt nemo inde sociorum rem Roman. fortius ac fidelius
iuuerit. k Neque fortasse Belgicæ prouinciæ in *k Liui. 13.*
 hoc statu, in quo eas modo cernimus, essent, si
 Comes Agamontis ducem M. Marcello simi-
 lem nactus fuisset. Datamis Persarum ducis pru-
 dentia ad hanc eandem rem maxime spectat:

Is cum animaduerneret, nonnullam sui equitatus partem ad hostes profugisse, reliquis equitibus eum insecutus est; cum vero assecutus esset, statim profugorum solertiam vehementer laudauit, & disertissimis verbis, ut, quo vigore atque alacritate hostem insequerentur, eadem aggrederentur, hortatus est. Quo sermone illi coniecturam capientes, Datam in ipsorum perfidiam non intellexisse, cepit eos eproptis pœnitentia, vnde mutatis animis in fide perstiterunt. *l* Quoniam vero neminem male de me, quasi dissimulandi præcepta tradente, sentire vellem, ideo reminiscere, quæso, Deum ipsum dissimulare peccata hominum, quo conuertantur. *m* Neque minor fuit Lucretii perspicacitas: quem cum prætor C. Lucretius eius frater misisset, ut ad bellum Macedonicum fœderatorum, & Pop. Ro. sociorum classes congregaret, cumque Dyrrhachii quatuor, & quinquaginta naues, quas Gentius Rex adduxerat, offendiſſet, fingens sese ita credere, ut rex eas Romanorum vsui instruxisset, ipsis vsus est, & Cephalaenen petiit. *n* Reperiuntur nihilominus quædam fatuæ, stupidæque, & contrarium effectum parituræ dissimulationes, qualis ea fuit Vitellii, qui maximæ, quæ premebatur, necessitatis tempore simulauit sese nullius rei indigere, legatique & prouinciis, ut serius ei opitularentur, causam dedit, dumq; in vrbem reprimere de Vespasiano sermones conabatur, eodem adaugebat. *o* *Stultam Vitellii dissimulationem* Tacitus appellat illam, cum

l Frontin. l. 2.
Stratag. c. 7.

m Sap. 12.

n Liu. l. 42.

o Lib. 18.

eum fractis apud Cremonam rebus, nuncios
 cladis occultaret, & *prohibiti per ciuitatē sermones,*
eoque plures. p Propter eandem autem rationem p *Lib. 19.*
 Vitellius mouebatur, quam apud eundem au-
 torem etiam Galba respexit, *ne dissimulata seditio*
in maius crederetur. q Sed neque utilis putetur fa- q *Lib. 17.*
 cinorum, quos milites patrauerint, dissimula-
 tio, etiam si tunc puniri nequeant, quoniam su-
 spicantes, ne in tempus opportunius ira differa-
 ur, in maiore te periculo constituere possent.
 Hinc singulari prudentia Valens, etsi illos non
 puniret, quosdam non p̄termisit arguere, *ne*
assimulans suspectior foret. r Et discrimen, quod r *Lib. 18.*
 Nattius Rutilius in Capuana coniuratione e-
 uisit, adeo terribile fuisse, non ignoramus, vt
 quia milites sese per dissimulationem à Cōsule
 expectante, & occasionem vindictæ quærente,
 recteque dimitti animaduernerent, suscitata
 turba sine Dictatore sedari nequiuert. s Lu- s *Lin. lib. 7.*
 di & spectacula publica, diesque festi in domi-
 nanibus urbibus, quo longinquis partibus in-
 feliciter gesta dissimulentur, quid in se dignita-
 ris obtinere queant, non video: quia deprehen-
 so figmento, æque ab amicis, & ab inimicis lu-
 dibris habentur: quemadmodum nostris tem-
 poribus Turcatum Reges efficiunt, cum, vt ex-
 ercitus in Persia cæsos esse, dissimulent, Con-
 stantiopoli publice gestientes triumphant,
 neq; secus Nero corruptum triticum in Tybe-
 rim proiciendum curauit, *quo securitatem anno-*
na sustentaret. t Deterius quam cæteri (quod mi- t *Tac. lib. 19.*
 hi mirandum est) Tiberius, qui à Frisus illata da-

mna diffimulabat, ne cui bellum permitteret.

u *Lib. 4.* Ex quibus in hoc diffimulationis artificio quam circumspecto iudicio procedendum sit, vnusquisque per se dignoscere potest.

*Qualis vniuscuiusque Principis arcanus
liber esse deberet.*

DISCVRSVS V.

Consueuerunt magni mercatores librum quendam (secreta vocant) penes se ipsos habere, quem nefas est, patere ministris, utpote in quo omnis suæ substantiæ summa continetur. Quod ut item principes in suis principatibus præstare teneantur, non per ænigmata, aut per inuolucra verborum, sed sui exemplo Augustus indicauit: qui maiore diligentia quam fortasse mercatores hac in re adhibere soleat, manu sua ciues populi Romæ. in compendium redegerat. Verum antequam ad Augustum deueniam, ut hanc consuetudinem peruetecem fuisse, ac proinde pernecessariam esse, confirmem, quæ Cicero docet de Senatoribus, eferam: Qui Senatores cum in Rep. multorum instar principum sint, cumque Cicero inter ipsos summus non solum Senator, sed Consul, & magna Romanæ Reip. ipse quasi pars extiteri, maxime videntur attendenda ipsius verba; Et, inquit, *Senatori necessarium nosse remp. idque latipatet, quid habeat militum, quid valeat arario, quos socios resp. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qui quisq.*

a lib. 3. de leg. sit lege, conditione, fœdere, &c. *a* Et reuera, quo pa-
cto

Et o Senator, aduersus hostē mouēdum esse bellum, siue pacē cum eo faciendam, differere valebit, nisi militū copias, quas resp. sua cōgregare potest, pernoscat? de militū aut numero quo pacto differet, si redditus publicos, quib. milites sustentātur, ignoret? nōne in errores illos supinos recidet, si pacta, & fœdera cum exteris regibus, aut rebusp. inita nesciuerit, aut vicissim quæ exteri cum Rep. in qua degit? Atqui Augustus, qui senator fuerat Romanus, neque modo senator, & consul, sed suæ reip. princeps, non ignorans, quantū humeris suis pondus gereret, regeretq;, alienam industriam negligens, librum ipse sibi perscriptū, qui deinde Tiberio in Senatu oblatus est, in quo continebantur *opes publica, quātum ciuium, sociorumq; in armis, quot classes, regna. prouinciae, tributa, aut vectigalia, & necessitates ac largitiones.* b Igitur qui summi, qui mediocres principes sunt, ediscant à principe omnium maximo, quis ille libellus sit, quem quotidie tractare, in quo, vt in speculo, semetipsum intueri debent, neque vsq; ad teruncium ignorare, quot centena milia, quot millia nummorum quotannis possident; calleāt, quot milites in ditionibus suis colligere possint: Sed hic deploranda Italiæ principum nonnullorum miseria, quorum pauci copias expeditas, ac promptas habent, cum tamen quidam summam huius vigilantiae laudem promereantur. Non distinxī socios, ciuesq;, quoniam hisce distinctionibus secula nostra non indigēt, & potentior tantum aliquis Rex amicorum, & vasallorum numerum computabit: Exploratum habeant,

b Tac lib. i.
 Dion. lib. 56.

habeant, cuiusmodi littora possideant, quot in
 prouinciis diuisis, quibus imperant, naues; ne-
 que adeo de illarum numero solliciti sint, quin
 ipsarum robur, agilitatem, pulchritudinem an-
 teponant; his enim studiis mirifice reges deco-
 rantur. Hinc Ptolomæi Philadelphi nauale ce-
 leberrimum habetur, in quo, referente Athe-
 næo, naues habuit septem millium, & amplius
 militum capaces, mirificæ structuræ, & innume-
 ræ pene numero. *Per hæc autem tempora ex*
 omnibus, quæ mari vagantur, tritēnibus, nullæ
 sunt Melitenſibus, iisque, quas magnus Dux E-
 truriæ comparauit, illustriores, atque ornatio-
 res; Sciant adhæc, ad quam summam expensæ,
 siue ex ordinariæ, siue extra ordinem cēsentur,
 pertingant; reditus enim, qui inde non super-
 fluit, ad militaria subsidia minime pertinet: pos-
 sunt autem inter insuetos, minimeq; ordinarios
 sumptus, cōputari dona, quæ fiunt principibus,
 hospitalitates, ludi publici, spectacula, nuptia-
 les solemnitates, & id genus cætera. In quibus
 magnificas, & necessarias sumptuum erogatio-
 nes ab inutilibus, & vanis secermentes, caueant,
 ne barbaros reges imitentur, qualis Antiochus
 fuit, nō sine causa furiosus appellatus. nam ven-
 toſæ gloriæ cupiditate captus, ut P. Æmilij glo-
 riam, quam ex deuictis Græcis adeptus erat, su-
 peraret, triumphū ornatissimū duxit, multisq;
 millib. hominū ex Mysia, ex Cilicia, ex Thracia,
 ex Galatia accersitis, tot mulieribus, tot equiti-
 bus, tot currib. & carpētis, tot vnguentis, & auri
 massis, tot ornāmētis, & splendoribus, quos cō-
 qui-

quisiuit, fuit, instructū, vt iis nihil, nisi maximū diuitiarum contemptum prætulerit. Addam quædam ad nostros principes, vtpote Romanis minores, magis pertinentia, ab antiquis exemplis deducta monira. Non itaque dubitent, sed optime nouerint fines imperii, & ditionis suæ; & quos aut caue, e ipsi debeant, aut à quibus ipsi caueantur: iis vero, vnde magis damni, & laboris haurire est, quam lucri, ne molestiam facessant. Quod Regibus Neapolís sæpenumero calamitates peperit; nam minime perpendentes, certius esse detrimentum, quam vtilitatem aliquam, si quis Pontifices Romanos perturbet, tunc se errauisse demum senserunt, cum regni possessione deiecti sunt; Non ipsos fugiat, quo quibus feudi, siue amicitia, siue clientelæ, siue cuiuscunque generis vinculo alligentur, neque id incuriose negligant, præsertim si cæteri viribus longe præpolleant, quia non expedit regnantibus mutationum crebritas. Philippus Macedoniæ Rex (teste Liiio) singulis diebus bis suas cum Romanis pactiões sibi prælegi curabat: Quod idem Macedonico Regno vtilissimum institutum Onæsimus Macedo vir domi nobilis, vt Perseus filius prosequeretur, suadebat. *d Lii. 44.* Sed mente captus ille, quia neque patrium morem retinuit, & fide præstantis hominis sui consilium reiecit, regnum cum libertate, vitamq; miserrime pessumdedit. Quod de mediocribus dicitur erga summos, idem de summis erga minores dicendum est: quandoquidem si ciuitatem, aut regnum pactis, aut conditionibus

bus quæsiuisti, nequaquam subditorum priuilegia, tantum ut omni ex parte dominus videare, inuertere deest: nam præterquam quod ea, quæ iure non potes, aggredieris; non video, quomodo cōsilia ista voluentibus annis vtilitatem tibi paritura sint: quemadmodum sapientissime Ruberrus Siciliæ Rex Ducem Athenarum, Florentiæ dominantem, commonuit: quod enim dominatum cepisset, silentio tramisit, quia consensu populi id transactum existimabat, sed quia decreta immutare satageret, hæc ad eum scripsit; *Ad nos perlatum est, à te magistratum, qui Priorum nomine vocatur, ex vetere populi palatio propter ipsos adificato, extractum fuisse, proinde illic eos restituas; tu vero in eo palatio, ubi filius noster hospitabatur, diuertito, & paulo post, Quasi efficere neglexeris, tuam salutem longeuam fore, nobis minime videtur, e quemadmodum ei contigit.* Obseruetur pulcherrimum huius rei exemplum in Germanico, qui, ut socias Athenas honoraret, non amplius, quam vno lictore, eam ciuitatem obambulans, usus est: iniquus autem Piso, qui rem gestam per se ipsam minuere non poterat, oblique Germanicum perstrinxit, quod *non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluuiem illam nationum comitate nimia coluisset.* f Vbi Pisonis sponte sese exerit malignitas, inde exorta, quia propter ipsius cum Germanico similitudinem ab Atheniensibus in quadam petitione repulsam passus fuerat. Quamobrem Etruriæ Principum sapientiam non possum non eximiis laudibus euehere, qui contenti, ut sui Commissarij in

• Villani lib.
12.

f Tac. annal.
lib. 1.

rij in Pistoriensi ciuitate imperium exerceant, permittunt nihilominus, vt Confalloneriis, qui supremus est ciuitatis eius magistratus, primum locum concedant. Et laudabiliter non minus, quam prudenter egisset Philippus, cum Argos ingressus, diadema, purpuramque deposuit, æquo iure cum omnibus tractans, nisi hoc probe factum plurimis sceleribus commaculauisset. *g* Diuersa sunt pacta, & conditiones, quas *g Plur.* populi, siue respubl. cum principibus, quibus subduntur, contraxerunt: has autem mutare neuiquam decet; neque enim populus, nisi lege cautum sit, cogendus est ad arma sumenda, neque debet externis bellis implicari, si ad domestica tantum obstringatur, quemadmodum Thraces, quia antiquis Regibus suis talia nunquam obsequia præstitissent, negabant delectum militum Romanis; quippe *soliti, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi aduersum accolæ belligerare.* *h* Iudæi, eū antea, ne Imperatorum *h Lib. 21.* imagines templo reciperent, permissum iis fuisset, *i* etiā Caij tempore defecissent, nisi tempestiue mors ipsius interposita fuisset; is enim vt statuā suam in templo Salomonis reciperent, demandaturus erat. *k* Quamquam longe minoris, quam confœderati sociique, existimationis ij sint, qui deditij appellantur, nihilominus tamen populus Roma. ipsorum itidem satis benignam rationem habuit, ideo quia ante euentum belli sese fidei Romanæ concredidissent. Hinc Transalpinis Gallis cum M. Claudius Marcellus vt arma, & preciosiorē supellectilem *k Ioseph.* trade-

traderent, imperasset, quia inuitis Romanis, superatis montibus castellum communiuerant scripsit Senatus, *Quamuis tñique ipsi fecerint, quia in solo alieno inconsulto domino exadificauerint, tamen nolle se, vt suis ipsi armis, & supellectile spolientur.* Hoc genus est, de gentibus victorias, ac triumphos reportandi, longe pulcherrimum: nam iis, qui easdem alpes incolebant, senioribus hoc Senatus consultum in signe adeo, atque heroicum visum est, vt Romanis significarint; dubitare se, ne tanta humanitas aliquando iis damno futura sit, quia dum eos, qui populi Romani agros occupare ausi fuerant, punire neglexerant, nihil aliud efficere viderentur, quam summam

l *Li. l. b. 36.*

m *Lib. 40.*

ceteris delinquendi licentiam concedere. / Per simili casu ministris suis Senatus de Liguribus scripsit, *Non placere sibi, si per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi.* m Prælium paulo post ex Liguribus nonnulli cum Romanis commiserunt, sed plurimis Ligurum non sine multo Romanorum sanguine interfectis, ii, qui pugne superfuerunt, Romanis absque vllis conditionibus sese dederunt: quare M. Popilius Lenas existimans, de iis quomodolibet decerni posse, excisis patriis oppidis, ipsos suaque precio distraxit, scripsitque ea de re ad Senatum, qui rem atrociter gestam improbens, statim mandauit, *Consulem Ligures, pretio emptoribus reddito, restituere in libertatem, bonaque vt iis, quicquid eius recuperari possit, reddantur, curare: arma primo quoque tempore, fieri in e agente, Consulem de prouincia decedere, cum deditos in sedem suam Ligures restituisse, subnectens*
senten-

sententiam nobilissimam, præclarissimoque omnium imperio dignissimam, *Claram victoriam vincendo oppugnantes, non sauiendo in afflictos fieri*. Ergo in suo libro habeant Principes, relegantque huiusmodi monumenta, quibus in errores non impingent. Quidam scelestiores Principes habuerunt ipsi quoque suos secretiores libros, ut Caligula binos sibi confecisse legitur, alter *Gladus*, alter *Pugio* vocabatur, in quibus omnes adnotabantur, quicunque iis armis necandi destinabatur. Neq; fuit absimilis libellus ille Commodi Imperatoris, qui, ut in auctorem sciretur, causam præstitit. Verum Christianum, optimumque principem commonefaciam ipse, quos libros habere debeat: Duplicem sibi conquirat, altero subditos suos adnotet pacis artibus insignes, quem *Togatum* vocet, altero nomina eorum consignet, quos in bello fortes, ac generosos, vtilisque sibi, & Reip. euasuros putat, quem *Sagatum* siue bellatorum libellum vocet; quorum virorum elasses, quemadmodum optimum populorum pastorem decet, pro ipsorum meritis honestabit: alii enim mente, & sapientia, alij manibus, & fortitudine è maximis illum aliquando angustis educere valebunt. Neque quisquam mihi suggerat, alios etiam præter hos principi dictandos esse libros, nam nemo ignorat, vno volumine multos libellos comprehendendi posse: in quibus Princeps si vel paucorum ex singulis ordinibus hominum rationem diligenter habuerit, plurimorum similium quasi seminarium sibi parabit: Sed ideo pessime modo

cum principibus agitur, quia vnus tantum, aut pauculorum semetipsos quasi mancipia constituunt, & ipsorum cura, charitasq; vix per decades hominum, nedum per millena, aut centena diffunditur. Neque forsitan iniuria hoc libello nomina eorum inscripserint, quib. aliquid debet, quo videlicet, cum sese obtulerit opportunitas, merita reponere possint: id siquidem fortasse denotant verba illa, *necessitates ac largitiones*.

Quæ res adnotata, siue iussa, vt adnotaretur, à rege Assueto, effecit, vt licet immature, Mardochæi merita recognoscens, *p* non potuerit Rex in numero ingratorum collocari; quod vitium, vt pote rebus *p*. principibusque exiosisum, nunquam non fuit detestabile. Quod si tot, tantisq; autoritatibus, quas adduximus, nondum Principes, vt librum sapientissimis documentis refertum vigilâter euoluant, persuasi sunt, saltem reminiscantur, etiam in cœlo non deesse libros, quibus bona, & mala opera inscribuntur, sed horum sine nomine ratio præscribitur, alter ve-
q *Apos. 20.* ro liber vitæ nuncupatur. *q* Multa superaddi possent huic argumento; at vero si hæc pauca Principes efficienda curauerint, profecto multum eos profecisse putabimus.

*Etiâ atque etiâ Principi cogitandum esse,
 num expediat imperii fines pro-
 pagare.*

DISCVRSVS VI.

INter cætera, quæ suis hæredibus reliquit Augullus, cõsilia, illud præclarissimum fuit, *coer-*
cendi

cedendi intra terminos imperii, inquit Tacitus. a Neq; *a Lib. pr.*
 bene dignoscitur, an id timore, an inuidia præ-
 ceperit. Suetonius Trāquillus dam opinionem
 quandam vulgo celebrem refert, adoptatum
 fuisse ab Augusto Tiberium, quē pessimis mo-
 ribus imbutum nouerat, quo sua probitas apud
 posteros *comparatione deterrima* magis innotescere,
b aperte proficitur, de tali tantoque principē *b Sue. in Tibi*
 non posse se id vel minimum suspicari. Credo *c. 21.*
 ego, cum Augustus in eadem rutina virtutes, vi-
 tiaq; Tiberij posuisset, maioresq; vitiis virtutes
 esse deprehendisset, hinc eum sibi successorem
 elegisse: nunquam item inducat, vt credam, id
 consilij ab Augusto datum ob inuidiam, ne quis
 scilicet posterorum gloriam suam æquaret, aut
 vinceret; sed potius ob prudentiam, quā Tac-
 itus *timorē* appellare maluit, quoniā vere prudē-
 tis officiū est timere timerēda, nempe præcauere
 ea, quæ alienā vexanti siue occupā impendere
 pericula consueuerūt. Sex ante annis, quam fa-
 to concederet, tres Vario legiones in Germania
 cæsæ ipsius animum vehementer perturbaue-
 rant. *c* Lepidi potentiam fregerat, M. Antonium *c Tranq. in*
 extinxerat. ambos in triumuiratu collegas: mul- *Aug. c. 23.*
 ta ab utroq; damna nonnunquā perpeffus fue-
 rat: multos deinde annos superstes diuturnam
 populo pacē præstiterat, quam quot artibus cu-
 rauisset, bellorū amoris occasionibus, nō igno-
 rabat: exteros reges, vt inquit Suetonius, plerof-
 que affinitate inter se coniunxerat, amicitiaq;
 nodis colligauerat, & membra eos Imperij Ro.
 appellitans, pupillis aut mēte inualidis tutores,

curatoresque dederat. alios simul cum filiis suis
Idem 6. 48. domi educabat. *d* Præsentiebat fore, vt hæ cogi-
 tationes & artes non omnibus probentur, vnde
 difficultates & pericula præuidebat, quæ pore-
 rant ex tot subiectis nationibus oboriri: sciebat
 militum licentiam; neque ducum ambitio eum
 latebat, qui vel vicinos populos insolenter tra-
 ctando, bellorum in longinquis regionib. cau-
 sas ferebant, vel ab Imperatore deficientes ciui-
 lia dissidia excitabant: cognoscebat, in vicinis,
 imo præsentib. prouinciis perdifficile esse bonas
 leges & instituta tueri, quid in prouinciis adeo
 remotis? non nescius erat, perinde vt naues ma-
 iores existunt, sic maioribus ac periculosioribus
 subdi & agitari tempestatibus: & quemadmo-
 dum in vastis, neq; moderatæ proportionis cor-
 porib. bona constitutio, quæ ad bene viuendum
 necessaria est, perraro reperitur; nõ secus maxi-
 ma imperia sub nimio vitium suarum pondere la-
 borare atq; fatiscere. Cũ itaq; hæc & similia co-
 gnosceret atque præuideret, prudenter admo-
 dũ Tiberio, successoribusq; consilium reliquit,
coercendi intra terminos imperii. Veneta resp. non
 aliã ob causam (vt de temporibus, principibusq;
 nostris sermo instituatur) sedente Iulio II. Pon-
 tifice libertatẽ pene amisit, nisi quia cæteri, qui
 ditiones in Italia obtinebant, animaduertentes
 aut suspicantes ad imperium totius Italię Vene-
 tos adspirare, cõtra ipsos iusto fœdere conspira-
 uerunt: & diuinæ miserationi acceptum feratur,
 quod pœnituerit Pontificem, nobilissimã rem-
 publ. alioqui diuturnitate dominationis ob-
 plu-

plurimas, quibus insignitur, virtutes dignissimā, euersum iri. Sed antequam id contingeret, cum iidem Pisanis suppetias ferendi occasionem arripientes, eorum ciuitatē occupare cogitassent, attendendæ sunt consultationes, quæ ea de re pertractabant non Italiæ Principes, sed ipsimet illius reipubl. Senatores, quorum prouidentiores differebant in sapientissimo illo senatu (vt scripsit Guicciardinus) totā Italiā iam ipsorum magnitudinem ægris oculis adspicere, proinde hanc Pifarum affectatā dominationem cunctis permolestam fore: quin etiam inde vexationes & pericula maiora, quā quis suspicari possit, expectāda esse, longeque illos aberrare, qui sibi persuadebant, cæteros principes otiosissimos tanti incrementi spectatores fore, & passuros, vt Veneto Italis iam formidando imperio ea Pisanæ ciuitatis opportunitas adiūgeretur. *e Lib. 3. anno*
 Carolus V. qui in Oriente nō difficulter nomen *1496.*
 gloriamque suā cōtra Christianæ religionis hostes, nisi præpeditus fuisset, propagare posse videbatur, idcirco in Occidente molestias, innumeraque impedimenta perpeßus est, quia rapere aliena, omniumque dominatū sibi arrogare velle videbatur. In mediū afferam, quæ oculis in præsentia videre est, quamquam futura latent. Hispaniarum Rex, dum Belgium recuperare, quod eius patrimonium fuerit, dum Lusitanæ regna vindicare, quæ ad ipsum aliquo pacto pertinebant, nitebatur, cæteri principes ipsius conatibus non refragabantur: vbi Angliæ regnū classibus instructis aggressus est (quamquam iustif-

finis. imo necessariis de causis id peractum fuit,
 cum Regina illa Be'garû defectionem foueat)
 item ubi idem rex (quemadmodû ij. qui nimis
 eius potentia inuident, interpretantur) Gallo-
 rum seditionibus, partibusq; sese immiscere vi-
 detur; quidam Germani principes non modo
 propter religionis causam, in qua à veterib. ca-
 tholicisq; nostris ritibus desciuerunt, sed etiam
 qui viribus debiliores, rebus & securitati suæ
 dissident, contra Hispanum communis tutelæ
 causa insolubili nexu conspirauerunt; faxitque
 Deus, ne cõmunis hæc principû suspicio maio-
 res aliquando inuehat calamitates. inuehet au-
 tem non mediocres, dum interim Turcarû Im-
 peratori virium augendarum commoditatem
 struimus, nostrisq; mutuo debilitatis, ipsum, vt
 nos inuadat, atq; debellet, allicimus. Ergo obij-
 ciet quispiam: finium propagandorum sollici-
 tudo, quæ Romanos illustrauit, eorundem Ro-
 manorum exemplo improbabitur? eaq; Chri-
 stianis principibus lex præfigetur, vt pigritie, o-
 tioq; marcescât, neq; ab hostibus extimeantur?
 Responderem, non defuisse, qui in Senatu Ro-
 man. proposuerit, *Cesarem Gallis tradendû esse*, al-
 terumq; asseruisse, *Asiam reipubl. detrimento deu-
 ctam fuisse*: sed non id spectabam: scopus erat, vt
 præciperem, non esse inani ambitione, ac te-
 meritate quotidie vicinos vexandos: Industria
 adhibeatur, vt subiecti populi pace perfruâtur,
 non deficiat annona, ætarium ditescat, ciuitates
 ciuib. impleantur, disciplina militari ciues in-
 struantur, arma congregentur, princeps muniat
 sese

sefe subditorum amore, arcibus, copiis: Cum vero sefe obtulerit occasio, vt siue tuas, siue lociorum, ac fœderatorum restitueare, tunc contra audentior ito: neq; enim tantum certa erit parata aduersus vicinas, remotasq; gentes victoria. sed etiam quæ bello acquisiueris securus ab hostili impetu possidebis, & perenni pace lætaberis.

De seuera antiquorum militia.

DISCVRSVS VII.

Quemadmodû ex vrbis ruinis, quanta Romanorum potentia ac magnificentia olim fuerit, cõn icimus, & comprehendimus; sic ex legionum Pannonicarum, *a* & Germanicarum *d Lib. pr. b* seditione, quã Augusto defuncto agitaauerunt, *b lib. id.* ciuitaris illius mundi dominæ, disc plina militaris offert sefe consideranda: vnde quod iidem legionibus tam egregie institutis cuncta terrarû subegerint, admittendû non est. Ad quẽ si quis ex nostris principibus longo veterno excitatus mentis oculos vnquã conuerterit, laborẽ hunc, quo res huiusmodi declarare instituo, nõ omnino inutilem putabo: Sed quia militum illorum querimonias, dein seditionem quædam antecessere, rei causas prius, postea rem ipsam inspiciamus. Ro. milites in tria genera diuidebãtur, tyrones, veteranos, dimissos. Tyrones appellabantur, donec munia militum cuncta perfecte exequi nescitẽt, dicente Vegetio, *post quãta volueris stipendia in exercitatu miles semper est Tyro. c* *Lib. 2. c. 22.* Vegetanus dicebatur, qui & rem militarem addidicisset,

C 4 cisset,

d Lib. 55.

cisset, & constituto militiæ tempore stipendia meruisset: quæ, ut scribit Dio, *d* viginti annis terminabantur: etsi prætoris cohortis milites, hoc est, principis stipatores sexdecim annis dimissionem obtinebant. Dimissi vocabantur, qui suorum stipendiorum cursu peracto, remunerabantur, & ad fruendum laborum suorum præmio dimittebantur. Conquerebantur autem veterani præcipue, quod plerique ex seipsis tricena aut quadragena stipendia senes, & plurimi truncato ex vulneribus corpore, tolerarent; iniquum ducebant, quod ne dimissis quidem finis esset militiæ, sed apud vexillum retenti, alio vocabulo, eisdem labores perferrent, ac si quis tot casus, & discrimina vita superauerit, traheretur adhuc diuersas in terras, ubi per nomen agrorum vligines paludum, vel inculta montium acciperent. Tyrones vero grauiamen & infructuosam militiam conquerentes, dicebant, denis in diem assibus animas, & corpus eorum aestimari: his coemendas vestes, arma, tentoria: his sæuitiam cæturionum, & vacationes munerum redimendas esse: *verbera, vulnera, duram hyemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna.* e Veteranorum alij vacua dentibus ora, alij curuata senio membra, alij canitiem, & nudata pauperie corpora ostendebant. Tyrones hiicce rebus addebant labores suos, vallum extruere, fossas cauare, pabulum equis conquirere, materiam vallo conficiendo adgerere, lignandi causa exire, & si qua alia ex necessitate, aut aduersus otium castrorum quærantur; quem-

e Tac. lib. 1.

quem-

quemadmodum Corbulo effecit, qui ne miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium, & viginti millium spatio fossam perduxit. f Ideo certis f Tac. lib. 14 sub legibus militiam petebant, vt scilicet singuli singulos denarios quotidie mererent (denarius autem duodecim asses eo tempore explebat) sextus decimus stipendii annus finem adferret, neque veterani sub vexillis tenerentur, sed iisdem tamen in castris manerent, quousque premium iis debitum pecunia solueretur. g Mo- g Ibidem, do quis nostra tempestate militiam huiusmodi toleraret? quis honestus miles verbera pateretur? Vnde ad hanc rem Tacitus narrat de centurione quodam, cui nomen, Cedo alteram, quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. Et nihilominus seditiones illæ non nisi his conditionibus pacatæ fuerunt: missionem dari vicena stipendia meritis: exautorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, caterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petiuerant, exsolui duplicarique. Attamen paulo post huius militum seditionis male consultata, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, obolita in posterum, quia Tiberius imparem oneri rempub. edixit, nisi vicesimo militia anno veterani dimitterentur. h Hæc pauca leuiter at- h Ibidem, tingere placuit, vt antiqua militiæ instituta dignoscerentur. Iamque satis dictum esto, cum historias Taciti, non rei bellicæ præcepta penitus explananda assumpserimus.

* * *

C 3

Nullum

Nullum Principem debere, si modo sapit, post alterius mansuetum regimen, exemplo inclementem se, ac seuerum ostendere.

DISCVRSVS VIII.

QVi naturæ arcana perscrutantur, aiunt, nunquam eam admittere repentinas ab uno ad alterum extremorum mutationes, quam rem eiusdem naturæ opera manifeste docent, quâdo neq; æstas excipit hyemem, neq; hyems ætatem, nisi isthic intercedente autumnus, hic autem interiecto vere. Et reuera quisquis in hoc naturam negligit imitari, ille sibi damnum prouocat, cæteris nullam utilitatem parit. Quocirca Tacitus, principum actionum indagator prudentissimus, obseruauit, etsi Tiberius à ludis & spectaculis non abhorrebat, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi, quod Augustus effecerat, tamen eadē premere vestigia noluisse; quippe *alia Tiberio morum via, sed populū per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere,* a Prudens erat, utinam sic bonus Tiberius, & de seipso minime ignorabat, forte ut Augusti morū viam non diu prosequeretur: nihilominus nondum tempus aduenisse cernebat, quo populum asperius tractaret. non secus ac qui currenti equo non statim, sed paulatim habenas retrahit. Mutationem Plato in omnibus rebus, præterquam in malis periculosissimā esse, censet, neq; solum in ratione viuendi, sed etiam in moribus animi; adeoq;

adeoq; ipsam detestatur, vt ex ludorū, musicæ, saltationum mutationibus plerumque leges, & resp. immutari existimet. *b* Sed nos adeo exqui- *b* 6. de leg.

sitas disputationes relinquentes, per exempla, quæ vitæ humanæ speculum sunt, videamus, an quæ superius proposuimus, veritati congruant. Galba probior omnino imperator, q̃ Tiberius fuit: nihilominus quia statim imperiū adeptus facinorosorum hominum sanguine sibi cruentauit manus, & parcior, quā oportebat, præsertim post Neronem, donatiui spem militibus in longum proferebat; haud multis post mensib. non in cubiculo, nō noctu, non veneno, aliisve insidiis petitus, sed in ipsa vrbe, imperij capite, media luce, manifestis armis, à suis militibus, ab æmulo deteriore, interfectus est. Considerentur Taciti verba, hanc propositionem luculenter exprimentia, *Laudata olim, & militari fama celebrata seueritas eius augebat coaspirantes veterem disciplinam, atq; ita X I V. annis à Nerone assuesactos, vt haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur.* *c* Ideo fieri non poterat, vt diu- *c* Lib. 17.

tissime assuesacti statim in contrarium verterentur, & modestiam, atq; continentiam repente assumerent: & natura hominis ea est, vt pœnæ timor desperationem gignat; desperatio autem nihil non suadet impium, ac sceleratum. Pertinax non modo Galbam virtutib. æquauit, sed quoslibet sui temporis patricios antecessit, & nihilominus illi tertium imperij mensem ex-
plere non liquit, quin à suis crudeliter trucidatus fuerit. Causam necis Iulius Capitolinus,

qui

qui vitam illius conscripsit, eam affert, quia tribuno signum petenti dixerat, *Militemus*, quasi præteritam sub Commodò ignauiter actam vitam exprobraret. Qua voce ad milites delata, exprobrationem hanc dedecori sibi interpretantes, quodque magis refert, timentes, ne sub rigido, ac seüero Duce, seüerissimam disciplinam passuri essent, cuius rei præmatura argumenta videre sibi videbantur, ex desperatione scelestum de occidendo Imperatore consilium arripuerunt. Audiatur, quid de eodem principe scripsit Græcus autor Herodianus. Quod publice, inquit, & priuatim omnibus placuerat, vt Populus Romanus à mansueto, ac modesto principe regeretur, id militibus prætoris cohortis summo opere displicuit; qui ciuilibus illis, ac secundum veterem probitatem morib. erectam cupidinibus suis, quæcunque vellent, efficiendi libertatem dolentes, talem principem, ac rectorem omnino esse de medio tollendum, consuluerunt. Dicit aliquis; Hæc è militibus petita exempla esse, qui nunquam præsentibus contenti sunt; diuino beneficio præsentia gubernationum genera sic ordinata esse, vt nostri principes huiusmodi defectiones extimescere non debeant, vnde querendum videri, an præceptum hoc inter ciuiles homines locum habeat. Ego vero respondens dico, etsi huius disputationis origo non à militibus, sed à Tiberii moribus erga populum processit: adeo periculosam rem esse, ab vno ad alterum extremum prosilire, vt plerosque Romanorum adolescentum.

tum, à seruitute ad libertatem repente deuenisse, ræduerit. *d* Erant in Romana iuuentute (inquit *d* Lib. pr. Liuius) *adolescentes aliquot, nec ij tenui loco orti, quorum in regno libido solutior fuerat, æquales, sodalesque adolescentium Tarquiniorum, assueti more regio viuere, eam tum aquato iure omnium licentiam quærentes, libertatem aliorum in suam se conuertisse seruitutem inter se conquerebantur.* Mirum quidem fuit, vt communem libertatem seruituti postponerēt. Verum neque Romana plebs suspitione vacua erat, quin vel ob timorem belli, quod ob Tarquinius expulsos imminebat, vel ob regum memoriam eos in ciuitatem reuocaret: vnde Liulus inquit, Nunquam alias ante tantum terrorem Senatum inualuisse: *nec hostes modo timebant, sed suosmet ipsi ciues, ne Romana plebs metu persulsa, receptis in urbem regibus, vel cum seruitute pacem acciperet: Sequiturque, Multa blandimenta plebei per id tempus ab Senatu data.* Etenim populus instar ægrotantis alicuius, indignatur, fremitque, si in medio suæ febris ardore (noxia quamuis, atque mortalis) frigida non porrigatur. Et hoc illud est, q̃ Hebræi contra Moysen murmurabant, flentes, quod non adessent Ægypti cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & alia, *e* in honestam illam seruitutem, cui assuefacti erant, præponentes honestissimæ libertati, quam per inæstimandos labores gustare incipiebant. Vnde indubie comprehenditur, quam caute in quaui mutatione agendū sit; sed multo magis, quoties à libero statu atque ab immoderata licentia ad arctum, seuerumque vitæ genus

c Num. c. 10

nus transeūdum est: cum hac in re necessarium
 sit imitari medicos, q̄ medicinam minime por-
 rigendam putant, nisi prius humores ad eam
 fulcipiendam bene disponantur. Quo monito
 exequendo, ceterorum principum sapientissi-
 mus, ac prudentissimus Vespasianus mihi visus
 est: Hic siquidē post Galbæ necem inter Otho-
 nis, & Vitellij ciuilia arma occupato imperio,
 dum militia corruptissima, dum pleriq; ducum
 scelestissimis cupiditatibus addicti essent, ij præ-
 fertim, qui ad remp. capeſſendam plurimū opis
 ei præstiterant; etsi morib. diuersus, tamen ipsos
 non exasperauit, quēdam conniuentibus oculis
 aspexit, aliquando eos, instar parentis, modestię
 admonuit, & reprehendit: quibus artibus mi-
 nimo temporis spatio id consecutus fuit, vt cum
 sæculum omni fœditate corruptum, legumque
 præsidio vacuum reperiisset, idem filiis, ac suc-
 cessoribus suis bonis omnibus auctum, ac per-
 ornatum reliquerit. Adnotandum est quam di-
 ligentissime (nullam enim disputationibus no-
 stris finem præscripsimus, nisi vt alicui, quoad
 fieri potest, proſimus) quod de eodem principe
 tradit Suetonius. Siquidem, inquit, Mutianus
 notē impudicitie, sed meritorum fiducia minus
 sui reuerentem, nunquam nisi clam, & hæte-
 nus relaxare sustinuit, vt, tanquam apud com-
 munem aliquem amicū quærens, adderet clau-
 sulæ, *ego tamen vir sum*: quasi diceret, Ego etiam,
 Mutiane, carne, & ossibus, nō ferro, lapidibusve
 conflatus sum, ipse quoq; iis voluptatibus, atq;
 oblectationibus allicior, quibus alii homines

attra-

attrahuntur: attamen quia rationis in appetitum imperium subuertendum non est, a quo a-
 ti congruit, vt appetitus rationi subdatur, illius-
 que frenos accipiat, ne in errorum foueas nos
 præcipites dedat. Nemo inficiabitur, Aula Ro-
 manæ in melius mutationem à temporib. Pauli
 Quarti seuerissimi, atq; integerrimi Pontificis
 incepisse, propagatam aliquantum à Pio I V. à
 Pio V. mirum in modum amplificatam, mitiga-
 tam aliquo modo à Gregorio, præsentis autem
 Pontificis primo conatu ornatam fuisse: nihilo-
 minus tamen nonnullorum fuit opinio, potuif-
 se fortasse Pontificem Paulum Quartum initio
 patientius, ac mitius agere: etsi eiusmodi sanè
 morum erat, vt verbis rigidus, ad ferrum, & san-
 guinem nullus principum difficilior, tardius-
 que, quam ille, deuenturus esset.

*Consilium, tempestiue susceptum, salutem exer-
 cituum, & sexcenta alia bona effi-
 cere posse.*

DISCVRSVS IX.

Q Vicunque subditis, atq; improuisis aduër-
 sitatibus prompta, atque opportuna adhi-
 bere subsidia norit, is profecto utroque pollice
 laudandus, & veræ virtutis titulo insigniendus
 est. Cæcina legionū Germanicarum legatus; vir,
 qui quadragesima parendi, & imperiandi sti-
 pendia habebat, cum videret milites vano quo-
 dam terrore consternatos, &, quasi inuoluti
 Germa-

Germani, ruentes ad portas, *quarum decumana maxime petebatur, auersa hostibus & fugientibus tutior*: postquam comperit, vanam esse formidineti; ne tamen auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, quemadmodum ante ipsum quodam simili casu Pompeius effecerat, *a* miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat. clausit viam. *b* Huiusmodi consiliis reuera dici potest, vnum hominem virtute, atque industria sua vniuerso exercitui salutem afferre: quorum consiliorum quo minus ars, & regula vlla certa constitui potest, eo magis, opportune capta, in cælum effe-
renda, atque exaltanda videntur. Solebant in asperis bellis Romani, quo necessitatem pugnandi militibus iniungerent, signa adempta signiferis in hostes iniicere; cuius rei meminit Liuius, *c* in periculoso illo bello, quod inter Romanos, & Boios gestum est, in quo vndecim Gallorum millia, quinque Romanorum occisa sunt, captumque fuit id consilium à Q. Victorio primipili centurione, & à C. Atinio Trib. mil. quod quidem perutile euasit. Et apud autorem nostrum similiter Antonius Primus *raptum vexillum in hostes vertit*, quo pudore milites resistere hostibus, & victoria parata est: *d* Non desunt ætate nostra huiusmodi exempla. Magnus Magister Hierosolymitanus cognomine Valleria, cum intelligeret, cohortem Turcicam iam iam in ciuitatem irrupturam, ipse vna cum quam plurimis suorum in foro sub armis degens, quo
rebus

*a Plut. in
Pom. in
princ.*

b Tac. lib. 1.

c Lib. 34.

d Lib. 19.

rebus necessariis subueniret, ad ceteros conuersus, vultu firmo, animoque intrepido, Eamus, inquit, fratres, extremum hoc officium, quod Religioni nostræ debemus, exsolutori, & pro viribus enitamur, ne hostibus hæc victoria penitus læta obtingat. Nullum dubiū est, quin hæc pauca verba, idque saluberrimi consilij, ab optimo illo sene opportune suscepti, ciuitati salutē pepererit, & ab hoste Melitam insulam vindicauerit. Vt in militaribus gestis, sic in quacunq; recernimus, verbum tempestiue prolatū, bonum consilium subito ceptum, nutum, aut motum cum iudicio peractum mirifice proficere. Augustus in nepotum suorum muneris exhibitione, cum consternatum ruine metu populum retinere, & confirmare nullo modo posset, transiit è loco suo, atq; in ea parte confedit, quæ suspecta maxime erat, & tumultus sedatus est. *ec Suetonius*
 Quod Maumeth trium Imp. Viriū initio *in Aug. c. 43.* exaltauit, illud fuit, quod cum epistola Solimano è fenestra nō multæ altitudinis in hortos cecidisset, cæteris per scalam ad eam tollendam properantibus, ipse è fenestra se proiecit, omniumque primus ad suum principem epistolam tulit. Ad nostrum mihi Tacitum reuertendum est, vt eos, qui in comitatu principum sunt, auctoritate omnium suo tempore sapientissimi viri commoneam, quo pacto se in quibusdam gerere debeant. Sedebat Nero pro tribunali, legatos Armeniorum auditurus, cum Agrippina, ambitiosissima fœmina, ex tempore adueniens, ascendere suggestum Imperatoris, & (quæ res
 D insueta

insueta Romanis, exemplique pessimi fuisset) præsidere simul parabat: nisi cæteris pauore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret: ita specie pietatis obuiam itum dedecori.

f Lib. 13. circa principem.

Iturum sapientissimus idem, ac prudentissimus vir animaduertens, Agrippinam ardore retinendæ potentiæ eousq; prouectam, ut ad incestum pelliceret filium; contra muliebres illecebras subsidium à fœmina petiit, immisitq; Acten liberatam, quæ simul suo periculo, quia Neronis voluptatibus se immiscebat, & infamia Neronis anxia deferret, promulgatum esse incestum, gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium.

g Lib. 14. in principem.

Qui horum consiliorum ignarus est, ad ea confugere nequit: unde miseratione digni principes sunt, qui cum huiusmodi sapientes viros penes se habere possint, malunt improbos, nulliusq; experientiæ homines alere, quemadmodum Tacitus Vitellio exprobrat: Qui maximū Pontificatum infauisto Romanis die adeptus, omnis humani diuiniq; iuris expertus, pari libertorum, amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat.

h Lib. 18.

Verum si quis mihi obiecerit: Neronem, qui adolescentulus erat (ne de Vitellio iam sene loquamur) nihilo sapientiozem, melioributve moribus imbutum fuisse; Respondebo, At saltem iis ipsis malis obuiam itum est. Quod si Nero tot documentis malam suam naturam non correxit, quid facient illi, qui malis naturæ suæ principis ac propensionibus pessima documenta adiunxerint?

Quam

Quam modeste Romani, in extrema licet necessitate constituti, oblati auxiliis usi fuerint.

DISCVRSVS X.

ET ſi Romanorum mores diverſis temporibus maxime mutabantur, videmus nihilominus nunquam ab ipsis quādam eius nationis propriam magnanimitatem in rebus agendis, deſcriptam fuiſſe: præterquam quod in quibuſdam rebus eadem inſtituta vno tenore obſervare comperti ſunt. Duæ legiones, quas legatus P. Vitellius ducebat, in quodam terreſtri itinere propter incrementum Oceani, haud minus miſerabilia damna perpeſſæ fuerant, quam ſi hoſtis circumſediſſet: Ad quæ ſupplendā certauere Galliæ, Hiſpania, Italia: ꝓ cuiq; promptum, arma, equos, aurū offerentes: Refert auctor, eorum laudato ſtudio, Germanicum, armis tantū & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militem iuuiſſe. a Magni p̄ncipes tempeſtate noſtra non ſolum ſumunt, quod à tenuioribus offertur, ſed non oblatum importunè petunt: acceptum nunquam reſtituunt: negatum moleſte ferunt, & iniuriam interpretantur. Proinde iuuat hanc Germanici actionem ſimilibus antiquæ ſciꝑ: geſtis confirmare, vt ſi forte princeps aliquis in hæc legenda incidere; cognoſcat, quo pacto impoſtiores ad ſubueniendum potentiorum neceſſitatibus modetiæ artibus, non importunitate atque indiſcretione inducantur. Gerebant cum Carthaginienſibus Romani bellum,

insidente in Italia Annibale, qui ad Trasimenum maximam iis cladem inflixerat. Quibus pecuniæ indigentibus, Neapolitani eximia liberalitate legatos Romam miserunt: ab iis quadraginta pateræ aureæ magni ponderis in curiâ allatæ, atq; ita verba facta, vt dicent, Scire se, Romani populi ærariū bello exhauriri, & cum iuxta pro urbibus agrisq; sociorum, ac pro capite atq; arce Italiæ urbe Romana, atque imperio geratur: æquum censuisse Neapolitanos, q̃ auri sibi cum ad ipsorum ornatū, tum ad subsidium fortunæ à maioribus relictum foret, eo iuuare populum Romanum: si quam opem in sese crederent, eodem studio fuisse oblaturōs: gratum sibi patres Romanos populumque facturum, si omnes res Neapolitanorum suas duxissent, dignosq; iudicauerint, à quibus donum animo ac voluntate eorum, qui libentes darent, quam rem mai⁹, ampliusq; acciperent. *Legatis gratiæ actæ pro magnificentiâ, curaq; : patera, quæ pōderis minimi fuit, accepta.* b Eodem modo legatis Pestī pateras aureas afferentibus, *gratiæ actæ, aurum non acceptum.* c Viginti quinq; circiter post annis cum bellum contra Antiochum agitarēt, bellumq; indeterminato cibo, vt quidam prudenter dixit, aleretur, nō defuerunt, qui subsidia atq; auxilia maximi momenti obtulerunt. Sub illud enim tempus legati ab duobus regibus Philippo & Ptolomæo Ægypti rege Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. Ab Ptolomæo etiam mille pondo auri, xx. millia pondo argenti allata. *Nihil est acceptum,*

b Lib. 22.

c Ibidem:

ptum, gratia regibus acta: & cum vterq; se cum omnibus copiis in Ætoliā venturum, belloq; interfuturum polliceretur. Ptolomæo id remissum, Philippi regis legatis responsum; *Gratum eum Senatui P. Q. R. facturum, si M. Acilio Cos. non defuisset.* Item ab Carthaginensibus, & Masanissæ rege legati venerunt. Carthaginenses tritici modium mille, hordei quinquaginta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti sunt. Id vt ab se munus Romani acciperent, petere se, & classē suorum suo sumptu comparaturos, & stipendium, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent. præsens omne daturus. Masanissæ legatī quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam, Romam trecenta millia modium tritici, cc. quinquaginta hordei; equites quingentos, elephantos xx. regem ad M. Acilium Cos. missurum. *De frumento vtriusq; responsum: ita vsurum eo Populum R. si precium acciperent. De classe Carthaginensibus remissum, praterquam si quid nauium ex fœdere deberent: de pecunia ita responsum: nullam ante diem accepturos.* d *Lib. 36.* Magnanima etiam laudabilisque actio fuit illa, cum Saguntini Carthaginenses quosdā Romam misissent, qui non contemnendam pecunię summam secum habentes in Hispaniam militum conscribendorum causa venerant; nam Romani Carthaginensibus in custodiam missis, pecuniam Saguntinis restitui voluerunt, quos, muneribus additis, & commodatis nauibus domum remiserunt. e *Lib. 30.* Armenus duplum Cyro, quam promiserat, exsoluit:

at Cyrus illud tantum accipit, quod primo decretum fuerat. f. Vnum à præsentibus principibus mihi opponi posset; fortasse id Romanos effecisse, quod eos nulla premeret necessitas. Ego vero respondeo, si hoc ita se habet, ergo ipsi etiam tales mores & instituta viuendi retineant, præsertim sumptibus moderando, ut cum bella, qualia Romani gerebant, sustinenda sunt, alicuius ope ne indigeant.

De arario militari.

DISCVRSVS XI.

Q Vicunq; diuturnam rei alicuius durationem desiderat, is nihil eorum, quæ ipsum adiuuant, fulcuntque, omittere, & singula stabilire debet. Neq; enim regnorum pax & conseruatio sine adiumentis quamplurimis, utque inquit autor. *neque quies gentium sine armis, neq; arma sine stipendiis, neq; stipendia sine tributis haberi queunt.* a Proinde nisi certos redditus aliquos militibus alendis, qui te, diuionemq; tuam armis tueantur, destinaueris, de toto tuo statu nunquam non ambiges: Quod si Romani, qui cæteros principes viribus longe anteibant, ad hæc declinare consilia coacti fuerunt, vide, an tibi id oneris competat, qui neq; sapientia, neq; virtute, neq; potentia, quibus Romani abundabant, iis comparandus es. Augustus Imperator, cuius prudentia cæteris mortalib. excelluit, hæc optime perspiciens, in Senatu proposuit, ut militibus sustentandis certi perpetuiq; redditus stabilirentur;

tur; quo sine quotidianis tributis, & iniunctis oneribus, stipendia ipsis persoluerentur. Quæ res quamquam mirificis implicata difficultatibus, tamen effectum sortita est, cum legem tul-
 rit, qua decreuit, vt vicesima omnium heredita-
 tum ac legatorum, exceptis iis, quæ pauperum &
 cognatorum fuissent, ærario militari inferren-
 tur. Hoc vicesimæ nomine appellatus fuit hic
 redditus ad militaria stipendia perpetuo adcri-
 ptus, vt refert Dion, *b* atque rogatus à Populo *b Lib. 55.*
 Roman. Tiberius, vt hanc vicesimam tolleret,
 recusauit, inquit, *militare ærarium eo subsidio ni-*
ti. c Si nihil aliud discursibus hisce meis à prin- *c Lib. pr.*
 cipibus, & rebus publ. quam vt istud ærariū mi-
 litare instituerent, impetrarem; nã egregie me
 omnem collocauisse operam meam, existima-
 rem. Verum quoniam posset me quis interpel-
 lare, cum in præsentia tributorum, ac vectigalium
 onera populis pene intoleranda sint, neq; noua
 iis imponere deceat, expediatve, ecquam ratio-
 nem ipse ad hoc ærarium conficiendum potio-
 rem iudicem? Respõdeo, si princeps redditibus,
 subsidiisque, quos perennes atq; ordinarios ha-
 bet, solis contentus fuerit, me nihil eidem de iis
 detractum esse, neq; populos quidquam grau-
 ari velle: sed expeditissimum foret consilium, si
 ærario huic militari omnes ciuium multas, ite
 subditorum, ac vasallorum bona, quæ fisco de-
 bentur. item quæ ad principem siue delicti, siue
 lineæ & agnationis defectus causa, siue quouis
 legitimo pacto deuoluuntur, addiceret. Quod
 si quis adderet, quoslibet redditus ad consuetos,

& ad infuetos, siue ad ordinarios, & ad extraordinarios redigi, neq; principes extraordinariorum reddituum vsu priuandos esse, huic nihil responderem, nisi quod incumbant diligenter, pergantq; strenuam operam nauare, vt quamplurimam quoquo modo per fas, & nefas congregent pecuniam, qua hosti, à quo aliquando debellabuntur, chariores euadant, quemadmodum de Perseo proditum est, qui in tota vita nihil aliud curauisse visus est, nisi vt opibus quam cumulatissimus in Romanorum potestatem adueniret. *d* Hoc ærario militibus præmia distribuentur. Et quoniam æquitati consentaneum est, vt ne belli quidē tempore princeps suis ordinariis redditibus careat, hoc casu, quia (quemadmodum Romanorum mos erat) nulla conferenda sunt præmia, nisi in eos, qui vicena stipendia emeriti fuerint; explorati iuris est, quandoq; inter decem millia militū præmium obtrinerit millenus numerus, reliqua nouem millia militum summa alacritate ac promptitudine p. rep. militatura esse, nimirum facile expectabūt, donec paullo ante se emeritis subrogentur. Neque enim quemquam fugit, etiam Melitenses equites ita gubernari, vt vix decimus quisq; bona publica, quæ Commendæ vocantur, possideat. Quod si princeps, verbi gratia, decies centena millia aureorum in redditibus annuis habeat, & mille milites stipendiarios alat, nulla mihi videtur difficultas, ad remunerandos veteranos centena millia destinare, neq; hoc pacto ex illo milleno numero quisquā male suā operam

loca-

locauerit (si modo fieri potest , vt hic numerus post annos viginti integer superesse possit) cum centum aureos viritum , quoad vixerint , annuatim accepturi sint . Verum quia (vt mea fert opinio) viginti annorum spatio decem millia militum adeo decrescunt , vt ex iis difficilime possint mille superstites esse : assero , in hoc minori numero principes tanto opulentiores habituros remunerandi occasionem . Quo casu emeriti illi , quasi otiantes aulici , pacis tempore principem comitari ac deducere , atq; honorificentissima quæque obsequia præstare minimo eiusdem dispendio poterunt . Quandoquidem is , qui vicena stipendia exegerit , fieri non potest , quin centurionis , alteriusve militaris dignitatis gradum non fuerit consecutus , vnde adaucto titulo , & lucro honestius principi deseruiet . Quod si ad nullum forte gradum promotus foret , tunc , quia princeps ad arces custodiendas militibus indiget , quod stationis genus , vtpote sub tecto , commodius est ; inde eam saltem habebit commoditatem , vt in iisdem arcibus eos sine thesauri sui diminutione collocet ; cumque nondum senio fracti sint , proletarij fieri poterunt , iisque gaudere immunitatibus , quæ oppidanis stationariisve militibus debentur . Sed cur nos adeo exquisitæ utilitates , quæ ex hoc instituto principibus emanare queunt , differimus , (quamquam principis , suæq; ditionis ex paratis militibus munimentum minime consideraui-
mus) si deficientibus iis , ad quos præmia ea pertinent , in ordinarios sumptus , qui bello & pace

D s impen-

impenduntur, vniuersi illi reditus conuerti possunt? Quod si forte militatis ætarij nomen vt renouasse dicatis, hand tibi probatur, reminiscere salutis officium p. incipis nō esse, pecuniaria subsidia pro impendentibus necessitatibus neglexisse: cum passim legamus Romanis eam curam præcipuam fuisse, adeo vt bellis eorum nunquam non abunde pecunia suffecerit, & manifestū est, à C. Tiberio, qui tres & viginti annos in imperio vixit, relictā fuisse sexagies septies centena, quingenta aureorū millia. Quæ cum ita se habeant, cur diffidis, te quoq; pro viribus, quantum latet, aggregaturum? Neq; tamen tria secula præterierunt, cū Iohannes huius nominis XXII. spatio octo & decem annorum, quibus in Pontificatu sedit, vigesies quinquies centena aureorū millia coaceruauit. Et Sixtus V. nostris temporibus, præterquā quod ingentia exstruxit ædificia, triremes exornauit, pyramidum moles erexit; imensos erogauit thesauros. deciesq; centenīs millibus in ærarium congestis ipsos annos, quibus in Pontificia sede vixit, exaquauit. Quæ omnia si quis diligēter pēsitauerit, non esse iē omnino superfluam, vt huiusmodi ærarium militare erigatur; existimabit.

Cur Tiberius magistratus prorogaret, deq; incommodis, quæ ex eorum prorogatione nascuntur.

DISCVRSVS XII.

Postquam Poppæo Sabino prouinciam Mæssiam, additis Achaia & Macedonia, prorogata

tam fuisse recensuit, subiungit autor, id n. rum
 Tiberij fuisse, continuare imperia, ac plerosq; ad sua
 vita in iisdem exercitiis aut iurisdictionibus habere.
 Cuius instituti causas exquirit, plures a iudicibus
 Putabant enim alij radia noue iudicij, quod placita pro
 sternit, seruasse: quidam inuidia, ne plures iuribus
 existerent, uenerunt illij, ut calidius in agendis, ita
 in iudiciis, neq; enim ex multis virtutes esse a-
 bant. *c* *U*trius vitia oderat: ex optimis periculis si-
 bi, à pessimis dedecus publicum metuebat; qua hæsita-
 tione postremo eo prouectus est, ut mandauit
 quibusdam provincias, quos egredi vrbe nō
 erat passurus. *a* in rebus item priuatis idem effe- *a* Lib. 1. in fin.
 cit, ministris diutissime utebatur, adeo ut pleriq;
 iisdem muneribus consenserent. *b* Quæcun- *b* Lib. 4.
 que fuerit ratio, quæ Tiberij animum ad pro-
 rogandos magistratus impulerit, ex autoris verbis
 singulas causas ex vitiis originem trahere co-
 gnoscimus; nam prima pigritiam, altera callidi-
 tatem, tertia pigritiam, simul & imprudentiam
 præseferbat: nam si improbi displicebant, & vi-
 tia oderat, bonos & virtute præditos inquirere
 debebat: quod si ij boni erant, eos diligere, eos
 in oculis ferre, iisq; fidere debebat, nō odio ha-
 bere, neq; illos mutare, si ab iis cauendum nō e-
 rat. Nostri principes quia lōgis successionib; hē-
 reditaria regna obtinent, nō adeo suspicionib;
 ducuntur, ut ea sibi abripiantur: quemadmodū
 Rom. Cæsares nunquā non expauescebāt. Pro-
 inde si imperia & magistratus cætera munera
 prorogant, id faciunt, vel quia laborē refugien-
 tes, beneficiis plurimos afficere nolunt, vel quia
 cre-

crebras ministrorum in ipso famulandi feruore mutationes inutiles esse putant : vnde pulcherrima illa M. Popilij Lænatis sententia prodiit : *Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima esset, minime conuenire : Inter traditionem imperii, nouitatemque successoris, qua nescendis prius, quam agendis rebus imbuenda sit, saepe bene*

¶ Lim. lib. 41. gerēda rei occasionem intercidere. c Quibus de rebus nullam de rebus merentur excusationem, quia, si hosce ministros ob merita virtutis ad magna munera, vtq; dicitur, *per gradus, & non per saltum*, promouissent, nequaquam foret iis ambigendum, quin in gubernationibus quibuscunq; etiam nouis patem operā præstituri sint : propterea quod omnes magistratus, & munera habent inter se proportionem, similitudinemq; aliquā, & in paucis admodum differre consueuerunt. Et quanquam Hispanorum mores à Gallorum moribus discriminentur, vnde quis fortasse putet, legatos in Galliam missos, quia magis eius prouinciæ, principumq; negotia callent, in ipsa Gallia permanere, ibiq; consenescere, satius esse, quā eosdem in Hispaniam mittere, vbi cuncta iis noua futura sint : affirmo, hoc pacto nihil in utilitatē vel principis, vel subditi profici posse. Etenim Princeps ministros rerum civilium minus intelligentes habebit, & subditus in eorundem ignoratione perpetuo versabitur, præterquam quod hac in re (vt prouerbio dicimus) aquam, non grandinem posco : neque enim improbo, si paucos aliquot annos munera plus minusve prorogentur, sed illud improbo, cum ad senium,

senium, & plerunq; ad extremum vitæ spiritum detinentur. Præterea magnam constituo differētiā inter ministros, qui arma gladiumq; , an qui linguā, ingeniumq; exercent, itē inter eos, qui populos & pecuniam, an qui neutrum, vt oratores, gubernant. Cæteris principibus, præterquam quod illud insusurro, *Qui regnādī onera detrectat, regnandi commodis indignū videri*, affirmo, ipsos toto cælo totaque terra errare, quia, dum plurimos beneficiis afficere & promouere nolunt, quo more multis amabiles essent: paucis prodesse malunt, vnde in odia multorum incurrūt. Quod si aliqui inhumaniter adeo stolideq; regnātes inueniuntur, qui à populis aut amari, aut odio haberi nihil morētur, istis aperiendum ostendendumq; est, nō carere ipsos iis periculis, quæ illis impendere consueuerūt, qui humano generi exosi habentur. Quandoquidem quod nuper in Gallia acciderit ideo, quia beneficia, dignitates, totiusq; regni autoritas, muneraque ad paucos redigebantur, non ignoramus: sed quia singularia huiusmodi exempla afferre odiosa res est, generatim ipse dissertabo, neq; ab antiquis diuagabor, quæ cum vnusquisque sibi suisq; casibus adaptare possit, vt suo quisq; modo ea perpēdat, in medio relinquam. Dico igitur, si respubl. considerare malimus, Romam in primis ob solam imperiorum prorogationē seruituti mancipatam fuisse. Neq; Censorius Cato cessauit vnquam Romanos arguere, cū iisdem hominib. differri, ac prorogari magistratus cernebat, illudq; vsurpabat, *alterutrum concedendum esse,*

esse, oportere à Romanis vel magistratus ipfos paruisferi, vel paucos iisdem magistratibus idoneos subministrari

d Plut. in Ca. posse. d Et Mamercus Dictator magnam esse reip. custodiam credidit, si impéria magna diuturna non

Cons. Lin. lib. 4. essent. e Si de principatu loquimur, nihil vtilius

esse potest, quam quod Cæsar, cum ex bello Africano Romam reuersus est, lege præscripsit, vt neq, prator annum excederet, neq, Cõsul diutius, quam biennio imperium continuaret: Memoria siquidem,

f Dion lib. 52. vt inquit Dion, frecolebat, nihil æque suum i-

psius animum dominâdi cupiditate inflammauisse, & ad celsitudinem illam, in qua erat, eue-
xisse, quam quia tot annos imperium continua-
uerat in Gallia. Inter laudes, quæ Augusto tri-
buuntur, hæc illo dignissima fuit, quod noua

g Sueton.

munera excogitauerit, quo plures reip. guber-
nationis participes forent. g Contra, nemo ob
huiusmodi prorogationes maius periculum na-
ctus est, quam ipse Tiberius, de quo differimus:
Quandoquidem cum imperiorum prorogatio
paucitatem nutriet, multitudinem excludat, eo
proueetus est, vt, vno Seiano ad munia publica
singula cooptato, & affinis, socij, sui ipsius titu-
lis cohonestato, parũ abfuerit, quin idcirco im-

h Dion l. 58. perium, vitamq; perdiderit. h Hoc exemplo de-

bebat saltẽ edoceri: & nihilominus, cum simili-
ter Macronem efferte, & ad vnũ omnia iterũ
redigere studeret, ab ipso ceruicalib. suffocatus

i Tac. lib. 5.

est. i Hæ sunt vtilitates, quas inde tam principes,
quã priuati colligunt. Et reuera nisi cætera mala
succederent, hoc saltem euitari nõ potest, quod
sapientes, nedũ temerarij, atq; imprudentes ho-

minẽs,

mines, cum sese solos reip. curandæ præfectos cōsiderant, difficilius intra modestiæ cancellos sese continent; arguentes, cæteris ideo se præferri, maximiq; momenti res in rep. administranda sibi solis communicari, quia cæteris sapientia antissent. Sed **Q** Fabius Maximus, qui vere sapuit, cum se Consulem quintum, & patrem, auum, proauumq; eo honore sæpe cohonestatos fuisse, cerneret, cumq; animaduerneret, id vnum populum Rom. curare, vt etiam filius eius eandem consequeretur dignitatem, Senatui constanti, vehementiq; studio obsecrauit, vt Fabiæ genti Consulatus amplius ne deferretur, non quia filium, qui propter virtutem, resq; gestas cōdignissimus erat, indignum putaret, sed ne summum illud imperium in vna tātum demo continuaretur. Hæc ego in medium afferenda duxi, vt, si minus principes hunc scopulum cauerint, saltem ijs, qui hanc fortunam cōsequuntur, eam opportuno tempore moderari, & nimia onera detrectando, sese in tuto collocare, condiscant; memores, si Fabius id in rep. optime morata in filio, domoq; sua, cui omnes honores visitati, debitiq; erant, effectum voluit; quanto magis idem ab iis exigendum esse, qui persæpe noui homines, aliquando aduenæ, neque raro virtute destituti, sed solo principis furore promoti, eidem fortunæ leuitati subiiciuntur, quæ ipsos extulit? quemadmodum in Sciano, plurimisq; aliis, quorum historiæ meminerunt, obseruare est.

FINIS PRIMI LIBRI.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER SECVNDVS.

*An venandi studium Principem vi-
rum deceat.*

DISCVRSVS I.

OSTQVAM sermonum nostro-
rum, veluti quandam ideam, Ro-
manos assumpsimus; non inutili-
ter, an Princeps venationis studio-
sus esse debeat, inquisuerimus: nā
Romani ab eo studio alieni fuerunt, externi ve-
ro principes vel maximam eidem operam im-
penderunt. Vnde ex Arfacidarum familia Vo-
nones Romæ educatus, Roma. moribus inhæ-
rens, ad suos reuersus, odio habitus est, inter cæ-
tera

tera, quia raro venatu utebatur. *a* Contra, Zeno *a Tac. lib. 2.*
 Polemonis regis Ponti filius Armenorum gra-
 tiam sibi conciliauit, quod prima infantia institu-
 ta & cultum Armeniorum emulatus, venatu, epulis, &
 qua alia barbari celebrant, procures, plebemque iuxta
 deuinxerat. *b* Artabanus Parthorum Rex non *b Ibidem.*
 modo venator fuit, sed maximam ex venatione
 hausit vtilitatem, quia spoliatus à suis principi-
 bus regno, coactus est viuere, alimenta arui expe-
 diens. *c* eiusdem gentis regi Bardani arrisit adeo *c Lib. 5.*
 venatio, vt eius vitæ insidiatores nunquā eum,
 nisi incautum, venationis, intentum interficere po-
 tuerint. *d* Imperator Adrianus excellens fuit ve- *d Lib. 11.*
 nator. *e* Neque dubium est, quin Macedonum, *e Cassius Nis.*
 Persarumque reges ante Parthos venatores fue- *ce.*
 rint: qua in re exempla congerere negleximus,
 ne nimium sapere velle videamur. Verum si
 Romæ tam principum, quam plebis mores in-
 uestigauerimus; vbi ad vnum omnia conuersa
 fuerunt, neminem venatione oblectatum fuisse,
 comperiemus, imo eam apud Sallustium ser-
 uilibus officiis annumeratam fuisse, legemus. *e Sallust. in*
 mirandum est, Augustum quandoq; hæmo pi- *proam.*
 scatum fuisse. *f* Quod si Gn. Pompeium legimus *f Suet. c. 83.*
 aliquot dies in Africa venationi operam dedisse,
 id factum est, quemadmodum Plutarchus e-
 leganter interpretatur, ne etiam Lybica fera Roma-
 na felicitatis, atque virtutis ignara relinquerentur.
g Exploratissimum illud est, à Tiberio quædam *g Plut. in*
 legionis legatum infamia notatū esse, quia pau- *Pomp.*
 cos quosdam milites venatū misisset. *h* Cuius rei cum *h Suet. in Tib.*
 aliqua sit reddenda ratio, multæ mihi sese offe-

runt. Primo, quia cum in Rep. domi, forisque, in pace, in bello nunquam nō occuparentur, nullam ad hanc exercitationem illis otium supererat, quemadmodum in præsentia Venetos cerimus nullam in venando laudem promereri; nam cum quis reip. gerendę se totū addicit, perinde est, ac si arti alicui operosissimę sese dedat, vt iurisprudentiæ, siue medicinæ, siue mercaturæ, & similibus, quę intermitteri nequeunt. Præterea cū suburbia Romæ longe, lateq; extendere-
rentur, villis, hortis, deliciis impedita, feras persecuturū necessario valde procul ire oportebat: quod quia maximæ foret incōmoditatis, derelictā ideo fuisse venationem, verisimile est. Tercio cum venationi idonea adoleuerat ætas, tunc omnis ordinis Romana iuuentus ad bellū properabat, neq; Romanis vnquam bellandi occasiones defuerunt. Quarto populus Ro. tot spectaculis, ludisq; in vībe recreabatur, comœdiis, gladiatoribus, funambulis, ferarum exhibitionibus, naumachiis, vt iure merito venationis obliuio, atq; cōtemptus irrepserit. Nam Cæsar continuos quinq; dies populū ferarum spectaculis detinuit. *i Suet. in Cæs.* Et Augustus feras, quę ab auribus summa dexteritate interficerentur, in Circo exhibuit. *k in Aug.* Sic cæteri Impp. *l in Galba.* Præterea cum Romani multas haberent domi militares exercitationes, vt foris, & in agro bellorum simulachra maximo cū incommodo quærerēt, necesse non habebant. Ex quibus elicimus, ab equitibus, & ab Impp. Romanis venationem despiciatui ductam fuisse magis ob eas causas, quas recensuimus,

mus, quā quia eam principe indignā exercitationē esse, arbitrarētur. Proinde cum Romanorum exemplū nihil nobis obstat, discutiendum modo est, an re vera militaris hæc, & digna principe sit exercitatio. Quod si auctoritatē Xenophōtis credimus, indubitata res est, nullam artem, studiūq; ad bellum magis referri, quam venationem, cum homines hæc vigilantes, algoris, atq; caloris patientes reddat, assuefaciat itineribus, in cursu, in feriendo exerceat, animū, corpusq; confirmet, & contra ferociiores bestias intrepidus, simulq; cautos faciat, necessitate plerunq; cogente, vt salutis suæ causa ipsas aut feriat, aut interficiat. Accidit etiam, vt eo studio illēcti venatores, cibo derelicto, sobrietatem colant, cumq; in bello fuerint, inde siti, famæque tolerandæ aptiores euadant. *m* Non defuit autē *in Cyrop. II. A.* tutor, qui hac de re excellenter disseruit, ostendens, venationē principi utilissimam esse, cum vt corpus laboribus, & incommoditatibus assuesceret, tum, vt montes vbi surgunt, valles vbi confidunt, planities vbi extenduntur, & cōtrahuntur, fluminum, paludumq; & quorumcunque sitū naturam edisceret, Quod, inquit, dupliciter principi prodesse, cū quia hac meditatione sitū suæ ditionis callebit, vnde quomodo ab hoste defendi possit, intelliget; tū etiam quia hoc exemplo in aliorū sitū, & regionū notitiam facilius deueniet, cum eæ quādam inter se habeant à natura similitudinem: Quæ cognitio ad exercitus ducēdos, ad stationes eligēdas, & occupandas, ad anteuertendū hostem, &

ad plurima permultū confert, & ingentes commoditates parit. Verum quia venatio allegoricos plerosq; sensus recipit, diuerseq; potest considerari, neq; omnis venatio principem decet, aut etiam potest ipsius interesse, ne subditi quacunque venatione utantur: aut fortasse eidem valde conducere, si inter venandum aliquando intra se ipsum philosopharetur, non abs re fuerit, venationis species distinguere: Nam cū homines nō minus, quam feras venari dicamur, & rursus hominum venatio, aut fera, aut mansuetata, aut profana, aut sacra sit, præcipue cauendum est, ut sacra venatio quam rectissime procedat. Sicuti enim in quibusvis ditionib. falsa doctrina disseminata plurimas inuehit calamitates, ut nos alibi disseruimus, nullam sc. religionis mutationem permittendam esse. Sic quicunq; sanam doctrinā docent, ij populos reddunt mansuetiores, amorē iustitiæ innutriūt, & proscribētes vitia, ciuitates virtutibus moribusque optimis, vnde pax & tranquillitas consequitur, exornant, excoluntq;. Vnde etiam in sacris literis non minus fit mentio *de laqueo venantium*, o quo falsa doctrina signatur, quam de piscatione hominū, qualis sana doctrina est, *faciam vos piscatores hominum*. Verum profana quoq; venatio suis non caret considerandi generibus, quæ cum aut honestum, aut vtile, aut iucundum tequatur, cumq; (excepta virtute, siue honestate) non minus vtile quam iucundum possit honesti, vel inhonesti naturam induere, vnusquisque minimo negotio, quæ commendanda, quæve impro-

*» infr. lib. 11.
et 6. 2.*

o Psal. 90.

p Matth. 4.

pro-

probanda sit, intelliget. Nam ea utilitas, quæ ex honestis artibus colligitur, prodest ciuitatibus, perinde atq; nocet illa, quæ ex corrupto aliquo viriorum fonte pfluit, vt puta lenonum venatio, similiaq; qui, honesto postposito, vtilitatem venatur omnium deterrimam. Similiter delectatio (quanquã sæpenumero cum vitio coniungitur) potest non adeo improbabilis esse, si radices minus profundas in vitio habuerit, quales aleatores sunt, & circulatores, aliiq; leuissimi eiusmodi hominuli. Sed nulla delectatio perniciosior est, quã quæ ex amatoria venatione quaritur, si modo non ad matrimonia, sed ad stupra, ad incestus, ad adulteria dirigatur; imo hinc maxima regna & imperia non semel subuersa fuisse legimus. Quare huiusmodi venationes, tanquã Deo exosas, hominibus cunctis, ac potissimum principibus ipsis perniciosas, exterminandas esse, monemus; quia tumultus populares raro excitati esse leguntur, quin ab inanibus amorum venationibus principium suum deduxerint. Quod si in mansueta hac rationabiliu animantium venatione ad tot circumstantias respectus habendus est, quid in venatione, quam ferocem appellauimus, faciendum erit? Quæ cum in militem, & non militem, quam raptoriam nuncupare libet, diuidatur; nemini dubium est, quin vtraque propter sui violentiam homines, hominumq; bona deprædetur. Vnde per Hieremiam inquit Deus: *Et post hac mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.* q Cumque raptoria, q *Cap. 6.*

ad plurima permultū confert, & ingentes commoditates parit. Verum quia venatio allegoricos plerosq; sensus recipit, diuerseq; potest cōsiderari, neq; omnis venatio principem decet, aut etiam potest ipsius interesse, ne subditi quacunque venatione vtantur: aut fortasse eidem valde conduceret, si inter venandum aliquando intra se ipsum philosopharetur, non abs re fuerit, venationis species distinguere: Nam cū homines nō minus, quam feras venari dicamur, & rursus hominum venatio, aut fera, aut mansuetata, aut profana, aut sacra sit, præcipue cauendum est, vt sacra venatio quam rectissime procedat. Sicuti enim in quibusvis ditionib. falsa doctrina diffeminata plurimas inuehit calamitates, vt nos alibi differuimus, nullam sc. religionis mutationem permittendam esse. *n* Sic quicumq; sanam doctrinā docent, ij populos reddunt mansuetiores, amorē iustitiæ innutriūt, & proscribentes vitia, ciuitates virtutibus moribusque optimis, vnde pax & tranquillitas consequitur, exornant, excoluntq;. Vnde etiam in sacris literis non minus fit mentio *de laqueo venantium*, o quo falsā doctrina signatur, quam de piscatione hominū, qualis sana doctrina est, *faciam vos piscatores hominum*. *p* Verum profana quoq; venatio suis non caret considerandi generibus, quæ cum aut honestum, aut vtile, aut iucundum tequatur, cumq; (excepta virtute, siue honestate) non minus vtile quam iucundum possit honesti, vel inhonesti naturam induere, vnusquisque minimo negotio, quæ commendanda, quæve impro-

n *infr. lib. 11.*
ol. 6. 2.

o *Psal. 90.*

p *Matth. 4.*

probanda sit, intelliget. Nam ea vtilitas, quæ ex honestis artibus colligitur, prodest ciuitatibus, perinde atq; nocet illa, quæ ex corrupto aliquo vitiorū fonte pfluit, vt puta lenonū venatio, similiaq; qui, honesto postposito, vtilitatē venatur omnium deterrimam. Similiter delectatio (quanquā sæpenumero cum vitio coniungitur) potest nō ad eō improbabilis esse, si radices minus profundas in vitio habuerit, quales aleatores sunt, & circulatores, aliiq; leuissimi eiusmodi homūculi. Sed nulla delectatio perniciosior est, quā quæ ex amatoria venatione quaritur, si modo non ad matrimonia, sed ad stupra, ad incestus, ad adulteria dirigatur; imo hinc maxima regna & imperia nō semel subuersa fuisse legimus. Quare huiusmodi venationes, tanquā Deo exosas, hominibus cunctis, ac potissimum principibus ipsis perniciosas, exterminandas esse, monemus; quia tumultus populares raro excitati esse leguntur, quin ab inanibus amorum venationibus principium suum deduxerint. Quod si in mansueta hac rationabilū animantium venatione ad tot circumstantias respectus habendus est, quid in venatione, quam ferocem appellauimus, faciendum erit? Quæ cum in militarem, & nō militarem, quam raptoriam nuncupare libet, diuidatur; nemini dubium est, quin vtraque propter sui violentiam homines, hominumq; bona deprædetur. Vnde per Hieremiam inquit Deus: *Et post hac mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.* q Cumque raptoria, q Cap. 6.

Lib. 4.

siue prædatoria venatio in domesticam & syluestrem subdiuidatur, ad has discursus ille pertinebit, quæ de proscriptis & facinorosis hominib. alibi scripsimus. *r* Contra quos curam principes maximam adhibeant, si quies & tranquillitas populorū iis cordi est. Cum vero hæc venatio terra mariq; peragatur, iam superiorib. dieb. propter Illyricorum, qui Scocchi vocantur, piraticas excusiones audiuius Turcarū de Venetis querimonias. Domestica a. & furax venatio, quanquā minus feritatis habet, ingentes tamen, nisi amoueatur, progressus facit, quemadmodū inter Iudæos in obsidione Hierosolymæ contigit. Et decem ab hinc annis Neapoli adeo domesticorū venatorum, h. e. furum multitudo excreuerat, vt totas domos harpagantes, raptaq; bona in cōmuni quodā contubernio deponentes. statis temporib. ea diuiderent, & iustissimæ cuiusdam iniustitiæ æquilibrio inter se accepti, datiq; rationes exæquarēt. Militaris vero venatio, quanquā ferox & violenta videtur, quia tamen necessario, & fere naturaliter introducta est, ab æquitate nō penit⁹ disiungitur, cuius termini legesq; à venatore principe ignorādæ non sunt: idcirco enim ratione carērium animalium venatio ei permittitur, quia militaris huius simulacrum est. Quandoquidem raro accidet, vt iustum illud bellū vocari possit, quod iusta causa non protulerit, quodq; legitimis modis hosti denunciatum non sit, nam si hostis ex cōposito fortasse, quæcunque petuntur, reddere paratus esset, iniuste arma mouebuntur, *setiam* iustissima

f. D. 10.

sima alioquin subesset causa, cur moueantur.
 Vnde M. Antonius Barbarus Selimum Turca-
 rum Imperatorem summa perspicacia atq; sapi-
 entia coarguit, cum ad regnū Cyprium repeten-
 dum Venetis repente bellum indixerit, quodq;
 ius fezialiū neglexerit. *t* Et prisca Romani quē- *t Cond. Bisc.*
 admodum in omnib. rei militaris præcepta ex- *lib. 1.*
 cellenter obseruauerunt, ita hoc religiosissime,
 summaq; cura obseruabāt, præmittentes primo
 faciales legatos, qui solemnibus ceremoniis res
 ablatas, siue quocūq; libet modo occupatas ab
 hostibus repetebant, quæ nisi tribus & triginta
 diebus restituerentur, tunc repetitis ceremoniis
 non minus solennibus, quam quæ antecesserāt,
 bellum denunciabatur. *u* Quem morem si quis *u Liu. lib. 1.*
 irriserit, is Iohannem Villanum non grauetur
 legere; reperiet enim apud eum, Florentinos
 paulo differentibus ceremoniis bellum hostib.
 suis intimare solitos fuisse. *x* Et reuera quicunq; *x l. 6. c. 77.*
 bello non denunciato, noctu latrunculorum
 more municipium aggreditur, & intercipit, is
 militari voce furtum fecisse diceretur; neq; aliter
 Antonius Burlamachius Pisas & Florentiā Du-
 ci Cosmo, quibusdā antiquorum, exemplis in-
 nixus, furari se posse excoꝑitabat. Hæc neq; ab-
 similis est rationabilium animalium venatio:
 sed ea venandi genera, quæ ad capiendā ratione
 carentia instituuntur, vt in aqua, in terra, & in
 aere, piscatio, aucupium, aut generatim vena-
 tio dicuntur. De quib. sapientes varie disserue-
 runt, neque mihi videtur, à Dante aucupium
 valde probatum fuisse, cum dixit:

Vtque sequatur auem, vitæ munera perdit.

Admirandum autem est, hoc verbū aucupari, male ubiq; sonare, vitiumq; ab eo & nostris, & priscis temporibus significari, cū in sacris literis impij aucupib. assimilentur, *qui insidiantur quasi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros.*

Jerem. 5.

Et Propheta vt fraudulentū hominem denotaret, aucupē vocauit, inquit, *Nunquid cadet a-*

Amos 6.3.

uis in laqueum terra, absq; aucupe? 2. Apud neotericos Etruscos hoc verbum aucupari, perinde est, atq; ludificare & irridere; Vnde apud Bocceciū, egregia illa puella inquit, non deesse quosdam, qui dū cæteros aucupari credunt, ipsimet in aucupium cadunt. *a* Sed vice prouerbij illud vsur-

Boc. fab. 5.
Act 3.

patur de iis, qui minoribus neglectis maiora lura sequuntur, eos non aucupari auium reges, aut *pissolas*, cuiusmodi minutas aues nuncupamus. Et Plato inter res delectabiles aucupium commemorans, inter seruilis tantum ministeria cōnumerat; ideo per inculta loca vt aucupium fiat, concedit, per culta autem & per sacra etiam inculta vetat. Neq; piscationem admodum nobilem putat, vnde in portubus, in sacris fluminibus, in paludibus, in stagnis piscationem prohibet, in cæteris non item, modo pharmacis, succisque pisces non capiantur: probat quidem ferarum venationem, sed ipsi etiam modum præscribit, vituperans eam, quæ noctu fit, cum dormientes belluas intercipimus, item eam, quæ retibus laqueisque, & vbi corporis vires nulli vsui sunt, conficitur. His igitur venatoribus explosis, nullum quadrupes feras aperte,

forti-

fortiterq; insequentibus locum intercludit, iiq;
 ab ipso *sacri venatores* appellantur. *b* Aristoteles *b* *Plat.* l. 7.
 ad alia respiciens, venationem, vtpote rem na- *de leg.*
 turæ consentaneam, & propter alimenta vitæ
 necessariam considerat, neque hanc à piscatio-
 ne discernit, cum per vtramque, vt bruta her-
 bis, plantisque, hominum vita sustentetur. *c* *Polit.* l. 1.
 Quam rem cum D. Thomas, vt iustam & natu- *c. 5.*
 ralem probet, ipsius etiam suffragio multiplex
 hæc venatio comprobatur. *d* Igitur Xenophon *d* *Quæst.* 9.
 & Plato hæc venandi studia mirifice laudant, & *art.* l. par. 1.
 cur laudēt, manifestum est, nempe vt robustio-
 ra fiant corpora. Qui autem reges his venatio-
 nibus vti fuerint, superius ostendimus. Vnde ex
 iis, quæ dicta sunt, principes nostros minime
 hoc fera animalia insequendi studium dedece-
 re, intelligimus, modo tamen illud iis non con-
 tingat, quod Antiocho accidisse legitur: nam
 cum is errans aliquando de via deflexisset, do-
 mumq; rustici, qui regem de facie non cogno-
 scebat, ingressus, de rege quid sentiret, interro-
 gasset, hæc audiuit, *Noster quidem rex satis bonus est,*
eique omnia fausta precamur, sed quia nimium vena-
tioni indulget, rerum suarum negligentior habetur,
e Verum si contra Platonis decretum, sacris *e* *Plat.* in *Æ-*
 principibus, quos habemus, non ferarum vena- *popht.*
 tio, sed tantum piscatio conceditur: perspicue
 cognoscitur, vnde hæc differentia suborta sit;
 Nam lex Christiana id intendit, vt animus po-
 tius quam corpus recte instituat, proinde a-
 nimaduertens, animum clamoribus, rumori-
 bus, & agitationibus illis, quæ in feris insequen-

dis frequentantur, perturbari; libenter, omisso strepitu, ad piscationem, tanquam ad genus magis quietum ac mansuetum, sese conuertit. *f. dec. et. dist. 86. § 92.* Et quoniam in piscatione non mediocria reconduntur mysteria, altissimis illam de causis comprobauit atque permisit.

Quam facile minimoque dispendio Principes subditorum virtutem remunerari queant.

DISCVRSVS II.

a Plin l. 2. 6. 7. OMnes resp. duobus quasi pedibus innixæ videntur, bonorum operum præmio, maiorum pœna: vnde forte Democritus duos in hoc mundo Deos pœnam & beneficium posuit. *a* Si alteruter desit, claudicat mundus, si vterque, vt reptilium more procedat, necesse est: & quanquam vsuuenit, vt vtroque aliquando principes claudicent, nulla tamen dubitatio est, quin deformior ex dextero pede, in quo est præmium, claudicatio sit, quam ex sinistro, in quo pœna constituitur: propterea quod in hoc principes nihil de suo ponunt, imo potius pœnas irrogando aliena occupant, sed in præmiis largiendis, quia marsupia exenterari ægre ferunt, suspensio animo procedunt, & nihilominus si totam attentius rem discuterent, non adeo magnum, vt suspicantur, in erogationib. damnum paterentur, cum possint minimis rebus maxima beneficia virtute illustribus viris retribuere. Cui assertioni opportunum mihi fundamentum iacicio

ciet exemplum, quod enarrabo. Arminius Germanorum fortissimus, & Romanorum hostis acerrimus cum Flauio fratre, qui Romanas partes sequebatur, aliquando colloquium postulauit, quod cum impetrasset, animaduertit Arminius, fratri oculum ademptum: cumq; *vnde ea deformitas oris* interrogasset, illo locum & prælium referente; Quodnam præmium recepisset, exquisiuit: ille stipendia adaucta, torquem, coronam, aliaque dona militaria memorauit, *irridente Arminio vilia seruitij præcia.* b Lib. 2. Nihil æque antiquorum prudentiam, nostrorumque temporum ignauiam patefacit, quam hoc, quod retulimus, exemplum. Etenim quemadmodum cana illa antiquitas in rebus parui momenti honorũ præmia collocasse videbatur: ita nos ipsius quasi simplicitatē, instar Arminij, ridemus, quasi Romani gramineæ coronæ, aut paullo maioris præcij reculæ vitam postponerēt: neq; animaduertimus, dum bene meritos largius compensare non possumus, & ex altera parte illos irremuneratos relinquimus, ita mundum perueriti, vt claudicare cogatur. Græci, qui ante Romanos fuerunt (vt erant homines perspicacitate, rerumque politicarum scientia insignes) nihil horum prætermiserunt, primique, ne præmiorum defectum paterentur, adeo prospexerunt, vt eorum nullam vnquam penuriam passi fuerint. Proinde Persa ille prudenter suos commonebat, cauerent, quibuscum negotium aggrederentur, cum iis nempe, qui propter coronam oleagineam nulla pericula detrectarent.

6 Sed

- e* *Erod. lib. 1. c.* Sed ne Romanos, autoremque nostrum relin-
quamus, obseruare est, quod alibi inquit, *apud*
maiores virtute, quam pecunia rem Romanam melius
d *Lib. 18.* *stetisse.* *d* Verum quamuis hæc de temporibus
valde remotis dixerit, attamen de Ostio Sca-
pula, cuius virtus Neroni formidanda erat, men-
tionem instituens; quasi splendissimum vir-
tutis eius testimonium, memoriam reficit *co-*
e *Lib. 12. c.* *Lib. 16.* *rona ciuica, quam in Britannia meruerat.* *e* Quæ ci-
uica corona quænea erat, eique dabatur, qui
ciuem in prælio seruabat; additis tamen con-
ditionibus, sine quibus obtineri non poterat,
altera, vt eodem momento hostem interfecis-
set, altera, vt in eo, quem occupasset locum, per-
stitisset; quarum adeo diligens ratio exigeba-
tur, vt Tiberius consulendus fuerit, an ei, qui ci-
uem quidem seruauerat in prælio, & duos, ne-
dum vnum, hostes occiderat, cæterum locum
deserere coactus fuerat, corona ciuica debere-
tur: Ad quæ rescriptit Tiberius, dignum fore,
quia ibi ciuem seruauisset, vbi hostium multi-
tudinem, ac vehementem impressionem susti-
f *Gell. 1. 5. c. 6.* *nere non poterat: f* Addidit Plinius, oportuif-
se, vt ciuis, qui seruatus fuerat, id profiteretur,
alioquin cæteris testibus fidem denegatam fuis-
g *Lib. 16. c. 4.* *se. g* Consideret vnusquisque, quanto in ho-
nore, precioq; huiusmodi præmia fuerint, cum
summæ propter illa consequenda contentio-
nes haberentur, & princeps ipse consuleretur.
Recitat autor, in bello contra Tacfarinatem,
Rufum Heluium gregarium militem, quia ci-
uem seruauerat, ab Apronio duce torquibus, &
hasta

hasta donatum fuisse, Tiberium vero addidisse
 coronam ciuicam; & , quod non eam quoque Apro-
 nius iure præconsulis tribuisset, questum. *b* Sed cæte- *b Lib. 3.*
 ras insuper Romanorum præmiorum diuitias
 consideremus. Corona obsidionalis, quæ inter
 vniuersa populi, mundi principis, præmia am-
 plissima existimabatur, graminea erat, i cumq; i *Plin. l. 22.*
 cæteræ à duce deferentur militibus, hæc vna ab *cap. 3.*
 ipsis duci deferabatur, per quam gratum ani-
 mum, quod ab hostium obsidione liberati es-
 sent, attestabantur. Nam victi, vt se inde, vbi an-
 te victoriam manebant, migrare significarent,
herbam porrigere antiquitus consueuerunt: quem
 morem, inquit Plinius, ad sua vsque tempora
 apud Germanos durauisse. *k* Et hinc fortasse *k Ibidem.*
 Xerxes à Græcis ciuitatibus aquam, & terram *l Erod.*
 poposcit, *l* quæ corona tantæ fuit excellentiæ,
 atque dignitatis, vt L. Sicius Dentatus, qui
 centum & viginti præliis pugnauit, quatuor &
 decem coronis ciuicis donatus, vnâ tantum
 obsidionalem adeptus fuisse legatur. *m* Trium- *m Plin. ibid.*
 phales coronæ erant laureæ, quamquam postea *65.*
 aureæ; neque Delphi victores aliis quam lau-
 reis coronis, quemadmodum & Romæ trium-
 phatores, coronabantur. *n* Oualis proxime tri- *n Plin. l. 15.*
 umphalem accedebat, & myrthea erat, quæ ne- *630.*
 quæ à triumphantibus contemnebatur: Nam
 ea Papirius Masso in monte Albano de Coris
 triumphans primus vltus est. *o* Verum, vt clarius *o Ibid. c. 19.*
 pateat, non præliis munerum, sed opinione
 honorum prius Romanos illectos fuisse, &
 nostris pariter temporibus illiciendos esse, ex-
 emplum

emplum admiratione dignissimum in medium proferendum est. Scipio inter strenuos milites militaria dona aliquando distribuebat, inter quos T. Labienus Scipionem, ut forti equiti aureas armillas tribueret, admonuit, eoq; negante, se id facturum, ne castrensis honos in eo, qui paullo ante seruisset, violaret; ipse ex præda Gallica aureas equiti largitus est: nec tacite id Scipio tulit, nam equiti, *Habebis*, inquit, *donum viri diuitis*. Quod ubi ille accepit, proiecito ante pedes Labieni auro, vultum demisit; Idem, ut audiuit Scipionem dicentem, *Imperator te argenteis armillis donat*, alacer gaudio abiit. p unde perspicuum est, argētum, quod decuplo vilius est auro, ipsi auro, quod adeo preciosius est, antepositum fuisse: quemadmodum nostris temporibus cuilibet aureo torqui vir honestus cristam plumeam minimi pretij absque dubio antefertet, si ille argumentum esset diuitiarum, hæc autem virtutis esset indicium. Perplacet mihi per hæc exempla vagari, ut in iis, ad quos hæc tractatio pertinet, præmia dandi non minus, quam accipiendi cupiditatem excitem. Interim discutiamus adhæc, quantum Romani, præmia huiusmodi distribuentes, aut accipientes, nummos neglexerint. Hinc enim singularem M. Valerij Poplicolæ virtutem præmiis afficere cupientes, permiserunt, ut in locum alterius, ad minuendam populi inuidiam destructæ domus, altera ex ædificaretur à populo, cuius fotes vestibulares, non, ut alix, intra, sed extra eiicerentur. q Neq; minus augustum consecutus est ho-

nora

p Val. Max.
4.8.c.15.

q Plut. in
Poplic.

norarium M. Manlius Capitolinus, qui Capi-
 tolium seruanerat; cui *vnuerſi milites ſelibras far-
 ris, & quartarios vini ad ades eius contulerunt; rem
 dictu parua, ceterum inopia ſcerat eam argumen-
 tum ingens charitatis, cum ſe qui que ſuo victu defrau-
 dans, detractum corpori, atque i ſibus neceſſarius, ad ho-
 norem Manlij conſerret.* r Sed temporibus noſtris, r *Liu. lib. 5.*
 fauore magis, quam virtute ambientes, omnia
 confundimus: adeo vt ordo illi ſeq. itum San-
 cti Michaelis, qui olim à Regibus Gallie col-
 latus magnæ erat exiſtimationis, nullius preci-
 factus fuerit: Proinde Henricus tertius Rex il-
 lum renouandum eſſe, cenſuit, cum vix inueni-
 retur quiſquam, qui inter veteres equites di-
 gnaretur conſcribi. Præter hanc fauoris, & me-
 ritorum confuſionem, acceſſit etiam hæc im-
 perfectio, quod præmia non virtuti, ſed fortu-
 næ largimur, fortunæ, inquam, quia cum præ-
 mia apud nos etiam non deſint (ſi Apoſtoli-
 cam ſedem exceperis) nobilibus tantum con-
 ceduntur, cæteris denegantur, quales ſunt
 equitatus inſignia, quas cruces dicimus, or-
 dinum diuerſorum, nempe Chriſti, Sancti Ia-
 cobi, de Alcantar, de Calatra, Sancti Iohannis,
 Sancti Stephani, & alias. Quod ſi primi inſti-
 tutores id reſpexiſſent, vt non niſi iis, qui contra
 Chriſtianæ religionis hoſtes notabile aliquid,
 & illuſtre facinus geſſiſſent, darentur, ſiue ij no-
 bilitate conſpicui, ſiue obſcuris natabilibus eſ-
 ſent, exemplo Romanorum, qui Rufo Helnio
 militi gregario (vt diximus) ſeruati ciuis decus de-
 tulerunt; opinor nequaquam dubitandum eſſe,
 quin

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER SECVNDVS.

*An venandi studium Principem vi-
rum deceat.*

DISCVRSVS I.

OSTQVAM sermonum nostro-
rum, veluti quandam ideam, Ro-
manos assumpsimus; non inutili-
ter, an Princeps venationis studio-
sus esse debeat, inquisuerimus: nā
Romani ab eo studio alieni fuerunt, externi ve-
ro principes vel maximam eidem operam im-
penderunt. Vnde ex Arsacidarum familia Vo-
nones Romæ educatus, Roma. moribus inhæ-
rens, ad suos reuersus, odio habitus est, inter cæ-
tera

tera, quia raro venatu utebatur. *a* Contra, Zeno *a Tac. lib. 2.*
 Polemonis regis Ponti filius Armenorum gra-
 tiam sibi conciliauit, quod prima infantia institu-
 ta & cultum Armeniorum emulatus, venatu, epulis, &
 qua alia barbari celebrant, procures, plebemque iuxta
 deuinxerat. *b* Artabanus Parthorum Rex non *b Ibidem.*
 modo venator fuit, sed maximam ex venatione
 hausit vtilitatem, quia spoliatus à suis principi-
 bus regno, coactus est viuere, alimenta arui expe-
 diens. *c* eiusdem gentis regi Bardani arrisit adeo *c Lib. 5.*
 venatio, vt eius vitæ insidiatores nunquā eum,
 nisi incautum, venationiq; intentum interficere po-
 tuerint. *d* Imperator Adrianus excellens fuit ve- *d Lib. 11.*
 nator. *e* Neque dubium est, quin Macedonum, *e Cassius Nis.*
 Persarumque reges ante Parthos venatores fue- *co.*
 rint: qua in re exempla congerere negleximus,
 ne nimium sapere velle videamur. Verum si
 Romæ tam principum, quam plebis mores in-
 uestigauerimus; vbi ad vnum omnia conuersa
 fuerunt, neminem venatione oblectatum fuisse,
 comperiemus, imo eam apud Sallustium ser-
 uilibus officiis annumeratam fuisse, legemus. *e & Salust. in*
 mirandum est, Augustum quandoq; hamopi- *proem.*
 scatum fuisse. *f* Quod si Gn. Pompeium legimus *f Suet. c. 83.*
 aliquot dies in Africa venationi operam dedisse,
 id factum est, quemadmodum Plutarchus e-
 leganter interpretatur, ne etiam Lybica fera Roma-
 ne felicitatis, atque virtutis ignara relinquerentur.
g Exploratissimum illud est, à Tiberio quædam *g Plut. in*
 legionis legatum infamia notatū esse, quia pau- *Pomp.*
 cos quosdam milites venatū misisset. *h* Cuius rei cum *h Suet. in Tib.*
 aliqua sit reddenda ratio, multæ mihi sese offe-

runt. Primo, quia cum in Rep. domi, forisq; in pace, in bello nunquam nō occuparentur, nullam ad hanc exercitationem illis otium supererat, quemadmodum in præsentia Venetos cernimus nullam in venando laudem promereri; nam cum quis reip. gerendę se totū addicit, perinde est, ac si arti alicui operosissimę sese dedat, vt iurisprudentiæ, siue medicinæ, siue mercaturæ, & similibus, quæ intermitteri nequeunt. Præterea cū suburbia Romæ longe, lateq; extenderentur, villis, hortis, deliciis impedita, feras persecuturū necessario valde procul ire oportebat: quod quia maximæ foret incōmoditatis, derelictā ideo fuisse venationem, verisimile est. Tercio cum venationi idonea adoleuerat ætas, tunc omnis ordinis Romana iuuentus ad bellū properabat, neq; Romanis vnquam bellandi occasiones defuerunt. Quarto populus Ro. tot spectaculis, ludisq; in vībe recreabatur, comædiis, gladiatoribus, funambulis, ferarum exhibitionibus, naumachiis, vt iure merito venationis obliuio, atq; cōtemptus irrepsit. Nam Cæsar continuos quinq; dies populū ferarum spectaculis detinuit. *i Suet. in Cæs.* Et Augustus feras, quæ ab aurigis summa dexteritate interficerentur, in Circo exhibuit. *k in Aug. l. in Galba.* Sic ceteri Imp. Præterea cum Romani multas haberent domi militares exercitationes, vt foris, & in agro bellorum simulachra maximo cū incommodo quærerēt, necesse non habebant. Ex quibus elicimus, ab equitibus, & ab Imp. Romanis venationem despiciatui ductam fuisse magis ob eas causas, quas recensimus,

mus,

mus, quā quia eam principe indignā exercitationē esse, arbitrarētur. Proinde cum Romanorum exemplū nihil nobis obftet, discutiendum modo est, an re vera militaris hæc, & digna principe sit exercitatio. Quod si autoritatē Xenophōtis credimus, indubitata res est, nullam artem, studiūq; ad bellum magis referri, quam venationem, cum homines hæc vigilantes, algoris, atq; caloris patientes reddat, assuefaciat itineribus, in cursu, in feriendo exerceat, animū, corpusq; confirmet, & contra ferociores bestias intrepidus, simulque cautos faciat; necessitate plerūq; cogente, vt salutis suæ causa ipsas aut feriat, aut interficiat. Accidit etiā, vt eo studio illecti venatores, cibo derelicto, sobrietatem colant, cumq; in bello fuerint, inde siti, famæque tolerandæ aptiores euadant. *m* Non defuit autem *Cyrop. II. 1* Cyrop. II. 1. tor, qui hac de re excellenter disseruit, ostendens, venationē principi utilissimā esse, cum vt corpus laboribus, & incommoditatibus assuesceret, tum, vt montes vbi surgunt, valles vbi confidunt, planities vbi extenduntur, & cōtrahuntur, fluminum, paludumq; & quorumcunque situum naturā edisceret, Quod, inquit, dupliciter principi prodesse, cū quia hac meditatione sitū suæ ditionis callebit, vnde quomodo ab hoste defendi possit, intelliget; tū etiā quia hoc exemplo in aliorū situum, & regionū notitiā facilius deueniet, cum eā quādam inter se habeant à natura similitudinē. Quæ cognitio ad exercitus ducēdos, ad stationes eligēdas, & occupandas, ad anteueriendū hostem, &

ad plurima permultū confert, & ingentes commoditates parit. Verum quia venatio allegoricos plerosq; sensus recipit, diuerseq; potest cōsiderari, neq; omnis venatio principem decet, aut etiam potest ipsius interesse, ne subditi quacunque venatione vtantur: aut fortasse eidem valde conducere, si inter venandum aliquando intra se ipsum philosopharetur, non abs re fuerit, venationis species distinguere: Nam cū homines nō minus, quam feras venari dicamur, & rursus hominum venatio, aut fera, aut mansuetata, aut profana, aut sacra sit, præcipue cauendum est, vt sacra venatio quam rectissime procedat. Sicuti enim in quibusvis ditionib. falsa doctrina disseminata plurimas inuehit calamitates, vt nos alibi differuimus, nullam sc. religionis mutationem permittendam esse. *n* Sic quicunq; sanam doctrinā docent, ij populos reddunt mansuetiores, amorē iustitiæ innutriūt, & proscribētes vitia, ciuitates virtutibus moribusque optimis, vnde pax & tranquillitas consequitur, exornant, excoluntq;. Vnde etiam in sacris literis non minus fit mentio *de laqueo venantium*, o quo falsa doctrina signatur, quam de piscatione hominū, qualis sana doctrina est, *faciam vos piscatores hominum*. *p* Verum profana quoq; venatio suis non caret considerandi generibus, quæ cum aut honestum, aut vtile, aut iucundum tequatur, cumq; (excepta virtute, siue honestate) non minus vtile quam iucundum possit honesti, vel inhonesti naturam induere, vnusquisque minimo negotio, quæ commendanda, quæve im-

pro-

n *infr. lib. 11.*
idē, c. 2.

o *Psal. 90.*

p *Matth. 4.*

probanda sit, intelliget. Nam ea vtilitas, quæ ex honestis artibus colligitur, prodest ciuitatibus, perinde atq; nocet illa, quæ ex corrupto aliquo vitiorū fonte p̄fluit, vt puta lenonū venatio, similiumq;, qui, honesto postposito, vtilitatē venātur omnium deterrimam. Similiter delectatio (quanquā sæpenumero cum vitio coniungitur) potest nō ad eō improbabilis esse, si radices minus profundas in vitio habuerit, quales aleatores sunt, & circulatores, aliiq; leuissimi eiusmodi homūculi. Sed nulla delectatio perniciosior est, quā quæ ex amatoria venatione quæritur, si modo non ad matrimonia, sed ad stupra, ad incestus, ad adulteria dirigatur; imo hinc maxima regna & imperia nō semel subuersa fuisse legimus. Quare huiusmodi venationes, tanquā Deo exosas, hominibus cunctis, ac potissimum principibus ipsis perniciosas, exterminandas esse, monemus; quia tumultus populares raro excitati esse legūtur, quin ab inanibus amorum venationibus principium suum deduxerint. Quod si in mansueta hac rationabiliū animantium venatione ad tot circumstantias respectus habēdus est, quid in venatione, quam ferocem appellauimus, faciendum erit? Quæ cum in militem, & nō militem, quam raptoriam nuncupare libet, diuidatur; nemini dubium est, quin vtraque propter sui violentiam homines, hominumq; bona deprædetur. Vnde per Hieremiam inquit Deus: *Et post hac mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.* q Cumque raptoria, q Cap. 6.

Lib. 4.

siue prædatoria venatio in domesticam & syluestrem subdividatur, ad has discursus ille pertinebit, quæ de proscriptis & facinorosis hominib. alibi scripsimus. *r* Contra quos curam principes maximam adhibeant, si quies & tranquillitas populorū iis cordi est. Cum vero hæc venatio terra mariq; peragatur, iam superiorib. dieb. propter Illyricorum, qui Scocchi vocantur, piraticas excursions audiuius Turcarū de Venetis querimonias. Domestica a. & furax venatio, quanquā minus feritatis habet, ingentes tamen, nisi amoveatur, progressus facit, quemadmodū inter Iudæos in obsidione Hierosolymæ contigit. Et decem ab hinc annis Neapoli adeo domesticorū venatorum, h. e. furum multitudo excreuerat, ut totas domos harpagantes, raptaq; bona in cōmuni quodā contubernio deponentes, statim temporib. ea diuiderent, & iustissimæ cuiusdam iniustitiæ æquilibrio inter se accepti, datiq; rationes exæquarēt. Militaris vero venatio, quanquā ferox & violenta videtur, quia tamen necessario, & fere naturaliter introducta est, ab æquitate nō penit⁹ disiungitur, cuius termini legesq; à venatore principe ignorandæ non sunt: idcirco enim ratione carērium animalium venatio ei permittitur, quia militaris huius simulacrum est. Quandoquidem raro accidet, ut iustum illud bellū vocari possit, quod iusta causa non protulerit, quodq; legitimis modis hosti denunciatum non sit, nam si hostis ex cōposito fortasse, quæcunque petuntur, reddere paratus esset, iniuste arma mouebuntur, *f* etiam si iustissima

f. D. 1. 1. 1.

fima

si ma alioquin subesset causa , cur moueantur.
 Vnde M. Antonius Barbarus Selimum Turca-
 rum Imperatorem summa perspicacia atq; sapi-
 entia coarguit, cum ad regnū Cyprium repeten-
 dum Venetis repente bellum ind. xerit, quodq;
 ius fecialiū neglexerit. *t* Et prisci Romani quē- *t Cond. Bisc.*
 admodum in omnib. rei m. litaris præcepta ex- *lib. 1.*
 cellenter obseruauerunt, ita hoc religiosissime,
 summaq; cura obseruabāt, præmittentes primo
 faciales legatos, qui solemnibus ceremoniis res
 ablatas, siue quocūq; libet modo occupatas ab
 hostibus repetebant, quæ nisi tribus & triginta
 diebus restituerentur, tunc repetitis ceremoniis
 non minus solennibus, quam quæ antecesserāt,
 bellum denunciabatur. *u* Quem morem si quis *u Liu. lib. 1.*
 irritiferit, is Iohannem Villanum non grauetur
 legere; reperiet enim apud eum, Florentinos
 paulo differentibus ceremoniis bellum host b.
 suis intimare solitos fuisse. *x* Et reuera quicunq; *x l. 6. c. 77.*
 bello non denunciato, noctu latrunculorum
 more municipium aggreditur, & intercipit, is
 militari voce furtum fecisse dicetur; neq; aliter
 Antonius Burtamachius Pisas & Florentiā Du-
 ci Cosmo, quibusdā antiquorum, exemplis in-
 nixus, furari se posse excoGITabat. Hæc neq; ab-
 similis est rationabilium animalium venatio:
 sed ea venandi genera, quæ ad capienda ratione
 carentia instituuntur, vt in aqua, in terra, & in
 aere, piscatio, aucupium, aut generatim vena-
 tio dicuntur. De quib. sapientes varie disserue-
 runt, neque mihi videtur, à Dante aucupium
 valde probatum fuisse, cum dixit:

fortiterq; insequentibus locum intercludit, iiq;
ab ipso *sacri venatores* appellantur. *b* Aristoteles *b* *Plat. l. 7.*
ad alia respiciens, venationem, utpote rem na- *de leg.*
turæ consentaneam, & propter alimenta vitæ
necessariam considerat, neque hanc à piscatio-
ne discernit, cum per utramque, ut bruta her-
bis, plantisque, hominum vita sustentetur. *c* *Polis. l. 28*
Quam rem cum D. Thomas, ut iustam & natu- *6. 5.*
ralem probet, ipsius etiam suffragio multiplex
hæc venatio comprobatur. *d* Igitur Xenophon *d* *Quæst. 96.*
& Plato hæc venandi studia mirifice laudant, & *art. l. par. 1.*
cur laudēt, manifestum est, nempe ut robustio-
ra fiant corpora. Qui autem reges his venatio-
nibus usi fuerint, superius ostendimus. Vnde ex
iis, quæ dicta sunt, principes nostros minime
hoc fera animalia insequendi studium dedece-
re, intelligimus, modo tamen illud iis non con-
tingat, quod Antiocho accidisse legitur: nam
cum is errans aliquando de via deflexisset, do-
mumq; rustici, qui regem de facie non cogno-
scebat, ingressus, de rege quid sentiret, interro-
gasset, hæc audiuit, *Noster quidem rex satius bonus est,*
eique omnia fausta precamur, sed quia nimium vena-
tioni indulget, rerum suarum negligentior habetur.
e Verum si contra Platonis decretum, sacris *e* *Plut. in 2.*
principibus, quos habemus, non ferarum vena- *popht.*
tio, sed tantum piscatio conceditur: perspicue
cognoscitur, unde hæc differentia suborta sit;
Nam lex Christiana id intendit, ut animus po-
tius quam corpus recte instituat, proinde a-
nimaduertens, animum clamoribus, rumori-
bus, & agitationibus illis, quæ in feris insequen-
dis

dis frequentantur, perturbari; libenter, omisso strepitu, ad piscationem, tanquam ad genus magis quietum ac mansuetum, sese conuertit.

f. dec. et. dist.
86. & 92.

f. Et quoniam in piscatione non mediocriter condentur mysteria, altissimis illam de causis comprobauit atque permisit.

Quam facile minimog. dispendio Principes subditorum virtutem remunerari queant.

DISCVRSVS II.

OMnes resp. duobus quasi pedibus innixæ videntur, bonorum operum præmio, maiorum pœna: vnde forte Democritus duos in hoc mundo Deos pœnam & beneficium posuit. a Si alteruter desit, claudicat mundus, si vterque, vt reptilium more procedat, necesse est: & quanquam vsuenit, vt vtroque aliquando principes claudicent, nulla tamen dubitatio est, quin deformior ex dextero pede, in quo est præmium, claudicatio sit, quam ex sinistro, in quo pœna constituitur: propterea quod in hoc principes nihil de suo ponunt, imo potius pœnas irrogando aliena occupant, sed in præmiis largiendis, quia marsupia exenterari ægre ferunt, suspensio animo procedunt, & nihilominus si totam attentius rem discuterent, non adeo magnum, vt suspicantur, in erogationib. damnum paterentur, cum possint minimis rebus maxima beneficia virtute illustribus viris retribuere. Cui assertioni opportunum mihi fundamentum iacicio

a Plin l. 2.
6. 7.

clet exemplum, quod enarrabo. Arminius Germanorum fortissimus, & Romanorum hostis acerrimus cum Flauio fratre, qui Romanas partes sequebatur, aliquando colloquium postulauit, quod cum impetrasset, animaduertit Arminius, fratri oculum ademptum: cumq; *unde ea deformitas oris* interrogasset, illo locum & praelium referente; Quodnam premium recepisset, exquisiuit: ille stipendia adaucta, torquem, coronam, aliaque dona militaria memorauit, *irridente Arminio vilia seruitij precia.* *b* Nihil æque antiquorum prudentiam, nostrorumque temporum ignauiam patefacit, quam hoc, quod retulimus, exemplum. Etenim quemadmodum cana illa antiquitas in rebus parui momenti honorum premia collocasse videbatur: ita nos ipsius quasi simplicitatē, instar Arminij, ridemus, quasi Romani gramineæ coronæ, aut paullo maioris precij reculæ vitam postponerēt: neq; animaduertimus, dum bene meritos largius compensare non possumus, & ex altera parte illos intemuneratos relinquimus, ita mundum perueriti, ut claudicare cogatur. Græci, qui ante Romanos fuerunt (ut erant homines perspicacitate, rerumque politicarum scientia insignes) nihil horum prætermiserunt, primique, ne præmiorum defectum paterentur, adeo prospexerunt, ut eorum nullam vnquam penuriam passi fuerint. Proinde Persa ille prudenter suos commonebat, cauerent, quibuscum negotium aggrederentur, cum iis nempe, qui propter coronam oleagineam nulla pericula detrectarent.

c Sed

- e* *Erod. lib. 1. c* Sed ne Romanos, autoremque nostrum relinquamus, obseruare est, quod alibi inquit, *apud maiores virtute, quam pecunia rem Romanam melius stetisse.* *d* Verum quamuis hæc de temporibus valde remotis dixerit, attamen de Ostio Scapula, cuius virtus Neroni formidanda erat, mentionem instituens; quasi splendissimum virtutis eius testimonium, memoriam reficit *corona ciuica, quam in Britannia meruerat.* *e* Quæ ciuica corona quænea erat, eique dabatur, qui ciuem in prælio seruabat; additis tamen conditionibus, sine quibus obtineri non poterat, altera, ut eodem momento hostem interfecisset, altera, ut in eo, quem occupasset locum, perstitisset; quarum adeo diligens ratio exigebatur, ut Tiberius consulendus fuerit, an ei, qui ciuem quidem seruauerat in prælio, & duos, nedum vnum, hostes occiderat, cæterum locum deserere coactus fuerat, corona ciuica deberetur: Ad quæ rescripsit Tiberius, dignum fore, quia ibi ciuem seruauisset, ubi hostium multitudinem, ac vehementem impressionem sustinere non poterat: *f* Addidit Plinius, oportuisse, ut ciuis, qui seruatus fuerat, id prosteretur, alioquin cæteris testibus fidem denegatam fuisset. *g* Consideret vnusquisque, quanto in honore, precioq; huiusmodi præmia fuerint, cum summæ propter illa consequenda contentiones haberentur, & princeps ipse consuleretur. Recitat autor, in bello contra Tacfarinatem, Rufum Heluium gregarium militem, quia ciuem seruauerat, ab Apronio duce torquibus, & hasta

hasta donatum fuisse, Tiberium vero addidisse
 coronam ciuicam; & , quod non eam quoque Apro-
 nius iure preconfulis tribuisset, questum. *h* Sed cæte- *h* Lib. 3.
 ras insuper Romanorum præmiorum diuitias
 consideremus. Corona obsidionalis, quæ inter
 vniuersa populi, mundi principis, præmia am-
 plissima existimabatur, graminea erat, i cumq; i *Plin* l. 22.
 cæteræ à duce deferrentur militibus, hæc vna ab *cap* 3.
 ipsis duci deferrebat, per quam gratum ani-
 mum, quod ab hostium obsidione liberati es-
 sent, attestabantur. Nam victi, vt se inde, vbi an-
 te victoriam manebant, migrare significarent,
herbam porrigere antiquitus consueuerunt: quem
 morem, inquit Plinius, ad sua vsque tempora
 apud Germanos durauisse. *k* Et hinc fortasse *k* *Ibidem*.
 Xerxes à Græcis ciuitatibus aquam, & terram
 poposcit, *l* quæ corona tantæ fuit excellentiæ, *l* *Erod.*
 atque dignitatis, vt L. Sicinius Dentatus, qui
 centum & viginti præliis pugnavit, quatuor &
 decem coronis ciuicis donatus, vnâ tantum
 obsidionalem adeptus fuisse legatur. *m* Trium- *m* *Plin. ibid.*
 phales coronæ erant laureæ, quamquam postea *c. 5.*
 aureæ; neque Delphi victores aliis quam lau-
 reis coronis, quemadmodum & Romæ trium-
 phatores, coronabantur. *n* Oualis proxime tri- *n* *Plin. l. 15.*
 umphalem accedebat, & myrthea erat, quæ ne- *c. 30.*
 que à triumphantibus contemnebatur: Nam
 ea Papirius Masso in monte Albano de Coris
 triumphans primus vltus est. *o* Verum, vt clarius *o* *Ibid. c. 19.*
 pateat, non precii munerum, sed opinione
 honorum prius Romanos illectos fuisse, &
 nostris pariter temporibus illicendos esse, ex-
 emplum

emplum admiratione dignissimum in medium proferendum est. Scipio inter strenuos milites militaria dona aliquando distribuebat, inter quos T. Labienus Scipionem, ut forti equiti aureas armillas tribueret, admonuit, eoq; negante, se id facturum, ne castrensis honos in eo, qui paullo ante seruisset, violaret, ipse ex præda Gallica aureas equiti largitus est: nec tacite id Scipio tulit, nam equiti, *Habebis*, inquit, *donum viri diuitis*. Quod ubi ille accepit, proiecto ante pedes Labieni auro, vultum demisit; Idem, ut audiuit Scipionem dicentem, *Imperator te argenteis*

p Val. Max. 6.8.c.15. *armillis donat*, alacer gaudio abiit. *p* unde perspicuum est, argētum, quod decuplo vilius est auro, ipsi auro, quod adeo preciosius est, antepositum fuisse: quemadmodum nostris temporibus cuilibet aureo torqui vir honestus cristam plumeam minimi pretij absque dubio anteferet, si ille argumentum esset diuitiarum, hæc autem virtutis esset indicium. Perplacet mihi per hæc exempla vagari, ut in iis, ad quos hæc tractatio pertinet, præmia dandi non minus, quam accipiendi cupiditatem excitem. Interim discutiemus adhæc, quantum Romani, præmia huiusmodi distribuentes, aut accipientes, nummos neglexerint. Hinc enim singularem M. Valerij Poplicolæ virtutem præmiis afficere cupientes, permiserunt, ut in locum alterius, ad minuendam populi inuidiam destructæ domus, altera exædificaretur à populo, cuius fotes vestibulares, non, ut aliarum, intra, sed extra eicerentur. *q* Neq; minus augustum consecutus est honora-

q Plut. in Poplic.

nora

norarium M. Manlius Capitolinus, qui Capi-
 tolium seruauerat; cui *vnuerſi milites ſelibras far-
 ris, & quartarios vini ad ades eius contulerunt; rem
 dictu parua, ceterum inopia ſcerat eam argumen-
 tum ingens charitatis, cum ſe qui que ſuo victu defrau-
 dans, detractum corpori, atque iſibus neceſſarius, ad ho-
 norem Manlij conferret.* r Sed temporibus noſtris, r *Liu. lib. 3.*
 fauore magis, quam virtute ambientes, omnia
 confundimus: adeo vt ordo inſequeſſimum San-
 cti Michaelis, qui olim à Regibus Gallie col-
 latus magnæ erat exiſtimationis, nullius precij
 factus fuerit: Proinde Henricus tertius Rex il-
 lum renouandum eſſe, cenſuit, cum vix inueni-
 retur quiſquam, qui inter veteres equites di-
 gnaretur conſcribi. Præter hanc fauoris, & me-
 ritorum confuſionem, acceſſit etiam hæc im-
 perfeccio, quod præmia non virtuti, ſed fortu-
 næ largimur, fortunæ, inquam, quia cum præ-
 mia apud nos etiam non deſint (ſi Apoſtoli-
 cam ſedem exceperis) nobilibus tantum con-
 ceduntur, cæteris denegantur, quales ſunt
 equitatus inſignia, quas cruces dicimus, or-
 dinum diuerſorum, nempe Chriſti, Sancti Ia-
 cobi, de Alcantar, de Calatra, Sancti Iohannis,
 Sancti Stephani, & alias. Quod ſi primi inſti-
 tutores id reſpexiſſent, vt non niſi iis, qui contra
 Chriſtianæ religionis hoſtes notabile aliquid,
 & illuſtre facinus geſſiſſent, darentur, ſiue ij no-
 bilitate conſpicui, ſiue obſcuris natabilibus eſ-
 ſent, exemplo Romanorum, qui Rufo Heluio
 militi gregario (vt diximus) ſeruati ciuis decus de-
 tulerunt; opinor nequaquam dubitandum eſſe,
 quin

quia præclariora gesta & legeremus, & audiremus. Neque probe intelligo, cur, cum hæc verissima sint, nondum inueniatur Princeps aliquis, qui in imperio suo pulcherrimam hanc legem hæcenus instituerit. Deo nihilominus gratiæ agendæ vel maximæ, quod sola Vrbs aliqua ex parte hunc morem in præsentia retineat: quandoquidem eminentissima Cardinalitia dignitas (cuius exterius signum aliud nullum est, quam purpureus, aureo vix nummo æstimandus, galerus, qui plurimo sæpe antro antepositus, interdum etiam summis principibus denegatus est) ibi in pauperes, & in humiles etiam monachos, modo virtutum radiis splendescant, indistincte confertur. Huiusmodi vestium, togarumq; differentias innumeras habebant Romani, quibus reuerendi magis erant magistratus, & quarum nulla modo ratio est. Vnde Senatores, qui cum Othone cœnabant, in tumultu militari, incertas latebras petiisse, legimus *proiectis insignibus*, s quemadmodum verbi gratia, erant ornamenta consularia, triumphalia, u prætorialia, & alia pleraque, quæ citra dubitationem, vt obtinerentur, in animis ciuium mirabiles virtutis amores excitabant. Et quemadmodum illecebra signum quoddam est, quo deuians accipiter ab aucupibus reuocatur, sic antiquitus coronæ, & modo equitatum insignia, quas cruces diximus, itidem illecebræ esse deberent, quibus liberalis princeps suos populos ad egregia virtutis opera inuitaret. Boni agricolæ finis est, arboris, quam plantauit, fructum colli-

f Lib. 17.

t Ibidem.

u Lib. 12.

gere; ipsa virtus ea est arbor, quam studiosus domi plantauit, cuius fructus alius nullus, quam honoris præmium: Id profecto non ambigimus, vberimum virtutis præmium, fructumq; ipsam esse virtutis possessionem; sed quemadmodum anima, dum corpus hoc habitat, cibi materialis indiget, nõ quidem propter se ipsam, quæ cibo æthereo vescitur, sed vt sibi adiunctum corpus rectius sustentetur: sic homo virtute præditus non propter se ipsum, sed propter patriæ, familiæ, consanguineorum, amicorum; denique propter ipsius virtutis gloriam, ne scilicet in se ipso eadem virtus debito fulgore, ac pulchritudinis suæ ornamento destituta compareat; hoc honoris signum concupiscit. Si cui igitur honores ob virtutum mèrita debentur, curet princeps, vt liberali manu eum cohonestare, ac remunerari valeat: quam quidem rem etiam pluma aliqua, aut veste diuersicolore, aut pileo, aut huiusmodi reculis minimo dispendio comparatis efficere se posse, intelliget.

Romanos in interpretandis auspiciis ritus, moresque suæ religionis accurate obseruauisse.

DISCVRSVS III.

CVM Germanicus exercitum contra Germanos apud Visurgim, vnde victoriam retulit, adduxisset; pulcherrimum augurium octo aquila petere syluas, & intrare visa fuerunt; vnde ad
F milites

milites exclamauit ille, *Irent, sequerentur Romanas aues, propria legionum numina*; sed præter illud augurium, milites, ipseque Cæsar aliud obseruauerant, quod scilicet vnus hostium latina lingua sciens, acto ad vallum equo, voce magna, coniuges, & agros, & larga stipendia, si quis transfugisset, pollicitus fuerat: Quod interpretabantur, sumpturum militem Romanum Germanorum agros, tracturum coniuges, & accepto omine, hostium matrimonia, ac pecunias prædæ destinabant. Accesserat, quod eadem nox Germanico lætam quietem tulerat, videratque se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta pulchriorem aliam manibus auia

Augustæ accepisse. *a* Ex quibus cognoscimus, non tantum apud priscos Romanos, sed etiam ætate Tiberii eandem persuasionem de auguriis, auspiciis, & similibus cœlestibus nuntiis in militibus animis viguisse. Nihilominus dissertationum auctor quidam conatus est probare, Romanos auspicia interpretatos fuisse, perinde vt necessitas ferebat, eaque rebus agendis

b L. 1. dis. 14. pro prudentia accommodauisse. *b* Sed non abs re fuerit, quo pacto assertionem hanc probet, dispicere: primumque, quod affert exemplum, illud est Papirii Cursoris, qui prælium cum Samnitibus commissurus, pullarium prius in auspicium misit, cumque pulli non pascerentur, pullarius auspicium mentiri ausus, tripudium solistimum consuli nuntiauit. Erat autem solistimum tripudium, cum cibus, quia ipsum pulli nimis auide caperent, in terram cadens, pullorum accursationem quasi tripudium efficiebat.

bat. Lætus Consul Papirius, auspiciū egregium esse, signum pugnae proponit, & exire milites in aciem iubet: quibus dum intentus Imperator esset, altercatio inter pullarios orta de auspicio eius dici, auditaque ab equitibus Romanis: Qui rem haud spernendam tati, Sp. Papirio fratris filio Consulis, ambigi de auspicio, nuntiauerunt, qui cuncta ad patrum detulit: cui ille, *Tu quidem in acie virtute, diligentiaque esto: qui auspicio adest, si quid falsi nuntiat, in semetipsum religionem recipit, mihi quidem tripudium nuntiatum Populo Romano exercituique egregium auspiciū est.* Centutionibus deinde imperauit, ut pullarios inter prima signa constituerent. Priusquam concurreretur; emissio temere pilo; ictus pullarius ante signa cecidit, quod ubi Consuli nuntiatum est, *Dij sunt in praelio*, inquit, *habet penam noxium caput.* Ante Consulē hęc dicentem coruus voce clara occinuit, quo lætus augurio Consul, affirmans, nunquam humanis rebus magis praesentes affuisse Deos; signa canere, & clamorem tolli iussit, *praeliumque commissum est atrox, & felix.* c. Hoc Lib. II. in factō nihil ego artificiosae inflexionis recognosco, quæ quidem tunc adfuisse, si non ignorans ab initio, pullos non pastos fuisse, dixisset, id euenisse, quia non esurirent, vel nimium comedissent, vel commodius pascerentur; intetumque ad suam mentem inflexo auspicio; omnino pugnare decreuisset. Verum, quo melius hęc percipiantur, sciendum est, antiquitatus totam rerum sacrarum curam sacerdotibus

Lib. 3.

relictam fuisse, adeo ut ex iis, quæ ipsi nuntiabant, res agendas gubernarent: quod si fraus aliqua intercederet, culpam in autores recidere, putabant, sufficere ipsis, si bona fide auditas res peragerent. Cuius rei apud Polibium pulcherrimum suppeditant exemplum Feciales. *d* Quod in præsentia nequaquam reticendum videtur. Cum enim pactum inter Romanos, populumque aliquem percutiebatur, Fecialis manu lapidem tenens hæc verba proferebat. *S*i recte, ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc iusiurandum facio; *D*ij mihi cuncta felicia præstent: *s*in aliter aut ago, aut cogito, ceteris omnibus salvis, in propriis patriis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis sepulcris solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: nec plura locutus, manu lapidem deiecebat. Hoc pacto ceteros, qui res sacras administrabant, egisse puto; quod ex iis Consulibus ipsius verbis elicitur. *Q*ui auspicio adest, si quid falsi nuntiat, in semetipsum religionem recipit: iis vero sufficillè, si bona fide, quæ audissent, crederent, perficerentque, indicant illa, *M*ihi quidem tripudium nuntiatum Populo Rom. exercituique egregium auspiciū est. Ergo ex iis, quæ considerauius, non elicitur, quod autor ille eliciendum esse, putat, neq; ea ætate, quæ ab V. C. annos 460. continebat, doctrina vlla, quæ Deos, & auspicia contemneret, irreperat; vnde Luvius de nepote illo Consulibus subnectit, *I*uvenis ante doctrinam Deos spernentem natus. Ergo (mihi obiicietur) fuit aliquando, cum Romæ auspicia, & religionum sacra ad res agēdas accommodabantur. Respon-

deo,

deo, nunquam scelestos defuisse; atq; utinam modo, cum Christiani sumus, iis careremus, res nostræ feliciter succederent, sed hæc impietas serius in Urbem recepta fuit. Est nihilominus obseruandum, nunquam ad tantam hominem deuenisse impudentiam, ut quod singuli facere audent, ut legum limites transiliant, idem ab omnibus consensu publico, etiam corruptissimis temporibus perpetretur. Eorundem Romanorum exemplum afferam. Ptolomæus Auletes Ægypti Rex Romam venerat, Senatum rogans, ut socium se regno expulsum armis restitueret; Romani, ut mos erat, maxime quia quædã per illos dies prodigia euenerant, libros Sibyllinos consuluerunt, in quibus repertum est, *Si Rex Ægypti alicuius indigens aduenerit, amicitiam ei non esse denegandam, nullis autem copiis eum adiuuandum: sin secus factum fuerit, labores & pericula non defore.* Rex largitionibus omnes fere Senatores corruerat, neq; deerant pleriq;, qui propter munera, quæ ab ipso ingentia sperabantur, Ptolomæum in regnum cum exercitu reducere cupiebant, sed religione vetante, id in Senatu obtineri non potuit, quamquam postea Gabinus fauore Pompeij regem reduxit. Id autem contigit citè annis 699. cum Vbis vitis undique scateret, & regis largitionibus corruptissima esset: & nihilominus consensu publico nunquam aduersum religionum ritum est, imò Gabinus condemnatus fuit. e Paullatim

Dion. l. 39.

ea fuerunt, eruntq; semper detestabilia. Quanto magis eadem Christianis principibus exosa esse decet. Ex quibus videtur dicendum, quod olim Euripidi Plato, Ignoscendum sibi, quod tyrannidis laudatorem poetam e sua rep. abegerit.

*Plurimum interesse, quo armorum genere
utamur in bello.*

DISCVRSVS IV.

CVM C. Furius Cresinus beneficii fuisset aliquando accusatus ideo, quia ex patuo agello vberiores, quam ex amplissimis agris vicini, fruges colligebat; coram iudicibus instrumenta ruralia produxit, quæ affabre laborata, grauisima, tritaque, neq; rubiginosa erant, afferens, non alia sibi beneficia, non excantationes esse, quam arma illa, & labores, quos ipse cum suo famulatio dies noctesque in colendo agro impendebat. Haud pridem paruum quoddam ex Germania allatum instrumentum vidimus, quo breui horæ spatio ex fenestra clathræ ferrea euellabantur; quod aliquis hominum fortissimorum numerus longiori tempore non prestitisset; adeo multum est, media ad finem ducentia bene eligere: nam si quis singulorum, quotquot in mundo sunt, hominum diuersarum nationum vires consideret, exiguam quidem inter ipsos differentiam dignoscet, cum omnes vnius formæ, eorundem humorum, earundem qualitarum participes sint, in hoc autem vno inuicem discrepant, quoniam aut arte, aut benigno

gno cœli influxu quidam præ aliis prudentiam
 & ingeniū consecuti sunt, quo sese cæteris adeo
 præponunt, vt ii si reliquis comparentur, veluti
 cœlo delapsi Dii videantur. Proinde auorum
 nostrorum memoria trecēti Hispani exercitum
 sex & octo millium Indorum in fugam conii-
 ciebant, & profligabant; adeo vt eæ gentes Hi-
 spanos, tanquam numina quædam expauesce-
 rent: quemadmodum & Cæsar de Romanis
 Gallosidem censuisse refert: nam cum admi-
 randa ab ipsis fieri cernerent, ad hunc modum
 loquebantur, *Non se existimare, Romanos sine ope*
Deorum bellum gerere. a Hinc vnusquisq; sibi per- *a Libr. 2. de*
 suadeat, Romanos Hispanis, Gallis, aliisq; gen- *bel. Gall.*
 tibus non viribus, sed ingenio, bellandiq; mo-
 dis, & artibus superiores extitisse. Inter quas ar-
 tes præcipua erat scientia, qua partim hostes fa-
 cilius offenduntur, partim eorum vires & da-
 mna cautius repelluntur. Quoniam autē ad in-
 ferendum hosti damnum multum refert, cuius-
 modi sit armorū vsus, longe maior in hoc quam
 cæterarum nationum, Romanorum fuit indu-
 stria, sicut in iis bellis præsertim, quæ Tiberius
 contra Germanos gessit; videre est; nam licet
 Germani satis auderēt, neq; fortitudine desere-
 rentur, tamen ob hoc solū, *genere pugna & armorum*
superabantur. b Vbi apparet, longas barbarorum *b Tac. lib. 2.*
 hastas propter locorum angustias minus iis
 vtilis fuisse, & Romanos scutis gladiisq; arma-
 tos expeditiores extitisse: & quamquā locus hic
 minus integre probat, hoc vel illud armorum
 genus antefereūm esse, quia situs in culpa est;

tamen à me citatur, vt assertionis meæ fundamentum iaciam, pateatque, armorum differentia quanti momenti sit in prælio: posteaquam hoc solo testatur autor, Germanos superatos fuisse, neq; id obscurius paullo ante innuit, cum scripsit ex ore Germanici, *Non campos modo militi Rom. bonos, sed si ratio adsit, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi, quam pila, & gladios, & harentia corpori tegmina: densarent ictus, ora mucronibus quærent; non loriciam Germano, non galeam: ne scuta quidem ferro, neruove firmata sed viminum textus, vel tenues vel fucatas colore tabulas: primam vt cumque aciem hastatam; ceteris prauista, aut breuia tela.* c Neque mirum est, eadem de causa idem accidisse Britannis, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina. d Et alibi de gladiis eorum loquens, obtusis, eos vituperat, longeque acutis Romanorum gladiis inferiores esse ostendit. e Qui Romani, inquit Vegetius, irridebant eos, quicumque cæsim feriebant, vtpote vulneribus minime lethiferis afficientes, cum qui punctim feriunt, si paullo penetrauerint, occidant. Id excellentius adhuc in bello Sarmatico comprobatur, vbi armis Romanorum atque Sarmatarum comparatis, cognoscitur, Sarmatarum arma propter nimiam grauitatem iis perniciofa, nedum inutilia fuisse, at Romanus miles facili lorica & missili pilo, aut lanceis assultans, vbi res posceret, leui gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus sodiebat. f Sed quæ innuit Tacitus, relata prius fuerunt à L. Iuio, vbi dixit, *genus armorum, pugnaque hosti*

apertius

g Lib. 1.

d Lib. 12.

g In Agric.

f Lib. 17.

aptius erat. *g* Quamquam locus ille ratione situs *g Lib. 32.*
 contra Romanos est. Verum gnarus autor ille,
 quātum referat armorum aptitudo, cum inquir-
 rit, quomodo Alexander Magnus, si ad occi-
 dentem arma conuertisset, cum Romanis con-
 gressus, sese gessisset, considerat, Romanos om-
 nino victuros fuisse, etiam propter opportuni-
 tatem armorum, quia Rom. clypeo melius, quā
 Macedonico corpora tegebātur, & pilum, quia
 proiiciebatur, commodius quam sarissa ferie-
 bat. *h* Hæc pila duplicis generis fuisse, refert Ve- *h Lib. 9.*
 getius, alterum erat pedum quinque, & semissis,
 & ferrum triangulari figura nouem vnciarum,
 quod eius temporibus ipiculum vocabatur, al-
 terū minus pedum trium & semissis, ferro item
 triangulari quinque vnciarum, eius temporibus
 verutum nuncupatum. *i* Et alibi inquit, ferrum *i Lib. 2. c. 15.*
 ita fuisse accommodatum, vt scuto infixum nō
 extraheretur. *k* Quod Cæsar cōfirmat, inquit, *k Lib. 1. c. 20.*
 Gallis magno ad pugnam fuisse impedimento,
 quod pluribus eorum scutis vno ictu pilorum transfixis
 & colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque euellere,
 neque sinistra impedita, satis commode pugnare pote-
 rant, vt multi diu iactato brachio, præoptarent scutum
 manu emittere. & nudo corpore pugnare. *l* At si Liuius *l Lib. 1. de bel.*
 attendatur, huiusmodi pilorum temperatura *Gall.*
 nō eadem fuit superioribus sæculis, nam in bel-
 lo contra Samnites, itemque contra Gallos, in
 quo Consul P. Decius interfectus est, iusserunt
 legati, vt pila humi iacentia in hostes iacerentur:
 quod factum est anno ab V. C. 458. *m* Sed certa *m Liui. 10.*
 res est, centum fere post annis, viuente Scipione,

pila sic temperata in usu fuisse, cum eadem Polybius recenseat, quæ Cæsar: nā pili telum, quo Velites utebantur, narrat, lignum habuisse longitudine plerumque bicubitali, spiculum vnius spirhamæ: hastati vero telum gerebant vtrinque; hamatum, eadem, qua lignum, longitudine; cuius nexus, structuraq; tam firmiter muniebant ad medium vsque lignum inferentes, crebrique sibilis, clauisque transfigentes, vt non prius nexus vtendo, quam ferro tracto relaxareretur. Neq; tutum est affirmare, Romanos usu pilorum caruisse, cum Liuius narrat anno ab V. C. 414. Roman. phalanges prius similes Macedonicis, postea manipularem eorundem aciem fuisse. *n* Quo in loco etsi nullam de pilis & hastis mentionem facit, tamen verisimile est, cū phalangibus non pila, sed hastas coniunctas fuisse, hoc est, arma tantum, quæ proiectitia nō essent, Sed apud Romanos hastas in usu fuisse, nō propter equites tantum, & auxiliares milites, sed etiam propter triarios, apparet ibidem apud eundem Liuium, cum refert, *triarios consurrexisse, & receptis in interualla ordinum antepilans, principia Latinorū perturbauisse, hastis ora fodientes.* Quod modo dixi, auxiliares hastis vsos fuisse, non est dubitandum, etiam ad Imperatorum vsq; tempora: quandoquidem de Britannis Tacitus hæc verba subdit: *Si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum. si huc verterent, spatis & hastis auxiliariorum sternebantur.* Si quis sumpto ex armis Romanorum argumento sic arguat: Romani pilis orbem terrarum debellauerunt, ergo nos etiam Christiani bombardis, quæ pilis meliores sunt,

sunt,

n Liui. lib. 2.

sunt, mūdum vincere poterimus: præter sophismata cætera, in hunc ille errorem incidet, quia projecto pilo necesse erat ad singulare certamē descendere, *vbi mars atrocissimus.* *o* In bombardis *o Lin. lib. 2.* autem bellicis que tormentis hæc vix, ac nec vix quidem toto die necessitas ingruit. Hinc asserere possumus, longe clariora fuisse, quæ Romani spatis, quam quæ pilis gesserunt; cum sæpius legatur, à Romanis siue ob iram, siue ob festinationem pila projecta, & ad gladios ventitatum fuisse, vnde maior occisorum copia. Sic Virginius consul faciendum putauit; nam exercitus eius, fixis in terram pilis, gladios arripuit. *p* Et in pugna cum Etruscis, temere abiectis pilis, idem factitatum est. *q* Et prælio cum Samnitibus commisso, in quo Consul fuit P. Philo, inquit Liuius, Romanos, ne mora in concursu pilis emittendis, stringendis que inde gladiis esset, pila, velut dato ad illud signo, abiectis, strictisque gladiis cursu in hostem latos fuisse. *r* Idem similiter factū fuit contra Etruscos in consulatu Fabij Rutiliani. *s* Et paulo post in lacu Vadimonis, neutra ex parte pila projecta, sed gladiis certatū fuisse narrat. De his igitur gladiis loquēs, addit, quo tempore Romana res. cum Philippo Persei patre bellū gessit, nihil eque Macedonum animos perterrituisse, quam vulnereum latitudinem, quæ Romani ipsorum cadaueribus infligebant, nam Hispanico gladio admodum breui vtentes, corporibus brachia, capita truncis diuidebant, & plerosque intestinis extractis aspicientes Macedones, nunquam similem terrorem animis

§ Lib. 31.

u Ibidem.

* Dion lib.
50. in fine.

γ Lib. 13.

animis conceperant, cogitantes, *aduersus quæ tela, quosque viros pugnandum esset.* t Cōtra de Thracum romphæis memorat, in syluis propter trāsfuersos ramos maximum ipsos ex earum longitudine impedimentum accepisse. u Tanta demum est utilitas, quæ ex armorum opportunitate recipitur, vt in prælio nauali, quod inter Romanos & Polixenidam confectū fuit, nulla maior fuerit ratio, cur Romani victoriam consequerentur, nisi quia iaculis igniferis vsi, hostem anteuenterunt. Neque Augustus Antonij classem apud Actium opportunioribus armis, quam igne iacto, superauit. x Quod vero non militum numerus, sed genus armorū victoriam pariat, ex eius colloquij, quod Tiridates à Corbulone poposcit, conditionibus deprehenditur: nam mille equitum præsidium Tiridates affore sibi dicebat: quantum Corbuloni cuiusque generis militum assisteret, non statuere; dummodo potitis loriceis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, subdit autor. *nedum veteri, & prouido duci, barbara astutia patuissent: Ideo arctum inde numerum finire, & hinc maiorem afferri, vt dolus patraretur: nam equiti sagittarum vsu exercito si detecta corpora obicerentur, nihil profuturam multitudinem.* y Ex quibus, quæ diximus, ad postremum asserendum est, tutelaria arma adeo comparanda esse, vt defendant quidem, sed non ita aggrauent, vt ea gestantes inutiles reddantur, cumque duo debeat miles noxia arma habere, alterum, quod cominus, alterum, quod eminus feriat, Romanos utilissima ambo

ambo illa habuisse, pilum scilicet, & gladium. Verum quoniam & Tacitus & Liuius eodē tempore mentionem de genere pugnae iniicientes, illud non semel repetunt, *genus armorum & pugnae*, ipsique de armis tantum locuti videntur, non fuerit inutile, si de modo pugnandi non nihil adhuc inquisuerimus.

*Quo genere pugnae praelia expediuntur,
multum referre.*

DISCVRSVS V.

Diuersum armorum genus cum diuerso dimicandi genere adeo implicatur, vt nisi inuicem dissertatione peculiari distinguantur, quaedam inter ea genera confusio suboriri videatur. Nam Tacitus, vbi non minorem fuisse Germanorum, quam Romanorum audaciam, sed genere pugnae, & armorum illos victos fuisse recensuit, in locorum angustiis longarum hastarum ineptiam, & impedimenta considerat: cum contra, Romani pectoribus innixis scutis, gladiisque procera illa Germanorum membra agiles caderēt, hostiumque strage viam sibi aperirent. *• Tac. lib. I.* Modo, hastas, scuta, genus pugnandi omittentes, expeditam Romanorum in pugnando agilitatem, ac promptitudinem, Germanorum vero stabilitatem perpendemus. Vtque dicenda facilius intelligantur, ad illam Liuij de Alexandro disputationem redeundum est, qua, vbi de armorum differentiis locutus, pergit de genere pugnae; *Statarium vterque miles, ordines,*

ordines seruans, sed illa phalanx immobilis, & vnius generis, Romana acies distinctior, ex pluribus partibus constans, facili partienti, quacunque opus esset, facili iungenti. b Hoc loci non inficiatur Liuius, & Romanos, & Macedones stabiles in pugna fuisse, vnde illos statarios appellat. Neque obstat, quod Tacitus Romanæ agilitatis meminerit, nam agilitas statariæ pugne nulli est impedimento: ait quidem, Macedonicam phalangem immobilem fuisse, hoc est, Romanis stabiliorem; & vnius generis, quodque ego interpretor, nulla arma præter hastas habentem, sed Romanam aciem fuisse distinctiorem, & ex pluribus constan-tem, hoc est, cohortibus diuisis, & diuersitate armorum instructam, & pari facilitate diuidebatur coniuncta, diuisa coniungebatur. Illustrabo locum Cæsaris testimonio, quo exercitus coarctandi, dilatandiq; utilitas elucescit: nam in illo cum Neruiis commissio periculosissimo prælio, nullo meliore, ne ab eis profligaretur, remedio vsus est; quam, cū videret inclinâtes milites, quia nimis arctati gladios expeditos non habebant, iussit, vt dilatarentur, quo agilius dimicaret. Hoc pacto impetu hostiû represso, postmodum Cæsar animaduertit, legionem septimâ ab hostibus valde turbati, vnde tribunos militum admonuit, operam darēt, vt legiones paulatim coniungerentur, coniunctæq; hostē vehementius aggredierentur: quæ res militibus animos addidit, neque permisit hosti, vt Romanorum posset exercitum circumuenire. c Hinc perspicue apparet, disciplinæ gnaris militibus promptum

ptum fuisse, sese partiri, ac latitudinem occupare, itemq; coniungi, & coarctari: quibus artibus illudebantur hostium conatus, & illusi vincebantur. De phalange autem Liuius diu se opinari videtur, nam in situ aliquatenus angustio inutilem reddi innuit iis verbis, *Phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret.* d. Contra, ubi situ adiuuabatur, impenetrabilem esse, demonstrat: nam arctis militibus, & densissimarum hastarum cuspidib. aduersus hostes conuersis, pila nihil nocebant, quia quasi in testudinem quādam ob scutorum densitate cadebant, neq; Romani gladiis poterant sese appropinquare; quibus tamē gladiis si forte hastam aliquā truncauissent, hastile fragmento suo simul cū integris hastis vallum Macedonum non minus explebat: quo in loco Liuius phalangem *cuneum Macedonicum* appellat. e. utque ex toto illo bello, t. Lib. 34. quod cū Perseo gestū est, colligitur, Romani ex frequentib. pugnis, quo potissimū dimicandi genere contra Macedones vri deberēt, in ipso pugnandi actu didicerunt, quemadmodū ex iisdē Liuij verbis in ultimo cōtra Perseum prælio factū fuisse, cognoscitur. In medio secūda legio immissa dissipauit phalangem, neq; vlla euidentior causa victoria fuit, quam quod multa passim pralia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde disiecerunt phalangem, cuius conferta, & intentis horrenda hastis, intolerabiles vires sunt: si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine, & grauitate hastam cogas, confusa strue implicantur: si vero ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinā

moda

modo turbantur : sicut tum aduersus cateruatim incur-
 rētes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam
 ire cogeantur, & Romani, quacunq; data interualla
 essent, insinuabant ordines suos : qui si vniuersa acie in
 frontem aduersus instructam phalangem concurrissent,
 quod Pelignis principio pugna incauta congressus aduer-
 sus cetratos euenit, induissent se hastis, nec confertam a-
 ciem sustinuisent. *f* Posset aliquis obiicere, me de
 modo instruendorum militum, & de ipso pu-
 gnandi genere confuse tractare: at secus sentiet
 fortasse, quisquis ea, quæ in medium afferō, di-
 ligenter perpenderit; Nam Liuius ipse, de cu-
 neis Celtiberorum loquens, inquit hæc: *quo tan-
 tum valent genere pugna, g* vt quacunq; impetum
 faciant, sustineri non possint: nam quamuis si-
 mul cum ordine militari ipsa dimicatio conne-
 ctatur, ipsa tamen dimicatio non est ordo. Vo-
 lens itaque Cæsar pulcherrimo exemplo, qualis
 Romanorum militum fuerit agilitas, ostende-
 re, narrat, in quodam prælio contra Germanos,
 cum hostes phalangis in morem arcti, scutis sese
 occulerent, à Romanis è superiore loco illos
 pilis vulneratos fuisse. *b* Et nihilominus contra
 Cæsarem ipsum talibus aliquando barbari vsi
 sunt artibus, modisque pugnandi, vt maximo
 labore ab iis sese potuerit defendere; Cuius rei
 aliquod exemplum eo libentius afferam, quia
 ad res nostras non minimum spectat. Clarissi-
 mum autem Essedarij specimen suppeditant:
 Erant hi milites ex essedis pugnantes, qui vnde-
 quaque discurrentes tela coniiciebant, atq; ipso
 terrore equorum, strepituque rotarum ordines

Romanorum plerunq; turbabant; cumq; se inter equitum turmas insinuare poterant, tunc ex essedis desilientes pedib. præliabantur. Interim vero aurigæ paulum è prælio secedebant, atque ita se collocabant, vt si illi à multitudine hostiū premerentur, expeditum ad hos receptum haberet: atq; ita mobilitatem equitum, peditumque stabilitatem, in præliis præstabant, tantumque vsu quotidiano efficiebant, vt *in declivi, ac præcipiti loco incitados equos sustinere, & breui moderari, ac flectere, & per temonem percurrere, & in iugo insistere, & inde se in currus citissime recipere cōsueuerint.*

i In similem difficultatem, cum traiecisset in Britanniam, se incidisse, scribit: nā Romanos propter armorum grauitatem, quod neque insequi cedentes possent, neque ab signis discedere auderent, minus aptos esse, intellexit ad illius generis hostem, equitesque suos magno cum periculo dimicare, propterea quod barbati consulto plerunq; cederent, & cum paululum ab legionibus Romanos remouissent, ex essedis desilirent, & pedibus dispari prælio contenderent: accedebat huc, vt nunquam conferti, sed rari, magnisq; interuallis præliarentur, atq; alios alij deinceps exciperent, integriq; , & recentes defatigatis succederent. k Cum Numidis haud

i Lib. de bell. Gall.

k Lib. 5.

fuit; nam Numidæ levis armaturæ cum equitibus præcurrentes, inter legionarios pedites iacula coniiciebant, nouoq; genere pugne Cæsarianos mirifice vexabāt; cū vero Cæsar animaduertisset, ordines suorum iis concursibus renouatis

G

tur-

*l de bello A-
fris.*

turbari, edixit p ordines exercitus, ne quis miles à signis quatuor pedes lógius procederet. *l* Cōtra eosdem procurentēsoportuit, Cēsarem milites in ordinem, & intra cancellos locare, sicq; ex pristina bellandi cōsuetudine excedere: nam delusis barbarorum art. bus Romani, tanquam fortiores, facile vincebant: quibus tamen artibus aliquādo defatigati quatuor horarum spacio vix passus centum pedibus conficere poterant: quo spacio neq; ipse, neq; exercitus à quarta vigilia ad decimam vsq; diei vllum cibum ceperat, fuitq; coactus equites suos, qui sitim amplius ferre nō poterant, remouere, vtq; legiones inuicē subsequerentur, mandare, eumq; in modū Numidarum impressionem vsq; ad noctem perferre; quib. difficultatib. circumdatus Cēsar, milites suos, quasi lanista quidam, non Imperator, tanquam tyrones gladiatores, non veteranos, & victores condocfecit, quo pedes se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersariis, & in quantulo spacio resisterent, modo procurrerent, modo recederent, comminarenturque impetu, ac prope quo loco, & quemadmodum tela mitterent, precepit. Adnotandum autem est, bellatorem illum inuitum, tot casibus, tot victoriis illustrem, factum eo tempore tardiozem, & consideratiozem, suam solitam velocitatem repressisse, suosq; veteres mores reliquisse. *m*

na Ibidem.

Ex quibus facile coniicitur, non posse quemquam omnibus numeris absolutum ducem vocari, nisi in diuersis ei regionib. & contra diuersas nationes, & differentib. bellādi modis suam ipsius

ipſius virtutem exercere, atq; experiri cōtingit. Acciderat inſuper eidem nouum, & inuſitatum dimicandi genus cum elephantis, quos Scipio in exercitu habebat viginti & centum. *n ibidem.* Cui diſ-
 ficultati Cēſar occurrit, remediumq; inuenerat. Etenim elephantos in Italiam transportari iuſſerat,
 quo milites ſpeciem, & virtutem beſtiæ cognoſcerent, & cui parti corporis eius telum facile adigi poſſet, ornatuſ-
 que ac loritatus elephantum cum eſſet, quæ pars eius cor-
 poris nuda ſine tegmine relinqueretur, vt eo tela conili-
 cerentur, præterea vt iumenta beſtiarum odorem, ſtri-
 dorem, ſpeciem conſuetudine captarum non reformida-
 rent. Quibus ex rebus largiter erat conſecutus: nam & milites beſtiās manibus pertrahabant, earumque tar-
 ditatem cognoſcebant, equitesque in eos pila præpila-
 ta coniciebant, atq; in conſuetudinem equos patientiā beſtiarum adduxerat. *o ibidem* Cepit etiam conſilium,

quo multitudini peditum, equitumque Scipio-
 his, à quibus perpetuo infeſtabatur, reſiſteret, vt trecentos ex ſingulis legionibus milites ex-
 peditos eſſe, iuberet, quod milites ſub onere, ac ſub ſarcinis defatigatos pugnare non poſſe, exiſtimaret. Verum, quoniam elephantis non ſolum in hoſtes, ſed etiam in ſuos ſæpe ruunt, ſæuiuntq; , ab Aſdrubale remedium inuentum fuit, vt fabili ſcalpro cum malleo occiderentur poſito inter aures ipſa in compage, qua iungitur capiti ceruix, eaque celerrima via mortis eſt in tanta molis bellua. *p p Liu. lib. 27.* Vbi noua ſunt genera dimicandi, atq; offendē-
 di, ibi noua oportet eſſe munimina, atque tute-
 las. Hinc Q. Metellus in Sicilia cum Aſdruba-
 le bellum gerens, cum ipſe Aſdrubal centum

triginta elephātos haberet; ad simile remedium confugit, vt profundis ante vallum foueis cauatis, iubet hastatis militibus, vt iaculis elephātos vexarent, eo ordine, vt cū ipsos incitatos viderent, tanquam terrore perciti ad castra velociter concurrerent: quo stratagemate, altera elephantorum parte in foueam cadente, altera contra suos ruente, victoriam Romani consecuti sunt. *q* Quemadmodum igitur si decē strenui viri contra totidem item strenuos armis paribus certarent, iure merito, in quam partem inclinatura sit victoria, dubitaretur; sed contra, facile à quo victoria staret, præsumeretur, si, cæteris paribus, altera pars armis melioribus vteretur; non aliter in bello armis bene instructus exercitus facilius hostem superabit. Nam etiam in singulari certamine (inquit Liuius) duo quidam iuuenes Hispani sanguine coniuncti cum certarent, *maior vsu armorum, & astu facile stolidas vires minoris superauit.* Et contra admirabiles Archimedis machinas, & instrumenta inuictam Romanorum potentiam nihil valuisse, compertum est. *f* Ex quibus exemplis elicimus non solum maximam esse differentiam, quomodo prælia committantur, cum id obseruantes Romani orbis terrarum dominationem occupauerint, imitantes in hoc genere, quicquid boni ceteræ nationes inuenissent, aut perfecissent; sed etiam statuere possumus, cum Turcæ nobis numero, & militari disciplina præcellant, necesse esse, vt ambas illas ipsorum prærogatiuas armis, & genere pugnandi exæquemus, & addentes

anfini

q Front. lib. 1.
c. 5.

† Lib. 28.

f Lib. 24.

animi fortitudinem, Zelum religionis, veræque gloriæ stimulum, ipsos superare nitamur.

*De Consilio quodam ad Turcas in officio
continendos.*

DISCVRSVS VI.

GLoriatur Tiberius, ad Germanicum scribens, se, nouies à diuo Augusto in Germaniam missum, *plura consilio, quam vi perfecisse*. Neq; abs re; nimirum sciebat, ea imperia, quæ incruentis bellis obtinentur, cumulatiora laudib. esse. Neque vero hanc, vbi Reipubl. regimen assumpsit, opinionem deposuit; etenim quia Romani magnitudinis suæ nullos tunc, exceptis Parthis, æmulos, & competitores habebant, ibi Callidius, quam erga alios populos, omnibus artib. grassandum, & omnem ad ipsos allicien- dos industriam adhibendam esse, censuit: Proinde quia penes Augustum, quoad vixerat, aliqui è sanguine Arsacidarum nunquam defuerant, ipse quoq; libenter illos quasi obsides habebat, quo res Parthicas pro opportunitate turbaret, suetus illud dicere, *consiliis, & astu externas res moliri, arma procul habere*. Verum haut inutile erit, considerare, cur regius Parthorum sanguis Romæ detineretur; sic enim principum artes, & dominationis arcana facilius retegemus. Sciendum autem est, cum Augustus Phraatem Parthorum regem amicum sibi conciliauisset; regem aliquot ex filiis suis Romam educandos misisse. Quæ res populo Romæ per speciem

honesti, diuersa tamen vtrunque consilia fouebat: rex enim non id reuera agebat, quod Romanos videretur, sed potius quia subditis suis non fidebat. Nam filiis Romæ degen. ibns, subditi si forte asperius tractarentur, confugio illo priuabântur: quod si subditi nihilominus res nouas tentarent, à filiis, præsertim Romanorum auxilio munitis, sibi ipsis timendum erat. Rursum Augustus non vano animi sensu, quasi pignora Arsacidarum educaret, sed reconditiore consilio horum amicitiam colebat, vt scilicet regionum adolescentum ope, prout occasio sese obtulisset, ad securitatem imperij propagandam vteretur. Desunt reliqua, & hanc lacunam habent etiam editiones Italica: prudenter, ne forte hostis fiat arcanorum conscius.

Ius gratia non dandum, neq. cuiusquam noxas meritis compensandas esse.

DISCVRSVS VII.

FAcere nō possum, quin admiret, Tiberium, principem omnium severissimum, tantum Virgulanæ concessisse gratiæ, atque potentiæ, vt testis in causa quadam, quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur, fueritq; missus prætor, qui domi interrogaret: cum virgines vestales in foro, & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. [¶] Et reuera nihil deterius, perniciosiusque resp. aut princeps ynquā facit, quā cum iusticiam, & gratiam simul

¶ Tac. lib. 2.

con-

confundit, & merita cum noxiis compensat. Quem errorem, maximumque in Rep. regenda peccatum Romani, antequam corruptis morib. essent, diligentissime cauerunt. Hinc etiam si alter Horatorum, Curiatios vincēs, reip. salutem in tuto collocauisset; nihilominus cū in reditu ab illo certamine, sororem, quæ virum suum ex Curiatis alterum lugebat magis, quā victoriam fratris, reiq; publicę utilitatem gratulabatur, interfecisset, morte damnatus est: Quanquam autem absolutus deinde fuit, hoc magis ideo factum est, quia, cum ad populū prouocasset, populus æquitatem hanc vtilitati publicę postposuit, quam quia iure causæ absolui mereretur. Itaq; necesse fuit. vt manifestam sororis cædem piaculis quibusdā lueret, *nempe capite adaperto vt sub transmissio per viam t: gillo, velut sub iugo, transiret, q; sororium sigillū ad Liuii vsq; tempora vocatū fuit.* *b* *Lib. pr.*

Neq; minus Manlij virtus elucebat, cum ab imperu Gallorum Capitolium seruauisset, ac pręinde Imperij Romani salus virtuti eius deberetur: quæ tamen nihil obstitit, quin propter delictum, quod statim subiungam, de saxo Tarpeio deiectus fuerit. *c* de quo prudēter autor quidam *Lib. 6.* differit. Verum Liuius, natus autor ad maiestatem rerum Romanarum stylo adæquandam, si alicui ibi hanc sententiam exerendam putauit, eandem quidem ibi sapientissime exeruit, vbi de controuersia, quæ inter Carthaginenses, & Massinissam vertebat, sermonem instituit; cuius historia talis. Cum Romani Carthaginensibus pacem cōcessissent, atq; inter cætera, ne ex-

tra fines efferrent arma, neq; sociis Populi Romani molestiam vllā facerent, vetuissent, Massinissa autem, vt socius populi Rom. Carthaginensibus amplius quam septuaginta oppida, castellaque ademisset, miserunt ij Romam legatos, orantes, vt triumphum harum rerum vnam ab se impetrari sinerent: vel ex æquo apud socium populum, quid cuiusq; esset, disceptarent: vel permitterent Carthaginensibus, vt aduersus iniusta arma pio, iustoq; se tutaentur bello: vel ad extremum, si gratia plusquam veritas apud eos valeret, semel statuerēt, quid donatum ex alieno Massinissæ vellent: modestius certe duros eos, & scituros, quid dedissent; ipsum nullum, præterquam suæ libidinis arbitrio, finem facturum. Romani, cum Romæ Gullussa Massinissæ filius adesset, iusserunt extemplo, nunciaret patri, vt de iis, de quibus Carthaginenses querantur, legatos quam primum ad Senatum mittat: *si aliquid possent, Massinissæ honoris causa, & fecisse, & facturos esse: ius gratia non dare.* d. lisdem rationibus ductus Seruilius Seruium Galbam reprehēdit, quod P. Æmilium accusans, rogationem, quæ de triumpho eius lata fuerat, antiquare conaretur: nam iuxta antiquam Romanorum disciplinam gloriæ fructus denegandus non erat ei, qui meruisset: quod si in aliqua re ipse peccauisset, vnicuique liberum esse eundem accusare, concluditque, *L. Paulum rei bene gestæ præmium acquisuisse non minus, quam ignomina notatus fuisset, si quid antiquo, recentique decore suo indignum patrauisset.* e. Egregium quidem, atque
vti

d. Lib. 42.

e. Lib. 43.

vtilissimum instituendi principum filios genus
 est, vt equo hærere, hastis certare, & militaria lu-
 dicra omnis generis exercere, non ignorent: at
 multo præstantius est, illos iustitiam, & artem
 populorum regendorum, cui bellica disciplina
 subditur, doceri: hæc ipsis perpetuo prælegenda
 & dictanda forent: hæc simul cum lacte im-
 bibere, & crescentibus annis meditari, mox ad
 actionem descendere deberent. Hæc sola est
 doctrina tuta, hæc populorum amorem conci-
 liat, hæc allicit plurimos, vt se tibi sponte sua
 subiiciant: gloriosa est, quia, cunctis te in cœ-
 lum efferentibus, in animis etiam inimicorum
 æmulationis desiderium gignit: est diuinitatis
 particeps, quia nihil magis homines equat Deo,
 quam iustitia. Veruntamen, ne quis hanc Ro-
 manorum tantum credat fuisse virtutem, vi-
 dendum est, quo pacto Spartani aduersus eos,
 qui præmio, pœnave afficiendi erant, sese gesse-
 rint. In eo bello, quod inter Spartanos, & The-
 banos gestum est, in quo interfectus fuit Epa-
 minondas, pulcherrimus, strenuusque adoles-
 cens Ifida Febidæ filius hastam manu tenens,
 altera gladium, cætera nudus, & inermis hostes
 adortus, indomitiq; leonis instar, obuios quot-
 que vulnerans, illæsus ad suos reuersus est: pro-
 pter quam admirandam virtutem, & audaciam
 Ephori eum coronandum esse in præmium, cen-
 suerunt, at eodem nihilominus decreto mille
 drachmis condemnatus est, quod inermis tan-
 tum periculum subiuisset. f A Romanis ad La- *f Plut. in A-*
 cædæmones digressi, barbarorum in hac re men- *sesilao,*

tra fines efferrent arma, neq; sociis Populi Romana molestiam ullā facerent, vetuissent, Massinissa autem, ut socius populi Rom. Carthaginensibus amplius quam septuaginta oppida, castellaque ademisset, miserunt ij Romam legatos, orantes, ut trium harum rerum vnam ab se impetrari sinerent: vel ex æquo apud socium populum, quid cuiusq; esset, disceperent: vel permitterent Carthaginensibus, ut aduersus iniusta arma pio, iustoq; se tutarentur bello: vel ad extremum, si gratia plusquam veritas apud eos valeret, semel statuerēt, quid donatum ex alieno Massinissæ vellent: modestius certe duros eos, & scituros, quid dedissent; ipsum nullum, præterquam suæ libidinis arbitrio, finem facturum. Romani, cum Romæ Gellus Massinissæ filius adesset, iusserunt extemplo, nunciaret patri, ut de iis, de quibus Carthaginenses querantur, legatos quam primum ad Senatum mittat: *si aliquid possent, Massinissa honoris causa, & fecisse, & facturos esse: ius gratia non dare.* d. Iisdem rationibus ductus Seruilius Seruium Galbam reprehēdit, quod P. Æmilium accusans, rogationem, quæ de triumpho eius lata fuerat, antiquare conaretur: nam iuxta antiquam Romanorum disciplinam gloriæ fructus denegandus non erat ei, qui meruisset: quod si in aliqua re ipse peccauisset, vnicuique liberum esse eundem accusare, concluditque, *L. Paulum rei bene gesta premium acquisuisse non minus, quam ignominia notatus fuisset, si quid antiquo, recentique decore suo indignum patrauisset.* e. Egregium quidem, atque
vti-

d Lib. 42.

e Lib. 43.

vtillissimum instituendi principum filios genus est, vt equo hærere, hastis certare, & militaria ludicra omnis generis exercere, non ignorent: at multo præstantius est, illos iustitiam, & artem populorum regendorum, cui bellica disciplina subditur, doceri: hæc ipsis perpetuo prælegenda & dictanda forent: hæc simul cum lacte imbibere, & crescentibus annis meditari, mox ad actionem descendere deberent. Hæc sola est doctrina rura, hæc populorum amorem conciliat, hæc allicit plurimos, vt se tibi sponte sua subiiciant: gloriosa est, quia, cunctis te in cœlum efferentibus, in animis etiam inimicorum æmulationis desiderium gignit: est diuinitatis particeps, quia nihil magis homines æquat Deo, quam iustitia. Veruntamen, ne quis hanc Romanorum tantum credat fuisse virtutem, videndum est, quo pacto Spartani aduersus eos, qui præmio, pœnave afficiendi erant, sese gesserint. In eo bello, quod inter Spartanos, & Thebanos gestum est, in quo interfectus fuit Epaminondas, pulcherrimus, strenuusque adolescens Isida Febidæ filius hastam manu tenens, altera gladium, cætera nudus, & inermis hostes adortus, indomitiq; leonis instar, obuios quosque vulnerans, illæsus ad suos reuersus est: propter quam admirandam virtutem, & audaciam Ephori eum coronandum esse in præmium, censuerunt, at eodem nihilominus decreto mille drachmis condemnatus est, quod inermis tantum periculum subiuisset. *f. Plut. in Agesilao,* A Romanis ad La-
cedæmones digressi, barbarorum in hac re men-

tem dispicere, nō est superuacaneum : & quamuis exemplum, quod referam, multum barbariei, & crudelitatis admixtum habere videatur, nihilominus illud attente consideranti, ex eodem fonte iusti iē quamuis aquis quodammodo turbatis, manare videbitur. Fuit aliquando Xerxes in expeditione contra Græcos à Pithio Lydo simul cum toto exercitu hospitio susceptus; præterea sponponderat Pithius, se pecuniam in bello ei suppeditaturum, obtuleratque illi ingentem vim auri, atque argenti, quæ quadragies centena millia aureorum conficiebat, demptis septem millibus, q̄ deerant: rex ipsum hospitem suum fecit, & septem illa millia, quæ deerant, superaddidit, illumque ad fidem seruandam animauit, promittens, nunquam fore, vt ita agentem neque in præsens, neque in posterum pœniteat. Ex quibus blandimentis Pithius sumpta fiducia regem rogauit, vt ex quinque filiis, quos secum in Græciam abducebat, militiæ vacationem ei, qui natus maximus erat, indulgeret; vt sui ipsius, & patrimonij curam gereret, cui rex: *Homo improbe, tunc, cum ego ipse in expeditionem eam aduersus Græciam, filiosque meos, fratres, domesticos, & amicos ducam, ausus es mentionem filij tui facere, qui meus es seruus, quem oportebat cum omni familia, & vxore me comitari? in eo, quod mihi obtulisti, non permisi, vt regem munificentia antecederes, imo te & quatuor filios liberant tua munera, vnus autem, quem præcipue complecteris, damno multabere, iussitque, vt maximus natus Pithij filius medius discinderetur, eiusq; discissi dimidium*
ad

ad dexteram viæ, dimidium ad sinistram dispo-
 neretur, & illac transiret exercitus. g Ex quo ap- g *Herod. l. 7.*
 paret, regem noluisse, quæ donauerat, repetere:
 neque pœnam, quam homo ille meruerat, re-
 mittere: quia cum rex contra Græcos publici
 boni causa expeditionem suscepisset, potest v-
 nusquisq; dignoscere, à Pithio priuatum com-
 modum causæ publicæ antelatum fuisse: quod,
 quemadmodum alibi diximus, in reip. guber-
 natione valde reiiciendum est. h Ab his Persa- h *Lib. 2.*
 rum, Lacedæmonum, & Romanorum seueri-
 tatis exemplis Imperatores Romani maxime
 degenerauerunt; vnde cum Plancina non mi-
 nus, quam Piso maritus eius, quod Germani-
 cum veneno sustulisset, accusaretur, Liuiæ Ti-
 berij matris fauor, & patrocinium illam de car-
 nificis manu liberauit; proinde cum Tiberius
 illud, quod maiores dixerant Gulsæ, *ius gra-*
tianon dare, dicere non posset; inquit autor, de
 causa hac ipsum *cum pudore, & flagitio differuisse*, i i *Lib. 3.*
 excusans se, maternis precibus ad id compelli,
 cum tamen paullo antea, *honores seminarum mo-*
derandos esse, dixisset, matrique non nisi lictorem
 vnum concessisset, ara adoptionis, & similibus
 vetitis: sed iure se excusabat. quia illo casu Liuię
 repulsam *in diminutionem sui accipiebat*. k In hoc k *Lib. 2.*
 autem matris applaudens, sibi satisfaciebatur, quia
 Plancina à timore, quæ Germanicus incusserat,
 ipsum liberauerat; atq; inde forte Tiberius dif-
 feruit in Senatu *cū pudore & flagitio*. Et quamquā
 Plancina tandē criminis sui pœnas dedit lid ni- l *Lib. 4.*
 hilominus Tiberiū nō eximit à culpa, quo min⁹
 fauorem

fauorem ipsi iustitiæ anteposuerit : & morbi istius publici causa, quam detestamur, ea est, quam superius diximus, quia scilicet duobus veluti pedibus, præmio, & pœna, omnes resp.

m supra eod. diff. 2. innituntur, *m* neque diligenter, & exacte virtutis opera præmiis, flagitia vero pœnis afficiuntur, contra diuinæ iustitiæ præscriptum, quæ nihil irremuneratum, nihil impunitum relinquit;

imo, quemadmodum qui bonum opus non remuneratus est, primam commisit iniustitiam; ita qui malum opus non castigauit, secundam: Quemadmodum Phocio de illo milite dixit, qui bis locum deseruerat, semel, cum vltiorem locum, quam dux præscripserat, occupauit; iterum, cum reuersus eum, quem prius elegerat, non retinuit. *n* imo cum probe facta nullis laudibus, ac præmiis afficiuntur, tunc ad deteriora homines inuitantur, sumpto videlicet eo argumento, quod si bona opera non remunerantur, ergo neque mala puniuntur, vnde improbi audentiores fiunt,

n Plut. in Phocione.

Nihil Principi gloriosius esse, quam illustres habere subditos quamplurimos.

DISCVRSVS VIII.

SI quis Principes interroget, eecur pumilio- nes item leones, tigres, & id genus ferocia animantia domi nutrant, dubio procul, quia rara illa, neq; passim vulgi oculis conspectu facilia sunt, ideoque ad eorum id magnitudinem specta-

spectare, responderent: Nam equorum greges
 quotidianis necessitatibus, & bello, canum
 multitudo venationi, ipsi etiam scurræ laxandis
 grauissimorum virorum animis deseruientes,
 aliquam præferunt causam virilitatis, illa ve-
 ro, quæ diximus, in speciem tantum, aulaque
 ornamentum reseruantur. Quod si ita se habet,
 quo rariora quisque princeps in suis ditionibus
 haber, profecto ipsius gloria eo magis refulget.
 Proinde ij, qui præ cæteris sapuerunt, principes
 omnem ad id industriam adhibendam esse, exi-
 stimarunt, vt antiquam nobilitatem in suo prin-
 cipatu sanctam rectam conseruarent; vtque ma-
 trimonia inirent, ne familiæ deficerent, curaue-
 runt, eorumque paupertatem adiuerunt non
 propter aliam causam, nisi quia quo illustriori-
 bus imperant, eo sibi maiorem imperantes glo-
 riam vindicant. Inter cæteros id perapposite
 Augustus præstitit; non enim solum Hortalum
 Hortensij neporem, vt vxorem duceret, horta-
 tus, sed ei pecuniam largitus est, ne, vt inquit
 autor, *clarissima familia extingueretur.* a Idemque
 fecit Tiberius erga quosdam ad paupertatem
 redactos Senatores, quamquam erga Horta-
 lum non admodum benignus, *nobilitatem vtrius-*
que iuvandam præfatus. b At vero ipse priusquam
 celeberrimum illud quinquennium expleset, hanc si-
 bi laudem præcipi noluit: nam Collegæ suo in
 Consulatu Valerio Messalæ, cuius proauus Cor-
 uinus Augusto, abauo Neronis, collega in eo
 magistratu fuerat, *donauit in singulos annos quin-
 genta sestertia, quibus innoxiam paupertatem sustineret,*

Lib. 1.

Lib. 2.

e Lib. 13.

* Prov. 14.

eandemq; exhibuit liberalitatem Aurelio Cor-
 tæ, & Aterio Antonino, ex illustribus familiis
 oriundis. c Et Salomon, qui fuit & maximus &
 sapientissimus rex inter prouerbia *in multitudine*,
 inquit, *populi dignitas regis, & in paucitate plebis*
ignominia principis. d Sic nos tanto maiorem esse
 principem, asserere possumus, quanto splendore
 ac nobilitate illustrioribus leges præscribit.
 Principum nomina subdicebo, sed illud mihi
 compertum est, cum inter duos dominos ali-
 quando orta esset contentio, q; alter altero po-
 tiorē se esse dixisset; ita compositum fuisse dis-
 sidium, vt alter declararet, se potiorib. subditis
 quam ille, cum quo contentio erat, imperare. Et
 memoria recolo, cum aliquando Romæ à Car-
 dinalibus Castilione, & Criuello conuiuio ex-
 ceptus fuisset, audiuisse ipsorum alterum nar-
 rantē, Pium I V. Pontificem, cum ambos simul
 cum Vicecomite ad Cardinalitiam dignitatem
 promoueret, ad familiarum nobilitatem respe-
 xisse, quia singulæ inter maiores suos Pontificē
 habuissent. Non me latet, obiici mihi posse, me
 antiquius simpliciūsq; loqui, quam hominem
 politicum, atque prudentem deceat: Nam quod
 populi sunt humiliores atq; abiectiones, eo tu-
 tius atq; tranquillius iis imperatur; Turcam hu-
 iusce rei argumentum præbere, cui in regnis &
 prouinciis debellatis moris est nobilitatem ex-
 tingueret: Ducem Valentinum, vt imperium si-
 bi in Ecclesiasticis ditionibus construeret, idem
 effecisse. Respondeo, nullam esse methodum
 compendiosiore quam hanc, ad educendam

tyranni-

tyrannidem, sed mei muneris non esse tyrannos docere, bonos autem iustosq. principes vtinam aliquatenus dirigere cōcedatur, qui cum in terris imago quædam sint, & vmbra summi illius Dei, curare potissimum debent, vt quemadmodum Deus Angelorum Hierarchiis in diuersos ordines, gradus atq; officia distributis imperat, sic ij penes se viros nobilitate & virtute prestantes habeant, & omnis generis homines summa charitate sustentent. Et quoniam quilibet princeps vnum, pluresve arbitratu suo diuitiis cumulare quidem potest, sed antiquum creare nobilem non potest, ideo cum in aliquem nobilium harum plantarum ramum arescentem incidit, purgare ipsum, vt succrescere possit, vtque nobilissima illa planta conseruetur, opem ferre necesse est: nam quemadmodum vilissimus quisq; agricola habebit quidem in agello suo pyra, cerata, sed palmas, cedros, & huiusmodi plantas non habebit, ita minimæ cuiuslibet ditionis dominus habebit quidem, quibus imperet, rusticos, scribas, pharınacopolas, sed nobiliores non item; magnisq; tantū principibus forte datum est, vt aliquando potioribus se & antiquioris nobilitatis viris dominentur. Huic dissertationi cotonidis loco addam locum sacre pagine ex ieremia, qui nihil sub specie Hierosolymæ lamentabilius afferre videtur præ lamentatione illa, qua nobiles ei⁹ ciuitatis delendos fore, deplorans, *Abstulit, inq̃t, magnificos meos dominus de medio mei.* e Principes igitur nobilibus viris opem ferant, subsidia vitæ, honestatq; necesse

necessaria munifice largiantur, sin, ne familiæ illæ extinguantur, at saltem ne sui imperantis dignitas & gloria diminuatur.

Vbi multitudo deliquit, in singulos inquirendum non esse.

DISCVRSVS IX.

DEfuncto Augusto, cum primum Tiberii facinus Posthumi Agrippæ cædes fuisset patrata in insula Planasia, vbi fuerat ab Augusto ob eius ferociam relegatus, quidam Agrippæ seruus nomine Clemens paucis post annis, cum ætate & forma haud dissimili in dominum suum esset, non serule inceptum aggressus est: nam cineres domini furatus, Agrippam se professus erat, vagoque rumore iam multorum animos concitauerat, iamque Romæ, & per imperium viuere Agrippam, non sine discordiarum, armorumque ciuiliū periculo crebrescebat. Tiberium autem anceps cura distrahebat, neq; ei satis, quid agendum, constabat, vine militum seruum suum coëteret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret, cumque dubitaret, ne in mora periculum foret, postremo Sallustio Crispo negotium dedit, qui cum vincitum in palatium traxit, quem deinde in secreta palatii parte interfici iussit, & clam auferri: subdit Tacitus, postquam historiam narrauit, *Quamquam multi è domo principis, equitesque ac Senatores sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicerentur, haud quesitum.* a Nemo nescius est, Tiberium omnium

omnium crudelissimum fuisse, vnde credibile non est, quæsitum non fuisse in socios criminis propter clementiam, sed putandum est, principem noluisse, vt prouerbio dicitur, *irritare crabrones*. Neronis temporibus Puteolis Senatorius ordo, & plebs discordes tumultum nō mediocrem ediderant; qui tumultus cum eo processisset, vt seditio ad saxa, & minas ignium progressa, necem & arma perliceret, Nero data cohorte prætostia, ad Scribonios fratres eam curam transtulit, cuius *terrore, & paucorum supplicio* oppidanis concordia restituta est. *b* Diximus, Tiberium fuisse immanis crudelitatis principem, quis non idem de Nerone adstruet? nemo tamen non videt, similibus casibus quam mansuete vterque sese gesserint, & ratio est, non tantum quia iustitia cum clementia coniungenda fuerat, & quia plerique gaudent, si quod astus causa faciunt, vt id clementiæ gratia egisse credantur: sed etiam quia longe minora mala moderate agendo, quam crudelitatem exercendo, succedunt: quemadmodum in consilio, quod Otho in militari seditione cepit, adnotare est: nam cum milites tumultuarentur, ille blandimentis verborum, item seueritate animaduersionis non in plures, quam in duos animaduerti iubens vniuersis pergratus exitit. *c* Neq; Valens imprudenter effecit, cum Batauos in officio continuit *animaduersione paucorum*. *d* Ille *d* *ibid.* optimus inter cæteros dicitur artifex, qui non vnā tantum rei faciendæ experientiam, sed plurimas collegerit, vnde operationis illius scientissi-

entissimus, in ea tuto feliciterque suam poterit
 artem ostentare. Cum Aristides certior factus
 esset, plerosque Athenis generosos ciues, quod
 ad paupertatem deuenissent, à magistratibus,
 publicisq; muneribus exclusos, contra populū
 coniurauisse, & nisi conspiratio ex voto succe-
 deret, velle ciuitatis statum subuertere, hosti-
 busq; adhærere; Aristides (vt erat sapiens vir)
 tanto futuro incendio vt aliquod remedium af-
 ferret, curauit, vt octo ex coniuratis tantum ca-
 perentur, & palam hortatus omnes, vt læto ani-
 mo essent, quia prælium cum hoste iam iam cō-
 ferendum declaraturum erat, quis erga patriam
 amicum, an hostilem animum gereret, pœnitē-
 tiam, qui latere credebant, locum reliquit: eos
 vero, qui de salute sua ambigebant, ad culpam
 illam delendam incitauit. Neq; solum Græci,
 qualis Aristides fuit, Romaniq; Imperatores, &
 duces eorum in periculis eiusmodi mitius agen-
 dum esse, senserunt; sed etiam iisdem vestigiis
 inhæserunt ii, qui antiquā remp. gubernarunt.
 Vnde laudantur Corn. Cossus, & I. Medullinus
 Coss. quod paucis quibusdam punitis summa
 dexterritate atq; moderatione quæstionem de
 Posthumo tribuno militum occiso terminauis-
 sent. *Id contigit anno 342. Quem morem*
Romani reuinentes, cum iam lapsi essent 203.
anni post excitatam de Bacchanalibus quæstio-
nem, in qua innumera plebs & patricii compre-
hendebantur, patres vnanimi consensu præto-
ri L. Puppio id persecare, ne serperet iterum latius, ius-
ferunt. f Quod si apud antiquos autores legere-
 mus,

• *Lin. l. 4.*

f lib. 30.

mus, quanta modestia, atque animi tolerantia potentissimi Imperatores plebis impatientiam ob annonæ penuriam tulerint, facili negotio, quam diuersa ab aliis in huiusmodi delictis puniendis via tenenda sit, intelligeremus. Abstinebo ab excellentium principum exemplis, ne spes imitationis præcidatur: sed Claudii Cæsaris, ad crudelitatem propendentis principis, exemplo contentus, in memoriâ reduco, eundem arctiore quadam ob assiduas sterilitates annonæ, medio foro detentum fuisse à turba, conuiciisq; ac simul fragminibus panis ita instratum, ut ægre, nec nisi postico euadere in palatium potuerit: neque tamen plebi iratus fuit, aut ne vnum quidem puniendum esse putauit, sed curam maiorem ad inuehendos etiam tempore hyberno comæatus adhibuit, negotiatoribus certa lucra proponens, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, & naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit. g Neque profecto absque ratio- g *Suetonius.*
ne in talibus principibus animaduertendum est, modo crudelissime flagitia & scelera quæq; corrigi; modo per summam patientiam dissimulari: propterea quod illa inuiolabiliter punienda videntur, quæ ex quadam contra suum principem rabie originem trahunt, mitius a quæ ab impatientia iustoque dolore deriuantur, aliisve de causis, quibus humana fragilitas vix, ac ne vix quidem possit resistere: qualis erat populi fames, de qua modo egimus, qualis discordia Puteolanorum, quæ

contra principem nō tendebat, qualis militum Othonis tumultus, qui propter charitatem erga ipsum potius, quam propter aliam causam deliquerunt. Imo quisquis eos, qui pseudoagrippæ opem aliquam tulerunt, introspexerit, excusatione non indignos arbitrabitur, quia ex sanguine Augusti, cuius memoria apud Rom. veneranda erat, oriundus putabatur. Quod si etiā error in similibus, peccatumve maximum committeretur, tamen Christiani principes eo maiorem pietatem ac miserationem exhibere tenentur, siue clementiam spectes, siue prudentiam, quo mitiores atq, modestiores fuisse antiquos, alioquin crudeles principes animaduertunt. Neq; idco quia pleraq; feliciter, & ex animo successerunt, in exemplum adducenda sunt, sed potius quia bene vel male consilio directæ fuerunt. Verum sæpenumero ij, qui populorum gubernationi præficiuntur, data opera seuerius in eos animaduertunt, vt ex iis siue ad seditionem, siue etiam ad rebellionem concitatis, lucrum maius aucupentur, cum tamen ad solos principes damnum pertineat. Qui principes si huiusmodi ministros aliquando eadem seueritate plecterent, qua ipsi iniustissimis modis miseros populos haud raro affligunt, sibi ipsis gloriam & securitatem compararent, subditis vero quietem & tranquillitatem; paucorumq; animaduersione multos docerent, quo pacto ad honorem diuini nominis, ad principis beneficium, ad publicum bonum, non ad commoda priuata regenda sint prouincia.

Quale

Quale gymnasium principibus frequentandum.

DISCVRSVS X.

Q Vicunque in arte pingendi laudem aliquam parare cupit, cum videmus, obnixè laborare, ut antiqua opera, præsertim quæ à Romanis accepimus, perbelle imitetur, quoniam Romani hanc artem præ nobis calluerunt. Idem præstant, quicumque in egregios Philosophos euadere concupiscunt, versantes nocturna diurnaue manu Græcorum libros, præsertim Platonis & Aristotelis, quoniam ij Philosophi præ Romanis, & nobis etiam admiranda naturæ opera excellentius assecuti sunt. Denique videmus, omnes ad alicuius artis decus atque culmen adspirantes ad antiquiores, & doctiores, qui eam artem tractauerint, confugere. Soli principum filij (ut videtur) ea documenta percipere, eamque scholam frequentare negligunt, unde artem, qua maximi principes euadant, ediscere queant. Quibus si exemplo filiorum Cæsarum Romanorum illam eandem scholam ego indicauero, spero fore, ut autoritate moueantur, neque meum studium improbent; præsertim cum Romani melius, quam artem pingendi atque sculpendi, quas ex iisdem Græcis hauserrunt, imo melius quam cæteras quaslibet artes, & exactius, quam cæteræ nationes, hanc artem regendi intellexerint atque exercuerint. Videamus itaque, quo pacto Tiberius filium Druum instituat: qua de re ita Cornelius: *Nec multo post*

Drusus in Illyricum missus est, ut susceperet militia, studiaque exercitus pararet. simul inuenem urbano luxu lasciuientem melius in castris haberi Tiberius, seque tu-
a Tac. libr. 3. tiorem rebatur utroque filio legiones obtinente. a Hæc
 verba examinantes facile, schola filiorum principum quæ sit, intelligimus: tres enim innuit causas ad filiorum, qui mittuntur, utilitatem spectantes, quartam ad eum, qui mittit. *In Illyricum missus est.* Illyricum autem limes erat Romani imperii, ubi ad reprimendas barbarorum incursiones, etiam ad ipsos inuadendos legiones detinebantur: *ad exercitum missus est*, ut adiuuaretur militiae, quæ prima est causa, deinde militum beneuolentiam sibi pararet, & hæc altera, & ne in vrbe pigritaretur, aut lasciuia æquilibrium corrumpere, & hæc fuit tertia: sed ad has quarta adiciebatur pro Tiberio, quia se tutiorem rebatur, *utroque filio legiones obtinente.* Ad primam conuersus, discutiendū propono; militarem artem eius naturæ esse, ut oculis, & coram videri probarique debeat, non auribus & nunciis addisci: nam tametsi plerique ad artem hanc spectantia ex libris cognosci queunt, aut ab iis, qui bello interfuerunt, addisci, nunquam tamen, nisi quis reuera militiae sueuerit, persuadebit cuiquam, ut miles existimetur, eamve artem attingere; & per occasionem exercere valeat, non secus atque accideret Musicis illis, qui artem Musicam egregie quidem callent, at cantare ignorant: aut principi alicui, si, ubi Musicos egregios comparasset, artem quidem scientes, sed vocum grauitate, aut acumine, & suauitate necessaria-

cessaria carentes, pergeret coram omnibus profiteri, eosdem esse præclarissimos: credo enim auditores parum ex iis voluptatis hausuros esse. Sed præter exempla posset etiam afferri ratio; nempe quia non sufficit militi militarem artem animo comprehendisse, sed manibus, pedibus, toto corpore ut ipsam repræsentet, necesse est. Hinc Tiberius ad Senatum scribens de duce eligendo, qui mitteretur in Africam, ostendit, eligendum esse virum *gnarum militia, corpore validum, & bello suffecturum.* *b* Latius me explicabo, *b lib. 3.* erit enim opus ætæ. Militaris ars nihil mihi videtur aliud esse, quam quædam armorum meditatio, & exercitatio: miles autem ille melior erit, qui diutius atque diligentius in ea sese exercuerit: exerceri vero vix poterit, nisi ab ineunte ætate inceperit. Modo rem acu tango, ceteris intactam, atque verbis auctoris inclusam, artem scilicet hanc in puerili ætate discendam esse; nam tertiam causam adducēs, Drusum, inquit, missum esse in Illyricum, ne iuuenis urbano luxu corrumpere-
 tur, & tamen ex historiis videre est, eum tunc adulescentulum fuisse; modo ut militaris ars nihil sit aliud, quam armorum exercitatio, ipsa vox indicat, cum exercitus inde dicatur. Insuper excellenter id ex præmio operis Vegetii cognoscitur, ubi scilicet animaduertit Romanos Gallis fuisse numero minores, Germanis corporis magnitudine, Hispanis numero, & robore corporis, Africanis sagacitate & opibus, Græcis cognitione diuersarum artium, & prudentia: tamen iidem Romani armorum meditatione singulos

gulos illos debellauerunt, orbemque terrarum deuicerunt. Virgilius egregie id innuit iis carminibus, quibus cæteris quidem populis ingeniorum, artium, eloquentiæque laudem facile concedit, sed Romanorum asserit opus esse, superbos debellare, & subiectis ignoscere: quæ sine artis militaris scientia nemo præstabit. Altera vero, quæ Tiberium mouit, ratio fuit, vt studia exercitus pararet, quæ maximi momenti est: Nam prisci Imperatores nihil æque curauerunt, quam hæc militum studia, adeo vt nunquam duces, qui Senatores essent, ad exercitus miserint. Tiberius cuidam, qui suam de militibus sententiam proferre ausus fuerat, iratus respondit, *reperisse prorsus, quod diuus Augustus non prouiderit.* c Galba nomine negligentia accusatur, quod ab Othone conuiuio exceptus non animaduerteteret, Othonem largitionibus militem corrumpere. d Proinde exercitus, vt in fide perseverarent, procul distinebantur. e deque ducibus ipsis nunquam non aliqua suberat anxietas, & suspicio. f Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissum ingredi, Senatoribus aut equitibus illustribus, seposuit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam provinciã claustraq; terræ ac maris, quamuis leni præsidio insedisset. g Itaq; propter has suspiciones necesse erat filios Cæsaris exercitibus miscere, quo studia exercitus pararent, neve milites aliis assuescerent. Hinc adoptiones fiebant, & anxia successionis cura habebatur, quo nēpe milites principi fidē nō modo in præsens, sed

e Lib. 5.

d Lib. 19.

e Ibidem.

f Lib. 16.

g Lib. 2.

sed in futurum præstarent. Maiores domi Regum Gallia (sic vocabatur præcipuus regni magistratus) ij fuerunt, vnde familia Caroli Magni processit, & coronam sceptrumque occupauerunt, & Maro eos deposuerunt, non aliam ob causam, nisi quia inertissimi Reges aulae, militumque suorum totam iisdem Maioribus domi curam delegauerant; Successores Vghi Ciapertæ animaduertentes, hanc Maiorum domi auctoritatem in Comestabilib. quodâmodo renouatam, nostris temporib. hanc dignitatem abrogauerunt. Ergo filios principum ad bellum proficisci decet, vt militiæ assuescant, noscanturq; à militibus, militesque vicissim eos noscant, demum vt adolescentiam cum laude traducant, quæ tertiâ ratio est: Nam fieri non potest, vt corpus multum, diuq; otio, lasciuiisq; assuefactum, repente laborem tolerare queat. Neq; in exploratum mihi est illud, quod à sapientissimo quodam autore *h* proditum est, delicias nullum as-
h Plut. in Ar-
taxerxe.
 ferre impedimentum militiæ, ideo quia etiam Aratxerxes nihil perterrit⁹ auro purpurave, aut luxu duodecim millium talentorum, quæ in sui corporis ornatum impendere solebat, ex equo nihilominus descendit, potuitq; per aspera, & montana loca longas regiones perambulare, singulis dieb. viginti quinque millia passuum pedibus conficiens. Nam quis mihi negauerit, multo facilius, multoq; minore fatigatione id præstari posse ab eo, qui longa cōsuetudine fuerit induratus, quàm ab altero, qui solo animi vigore corporis imbecillitatē corrigere cogatur. Ro-

mana nobilitas Cæsarum temporibus deliciis admodum indulgebat; nihilominus quia ætate iuuenili bellicis laboribus operam nauauerat, hinc accidebat, vt necessitate cogente pristinos mores resumeret: adeo yt à se ipsa vix interno-
*Nec illi segue, aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea
 vsus: & ante signa pedestes, incomptus samaq; dissimilis.*

l. Lib. 18.

i Obiiciet mihi aliquis temporum nostrorum moiem, quo solet adulescētes equitare, hastiludia, & alia medimenta militaria sub vmbra exercere, quos vt improbatos nolim, sic libēter historiæ Guicciardini recordor, vbi de Galeatio Sanseuerino loquens, inquit, *Hunc virum. dum ex Alexandrino pralio per fugam se subtraxit, egregie ostendisse, quanta differentia sit equum artificiose domare atque tractare, & hastas in variis Martialibus ludis confringere, quibus rebus ceteros Italos superabat, & exercitum ducere.*

l. Lib. 4.

k Ratio autem hæc est, quoniam omnia illa, quæ ad militarem gloriam, bellive simulacrum non diriguntur potius nominanda sunt ludicra, quam vera medimenta militum. Quicumque vinum niue diluere & refrigerare alluefacti sunt, ij si forte in calidâ potionem inciderint, protinus coguntur exclamare, *Hei mihi, hæc est decocta Neronis, & quicumq; puerilem ætatem lasciuiss, ludis, somno, & intemperantia perdiderunt, iis necesse est, vt ad bellum euntes pro impedimentis, vt faciebat Nero, exoletos ducant, & Musicis instrumentis, aliisq; delicatioribus plaustra onerent.* *l* Idemdem Francus maximo temporum nostrorū dedecore

*l. Sueton. in
 Nerone.*

detore narrat, Lusitanos ad bellum Africanum profecturos, loricarum vice conquisiuisse thoraces serico, atq; auro intextos, item vice duri, bisq; cocti panis, & aquæ onerauissè naues saccharo, & condimentis, diuersisq; argenteis vasis, tentoria vero sericea, & peristromatib. ornata.

m Hæc mea semper fuit sententia, vt existimaue- *m Lib. 2.*

rim, M. Antonium Columnam, & Marchionem Pescariæ, & Vespasianum Gonzagã non aliam ob causam in egregios milites euasisse, nisi quod illis contigit ab adolescentia procul ciuilibus, domesticisq; deliciis inter exercitus, & arma educari. Maxima cû animi voluptate lege, quod de Alexandro scribitur, cum Cariæ Regina misisset ei delicatissima fercula, coquosq; peritissimos, respondisse, à Leonida præceptore sibi datos meliores, quam illi erant, coquos, iter nocturnum ad prandium, ad cœnam vero prædii parsimoniam, n innuens,

n Plutar. in eius vita.

se ab ineunte ætate in bellicis ærumnis, exercitatum esse, cum sextum decimum annum natus Macedoniam permissu paterno rexisset, quo tempore Megarenses profligauit, & paulo post ad Cheronæum bello interfuit, vnde non abs re Demosthenes illum puerum vocauit. Hæc igitur est principum schola; & profectus, quem inde capiunt, est, vt se verendos atque timendos hostibus reddât, charos militibus, subditis honoratos, mundi dominos, neq; deest ipsis patribus, qui eos ad hanc scholam miserunt, securitas: vnde Tiberius *se tutiorem rebat, utroque filio legiones obtinente.* Sed animaduertendum est, à Tiberio non modo legitimum & naturalem, sed

Lib. 11.

sed etiam adoptivum filium, qui in imperio successurus erat, ad exercitum missum fuisse: proinde videbatur sibi ipse Romæ tutior, quemadmodum & Vespasiano imperante, *manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus novi euentus, casusve utilius videbatur.* o Sed Turca adolescentulos filios non tantum propter hanc causam in longinquis provinciis sepositos relegat, sed etiam ut conspiratio contra totam familiam difficilior sit, tum præterea quia ab ipsis filiis se tutiorem retur, cumque ij in imperio successuri sint, decet, ut gubernâdis populis, quæ ipsorum futura est ars, assuefiant. Igitur principes ad bellum filios mittât: nam dum peregre in exercitiis ambitionem suam occupauerint, à cōmuni illa cupiditate, quam filij aduersus patres fouere solent (inquirendi scilicet in ipsorum annos, deterioraq; machinandi) saltem abstinebunt.

Æmulationem inter duces exitiabilem esse.

DISCURSVS XI.

Nihil maximis arduisque negotiis, siue pacis siue belli tempora spectentur, magis nocet, quam aut ducum, aut eorum, qui curis præfecti sunt, inter se ipsos æmulatio. Quæ ex eo, quod plurimum accidit, ex contentione procedere solet, quis eorum sit maior, & communi temporum nostrorum vocabulo præcedentia vocatur. Contra quam discursuum autor prudenter disferit, ostendens, non debere ciues, qui maiores honores

honores obtinuerint, despicere minores; quod approbat exemplo Q. Fabij, qui cum Consulatu gessisset, biennio post in exercitu, in quo frater eius consul erat, in priuato statu mortuus est. Consilium quidem sanum est, at parum obseruatur. Neq; solum in Rep. corrupta, sed neque temporibus florentissimis vnquam legimus potuisse Romanos hoc vitio liberari: imo (quod peius est) obseruamus, etiam inferiores gradu voluisse maiorib. antecedere, quemadmodum Q. Fabio Maximo dictatori à Magistro equitum accidit, vnde cum id ipse, quanti momenti foret, exemplo cognosceret, desiderauit posthac suis in consulatibus, socium habere P. Decium Murem, qui cum in summa semper concordia vixit. Longum & superuacaneum opus esset, incommoda, quæ ex contentione ducû originem trahûr, enumerare: sed præsertim L. Volumnius, qui ante eos, quos diximus, Consul fuit, ob cõpetentiam cum Collega suo Appio Claudio, expertus est, *quam prope ad vltimum discrimen suis & collega certaminibus nuper ventum foret.* *a* Quod si *Lib. lib. 10a* cõtigerunt hæc anno ab V. C. 457. dubitandum non est, quin multo maiora cõtigerint temporibus Imperatorum circiter annos octingentos: nam inter Vinidium & Corbulonem in accipiendis à Vologese obsidibus acerba fuit concertatio, ad quemnam ea spectaret obsidum traditio: imo notandum est, Vologesem propensiore animo eos tradidisse, quia futuras inter duces discordias præuidebat, *an vt emulationis suspectos per nomen obsidum amoueret.* *b* Ideo Nero Peliculus *Lib. 13.* tum

- tum libertum in Britanniam misit, *vt legatum &*
c Ibidem. procuratorem discordantes conciliet. d videntur insu-
 perrixæ & æmulationes inter Corbulonem &
 d Lib. 15. Perum. d Neq; infrequenter accidit, vt quo mi-
 nores sunt duces, eo mai. res sint discordiæ, *vel*
 e Lib. 20. *quia minorib. maior æmuladi cura.* e Vbi remedium,
 quod huic morbo apposuit Tiberius, reticen-
 dum non est, vt scilicet non pares, vnde inter i-
 psoꝝ contentio suboriatur, sed viri titulis, & au-
 thoritate differentes mittantur: quamobrẽ cum
 in Asiam ad subueniendam prouinciã aliquis
 nonnullius autoritatis vir mittendus esset, vbi
 administrabat quidam iam excõsul imperium,
illuc delectus est M. Aletus è pratoris, ne consulari ob-
tinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedi-
 f Lib. 2. *mentum oriretur.* f Nos per hæc tempora vice
 quætorum, prætorum & consularium habe-
 mus Comites, Marchiones, Duces, Principes;
 sed adeo corruptæ sunt regulæ istius, quam vo-
 cant. præcedentiæ, vt qui maiorem dignitatem
 obtinent, aliquando coacti fuerint ob alienam
 peruicaciam inferioribus cedere, dum per om-
 nia exaruari se debere, putant. Vnde magnates
 Hispaniẽ difficulter locum concedunt ducibus
 ab ipso Rege delectis, etiam si principes absolu-
 ti sint, multoque minus inter ipsos placabiliter
 agunt: Ex quo consequitur exercituum maxi-
 ma imperitia, cum altero imperante alter infe-
 riora munia detrectet, nisi principẽ locum
 obtineat. Cui morbo forsan magna ex parte oc-
 curreretur, si in plerisque, & in consiliis rega-
 libus aperte deciderentur, ac præscriberentur

ter-

termini, differentiaque dignitatum, iisque decernerentur differentes vestes, tituli dissimiles, munera diuersa, & praerogatiua, ac praeuilegia discrepantia. Inter optimas leges, quae nuper sancitae sunt, nulli concedit pragmatice lex, quae in Hispania de abolendo titulorum abusu promulgata est, is talis fuisset. vt iam nihil periculosius haberetur, quam aliquem alloqui, aut ad aliquem scribere propter periculum offensionis: nisi ex altera parte haec titulorum adaequatio infimos redderet in concedendis, quos maioribus debent, locis difficiliore. At si discretis potius titulis nobilis vir appellatus fuisset magnificus, Comes spectabilis, Marchio illustris, aut perillustis, Dux, & Princeps illustrissimus, fortasse in militaribus muneribus minores non ausi fuissent exaequare se maioribus. in multis licet appareant inter ipsos disparitates. Quo fere incommodo dignitates carerent ecclesiasticae, cum Cardinales ob vestes, ob titulos, ob honores diuersi ab Episcopis, iis adeo praecellant, vt nisi nimium superbiant (qualis fuit Burgensis episcopus) nullus vnquam Episcoporum audeat cum Cardinalibus exaequo contendere. Seuerus Imperator, maximae authoritatis princeps, vt tribunis quatuor lictores praerent, ducibus sex, legatis decem, quo honores iuxta ipsorum proportionem distinguerentur, iussit, atque ita peractum est, adeo vt Romani equites tunc proprio signo a senatoribus discernerentur, animoque agi auit, vt omnes magistratus vestibus peculiaribus vterentur. *g g Lamprid.*
 Quae omnia ideo dicta sint, vt liquet, hanc hominum,

num, dignitatumque æqualitatem, quæ adeo excreuit, vt alibi priuati audeant se regi ipsimet exæquare, posse tolli, si aliquo visibili, & vere palpabili signo ordines inter se distinguantur. Quæ res multas difficultates, quas quotidie vndequaq; pullulantes videmus, confopiret: dolendum est enim, eo prouectos esse infimates quosdam, vt nolint summatis in negotiis cum pacis, tum belli, de iure suo quidquam dedecere.

Quantum Romani ante omnia matrimoniiis fauerint.

DISCVRSVS XII.

Quantum matrimonia Romanis omni fauore, ac priuilegio digna visa fuerint, hinc dignosci potest, quod in discordiis Liuiæ, atque Agrippinæ, alterius quidem Drusi, alterius Germanici vxoris, Agrippina præponebatur vxori Drusi *fama, & fecunditate.* *a* Item cum Drusus, & Germanicus Aterio Agrippæ fauerent, vt magistratum consequeretur, contra nonnulli allegabant, vt *iuxta legem inter candidatos numerus filiorum praualeret.* Neque multo post, cum miser Germanicus deficientem se propter Pisonis insidias cerneret, inter argumenta, quibus utitur, vt amicos ad vindicandam mortem suam inflammaret, in fine orationis illius inquit, *numerate sex liberos.* *b* Eodem anno cum vxor Drusi geminos peperisset, quæ res etiam donibus priuatis lætitiæ singularis esse debebat, tanto gaudio principis animum cumulauit, vt abstinere

ne-

nequieuerit, qui in Senatu referret, nullis ante se Romanis principibus tale aliquid contigisse. *c* Triennio *e* *ibidem* post, Tiberius Druso filio cum tribunitiam potestatem concessisset, curauit, vt eum Senatoribus commendaret. memorans illius vxorem, & liberos tres. *d* Ex quibus locis deprehenditur, iis *d* *Lib. 5.* temporibus filiorum procreationem in pretio fuisse. Quid mirum? hæc ratio in ipsa natura insita est, eum Deus mari, fœminæq; propter finem generationis principio nascentis mundi ore suo mandauerit, vt crescerent, & multiplicarent. Et miseri existimabantur, qui matrimonio cōiuncti in orbitate viuebāt: vnde Sara virum rogat, vt ex Agar ancilla filios sibi generet, cum ab se suscipere non posset. Cumque Isaïas, qui ante V. C. natus est, maximam Babyloniz calamitatem prædicit, quæ de fœcunditate gloriabatur, exprobrat illi, quod futura sit vidua, & non ignoratura sterilitatem. *e* Cræsus, qui ante Romæ libertatem vixit, fingens, se nolle Cambyfi assentari, rem dixit appolite adeo, vt nemo aulicorum sagacius loqui potuerit: Nam cum Persæ quidam Cambysem maiorem esse Cyro patre, affirmarent, quia veteri imperio Ægyptum adiecisset, Cræsus tantæ adulationis pertæsus, negauit, ipsum adæquandum esse patri, quia Cambyses caret filio, qualem Cyrus post se reliquerat. *f* At quia sterilitas, & fœcunditas opus est manuum Dei, vnde David, & sterilem facit matrē filiorum latantem, *g* *g* *Psal. 112.* procedentibus temporibus pœna cœlibatui innecta est; non autē sterilitati, quia cœlebs quod filiis caret, inculpādus est, sterilis nō item. Vnde

1 Plato,

*h Lib. 6. de
leg.*

Plato, qui sex vixit ætates post Cræsum pœnam
iis proponit, qui post annos 35. vxorem non du-
xerint, & præter multam pecuniæ illos hono-
ribus priuat. *h* Non ea mihi mens est, vt omnia,
quæ ad hanc materiã dici queunt, congerã quia
hoc pacto libros facerem, non discursus: sed per
has ætates iuuat omnium hominum consen-
sum inquirere, vt sapiens princeps, qui suæ di-
tioni leges, quas vult, præscribit. tot exemplis,
quæ longo seculorum intervallo acciderunt,
persuasus, possit iuxta suam, suorũq; vtilitatem
recte decernere. Censores Camillus, & Posthu-
mius quatuor vixerunt ætates post Platonem.
*Hi ara pœna nomine eos qui ad senectutem cœlibes per-
uenerant, in ararium ferre iusserunt; iterum puniri di-
gnos, si quo modo de tam iusta constitutione queri essent
ausi.* Sed postponenda non sunt verba, quibus
Consl. vti sunt in cœlibus arguendis. *Natura
vobis quemadmodum nascendi, ita gignendi legem scri-
bit, parentesque vos alendo, nepotum nutriendorum de-
bito (si quis est pudor) alligauerunt, Accedit his, quod
etiam fortuna longam præstandi huiusce muneris ad-
uocationem estis assecuti; cum interim consumpti sint
anni vestri, & mariti, & patris nomine vacui: Ite
igitur & nodosam exsoluite stipem, vtilem posteritati
numeroſe.* i Cicero, qui nouem ætates post Ca-
millum ortus est, in suis legibus cœlibes ex ci-
uitate abiicit, & I. Cæsar, qui eodem tempore
vixit, Romam, ex Africano bello reuersus, Cen-
sorium munus exequens, iis præmia proposuit,
qui filiorum procreationi incumberent; cum
animaduerneret, ciuitatem ob multitudinem,
quæ

*i Val. Max.
Lib. 2. c. 4.*

quę bellis ciuilibus consumpta erat, ciuibus exhaustam esse. & Vigesimo octauo post anno Augustus Cæsaris successor nõ solum præmia proposuit coniugatis, sed aduersus cœlibatum prænas dixit. Demum extrema eius ætate anno 762 ^{Lib. 53. an- no 736.} præter legem à Papio, & Poppæo Coll. latam, quicumq; légeret, cum in clâssibus diuisos ciues examinauit, pluresq; inter illos deprehêdit cœlibes, ea, quæ corâ iisdem Augustus dixit, profecto valde admiraretur eximiam principis erga populum charitatem, & vtraq; eius oratio tam de laudibus coniugatorum, quam de cœlibatus detestatione lectu dignissima mihi videtur. *m m libidem.*

Monita, quæ colligi possent ad comprobândam industriam, quâ prisci adhibuerant, quo matrimonia libera forent, fraudesq;, quæ patrari poterant, auferrentur, non aggregabo, ne longius, quâ opus sit, edisseram: nam cum aliqui immaturas puellas in matrimonio acciperêt, quo pœnam aufugerent, vetitum fuit, ne sponsalia fierent, nisi virgo decem annos expleuisset, cum scirent, duodecimo duci posse: ætati senili consultum fuit, temporib. viduorum, ac viduarum ratio habita, diuortiis moderatio iniuncta, item concessum fuit, vt libertinæ, natæq; ipsarum in matrimonium libere, præterquam à Senatoribus, acciperentur. Neq; id mihi mirandum accidit; demiror potius, quomodo hæc, & similia temporibus nostris negligantur, quibus nihil priuilegij ad fauorem generatioris reliquum est, nisi vt duodecim natorum pater immunitate à tributis gaudeat. Augustus illo diuinæ suæ

n *Lin lib 39.*

mentis acumine probe cognouit, quanti prolis generatio referret: quod ante ipsum pariter Philippus Macedo Persei pater obseruauit eo Lini j loco, ad quē ego saepe confugere soleo: nā praeuidens pacem inter se, ac Romanis diuturnam nō fore, inter consilia, quę cepit, alterū fuit subditos ad matrimoniorū celebritatē cogere. *¶* Diceret aliquis, si ij, quib. vxor nō est, cēlibes vocantur, quasi cēlestes, vt inquit D. Hieron. vtq; etiam dixit S. Aug. quā cēlestia numina sine vxorib. degunt, quare tu eosdē vituperare audes, Romanorū hominum, qui vera religione destituti fuerunt, exempla proponēs, praelertim quia hę leges deinceps ab Impp. partim correctę, partim aliquo moderamine mutatae? Respondeo, quod etiā mediocris ingenij vir statim responderet, vere cēlestē esse continentīū vitam, virginū vero vitā (vt ita dicam) cēlestissimā esse: & cēlibes tales non supplicio, pēnave, sed laude, ac veneratione dignos: verū de iis non vxoratis loquor, qui alienos toros cōtaminādo, fēdisq; corporis voluptatibus operā nauando, nō vt cēlestia contemplantur, aut iis fruantur, sed vt effreni suę libidini satisfaciant, onera matrimonij detrectant. Non tamen opinor, leges Pappias renouandas esse, sed tantum id pręstādum, quod nō multis ante annis Florentini pręstitere. De rectas, neq; vis ætate idonea prouectus vxorem ducere, non religione, nō paupertate, non studiis, non valetudine prępeditus? Esto: viue tibi, vt ere patrię libertate, vtq; id facilius efficias, tibi ne graue sit, quod ab honoribus

bus Reip. arceatis, quoniam resp. tuorum commodorum cupientissima tuæ trāquillitat: obicem vllum afferre non vult, & peculiari priuilegio omnib. te muneribus immunem facit. Contra, si forte ô tu Resp. vel princeps videris ciuē, qui, ne domū patriam orbem relinqueret, prolem genuit à maioribus non degenerantem, vt, cum grauis annis publica onera sustinere ipse non poterit, ne delit, qui recens, & robustior ea ferat, patriæq; necessitatibus consilio, & armis subueniat; si ille cupiditatib. suis, commodisq; detrahens, multis cum filiis ea, quæ ipsius solius erant, communicauit; si castus, si sobrius vixit, si sub Reip. & priuatæ ceneribus fortiter se gessit; tu, inquam, opitulare ei, quantum potes, tuo splendore eum cohonestato; & ostendito, quēadmodū ipse nouos tibi subditos generare curauit, ita te in rebus, quarum indiget, ei non esse defuturum. Si minima optimæ, & propensæ in fauorem matrimoniorum voluntatis indicia præteruleris, tot tibi ex iis multiplicatis vtilitates consequentur, vt tuam ipsius quamcunque spem antecessuræ sint.

Quantum dedebeat, principem alterius principis hostis mortem aliis, quam bellicis artibus querere.

DISCVRSVS XIII.

VT vnusquisq; animo comprehendat, quantum dedebeat, principē hosti cui libet principi insidias struere, & contra ipsius vitam arti-

bus machinari aliis, quā iis, quæ bellum, & Mars communis in medium proferre solet; in animum induxi meum, ut huic loco quædam veterum temporum exempla adiungam, memorans, cum ignominiam, & repulsam, quam passi sunt, qui facinus simile attentauerunt, tum etiam laudes iis attributæ, qui operā ad idem scelus exhibitam recusauerunt. Alterum peruulgatissimum est Fabritij exemplum, cui cum profugus à Pyrrho miles pollicitus fuisset, se veneno Pyrrhum sublaturum, non modo abhuiusmodi voce aures auertit, sed eum ad Pyrrhū remisit,

a Florus l. 13. admonui q;, ut sibi à prodicione caueret. *a* Alterum est Cæsarum temporibus, quod Tacitus refert, cum lectis in Senatu literis Adgandestrij Cattorum principis, quibus Arminium se veneno interempturū offerebat, tantummodo mitteretur ei venenum. Senatus respōdit, *Non fraude, neq; occultis, sed palam & armatum Populum Rom. hostes suos vlcisci: quæ gloria* subneçit autor, *ausum fuisse aquare se priscis imperatoribus, qui venenum in*

b Lib. 2. Pyrrhum regem vetuerant. prodiderantque. *b* Modo cōtra, videamus, quo pacto probetur T. Quintij Flaminij factum illud, cum legatus Populi Roma. ad regem Prusiam, ad quem confugerat Annibal, eius mortem artibus procurauit: quare T. Liuius in hæc aurea verba erumpit, *Mores quidem Populus Rom. quantum mutauerit, vel hic dies argumento erit: horum patres Pyrrho regi hosti armato exercitum in Italia habenti, ut à veneno caueret, prædixerunt, hi legatū consularem, qui autor esset Prusie per*

c Lib. 39. scelus occidendi hospitis, miserunt. *c* Plutarchus vero, quasi

quasi moleste ferens hanc Populo Roma. maculam iniustam esse, in Flaminium solum totam ingeniose detorquere videtur, inquit, Senatoribus eum improbatum fuisse, quod gloriam sperasset ex morte Annibalis, quem virum Romani ob clementiam, *tanquam inutilem senio, iamque deplumatam auem* dimiserant. *d* Sed obiciet nonnemo fortasse mihi exempla Sceuolæ, & Iudith. Cui respondeo, Sceuolæ casum discrepare ab eo, in quo sumus, cum priuatus ille hoc inceptum aggressus fuerit, non Reip. iussu, quam Mutius consilij sui participem non fecerat; petiit siquidem veniam abeundi, ne profugus videretur, potius quam animo significandi Reip. quid cogitaret: tantummodo, vt Tiberim tranare liceret, rogauit, nō prædæ causa, aut illatas ab hoste iniurias vindicandi gratia, sed, inquit ille, *maius, si Dii iuuant, in animo est facinus.* *e* Et reuera patet ex Liuij, Senatum Sceuolæ mentem ignorauisse, quanquā secus hanc historiam recitat Dio. *f* Idem in altero Iudith exemplo dicimus; nā vbi verbis omni pietate, atq; prudentia refertis, vt Betuliæ populū ob Olophernis ducis exercit⁹ Medorū regis obsidionem afflictissimū consolaretur, quid factura esset, nemini detexit, tantum dixit, *Vos autem nolo scrutemini actum meum, & vsq; dum renuntiem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum.* *g* Præterea hæc mea semper fuit sententia, vt sacra hæc exempla minime sint cum nostris comparanda, vtpote quæ altissimis mysteriis, & allegoriis referta cū cæteris, quæ factum

d Plut. in
Flaminio

e Lib. lib. 2.

f Lib. 5.

g cap. 2.

*h. S. Thom.
quæst. 104.
Art. 2. 2.*

tantummodo respiciunt, nullam habere consonantiam videantur. *h* Exemplum itaq; Mutij nondum relinquentes, addim⁹, ab aliis exemplis non minimum adhuc discrepare; nam cum militibus honestæ contra hostes fraudes concedatur, ad ipsos hostes pertinet cauere à peregrinis hominibus, qui ipsos cōueniunt; quam virtutem, siue cautionem exercere non potest ille, in quā familiaris, aut hospes veneno grassatur. Illud planū est, Cephionem Romanis valde improbatum fuisse, quod Viriatum, quamuis proditorem, hostemq; Reip. pecunia occidendum curauerit. Quod si exempla minus remota magis mouent, ad magnanimam illam Alphonsi regis Neapolitani, quam D. Rugerio Comiti Pallanzæ fecit, responsionem animum conuertamus: Obtulerat ille se, sua manu occisurū Regem Castellanum Alphonsi inimicum, Quod statim Rex iussit, vt neque animo & cogitatione conciperet, inquit, *Etiamsi totius mundi regnum consecuturus fuisset, nunquam se tantum scelus permissurum.* *i* Igitor fœdis huiusmodi, ac sceleratis modis nunquam vitæ principum insidiæ struendæ sunt, nisi velimus nos, in quibus Christianæ lux veritatis refulget, iis posthaberi, qui Ethnicismi tenebris obfessi, solo naturæ lumine ducebantur,

*i Panorm. de
d. d. & f. Al.
phonfi.*

FINIS LIBRI SECUNDI.

SCI.

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TV M,
LIBER TERTIVS.

*De summi Pontificis electione inanes esse
omnes discursus.*

DISCVRSVS I.

Plcherrimus præ cæteris videtur
discursus ille, quem paucis verbis
Tacitus, & comprehendit, dum *Lib. 3.*
rerum humanarum vicissitudi-
nem, cunctisque in negotiis ludi-
bria fortunæ admirans, inquit, fama, spe, venera-
tione potius omnes destinatos fuisse imperio (Claudiū
Cæsarem intelligit) quam quem futurum Principem
fortuna in occulto tenebat. Ex quibus haud raro
mihi

mihi admirationi maximæ fuerunt ij, qui affectibus ducti, siue suæ sagacitati nimium fidentes, de futuris Pontificibus aliquid se prævidere posse, sibi persuadent; naturalibus discursibus, ac rationibus modo alterum ad Sedem Pontificiam euehentes, modo alterum detrudentes: adeo ut futurum Pontificem digito ostendere, eiusq; nomen certo diuinare videantur. Videntur autem ij. primam ad consequendum Pontificatum dotem ætatem senilem requirere: frustra enim, aiunt, sperandum esse, ut alius, quam senex promoueatur, quia omnis alioquin senioribus Cardinalibus spes præcideretur, si minorem natu ad Pontificatum extolleret, quo ipso facto stultissimis stultiores essent. Quam tamen opinionem falsissimam esse, haud ita pridem ostenderunt Leo X. ad Pontificatum anno trigésimo septimo promotus. Bonifacius VIII. anno trigésimo quarto. Neq; Clemens VII. neq; Sixtus V. Pius III. Pius V. aliiq; adeo senes erant, cum Pontifices creati fuerunt, quin seniores ante se Cardinales, neq; meritis impares habuerint. Alij pro re explorata credunt, nunquam fore, ut Pontifex exterus creetur. Eoq; argumento nituntur, cum plures sint Itali Cardinales, quam transalpini, nunquam passuros, ut extra Italiam Pontificatus efferatur; cæteras prouincias suis Regibus, atq; Imperatoribus contentas esse debere, quasi res diuinæ secundum hominū mensuram gubernarentur. Quod quantum à veritate aberit, electio, quæ de Adriano VI. facta est, patefecit, qui non tantum exterus fuit, sed neq;

Italiam,

Italiam, neq; Romam vnquam viderat. Et Calixtus, & Alexander, qui tamen non mille abhinc annis Pontiff. fuerunt, Hispanos fuisse, nemo ignorat. Alij dicunt, Cardinales nobilissimis familiis ortos, & cōsanguineis illustres omnem Pontificatus spem abiicere posse, cum tamen meo tēpore Paulus III. & Paulus IV. nobilissimi fuerint, & Paulus IV. tot consanguineos habuit, vt in tota Italia, an altera viris, & principibus secundior familia reperiatur, quam Caraffarum familia sit, valde ambigam. Sed contra hos maioris momenti aliud militat, quia Clemens VII. non tantum nobilissimus fuit, sed etiam erat in patria, & in Etruriæ maxima parte (quamquam sub specioso, modestoq; pretextu) omnibus solutus legibus Princeps. Quoties illud ego audiui, postquam Pontificatus è manu Cassinensium monachorū ereptus fuerit, nunquam amplius fore, vt seculares presbyteri monachos promoueant? Et quamquam euenerat, vt Sixtus IV. & Pius V. religiosi fuerint; mox assererebatur, nunquā nos, neq; nepotes nostros similem vnquam electionem visuros. Et nihilominus hoc anno, in tanto Cardinalium numero, qui quatuor, & sexaginta fuerunt, vno, atq; altero monacho, consensit Deus Opt. Max. vt Frater Felix Perretus ordinis minorum Conuentualium ad Pontificatum sublatus sit. Adeo vt neque iuniores, neque aduenæ, neque illustres, neque monachi, prout exempla dicta demonstrant, ab illo summæ dignitatis fastigio arceantur. Dicunt nonnulli, nunquam aliquem summæ

summæ feueritatis virum Pontificem creatum iri : tamen feueriffimus existimabatur Pius V. Item à Pontificio culmine homines liberæ, apertæq; naturæ vulgi vocibus expelluntur : at tamen apertiffimi animi fuit Iulius III. Non admittunt animi ferocis, & militaris viros; tamen ferociffimus fuit Iulius II. Quamobrem vere concludendum est, etiamsi omnes arbitratu suo ratiocinentur, & ipsimet Cardinales incredibili animorum anxietate ambient Pontificatum, promotionem illam omni ex parte diuinum opus esse. Quod si aliquando sanctiffimam illam Sedem obtinuerunt, qui omnes probitatis, atque sanctitatis numeros non expleuerunt, permisit id olim Deus, quo nostras iniquitates plecteretur, quoque impatientiam nostram, fortitudinemque exerceret, aut aliis de causis mortalium oculis minime cognitis, atque exploratis.

Remedia morbis, siue delictis publicis graviora esse non debere.

DISCVRSVS II.

PRima egregij medici virtus est, ægotantis hominis morbum cognoscere : altera recte applicare (vt inquit ipsi) actiua passiuis, morbumque sine vllis erroribus curare. Nam si remedia inualida sint, morbus minime sanatur, si nimis vehementia, atque grauantia, occidit hominem, nedum morbum expellit. Eodem pacto vir politicus, cuius munus est animi, perinde

¶ ut medici corporis morbos, curare, opportuna
 conquirat remedia, vt feruatis honestatis ter-
 minis, atque proportionē peccata ciuitatis cor-
 rigit. Quade re Magnus Pompeius reprehē-
 ditur, quod, electus tercio suo consulatu Cen-
 sor, fuerit *grauior remediis, quam delicta erant.* *a a Tac. l. 3.*
 Cum legiones Germanicę post seditionem reos
 occidere decreuissent, idque maxima crudeli-
 tate effecissent, Tacitus *trucia* illa castra appel-
 lat, *non minus asperitate remedijs, quam sceleris memo-*
ria. *b* Et Germanicus castra ingressus, iussit, vt *b Lib. pr.*
 cadauera comburerentur, abhorrrens à dicto
 scelere, & *non medicinam illud plurimis cum lachry-*
mis, sed cladem appellans. *c* Ex quibus exemplis do- *c Ibidem.*
 cumentum illud elici posse videtur, nempe ca-
 uendum esse, ne remedia grauiora sint morbis.
 Quemadmodum Felix Palestinę Præses intem-
 pestiuis remediis delicta similiter accendebat.
d Et Liuius in tumultibus Manlij, *remedijs grauior-* *d Lib. 12.*
ibus concitatam fuisse seditionem, recenset. *e* Pru- *e Lib. 6.*
 dens, notatuq; dignissima est consultatio, quam
 T. Quinctius Flaminius Corinthi coram lega-
 tis omnium Græciæ rerump. habuit: fatebatur
 enim, non ignorare, si sine excidio Lacedæmo-
 nis fieri potuisset, nullam pacis cum Tyranno
 Nabide mentionem admittendam esse. Verum
 cum ipse non aliter, quam cum excidio Sparta-
 nę ciuitatis opprimi possit, satius visum esse, ty-
 rannum debilitatum, totisq; viribus ad nocen-
 dum cuiquam ei ademptis, relinqui, quam *inter*
mori vehementioribus quam quę pati possent, remedijs
ciuitatem sinere, in ipsa vindicta libertatis perituram. *f f Lib. 34.*

Sano

Sano itaq; consilio omnes populi toto orbe terrarum meretrices è ciuitatibus suis minime abigendas esse, putauerunt, perpendentes, hoc remedium, quamquam per se saluberrimum, pariturum (si humana fragilitas respiciatur) adulteria, incestus, stupra, aliosq; concubitus sordidiores, & illicitos magis, quam meretricum, unde remedium grauius morbo euaderet. Quodque spectat ad hoc luxuriæ crimen, considerantes prisci Romani, præter consuetam meretricum libidinem, non infrequenter accidere, vt etiam nobiles matronæ inhonestæ comperirentur, quo casu pœnæ grauissimæ subiacebant, optimum remedium putauerunt, vt impudicas inhonestarent, ipsas cogendo, vt ore suo flagitium confiterentur. Verum quia corruptis in dies magis moribus matronæ hanc libidinum professionem contemnebant, aliam tulerunt legem, quia cauebatur, cuicumq; auus, aut pater, aut maritus eques Rom. fuisset, careret culpæ profitendæ beneficio, g hoc est, artem meretriciam impune exercere ne permetterentur. Proinde videre mihi videor, nonnullis morbis vnicum esse remedium remedia omittere, nonnullis dedecus, nonnullis pœnam præfigere. Quoniam vero neque possum, neque me decet, vt quasi legislator criminibus pœnas præscribam, sufficiet mihi exemplorum varietate legentium mentem ad ea, quæ iis casibus conducunt, aperire. Quod autem omittere remedia optimum aliquando sit remedium, tunc autor patefacit, cum Tiberij principatu Romanis luxu corruptissimis,

6 Tat. lib. i.

ptissimis, de sumptuaria lege instauranda agi-
 tatum est. Cum enim quibusdam videretur,
 mediocria remedia non suffectura, Tiberio in-
 tegrum negotium relatum fuit, qui, sæpe apud
 se pensitato, an coerceri tam profusæ cupidi-
 nes possent, *num coercitio plus damni in remp. fer-*
ret, quam indecorum attrectare, quod non obtineretur,
vel retentum ignominiam & infamiam virorum illu-
strium posceret, postremo literas ad Senatum
 composuit, quibus scripsit, *Si secum antea Aedi-*
les consiliū habuissent, nescire se, an suasurus fuerit,
omittere potius praua lida, & adulta vitia, quam hoc
adsequi, vt palam fieret, quibus vitis impares ciui-
tas Romana esset. *h* Proinde Cato, melius esse, in- *h Lib. 3.*
 quiebat, *improbū hominē non accusare, quam*
prauaricari. *i* Medici quædam tempora distin- *i Lin. 34.*
 guunt, quibus propter caloris aut frigoris ex-
 cessum, ægrotis pharmaca non porrigunt: ita
 in morbis ciuilibus quædam sunt tempora, qui-
 bus remedia prætermittenda. Ideo I. Cæsar Ro-
 scillo & Ego fratribus Gallis deficientibus, non
 esse tempus illud animaduersionis existimans,
 rem distulit totam. *k* Et alibi de Senonibus *k Lib. pr. de*
 loquens, precibus Eduorum illis ideo dat ve- *bell. cin.*
 niam, excusationemque accipit, quod æstiuum
 tempus instantis belli, non quæstionis esse arbi-
 trabatur. *l* Similiter aliquando necesse est, quo *l Lib. 6. de*
 asperiora remedia deuentur, dedecoris pœ- *bell. Gall.*
 nam populis proponere, ac minari; quam pœ-
 nam pleriq; vtiliorem ferro compererunt. Ideo
 inter Ægyptiacas leges hæc potissimum obser-
 uabatur, vt contumaces, & ij, qui militiam
 deser-

deferuissent, nequaquam occiderentur, sed tale dedecus subirent, ut cum illud eluere, nisi vir-
tute, non possent, ad difficilima quæque se ob-
iectarent, ut amissum honorem reciperent. *m* Et
quidam populi, apud quos fœminæ humore
melancholico agitatæ se suspendebant, nullum
putauerunt melius remedium, quam ut nudas
illas suspenderent, quo cæteræ turpi nuditatis
illius spectaculo deterrerentur. Non igitur sem-
per capitis damnatio, sicuti nonnulli putant,
utile remedium est, imo aut asperius, aut debi-
lius, quam morbus ipse, cui applicatur, aliquan-
do deprehenditur. Quare alibi videbimus, quo
pacto Augustus Liuiæ vxoris consilium sequens,
neminem interficiendo, aduersus ingruentia
mala pleraque se tueatur. *n* Et superius osten-
sum fuit, egregium esse illud remedium, ubi
plurimi noxii sunt, non in omnes inquirere, *o*
etiam si de seruis iudicatum fuerit, optimum ef-
se remediū, omnes quæstioni subicere, quam-
uis pauci deliquissent. *p* Et nihilominus in ciui-
tatibus quædam inualescunt, & eo prouehun-
tur, ut inusitata remedia arripienda sint, quem-
admodum de Vrbe Roma L. Quinctius dice-
bat, non videri sibi eam tali modo egrotantem,
ut remediis cōsuetis ad sanitatem redigi queat.
q Similis fuit Claudii Neronis vox, cum in ver-
ba illa erupit, *Non esse eum reip. statum, ut ordina-*
riis consiliis deberet, aut posset gubernari, unde duces
intra fines prouinciarum sese continerent, ea
tantum bella, quæ Senatus mandauisset, exe-
quentes. *r* Ex quo concluditur, ne princeps er-
ret

*m Diodor.
Sic. l. pr.*

*n Lib. 15.
disc. 7.
o Lib. 2.
disc. 8.*

p Lib. 14.

q Liu. lib. 2.

r Lib. 17.

ret in remediis adhibendis, maximam ei competere ipsorum cognitionē, ne ipsis debilibus, nimiumve rigidis morbos magis nutriet quam curret. Et quod ad remediōrum qualitatem pertinet, quomodo in agro Hydruntino phalangie moribus occurratur, non abs re fuerit explicare, finemq; imponam dissertationi. Iacet agrotans ex phalangiae morfu (morsus autem inuisibilis est) instar cadaueris, nisi q; oculos faciemque, instar ignis, inflammātam habet, cui cum per plurima experimenta sciatur, purgationes, & medicōrum quascunq; medicinas nihil prodesse, aduenit fistulator quispiam, qui fistulam sonans, agrotantis motum obseruat, ipsumque forte immobilē videns, sonitus mutat, quousq; aspicit cum manibus, tum pedibus extremitates digitorum moueri: vnde coniecturam capiens, hunc esse morbo respōdentem sonitum illum eundem, & non alium festinanter continuat: quō miser ille, tanquam horribili vinculo solutus, pedes, mox brachia, deinceps corpus totum mouet, deq; lecto se cum impetu proiciens, perinde atq; mille illū diaboli obsideant, rotas dies saltando, posterisq; diebus multis idē efficiendo, & saepe quinque aut sex fistulatores quotidie defatigando, utpote qui tanquam adiutores secum saltant, nunquam cessat, donec digesto veneno pristinam valerudinē recuperauerit. Curet itaq; charitas optimi principis, vt sonitum grauib; subditorum morbis honesta proportionē respondentem inueniat, quō resp. quam fortasse per iniuriam fuit ipse agrotare,

sanct. Vel quia (vt est humani generis imbecillitas) eadem resp. ex se ipsa languet, ipse princeps, qui à Deo dux, & pastor gregis humani electus est, sit etiam medicus ille, qui ferro, igne, laqueo, aut mansuetioribus instrumentis populorum abigat, & curet infirmitates.

*Ministros per gradus promoueri debere,
non per saltum.*

DISCVRSVS III.

SI antiquorum militiam tantopere à scriptoribus celebratam oculis inspicere possemus, quod ij præstantes adeo duces euaserint, nihil quidquam miraremur. Diximus superius, quale sit principum filiorum gymnasium, nunc adnecto Tiberium Cæsarem, qui cuncta nutu suo gubernabat, nepotes gradatim ad officia promouere consueuisse. Proinde filium Germanicum Neronem iam ingressum iuuentam patribus in Senatu commendauit, vt quinquennio maturius, quam per leges, Quæsturam peteret, allegabatque petente Augusto idem sibi, Drusoque fratri decretum fuisse: subdit autor, non dubitare se, quin defuerint, qui eiusmodi preces occulti fluderent; quemadmodum etiam Augustum irrisum fuisse, verisimile est, innuens, cum fuerit in amborum potestate quilibet iubere, & exequi, ab huiusmodi rogationibus eos abstinere potuisse: attamen hac (addit) initia fastigij Cæsaris erant. a Agrippina, cum se magis minabunda, quam pauca, à criminibus, quæ sibi contra filium imputabantur, expurgat,

purgat, hanc quasi gradatiam promotionē excellenter manifestat, dum Neroni exprobrat, ei materna industria dignitatem proconsularem delatam, & designatum Consulem esse, & *cetera adipiscendo imperio.* *b* Cum Liuius de Rom. ducibus, qui sese Alexandro, si forte Italiam aggressus fuisset, obiecissent, mentionem facit, vnde etiam eos recenset: at si quot essent Alexandri duces, disquireremus, dubio procul nihilo minore numerum comperiremus. Volebat quidem Marchio Vasti, pater Marchionis illius, qui modo in Belgio militat, aliquē ex principibus Neapolitanis secum habere, vt ad militarem scientiam promoueret, eoq; pacto supremum ducis munus inter suos populares cōseruaret, sed antequam diem extremum clauderet, desperauit hac de re, dicitans, *Neapolitanos prius Colonellos esse velle, quam milites, prius Generales quam Colonellos.* Et Q. Fab. Maxim⁹ satis clare docuit, in maximis imperij necessitatib. ad homines virtute præstantes confugiendum esse, dum obstitit, opposuitq; sese, ne T. Ottacillius, qui tamen neptem ex sorore uxorem habebat, Consul crearetur, *quia imparem eum, neq; talem, qui Annibali opponi posset, putabat.* *c* Notat Liuius 545. creatos fuisse Cons. *c* *Liui lib. 24.* L. Victurium Philonem, P. Licinium Crassum, ex quib. Crassus, cum antea nunquam Consul, prætorve fuisset, ab ædilitate ad censuram peruenerat; nihilominus propter Victurij mortem magistratum irritum fuisse, quia Licinius sese ab eo abdicauerat, *d* quasi oīa infelicititer euenissent, quia, q̄ seruanda erant, intermissa fuerunt. *d* *Lib. 7.*

Neq; minimi fuerunt strepitus, & oppugnationes, quas M. Furius, & M. Curius Tiubb. plebis interposuerant, ideo quia T. Quinctius Flaminius ex quæstura ad consulatum pertingere adspirabat: *iam*, inquebant, *adilitatem, præturamq;* fastidiri, *nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare.* e Qui conatus quanquã irritus fuit, nihil tamen obstat, quin iustissimis de causis id attentauerint. Neq; negligenda est contentio, quæ inter L. Portium Licinium Consulem & Q. Fulvium Flaccum est. Is, quia ædilis designatus fuerat, præturam petebat, cui Consul sese opponens, allegabat, nullo in ciuitate libera ferendo exemplo deberi à designato ædile præturam peti: resque eo processit, vt sententia Consulis obtineret. f Verum in militaribus muneribus, dum viguit disciplina, quia multum referebat, ne errores committerentur, diligentior ratio habebatur. Vnde Festus scripsit, Martem Graduum dictum fuisse, propterea quod gradatim, & per ordinem militaria officia distribuenda sint. Hinc Rufus *diu manipularis, dein Centurio, mox castris præfectus.* g Vnde fiebat, vt cum dux quid ipsemet passus esset, non ignoraret, sciret etiam, quousque miles, quem regebat, pati deberet aut posset. Idcirco inter militares gradus militum promotio opus magis diuinum, quam humanum habitum fuit, non modo quia gradatim promouebantur, sed etiam quia modus, qui obseruabatur, plane mirificus & singularis erat.

• Lib. 31.

f Lib. 29.

g Tac. l. 1.

erat. Quandoquidem cum vnaquæq; legio decem cohortibus contineretur, si, verbi gratia, contingebat, vt aliquis primæ cohortis miles ad gradum aliquem promoueri posset, non ad primam ipsam, sed ad decimam cohortem promouebantur, quemadmodum similiter, si contingebat ad maiorem gradum in decima cohorte aliquem promoueri debere, in alia honorem obtinebat, & sic deinceps, donec auctis stipendiis ad primam reuerteretur. Idcirco Vegetius inquit, primi pili centurionē, postquam diuersis quasi scholis singulas cohortes circumiuerat, tandem in prima primatum cōsequebatur, unde vniuersæ legioni commoda contingebāt innumerabilia. *h* Locus hic fortasse obscurus, nisi *h* Lib. 2. c. 21. quibus noti sunt ordines, quos militia Romana tuebatur, illustratur quodam T. Liuij loco, vbi cum Sp. Ligustinus rationē reddere teneret gradus, quos in militia obrinuerat, ob oculos magna ex parte ponit, quo pacto id fieri consueuerit. Quod silentio inuoluendum non est, Miles, inquit, factus sum P. Sulpitio C. Aurelio Coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippum Regem: tertio anno virtutis causa decimū ordinem hastatum assignauit Consul F. aminius. Non me latet, primum hastatum in secūda cohorte esse centum militum, secundum vero esse centum quinquaginta militum, sed qua proportionē deberem gradatim ad decimum hastatum promotionem applicare, non video. Neque bene exploratum habeo, an ibi denotare velit, se decurionem creatum

Neq; minimi fuerunt strepitus, & oppugnationes, quas M. Furius, & M. Curius Tibb. plebis interposuerant, ideo quia T. Quinctius Flaminius ex quaestura ad consulatum pertingere adspirabat: iam, inquebant, *adilitatem, praturamq; fastidiri, nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad Consulatum, sed trans-*

e Lib. 31.

scendendo media, summa inis continuare. e Qui conatus quanquā irritus fuit, nihil tamen obstat, quin iustissimis de causis id attentauerint. Neq; negligenda est contentio, quæ inter L. Portium Licinium Consulem & Q. Fulvium Flaccum est. Is, quia ædilis designatus fuerat, praturam petebat, cui Consul sese opponens, allegabat, nullo in ciuitate libera ferendo exemplo deberi à designato ædile praturam peti: resque eo

f Lib. 29.

processit, vt sententia Consulis obtineret. f Verum in militaribus muneribus, dum viguit disciplina, quia multum referebat, ne errores committerentur, diligentior ratio habebatur. Vnde Festus scripsit, Martem Graduum dictum fuisse, propterea quod gradatim, & per ordinem militaria officia distribuenda sint. Hinc Rufus *diu manipularis, dein Centurio, mox castris prefectus.* g Vnde fiebat, vt cum dux quid ipse-

g Tac. l. 2.

met passus esset, non ignoraret, sciret etiam, quousque miles, quem regebat, pati deberet aut posset. Idcirco inter militares gradus militum promotio opus magis diuinum, quam humanum habitum fuit, non modo quia gradatim promouebantur, sed etiam quia modus, qui obseruabatur, plane mirificus & singularis

erat.

erat. Quandoquidem cum vnaquæq; legio decem cohortibus contineretur, si, verbi gratia, contingebat, vt aliquis primæ cohortis miles ad gradum aliquem promoueri posset, non ad primam ipsam, sed ad decimam cohortem promotebantur, quemadmodum similiter, si contingebat ad maiorem gradum in decima cohorte aliquem promoueri debere, in alia honorem obtinebat, & sic deinceps, donec auctis stipendiis ad primam reuerteretur. Idcirco Vegetius inquit, primi pili centurionē, postquam diuersis quasi scholis singulas cohortes circumiuerat, tandem in prima primatum cōsequebatur, vnde vniuersæ legioni commoda contingebāt innumerabilia. *b* Locus hic fortasse obscurus, nisi *b* Lib. 2. c. 21.

quibus noti sunt ordines, quos militia Romana tuebatur, illustratur quodam T. Liuij loco, vbi cum Sp. Ligustinus rationē reddere teneret gradus, quos in militia obrinuerat, ob oculos magna ex parte ponit, quo pacto id fieri consueuerit. Quod silentio inuoluendum non est, Miles, inquit, *factus sum P. Sulpitio C. Aurelio Coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippum Regem: tertio anno virtutis causa decimū ordinem hastatum assignauit Consul F aminius.* Non me latet, primum hastatum in secūda cohorte esse centum militum, secundum vero esse centum quinquaginta militum, sed qua proportionē deberem gradatim ad decimum hastatum promotionem applicare, non video. Neque bene exploratum habeo, an ibi denotare velit, se decurionem creatum

K 3 fuisse,

fuisse, hoc est, decem militibus præpositum, quem, inquit Vegetius, suis temporibus vocatum fuisse, *contubernij præfectum*. Verum ulterius procedens idem Ligustinus ostendit, quo pacto deniæto Philippo, in Italiam reuersus, M. Porcio Cos. in Hispaniam profectus sit, quod fuit anno 559. à quo creatus fuit primus hastatus prioris centuriæ. Iam diximus, quis fuerit primus hastatus, sed quid primæ centuriæ hastatus importeret, ignoto. Tercio iterum voluntarij milites facti est in eo exercitu, qui aduersus Ætolos, & Antiochum Regem est missus, vbi à M. Acilio eidem primus princeps prioris centuriæ est assignatus, qui regebat sesquicenturiam, hoc est, pedites centum quinquaginta. Quæ dignitas forte maior erat quàm primi hastati, & quam ducentos habere pedites in secunda centuria: Reportatus in Italiam bina stipendia emeruit. Anno 575. in Hispaniam cum I. Flacco iterumque cum Sempronio Graccho profectus est: A Flacco virtutis causa ex puincia ad triumphum deductus est: A Tib. Graccho quater intra paucos annos primum pilum duxit. Hic gradus nō modo ob aquilæ custodiam dabatur, sed quadringentos pedites in principis regebat. Demum postquam sex ciuitas coronas se meruisse, quater, & tricies ab Imperatoribus donatum esse, & stipendia annua viginti duo in exercitu emerita habere, narrauit, anno 583. à tribunis primæ legionis maior annis quinquaginta primipilus creatus fuit. *m* Igitur principes munera per gradus, non per saltus distribuunt: quo pacto dum

cum seminarium eiusmodi excitabunt, quorum opera & virtute hostes, nēdum non time-re, sed etiam contemnere poterunt.

*Vnde potentiorum voluntates adeo mobiles sint,
ut perraro aulica vita periodus eodem
favore ad finem usque per-
seueret.*

DISCVRSVS IV.

CRispus Sallustius, Sallustij illius celeberrimi rerum Romanarum scriptoris ex sorore nepos, maximo vsus est favore Imperatoris Tiberij, quamvis extremis vitæ temporibus, quemadmodum etiam Mecænati cum Augusto acciderat, gratia hæc diminuta fuerit, ut inquit Tacitus. *fato potentia raro sempiterna.* ^{a Lib. 3.} Cuius rei rationem inquirēs autor, id fortasse euenire diuinans, *an satias*, inquit, *capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est, quod cupiant.* Neque dubitandum est, quin id omnino verum sit, hoc est, fore, ut qui aliquando in præsens favore principum vtuntur, tandem odio aut contemptui habeantur: Sed nos primo id exemplis, deinde ratione probabim⁹. Scianus, qui omnium maximum Tiberij fauorem nactus erat, cui censuere patres effigiem, quæ apud theatrum Pompeij locaretur, ^{b præ Lib. 3.} ceptus lapsus est, atq; adeo lapsus, ut aulicis perpetuum esse debeat documentū, ne dominorū auræ nimium confidant. ^{c Lib. 5.} Nam iis, cum primum ^c te in altum sustulerint, nihil aliud reliquum esse

videtur, nisi vt, quando cunq; liber, te detrudât,
agantq; præcipitem: Alexandro Magno nemo
Clyro charior extitit, quem tamē manibus suis

*d Plut. in A-
lex.*

occidit. *d* Honores, quos Seiano populus Rom.
Tiberij consensu detulit, propemodum infiniti
fuerunt: sed illis, quos voluntate Assueri Aman
consecutus est, maiores minime extiterūt. *e* Cu-

e Esther. c. 3.

ius tamen gloria in cruce quinquaginta cubito-
rum altitudinis finita est. Neq; dici potest, Plau-
tium summam apud Seuerum gratiā non in-
uenisse, veruntamen ita se gessit, vt Seuerus pas-
sus fuerit, eum coram se occidi, & ex fenestra in

*f Herodia-
nus lib. 7.*

viam conspiciendū populo proijci. *f* Si ad pro-
ximiora nostris tempora animū aduertimus,
fauores, quos Iohannes Arragoniæ Rex Aluaro
de Luna impertiit, nō sine admiratione memo-
ria recolimus. Nam Rex pluris illum, quam nō-
nullos sanguine suo regio oriundos fecit: pro
ipso discordiis, bellisq; toti regno, suæq; saluti
periculosus se subiecit: ipsum diuitiis immode-
ratis cumulauit, dignitatibus & prærogatiuis
cohonestauit: nunquam delatoribus, qui ipsum
accusarent, aures præbuit: deniq; tamen carce-
ribus mancipatum publice ipsum Bargi capite
damnauit. Temporibus fere nostris, vt refert
Guicciardinus, Cardinalis Eboracensis memo-
rabile, quid possit in aulis principum fortuna,
inuidiaque, exemplum dedit. Nam ab Henri-
co VIII. Angliæ Rege ingenti autoritate do-
natus, in eum statum deuenit, vt ereptis illi pe-
cuniis, supellectile ditissima, redditibus Eccle-
siasticis (præter minimā quandam portionem)

cum

cum paucis familiaribus in Episcopatum suum fuerit relegatus; deinde iterum ob alia indicia in ius vocatus, secundo die infirmitatis suæ, dum ad Curiam tenderet, infelicitèr occubuit.

g Descendamus etiam ad tempora, locaq; pau- g Lib. 19.

lo viciniore. Magnus Dux Etruriæ Franciscus ex tota ditione sua Mondragonem, olim sibi charissimum, maximæq; existimationis hominem expulit. Ergo nihil verius est, quam vt rarissime ij, quos magni principes beneuolentia complectuntur, in finem vsque eodem statu perfruantur. Cuius rei plurimæ possunt esse causæ, inter

quas vniuersalis est consuetudo fortunæ mutatio: Quæ nonnullis à principio ad finem vsque prospera est, nonnullis semper item aduersa: accidit etiam, vt cum aduersa principio fuerit, mox lata atq; secunda fiat: nonnullis vero læta principio, demum infauista ac turbida euadit. Proinde pulcherrima sunt ea verba, quæ Pompeius Cornelix vxori post Pharsalicum cõflictum dixit: *Fortunam perseuerantius illum expectauisse, quam*

sui moris esset, h adeo vt mirandum non sit, si gratia principum suorum per diu feliciter vsi aulici, b Plut. in
Pomp.

tandem fauoris eorum aura immutata, fortunæ mutationem experiantur. Quod si dux, & miles pèrsepe in bello profugatur, si nauta mari naufragatur, si edificator sæpenumero ex ædificio ruit: quid mirum fuerit, si aulici in tempestuoso aulæ pelago aliquando naufragium patiãtur. Pleriq; fauorem amittunt, & ruunt in aula, cum fundamenta illa, quibus nitebatur fauor, sublata sunt. Hæc autem fundamenta multa di-

uersaq; possunt esse, quia plurimæ, diuersæque sunt rationes, quibus ad aliquem amore prosequendum impellimur. Cui similitudini autor accommodat Plancinæ Pisonis vxoris exemplum: quæ Germanici venenati suspecta, ob amorem Liniz nō minus, quam propter odium, quod ei cū Agrippina intercedebat, vinere permissa est. at postquā hæ mortuæ fuerunt, amore odioq; illarum, quibus vita Plancinæ innitebatur, sublatis, Plancina debitas luit pœnas, & sic ut inquit autor, *vt odium & gratia desiere, ius valuit.*

Lib. 5. Preterea in plerisq; cessat definitq; fauor, quia eius (vt M. Dux Etruriæ dictabat) naturæ sunt, vt neq; Arno expleantur: quemadmodū simile huic fuit Antipatri dictum de Demade. Quamobrem cum gratiæ pro meritis sufficientes nunquam sibi impertiri videantur, aduersus dominos arrogantiz vitio inficiuntur, & contumaci quodam silentio quæcunq; obsequia præstiterunt, perpetuo exprobrare videntur: quo principib. nihil molestius est, neq; frequenter id sine ratione, cum ab ipsis iisdem, dum famulis vtuntur, bene merendi tota ratio pendeat. Ludouicus XI. Galliz Rex, dum ad hanc rem illum auctoris locum citaret *grauiorum facinorum ministros*

Lib. 14. *quasi exprobrantes aspici,* & ad Cominæum conuersus dixit, nihil felicius aulico homini cōtingere posse, quam cum princeps in eum aliquod insigne beneficium contulerit, quod idem aulicus parum promeritus sit, nam eo collato beneficio princeps ipse magis alligatur, quā si aulicus diuturna quæq; obsequia præstitisset: ideo quia natura-

turaliter princeps maiori illos complectitur amore, qui eidem plurima debent, quam contra, quib. ipse. Sed quid necesse est, causas cur principum fauor, & aura flaccescat, inquirere, cum eæ innumeræ sint, cumq; eædem possint tam famulantis, quã principis culpa procedere. Operæ precium esset, quibus artibus hic se opulus euitādus esset, ostendere, sed inter cetera nullam ipse video potiozem, quam philautiam excutere, atq; ita sibi persuadere, non virtutum, nō industriæ meritis ullis hanc fortunam quæsitā esse, sed solo nutu diuino, qui in animis principū, dum ij te primo adspexerunt, illam erga te propensionem excitauit. Quod non ex me, sed ex sacris antiquorum Iudæorum literis depromo, qui cum aliquem charum principi significant, ea verba, quæ semper plurimi feci, proferunt, *Inuenit gratiam in oculis eius.* Quæ Dei prouidentia, si constanter ab aulico crederetur, necessario eueniret, non modo vt ipse erga dominum suum modeste se gereret, deq; se non superbe sentiret, Deo acceptā totam fortunam referens, sed alienorum malorum miserens, libentius aulicorum nānias ob ingratitudinem aulicorum mitigaret. Quo casu te ita mansuetū, animiq; compositi aspiciens princeps, nunquā tibi irascetur, itemq; aula, cū te suum videat deprecatorem, intercessorēq;, tibi omnia bene volet, vtilitatēq; tuam promouebit, nedū non impediet, & propter tuorum operum conscientiam timoris expers latissimos annos transiges. Hæc ad tuendā atq; conseruandā principum gratiam plurimum

num proficiunt: Hanc autem amittere (modo ne ruas, & in præceps labaris) infelicitati non est tribuendum, quia extremitas annorum aliquod laborum leuamen, imo & animi corporisque tranquillitatem requirit: proinde Similis, qui sub Adriano Imperatore maximos honores adeptus est, ad priuatam vitam sponte sua reuersus, negotiorum vacationem cum obtinuisset, sepulchro suo iussi inscribi, *Hic iacet Similis, cuius quidem atas multorum annorum fuit, ceterum septem*

Idio in Adr. annos vixit. I Verum si in longe maiori fortuna

Sylla dictaturam deposuit; si Diocletianus tanquam onus grauissimum, imperium ultro abiecit, idemque, ut Collega eius Hercules faceret, suasset. *m* Si temporibus nostris Carolus V. & viribus & virtute priscis Imperatoribus minime inferior, vitam non tantum priuatam, sed pene monasticam, tot filio regnis relictis, amplexatus est: nonne quius priuatus homo eximie felicitari, fortunæq; tribuere debet, si absq; præcipiti herilis gratiæ iactura, cum ad priuatum otium redactum esse contigerit? Imo quemadmodum Socrates senectuti gratias habebat, quod ipsum ab horrendis, turpibusq; libidinû monstribus exemisset; sic sapiens aulicus principi suo gratias agere vel maximas deberet, quod illû è syribus arque innumeris aulicæ vitæ scopulis eripuerit, quodq; exuberantē illam aurâ tunc moderatus fuerit, cû portui salutis propinquo, & senectutis ætatem prospicienti, non amplius ventis impellentibus, etiamsi prosperis ac benignis, sed magis malacia auræq; remissione opus erat.

Nen

*m Eutrop.
lib. 9.*

Non decere propter minutas quasque res principibus molestiam faceſſere.

DISCVRSVS V.

ILlorum Principum, qui multos perpetiuntur labores, neque ſciunt ſe imperandi labyrinthis facile explicare, magis bona volũtas, quam virtus laudanda eſt: idque duplici de cauſa, altera, quoniam, qui bene attem ſuam norunt, iplius artis opera ſine difficultate peragunt; altera, quia principibus nõ eſt propter minimas res exhibenda moleſtia. Alterius rei ſingularẽ præbuit exemplũ I. Cæſar, qui bello Africano cum equites. peditesque ſuos, quo pacto ſiſtere ſe locis, quo receptui canere, pugnae ſeſe offerre promptiſſimos, & ſine impedimentis, tricisve vllis militaria munia adimplere, monuiſſet: refert Hircius ſiue Oppius, hæc ab ipſo Cæſare nõ coram facta fuiſſe in vallis, ſed vt militaris artis peritiſſimum decebat, per nuntios ſub pellibus manentem, executum fuiſſe, aliisq; quod peragendum erat, mandauiffe. *a Lib. pr. de bell Afr.* Rurſus habentur Tiberij verba, quibus, cum Capreis degeret, ad Senatum epistolam ſcripſit, qua Senatores arguebat, *quod cuncta curarum ad principem reiicerent.* *b Tac lib. 3.* Iſtud enim nihil eſt aliud, quam cuncta confundere, & iubere manui, vt pedis officium ipſa exequatur: vnde negotia impedimentis adiunctis, difficiliora euadunt, quia melius manibus, quam pedibus quiſq; ambulat. Principes perinde atque artifices eſſe videntur, qui ſuæ materiam, & inſtrumenta

menta artis præ manibus habent, lapides, cæ-
 menta, ferramenta, & huiusmodi cætera: quæ
 modo acutiora, modo latiora, modo breuiora
 reddunt, iisq; eas formas tradunt, quæ opificio
 absoluendo cōducunt. Quod si instrumēta elo-
 qui possent, simulq; ea, quæ sibi dicerentur, in-
 telligere, putabimusne, cū aduersusea magis la-
 picida irasci debeat, vt malit irasci lapidi, quod
 durus nimium sit, an scalp pro, malleo, subulæve,
 quod obtusa sint, neq; suum munus expleant?
 Certe nisi insaniret artifex, non lapidi, cuius na-
 tura est, vt durus sit, sed scalpello subulæve, quia
 suas partes non exquerentur, excandesceret:
 Eiusdē modi princeps est, cui dubio procul po-
 pulus, vt artificis materia, subicitur; sed nutibus;
 & per ministros, quibus ipse tanquā instrumen-
 tis, immediate vtitur, eum gubernat. Igitur nul-
 la principi cura maior incumbit, quam vt ipsos
 ministros curet, neque enim Iohannis aut Petri
 querimonias audire ipsum decet, cū ij ministros
 adire possint, nisi fortasse ipsos ministros accu-
 sarent; ideoq; alibi diximus, veram principum
 artem esse homines cognoscere. Quia si bene
 princeps semel elegerit, iam omni cura solutus
 est: ad hoc Tiberius respexit, cum in Senatu di-
 cens, se neq; ædilis, neq; prætoris, neq; consulis
 personas sustinere, subdit, *maius aliquid & excel-*
sus à principe postulari. Nam princeps propter
 maiora conueniendus est, quam si verbi gratia
 de re æconomica agendum sit, non quia hæ cu-
 ræ ad Reip. salutem non spectent, sed quia ad
 eos magistratus pertinent, quorum humeris id
 pon-

c Lib. 13. disc.

5.

d Lib. 3.

ponderis commendatur. Neq; enim principum virorum vitæ ad alium finem, quã ad nostri exemplum, perscriptæ fuerunt, vel quo peccata, quæ ipsi commiserunt, euitemus, vel vt egregia opera, quæ fecerunt, imitemur. De Themistocle scribit Plutarchus, solitum illum fuisse dicere, quemadmodũ nauis Salaminia (dicetur clarius hodierno vocabulo quasi Venerus Bucen- taurus) non propter minimos vsus educebatur, sed tantummodo ad principes excipiendos, similesq; solemnitates, sic Atheniensium Remp. opera eius non nisi in summis difficultatibus, & causis illustribus, non propter minutas quasque res vti solere. *equod apophthegma abibi Pe- e in polit.* ricli attribuitur. *f* Neq; id sine ratione cõtingit: *f in Pericle* non quia maximos viros, cum opus est, rerum etiam mediocrium functio dedeceat, sed quia dum in rebus minutis curandis tempus disperditur, eæ, quæ maioris momenti sunt, per incuriam negliguntur: quemadmodũ Ioannes sculptor Bononiensis querebatur, quod cum Deus ipsum creauisset, vt colossos, ingentesq; machinas sculperet, Magnus dux Franciscus eo (ita requirente occasione) in auiculis, pisciculis, laceratis, & eiusmodi minutis animalculis sculpendis nunquã non vteretur: Quo tẽdio M. Dux Ferdinandus illum liberauit, dum in sculpenda nobilissima M. Ducis Cõsmi statua ipsius ingeniũ occupat. Principes, dum negotiorum curam ministris deferunt, citra dubitationem odio illo, quo alioqui premerentur, si omnium autores apparerent, sese exonerant, Quod ego non
ob

ob id tantum suggero , quia debeant principes inuidiam & obrectationem , quibus iustitiæ administratio coniungitur , effugere , sed etiam quo , dum se tanquam tertiam quandam personam exhibent , clarius conspiciatur , iustitiam illam esse , quæ ita iussit , non principis voluntatem. Nam Magni Ducis Cosmi responsio illa cuidam matronæ facta valde adnotanda est : Illa cum filij sui , qui magnū quoddam delictum patrauerat , vitam à principe deprecaretur , Dux respondit , *Causa illius cognitionem ad Octouiros spectare , eorumque arbitrii esse sententiam pronuntiare.* Tiberius autem , cui neque virtus , neq; sapientia , dummodo vellet , vnquam defuit , vim principatus sibi firmans , imaginem antiquitatis Senatui præbebat , postulata prouinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. g Porro quicunque , vt maioribus negotiis operam nauet , parua negligit , id etiam consequitur indirecte , vt parua feliciter succedant ; ea siquidem maioribus subordinantur , cum ordine conuerso idem non eueniat : propterea quod qui diuitem punit , pauperem quidem perterrefacit , sed non qui pauperem plectit , diuitem à delictis retrahit. Igitur quarumcunque reularum molestia principi non deferatur : is autem si virtute fuerit instructus , facili-
me iis Reip. morbis medebitur , qui propter
eorum malignitatem manus regie
castigationem , opemque
requirunt.

Ab humili loco ad clarissimam fortunam compendiosius virtute, quam fraude perueniri.

DISCVRSVS VI.

PEr pauca in rebus humanis ea esse videntur, quæ aliquibus siue bonis, siue malis artibus assequi nequeamus: nam & mercatura, & furtoditescimus, ad dignitates aut peruenimus bonis moribus, arte militari, doctrina, ite lenocinando, assentando, aliisque sexcentis malis artibus: fama autem vitio non minus, quam virtute colligitur: sed si quis cuiuspiam ostendere vellet, compendiosiore esse ad diuitias consequendas improbitatis, quam mercaturæ viam, is nihil efficeret aliud, nisi quod in animis hominum vehementem quandam furandi cupiditatem incuteret. Quod neq; bonum, neque verum est, cum facilius sit, eiusque rei maior exemplorum copia suppetat, vt quis ex humili loco ad altiora magis virtutis, quam vitij, fraudisve ope conscendat. Quapropter loquens autor de I. Floro, qui apud Treueros natus erat, deque I. Sacrouiro, qui apud Eduos, ob ipsorum, inquit, nobilitatem, & propter clara maiorum suorum gesta ciuitatem Romanam consecutos fuisse, cum id rarum, nec nisi virtuti premium esset. *a* Vtique mita *a* Lib. 3. voluntas inceserat experiundi, num fraude inualescere possent, enitebanturque libertatis titulo, quæ via seditiosissimo cuiq; frequens est, Galliæ pristinam restituere libertatem. *b* Neque *b* Lib. 1. *c* tamen aliud consecuti sunt, quam quod per *c* Lib. 2. *d*

L ipsos

lib. 4.

lib. pr.
lib. 4.

ipsos se occiderunt. Nō me fugit à priuatis mihi
 obiectum iri, temporibus Tiberij, iuxta nostri
 auctoris verba, consulatum nisi per Seianum im-
 petrari non potuisse, *neque Seiani voluntas nisi sce-*
lere quærebatur. c Ergo ad supremā in Rep. digni-
 tatem magis fraude, quam virtute licebat con-
 scendere; hoc verum; neq; etiam dubitandum,
 sub malo principe citius vitio, & adulatione,
 quam virtutis auxilio ad summa perueniri: Sed
 neque inde sequitur: (omnibus temporum pe-
 riodis consideratis) facile, tutumque semper ef-
 se, etiam sub iisdem malis principibus vitiorum
 viam frequentare: Nam quamuis principes vi-
 tiis inquinati sint, nihilominus infamiam non-
 nunquam horrent, aut maiores principes ve-
 rentur, aut subditos ipsos. Quod si semel cu-
 piditatibus suis satisfaciunt, bis, terque aliquo
 virtutis velamine mala opera contegunt, atque
 obuoluunt. Et ne à Tiberio discedamus, iam
 nob. s planum est, solum illum fuisse, *neque e-*
minentes virtutes consecrari, rursus tamen vitia odio
habere d & plerumque scelerum pertæsum mi-
 nistros acerrime puniuisse, e consuevitque diu
 in distributione munerum publicorum nobili-
 tatem ciuium respicere, militarem experien-
 tiam, & pacis artium peritiam attendere. Quo-
 niam vero à bonis principibus honores fraude
 non obtinentur; rursus à malis ipsis aliquando
 virtus anteponitur, hinc sequitur, in æquilibrio
 positis vicibus pluries virtute, quā vitio ad ho-
 nestā homines prouehi solere. Quod si scriptor
 aliquis defenderit, eos tantū virtute ad summa
 ascen-

ascendisse, qui ad principatum ex humillimo statu promoti fuerunt; concluderitque sine virtute, aut sine vi tales promoueri non potuisse, adducens ad suam sententiam firmandam exempla Philippi, Agatoclis, Cyri, Iohannis Galeatij Vicecomitis, & Romanorum; maxime dubitandum est, ne multipliciter erret; primo quia cum omnes hi, excepto Agatocle, principes extiterint, exempla propositioni non respondent, cum ij ex principibus maiores principes; non autem ex priuatis principes euaserint. Præterea de Romanorum exemplo valde ambigo; præterquam quod militaris fraus legitima est, & longe ab aliis fraudum generibus distinguitur. Igitur cum illius autoris propositio vera tantum in Agatocle comprobetur, qui solus vitiorum, fraudumque ope rex euasit, idemque forte de Vicecomite, qui, quod duorum erat, soli sibi vsurpauit, concedentes, cætera diuersimode se habent. Veruntamen ad Romanorum fraudem deuenientes, quam falso iis adscriptam fuisse, asseruimus, comprobatur id ipsum Liuij verbis iis, *Nam si etiam nunc sub umbra fœderis æqui seruitutem pati possumus, &c. f. Quæ lib. 8.* verba cum ab hoste populi Romani dicantur, nullius vigoris existunt: quemadmodum in re simili errauit Constantinus Castriotus, qui in singularis sui certaminis contentione cum vellet authoritate Platonis probare, *non viri. sed mancipii esse, iniurias ferre, & satius esse, vt mortis sese ille dedat, quam viuat, non animaduertit, verba illa Callidis esse, quæ à Socrate versus finem*

g in Gorg.

dialogi illius docte, sancteque refutantur. g Igitur Liuiana verba in ore hostis Populi Romani attendenda non erant; nam si ea respicere vellemus, nullos Romanis peiores homines terra sustinisset, cum tamen mihi videatur, quicumque ipsorum gesta attente legerit, populū hunc nunquam aduersus ceteros populos iniusta bella mouisse: quod vero Annius Setinus mentiat, hoc est, Romanos cum Latinis, cæterisq; vicinis populis fœdere iunctos hac arte vsos esse, vt Setinos deciperent, & in seruitutem redigerent, ex hoc coniiicitur, quia ne somniare quidem ab initio vnquam potuerunt Romani eam magnitudinem, ad quam deinde peruenerunt, vnde potuerint ad hunc scopum respicere: verum si processu temporis suam ipsorummet virtutem merientes, ac proinde se indignosputantes, qui cæteris populis cedant; dignissimos autem, quibus cedatur, mundi dominationem arripere voluerunt; profecto aliud dicendum non est, nisi quod dixit Auitus, *patienda meliorum im-*

h Tac. lib. 13.

pèria. h Quod noster autor ex Liuiο mutuatus est, qui dixit, socios ob moderatum, iustumque Romanorum imperium non recusauisse se iis subicere, iis verbis, *nec abnuebant, quod vñum vin-*

i Lib. 22.

culum est melioribus parere. i Quod au. em de fraude Philippi, & Cyri disseritur, assero, non solum non conuenire cum Agatoclis, & Vicecomitis fraude, sed totam illam esse virtutem, vim, artemq; militarem, qua scilicet hostis superatur, imitatione dignissimam; quamq; omnes Christiani Catholici, & sancti, nedum gentiles principes

cipes imitati fuerunt; proinde cum cæteris immiscenda non est: quemadmodum neque decet Philippum, & Cyrum cum Agatocle, & Iohanne Galeatio comparare. Quod si quis hanc dubitationem alicuius excellentissimi, & præstantissimi scriptoris autoritate soluere vellet, is legat, quæ de hac fraude ore Astyagis, artem militarem Cyrum nepotem suum edocentis, prodidit Xenophon. & Cuius fraudis exemplum, *k Lib. pr.* quia mihi perplacet, expromam; lectorem tamen admonens, ut autores ipsos legat, ne fortasse dum fraudem in bello concessam esse, defendendo, errorem esse putet. Dicamus itaque hoc pacto: si dimicantibus duobus alter punctum se ferire velle frontem simulet, mox casum crus petat, interrogo, an saucius ille arguere possit sauciantem, quasi ipsum perdidit, quia faciem, quam respiciebat, se velle vulnerare innuens, crus, quod ille non defendebat, petiuisset: hæc, similesque sunt militares fraudes, neq; diuersis fortissimus, prudentissimusque princeps Cyrus Armenium regem, ut se ei dederet, coegit: Qui aduersus Astyagem auum Cyri fidem fallens, & in illius maioribus periculis tributum negans, meruerat, ut Cyrus hostiliter eum tractaret; adeo tamen indulgens extitit, ut eidem vitam, regnumq; donauerit. Quod si fraus hæc eiusmodi non est, qualem dixit esse contrarius autor; identidem astum illum, quem cum Ciazare patruo suo materno perfecit, omni crimine carere, putandum est. Quod si fraus similiter credatur illa Philippi, cum Amphipolim Atheniensis

bus cōcessit, vt Argeus aduersarius eius sibi traderetur; cum Pannonios muneribus sibi conciliavit; cum Pausaniam libertate amicum reddidit; cum Pæonios, & Illyrios iustis armis deuicit, totque alia perfecit, quibus filio apertā post se debellandi Periei imperij viam reliquit; sequantur fidenter hāc fraudem Christiani principes, dolentes, potius optimis artibus inimicos vincere, quam consanguineos, & amicos affligere. Hic est enim cardo, quo, omni reiecta dubitatione, tota veritas huius dissertationis innuitur.

Principibus & magnatibus vulgi obtrectationes negligendas esse.

DISCVRSVS VII.

SÆpenumero contingit, vt magnates, principesque, etiam si, antequam quidquam gesserint, circumspēctis, & optimis consiliis vti fuerint, si forte populum in malam partem res gestas interpretari cognouerint, valde tridentur: ostendentes, magis alieno, quam suo se iudicio credere: In quo illum ipsum errorem capere videntur, in quem incidunt, quicunque eius rei, quæ per se nullum peccatū cōtinet, scrupulum, superstitionemque animo concipiunt. Quamquidem sicut ij, propter solā opinionem, quam de re aliqua, quod peccatum sit, habent, si eandem fecerint, & peccauisse credunt, etiam si re ipsa nullum peccatū commiserint: ita ipsi, quia dolore, ac pœnitudine cruciantur, quod populus consilia non approbauerit, actionem alioquin

quin laudabilem deturpant, indicantq; consilium illud magis varium, & labantibus fundamentis innixum, quam ratione & scientia ductū fuisse. Quo fit, vt magnates obrectationes huiusmodi contemnere soleant, imo vituperationem totam in obrectantes retorquendo, à crimine se eximunt, eisdemq; accusant. Conqueriebatur P^opulus Rom. quod vini penuriam patiebarur, cui respondit Augustus, *generum Agrippam huic rei satis prouidisse, cū tot aquas Romanas sitiret perduxerit.* ^{a Sueton. de Aug.} Similiter vituperabatur Tiberius, quod cum maior Galliae pars defecisset, ipse nihilominus Capreis delatoribus aures accommodaret, vtque autor inquit, *in tanto rerum motu libelli accusatorum insumeret operam.* Quam famam ipse contemnens, magis ac magis in securitatem compositus, neque vultu mutato sed vt solitum per illos dies egit, altitudine animi, an compererat, modica esse. & vulgatis leuiora. Cum deinde illius belli exitus Romanis feliciter successisset, tunc totum successum Senatui scripsit, simul addens causas, cur ad id bellum profectus non esset, *non esset decorum principibus, si vna, alterare ciuitas turbet, omittere urbem, vnde in omnia regimen.* ^{b lib. p^o} Aquebant identidem ipsum, cum Germanicæ legiones defecissent, quod filiis curam totam delegauisset, neque ipse fuisset ad prouincias, sed Tiberij animus immotus fuit aduersus eos sermones, professusque est ob easdem causas non esse Remp. principemq; in perniciem dandum, neq; curas maiores relinquendas, vt medela minoribus asseratur. Quisquis igitur bene

rem aliquam proposuerit, atque consuluerit, promoueat illam audacter, neque quid vulgus blateret, dignetur attendere: alioquin animi leuitatem præferret, neque ablimilis foret ventos in cantibus palustribus, quæ in turribus editissimisq; locis collocantur, quæque ad motum ventorum mouentur: Et Dauid de iusto viro loquens ait, *ab auditione mala non timebit.*

*c Psal. 111.
d 2. Cor. 6.*

c & Diuus Paulus, *per infamiam*, inquit, *& bonam famam.* *d* Quod dictum sit, vt patefaciamus, non tantum politicos, sed etiam iustos, sanctosque viros hanc gubernationis viam ingredi debere, scopum tantum respicientes, neque à Deo vel tantillum oculos dimouentes: quemadmodum equorum domitores efficere consueverunt, qui non quo equus falsis vmbis territus, illos abducit, tendunt, sed quo ire proposuerat, eo frenis, stimulis, verberibus equum vel inuitum conuertunt. Instituit Plutarchus aliquando fere similem huic discursum, arrepta occasione, quam Timoleon obtulerat: qui tametsi egregie sese gessisset, dum tyranni fratris neci consensum præbuit, adeo tamē perterritus fuit, quia de illo parricidio mater illū arguerat, vt viginti annos Rep. deserta vitam solitariam egerit, per-

e Plut. in Timol.

Inde ac si scelestissimum opus adiunxisset. *e* Et ratio est, quia in accusatione, quod fratre occidisset, manifesto delicto confusus, ita respondere nesciuit. Occidi patriæ tyrannum, quia, cum patria quibuslibet coniunctis debeat esse nobis charior, quoties incidit, vt pater, aut filius, aut frater cū patria dissideat, tunc omni cōsanguinitatis

tatis vinculo resoluta, patriæ charitatem anteferre debemus. Finis bellorum victoria est, tamen Torquatus victorem filium necat: quod fit ideo, quia disciplina & obedientia præire victoriæ debet; hæc autem in eo, ut ducis nutum, non tuam voluntatem sequare posita est. Igitur laudabile per se non est illud consilium, quod bonus eventus subsequitur, sed illud vere laudandum est, quod sapienter capitur, etiam si infelicem successum nanciscatur, quemadmodum Plutarchus Phœcionis exemplo demonstrat, qui de Leosthene quandam victoriam gratulante dixit, *Ego quidem nollem, ut ille non vicisset, tamen per mihi gratum fuisset, si meum consilium secutus fuisset*: multoque magis Aristidem quandam Platonis amicum collaudat, qui cum Dionysio filiam suam in uxorem petenti negauisset, addens, malle se illam mortuam, quam tyranni uxorem videre; paullo post à Dionysio morte damnatus, & interrogatus, an eiusdem sententiæ foret, respondit admirabili constantia, *Quarundam rerum, quæ fecerat, se pœnitere, non eorum, quæ dixerat*. Quare mihi videtur non modo necessarium esse, ut quis bene consulat, sed etiam ut consilij rationes habeat in promptu, ne, si quid ei fortasse exprobraretur, obmutescat, præsertim cum aliquando obiectiones tales esse soleant, ut difficilissimam habeant responsum, verbi gratia, si quis alicui, quod propter secretum adulterium uxorem occiderit, exprobrauerit, quasi ipsemet sibi in capite cornua affixerit, is respondere potest, quemadmodum, fœtido aliquo

animali, ac putido eieeto, nullus restat domi
fœtor, atq; immundicia, ita verum esse, cum ma-
la fœmina de medio tollitur, de dec^o omne do-
mesticū abradi, & filiabus exemplum præberi,
ne materna vestigia sequantur. Romani de Pon-
tificæ conqueruntur, quod maiora à militibus,
qui contra exules mittuntur, quam ab ipsis ex-
libus, damna patiantur, neque animaduertunt,
militum incommodum breue, ab exilibus ve-
ro detrimenta perpetua fore, quasi cacicoma-
ta in corporibus humanis incantationibus ani-
libus tolerentur, non plagis ac medicamentis
acerbissimis, quorum vi sanantur. Itaq; non so-
lum cum prudenter egerimus, vulgi obtrecta-
tiones contemnenda sunt, causas cur ita egeri-
mus, reddentes, sed etiam audacter ipsum re-
prehendendum est, quod obtrectare ausum
fuerit: qua de re præter Augusti auctoritatem,
quam diximus, aliud suppetit exemplum Tibe-
rij, qui cum intellexisset, plebem Romanam ob
annonæ penuriam maxime tumultuatam esse,
ipse ostendens, vnde & quanto maiorem, quam
Augustus in urbem adduci annonam curauis-
set, inculcavit magistratus, patresque, quod non
publica auctoritate populum coercuissent. f

17 Lib. 5.

De nummaria re augenda.

DISCVRSVS VIII.

Q Vicunq; principum pro necessitatibus suis
pecuniarum copiam desiderat, is necesse
est, vt quam maximam hominum habeat mul-
titudi-

titudinem : nam quemadmodum agri sine ho-
 minum cultu, & industria steriles existunt, ita
 vectigalia sine agrorum fructibus non exigun-
 tur. Eorum hominum multitudo principi com-
 mendatior erit atq; laudabilior, quorum magis
 commendabitur industria. Igitur curandum, vt
 subditus vnusquisq; iuxta gradum suum in ali-
 quo exerceatur, vtque otiosi abigantur, qui fu-
 corum instar nihil reip. præstant, nisi vt sollici-
 tarum apum labores absument. Ex generibus
 artium atq; industriæ illud vtilissimū est, quod
 externis rebus minime indigēs domi materiam
 nanciscitur, quibus ad se exterorum monetam
 trahens, moneta propria domi conseruatur.
 Vnde conqueritur Tiberius, *lapidum causa*, in-
 quiens, *pecunia nostra ad externas aut hostiles gentes*
transferuntur, a etiam si Themistocles Artimium a Lib 3.
 Zelirem notarit infamia, quia aurum è Media
 in Græciam aduexisset, sed hoc alio fine. b Plur in
 b Igitur multitudo hominum, qui domi laborent,
 neque pecuniam exportent, diuites ciuitates
 reddit. Hi autem in agricolas & mercatores di-
 uidentur, vnde duplex vectigal colligitur : sed
 & aliud colligitur lucrum, quod reuera quæ-
 dam principum mercatura vocari potest, & hoc
 fodinæ sunt, quibus nemo, nisi princeps ipse,
 manum admouet; neque de alio reddituum ge-
 nere, quam de his tribus Liuius locutus est, cum
 ostendit, Philippum Persei patrem, suspican-
 tem, aliquando fore, vt cum Romanis bella-
 ret, thesauroq; indigeret, *vectigalia regni non fru-*
ctibus tantum agrorum, portorisque maritimis auxit,
sed

• Lib. 59.

sed metalla & vetera intermissa recoluit, & noua multis locis instituit. c Quæstodinæ, etiam si nihil inde, nisi sumptuum compensatio, extrahatur, tamen summo principis emolumento cedunt, quia nihil de suo exponens, regnum auro reddit abundantius: insuper subditus sine principis damno laborum suorum fructum colligit, quo dum ad res victui necessarias comparandas utitur, inde mercator & agricola rectius se habent, vnde auctis vectigalibus per consequens principis redditus adaugentur. Modo cum de vectigalibus generatim dixerim, addo, cum ipsa malum quoddam sint necessarium, debere principem eam operam dare, vt quam leuissima videantur. Idcirco ea fortasse magis toleranda videbuntur, quæ non ab omnibus exsoluuntur, sed aut nomine pænæ continentur, aut ad quorum solutionem nemo impellitur, verbi gratia (vtar exemplo opportuno quidem, sed non admodum honesto) vt illa sunt vectigalia, quæ ex meretricibus colliguntur: quæ si honestam cum viris suis vitam degerent, nemo illas cogere, vt scelestissimi lucri, quod per sui corporis copiam facerent, partem aliis darent. Similiter in ciuitate licet vnicuique inermi viuere, sed quia plerique ob ambitionem, neq; propter aliam necessitatem arma ferre cupiunt, non habere iis, qui arma gerunt, vectigal imponi potest: item in luforiis instrumentis: Posset autem princeps in eius legis præmio monere populum, malle se, vt sua ciuitate ludi exularent, quemadmodum etiam reuera absq; vlla

vlla lucelli cupiditate hæc otrantium pestis ex-
 terminanda esset. Si forte aliqua ditio & liber-
 tate ceciderit, transieritque in principatum, res
 erit vtilissima feuda multa instituere: nam prin-
 cept ea ex modo reddituum carissimo precio vē-
 deret, vtque illi, qui circa hæc speculantur, ob-
 seruant, perraro accidit, quin centum annorum
 circulo feuda ad supremum dominum reuol-
 uantur. Huc accedat, quod eodē tempore plura
 commoda quæsiturus esset, alterum existima-
 tionis, quia dominis dominaretur; alterum se-
 curitatis, quia nunquam minores domini rei-
 pub. mutationem, in qua æqualitas inducatur,
 feudisque ius tollatur, admittent; tertium ho-
 noris tutelæque plurimorum ciuium, qui mer-
 caturæ instabilitatem deferentes, pecuniam in
 bonis stabilibus, maiorisque splendoris collo-
 carent; quod nihilominus mercaturā non mi-
 nuit, excluditve; neque enim omnes tanti sunt,
 vt feuda sibi coemere valeant. Nostris tempori-
 bus consuetudo viget, vt principes pecuniam
 conquirere cupientes per ministros nummular-
 ios pecuniam à priuatis accipiant, redditum ve-
 ro dantibus constituent (vt aiunt) octo, aut ses-
 qui octo p centenis nummis, quoad accipiens
 vixerit, pluriusque probant, id maximo princi-
 pibus emolumento cedere. A qua tamen opi-
 nione ego semper longissime abfui; propterea
 quod certi redditus indubie diminuuntur, acce-
 pta vero pecunia facillime dilabitur, & raro ad
 tales contractus principes, nisi in extremis ne-
 cessitatibus, deueniunt: poterunt autem forte
 minus

minus obesse, si pecunia illa in aliqua latifundiorum, aut cuiuscunq; rei emptione, siue alio certo contractu collocetur, cuius fructus damna cætera refarciat: quoniam hoc casu exæquatis rationibus manifestum lucrum fit, quoties emptores in principis, qui totam pecuniæ summam accepit, mortem obire contingit. Nichil autem perniciosius putò, quam titulorum dignitatumque publicarum munera vendere, quia virtutum meritis locus aliquis omnino relinquendus esse videtur. Quod si quis obiiceret: quid ergo in extremis atq; urgentibus reip: necessitatibus agendum? Respondeo, id præsentis tractationis limites excedere. Neque alij defunt modi, quibus pecunia decenter, legitimeque conquiratur: Inter quos mirabitur quispiam, cur non connumerem agrorum culturam, aut ipsam mercaturam: Sed neutra principe viro digna est, si ad solius lucri finem instituatür. Proinde Tacitus de Tiberio, antequam in nequitias delaberetur, sicuti ad finem principatus delapsus est, loquens, eumque collaudans, hæc verba scribit, *Pauci per Italiam Caesaris agri.* Ratio quoque in promptu est, quoniam si princeps oppidis, ciuitatibus, lacubus, fluuiis, exercitiis, omnium denique obedientia, ac veneratione perfruitur, æquitati consentaneum videtur, ut subditos cæteris rebus uti frui permittat, præterquam quod omnibus iis regalibus, ac vetigalibus semetipsum priuat, quibus fruiturus esset, nisi sua ea bona forent. Excipio tamen, nisi ea bona talia essent, quæ sine ope subsidioque prin-

*d Tac. l. 4. in
prince*

principis coli non possent, quo casu debet princeps, cum ad culturam ea reduxerit, emphyteotica facere, siue quocunq; modo locare, modo tota eorum cura subdito, non domino incumbat. Mercatura autem, si nobili viro indigna habetur (saltem in regiis ditionibus) ex se ipso quilibet potest, quantum principem virum dedecet, considerare. Quare à Q. Claudio trib. plebis lex promulgata est, qua vetabatur, Senatorium virum nauem habere amplius, quam vt trecentas amphoras portare posset: hæc enim agrorum fructib. domum vehendis fuisse Cura videbatur, & verba Liuij ea sunt, *quæstus omnis patribus indecorus visus est. e* & nihilominus propter *Lin. l. 31. in fine,* plurima, quæ consequuntur, annonæ cura ad principem summopere spectat: nam cū ea belli pacisq; temporibus plurimum maximumq; habeat momētum, operæpretium est, vt in eadem sese princeps occupet: nam si forte tantam annonæ copiam habuerit, vt, urgente fame, vicinis aliquando opitulari queat, statim ingentem pecuniæ vim parabit, tale propter extrahendam ipsam vectigal imponens, vt eum subditorum extractionis facultatem petentium lucto ipse non contemnendum emolumentum collecturus sit. Verum ex omnibus lucris, redditibus, tributis ac vectigalibus nullum copiosius est, nullum honestius, nullum iustius, quā parsimonia, qua sola verustiores maiora aggredi ausi sunt, & perficere potuerunt, quam quæ sine ea successiores maximo diuitiarum culmine facere valuerint; adeo vt de Capitolio à Tarquinio Prisco ædifi-

f Lib. 19.

ædificato loquens Tacitus dicat, erectum eo tempore fuisse *spe magis futura magnitudinis, quam quod modica ad hoc populi Rom. res sufficerent.* f Et de eodem Capitolio scribens subdit, ab Horatio Puluillo iterum dedicatum fuisse ea magnificentia, ut ab immensis, quæ subsequutæ sunt, diuitiis magis exornari potuerit, quam amplificari. Hæc autem omnia inde fiebant, quia cum priuatim continentiam colerent, in publicis operibus maiorem poterant magnificentiam exhibere. Cum itaq; tanquam boni, & sapientes viri, cognoscerent, humanam vitam paucis esse contentam, neque debere quemquam, ut intemperantiæ cupiditatibus satisfaciat, sua prodigere, multas edixere leges, ut immoderatas palati voluptates frenarent. Et quoniam gulositatis vitium in porco mille voluptates inuenierat, Censoria lege vetita in cœnis fuere (nam ea carissimo precio vāniebant) *abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina.* g C. Fannius Strabo, qui fuit post tertium Punicum bellum Consul, ad cœnas nisi gallinam, neque eam altilem, afferri vetuit: & M. Æmilius Scaurus, qui tribus & quinquaginta post annis Consul fuit, glires vetuit, quemadmodum alij conchyliæ, & peregrinas aues vetuerunt. Præterea prudentissimi legumlatores summam rei vestiariæ rationem habuerunt: propter quam anno 769. ab V. C. Sisenna Statilio Tauro, & L. Libone Coll. vetitum fuit, ne quis sericas vestes indueret, h eodemque tempore per eandem legem interdictum fuit, ne solidum aurum mensis inferretur:

g Plin. l. 8. c.
51. l. 10. c. 50.
l. 8. c. 57.

h Dion l. 57.
Tac. libr. 2.

ferretur: in quo fortasse ad calaturam, quæ máximo dispendio laborabatur, respexerunt; non enim alia ratione auri, & argenti vsus prohibendus videbatur, cum in monetam facillime conuerteri queat. Verum nulla reip. perniciosior est corruptela, quam dotium immeritas; quandoquidem aut iis familiæ pauperantur, aut quia virgines matrimonio carere coguntur, in monasterium non sponte, sed vi detruduntur. Principes igitur omnino dotes, ne mediocrem summam excedant, moderari deberent; quoniam exploratum, certumq; est nobilium Romanarum dotes antiquitus parcissimas fuisse: Nam cum P. Scipio Romam redire vellet, vt filiam matrimonio collocaret, resp. quæ per ea tempora ducis illius in Hispania indigebat, hanc suscepit curam, & quadraginta millibus æris illâ nupsit; hæc autem summa ad quadringentos nostrates aureos redigitur, & Valerius Maximus ad hanc rem adnotauit, Tatiam Cæsonis filiam maximi factam fuisse, quod in domum viri centum aureos nummos dotem attulisset, Meguliam vero quia millia quinq; secum tulit, Dotatæ nomen accepisse. Quamquam mutatis temporibus dotes diuersimode auctas fuisse, nō me latet, idque vel maxime improbat; non enim princeps hunc adeo irrepere, atque intualescere errorem, permittere debet, vt, quod Romanis conrigit, nobis etiam in dies perniciosius contingat: nam trecentis abhinc annis adeo auctæ fuerunt, vt si Dantes Aligherius, qui de nimis temporum tuorum dotibus conquerebatur, re-

uiuifceret, tempora sua modestissima fuisse, fa-
 teretur. Et vero quidcunque gulæ, quidcunque
 pompis, & immoderatarum dotium erogatio-
 nibus subtrahitur, totum id in principis, & reip.
 vtilitatem conuertitur: quemadmodum enim
 pingue pecus pastori prodest, sic opulentia sub-
 ditorum principis beneficium est: qui amore
 parsimoniz pauperum patrimonia conseruans,
 & adaugens, potest deinde ingruentibus reip.
 necessitatibus ad particularia cuiuslibet ærariæ
 facile confugere. Magna quidem temporum
 nostrorum felicitas videtur, vt aurum ex Indiis
 in maxima quantitate ad nos aduectum fuerit,
 & adhuc aduehatur, quamquam viri quidam
 docti, rerumque politicarum egregie gnari su-
 spicantur, tum aurum, cuius tanta copia creuit,
 maiorem in rep. vtilitatem, an detrimentum
 inuexerit. Cui rei, aurum per se malum non esse,
 & nunquam nisi male quis vtatur, malum fieri
 respondentes, asserimus, principibus hanc cu-
 ram competere, vt aurifodinas custodiant, neq;
 permittant aurum exportari. Nam Iosaphat rex
 Iudæorum, cum rogaretur à rege Ocozia rege
 Israelis, vt permitteret hominibus suis ire cum
 classe, quam in Ophir auti causa mittebat, non
 permisit. *i* Et certum est, eadem de causa reges
 Iudææ, quemadmodum etiam fecerat rex Salo-
 mon, classem in Asiongaber Arabici sinus por-
 tu habuisse. Aurum autem, quod inde effereba-
 tur, adeo purum erat, vt quidam opinentur ob-
 rizon dictum fuisse, quasi ophirizon, etsi non
 me latet, vocem hanc ab aliis aliunde deriuari. *k*

Sed

*i in fin. 2.
 Reg.*

*k Plin. l. 13.
 83.*

Sed hæc quoque maior nostra videtur felicitas, quod cum antiquitus illa nauigatio non nisi triennio conficeretur, modo in itu, redituque vix pauci quidam menses absumantur.

Principem exemplo magis, quam pœna proficere.

DISCVRSVS IX.

Opportuna præterito continuatur discursui inuestigatio, num princeps magis exemplo, quam pœna proficiat. Nam siue parsimoniam, siue virtutem, quamcunque velit, inter populos introducere, plus exemplo, quam pœnis, legibusque obrinebit, quemadmodum patet Vespasiani exemplo, qui à Tacito præcipuus appellatur autor suorum temporum parsimoniarum, iis verbis, *obsequium inde in principem, & emulandi amor validior, quam pœna ex legibus ac metus.* a Tacit. 3.

• Sententia non modo pulchra, sed etiam verissima, cuius quotidiana habentur experimenta: Adeo vt certa fieri possit conclusio, quales sunt principes, tales esse ciues, itemque ex aduerso: quod nimis manifeste patuit in principatu Vitellij, quo omnes duces comotationibus, & comestationibus ad exemplum Imperatoris indulgebant, vnde non dissimilia illa scripta sunt verba, *Legati, tribuniq, ex moribus Imperatorum seueritatem amulantur, vel tempestiuus conuiuiis gaudent.* b Plutarchus, qui principum vitam scribens, alios optime, quomodo viuant, edocet, id

ob oculos nobis subditorum Dionysij exemplo
 perbelle ponit. Nam iidem principem ad lite-
 rarum studia incumbentem obseruantes, omnes
 pariter doctrinæ, & philosophiæ operâ dabant,
 scribitque, totam aulam puluerulentam fuisse
 ob studia eorum, qui geometricas figuras deli-
 neabant. *c* Non defuit autor, qui disseruit, pec-
 cata populorum à principibus oriri, respiciens
 potissimum in T. Liuium ad exemplum Timasi-
 thæi, qui summo Liparitanorum magistratu
 fungens, noluit, ut Romanorum legati, qui A-
 pollini dona ferebant, iniuria afficerentur, imo
 iis blandiens multitudinis animos religione re-
 pleuit, *quæ multitudo*, inquit Liuius, *semper ferme*
regenti est similis. *d* Possum ego ex nostratibus
 Braccium Martellum Episcopum Lupiarum in
 medium afferre, quo certe maior non erat Ti-
 masithæus: is in ea ciuitate cum clerum admo-
 dum flagitiosum reperisset, nullû vniquam cle-
 ricorum custodiæ mancipauit, imo illud vsur-
 pare consuevit, *quia carceres erant aliquantulum*
mali, neminẽ ex suis presbyteris ibi velle habitare, quasi
 vero in carcerem trudi actus foret voluntarius,
 paucis tamen annis imagine purissimæ suæ, im-
 maculatæque vitæ id consecutus est, ut clerum
 totum ad optimam, & cuius Prælati etiam le-
 uiori tolerabilem frugem facile reduxerit. Ex
 quibus quicunq; nutu populos gubernant, co-
 gnoscere queunt, quantum pari iure censean-
 tur pondus, quod humeris gestant, & honor,
 quem capite ferunt, posteaquam præter bo-
 num, malumve, quod ipsi merentur, potis-
 simum

*c Plut. in
 Liome.*

d Lib. 5.

sumum vitiis, virtutibusq; subditorum causam
 præbent. Quæ res animum Platonis, vt aulam
 Dionysij frequentaret, commouit, sperans sa-
 nato Dionysio, fore, vt toti Sicilia mederetur;
 quæ simul cum rege suo non febre, aut rheuma,
 sed ebrietatis, lasciuia, aliorumq; animi mor-
 borum affectionibus egrotabat. *e* Audiui à qui- *e Plut. in*
 busdam, cum secula valde corrupta vident; di- *Dione.*
 centes huius rei causam esse temporis maligni-
 tatem: quæ opinio à nostro autore permittitur,
 cum seculi illius à prodigalitate ad parsimo-
 niam mutationem Vespasiano attribuens, sub-
 dit, *nisi forte cunctis in rebus est quidam veluti orbis,*
vt quemadmodum temporum vices, ita morum vertan-
tur. Quod inde potissimum apparet, esse fal-
 sum, quia eodem tempore, quo Romanorum
 mores erant boni; regum Asiaticorum mores
 pessimi erant, vnde Perseus Eumenem defrau-
 dare satagit. *f* Quem nulla res inter viuos ser- *f Liu. l. 42.*
 uauit, nisi celebris, & peruagata de eius morte
 opinio. Et paucis ante annis Ætoli Nabidem ty-
 rannum Lacedæmoniorum occiderunt. *g* Quæ *g Liu. l. 35.*
 mors licet Romanis peropportuna, tamen non
 modo ipsi hoc scelere abstinuerunt, sed literæ
 duorum Scipionum, Asiatici, & Africani, legun-
 tur, quibus factum illud vehementer impro-
 bant. *h* Inter meliores, quas rex Hispaniæ tulit *h Liu. l. 37.*
 leges, illa quidem optima fuit, quæ titulorum
 multitudinem sustulit, quemadmodum & su-
 perius dictum est: sed pulcherrimum fuit ipsius
 legis præmium, quod, quamuis rex legi non
 subiiciendus videatur, nihilominus regiorum

ritulorum moderatione eidem velle se subiectum esse, professus est; sciens nimirum, quanti faciendum sit principis exemplum; cui adstruit, quod Livius inquit, anno ab V.C. 554. M. Claudio Marcello. & M. Valerio Lauiuo Coss. cum Senatus vidisset, propter Annibalis bellum maximam ingruere pecuniæ, remigumque necessitatem. Consules edixisse, vt priuati ex censu, ordinibusque, sicut antea, remiges darent cum stipendio, cibariisque: ad quod edictum tantus fremitus hominum, tantaque indignatio fuit, vt *magis dux, quam materia seditioni deesset, dicebantque se. vt dent, quod non habent, nulla vi, nullo imperio cogi posse, bona sua venderent, in corpora, quæ reliqua essent, sanirent, ne vnde redimantur quædem, quidquam superesse:* Cumque in maximis difficultatibus consilium hæreret, Læuius Consul patribus suasis, si quid inferiori iniungendum esset, id prius in Senatores, equitesque statuendum, sic fore, vt omnes obediant: ideo eos hortabatur, vt singuli temp. iuuarent, ita vt annulos sibi quisque, & coniugi, & libetis, quæ ad Deorum cultum spectant, reseruarent, cæterum omne aurum, argentum, æs signatum ad triumphalios mensarios ex templo deferrent, nullo ante Senatusconsulto facto. vt *voluntaria collatio, & certamen adiuuanda reip. excitaret ad amulandum animos omnium.* In hæc autem, narrat Livius, tanto animo conuentum, tantumque argenti, & auri collatum fuisse. vt nec triumphum accipiendo, nec scribere referendo sufficerent; ita sine edicto, sine cohortatione magistratus, nec remige in supplementum, nec stipendio

resp. equit. i Cæsar similiter, cui artes hæ non late- *i Lib. 16.*
 bant, ipse etiam in bellis ciuilibus suum equum
 primo, deinde alienos ablegauit, vt periculo
 omnium adæquato spem fugę auferret. Quales
 igitur desiderat rex, vt sint subditorum mores,
 talem se confingat, sic breui tempore multos si-
 bi similes effectos deprehendet. Neque (quod
 ad priuatos magis spectat) temporum iniquita-
 tem, vel hominum mores reprobendat, quos, vt
 meliores faciat, in manu sua est: nam hoc pacto
 inaduertenter sibi ipsi, qui causam dat, obtre-
 ctaret. Quin etiam id peius est, cum haud con-
 tenti principes exempla sui quæcunq; libet, &
 persæpe minime bona præbere, imo pessimam
 vitam agentes, pessima documenta dantes, alli-
 ciunt ad vitia homines, interdum compellunt,
 sicuti Nero in scenam tot patricios Romanos
 adduxit; vnde pecuniam iis etiam, vt peccarent,
 tantum abest, vt non peccarent, erogabat; quæ
merces in eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. k h Lib. 14.

*Nihil scelestius esse, quam fraudes nomine
 religionis inuolueri.*

DISCVRSVS X.

Quemadmodum turpes fœminæ, quo ma-
 gis comuntur, ac poliuntur, quo ve magis
 ditissimis, ac nobilissimis vestibus exornantur,
 eo conspicuam magis turpitudinem suam face-
 re videntur: ita in vicio cōtingere liquet, videli-
 cet vt quo magis virtutis faciem induere cona-

M 4 tur,

tur, eo magis suam detegat iniquitatem. Quocumque, cum forte adulatio libertatis specie velatur vel quando detrectatio vult laus videri, nauseam capimus, quanto detestabilius erit, cum religionis penicillo occultas cogitationes nostras colorare conamur? unde adeo exoli Christo D. N. hypocritæ fuisse videtur. Neque fortasse labor esset, quædam considerando, unde hic morbus procedat, inuestigare. Ac primū utramur Othonis exemplo. Is imperium ambit; ecce primum malum, quo aliena cupit: non potest imperium occupare, nisi se Galbæ amicū simulet; ecce prodicionem: ut magis militum animos accenderet, ostendit, Deos per horribilē tempestatem indicauisse, adoptionem Pisonis cælo inuisam, *aduersus impios hebescere sydera, ruerē tēpestates, a* ecce sacrilegiū, quo adiuuante simul cum cæteris artibus, quæ à nostratibus fortasse nō abhorrentur, aliena occupantur, homines decipiuntur, ditiones bellis affliguntur, Deus irridetur. Atyla Græcis erant templa, quæ tutelam, salutemque confugientibus præbebant: hæc autē adeo multiplicata fuerunt, totque ibi nequissimi serui profugi, tot defraudatores, tot homicidiorum rei seruabantur, ut si immunitas illa sublata fuisset, maximæ cum populis controuersiæ non defuturæ essent, quippe qui huiusmodi facinorosos homines specie religionis defendendę tutabantur. Cum itaque hæc absurda corrigenda forent, legati Romam missi fuere, quorum precibus iſtæ atylis, quæ priuilegium sibi usurpauerant, remotis, antiquisque monumentis examinatis, *nimisq;*

nimiæque licentiæ freno iniecto, aliisq; remediis, tandem iis iussu est, *ne specie religionis in ambitionem relaberentur*, b propterea quod dum antiquitatis asyloꝝ priuilegia ostenderent, videbantur suorum cū Populo Romano, vel ante illum cum Regibus Macedonum, aut Persarum meritorum memoriam velle refricare. Alibi etiam hoc factum Tacitus reprehendit, vbi de Anglorum defectione loquens, inter cæteras eius causas hanc memorat, quod cum ibi Claudio templum dedicatum esset, sacerdotes illie destinati *specie religionis fortunas effundebant*. Adduxi hæc loca, vt probarem, quantū nobis Christi fidelibus turpe sit his modis grassari, posteaquam etiam ab idololatriis pro re turpissima id habitum, & Græcis exprobratū est, monitumq; ne in turpitudines has relabantur.

Vnde in dignitatibus expectationem, qua vulgo habebatur, alii quidem superant, alii vero frustrantur.

DISCVRSVS XI.

PROpter sæuitiæ & peculatus delicta quædā, quæ C. Syllanus Asiæ proconsul patrauerat, censuit in Senatu Corn. Dolabella, post increpitos Syllani mores, *ne quis posthac vita probrosus, & opertus infamia provinciam sortiretur, idq; princeps diiudicaret: nam à legibus delicta puniri, quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, prouideri, ne peccaretur*. Aduersum quæ disseruit Tiberius, non quidem sibi ignara, quæ de Syllano vulgabantur, sed non

lib. 3.

ex rumore statuendū, multos in prouinciis, contra quān-
 spes aut metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad
 meliora magnitudine rerum, hebescere alios.

lib. 17.

a Sæpe mihi veni in mentem cogitare, vnde accidat, in publicis muneribus alios melius, alios deterius, quā de iis erat opinio, sese gessisse. Inter eos, qui se ipsis quasi maiores fuerunt, numeratur Vespasianus, omnium ante principum in melius mutatus; de contratio Galba, qui maior priuato visus, dum priuatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset. b Cū altero comparari posset Pius IV. qui opinionem omnium superauit, alter Clemens VII. de quo item dici posset, omnium consensu Pontificatus capacem futurum, nisi Pontifex fuisset. Vt aptius hæc dubitatio explicetur, confugiendum ad capacitatem illam, de qua diximus, cum quædam melius, quam per se ipsa, similitudinibus & imaginibus percipiuntur. Accipiantur igitur vasa duo, alterum mediocre, sed liquore aliquo plenū, alterum magnum, sed fere vacuum. Plenū vas fingamus hominem illum esse, qui gradum virtuti, sufficientiæq; suæ patem obtinet, vt verbi gratia, si quis partem exercitus regat, quod munus ideo (vt de se Ascanius Cornia dicebat) rectissime adimplet, quia pondus illud eius virtuti & experientię proportionē respondet, vtq; de Poppæo Sabino Tacitus, par negotiis, neque supra erat. c Et T. Liuius de L. Quintio Dictatore creato, animum illi non defuisse potestati parem. d Sed reuera totum pondus exercitus humeris eius graue nimium foret. Quicunq; autē interim vident hunc adeo se in

lib. 5.

lib. 4.

se in eo gradu fortiter gerētem, ex templo arguunt, quemadmodum in eo satisfacit, ita fore, ut maiora munera æque sustentare possit, neque animaduertunt, illius vas liquore iam plenum esse, cui si super adderetur alius redundaret statim, cflueretq; Is Galba fuit, qui dū inter priuatos vixit, recte sibi commissis munerib. perfusus, maior se ipso futurus apparuit. Vasa autem magna, sed fere vacua, ij sunt homines, qui ingenio & virtute præ cæteris pollēt, at gradibus diuitiis, auctoritate, quæ ipsos cohonestet, carent. Ad hos valgius hominū nō respicit, idcirco fore negligētui, vel quia ipsi oscitanter res suas peragunt (in quibus rebus, utpote virtuti suæ imparibus, ut aliquā de se ipsis expectationem concitent, nullum animum adiciunt) vel quia, dum non nihil aliquando cōditioni suæ incongruens dicūt, faciuntve, tanquam insaniētes & phantastici existimantur: at vero si magnitudo fortunæ illis afflauerit, vasque ip'orum impleatur, insperato in cogitationibus, & operibus ipsorum ea maiestas, animique generositas erumpit in lucem, quæ ab humilitate fortunæ antea oppressa iacere videbatur. Inter hos homines mirabile fuit exemplū Nicolaus ille Rentiū, qui cum vastum plenumq; Romanis spiritibus animum haberet, ideoque semper magna spirare, ac dicere consuetus, & profiteri, si Romanorum tempore natus fuisset, magnum se virum futurū fuisse, sed tamen fore, ut ceteris rebus, ipse Romanæ Reipubl. statum instaureret; pleriq; omnes ipsum, quemadmodum recitant historie,

demen-

dementem & nugatorem putabant, neq; quid blateraret, admodum curabant. Quam tamen opinionē retractare coacti sunt, cum ipse creatus Urbis tribunus, & cuncta ad se trahens, euasit vir summæ apud omnes reuerentiæ, imo etiam timore dignissimus, quamuis prospera dulciq; fortuna ebrius paruo temporis progressu mores mutauerit, Vespasianus item, quia vias, quarum curator mandato principis erat, bene purgari neglexerat, meruit, ut Caius iuberet, ei togâ luto, sordibusque impleri, parumque abfuit, quin periret, cum iniussus Neronis Muscas reliquit, unde illius contra se iram concitauit. Qua de re admirandum nō est, quia ad similia nugamenta minime natus erat, eiusque vas amplam Imperij curam atque gubernationem, quam deinde consecutus est, requirebat.

*Vnde potissimum vetera urbis adificia
collapsa fuerint.*

DISCVRSVS XII.

L Epidus imperante Tiberio obtinuit à Senatu, ut basilicam Pauli instaurare, atq; exornare posset: quod factum est anno ab V. C. 775. *a* Hæc basilica siue porticus arsit anno 35. ante annum 740. veluti narrat Dio, adeoque arsit, ut ignis ad Vestæ usque grassatus fuerit, & sacra à Vestalibus in palatium translata; subditque idem autor, hanc porticum verbo quidem ab Æmilio, qui ab eo, qui primus hanc fecerat, genus suum trahebat, re autem ab Augusto, & Pauli

a Tac. lib. 7.

Pauli amicis reſectam fuiſſe. *b* Narrat alibi Dio, *b lib. 54.*
 cum hæc porticus perfectæ fuit, Æmilium Le-
 pidum Paulum illum fuiſſe, qui ipſam abſolue- *lib. 49.*
 rat anno ab V. C. 720. *c* Et à Plinio inter vrbanas
 magnificentias hæc basilica propter columnas
 phrygias mirabilis nuncupatur. *d* Sed hoc pa- *lib. 35. c. 23.*
 rum refert: eſt enim attendendum, hanc porti-
 cum ſpatio 35. annorum bis inſtauratam fuiſſe.
 Ibidem autem, ubi de iſtius Basilicæ reſtaura-
 tione fit mentio, legitur, theatrũ Pompeij quia
 caſu combuſtum fuerat, à Tiberio inſtauratum,
 cumque nollet alieni nominis honorẽ uſurpa-
 re, permittit, ut nomine primi ædificatoris Pom-
 peij vocaretur, fortasſe ut Auguſto comparare-
 tur, qui Pauli basilicam, non adiecto ſuo nomi-
 ne, inſtaurauerat. Hoc theatrum inſtat Mithile-
 næi, ſed maius pulchriusq; e capax quadragin- *e Plut. in*
 ta millium hominũ *f* ob admiranda ornamen- *Pomp.*
 ta magnificum. *g* ædificatum fuit à Pompeio bis *f Plin. lib. 36.*
 Conſule 699. *b* Et quemadmodum apud Taci- *c. i*
 tum legere eſt, oportuit poſt annũ 76. illud re- *g Plin. lib. 7.*
 ſtaurare, neque certe triginta vix anni lapi fue- *c. 3.*
 rant, ut, cum iterum combuſtum fuiſſet, à Clau-
 dio renouatum fuit, teſte Suetonio Tranquil-
 lo. *i* Et S. Hieronymus idem ædificiũ anno ut *e in Claudio.*
 bis milleſimo exaſiſſe teſtatur. Quod ſi hæc ita
 ſe habent, cur inquirimus, quis Romanas anti-
 quitates tot ſeculis deſtruxerit, ſi tam breuibꝯ
 temporis interuallis basilica Pauli, theatrum
 Pompeij toties diuturnum eſt? Mihi maior erit la-
 bor huiusmodi ruinas perſcribere, quam aliis
 perlegere. Idcirco alia quædam exempla ad hæc
 veri-

veritatem comprobendam in medium adducā; decet enim, obstrictos convincere, & innocentes harum ope probationum à calumniis vindicare. Augustus in Vrbe templa verustate collapsa, vel igne absumpta restituit. *k* Tiberius præter memorarum theatrum idem effecit in aliis templis, quæ postea Libero, Liberæ, Cererique dedicata fuerunt, *l* præterquam quod imperante ipso, etiam gymnasium combustum est. *m* Caligula Syracusarum muros, qui ceciderant, item Deorum templa renouauit. *n* Vespasianus, cum ciuitatem ruinis pene sepultam reperisset, Capitolium combustū ædificat, & ædificia struentibus immunitates & areas largitur. *o* Sub Tito filio incendium quoddam, quod triduo perdurauit, maxima vibi damna peperit, neq; quidquam curæ atq; industriæ omisit, vt ea restitueret. *p* Nihil enim diu contra temporis violētiā stare potest, proinde etiam Adrianus Pompeij sepulchrum iam collapsum instaurat. *q* Antoninus Pius illud Adriani sepulchrum relatacitur, & Græcum stadium renouauit, & amphitheatrum, pontem sublicium, pharum, portum Caietæ, Terracinæ, & pleraq; redintegrauit. *r* Admirandum tamen est, quæ Ægypti pyramides tot seculis contra temporis iniuriam inuiolatæ permaneant: Sed Romæ quædam ædificia fuerūt, quæ non, inquā, seculis, sed paucorū annorum spatio nō dilapsa fuerint, neq; restaurationis indiguerint? Neq; e quidē propter ipsoꝝ imbecillitatē; sed quia vbi celebritas est hominū, ibi casuum ē frequentia quā plurimorum; vnde consum-

k 3 *et in*
Aug.

l *Tac. lib. 15.*
m *Tac. lib. 2.*

n *Tranq. c. 21*

o *idem ibid.*
cap. 8.

p *idem in Ti-*
to, c. 8.
q *Dion de A-*
driano.

r *lul. Capitol.*

sum-

sumptiones, ruinæq; plures eueniunt. Quā min-
 imū temporis porræ Seueri trans Tiberim
 durauerunt? Alexander Seuerus nonne pluri- *f Spartianus*
 ma vetusta ædificia renouauit? is enim ad in-
 staurandū theatrum, circum, amphitheatrum,
 ætadium vectigalib. iis vsus esse scribitur, quæ à
 lenonibus, meretricibus & id genus nebuloni-
 bus exsoluebantur. Idem princeps omnes fere *Lamprid.*
 Traiani pontes instaurauit. Imperator etiam *u ibidem*
 Tacitus auctoris nostri gētilis, qui anno Dn. 228.
 suscepit imperiū, vt damna Capitoli j instau-
 raret, nonne priuatos, quos in Mauritania ha-
 bebat, agros adsignauit? x Ex tot autoritatibus *x Vopiscus*
 videtur absq; dubio cōcludi posse, muros quos-
 cunq; & ædificia, grandia licet, & fortissima, cō-
 sueuisse, aut igne, aut diuersis casib. tandē cor-
 tuere, nisi quis ea restituenta & conseruanda
 curet: proinde mirandum non est, si absentibus
 ab vrbe Imperatoribus, quorum hæc cura fue-
 rat, penitus dilapsa fuerint. Verumtamen à Di-
 uo Gregorio, cæterisq; Pontiff. Romanis anti-
 quitates minime fuisse destructas, atque disper-
 sas, ex iis, quæ dicta sunt, manifestum fecimus.
 Quam tamen operam non ideo præstitimus,
 quod etiā si illas destruxissent, aut dispersissent;
 adeo vituperandos putemus, sed quia reuera id
 minime fecerūt; neq; puto necesse est ostendere
 (quod antiquitatis peritos nō latet) Christianos
 vsq; ad Constantini tempora in humillimo sta-
 tu detentos, imo à gentilibus perpetuo afflictos
 tortosque fuisse: Neq; credibile est, vt ausi fue-
 rint gentiliū templa dilapidare, cū longē ma-
 ioribus

ioribus euris miserrimi angerentur. Nam Dicitianus, qui suscepit imperium anno Christiano 288. & vndecimam omnium atrocissimarum contra nomen Christianum persecutionem instituit, vna nocte Natalitiorum Domini viginti Christianorum hominum millia in templo combusta esse voluit. *y Nicoph. l. 7. a. 6.* Cæteros omitto: Sed compertissimum est, postquam Constantinus baptismatis lauacro regeneratus Christianos fouisset, Ecclesias exædificasset, persecutiones sustulisset, priuilegia, & immunitates Christianis largitus esset, nihilominus gentilium templa ab eo minime destructa, imo permixtum fuisse, ut vnuquisque arbitrato suo, quam vellet, religionem coleret: quod Eusebius clare docet, adeo ut nullus dubitationi loc⁹ relinquatur. *z Quod* si in Phœnicia in ciuitate Constantiæ Deorum statuarum dicutarum fuerunt, testatur idem Eusebius, hoc ab illis populis, qui veræ salutis cognitione susceperant, & inania idola reiecerant, sponte factum fuisse. *a lib. 4.* Igitur minime credendum est, quod Imperator omisit, id Pontifices facere ausos fuisse: qui cum per ea tempora imperatoriarum potestati subiicerentur, à Constantino tot beneficiis affecti, decreta ipsius non infregissent. Neque ipso defuncto, quod successit anno 340. facile fuit, gentilium res perturbari, cum iisdem temporibus Iulianus & Valens Imp. iisdem valde fauerent, imo idololatriam iterum exsuscitarent, permittentes, ut Ioui, Dionysio, Cereri, cæterisque Diis sacra fierent, Valens autem Cæsar anno Domini 381. mortuus est. Post quem

quem dubitandum non est, quin Vrbs sexies ab hostibus capta, direptaq; fuerit: ab Alarico anno 413. à Genferico anno 57. ab Odoacie anno 79. à Theodorico anno 97. à Belisario an. 543. à Totila anno 55. Quibus temporibus necesse est, vt Româ cum propter aggressiones, & damna ab hostibus illata; tum etiam propter miseras, & propter paupertatem, & impotentiam restaurâdorû ædificiorû deturpata valde fuerit; quemadmodû ex seipso vnusquisq; sine aliorû exemplorum, atq; autoritatum auxilio dispicere potest. Ex quibus nō video, quo pacto sancto Gregorio hæc culpa inuri, eidemq; ruinæ antiquæ Romæ attribui possint, cum tot publicæ priuatæque calamitates nunquam non consecutæ fuerint. Et reminiscendum insuper est, etiam si Gotthi & Longobardi Urbem sine vlla vastitate occupatam retinuissent, tamen ruinas, præsertim statuarum, multo magis ab Urbis defensoribus, quam ab oppugnatoribus ortas fuisse, dum, vt aut hostibus viam intercluderent, aut quo illum procul arcerent, statuarum cumulum obiecerunt, quemadmodum Sabinus à Vitellianis oppugnatus fecit in Capitolio; is. n. *reuulsas vndique statuas decora maiorum in ipso aditu vice muri obiecit.* *b* Sed quæ crocodili lachrymæ, *b* *Ta. l. 19.* quæ blanditiæ fuissent illæ sancti Gregorij, si antiquorum imagines, & Urbis ornamenta ipse destruens temporû suorum miseras deploraret, lamentans, Senatû populumq; diminutum, Urbem combustam, demum etiam ædificia vrbana ruere? *c* Hoc autem, si cætera deessent, fortissi

c *hom. l. 18 in Ezéch.*

N

tissi

tissimum est argumentum, à Pontificibus antiquas structuras nō fuisse deiectas, quia Bonifacius Papa post Gregorium obtinuit, à Phoca Imperatore, vt Pantheon Agrippæ posset in honorem B. Marię virginis, omniumq; martyrum dedicare. Quod factum est anno Domini 607. Secundo anno post quinquagesimo quis Romam venit vt inde omnia ærea ornamenta, cæteraq; asportaret, nisi Constans Imperator? Cui restitit Vitalinus Pontifex, quamuis cito pœnam luerit, tunc siquidem tegulas æreas Panthei, Bonifacio à Phoca donatas abstulit. Neq; hoc loco Tiberis inundationes colligo, quib. Vrbs diuersis temporibus ingentes ruinas passa est; cumq; iam videatur D. Gregorius iniuste ob dirutam Urbem accusari, id vnum addam, pessimum illum ac detestabilem quorundam neotericorum scriptorum morem esse, qui, quoniam vnum, atq; alterum minus bonum Pontificem habuimus, vel quia quædam ætates corruptissimos mores admiserunt, vituperandi, imo, quod peius est, irridendi totam Christianam religionem occasionem attripiunt, & hos etiam transcendent, impie nedū ignoranter, de iis tractant, quæ non intelligunt, quorum ignorant principia, fines nō vident, maximo animę suę detrimento, neq; minus eorum pernicië, qui rerum seriem nescientes, & scribentibus perinde vt scribūt, fidem adhibentes, cæcorum vestigia cæci insequētes, in mare errorum inmergūtur: vnde exitum inuenire nequeunt. Hoc etiā adiungam, veterem fuisse gentilium morem, quæcunq; mala post
Chri-

Christum natum in Rep. acciderent, vt ea Christianis imputarent, quemadmodum eleganter innuit Tertullianus, *Si Tiberis, inquit, ascendit in mœnia, si Nilus ascendit in arua, si cœlum stetit si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem.* Vixit Tertullianus Seueri, & Caracallæ temporibus: at quamquam omnium ærumnarum causæ in Christianos referebantur, nemo tamen ædificiorum ruinas iis imputauit.

*Nequaquam falli eos, qui viros magnates
humillime reuerentur.*

DISCVRSVS XIII.

TAc farinas in Africa plurimis contra Romanos prosperis successibus adeo superbiuit, vt ad Tiberium legatos miserit, petiit, vt sibi, suoq; exercitui sedes in Africa concederet, alioqui nullum bello finem fore; Tacitus inquit, *Non alias magis sua, populiq; contumelia Rom. indoluisse Casarem, ferunt, quam quod desertor, prado hostium more ageret.* a Non deest autor, qui disse- a lib. 3.
rit, probareque conatur, falli persæpe homines, dum sibi persuadent, modestiæ artibus se posse superbiam vincere, affert autem Romanorum exemplum, qui cū Latinis modeste se gerentes, illos longe arrogatiores reddiderunt. Et quamuis huic opinioni resistere nolimus, negamus nihilominus vnquam Romanos suæ erga Latinos dignitatis oblitos fuisse, verum (vt prudentissimos viros decebat) Samnitibus, qui de

N a Lati-

Latinis conquestum venerant, dubiam respon-
 sionē dederunt: pigebat eos respondere, Lati-
 nos in ipsorum Romanorū potestate iam non
 esse, quod si cogere illos voluissent, valde vere-
 bantur, ne eorum animos abalienarent. Sed
 quod in textu Liuij sequitur, mentem nostram
 valide adiuuare videtur. Etenim L. Annius Se-
 rinus hoc responso, quasi Romani non propter
 prudentiam ita dixissent, sed quia viribus suis
 contra Latinos diffiderent, ferocior factus, au-
 sus est petere, vt Consul alter Romanus, alter ex
 Latio crearetur. Ob quam petitionem adeo ex-
 cāduic T. Manlius Romanorum Consul, vt
 iuraret, *si tanta dementia patres conscriptos cepisset,*
vt ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum
venturum se, & quemcunque in curia Latinum vidis-
set, sua manu interempturum. *b* Vnde coniicitur,
 quantum aberrant illi, qui à magnatibus, & po-
 tērioribus aliquid his artibus impetrare conan-
 tur; cum iis enim modeste, nō arroganter agen-
 dum est. Alibi idem Liuius id nobis innuit ex-
 emplo Ætolorum, quibus pacem à Romanis
 petituris, & antiquas cum iis confœderationes,
 & sua cum Populo Rom. merita ostentare me-
 ditātibus, L. Valerius Flaccus ostendit, ne mul-
 tificarent ea, quæ iis alias violata fuerant, *con-*
fessionem iis culpa magis profuturam, & totam in pre-
ces orationem versam. *c* Sequiturque, *non in causa,*
sed in moderatione, & clementia populi Romani ipso-
rum salus posita erat: seque ius fauturum apud Consu-
lem. & in Senatu, dummodo infimis precibus pacem pe-
terent. Ætoli Flacci consilio nullum morem ge-
 ren-

b lib. 8.

c lib. 36.

rentes, sed quasi benefacta Romanis exprobrando, verbis acrioribus omnium aures læserunt, cumque miserationis indigerent, iram, odiumque sibi parauerunt, adeo vt iis iussum fuerit; excederēt vrbe eodem die, per XV. autem dies Italia, iniunctumque, si sine venia ducum legatos amplius misissent, fore, vt tanquam hostes tractentur. Sed quid clarius, quam Tusculanorum factum illud, qui cum errauissent, ad preces conuersi, *plus illis misericordia ad pœnæ veniam impetrandam, quam causa ad crimen purgandum valuit?* d Nemo cogitet, aliunde res politicas melius intelligere posse, quam ex historiarum scriptoribus: propterea quod ab iis non speculationem obcuritatibus, sed factis ipsis, vtque dicitur, in ære numerato monumenta afferuntur, quæ quotidie accidunt in regnis, & rebus publicis gubernandis, de bello, de pace, de confederationibus, de omnibus publicis negotiis. Cum autem exempla congero, nihil aliud intendo, quam veritatem patefacere; ideo cogito vltius ad Ætolorum exemplū aliud Rhodiorum adnectere. Hi cum in Senatu Rom. contra Ætolos verba facerent, animosq; Senatorum commouere tentarent, ad ipsorum magnitudinem, & clementiam magis, quam ad quidcunq; respicientes, ex voto cuncta consecuti sunt, Romanisque (vt inquit autor) *apta magnitudini Romana oratio visa est.* e Obiiciet aliquis, nos in tempora Romanorum non incidisse: proinde cum magnanimitas ipsorum vbiq; desideretur, modestiam nocituram potius, quam profuturam

N 3

videri,

d lib. 9.

e Lib. 37.

videri, quemadmodum Varroni, cladem Cannensem legatis Capuanorum reuelanti nocuit.

f Lib. 23. *f* Qui textus magis adiuuat intentionem autoris cōtraria differentis, quam cæteri, qui ab ipso allegantur. Sic præterea oratores Pompeij ad Ptolomæum valde tibi propter animi abiectionem obfuerunt.

h lib. 3. de bel. civ.

g Ad quæ respondeo, asserens, quicumque submisit se gerit, ut plurimum prudenter, vtiliterque facere: nam aut debilior est, quemadmodum Rhodij, & Ætolicæ erant, tuncque dubio procul erga potentiores obsequia proderunt: aut potentior est, sed propter fortunæ aduersitatem in aliquo periculo versatur; tunc, si aliquando fortunæ malacia successerit, non in eum, qui modeste egerit, sed in eum, qui in arrogantiam elatus fuerit, omnia damna redundabunt; quemadmodum Latinis, & Capuanis accidit: nam hi pariter, sicut Latini, petierant, ut ex Coss. alter Capuanus crearetur. Tutissimum igitur consilium est, erga potentiores modeste se gerere, sicuti neque inane monitum est, ut cum vanis, superbisque hominibus cautius tractemus, quoniam ij tibi aut, mutatis fortunæ vicibus, nocebunt, aut in præsens nihil profunt, cum de tuis malis nul-

lam soleant curam suscipere.

FINIS LIBRI TERTII.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO.
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER QVARTVS.

*Principibus aque curanda esse ea, quæ per se i-
psos, ac ea, quæ per famulos, per amicos, per
consanguineos, per ministros ex-
pediunt.*

DISCVRSVS I.

Nter laudabilia Tiberij instituta,
quæ Tacitus adnotauit, prius quàm
ex bono, saltem ex prudente prin-
cipe, in malum, scelestumq; verte-
retur illud vnum fuit, quod Augu-
sta domus aleret *modesta seruitia.* a Non enim a lib. 4.
ignorabat Cæsar, vt Reip. gubernandæ, priua-

tarumque rerum egregie gnarus, quantum ser-
uorum flagitia dedecoris notam inurant domi-
nis. Et Galba (quod ad ipsum attingit) malus nō
fuit princeps, tamen serui, liberi que sceleribus
suis non modo illius famam dehonestauerunt,
sed etiam de imperio detruxerunt. *Iam affere-*
bant, inquit autor, cuncta venalia prepotentes liberti:
seruorum manus subitis auida, & tanquam apud se-
nem festinantes; itemque alibi, Eadem quoque noua

b Lib. 17. aula mala æque graua, non æque excusata. b Quibus
verbis aulam Galbæ cum Neronis aula compa-
rat. Cur autem Galba non excusaretur, ea ratio
est, quia Galba princeps bonus existimabatur,
reque vera talis erat, atque ideo minus excusa-
bilis, quod eius liberti ea, quæ Neroniani, face-
rent: proinde adnotandum est, quod illi Otho
exprobrat, *Nondum quartus à victoria mensis, & li-*
bertus Vitellii Asiaticus Policletos, Patrobios, & vetera

olib. 18. odiorum nomina æquabat. c Fœcundissimus est ex-
emplorum ager Tacitus, vnde aliorum auto-
rum exempla conquiritur necesse nō erit. Idem
igitur autor gener ducis, quo sua prudētiorē,
fortioremque non tulit ætas. de socero hæc scri-
bit, *Animorum, inquit, prouincialium prudens, simul-*
que doctus per aliena experimenta parum profici armis,
si iniuria sequerentur, causas bellorum statuit excidere,
à se suisque orsus: primum domum suam coercuit, quod
plerisque haud minus arduum est, quam prouinciam re-
gare; nihil per libertos, seruosque publica rei. d Duo hic

in Agric. adnotanda videntur, alterum, quod domum
suam si quis ordinet, bellorum causas tollit, al-
terum, non minus arduum esse domum, quam

pro-

prouinciam regere. Hoc in Paulo IV. vltu com-
 pertum est, qui sanctissimus atque innocentissi-
 mus Pontifex nepotum mores ex suis moribus
 meriens, serius eorum peccata animaduertit, &
 quanquam in iis puniendis parcus non fuit, ta-
 men quin plurima mala iam resp. passa fuerit,
 obuam ire nequiuir. Quod autem seruorum ac
 ministrorum sceleribus non tantum ambitiosi
 duces, vt à suis principibus deficiant (et si ij, vt
 diximus, hanc plerunque occasionem deficien-
 di querunt) sed etiam miserę, ac tyrannidis one-
 re defessę prouincię ad rebellandum inducan-
 tur, clarissime apparuit in Antonio Felice Pal-
 lantis fratre, Claudiique liberto, qui à Iosepho
 Claudius Felix nuncupatur. *e* Qui ad Palesti-
 nam gubernandam missus adeo nefarie se gef-
 sit, vt magnam ei rebellionem causam ipse attule-
 rit. *f* Audio sæpe, ministros laudari quosdam,
 tanquam principibus fructuosos, ideo quia re-
 gij peculij angēdi methodum aliquam excogi-
 tauerint: neq; miseri principes animaduertunt,
 lucra sua ab vna parte vnciatim crescere, ex al-
 tera libratim diminui; immemores, *satius esse oues*
condere quam deglubere. Drusus item Fisiis tribu-
 tum iusserat modicum pro angustia rerum; vt
 in vsus militares coria boum penderent, non intenta cu-
 iusquam cura, que firmitudo, que mensura: donec
 Olenius è primipilaribus, regendis Fisiis im-
 positus, terga vrorum delegit, quorum ad formam ac-
 ciperentur. Sunt hæc elephantis paullo minora
 animalia, ad quorum mensuram tributa redigi
 volebat. Quæ res ei prouincię perdifficilis Fisi-

e Lib. 20. c. 5.
de antiq. In-
dic l. 2. c. 2. de
bell. Iud.
f Tac. l. 12.
& lib. 21.

- Lib. 4.* flos ad rebellandum adigit. g Delectus militum ex sua natura grauiissimus erat; cum autem apud Batauos delectus fieri deberet, factus est (inquit autor) ministrorum auaritia, ac luxu, nam iuuenes aut inualidos conquirebant; rursus imberbes, sed forma conspicua (ut est plerisque proceris pueritia) ad stuprum trahebantur; hinc per compositos seditionis autores Germania tota descendiuit. *h* Non ergo satis est, innocentiam profiteri, si altera ex parte ministri, amici, frater, tutor, nepotes fiant. Quia in re iij, qui candidioribus à natura moribus imbuti sunt, frequentius peccare videntur, dum ex morum suorum probitate ceteros fore sibi similes, persuaderi quemadmodum etiam Cicero Q. fratri in provinciam descendenti præcepit, ut ministros, ancillos, seruos diligentissime caueret. *i* Tiberij principatu in Senatu disputatum fuit, num prouinciarum administratores secum uxores ducere deberent, & quanquam irrita fuit consultatio tamen Cæcina vehementer contrarius censens bene quem magistratum, cui provincia obuenisset, videri comitaretur; inesse aiebat mulierum comitatu quædam luxu, bellum formidine morientur: non imbecillitatem, & imparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, saeuum, ambitiosum, potestatis audum: & in cætera obiecit, nunquam repetundarum fui aliquem accusatum, quin plura vxoribus obnoxia fuerint. *k* Igitur principes tam seculari quam Ecclesiastici comitatus suos circumficiant, & expurgent quam diligentissime: quod si S. Augustinus cum sorore cohabitare noluit.

non propter ipsam, sed propter mulieres, quæ penes ipsam viuerent, nobis mulieres quæcunque pluribus de causis abigendæ videntur, ac præsertim, ne, cum genus sint auarissimum, rapacitatis vitium nostris moribus inferant. Quod si Principes maximam industriam adhibent, vt publici thesauri hirudines puniantur, dispiciant modo, quonam pœnæ genere ij, qui alienum honorem suffurantur, afficiendi sint.

Maxime cauendum in aulis, ne præ ipso principe quenquam colere videamur.

DISCVRSVS II.

BEatos duces Romanos, dixit Corbulo, cum in medio fere victoriæ, ad quam adspirabat contra Germanos, literis Claudij Cæsaris iussus fuit, vt præsidia cis Rhenum referret. *a* Sic nos *a Lib. 12.* felices eos appellare possumus, quibus contingit, vt in bene constituta rep. aut sub moderato, & sapiente principe nascantur. Quandoquidem si quid secundum virtutem fecerint, præmium consequuntur, si præ ignorance peccauerint, tolerantur, si indifferenter vixerint, nullas molestias patiuntur; quod si forte deliquerint, sic castigantur, vt amplius delinquere non audeant: quæ pars quædam est minoris infelicitatis. Sub malis autem principibus assentatorem esse, aut contumacem rudemque æque nocet. Virtutis exuberantia scopulus est.

est periculi plenus: simplicitas vero astutiæ r
 men fert, & liberalitas corruptela videtur: n
 bilitas & diuitiæ mortis illecebræ sunt. Quod
 miserius est, dum vnusquisque ambigit, suspe
 sumque animum gerit: num quod facit, recte
 faciat; animi pendet, an suæ actiones laude
 mereantur nec ne: saltem an excusationem v
 niamque reperturæ sint, ignorat. Iam incipien
 tis anni Kalendæ aduenerant, & iuxta morem
 quem nostra similiter religio recepit, vt pro sa
 lute principum preces ad Deum effundantur
 cum Pontifices cæterique sacerdotes pro inco
 lumitate principis vota susciperent, Neronem
 quoque & Drusum iisdem Diis commendaue
 re: qui adolescentes Tiberio consanguinitatis
 nodo coniuncti patrem Germanicum habue
 rant, Germanicus autem Cæsari ex fratre Druso
 nepos erat; ad summam pueri successores in Im
 perio, iique erant, in quibus tota domus digni
 tas, & magnitudo recumbebat: nihilominus
 tantam indignationem concepit animo Tibe
 rius, adeoque impatienter indoluit, *aquari ado
 lescentes senectæ suæ, vt auitos Pontifices perconta
 tus sit, num id precibus Agrippina, aut mini tribuis
 sent, neque eo contentus, in Senatu oratione
 monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium
 animos prematuris honoribus ad superbiam extolle
 ret.* b Verum quid effecisset, si fortasse iniuriis,
 contumeliisve affecti fuissent? cum matricius,
 à qua Imperium fere dono acceperat, Senatus
 maximos honores decerneret, singulos hortat
 us est, *muliebres honores moderandos esse: idem se*
 facit.

b Lib. 4.

facturum in iis, quæ ad seipsum pertinerent. *c* *Lib. pr.*
 Indignatus est alibi, maternum nomen in qua-
 dam inscriptione nomini suo præpositum fuisse. *d*
 Iterum prætoris cohortis ducem Macro- *d* *Lib. 3.*
 nem videns, arcto amicitia vinculo cum C. Ca-
 ligula deuinctum *non abdita ambage occidentem ab*
co deferri, orientem spectari exprobrauit. *e* Neq; quo- *e* *Lib. 5.*
 niam solum Tiberium in medium adduximus,
 putet quisquam, non esse id commune cæteris
 principibus vitium, cum in historiis reip. Ro. de
 Philippo Macedone legatur, ægerrime cum tu-
 lisse, quod Demetrium frequentes Macedones
 stiparent, & *alteram iam se viuo regiam esse indigna-*
tum. *f* Et nihilominus eius ille Rex familiae fuit, *f* *Lib. 35.*
 quæ ininus quam cæteri quicunque Alexandri
 successores in suos desæuit. Possent aliorum
 principum exempla accumulari: sed qui his nō
 edocetur, ei neq; innumera prodesse poterunt.
 Quod si in principibus nostris huiuscemodi
 animorum perturbationes non animaduertun-
 tur, nemo tamen cogitet, ipsos intra pectoris pe-
 netralia non rabere, atque indignari, quoties
 fratrem, filium, nepotem aut præponi sibi vi-
 dent, aut adæquari. Quæ rabies aut ira, quid uti-
 litatis, quidve beneficij priuatis hominibus
 allatura sit, ex seiplo quilibet ani-
 mo suo volutare
 potest.

Quis-

*Quisquis obsequia principi deuouit, is cum
feliciter ac prudenter à se gesta eius virtu-
ti atq; fortune attribuat.*

DISCVRSVS III.

SI vicerit dux, principes virtuti atque fortu-
victoriam tribuere, fructumq; laborum su-
rum alteri concedere; si vincitur, sibi mala
fortunam imputare, profecto arduum onus e-
ac perdifficile. Quam rem vt miremur, superu-
caneum est, quia principes instar Deorum, à p-
pulis venerationem exposcunt, ac proinde cu-
iis tanquam cum Diis agendum esse videtur.
excellenter præstitit Germanicus, cum in Ge-
mania maximam de hostibus reportauisset vi-
ctoriam: nam congestis armis trophæum ere-
superbo cum titulo, quo Marti, Ioui & Auguri
ea monumenta sacrauit, de se vero nihil adde-
dit, victoriæ fructum Tiberij exercitui attrib-
ens: & causas autor quærens, subiungit, *metui*
uidia, an ratus conscientiam facti satis esse. a Obiici-
aliquis: Hoc quid aliud est, quam assentari
artes docere? Respondeo, homines modesto
non adultores esse debere. Cum Germanicus
Tiberij nepos, per adoptionem filius, futurus
imperij successor, omniumq; perspicacissimus
princeps, videret, ita faciendum esse, quo paucis
poterat non hominibus, temporibusq; sese ac-
commodare? veruntamen id neque fatis fuit
Vtque omnes ex se ipsis dignoscant, monitus
hoc perutile esse, neq; nos ista casu discutientes
pr

proposuisse, ob oculos ponam Silij exemplum; qui cum septem annos in Germania exercitui imperauisset, tandē odio à Tiberio habitus est, auctumque inde, quia sæpe iactauerat, sui vnius autoritate legiones suas non defecisse, sine quibus Tiberius maxima pericula non effugisset: hisce autem verbis *destrui fortunam suā Cæsar, imparemque tanto merito rebatur*. Et legionum fides virtuti ducis attribui videbatur; quamobrem Cæsar Silij aucupatoribus aures præbuit, eoq; res deuenit, vt mortem sibi consciscere satius putauerit, neq; propter aliam causam Antonij primæ potentia euauit, nisi *nimis commemorandis, quæ meruisset*. *b* Hæc exempla abunde, vt opinor, sufficiunt: sed quia pleriq; statim non persuadentur, addam, non dissimilem fuisse causam, cur Clytus necatus fuerit: namira ex candescens dixerat nonnunquā Alexandro, ipsum armis Macedonum saluum esse. *c* Id Cario, qui venam Cyro præcidit, vitam abstulit: idem Mitridati, à quo Cyrus occisus fuit, quia cum Artocerxes hunc honorem ipse cuperet, vt Cyrum fratrem occidisse crederetur, ferre non poterat, vt alij eo decore collucere vellent, quo semetipsum illustrare ambiebat. *d* Contra, Agrippa idcirco Augusti beneuolentiam sibi quæsiuit, quia cum rei militaris esset sciētissimus, omnium laborum suorum fructum, gloriamque principi deferbat. *e* Et Tacitus, maximam socero Agrippæ laudem tribuens, illum, inquit *nunquam in suam formam gestis exultauisse, ad autorem & ducem, vt minister, fortunam retulisse*. Quod si affectibus,

immuni

Lib. 10.

c Plut. in Alex.*d* Plut. in Anton.*e* Dion. l. 54.

immuni animo iudicauerimus, non inficias ibimus, merito, maximoque iure principes à su ducibus hoc magnitudinis suæ tributum exigere: Nam quamuis ipsi hominem virtute insignire nequeunt, at certe possunt ipso vtente declarandæ virtutis occasionem largiri: præterquam quod id etiam consuetudine vsui patuit: vt quod exercitus facit, duci: quod vero dux principi referatur. *Lato Othone, & gloriam in jtrahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus*
f Lib. 17. suisque exercitibus remp. auxisset. f

*Virtute insignes viri etiam sub malo principi
 prouehere se, atque illustrare
 possunt.*

DISCVRSVS IV.

Q Vicunq; Florentinos annales euoluerit, is comperire potuit, nonnullos in rep. nonnullos sub principibus, alios sub principibus, & non in rep. alios in rep. & non sub principibus floruisse: alios demum neque de rep. neque de principibus contentos fuisse. Idcirco necessario concludendum est, quemadmodum horum postremi, quia nullus iis status congruit, improbandi sunt, ita primos laudandos, vt pote qui statibus, modisque gubernationum, in quibus degunt, sese adaptantes. placidum & tranquillum mare sulcantes, ad salutis portum sine villo naufragio appellunt: ij vero, qui tamen sub principum flagitiosissimorum tyrannide secundum virtutem adeo vixerunt, vt aliena nequitia

tia

etia nihil ipsis obfuerit, hi pfecto inter omnium sapientissimos connumerandi sunt. Et autor de M. Lepido loquens, miratur, virum hunc temporibus Tiberij grauem, & sapientem vixisse, itemq; fato functum fuisse honorifice, vnde dubitationem proponit, *num fato, & sorte nascendi, vt cetera, ita sit principum inclinatio in hos, offensio in illos, an vero sit aliquid in nostris consiliis, liceat q; inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione, ac periculis vacuum.* *a* Sed ipse fatetur alibi, huius rei causam ex virtutibus, vitiisque hominum procedere: Sic focer Agricola omnem famæ ostentationem fugiens, moderationis, prudentiæque artibus iracundiam, sænitiamque Domitiani mitigabat: vnde, *Sciant, inquit; quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumq; ac modestiam, si industria, ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei post usum, ambitiosa morte inclaruerunt.* *b* Nemo igitur dicat; *b in Agric.* si temporibus illis vixissem, dixissem; fecissem: nam huic responderi posset, quod Seriphio homini Themistocles, *Recte ais, inquit, ob patriæ gloriam splendorem affecutus sum, sed neque ego, si Seriphius essem, euasissem clarus, neque tu, si Atheniensis.* *c* *c Plut. in Themist.* Nemo inficiari potest, quin perinde vt in tempestuoso mari, maiora pericula, & ærumnæ sub malo, quam sub bono principe ferendæ sint, sed ex maioribus difficultatibus maior gloria resultat; sic gloriæ amplitudine periculi magnitudo temperetur, & auspice M. Lepido speret vnusquisq; etiam sub malo principe laudem sibi parare:

rissimum est argumentum, à Pontificibus anti-
 quas structuras nō fuisse deiectas, quia Bonifa-
 cius Papa post Gregorium obtinuit, à Phoca Im-
 peratore, vt Pantheon Agrippæ posset in hono-
 rem B. Marię virginis, omniumq; martyrum de-
 dicare. Quod factum est anno Domini 607. Sec-
 anno post quinquagesimo quis Romam venit
 vt inde omnia area ornamenta, cæteraq; aspor-
 taret, nisi Constans Imperator? Cui restitit Vi-
 talinus Pontifex, quamuis cito pœnam luerit
 tunc siquidem tegulas æreas Panthei, Bonifacii
 à Phoca donatas abstulit. Neq; hoc loco Tiberi
 inundationes colligo, quib. Vrbs diuersis tem-
 poribus ingentes ruinas passa est; cumq; iam vi-
 deatur D. Gregorius iniuste ob dirutam Vrben
 accusari, id vnum addam, pessimum illum a-
 detestabilem quorundam neotericorum scri-
 ptorum morem esse, qui, quoniam vnum, atq;
 alterum minus bonum Pontificem habuimus
 vel quia quædam ætates corruptissimos more
 admiserunt, vituperandi, imo, quod peius est
 irridendi totam Christianam religionem occa-
 sionem arripiunt, & hos etiam transcendent
 impie nedū ignoranter, de iis tractant, quæ nō
 intelligunt, quorum ignorant principia, sine
 nō vident, maximo animę suę detrimento, neq;
 minus eorum perniciē, qui rerum seriem nesci-
 entes, & scribingentibus perinde vt scribūt, fiden
 adhibentes, cæcorum vestigia cæci insequētes
 in mare errorum inmergūtur: vnde exitum in-
 uenire nequeunt. Hoc etiā adiungam, veterem
 fuisse gentilium morem, quæcunq; mala pos-
 Chri

Christum natum in Rep. acciderent, ut ea Christianis imputarent, quemadmodum eleganter innuit Tertullianus, *Si Tiberis, inquit, ascendit in mœnia, si Nilus ascendit in arua, si cœlum stetit si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem.* Vixit Tertullianus Seueri, & Caracallæ temporibus: at quamquam omnium ærumnarum causæ in Christianos referebantur, nemo tamen ædificiorum ruinas iis imputauit.

*Nequaquam falli eos, qui viros magnates
humillime reuerentur.*

DISCVRSVS XIII.

TAc farinas in Africa plurimis contra Romanos prosperis successibus adeo superbiuit, ut ad Tiberium legatos miserit, petiit, ut sibi, suoq; exercitui sedes in Africa concederet, alioqui nullum bello finem fore; Tacitus inquit, *Non alias magis sua, populique contumelia Rom. indoluisse Casarem, ferunt, quam quod desertor, prado hostium more ageret.* a Non deest autor, qui disse-

a lib. 3.

N a Lati-

Latinis conquestum venerant, dubiam respon-
 sionē dederunt: pigebat eos respondere, Lati-
 nos in ipsorum Romanorū potestate iam non
 esse, quod si cogere illos voluissent, valde vere-
 bantur, ne eorum animos abalienarent. Sed
 quod in textu Liuij sequitur, mentem nostram
 valide adiuuare videtur. Etenim L. Annius Se-
 tinus hoc responso, quasi Romani non propter
 prudentiam ita dixissent, sed quia viribus suis
 contra Latinos diffiderent, ferocior factus, au-
 sus est petere, vt Consul alter Romanus, alter ex
 Latio crearetur. Ob quam petitionem adeo ex-
 canduit T. Manlius Romanorum Consul, vt
 iuraret, *si tanta dementia patres conscriptos cepisset,*
vt ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum
venturum se, & quemcunque in curia Latinum vidis-
set, sua manu interempturum. *b* Vnde coniicitur,
 quantum aberrent illi, qui à magnatibus, & po-
 tētoribus aliquid his artibus impetrare conan-
 tur; cum iis enim modeste, nō arroganter agen-
 dum est. Alibi idem Liuius id nobis innuit ex-
 emplo Ætolorum, quibus pacem à Romanis
 petituris, & antiquas cum iis confœderationes,
 & sua cum Populo Rom. merita ostentare me-
 ditātibus, L. Valerius Flaccus ostendit, ne mul-
 tifacerent ea, quæ iis alias violata fuerant, *con-*
fessionem iis culpa magis profuturam, & totam in pre-
ces orationem versam. *c* Sequiturque, *non in causa,*
sed in moderatione, & clementia populi Romani ipso-
rum salus posita erat: seque iis fauturum apud Consu-
lem. & in Senatu, dum modo infimis precibus pacem pe-
terent. Ætoli Flacci consilio nullum morem ge-
 ren-

b lib. 8.

c lib. 36.

rentes, sed quasi benefacta Romanis exprobrando, verbis acrioribus omnium aures læserunt, cumque miserationis indigerent, iram, odiumque sibi parauerunt, adeo ut iis iussum fuerit; excederēt vrbe eodem die, per XV. autem dies Italia, iniunctumque, si sine venia ducum legatos amplius misissent, fore, ut tanquam hostes tractentur. Sed quid clarius, quam Tusculanorum factum illud, qui cum errauissent, ad preces conuersi, *plus illis misericordia ad pœnæ veniam impetrandam, quam causa ad crimen purgandum valuit?* d Nemo cogitet, aliunde res politicas melius intelligere posse, quam ex historiarum scriptoribus: propterea quod ab iis non speculationem obcuritatibus, sed factis ipsis, utque dicitur, in ære numerato monumenta afferuntur, quæ quotidie accidunt in regnis, & rebus publicis gubernandis, de bello, de pace, de confœderationibus, de omnibus publicis negotiis. Cum autem exempla congero, nihil aliud intendo, quam veritatem patefacere; ideo cogito ulterius ad Ætolorum exemplū aliud Rhodiorum adnectere. Hi cum in Senatu Rom. contra Ætolos verba facerent, animosque Senatorum commouere tentarent, ad ipsorum magnitudinem, & clementiam magis, quam ad quidcunque respicientes, ex voto cuncta consecuti sunt, Romanisque (ut inquit autor) *apta magnitudini Romana oratio visa est.* e Obiiciet aliquis, nos in tempora Romanorum non incidisse: proinde cum magnanimitas ipsorum ubique desideretur, modestiam nocituram potius, quam profuturam

videri, quemadmodum Varroni, cladem Cannensem legatis Capuanorum reuelanti nocuit.

f Lib. 23. f Qui textus magis adiuuat intentionem auctoris cōtraria dissidentis, quam cæteri, qui ab ipso allegantur. Sic præterea oratores Pompeij ad Ptolomæum valde tibi propter animi abiectionem obfuerunt.

6 lib. 3. de bel. civ.

g Ad quæ respondeo, asserens, quicumque submisit se gerit, ut plurimum prudenter, vtiliterque facere: nam aut debiliior est, quemadmodum Rhodij, & Ætoli erant, tuncque dubio procul erga potentiores obsequia proderunt: aut potentior est, sed propter fortunæ aduersitatem in aliquo periculo versatur; tunc, si aliquando fortunæ malacia successerit, non in eum, qui modeste egerit, sed in eum, qui in arrogantiam elatus fuerit, omnia damna redundabunt; quemadmodum Latinis, & Capuanis accidit: nam hi pariter, sicut Latini, petierant, ut ex Coss. alter Capuanus crearetur. Tutissimum igitur consilium est, erga potentiores modeste se gerere, sicuti neque inane monitum est, ut cum vanis, superbisque hominibus cautius tractemus, quoniam ij tibi aut, mutatis fortunæ vicibus, nocebunt, aut in præsens ni-

hil profunt, cum de tuis malis nullam soleant curam suscipere.

FINIS LIBRI TERTII.

SGH

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,
SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,
LIBER QVARTVS.

*Principibus aque curanda esse ea, quæ per se i-
psos, ac ea, quæ per famulos, per amicos, per
consanguineos, per ministros ex-
pediunt.*

DISCVRSVS I.

Nter laudabilia Tiberij instituta,
quæ Tacitus adnotauit, prius quàm
ex bono, saltem ex prudente prin-
cipe, in malum, scelestumq; verte-
retur illud vnum fuit, quod Augu-
sta domus aletet *modesta seruitia.* a Non enim a lib. 4.
ignorabat Cæsar, vt Reip. gubernandæ, priua-

tarumque rerum egregie gnarus, quantum ser-
 norum flagitia dedecoris notam inurant domi-
 nis. Et Galba (quod ad ipsum attinet) malus nō
 fuit princeps, tamen serui, libertique sceleribus
 suis non modo illius famam dehonestauerunt,
 sed etiam de imperio detruxerunt. *Iam affere-
 bant, inquit autor, cuncta venalia prapotentis liberti:
 seruorum manus subitis auida, & tanquam apud se-
 nem festinantes; itemque alibi, Eadem quoque noua*
b Lib. 17. aula mala aque graua, non aque excusata. b Quibus
 verbis aulam Galbæ cum Neronis aula compa-
 rat. Cur autem Galba non excusaretur, ea ratio
 est, quia Galba princeps bonus existimabatur,
 reque vera talis erat, atque ideo minus excusa-
 bilis, quod eius liberti ea, quæ Neroniani, face-
 rent: proinde adnotandum est, quod illi Otho
 exprobrat, *Nondum quartus à victoria mensis, & li-
 bertus Vitellii Asiaticus Policletos, Patrobios, & vetera*
o Lib. 18. odiorum nomina aquabat. c Fœcundissimus est ex-
 emplorum ager Tacitus, vnde aliorum auto-
 rum exempla conquirere necesse nō erit. Idem
 igitur autor gener ducis, quo sua prudētior,
 fortiorque non tulit ætas. de socero hæc scri-
 bit, *Animorum, inquit, prouincialium prudens, simul-
 que doctus per aliena experimenta parum profici armis,
 si iniuria sequerentur, causas bellorum statuit excidere,
 à se suisque orsus: primum domum suam coercuit, quod*
in Agric. *plerūque haud minus arduum est, quam prouinciam re-
 gere; nihil per liberos, seruosque publica rei.* d Duo hic
 adnotanda videntur, alterum, quod domum
 suam si quis ordinet, bellorum causas tollit, al-
 terum, non minus arduum esse domum, quam

prouinciam regere. Hoc in Paulo IV. vſu com-
pertum eſt, qui ſanctiſſimus atque innocentissi-
mus Pontifex nepotum mores ex ſuis moribus
metiens, ſerius eorum peccata animaduertit, &
quanquam in iis puniendis parcus non fuit, ta-
men quin plurima mala iam reſp. paſſa fuerit,
obuiam ire nequiuit. Quod autem ſeruorum ac
miniſtrorum ſceleribus non tantum ambitioſi
duces, vt à ſuis principibus deficiant (eſſi ij, vt
diximus, hanc plerunque occaſionem deficien-
di quærent) ſed etiam miſere, ac tyrannidis one-
re deſeſſæ prouinciæ ad rebellandum inducan-
tur, clariſſime apparuit in Antonio Felice Pal-
lantis fratre, Claudiique liberto, qui à Iosepho
Claudius Felix nuncupatur. *e* Qui ad Paleſti-
nam gubernandam miſſus adeo nefarie ſe geſ-
ſit, vt magnam ei rebellionem cauſam ipſe attule-
rit. *f* Audio sæpe, miniſtros laudari quosdam,
tanquam principibus ſuætuosos, ideo quia re-
giſ peculij augēdi methodum aliquam excogi-
tauerint: neq; miſeri principes animaduertunt,
lucra ſua ab vna parte vnciatim creſcere, ex al-
tera libratim diminui; immemores, *ſatius eſſe oues*
tondere quam deglubere. Druſus item Filiiſ tribu-
tum iuſſerat modicum pro anguſtia rerum; vt
in vſus militares coria bouum penderent, non intentæ ci-
uiſquam cura, quæ firmitudo, quæ meſſura: donec
Olenius è prinipilatis, regendis Filiiſ im-
poſitus, terga vrorum delegit, quorum ad formam ac-
ciperentur. Sunt hæc elephantis paullo minora
animalia, ad quorum meſſuram tributa redigi
volebat. Quæ res ei prouinciæ perdifficilis Fil-

e Lib. 20. c. 5.
de antiq. Iu-
dic l. 2. c. 2. de
bell. Iud.
f Tac. l. 12.
& lib. 21.

non propter ipsam, sed propter mulieres, quæ penes ipsam viuerent, nobis mulieres quæcunque pluribus de causis abigendæ videntur, ac præsertim, ne, cum genus sint auarissimum, rapacitatis vitium nostris moribus inferant. Quod si Principes maximam industriam adhibent, vt publici thesauri hirudines puniantur, dispiciant modo, quonam pœnæ genere ij, qui alienum honorem suffurantur, afficiendi sint.

Maxime cauendum in aulis, ne præ ipso principe quenquam colere videamur.

DISCVRSVS II.

BEatos duces Romanos, dixit Corbulo, cum in medio fere victoriæ, ad quam adspirabat contra Germanos, literis Claudij Cæsaris iussus fuit, vt præsidia cis Rhenum referret. *a* Sic nos *a Lib. 12.* felices eos appellare possumus, quibus contingit, vt in bene constituta rep. aut sub moderato, & sapiente principe nascantur. Quandoquidem si quid secundum virtutem fecerint, præmium consequuntur, si præ ignorance peccauerint, tolerantur, si indifferenter vixerint, nullas molestias patiuntur; quod si forte deliquerint, sic castigantur, vt amplius delinquere non audeant: quæ pars quædam est minoris infelicitatis. Sub malis autem principibus assentatorem esse, aut contumacem rudemque æque nocet. Virtutis exuberantia scopulus est.

est periculi plenus: simplicitas vero astutiæ nomen fert, & liberalitas corruptela videtur: nobilitas & diuitiæ mortis illecebræ sunt. Quodq; miserius est, dum vnusquisque ambigit, suspensumque animum gerit: num quod facit, recte faciat; animi pendet, an suæ actiones laudem mereantur nec ne: saltem an excusationem veniamque reperturæ sint, ignorat. Iam incipientis anni Kalendæ aduenerant, & iuxta morem, quem nostra similiter religio recepit, vt pro salute principum preces ad Deum effundantur, cum Pontifices cæterique sacerdotes pro incolunitate principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem Diis commendaere: qui adolescentes Tiberio consanguinitatis nodo coniuncti patrem Germanicum habuerant, Germanicus autem Cæsari ex fratre Druso nepos erat; ad summam pueri successores in Imperio, iique erant, in quibus tota domus dignitas, & magnitudo recumbebat: nihilominus tantam indignationem concepit animo Tiberius, adeoque impatienter indoluit, *aquari adolescentes senectæ suæ, vt auitos Pontifices percontatus sit, num id precibus Agrippina, aut minis tribuissent, neque eo contentus, in Senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos prematuris honoribus ad superbiam extolleret.* *b* Verum quid effecisset, si fortasse iniuriis, contumeliisve affecti fuissent? cum matricius, à qua Imperium fere dono acceperat, Senatus maximos honores decerneret, singulos hortatus est, *muliebres honores moderandos esse: idem se*

faci-

b Lib. 4.

facturum in iis, quæ ad seipsum pertinerent. *c* *Lib. pr.*
 Indignatus est alibi, maternum nomen in qua-
 dam inscriptione nomini suo præpositum fuisse. *d* Iterum prætoris cohortis ducem Macro- *d* *Lib. 3.*
 nem videns, arcto amicitie vinculo cum C. Ca-
 ligula deuinctum *non abdita ambage occidentem ab*
eo deferri, orientem spectari exprobrauit. *e* Neq; quo- *e* *Lib. 5.*
 niam solum Tiberium in medium adduximus,
 putet quisquam, non esse id commune cæteris
 principibus vitium, cum in historiis reip. Ro. de
 Philippo Macedone legatur, ægerrime cum tu-
 lisse, quod Demetrium frequentes Macedones
 stiparent, & alteram iam se viuo regiam esse, indigna-
 tum. *f* Et nihilominus eius ille Rex familie fuit, *f* *Lib. 35.*
 quæ ininus quam cæteri quicunque Alexandri
 successores in suos desæuit. Possent aliorum
 principum exempla accumulari: sed qui his nō
 edocetur, ei neq; innumera prodesse poterunt.
 Quod si in principibus nostris huiuscemodi
 animorum perturbationes non animaduertun-
 tur, nemo tamen cogitet, ipsos intra pectoris pe-
 netralia non rabere, atque indignari, quoties
 fratrem, filium, nepotem aut præponi sibi vi-
 dent, aut adæquari. Quæ rabies aut ira, quid uti-
 litatis, quidve beneficij priuatis hominibus
 allatura sit, ex seipso quilibet ani-
 mo suo volutare
 potest.

Quis-

*Quisquis obsequia principi deuouit, is cuncta
feliciter ac prudenter à se gesta eius virtu-
ti atq; fortuna attribuat.*

DISCVRSVS III.

SI vicerit dux, principes virtuti atque fortunæ
victoriam tribuere, fructumq; laborum suo-
rum alteri concedere; si vincitur, sibi malam
fortunam imputare, profecto arduum onus est,
ac perdifficile. Quam rem vt miremur, superua-
caneum est, quia principes instar Deorum, à po-
pulis venerationem exposcunt, ac proinde cum
iis tanquam cum Diis agendum esse videtur. Id
excellenter præstitit Germanicus, cum in Ger-
mania maximam de hostibus reportauisset vi-
ctoriam: nam congestis armis trophæum erexit
superbo cum titulo, quo Marti, Ioui & Augusto
ea monumenta sacrauit, de se vero nihil addi-
dit, victoriæ fructum Tiberij exercitui attribu-
ens: & causas autor quærens, subiungit, *metu in-
uidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse.* a Obiiciet
aliquis: Hoc quid aliud est, quam assentandi
artes docere? Respondeo, homines modestos,
non adulatores esse debere. Cum Germanicus
Tiberij nepos, per adoptionem filius, futurus
imperij successor, omniumq; perspicacissimus
princeps, videret, ita faciendum esse, quo pacto
poterat non hominibus, temporibusq; sese ac-
commodare? veruntamen id neque satis fuit:
Vtque omnes ex se ipsis dignoscant, monitum
hoc perutile esse, neq; nos ista casu discutienda
pro-

* Lib. 2.

proposuisse, ob oculos ponam Silij exemplum;
 qui cum septem annos in Germania exercitui
 imperauisset, tandē odio à Tiberio habitus est,
 auctumque inde, quia sepe iactauerat, sui vnus
 autoritate legiones suas non defecisse, sine qui-
 bus Tiberius maxima pericula non effugisset:
 hisce autem verbis *destrui fortunam suā Cæsar, im-
 paremque tanto merito rebatur.* Et legionum fides
 virtuti ducis attribui videbatur; quamobrem
 Cæsar Silij aucupatoribus aures præbuit, eoq;
 res deuenit, vt mortem sibi consciscere satius
 putauerit, neq; propter aliam causam Antonij
 primi potentia euauit, nisi *nimis commemoran-
 dis, quæ meruisset.* *b* Hæc exempla abunde, vt opi- *Lib 101.*
 nor, sufficiunt: sed quia pleriq; statim non per-
 suadentur, addam, non dissimilem fuisse cau-
 sam, cur Clytus necatus fuerit: nam ira exan-
 descens dixerat nonnunquā Alexandro, ipsum
 armis Macedonum saluum esse. *c* Id Cario, qui *c Plut. in
 Alex.*
 venam Cyro præcidit, vitam abstulit: idem Mi-
 tridati, à quo Cytus occidus fuit, quia cum Ar-
 toxerxes hunc honorem ipse cuperet, vt Cyrum
 fratrem occidisse crederetur, ferre non poterat,
 vt alij eo decore collucere vellent, quo semet-
 ipsum illustrare ambiebat. *d* Contra, Agrippa *d Plut. in
 Arton.*
 idcirco Augusti beneuolentiam sibi quæsiuit,
 quia cum rei militaris esset sciētissimus, omniū
 laborum suorum fructum, gloriamque principi
 deferrebat. *e* Et Tacitus, maximam socero Agri- *e Dionl. 54.*
 colæ laudem tribuens, illum, inquit *nunquam in
 suam formam gestis exultauisse, ad autorem & ducem,
 vt minister, fortunam retulisse.* Quod si affectibus,
 immuni

immuni animo iudicauerimus, non inficias ibimus, merito, maximoque iure principes à suis ducibus hoc magnitudinis suæ tributum exigere: Nam quamuis ipsi hominem virtute insignire nequeunt, at certe possunt ipso vtentes declarandæ virtutis occasionem largiri: præterquam quod id etiam consuetudine vsuipatur, vt quod exercitus facit, duci: quod vero dux, principi referatur. *Lato Othone, & gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus,*
f Lib. 17. suisque exercitibus temp. auxisset. f

*Virtute insignes viri etiam sub malo principe
 prouehere se, atque illustrare
 possunt.*

DISCVRSVS IV.

Q Vicunq; Florentinos annales euoluerit, is comperire potuit, nonnullos in rep. nonnullos sub principibus, alios sub principibus, & non in rep. alios in rep. & non sub principibus floruisse: alios demum neque de rep. neque de principibus contentos fuisse. Idcirco necessario concludendum est, quemadmodum horum postremi, quia nullus iis status congruit, improbandi sunt, ita primos laudandos, vt pote qui statibus, modisque gubernationum, in quibus degunt, sese adaptantes, placidum & tranquillum mare sulcantes, ad salutis portum sine vllò naufragio appellant: ij vero, qui tamen sub principum flagitiosissimorum tyrannide secundum virtutem adeo vixerunt, vt aliena nequitia

tia nihil ipsis obfuerit, hi pfecto inter omnium sapientissimos connumerandi sunt. Et autor de M. Lepido loquens, miratur, virum hunc temporibus Tiberij grauem; & sapientem vixisse, itemq; fato functum fuisse honorifice, vnde dubitationem proponit, *num fato, & sorte nascendi, vt cetera, ita sit principum inclinatio in hos, offensio in illos, an vero sit aliquid in nostris consiliis, liceatq; inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione, ac periculo vacuum.* *a* Sed ipse fatetur alibi, huius rei causam ex virtutibus, vitiisque hominum procedere: Sic socer Agricola omnem famae ostentationem fugiens, moderationis, prudentiaeque artibus iracundiam, furti-
 tiamque Domitiani mitigabat: vnde, *Sciant, inquit; quibus inoris est illicita mirari; posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumq; ac modestiam, si industria, ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei post usum, ambitiosa morte inclauerunt.* *b* Nemo igitur dicat; *b in Agric.*
 si temporibus illis vixissem, dixissem; fecissem: nam huic responderi posset, quod Seriphio homini Themistocles, *Recte ais, inquit, ob patriae gloriam splendorem assecutus sum, sed neque ego, si Seriphius essem, euasissem clarus, neque tu, si Atheniensis:* *c & Plut. in Themist.*
 Nemo inficiari potest, quin perinde vt in tempestuoso mari, maiora pericula, & ærumnae sub malo, quam sub bono principe ferendae sint, sed ex maioribus difficultatibus maior gloria resultat; sic gloriae amplitudine periculi magnitudo temperetur, & auspice M. Lepido speret vnusquisq; etiam sub malo principe laudem sibi parare:

rare : hanc enim viam similiter calcavit L. Piso,
d Tac. l. 1. nullius seruilis sententia sponte autor, & quoties neces-
 sitas ingrueret, sapienter moderans. d Hæc ipsa vesti-
 gia pressit Ælius Lamia, & Cocceius Nerva, et-
 iam si hic (latet autem causa) non à principe
e ibidem. coactus, imo ab ipso dissuasus, abstinencia vi-
 ram finire maluerit. e Hæc laudabiliter L. Volu-
 sius ad tertium vsque supra nonagesimum an-
 num insecutus est, qui post Tiberium (quod
f lib. 3. mirere) per Caligulæ, per Claudij imperia illæ-
 sus ad Neronis vsque imperium euasit. f Sed
 quamquam nostra secula diuino, & Christianæ
 religionis beneficio tyrannis carent, ideoque
 quilibet contra principem contumax, & impu-
 dens minus excusandus est, nihilominus non
 defunt, quos Lepido, Agricolæ, Pisoni, Lamia,
 Neruæ, Volusio comparemus.

De bannitis, & facinorosis hominibus.

DISCVRSVS V.

FAcile mihi persuaderem, facinorosorum,
 proscriptorumque hominum factiones in-
 ter peculiares temporum nostrorum miseras
 collocandas esse, nisi obseruarem, Romanos
 ipsos neque viribus suis, neque sapientia, qua
 plurimum pollebant, huic malo obuiam ire
 potuisse; nam anno ab V. C. 294. quater mille
 quingenti serui eo audaciæ prouecti fuere, ut
 duce quodam Erdonio Sabino Capitolũ Ro-
 manum noctu occupauerint, dumque maiora
 tentarent, oppressi fuere, sed non sine Consulis
 Roma-

Romani, qui P. Valerius Publicola erat, morte. *a* Anno 620. quidam Syrus nomine Eunus *a lib. 3.* fractis compedibus, congregata in Sicilia feruorum manu, iustum exercitum comparauit, & post hunc alter nomine Cleo, collectis septuaginta millibus hominum, sapius cum exercitibus Romanis deprelatus est; cumque à prætoribus qui, ut ipsos debellarent, missi fuerant, vinci non possent, C. Fuluius huic bello conficiendo consul creatus est. *b* Triginta tribus post *b Florus l. 36.* annis excitatum iterum in Sicilia feruile bellum opera M. Aquilij consulis confectum est. *c* Et quemadmodum corporis humores aliquando *c Florus de bell. feru.* statas quasdam periodos habent, sic iterum triginta post annis in Campania quatuor & septuaginta gladiatorum desperatione terribile bellum conflatum est: qui sub Criso, & Spartaco ducibus in ingentem multitudinem aucti, Claudium Pulchrum legatum, & P. Verenum prætorem vicerunt. Et quamquam deinde prætor Q. Arius Crisum cum viginti millibus feruorum interemit, attamen Spartacus alio prælio C. Lentulum consulem afflixit, damnaque intulit maiora L. Gellio, & Q. Ario prætori; neque Spartaci victoriæ intra hos cancellos constitere: nam iterum exercitum Romanum proconsole C. Cessio, & prætore Gn. Manlio miserrime dissipauit, neque potuit ullus huic bello exitus inueniri, donec M. Crassus profligatos illos omnino deleuit. *d* Verum, ne etiam mare, scopulique lruis *d Flor. de bel. Spartac. l. 95. 96. 97.* pestilentia calamitate carerent, haud dissimile huic fuit piraticum paucis post annis bellum:

*e Flor. de bell.
pirat. & l.
99. Plut. in
Pomp.*

Et quamuis Gn. Seruilius contra piratas fortiter se gessisset, nihilominus quia cruenta victoria fuerat, Gn. Pompeio absoluendi huius belli munus iniunctum fuit. *e* Tiberij principatu in Numidia Tacfarinas, seruilis fere conditionis homo, non contentus Africam excursionibus, & latrociniis fere occupauisse, in tantum elatus est arrogantiam, ut, sicuti diximus, Romano Imperatori minaretur, nunquam se cessaturum à vexanda rep. nisi ei solum, ubi cum exercitu consisteret, assignaretur. Neque hæc vexatio vnus æstatis, aut hyemis spatio durauit: nam ab anno 770. vsque ad annum 777. protracta est. Claudij temporibus Trosobor quidam in Cilicia collectis latronibus non modo montanis, fortibusq; in locis, sed etiam in aperto campo, & ad maritima loca descendit, & incolis, agricolis, mercatoribus, nautis incredibile molestiam attulit: neq; illos Curtius Seuerus equitatu frenare potuit, neq; Antiochus rex, in cuius hæc ditione damna patrabantur, potuisset eosdem vi superare, nisi prius adulationibus, dolisque diuisos decepisset, & Trosobore cum quibusdam de præcipuis occiso, per clementiam, cæteris non pepercisset. *f* Vere itaq; possumus affirmare, veluti humana corpora, humorum aliqua parte corrupta, diuersis morbis instantur, siue ut domus omnes murib. incoluntur, aut ex immunditiis quædam vermium genera nascuntur; sic in ditionibus, statibusque, atque imperiis, siue parua, siue mediocria, siue magna ea sint, fieri non posse, quin huiusmodi

miseriæ

miseriæ plus minusve oriantur, prout occasiones, quæ ad ipsa mala producenda opportunæ sint, sese offerunt: nam piratico bello maximum attulit alimentum bellum illud, quod inter Romanos, & Mitridatem regem gerebatur: bellum autem seruis, exulibusq; mixtum ex tribunitiis seditionibus, ciuilibusq; discordiis emanauit: cætera seruilia bella excrecente seruorum numero profecta sunt: ij siquidem viribus suis pensitatis, & ex catenarum materie gladiis, pilisq; conflatis tandem magis fame, quam ferro deuicti sunt. Tactarinas vero ob vrbis longinquitatem vires assumpsit, nec non ob prædæ cupiditatem, item quia militaris artis non imperitus gloriosum quemcunq; exitum socordi, miseræq; tranquillitati præferre maluit, idemq; magna ex parte de Trosobore dicendum videtur. Igitur mirandum non est. si temporibus nostris Marconius quidam iniuriis contemptum addens, in Calabria regem se dixit, perinde atq; in bello piratico idem Athemius pastor fecisse, legitur; is enim purpura vestitus, sceptro argenteo utebatur, & instar regum fascia frontem cinxit: Minusq; mirandum, Marcum quendam Sciaræ Romanos Pontiff, regemq; omnium potentissimum contemnentem totius Samnij regioni non minus, quam ditioni Ecclesiasticæ infestum fuisse, & classico, vexillisque, quasi legitimus hostis, non latro, scelera sua speciosis coloribus obtexisse. Nam etiam piratæ auratis nauibus, sericeis velis, remis argento illustribus ignobilitatem professionis, facinorumque ne-

O 3

quitiam

*g. Plut. in
Pomp.*

quitiā velauerunt. *g.* Itaque necesse est remedia exquirere: ea vero, quæ hæcenus prudentia summi Pontificis in præsens excogitata sunt, profecto merentur, ut posteritati consideranda proponantur. Nam inter cætera iussum est, ne annonæ extra munita loca habeatur, ne panis in agrestibus locis coquatur, ne plumbum, & tormentarius pulvis vendatur, ne sutores, neve fabri ad soleas equorum operam præstent, ut vela, remiq; nauibus detrahantur, ut facinorosorum hominum interfectores præmio afficiantur, ut ipsis opprimendis tintinnabula pulsentur. ut ipsis iisdem venia, imo si socios interficiant, præmium proponatur, quo nullum remedium valius est; nemo insuper cum ipsis versetur, & alia huiusmodi prudentissima remedia. Verum quia non abs re fuerit fortasse displicere, num his alia adiungi queant, ego ea, quæ vetustiores ob ipsorum expugnationem obseruauerunt, recensere, & hoc loco aggregare constitui. Ac primum constat, totam huius molis summam in vno illo viro consistere, cui munus hoc iniungendum sit, nam cum prætores latis non essent, legimus, Romanos ad consularem auctoritatem conuersos fuisse: proinde ad bellum piraticum conficiendum nullum Pompeio maiorem, quem præficerent, ducem habuerunt: auctoritatem autem, quæ fuit ipsi demandata, amplissimam fuisse, non ignoramus. Nam nulli antea duci similis concessa fuerat, utpote quæ non solum toti mari, sed etiam ad omnes ciuitates, & loca, quæ spacio triginta

quinq;

quinque millium passuum mari appropinquabant, extendebatur, cum potestate XV. viros eligēdi, qui eadem autoritate, quam Pompeius habebat, perfunderentur: præterea ex ærario quantam libuit pecuniam tollere posset, neque eius rationem vnquam reddere teneretur. His remediis à Senatu adhibitis, quorum similia per hæc tempora omiſſa non fuerunt, hic totus fuit Pompeij conatus, vt piratas paullatim in angustias redigeret: Quoniam vero militibus, ducibusq; abundabat, occupatis omnibus mediterranei maris sinibus, portibusque piratas inſequi cœpit, qui in Ciliciam fugientes, hic ab ipſo facilius deuiſti fuerunt: verum quia noſtri exules, & banniti in continenti nobis negotium faceſſunt, ideoque Tacfarinati ſunt ſimiliores, artes referam, quibus Tiberius per Blæſum ducem contra ipſum uſus eſt. Commiſit Blæſo Tiberius, vt pacatis cæterorum armis ſpe v. nia Tacfarinate omnino interciperet: quæ paſſionam blandimenta alicui fortalle videntur indigna principe, præſertim erga ſceleroſos, neque legitimos hoſtes: Sed præterquam quod illud non eſt paciſci, quia dantur, non viciliſſim accipiuntur conditiones, ſi alicui ſecus videretur; ſuggero tamen, moneoque illud, ſapientis principis eſſe, ſi vrgeat neceſſitas, amariffimum indignitatis calicem forti animo ebibere: Et quoniam principes non ſolent hoc ſeculo, quantam Pompeius obtinuit, ducibus ſuis autoritatem, viresq; impartiri, ideo iſſdem artibus, quibus Tacfarinas utebatur, Blæſus

utendum sibi putauit. Et quemadmodum hic plures per globos incurſabat, ſimulque inſidias tentabat; item Iunius Blæſus in tres partes exercitum diuiſit, alteram Corn. Scipio, alteram Blæſus filius: tertiam ipſe ducebat, quo ordine à fronte, à lateribus, plerumque à tergo Numidæ caſi, aut circumuenti ſunt. Cumque adhuc laboraretur, tripartitum exercitum plures in manus diſperſit, præpoſuitque centuriones virtutis expertæ, nec, ut mos fuerat (iſtas autem particulas recte conſideremus) acta æſtate retraxit copias, aut in hybernaculis veteris provinciæ compoſuit, *ſed diſpoſitis caſtellis, per expeditos, & ſolitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat*: quo exemplo, quam difficile ſit, exules inueſtigare, doceamur. Blæſus autem Tacfarinatis fratre capto Romam reſeſſus eſt, ſed properantius, quam expediret; cum paullo poſt bellum validius, quam prius, ſuſcitatum fuiſſet: Sed Tiberius pro conſecto interpretatus, Blæſum à legionibus Imperatorem ſalutari, honoresq; triumphales permifit. *k Tacfarinate igitur validiore, quam vnquam extitiſſet, P. Dolabella dux poſtea delectus eſt, qui nō graui, nec vno incurſu cōſectandum hoſtem vagū, l putauit; ſed prædatorias militum manus delectis Mauris commiſit, deinde exercitum quatuor agminibus diuiſit, ſingulas partes legatis, ac tribunis aſſignauit, ipſe vero conſultor aderat omnibus: tandem ſemiſomnos barbaros oppreſſit, ſicque Tacfarinas dolo magis, q̃ iuſto plio interfectus eſt. Quoties ego cogitatione reuoluo, vnde ad*

eueh

h Lib. 1.

i Lib. 4.

euellendas malas hasce plantas tanta suboriat-
 tur difficultas, tot causæ occurrunt, vt mirum
 non sit, si effectus, quos experimur, consequan-
 tur; quia cum desperantibus hominibus dimi-
 tantes, oportet nos numero admodum supe-
 riores esse, eoque magis, quoniam ij labori ma-
 gis assuefacti velocius ambulant, equitantque,
 facilius famem, frigus, æstum, somnum, dormi-
 endique incommoditates præ cæteris tolerant;
 vnde si forte fugiunt, nemo illos assequitur; &
 si numerus expugnâtium par sit, ipsi exules ple-
 runq; victores euadunt; si incommoditates pa-
 tiendæ sunt, hostem iis insuetum eludunt; ha-
 bent enim inter se arctiorem ex necessitate dis-
 ciplinam, cumque vt plurimum vno ducantur
 duce, non curant inuicem præponi, neque mu-
 tuo rixantur; quæ res plerunque magna nego-
 tia impediunt, neque vllam ministrotum, aut
 multitudinis rationem habent, quia cuncta vi
 faciunt, vnde negotia non retardantur. Igitur
 cum huiusmodi hominibus caute agendum;
 nam nisi numero valde superentur, non modo
 ex iis victoria speranda non est, sed dedecoris,
 notæque singularis maximum imminet discrimen.
 Nouum pridem videbatur, Alphonsum
 Piccolomineum intercipi, vinci que non posse,
 & nihilominus rerum præteritarum euentâ do-
 cent, non minimum opus fuisse, illum tandem
 capere, cum M. Duci Etruriæ ad hunc capien-
 dum necesse fuerit præficere exercitui omnium
 expertissimum, Belgicis que bellis exercitatissi-
 mum ducem multis cum egregiis militibus, ex

quibus pleriq; sancij simul cum ipso duce fuerat. Itaq; cum hæc consideratio tanti sit momenti, non inutile fore, censerem, si dispiceremus, vndenam hoc in Rep. irrepit, & vnde alia regio magis, quam alia hoc genere hominum inficiatur, quia exploratis morbis, perinde vt medici cōsuevere, facilius tutiusq; remedia apponūtur. Neq; fortasse omni ex parte aberrabimus, si dixerimus, exules hos, & armatos Reip. fucos ex otio produci: propterea quod quicunq; aliqua re occupātur, in vniuersum minus, quam otiosi peccāt. Quocirca quisquis huiusmodi sceleris & proscribendis hominibus carere laborat, is caueat, ne otiosi in suis ditionibus homines degant. Otium enim duo genera mendicantium hominum, quasi fucorum, gignit: debilis & pusillanimus stipem quærit, fortis autem & robustus in campum progreditur. Ideo principum egregium semper opus fuit, montes ad vias parandas excindere, paludes ad aeris puritatē exsiccare, ædificia sacra seu prophana vastæ magnitudinis erigere, quibus mendici furesque, duæ ciuitatum pestes, tolluntur. Vbi factiones sunt, ibi homicidia frequētiora esse necesse est. Neq; defuit autor, qui has factiones principib. salubres, proinde dissimulandas esse disseruit, cum hæc ad feroces populos facilins regendos recondita quædam sit ars, ne viribus alioqui concordibus à domino suo deficient: Quæ quidem sententia sceleratissima est; neq; enim vnquam princeps vllus imperio tranquillo frui poterit, nisi harum discordiarum, & factionum causas extirpet:

extirpet: mirorque, cur principes seueriora contra hos remedia non admoueant, cumq; cæteris in rebus ad libitum virga ferrea vtantur, in hoc oppressi lethargo quodam nullum licentiæ frenum iniiciant, & audientes plerumque vastari agros, subditos interimi, violari mulieres, religionem proculari, negligere videantur. Neque fortasse omittendum esset monitum illud, vt quam paucissimi delinquentium proscriberentur, ideoque in Etruria pauciores eiusmodi homines reperiuntur, quia debitores, & obarati minimam oppressionem patiuntur, neq; enim in quouis loco sacro capi possunt, neque domi, si ianua clausa sit, neque omnibus horis, neque quibusdam feriarum diebus, neque in palatiis publicis; deniq; nemo capi potest, nisi prius in ius vocetur, multisq; dilationibus fruatur. Venetiis vero quemadmodum inter improuisa, & inter pensurata delicta maxima fit differentia, sic etiam existimarem, maximam inter causas delictorum differentiam faciendam esse, neq; contra omnes æque procedendum: aliter si quidē puniendus videretur, qui hominem grassandi causa, quiue grassatorem ipsum occiderit. Quamobrem iis, qui non voluntarium homicidium patrauerant, sacraludæorum lex asylum concedebat. *m* Exulum ac latronum multitudinem alet occasio, & opportunitas regionis, si montibus asperis, si locis confragosis ac diruptis, si densis syluis abundauerit: ex quib. quamquam in regno Neap. frequentissima sint latrocinia, nihilominus in agro Hydruntino, aut

m Num. 35.

Ba-

Barēsi, utpote in planis locis vix credo, vnquam fuisse, cum inter Samnites & Calabros nūquam defuerint. Quæ res efficit, ut vbi maius periculum, ibi diligentia maior adhibenda sit. Idem accidit in finibus imperij vniuscuiusque: nam hac atq; illac pertrāseunt exules, & ea loca frequētantes, facile consequitur, ut incolæ peiores fiant, qui suis ppter delicta bonis fisco addictis, inducuntur ipsi ēt, ut ex rapto viuant: quo casu principes utilitati suæ amorem iustitiæ præponentes, curarent, ut scelerati vbicunq; deliquerint, suorum scelerum pœnas aliquo modo lucrent, dubio procul minor esset nequissimorum latronum numerus. Sed hoc etiam inter politicæ administrationis præcepta refertur, ut princeps alterius principis exules foueat, quæ fuit veterum Aragoniæ regum ars contra Pontifices, quæ tandem illos perdidit. Hæc mea est opinio, exules, quos per hosce menses in Italia patimur, non dico principium, sed saltem incrementum traxisse ex fame, quæ hoc biennio per Italiam grassata est: cui fami, qui boni principes sunt, obuiam ire conantur charitatis causa; qui prudentes, pro status conseruatione; qui gloriæ cupidi, propter gloriam; qui vero malitiosi & auari, ne fructum, qui ex multitudine auctiore iis proficiscitur, amittant. Ad multa igitur respiciendum est, & remedia diligenter conquirēda, cauentes, ne sint grauiora morbis, & dum ditiones exulibus expurgare intēdimus, ne suppliciis, pœnisque, quas iis, qui cum illis versati sunt, aut opem iisdem aliquam tulerunt, irrogamus,

mus, exules ipsos magis multiplicemus quàm minuamus. Aliud enim puto delictum, versatum aliquem esse cum exulibus, ut prædæ partem lucratur, ut de inimicis vindictam sumat, ut supra cæteros tremēdus euadat: & rursus aliud est, iis aliquid largitum esse, ne fruges ab iisdem incendantur, ne pecora & armenta interficiantur, neve noceant; quia neminem sua prodigere, non ignoramus. Quod si amore Dei res paruas vix pauci elargiuntur, non est credendum, magnas res à quoquam, nisi per summā vim, huiusmodi nebulonibus donari. Neq; æquitati congruit, ut cum tu princeps, ut latronum numerus cresceret, permiseris, in eoque plurimum deliqueris, ego priuatus duplicem pœnam patiar, alteram ab ipsis, quia illos pascere coactus sim, alteram à te, quod illos pauerim. Militum etiam stationes non adeo rigidæ, atque immites esse debēt, ut subditi modestius à latronibus publicis tractati, ab illis plus quàm ab his abhorreant. Quod attinet ad remedia, dum perpendo, exules nostros omnes Italos esse, nullos aduenas, ideoque omnes lingua, vestibus, effigie nobis haud dissimiles, ac proinde facilimum ipsis esse, cum res vident deploratas, mutare nomina, & Romam aut Neapolim proficiscentes, dominis famulari, mox diminuto periculo, iterū se ipsos colligere; necessariū videtur duces ipsos (quod superius dixi) extinguere, maximumque operæ præcium est, multitudini veniam proponere, ut ducem tradat: imo ut hic facilius capiatur, non abs re foret, annuos certos redditus tradenti, aut

aut occidenti constituere. Verum adhuc saluberrimum illud additur remedium, vt dogmata imitantes Ecclesiastica, caueatur, ne in ciuitatem recipiatur quispiam, nisi à patriis magistratibus aliquod literarum testimonium habeat, quod clerici *dimissorias*, milites *passaportum* appellant. Vnum huic dissertationi veluti coronidis loco adiciam: obseruandum esse, ne remedia, quæ ad expellendos bannitos suscipiuntur, vnguentis quibusdam similia sint, quibus scabiei medela affertur; nam ea, corpore intus malis humoribus infecto, per momenta sanare quidem videntur, sed ex templo morbus regreditur, cum tamen egregij medici partes sint, præcauere, ne amplius succrescat.

*Cur magnis viris negati honores gloriam
adaugent.*

DISCVRSVS VI.

IN Africam plerique duces ad compescendos Tacfarinatis motus missi fuerant: quorum tres iam confectum bellum interpretantes, Tacfarinate viuo, aureas statuas laureatas in ciuitate meruerant: post hos autem missus P. Dolabella; quanquam legionem, quam cæteri, non habuisset, bellum finiuit, occiso Tacfarinate: nihilominus à Tiberio negatus fuit illi triumphus; quod, inquit autor, factum est, ne Blæsi, qui ante Dolabellam eidem bello præfuerat, & Seiani ex sorore nepos erat, gloria minueretur: sed neque Blasus illustrior, & huic nega-

tus honor gloriam intendit. a Ælius Lamia Tibeti
 temporibus propter egregias animi virtutes
 magnæ fuit existimationis senator, qui cum Sy-
 riæ præfectus designatus illuc nunquam iuis-
 set, Urbis tamen præfecturam consecutus est:
eique non permissa, inquit autor, provincia digna-
tionem addiderat. b Causam aucti henotis inquit *b lib. 51*
 rens, nullam aliam reperio, nisi quod actionum
 principis populus spectator, perpetuo illas exa-
 minat, hominesque quasi in lance positos tru-
 tinat, cumque benemeritos ingratis modis ha-
 beri cernit, & quæritans, num id eorum culpa
 procedat, neque id comperiens, concludit, to-
 tum id culpa principis provenire, vnde magis
 ac magis repulsi hominis meritum adauget. Ad
 quod fortasse Cato maior respexit, cum dixit,
Malle se ab hominibus, cur statuam non haberet, quam
cur haberet, exquiri. c Igitur tranquilliore ani- *c Plut. in An-*
 mo repulsæ ferri deberent, cum denegati ho- *pophe.*
 nores gloriam augeant, cumque plurimi non
 defuerint, qui sponte illos recusauerunt, vt in-
 ter cæteros Meccenas, qui equestri dignitate
 contentus triumphalium, & consularium viro-
 rum gloriam antecellebat. Hunc Sallustius Cris-
 pus imitatus est, qui eques priores ciuitatis an-
 teceffit, *quamquã prompto ad capeffendos honores adi-*
tu. d A sagacissimo scriptore nostro hic mos præ *d lib. 31*
 posterus appellatur, quod oblique honor idem
 maiorq; obtineatur, exemplis Mellæ fratris Gal-
 lionis, nec nõ Senecæ Lucani poetæ fratris: nam
 Mella honoribus abstinuerat, *per ambitionem*
præposteram, vt eques Romanus Consularibus potentia
equa-

lib. 10.

aquaretur. e Quod nos ita interpretemur, saltem eos honores, qui in nostra non sunt potestate, non esse anxie ambiendos: nam cum viri probi etiam affectatam paupertatē improbent, multo magis affectatam honorum negligentiam, & contemptum in sinistram partem interpretabuntur: illi vero honore digni habebuntur, qui non simulatione; neque per præposteram ambitionem, neque sua culpa dignitatibus carent, sed principum ingratitudine excluduntur.

Principum, ac populorum naturam diligenter inuestigandam esse.

DISCVRSVS VII.

Cunctas nationes, & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt. Quicumque horum gubernat, necesse est, eum mores, & naturam eorum, quibus moderatur, non ignorare. Igitur, quemadmodum si populus, aut nobiles gubernant, eorum mores attendendi, ii que sapientes, temporumque gnari habentur, quos gubernationis modus non latet, sic omnibus ad vnius auctoritatem conuersis, huius mores, mensque introspectienda videtur: *hec conquiri, tradique in*
rem fuerit. a Cum primum ab ineunte ætate Aristotelis rhetoricen tractaui, admirandi illius Philosophi industriam ac sapientiam suspexi; vix enim intelligebam, quid ad rhetoricam conferret, senum, iuuenum, diuitum, pauperum, similiumque mores cognoscere, cum hæc in arte oratoria M. Tullij omiſſa fuiſſe mihi videretur;
do-

lib. 4. Tal.

donec longo annorum usu deprehendi, voluisse Philosophum, & maximo quidem iudicio, ut illa tractatio præmitteretur, quia quantislibet eloquentiæ coloribus artibusque nunquam ij, apud quos dicitur, moueri poterunt, si, eorum moribus ignoratis, iis opportuna subtriceantur. Omnium humanarum actionum finis esse videtur, ut aut mala vitentur, aut ut honor & utilitas quaeratur, aut publicis rebus consularur in pace, in bello. Idcirco diligentissime singulorum mores conquirendi sunt, ut quæ ad res priuatas publicasque pertinent, apte persuadere possimus. Et quemadmodum non esset inter bonos agricolas collocandus ille, qui etiam si tempora ferendi fruges, item oleas, vitesq; & earum propagines plantandi nosset: tamē terræ naturam, quæ vertenda est, an aliquas plantas reiiciat, an libenter innutriet, ignoret: sic politici viri nomine indignus ille est, qui huius artis naturæ principum cognoscendæ expertus est. Principis autem nomine censentur, non singuli tantum, sed etiā optimates & populus ipse. Plutarchus, qui summus, grauissimusque Philosophus extitit, quiq; ea, quæ scripsit, Gratiarum digitis scripsisse videtur, præ cæteris, quæ laborauit, opusculis eminet, laudemque maximam assertionum suarum basim, quæ est, Ut quis ad Remp. accedat non ambitionis, sed publici boni causa, ex templo, necesse esse, mores ciuium cognoscere, subiungit: ideoque multis verbis Atheniensium naturam tradit, iram eos in promptu quidem gerere, sed tamen placabiles esse, & su-

spicaces magis, quam veri tenaces, aliosq; mo-
res eorū adnotat: de Carthaginensibus inquit,
eos esse rudes, melancholicos, magistratib. ob-
sequentes, subditis molestos, ad pericula pigri-
tantes, iræ impotentes, & crudeles. Hanc au-
tem morum cognitionem necessariam esse, re-
citatur, quia ignoratis eorum propensionibus, in-
ter quos tibi viuendum est, facilius cogitationes
tuæ falluntur: quod non minus in ciuitatibus,
quam in amicitiiis regum contingere consuevit.
Ex quibus ea mihi semper fuit sententia, vt exi-
stimauerim, non propter aliud ab historiogra-
phis sparsas esse in ipsorum operib. de moribus
gentium narrationes, nisi vt legētes doceantur,
quomodo cautius, & maiore cum fructu pacis,
belliq; tempora gubernentur. De Gallis, inquit
b lib. 5. Liuius, eos iracundos esse, *b* & religioni parum
c lib. 35. deditos, *c* alibi illos laboris, & æstus impatien-
tes, *primaq;* eorum *prælia* pliusquam virorum, *postre-*
ma minus quam fœminarum esse. *d* Cæsar eos in ca-
lib. 10. piendis cōsiliis sagaces putat, *e* temerarios, *primæq;*
lib. 4. opinionis tenaces, *f* feroces quidem prin-
f lib. 7. cipio belli, sed ferendis calamitatibus, & labo-
g lib. 3. ribus effeminatos. *g* Tacitus Græcorum animos
h lib. 5. promptos appellat ad noua, & mira, *h* & anti-
i lib. 18. quitatum curiosos. *i* Et à Liuiio dicuntur, *gens*
k lib. 8. *lingua magis strenua, quam factis.* *k* Idem autor,
l lib. 22. *Hispanorum inquieta, auidaq;* in nouas res esse ingenia,
m lib. 29. dixit. *l* Numidas ante omnes barbaros in Ve-
nerem effusos, *m* apud eundē autorem Rhodij
de quibusdam gentibus loquentes, de Atheni-
ensibus sigillatim dixere, Atheniensium popu-
lum,

lum celerem, & supra vires audacem esse ad con-
 nandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, &
 vix in ea, quibus fident, ingredientem: præterea
 dixerunt, totam Asiæ regionem inaniora parere
 ingenia, & Rhodiorum ipsorum timidiorem
 esse sermonem, quod excellere inter finitimas
 ciuitates videantur. *n* Sanctus Paulus Cretenses *n lib. 45.*
 cum Epiménide dixit esse, *semper mendaces, malas*
bestias, ventres pigros. *o* Tacitus Germanorum, *o ad Titum 1.*
 Gallorumque *obnoxia morbis corpora* dixit, *p & p lib. 18.*
 ipse quoque eos ætuum intolerabiles vocat, &
 Iaziges equitatu pollere, *q Germanos latam q lib. 19.*
bello gentem, r Iudæos in religione pertinaces, *r lib. 20.*
s Parthos iniuriarum impatientes, *t Ægyptum s lib. 21.*
 autem, prouinciam aditu difficilem, annonæ *t lib. 5.*
 fœcundam; superstitione, & lasciuia discor-
 dem, & mobilem, insciam legum, ignaram ma-
 gistratum. *u* De Sarmatis, mirum dictum esse, vt *u lib. 17.*
sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos: nihil ad
pedestrem pugnam tam ignauum, vbi per turmas ad-
uenere, vix vlla acies obstiterit, x barbaros genera- *x ibidem.*
tim machinamenta, & astus oppugnationis i-
gnorare, y iis cunctationem seruilem, statim exequi y lib. 12.
regium videri z eorum fidem fluxam esse, *a Li- z lib. 5.*
uius etiam, barbaris ex fortuna pendere fidem, testa- *a lib. 19.*
tus est. b De regibus dicit, nullam iis æquitatis; *b lib. 28.*
 nedum viliū rerum curam esse, *c* ad timorem *c lib. 2.*
 pronos; & cum redierit securitas, magis volu-
 ptate, quam religione vinci. *d* Ligures *durum in d lib. 20.*
armis genus vocat Liuius. *e* Lucanos mutabilem *e lib. 17.*
 cum fortuna fidem gerere. *f* De Romanis Ta- *f lib. 2.*
 citus eos nec integram ferre posse seruitutem, nec inte-

g lib. 17. *gram libertatem.* *g* Plebem Romanam appellat
h lib. 9. *cuncta interpretatē h sermonum auidam,* *i* gignen-
i lib. 3. *dis inimicitiis fœcundam,* *k* discordiatum cupi-
k lib. 12. *dam,* *l* rimandis offensis sagacem, *m* facilem ad
l lib. 16. *accipiēda, credendaque omnia noua, cum tri-*
m lib. 20. *stia iunt.* *n* Verum de præsentibus rebus sermo
n lib. 17. *instituatur.* Guicciardinus Bononiensibus ma-
 gniloquentiam, Castellanis magnanimitatem
 tribuit. Fortasse vt poësi quispiam inferuaret,
 Genuenses peruersos homines appellauit, Se-
 nenses vanos, Florentinos avaros, inuidiosos,
 superbos. *o* Scriptor quidam historiarum Nea-
o Dantes p. Af *politanos petulantes vocauit.* *p* Matthæus Vil-
sim. *lanus ex Ildoro dixit, Græcos natura leues esse,*
p Boetius *Romanos graues, Afros astutos, & malitiosos,*
Fab. 2. die 4. *Italos feroces, & acres; deinde ad Etruriā suam*
deueniens, Senenses leues homines vocat, Pisa-
nos astutos, & malitiosos, Perusinos feroces, &
acris ingenij, Florentinos tardos, graues, ira-
cundos, Æmiliz populos infidos. *q* Modo, quā-
q lib. 10. c. 42. *tis momenti, populorum mores distinguere,*
Augusti exemplum afferam, vnde non inaniter
nos differere dignoscatur: is enim inter arcana
imperii, hoc est, inter sapientiæ recondita moni-
ta successoribus id relquit, ne vlli Senatori, aut
equiti iniussu Cæsarum in Ægyptum proficisci
liceret: ne quis occupata ea prouincia, quæ clau-
stra maris custodit, & exercitib. alendis oppor-
tuna erat, Italiam fame obsideret. *r* Vnde etiam fa-
r lib. 2. *ctum est, vt cū cæteris prouinciis Senatores*
præficerentur, hæc equitibus Romanis delega-
retur, à quibus vtpote minoris autoritatis, mi-
 nus

mustimendum esset. Quis nō videt, totum hoc arcanum ex cognitione, quam regionis, & populorum habebat Augustus, pendere? nimirum & fecunditatem illius, & horum leuitatem callebat: Quæ nisi explorata habuisset, id consilij successoribus dare non potuisset. Insuper, ut clarius huius vtilitas experientia pateat, obseruandum propono Venetorum exemplum, quibus, cum olim Turca quædam confederationis capita misisset, Latinis verbis concepta, Dux eorum Andreas Gritus conciuēs suos monuit, ne id admitterent; redigerentur ea pacta in Turcicam linguam: nam legem esse, moremque Turcarum, ut ea, quæ suo idiomate scripta non sunt, obseruare nō teneantur. § Principum

vero mores, naturamque inuestigare, perdifficile est. Etenim qui gemmas, earumque præcium optime se cognoscere prohtetur, is ut plurimas eiusdem generis gemmas viderit, atque tractauerit, necesse est, nos autem integri à principum cognitionem nasci dīfficiliter possumus, cum quia principum haud magna est multitudo, tum magis quia insociabiles nobiscum sunt, & ab eorum etiam ad spectu adeo arcemur, ut neque Hesperidum hortī æque vigilanter custoditi fuerint. Quæ difficultas omnibus adeo perspecta est, ut nullius probationis indigeat: Principes vitia sua diuitiis tegunt, eosq; imitantur, qui suffumigiis, & odoramentis quemcunque fœtorem expellunt, unde ipsorum flagitia, prauosq; mores intelligere caudum est. Qui minus acute discernit, sapē principem cum principatu

*§ Bembo lib.
4. hist. Ven.
660.*

confundit, neq; animaduertit, & pacis, & belli tempore, vel propter bonas leges, vel propter ducis, aut ministri alicuius virtutem, multa laudanda, in quibus principis nullæ partes sunt, accidere consueuisse. Cui rei duo duces, Romanus alter, alter Græcus luculentissimum adstruunt testimonium. Perseo in duabus magnis, honestisq; rebus vere regius animus erat, *in vrbium donis, & in Deorum cultu*: in cæteris quinam homo esset, satis nō constabat: amicos enim nunquam alloquebatur, vix notis familiariter arridebat: munificētia inæquali sese, aliosq; ludificabatur: quibusdam honoratis, magnoq; æstimantibus se puerilia, vt escas, aut lusus, munera dabat, alios nihil expectantes dirabat; itaque nescire, quid sibi vellet, quibusdam videbatur, quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubie insanire, aiebant. ¶ In Claudio quid ad magnificentiam, quid ad eloquētiā in scriptis defuit? nihilominus quis fatuus, aut immemor magis, imo quis crudelior, ac scelestior? Legatur Tacitus, quamuis, quæ de ipso scripsit, non omnia supersint. Virtutes igitur vitiis immixtæ difficilem principum cognitionem faciunt. Quædam nihilominus monere non pigebit, vnde plus minusve natura principum dignosci queat: In quo medicos imitabimur, qui cū latentes in corpore humores oculis inspicere nequeant, ex pulsum motione, vrinarum indiciis, & morborum effectibus eos coniiciunt. Pessimum de eo principe iudicium fieri potest, qui vni cuncta regendi onera committit: Nam si vnus imperio sufficit,

¶ *Lin. lib. 41.*

cit, quare se ipsum postponit? nonne inde se ipsum aut ignauia, aut rerum ignorationis accusat? Quod si multorum indiget, cur vni omnia demandat? qui si defecerit, in angustias illum eieciurus est; si superbiuerit, deprimere ipsum laboriosum fuerit. Visne principis mores cognoscere? qui latus eius tegunt, considerentur, Quod si, inques, persæpe malos principes bonis ministris vti solere; Obserua, quo pacto illos beneficiis afficiat: sæpe principibus etiam malorum virorum obsequia emolumento sunt, sed hi vtilitate, non honoribus compensandi essent. Illud verum est, cogi nonnunquam principes variis modis, variisq; moribus gubernare: at si obseruaueris eorum animos mobiles, neq; in suis actionibus constantes esse, tunc diminutæ mentis, minimæque prudentiæ si quis eos existimet, non aberrabit: nam sapientes principes sibi constare, & certa ratione duci consueuerunt, resq; agendas eminus præuident, neq; in veritatis cognitione diutius ambigunt. Inter ciues duo sunt hominum genera, plebs, nobilitas: plebs annonæ abundantia exhilaranda est, iustitiæ timore frenanda: nobilitas autem vt honoris stimulo adigitur, sic pudoris freno corrigitur. Si nobiles non timuerint, si plebeios non puduerit; si famem hi patiantur, illis vero ad principem aditus intercludatur, pro re comperta habendum est, tempus minus recte se habere; quia princeps rerum, atque hominum naturæ cuiuslibet obniti neq; debet, neq; potest; eandem naturam, nisi ad vitia

vergat, fouere, ac secundare satius est. Dixit sapiens quidam, medicorum multitudinem in ciuitatibus intemperantiæ signum esse; sic neque bonum signum est, vt quotidie princeps carnicinas exerceat, non quia non irroganda sint improbis supplicia, sed quia bonis legibus prouidendum erat, ne delinquatur, neve improborum numerus excrescat. Multa addi possent; sed hisce ansis præbitis præstat, vt lector his utiliora per se inuenturus ad hoc argumentum ex se ipso cogitet.

Veraces historiarum scriptores punire, impudentiam, imo etiam scelus esse.

DISCVRSVS VIII.

INter scelera Tiberij non postremum illud censendum est, cum accusationem illam admisit noui, ac tunc primum inauditi criminis, quod Cremutius Cordus editis annalibus, & laudato M. Bruto C. Cassium *Romanorum vltimum* dixisset: Ipse autem se defendens; Titus Liuius, aiebat, eloquentiæ, ac fidei præclarus in primis Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellaret, neq; id amicitiae eorum officio; Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum sæpe vt insignes viros nominat. Allegabat, Asinium Polionem idem in scriptis suis effecisse; Messalam Corvinum Imperatorem suum Cassum prædicauisse: vtrumque nihilominus opibus, atque honoribus persequisse. Marci etiam Ciceronis libro,

libro, quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonij epistolæ, Brutii conciones falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent: carmina Bibaculi, & Catulli referta contumeliis Cæsarum leguntur, sed ipse diuus Iulius, ipse diuus Augustus & tulere ista, & reliquere, haud facile dixerim, moderatione magis, an sapientia: namque *spreta exolescunt, si irascere, agnita videntur.* a Quo a Lib. 4. equidem nihil verius est. Exitus huius accusationis fuit, vt Cremutius exitum præuidens, abstinentia vitam finiuerit; librolque per ædiles cremandos censuete patres, & manserunt occultati, & editi, iamque Cremutium inter historicos numeratum fuisse, probat Suetonius, qui ipsum allegat. b Tacitusigitur hinc pulcherrium eliciens documentum, subdit hæc verba. *Quo magis. inquit. socordiam eorum irridere libet. qui presenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis sui memoriam: nam contra punitis ingenii gliscit auctoritas, neque aliud externi reges, aut qui eadem seuitia vti sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.* Iam videor mihi videre, quid sibi velit Tacitus: Nempe moleste fuit, vt de similibus rebus iudicium fiat: vnde alibi de quibusdam carminibus, quæ Fabritius Veientæ contra senatores, & sacerdotes scripserat, tradit, autorem Italia depulsum fuisse, libros vero exustos; *quamquam conquisiti, læcitat que fuere, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi obliuionem attulit.* c Vt c Lib. 4. mea fert opinio, hac in re distinguendum est:

nam si autores contra bonos mores, aut contra religionem scripserunt, tunc minime dubitandum videtur, quin libri tollendi sint. Quocirca frustra conqueruntur quidam, quod huiusmodi opera à religiosis nostris censoribus castigata fuerint: nam etiam Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum verecundam, ac pudicam lectionem arbitrabantur: Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, *ne plus moribus noceret, quam ingenius prodesset.* d Similiter accusantur à quibusdam nostrates, quod veris scriptorum nominibus sublatis, eosdem libros, additis aliorum nominibus, ediderint: quod nihilominus iidem Lacedæmonij fecerunt eo tempore, cum ab improbo viro prolatam sententiam quãdam approbantes, mox eãdem, sed sub nomine probi viri amplexati sunt. e Principibus quoq; aut priuatis maledicendi studio detrahere, sicut Veiento fecit, quemadmodum detestabile est, ita etiam pœnam meretur: neq; iniuste cum ipso factũ est, cum ei aqua, & igni interdictum fuerit: quod si Antistius quoq; plexus, iure secum actum fuisset. f Cum autem princeps læditur, si suas ipse condonet iniurias, non alienas, id in maximam redundat ipsius laudem, quemadmodum Tiberius cum C. Cominio effecit. g At vero scriptoribus veritate, ne historiam scribentes in principum, siue priuatorum vitam, moresque pro ipsorum meritis inuehantur, perinde turpe & inhonestum existimo, vt si ne eorundem virtutem laudent, prohibeantur: recteq; dixit

d Val. Max.
1.6.c.3.

e Gellius l.
12.c.3.

f lib. 14.

g lib. 4.

dixit noster autor, vir, qui res agendas, & præcepta scribendi maxime omnium calluit, proprium esse eorum, qui annales scribunt, officium, ne virtutes sileantur, vt prauis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. *b* Id- *b* lib. 3.
 circo non video, quo pacto excusandi sint ij, qui Guicciardino arrogantiam attribuunt, ideo quia liberius principum, qui sua ætate vixerunt, mentionem fecerit. *i* Neque Iouius recte accusatur: quanquam reuera in nonnullis criminibus, laudibusque confingendis quorundam iudicio nimis est. *k* Neque fortasse iure improbat *k* Michael
 Iohannes Casa eos, qui de viro aliquo referentes aliquid, illud accuratius describunt, & minuta quæque, veluti capillitium, & similia repræsentant. Nam magnus etiam ille solutæ orationis scriptor narrat, *Blondellum fuisse corpore breuiusculo, pereleganti, politiore, quam musca sit, petasatum, capillatum, adeo vt neq; pilus illi transuersus maneret.* *l* Quandoquidem cum historia sit rerum *l* Boccac. dia
 tum magnarum, tum paruarum diuersis temporibus, locisque ab hominibus gestarum narratio, quemadmodum tempora, quibus cæres contigerunt, distinguenda sunt, sic aliquando necesse est, modo loca, modo minutas circumstantias, hominum dotes describere, vt omnium clarissima cognitio habeatur. Proinde noster autor suis quasi coloribus depingere videtur non modo mores Tiberij, *m* Galbæ, *n* *m* lib. 5.
 Othonis, *o* Vitellij, *p* qui Cæsares fuerunt, sed *n* lib. 17.
 multorum aliorum: de Mamercio inquit, cum *o* lib. 18.
 fuisse maiorum suorum opprobrium, *q* Lucium *p* lib. 19.
 Vitel- *q* lib. 3.

*r lib. 5.**f lib. 1.**t lib. 2.**u lib. 12.**x lib. 2.**y lib. 4.*

Vitellium exemplar apud posteros adulatorij dedecoris, *r* Romanum Hisponem egentem, ignotum, inquietem, *f* Flauium monoculum, *t* Iulium Pelignum ignaui animi, & deridiculo corporis despiciendum, *u* Gn. Pisonem ingenio violentum, & obsequij ignarum, *x* Cassium Seuerum sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validum, *y* & mille alios eiusdem farinae. Verum quæ luculentior inueniri potest probatio, scriptores neque puniendos, neque arguendos, neq; ab instituto suo retrahendos, sed potius adhortandos esse, quam illa, quod in libris Christianam veritatem continentibus peccata fidelium Christi non dissimulantur? Ibi siquidē Magdalena peccatrix dicitur, Martha publicanus, Thomas incredulus, Paulus persecutor, Petrus magistri abnegator, alij maioribus in periculis profugi, ac desertores. Igitur piaculum, imo imprudentia summa videtur, punire scriptores, eoque magis, quia cum orbis domini non simus, ut Romani, pro re explorata nobis esse potest, si quis in Italia scribere prohibitus fuerit, non item posse in Germania vetari; quodque non audebunt Germani scribere, scribeant Galli, aut Hispani, aliæque nationes, ubi linguæ, scriptoresque non desint. Nunquam negabo, quin nonnulla silentio inuolui debeant, quemadmodum etiam à natura edocti, partes corporis minus honestas absconditas esse volumus, cumque eas nominare necesse est, alio eas nomine, verbis etiam obtegimus. Noster auctor huic pulcherrimum suppe-

ditat

ditat exemplum, cum eorum nominibus abstinet, qui Neroni inseruientes scenam ingressi fuere, quos, inquit, *fato sanctos ne nominatim tradam maioribus eorum tribuendum puto.* & Excusabat lib. 14. nempe illos, qui scelere, præmiisq; principis ad dedecora, vnde potius retrahendi fuerant, impellebantur; præterquam quod *merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis habet.* Quare sapientissimus autor Plutarchus negat, saltem ob naturæ humanæ reuerentiam debere quenquam hac scribendi, dicendique libertate priuari, modo prudentia limites circumscribat. Ac vero nimis propenso erga scriptores animo fortasse visus fuero, si addidero, plerosque adeo scriptoribus indulgere, vt lætentur de maioribus suis vera scripta fuisse, etiamsi cum vituperatione: cum quocunque modo magni scriptores aliquem nominauerint, gloriam eidem afferre videantur. Proinde Vincentius Acciaiolus patricius Florentinus, neq; bonarum literarum imperitus dicere solebat, sibi, gentique suæ maximo honori ducturum fuisse, si vno Dantis versiculo aliquis ex suis maioribus nominatus fuisset, etiamsi ille, cuius mentio facta esset, in profundioribus inferorum cauernis collocaretur; cum alioqui non ignoret, parum referre, num poetarum fabulis in cælum referantur animæ, an ad inferos detrudantur.

Lauda-

Laudabilem morem esse, ut principes per supplices libellos negotia peragant.

DISCVRSVS IX.

Moris quippe tum erat, quamquam presentem
a lib. 4. scripto adire. *a* Quam antiquus mos fuerit, cum principibus ex scripto tractare, hinc perspicue pater, quod Seianus; licet arctissimam cum Tiberio familiaritatem, imo & auctoritatem haberet, ipsum tamen scripto adiuit. Nonnulli arbitrati sunt, id propter principum superbiam institutum fuisse, quasi, sicum illis oretenus ageretur, magnitudinis ipsorum quædam diminutio; nimiaq; ipsorum cum subditis familiaritas videretur; quemadmodum Pallas nihil unquam libertis, nisi nutu, aut manu significauit; quod si plura demonstranda essent, scripto utebatur, ne vocem consociaret. *b* Credidere nonnulli, consuetudinem hanc propter principum ignorantiam in usu esse, qui cum ex tempore responsa petitionibus dare nesciant, hoc machinamento ex scriptis respondeant. Quorum quidem criminum iniuste principes accusantur, quia plurimæ sese offerunt causæ, quibus id efficere coguntur: præcipua autem ea est, quod cum è conspectu principis nemo mæstus, aut male contentus discedere debeat, quoties ipse princeps scriptum quæritat, neq; repulsam ullam affert, videtur petentes non negligere, eosq; spe laetare, adeo ut sese consecuturos ea, quæ petierunt, minime desperent. Præterea cum aliquando
dubiæ

dubiæ sint petitiones, neq; primo ad spectu appareat, iniustæ sint, necne, optimū videtur consilium, vt illud temporis spatium princeps ad consultandum sibi reseruet: quod sine scripto fieri non potest; cum neq; deceat principem de priori sententia decedere, ne imprudentiæ, aut temeritatis notam subeat. Similiter si, verbi gratia, petieris à principe ius arma ferendi, ipse vero statim illud tibi voce concedat, nonne vidēs si forte armatus incesseris, & in ministros, ad quos hæc cura pertinet, incideris, quibus principis voluntas ignota est, primū, quod exequentur, fore, vt carceribus te dedant, donec voluntatem principis explorent? Itidem cum pleriq; in postulationibus suis importuni, aliqui indiffereti existant, non abs re videtur, vt ij principibus, quasi morum censoribus, innotescant, & ab ipsis corripiantur; quemadmodum M. Dux Cosimus fecit cum Petro Erandez, cui veniam discedendi, & commendatitias, eodemq; tempore pecuniam petenti, nihil aliud respondit, nisi *nimis multa ab se peti*. Alteri vero nobili homini, qui satellitum præfecturam petebat, rescripsit, *Homini quidem munus illud conuenire, sed familie eius nequaquam*. Petro Saluiato arma gerendi potestatem roganti, respondit, *quia adolescens esset ab eius patre primum veniam petendam*. Igitur negotia optime codicillis tractantur: præterquam quod etiam quicunque rogat, petitque, prudentius, cautiusque mentem suam eo modo explicare potest, quam si verbis agendum foret. Cum autem homines priorem

sententi-

sententiam facillime deferant, non negligenda cautio est, ut quæcunque obtinuerimus, scriptis testata supersint.

Prælia nocturna vitanda esse.

DISCVRSVS X.

Exemplorum vsus anceps est; nam quamuis iidem calus esse videantur, tamen loca, tempora, personæ plerunque diuersæ sunt: at quoties exemplum cum præcepto coniungitur, præceptum autem apud prudentes, qui ea de re scripserunt, vniforme reperitur, dubitandum non est, quin axioma efformari queat, omnibusq; ad imitandum proponi. Cum de Thracum rebellionem, contra quos Poppæus Sabinus missus est, scriberet Tacitus, refert, translatis in hostium conspectu Romanorum castris, permissum iis fuisse, vastare, excurrere, trahere prædas, *dum tamen populatio lucem intra sisteretur, noctemq; in castris tutam, & vigilem caperent.* *a* Quo loco perspicue patet, nocturnas excursiones in arte militari vetitas esse. Antonius I. inter cæteras causas, quibus conatur militibus persuadere, non esse Cremonæ oppugnationem noctu tentandam, *non nisi pateant, inquit, porta, nisi explorato, nisi diu intrandum.* *b* Sed videamus, quid hac de re senserit Liuius: propterea quod si veteris reip. gesta cum iis, quæ Cæsares gesserunt, coniunxerimus, instar eorum, qui Platonem cum Aristotele conciliant, egregiam profecto operam præstiterimus: quæ res vniformitatem,

fani-

sanitatemque doctrinæ patefacit. Cum tamen Annibal hostem sibi parem Q. Fabium inuenisset, seq; suis artibus peti cognosceret, ideoq; quo pacto illum deciperet, machinaretur, inquit Liuius, *Q. Fabium intra vallum milites continuisse ab nocturno utique abhorrens certamine.* c *Mul-* *lib. 22.*
tis ante annis eiusdem fuit sententiæ Posthumius Tyburtinus maximæ virtutis dux, qui legatis suis *nec ante lucem mouere iubet manum, inter nocturnos tumultus moderatu difficilem.* Cæsar duo nobis tradere videtur exempla, quibus nocturna prælia deuitentur: alterum sub Petreio, & Afranio Pompeij ducibus, alterum sub Curione duce suo: primo disputabatur, an quædam locorum angustia occupandæ essent, futuræ nempe maximo exercitus auxilio, cumq; nonnulli opinarentur, nocturnum illud lucendum, alij sese obiecerunt, inter cætera dicentes, *nocturna prælia esse vitanda;* d *eoq; loci redditur & assignatur* d *lib. 1. de*
ratio: quia scilicet miles in bellis ciuilibus ex- *bell. ciu.*
pauefactus magis timori cedit quam religioni, lucem diei in oculis vniuscuiusq; aliquid verecundia allaturam, neque minus reuerentiæ tribunis à centurionibus dari: quibus rebus milites frenari, & in officio contineri solent. Similiter cum suaderetur Curio, ut ad castra nocturno reuerteretur, ambigens, ne milites deficerent, secederentve, respondit, eos, qui id persuadere nitentur, opportunitatem delinquendi quærere, propterea quod exercitus pudore, atque timore refrenantur, *quibus rebus nox maxime aduersaria est.* e Ex quibus autoritatibus nempe à Fa- *lib. 2. ibid.*
bio

bio anno ab V. C. 537. vsq; ad Poppæum Sabi-
 num circiter annos 779. colligitur, & ab ipso
 Poppæo, & ab Antonio Primo, & ab Afranio, &
 à Petreio, & à Curione, & Q. Fabio Maximo,
 præterea à Cæsare, Liuius, Tacito nocturna præ-
 lia vituperanda, ac proinde fugienda esse. Obii-
 ciet quispiam, ergo qui noctu præliari nixi sunt,
 errauerunt, vt inter hos Annibal: Imo respon-
 deo, optime cum fecisse; omnes enim, quicun-
 que nocturnas dimicationes quæsiuerunt, pro-
 pter meliorem aliquam conditionem illas quæ-
 siuerunt, eoque magis ab eo, contra quem pro-
 curantur, fugiendæ sunt. Et experientia, quam
 L. Martius contra bina Carthaginiensium castra,
 quæ vna nocte maxima hostiû clade capta fue-
 re, admirabilis est f totq; alia exempla præter-
 mittentes, vnius reminiscimur in præsentia, q
 ad Magnum Ducem Cosimum, qui noctu ar-
 cem Camoliensem cum cepisset, ad principa-
 tum Senensis reip. viam sibi aperuit. g Sed quod
 nocturna prælia alioquin fugienda, nonnun-
 quam procuranda sunt, si opportunitas adsit,
 docet Liuius per apposite, dum Carthaginiensiu
 classem refert, noctu tentauisse Lilibæi portum
 intercipere, sed cum à Hierone Syraculano Ro-
 mani hac de re moniti fuissent, & Carthaginen-
 ses id rescuissent, quod rem haud fore cum impar-
 tis cernebant vsque ad lucem portu se abstinuisse. h No-
 ster autor nocturnorum incommoda pliorum
 innuit Germanorum exemplo, qui vino igni-
 busq; plurimis, quos excitauerant, incalescen-
 tes, dum cum Romanis dimicarent, proiicie-
 bant

f Lin. l. 25.
in fine.

g Adr. l. 20.

h Lin. l. 12.

bant tela per tenebras vana: contra, cum ipsi locis micantibus degerent, *Romani conspicuam barbarorum aciem, & si quis audacia, aut insignibus effulgens, ad istum destinabant.* Barbari hoc animaduertentes, ignem extinxerunt, deinde in nouos errores lapsi sunt, neque declinandi, neq; feriendi prouidentia, & ignauorum saepe telus fortissimi cadebant. i. Cæsar de nouis bellandi generibus, quæ i lib. 24. ciuiliū bellorum inter se & Pompeium occasione inuenta fuerant, loquens, inquit, Pompeianos, cum animaduertissent ignium splendorem à Cæsarianis suscitatum, noctu castra sine strepitu egressos, vno impetu omnes sagittas eiacularos, statim ad suos reuersos fuisse: quibus tebus edocti Cæsariani, postmodum alibi ignes accendebant, alibi stationes habebant. k lib. 3.

Neque Pompeij ipsius exemplum prætermittendum est, vnde aliud circa nocturna prælia documentum resultat: etenim cum noctu Mithridatem regem asscutus fuisset ad Euphratem, & propter eiusdem noctis pericula cum ipso decertare noller, consilio suorum in contrarium suadebatur, non quia Pompeij opinio laudanda non esset, sed quia lucente, & iam iam occidente Luna, maximam debellandi hostis opportunitatem adesse cognoscebant: nam cum Romanorum vmbre contra barbaros longissimæ essent, milites Mithridatis distantiam Romanorum videre non poterant, & contra ipsas vmbas spicula eiaculantes credentesque vulnera corporibus infligere, inaniter vires suas conterebant. Cui rei persimile est,

Q. quod

quod Tacitus de Flavianis recitat, fuisse tunc
 ipsis æquiorē lunam à tergo: hinc maiores
 equorum virorumq; vmbrae, & falso, vt in cor-
 pora, ictu, tela hostium citra cadebant. At Vi-
 telliani aduerso lumine collucentes, velut ex
 occulto iaculantibus, incauti offerebantur. *l*
l. Tac. l. 19. Propter has igitur causas vitentur nocturna
 praelia, nisi aggredientium commoditas, aut op-
 portunitas aliqua contrarium persuadeat.

De delatoribus, & de accusatoribus.

DISCVRSVS XI.

Quemadmodum qui prodigum laudat, li-
 beralem eum vocat: rursus qui liberalem
 vituperat, prodigalitatē eum vitio taxat; sic
 quicumq; delatoris dedecus regit, accusatorem
 eum appellat: qui vero accusatorem vituperare
 intendit, is delatoris eidem cognomen appin-
 git. Igitur delatoris & accusatoris differentiæ
 ita obseruandæ videntur, vt sine erroris pericu-
 lo inter se discriminentur: propterea quod qui
 accusatorem virum bonum esse posse intellexe-
 rit, delatorem autem nunquam non sceleratissi-
 mum; saltem discrimen illud effugiet, ne im-
 probum iudicet probum, aut probum impro-
 bum. Delatoris exemplum est: Romæ illustis
 eques erat T. Sabinus, qui mortuo licet Germa-
 nico, non omiserat coniugem, liberosque eius
 percolere, *sectator, comes in publico, post tot clientes*
vnus, eoq; apud bonos laudatus, & grauis iniquis.
 Erant similiter Romæ Senatores quatuor, qui
 præ-

prætura functi cōsulatū ambiebant, ad quem
*non nisi per Seianum aditus, neque Seiani voluntas nisi
 scelere quarebatur.* Hi Sabini animum penitus
 explorare destinantes, Latiari Sabino has par-
 tes detulere, utpote qui modico usu Sabinum
 contingens, facilius struere dolum posset, cæter-
 is testibus adfuturis: Igitur Latiaris iacere for-
 tuitos primum sermones: mox laudare con-
 stantiam, quod non ut cæteri, florentis domus
 amicus ad afflictam deseruisset: simul honora de
 Germanico, Agrippinam miserans, differebat:
 & postquam Sabinus effudit lachrymas, iunxit
 questus, audentius iam onerat Seianum, scru-
 tiam, superbiam, spes eius, ne in Tiberium qui-
 dem conuitio abstinet: *iique sermones tanquam
 vetita miscuissent, speciem arcta amicitia facere.* Ac
 iam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitate
 domum, dolores suos quasi ad fidissimum de-
 ferre. Cum autem Latiaris multum de suo fine
 consecutus sibi videretur, consultant Senato-
 res, quonam modo ea plurium auditu accipe-
 rentur: visum fuit, ut tectum inter, & laquea-
 ria tres Senatores, haud minus turpi latebra,
 quam detestanda fraude, sese abstrudant, for-
 minibus & rimis aurem admoueant, sicq; per-
 actum est, dolique succedere, & statim delatus
 Sabinus Seiano victima cecidit. *a* Hinc haud
 obscure cognoscitur, mentem delatoris non
 erga principem charitate, non honesti amore,
 sed sui boni cupiditate, hoc est, consulatus
 consequendi gratia ad tantum scelus adductam
 fuisse. Non propter salutem suam hæc principi

retulit, quasi pœnæ periculum vitaturus, ne
 conscius putaretur, sed vafie amicum, & mife-
 ricordem simulans, intimos Sabini sensus rima-
 tus est, qui nihil alioqui cum eo communicatu-
 rus erat. Item videtur, quantam quatuor illi Se-
 natores fœditatem subeant, videlicet quo se
 Consulatu cohonestent, apertam inhonestissi-
 mæ perfidiæ turpitudinem non recusant. Hæc
 igitur est delatorum natura. Accusatorem mo-
 do discutiamus. Iubet Plato, vt non tantum a-
 micum & familiare, sed nostra etiam cri-
 mina accusemus, vt cum hæc manifesta fuerint,
 ex pœnæ nos consequantur, quas meremur, &
 hoc pacto ad sanitatem redigamur: cui rei vti-
 lissimam dicit esse oratoriam artem, quo si vir-
 gis cadendi sumus, cadamur, si catenis, lige-
 mur, si exilio, eiiciamur, si morte, occidamur, *b*
 Alibi vero inquit, eum, qui nemini infert iniu-
 riam, esse quidem honore dignum, sed qui in
 causa est, ne etiam alter iniurius sit, eum duplici
 honore, imo etiam maiore honorandum esse:
 propterea quod is vni tantum, hic plurimis ho-
 minibus assimilatur, cum aliorum iniuriam
 principibus manifestat. *c* Et alibi, inquit, eo-
 dem crimine pollutos esse eos, qui scientes de-
 licta, tacent, neque dant operam, vt & ipsi, &
d in *Eutiphr.* reus in iudicio expurgentur. *d* Ante Platonem
 Solon Athenientium legislator nō modo hanc
 legem tulit, vt vnusquisque alienam cuiuscun-
 que iniuriam accusare posset, sed interrogatus,
 quamnam illa ciuitas esset, vbi tuto ac feliciter
 viuere concedatur, respondit, *illam, vbi qui nul-*
lam

b in *Gorg.*

c l. 5. de leg.

d in *Eutiphr.*

lam sentit lesionem, damnumve, iniuriam tamen alienam tamquam sibi factam accusat. e Et Christus *e Plur. in Sol.* D. N. accusationem instituit, cum, fratre insanabili reperto, mandauit, vt diceretur Ecclesiæ. *f* Igitur accusatio, & per consequens accusator ipse optima res est, ideo quia non alio fine, quam beneficio, atque vtilitate peccantium mouetur, præterquam quod publicum totius ciuitatis bonum inde consequitur: cum publicæ tranquillitatis interfit, vt delicta puniantur, neque probis bona eripiantur, aut quocunque modo ab improborum rapacitate, audacia, scelere lædantur. Proinde à Romanis institutas fuisse accusationes cernimus, neque defuit, qui eo vtiliores in republica accusationes esse, quo calumniæ sunt perniciosiores, disseruit. Totus igitur huiusce negotij cardo est, cum accusatio utilis & honesta, delatio exitiosa, & scelestæ sit, ne permittatur, vt delator atq; explorator coram iudice sub accusatoris persona compareat: cui morbo occurrens autor melius cæteris quibuscunq; quid inter se discrepent, docet, dum tradit, C. Syllanum proconsulem Asiæ repetundarum à sociis postulatū fuisse: quæ vere accusatio dici potest, cum socij iure sua damna resarciri petant: mox Mamer-
 cus Scaurus vir cōsularis, Iunius Orho prætor, Brutidius Niger ædilis (& hoc est exploratorum delatorumque scelus) simul corripunt hominem, obiectantq; violatum Augusti nomen, spretam Tiberij maiestatem. Contra quos

Mamercus antiqua exempla iaciens; L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone Censorio, P. Rutilium à M. Scauro accusatos. Sed autor, vt delatoris scelus, magis conspiciendum atque dignoscendum proponat, *videlicet, subdit, Scipio & Cato talia vlciſcebantur, aut ille Scaurus: quem proauum ſuum, opprobrium maiorum,*
g lib. 3. Mamercus infami opera dehoneſtabat. g Quid ergo de huiusmodi delatoribus dicendum eſt? an fortasſe hæſitabimus pronuntiare, eos calamitatem & perniciem humani generis eſſe, cum hunc Mamercum virum iam conſularem maiorum ſuorum opprobrium autor appellare nō vereatur? Profecto nihil verebimur, cum is aliud nihil intendat, quam amici detrimentum, ſuique ipſius vtilitatem, aut ſaltem in alterum
h lib. 5. pericula iacere in ſubſidium ſui. h Ad ſummam genus hominum vocantur. publico exitio repertum; & pœnis quidem nunquam ſatis coercitum, ſed per præmia eliciebantur. Felicia noſtra tempora fateor, quia tanti flagitij ſœditate nō polluantur: nam quoties conſidero, Neronem Germanici filium ab exploratoribus obſeſſum, à Liuia vxore delatum, & illius ſecreta Seiano adultero prodita, & dum recordor, infelicem hunc adoleſcentem non animo turbido, ſed iracundo, vt magnatibus accidit, quædam de Nerone Imperatore effutiuiſſe, *neque coram Nerone ſe defendere*
i ibidem. dabatur, i facere quidem non poſſum, quin vel maxime illius miſerear. Sed quid turpius, quid crudelius, quam quod contra eundem Druſum facinus perpetratum eſt? cui Tiberius
 ſummæ

summæ vir experientiæ, rei que militaris scientissimus, in imperij fastigio collocatus, delatorum auxilio eam iniuriam intulit, vt pateretur inuehi in eum defunctum, probraque corporis obiiici, & factorum dictorumque eius descripta per dies recitari; astitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent; lætatum fuisse, vt quis Drusum egredientem cubiculo pulsauerat, exterrueratque: etiã sua verba centurio sæuitiæ plena, tanquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, cum famæ moriens Drusus extrema vitæ alimenta rogaret: *Et potuisse auum hac legere, & in publicum promere, vix fides.* *k* Sed hæc impurissima Tiberij *lib. 5.* anima in eo fortasse nonnullam meretur laudem, quod tandem horum delictorum nequitiam puniuit. *l* Neque Latians accusationum *lib. 4.* suarum fructu defraudatus est. *m* Neque Ma- *lib. 5.* mercus suo tempore impunitus euasit. *n* Ne- *lib. 5.* que Scianus exploratorum alumnus ex cruentis sæuitiæ suæ campis aliud, quam pungentes, ac venenatos tribulos. & spinas collegit, cui sibi, domuique suæ corda transfixerunt. *o* Ne *lib. 5.* que dubium est. quin, cum iam scelum horum publice radauit, fuerint expulsi delatores: adeo vt etiam contra Christianos inquitus inquisitio sæuissima iisdem modis sublata fuerit; vnde, cum D. Cyprianus à paterno præcænsule interrogaretur, vt Christianos reuelaret, annote respondit. *leges Romanorum decreuissent delatores audirentur. ex seipso magistratus inquit-* *p p. 10. l. 110. meus. Cui.*

bagibus, non idcirco arbitror ego, adeo timendam esse, atq; fugiendam delationis infamiam, vt, instat equorum umbras fugientium, dum ab altera parte malum deuitamus, ex altera in maiorem perniciem incidamus. Quod si ego nulum perturbatum animum indicās rogatus fuero, vt coniuratis aliquib. me aggregem, cur occidam iniquissimo silentio meo principem? cur ob stolidam alienorum malorum miserationem, aut ob inanem falsæ infamiæ timorem, filios meos patrimonio, me vitæ huius vsura priuare, meaq; familiæ notam meritæ inhonestatis inurere velim? Sufficit, à me blanditiis non esse illectum quenquam, quo eius arcana rescirem: quod si alter animi mei tranquillitatem, reuelans, quæ silere præstabat, turbauit, cur meo maximo periculo eum nō accusabo? Hoc itaque perutile sit dissertationis nostræ documentum, vt delatorum vitio cognito, atque explorato, illud tanquam pestem diligenter fugiamus, & quicumque generositatis titulum custodire desiderat, notam hanc viperino sanguine cautius effugiat: Verum si aliena stultitia eo te forte trahit, vt sine tuo, aut vitæ principis discrimine res communicata reuelanda sit, omnino magistratibus cuncta deferre oportet, neq; , vt stolidi faciunt, timendum est, quod nullo timore dignum, ne quadrer in nos illud: *Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* q Quod nonnulli dixerunt, eum, qui aliquid eiusmodi communicauerit, statim interficiendum esse, stultum consilium est; quia res illicita perpetratur, neque

neque interfecto omnino periculum euadit. Neque Philippi Stroccij senioris cautio, cum Principiulli de Stuffa dixit, *Ibo, & magistratui deferam*, tuta est: quia monitus alter, vitæque periculum timens, curabit, vt potius homicidij, quam rebellionis causa patriæ iacturam faciat; hoc enim pacto sperabit, eandem patriam se posse facilius recuperare. Neque præterea nihi probatur, vt cum præcognoueris, aliquem velle tecum ad similes sermones descendere, illos præcidas, aut alio conuertas; quia neque hoc adeo tutum est. vt fortasse putas, præterquam quod etiamsi arcana exploranda tibi non sunt, non video, cur oblatam eorum notitiam refutes, & ipsa occultes; Quin etiam admiror, à Guicciardino alioquin sapiente homine, iurisque perito, reprehendi Marchionem Pescatæ, quod tot fraudibus, vasisque modis Moronem illexit ad huiusmodi arcana reuelanda, quo posset ipsum deferre, sicque ex peccatis alienis adulatione promotis magnitudinem sui quærere. *f* Nam qui eius *f* lib. 16. historiam non oscitanter perlegerit, is intelliget, Moronem aduuisse ad ades Marchionis, non Marchionem ad Moronis. *t* Posteaquam autem Moronus ad tale discrimen Marchionem adduxerat, vt se conscium amplius negare non posset, idemque Marchio præter prodicionis culpam inde vitæ periculum subiturus esset, hinc equidem necesse erat, vt tot ex Morone circumstantias expiscaretur, quibus delatis apud Imperatorem

rem fidem inuenturus esset : alioquin imprudentissimum consilium fuisset, si rebus incertis, simulque molestissimis Cæsaris animum sibi deuincere voluisset, cum præsertim locuturus Marchio de rebellionis causis arma & exercitus Cæsaris autoritate, virtuteque incredibili tractaret; cum præterea nemo ignoret, vbi desunt testimonia, perinde haberi is, qui negat, atque is, qui ait; neque nouum sit, vt accusatores plerumque eodem, quod accusant, crimine laborarent; quemadmodum Fanio Ruffo accidit, de quo dictum fuit ab inquisitis, *eundem conscium coniurationis, & inquisitorem tolerari non potuisse.*

* Tac. lib. 15. u Orandus igitur est Deus, aut ne quis in talia te pericula coniiciat, aut vbi coniecerit, vt aliquo pacto euadas.

FINIS LIBRI QVARTI.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,
LIBER QVINTVS.

*Ad eos, qui principum comitatus frequentant,
monita quadam.*

DISCVRSVS I.

Vm principibus ludere, acerbisq;
eos facetiis ridere, valde intutum
est; cum enim ipsarum *in longum*
memoriam teneant; a opportunitate *ali. s. in priu.*
tem tibi nocendi si compererint,

quemadmodum Fusio Tiberius, *b* & Verustino *b ibidem.*
Nero, *c* eam non prætermittent. Ne cures ab iis *c lib. 15.*
ea, quæ occulunt, exquirere, ne tibi irascan-
tur, quemadmodum idem Tiberius Asinio Gallo,
& Lu-

d lib. pp.
e Ibidem.

& Lucio Aruntio. *d* Proinde aliquando necesse est cum iis perinde agere, ac si non intelligantur. *e* Neq; principio obloqui vtile est, cū vita in discrimine ponatur: sed pleriq; etiam ab adulatione læduntur, seq; deludī suspicantur, idcirco postquā te tanquam vilem improbumq; hominē deprehenderint, tantum aberit, vt beneficia & g ati animi specimen ab ipsis nullū accipias, vt etiam dedecore atq; ignominia afficiaris: hinc Tiberius acerbe Senatores increpuit, quod eius occupationes diuinas, quodq; dominū dixissent. *f* Cum præpotentibus si negotia tractaueris, noli cum iis pertinaciter agere, morose cū iis paciscinam. *g* si Tiberius id à Tacfarinate perpeti nequiuisset, *g* & Imperatori Carolo V. perplacuit, quod dux Mediolani fiducialibus quibuscunq; literis renunciaret, seq; eius auctoritati totum committeret. *h* quid te priuatum hominem, aut forte subditum decebit? Consanguineis & affinib. Principum relictis, in ipsos intueri, neque aut fratri te nimium deuincito, aut filio: nam idem Tiberius excanduit, quod pro salute aliena, etiam nepotum, vota publica conciperentur. *i* Quamuis eorum familiaritate vtare, scripto illos adire, vtq; cæteros de vulgo, te profiteri decet: nam sic etiam Serianus ipse, qui alter erat Tiberius, cum Tiberio negotia ex scripto agitabat. *k* Si tibi nocuerint, ne hiscere quidem tibi licet; nam Vitia infelix maternata est, quod filij necem fleuisset. *l* Si forte aliquid possides, quod illis placeat, ne expectes, vt rogent; quia Valerius Asiaticus ob hortorum suorum magni-

f lib. 2.

g lib. 3.

h Græc.

i lib. 4.

k lib. 4.

l lib. 5.

gni-

gnificentiam, quorum cupiditas Messalinam
 inceserat, exinctus est. *m* Et pauper ille Na- *m lib. 12. in*
 bor, quia vineam suam negauerat, lapidibus *princ.*
 obrutus fuit. *n* Nunquam intermittantur gra- *a lib. 3. reg.*
 tiarum actiones, hæcque omnium sit collo- *c. 12.*
 quiorum clausula, etiamsi nulla sit occasio,
 nullumque meritum, cur gratiæ agantur, id e-
 nim percommode Seneca suo docuit exemplo,
 cum idem cum suo discipulo Nerone nunquam
 non effecerit. *o* Quo honorificentioris, & am- *olib. 34.*
 plioris es fortunæ, eo cautior esse debes, *p* di- *p ibidem.*
 uiciarum siquidem amplitudo P. Anteiū ad
 mortem sibi consciscendam coegit. *q* Fama et- *q ibidem.*
 iam militaris virtutis effecit, ut Ottonius Scapu-
 la interimeretur. *r* Rara item ac singularis Thra- *r ibid.*
 seæ virtus ipsum ad mortem pertraxit. *s* Vn- *s ibid.*
 de noster auctor inquit, Nerone imperante,
ignauiam pro sapientia habitam fuisse. *t* Ne expro- *t in Agric.*
 bres vnquam dominantibus obsequia præsti-
 ta; aut beneficia in ipsos collocata: imò quid-
 quid effeceris, totum id ab ipsorum amplitu-
 dine atque autoritate manuisse, profiteare:
 quo Silius errauit. *u* Inuidiam deuota, & magi *u lib. 4.*
 stratu perfunctus aliquo, ad principem reuer-
 tens, comitatum nimium abiice; hoc enim ut
 neglectum obfuit Pisoni. *x* Sic cautiori Agrico- *x lib. 3.*
 læ obseruatum profuit: qui ab Anglia rediens,
 urbem noctu ingressus est. *y* Quod idem effe- *y in Agric.*
 cit Pompeius, ut conciuium inuidiam effuge-
 ret. *z* Ne splendido, pomposisq; vestib. ornato *z Plut. in*
 famulatio, principis instar, utare, quia hoc Do- *Pomp.*
 mitianus neq; in fratris sui genero tulit. *a* Et Sa- *a Tranq.*
 lomon

lomon inquit, *Ne gloriosus appareas coram rege.*
in parab. 25. *b* Neque nobilitatem tuam coram principe iactes, nam Caligula, *Vnus esto, dixit, rex, vnus dominus.*
in Suet. *c* Marcus Syriæ proconsul, Agrippæ, regibusque plerisque, qui illi obuiam iuerant, iussit, vt vnusquisque domum suam iret. *d* Ne ostendas, vitam filij tui tibi chariorem esse, quam regis vitam: nam quid Xerxes Pythio Lydo dixerit, feceritque, quod ex quinque filiis vnum ab expeditione bellica retinere voluisset, non
in Herod. l. 7. ignoramus. *e* Innumera monita adnecti possent, verum quicumque ponderabit hæc, naturam, moresque principum obseruans, alia per semetipsum nullo negotio reperiet. Neque quisquam dicat, quia nostri principes neque Domitiani, neque Neronis esse videntur, neque cæteris, quos diximus, similes existunt, hæc præcepta supernacanea esse: nam etiamsi propter errata huiusmodi capitis non damnaberis; tamē compertissimum tibi erit, non propterea apud eos te gratiosiores fore. Et prudentissimus is existimabitur, qui cum principe suo omni dextertate atque cautione versabitur.

*Ex hominibus minima fama ac probitatis bona
 sæpe consilia prodiiisse.*

DISCVRSVS II.

in lib. 3. disc. **I**Am disseruimus alibi, nonnullos principum
 aut meliores aut peiores, quam communis opinio ferebat, euasisse. *in.* *a* Sed neque desperandum est, quin ab homine, qui improb. habeatur, aliquando

quando bona aliqua sententia proficiscatur, quemadmodum accidit in Iunio Rustico, qui componendis patrum actis à Tiberio delectus fata i quodam inotu semel Coss. monuit, ne in causa Agrippinae & Neronis relationem inciperet, discebatq; *breuib. momentis summa vertiposse, dandumq; interstitium penitentiae senis*: quo sermone omnes in admirationem rapuit, cogitantes, qui fieri potuerit, vt ex ore illius talia prodirent; *neq; enim* (inquit auctor) *antea speciem constantiae dederat.* b Simile à Liuius refertur adnotatu dignissimum: nam cum disputaretur in consilio Achæorum, num contra Nabidem arma suscipienda forent, nec ne, Philippus Macedonum rex professus est, dempturum se eis curam, modo tantum pararent militum, quantum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthum tuenda satis sint; vt suis ab tergo tutis, securior bellum Nabidi inferret, & Lacedæmoniis. Non fefellit Achæos, quo spectassent tam benigna pollicitatio, auxiliumque oblatum aduersum Lacedæmonios; Id quæri, vt obsidem Achæorum iuuentutem educeret ex Peloponneso ad illigandam Romano bello gentem; & id quidem coarguere Cyclades prætor Achæorum; nihil attinere, ratus, id modo cum dixisset, *Nō licere legibus Achæorum de aliis rebus referre, quam propter quas conuocati essent, decreto de exercitu parando aduersus Nabem facto, consilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter assentatores regios ante eam diem habitus.* c Adeo vt *lib. 32.* numquam videatur de quoquam desperandum, vtut flagitiosus & vitiosis opertus est, quin ali-

R

quando

quando verbis aut factis malam de se existimationem corrigere atque cohonestare possit: quemadmodum neque debet quisquam adeo sibi fidere, quod bonam antehac nominis sui famam parauerit, ut æque bonis moribus in posterum viuendum ei non esse putet: vnde non sine admiratione legendum est, quod de Vitellio scribunt, postquam more maiorum, summaque virtute provincias rexisset, postea Romæ aut timoris, alteriusve rei causa ita absurda erga Impp. adulationi sese dedidisse, ut apud posteros turpissimum impudentiæ atque assentationis exemplum exhibuerit, & *iuuentutis bona per flagitiosam senectam oblitterauerit.* d. Contrarium vero in C. Valerio Flacco obseruandum est, qui cum ob adolescentiam negligentem, luxuriosamque L. Flacco fratri germano, cognatisque aliis ob vitia inuisus esset; creatus Flamen à P. Licinio Pont. Maximo, ita repente exiit antiquos mores, ut nemo tota iuuentute haberetur prior; & cunctis probatus, ad plurimas Reip. dignitates eius famæ consensu elatus est. Neque procul ab hoc argumento diuagabor, si asseruero, quemadmodum possunt ob allata exempla nonnunquam ab improbis bona consilia, & honesta facta proficisci; sic cuiquam viam præcludendam non esse, ut ad bonam frugem reuertens amissæ honestatis famam recuperare, vitæq; antea actæ ignominiam emendare possit. Ideirco cū Fabius contra concilium retulisset, ut deliberaret, quid de Cassio Albinio Arpinate agendum esset, qui prius deficiens à

Ro-

Romanis, postea Arpos, si sibi præmium foret, se proditurum esse, promittebat: ubi maior pars pro transfuga eum verberandum; negandumque esse, censēbat, ut ad Faleriorum, Pyrrhivæ proditorem tertium transfugis documentum esset: prudentissimus Fabius cōtra ea dixit, imo documentum posteris statui oportere, si quis resipiscat, & antiquā societatem respiciat: *quod si abire à Romanis liceat, cui dubium esse, quin brevis deserti ab sociis Romana res fœderibus Punicis omnia in Italia vincita visura sit.* e Hinc perspicue apparet, *lib. 24.* ut iræ, atque sævitię obuiam eatur, eo magis nos ad misericordiam propendere debere erga illos, qui olim nobis noxij tandem ad sanitatem redierunt: perinde ut Romani erga Cerites veniam petentes faciendum putauerunt, qui non tantum præsentem causam respexerunt, sed etiam antiqua beneficia, *ut maleficii, quam beneficii potius immemores essent.* f Hæc sunt præcepta, qui- *f lib. 7.* bus Deo, hominibusque gratam operam nauamus: videmus enim humanas gubernationes à diuinis non valde abssimiles esse, imo secundas quodammodo agere, quemadmodum exemplis comprobatum est; vnde sanctus, doctusque Præsul Augustinus inquit, *ut talem aliquando, tanquam hostem ledamus, quem paulo post fratrem esse nostrum, comperturi sumus.*

*Nihil esse leuius, quam auræ populari
fidere.*

DISCVRSVS III.

AVram popularem infidam, minimæq; certitudinis esse, omnes pene autores cōtestati sunt, inter quos noster autor exemplum Agrippinæ, & Neronis afferēs, ea verba scripsit, *Simul populus effigies Agrippina, & Neronis gerens circumstetit curiam.* *a* Qui tamen populus nihil quidpiam obstitit, quin haud multis post diebus vterque malū exitum sortirentur. *b c* Eadē vulgi leuitas, & incōstantia in Galba patefacta est, cui vulgares applausus & blandimenta nihil profuerunt. *d* Imo contra Orthonē orauit Vitellius tanquam apud alterius ciuitatis Senatum, populumque. *e* Erga Vitellium similes obseruātur applausus, dum inimicos eius necandos, & occidendos esse populus clamabat. *f* Ratio autem leuitatis huius est, quia nullam firmitudinem in cōsiliis habet, & breuibus amoribus ab altero ad alterum fouendū facile transit, modo fortuna vertatur: Vnde dictū fuit, populum, *quacumq; Vitellii causa effecerit, eadem erga Vespasianum effecturum.* *g* Posset considerare non nemo, fauorem, auramq; populi, qui suam libertatē amisit, perniciosum magis, quā vtilē esse, at nō item de populo, cuius integra sit libertas, enuntiari posse, qui cum voluntati adiunctas vires habeat, potest erga eos, quos semel suscepit colendos, constantiam, fidemq; seruare. Quod tamen ipse nego, cum eadem sit vtriusq; leuitas, quemadmodum in Populo

pulo Romano erga M. Manlium compertū fuit, qui saxo Tarpeio deiiciend⁹, & postea deiectus nullum à populo, quem implorabat, auxilium sensit. *b* Nulla ergo spes in populo collocanda *b* *Liv. lib. 6.* est: Neque tamen eos, qui penitus ipsum aspernantur, recte facere dixerim; nam quemadmodum si quis militum benevolentiam malis artibus acquisiverit, laudem nullam promeretur, sed *bonis artibus ipsorum animos conciliare non dedit*, i sic virtute, & propter virtutis fines publicū *i* *lib. 17.* amorem sibi quærere, honestum consilium est, & Tacitus alibi de Senatu, & populo loquens appellat, *nunquam obscura nomina.* *k* Verum hæc *k* *lib. 18.* serio pertractemus; populus enim arenæ instar leuissimus est: Itaq; distinguamus; Aur populus liber est, aut subiectus: si subiectus est, ambiens ipsius auram contra Reipubl. statum, rerumque naturam peccas, quia cum in vno principe salutis spem collocare debeas, populum respicere mauis, cui quicunq; innititur, is, vt ruat, necesse est: quod iis non vsuēnit, qui solum principem respiciunt, & ab eo tantum dependent. Hoc autem ipsum in Cotta Messalino perspectum est, qui cum dixisset, si M. Lepidum, & L. Aruntium, quibuscum ob rem pecuniariam disceptabat, Senatus defendisset, fore, vt ipsum tueretur Tiberiolus, recognouit, spes suas fallaces fuisse. *l* Iam diximus homini politico principum mores non debere inexploratos esse. *m* *m l. 4. disc. 8.* Qui principes cum ipsimet obseruari, populos autem præteriri velint, ægre ferre solent, si filij sui, nedum cæteri poplicolæ sint, *displicere re-*

R. 3 gnant-

- n lib. 2. gnantibus ciuilia filiorum ingenia. n* Tacitus harum differentiarum diligentissimus explorator, neque minus ad eas docendas sollicitus magister, nonnullorum ignorantiam ostendit, qui temporum obliti, neque loca distinguentes, in suis, & in alienis rebus valde aberrant, quemadmodum Mutinenses, dum arma, & pecuniam offerrent, arguit, quia oppressi timore, *appellabant patres intempestiuo honore.* o
- q lib. 18.* Igitur manifesta imprudentia est, aliquid magnificere, cum aliquid aliud pluris faciendum est, maxime si tota spes in eo collocetur. Si vero populus liber est: tunc aut rempublicam pauci regunt, aut plures; si pauci, eadem ratio est, quæ in principatu, quia idem autor (ne ceteros politicos scriptores attingamus) dixit, *paucorum dominationem regia libidini propiore esse.* p
- p lib. 5.* Quod si respublica omni ex parte popularis est, quibus artibus popularem auram captas, si contigerit, ut in alium non minus, quam tu callidum incidas, per easdem artes idem populi amor tibi eripietur: Quod vel maxime confirmatur M. Menenij, & Lucij Publij tribb. plebis exemplo, qui surgentem Manlij coniurationem omnino elidere conantes, tandem inter se ipsos conuenerunt, omitendum esse Manlium, dum cum plebe coniunctus esset; eam ab ipso segregandam esse, imo ipsius plebis auxilio inuadendum, ut suis viribus rueret, perpendentes, *nihil esse minus*
- q Lin. lib. 6.* *populare, quam regnum.* q Iisdem artibus Cato plebem à Catilina seiunxit, dum Senatum consuluit, ut per eosdem Catilinæ astus plebis

bis vota conciliarentur. *r* Neque opportu- *r Plus poli*
 nius præceptum inuenitur, cum absurda rei
 alicui, quæ in aliquo reipublicæ statu inua-
 luerit, remedium adhibendum est, quam ea-
 rum instrumenta, viasque artium intercide-
 re, quibus ad eam auctoritatem quisquam per-
 uenire potuit: nam consilium illud, cum rei-
 publicæ incommoda, & absurditates iam in-
 ualuerunt, tunc temporibus parendum esse,
 & procrastinandum potius, quam resisten-
 dum, non semper sanum, laudandumque vi-
 detur.

*Malos principes conscientia flagello
 satis puniri.*

DISCVRSVS IV.

Verissimum est, principes posse, quia legibus
 soluti sunt, viuere atq; agere, vt libet, *a ne Arist. 3 pol.*
 que enim Deus illos cuiquam subditos esse vo-
 luit: sed nihilominus cum vitiose, aut crudeli-
 ter agunt, nemo credat, illos impunitos esse, aut
 eo maioribus ipsos non affici suppliciis, quo ea-
 minus apparent, quove ab altioribus principiis
 originem ducunt: tunc enim acrioribus stimu-
 lis animus ipsorum dilaniatur, quemadmo-
 dum Tiberij epistola quædam ad Senatum scri-
 pra ostendit, in qua, *Quid scribam, inquit, vobis, P.*
C. aut quomodo scribam? aut quid omnino non scri-
bam hoc tempore? Dii me, Deaque peius perdant,
quam perire me, quotidie sentio, si scio. Adeo, subdit
autor, facinora, atque flagitia sua ipsi quoque in

supplicium verterant : neque frustra præstantissimus sapientia firmare solitus est , si recludantur tyrannorum mentes, posse affici laniatus , & ictus, quando ut corpora verberibus , ita sauitia , libidine, malis consultis animus dilaceretur. b Hic autem sapientissimus Philosophus Plato est, apud quem tyrannus seruus dicitur , cupiditatum scelestissimarum adulator, nunquam sibi acquiescens; quod si quis eius animi penetralia ingredi, & introspicere posset, proprio timore , & anxietate oppressus, re-

b lib. 5.

c lib. 9. de rep.

rumq; innumerarum indignus appareret. c Verum quia quo propinquiora sunt pericula, eo videntur magis animo timore percellere, ideoque proximis, & minus remotis commouemur magis, quam antiquis exemplis; operæ precium est dispicere, quid Italus autor, Tacito, nisi deterreat antiquitas, minime postponendus, hac de re opinetur, qui de Alphonso Neapolis rege refert, Certum, exploratumque esse, Alphonsum conscientia sua viribus tortum, noctu diuq; nullam animæ requiem inuenisse, vnde iam necatorum principum umbras, populumque contra se supplicii poscendi causa concitatum per somnum videre sibi videbatur, & fuga sua consilio cum nouerca regina tantummodo communicato, quod eiusdem regina precibus, neque fratri, neque filio reuelari voluit, neque biduum triduumve expectare, quo regni sui annum integrum expleret, fuga se dedit quatuor comitatus triremibus pretiosiori supellectile regia onustus; in ipso autem discessu tantum de Gallis terrorem animo conceperat, ut ab iis iam iam circumdatus sibi videretur, adeo ut minimum strepitum exaudiens facile conuerteretur:

sic, quasi timeret, cælum, & elementa fœdus contra se iniuisse, Mazariam Sicilia municipium, quod antea Ferdinandus Hispania rex eidem elargitus fuerat, nauigauit. d Hæc sunt historiarum Guicciardini *d lib. 4* monumenta, quibus similia item in Neronis animo comperta fuere, qui perfecto Agrippinæ matris necatæ scelere, eius noctis reliquo, modo per silentium defixus, sæpius pauore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam: & quamquam adulatores, quod sui muneris erat, perficiebant, templaque adibant, quasi de periculo, quod princeps euasisset, gratias acturi, ipse inquietas noctes transigebat, & quia non ut hominum vultus, ita locorum facies mutatur, obuersabatur maris illius, & littorum grauis aspectus, & erant, qui crederent, sonitum tubæ collibus circumeditis, planctusq; tumultu matris audiri. c Rerum similitudo me vel *lib. 14.* inuitum trahit, ut Herodis animi pauores representem, cum Mariannem uxorem suam interfecit: qui sine satellitio ullo, sine extrinseca vlla vi, à nemine in ius vocatus, sed ex se ipso se accusans, & condemnans, noctes, atque dies exagitabatur, & rabidi hominis instar, semper Mariannem inuocans, furiebat: quo tormento se immunem fore, sperans, si conuiuuiis, tripudiisque indulgeret, paullo post animaduertebat, sine uxore accersitas illas voluptates sibi amaras fieri, fletusq; causam adaugere: demum quasi amentatus, cum sterneretur mensa, seruis, ministrisque suis iubebat, ut reginam aduocarent, & quasi cessantem accedere mane, iterum

*f. Ioseph. de
antiquis. Iu-
deor.*

vesperi iubebat, vt eam vocarent. *f.* O moras longas, tædii que plenissimas, ô miserum Herodem, & quamdiu expectaturum. Marianne per scelus, sæuitiamque tuam necata iacet in sepulchro, & quam in oculis ferebas, imo oculis anteferebas, vitaque ipsa chariorem habebas, modo vermibus escam dat. Reuera fuit illa aduersus te aliquantum peruicax, & superba: sed quenam etiam vilissima ancilla ob eximiam pulchritudinem non superbit? Eius pudicitia, animi magnitudini, regum vnde oriunda erat, nobilitati non nihil tua feritas concedere debebat: Quod si fratrem, agnatos interfecerat, regno, & pontificatu gentem eius spoliauerat, mirandum tibi non erat, quod tot angustiis circumsepta erga te aliquando minus blanda, & hilaris esset: ecce iam illam occidisti, deinde reditus eiusdem moraris, tibi que ipsi carnifex torqueris. Ex quibus iam quotus quisque non credit, principes, quos Alphonsus occiderat, reuixisse, & non in ciuitate tantum regali, sed in ipsa regia arce pro tribunali consedis, ibique coram rege ipso eundem regem umbras illas condemnauisse, regnoque declarauisse indignum, quodque priuatis concedi solet spatium temporis, vix regi permissum fuisse, vt conuasatis rebus suis è regno excederet? sunt hæc monita, & exempla vera, non poetarum fabulæ, duobus Cæsaribus, & altero Iudææ, altero

Neapolitano regibus comprobata,

*De antiquorum religione ad vulgi
captum.*

DISCVRSVS V.

INter pulchriores, quas Tacitus instituit, dis-
 ferrationes, *a* pulcherrima mihi ea visa sem- *a lib. 5.*
 per est, quam de fato interserit, num scilicet res
mortalium fato, & necessitate immutabili, an sorte
voluantur: nam ibi postquam eorū opinionem
recitasset, qui diuinā prouidentiam reiiciebant,
quia plerosq; probos miseriis premi, plerosque
malos felicitate frui viderent, ad diuersam opi-
nionem transit eorū, qui fatum interpretaban-
tur simul cum arbitrij liberrate: quodque cum
Christiana doctrina bene congruit, subdit, neq;
mala, vel bona, quæ vulgus putet; multos, qui conflictari
aduersis videantur, beatos, at plerosque, quanquam
magnas per opes, miserrimos, si illi grauem fortunam
cōstanter tolerant, si prospera inconsulte vtantur. Quod
antea magna ex parte à Platone dictum est, cum
dixit, virum probum, quia temperatus, & iustus
est, ideo felicem esse; iniustum vero, siue is ma-
gnus, robustus, paruus, debilis, pauper, diues
existat, ditiorque Cynira, Midave, semper in-
felicem, miserumque esse. b Quam Taciti, & *b lib. 2. de*
 Platonis, cæterorumque autorum eadem sen- *legib.*
 tientium assertionem quoties perpendo, fa-
 cere non possum, quin eos reprobandos pu-
 tem, qui eo quia Romani Christianam fidem
 ignorarunt, parum ipsos religionis suæ obser-
 uantes fuisse, crediderunt; quemadmodum
 vide-

videtur autor quidam velle probare, quasi Romani, prout necessitas requirebat, religionem inflecterent, commodisque, & occasionibus accommodarent; vnde pene docere nitetur, nos etiam idem facere posse. Quod, vt clarius dignoscatur, pauca quædam eius verba attexam; quæ ad Christianos principes directæ, de
lib. 1. c. 12. que religione tractantia sunt hæc; *c* *Debent*, inquit, *omnibus, quæ in fauorem religionis emergunt, fauere, & pondus, auctoritatemque addere: quod eo magis faciendum ab ipsis est, quo prudentiores sunt, rerumque naturalium peritiores: quia vero modus hic à sapientibus obseruabatur, ideo opinio miraculorum orta est, quæ etiam in falsis religionibus celebrantur; quæ vndecumq; exeat, adaugenda sunt. Quæ opinio, modusque loquendi magis vafrum, sagacemque, quam religiosum, atq; moralem hominem decet, cuius mores cum simplicitate, ac puritate coniuncti ab omni fraude abhorreere debent. Sed profecto nihil est aliud fraudare, quam rebus personam quandam imponere: mihi autem non tantum falsum videtur, Romanis religionem fuisse contemptui, sed etiam profiteor, illo discursu semen quoddam religione abutendi, deque ea minus legitime, ac decenter sentiendi ansam præberi. Idcirco hoc opere meum institutum erit, ostendere, huiusmodi opiniones in veritate hallucinati: Et quia scripsit ille, à Romanis auspicia pro utilitate reipublicæ declarata, & accepta fuisse, & religionem apud eos artem quandam, & prudentiæ partem fuisse; iam me eidem antehac opposui, dum professus sum,*

Roma:

Romanos à religione pependisse, non à Romanis religionem. *d* Sed in præsens denuo met opponens, vbi de religione Romanorum loquitur, operæ precium mihi visum est hoc loco crassa Minerua differere, quid sit religio, saltem vt patefaciam, si Romani in ipsa decepti fuerunt, quod negari non potest; id à se ideo non fuisse factum, vt cæteros, multo minus vt se ipsos deciperent. Dico igitur, religionem nihil aliud esse, quam rerum diuinarum scientiam; perinde vt si quid sit physica, interrogemus, respondeatur, eam scientiam esse rerum naturalium: scientia vero rerum diuinarum est, pro re comperta habere, Deum esse, cognoscere ea, quæ humano intellectui cognitu ardua sunt, quid sit Deus, quomodo adorandus, quomodo orandus, &c. Talis vero scientia esse Deum, & esse cœlestem aliquam in rebus omnib. creatis potentiam, ad eam communis opinio est Christianorum, Iudæorum, Maumetanorum, & idolatrarum, (nisi quod hi plures constituunt Deos) vt iure Athenienses Diagoram expulerint, quod ausus fuisset scribere, nescire se, an Dij essent, necne, aut si essent, quid essent. Hæc autem scientia, vel ipsius pars, siue rudia ipsius principia ita homini innata sunt, vt est hominis proprium rationis capax esse; imo vt est secundum naturam esurire, & sitire: Quocirca censeari potest simul cum homine orta, cum fieri non possit, si oculos in cælum conuertat (vnde natura illos concessit, vt à brutis discreparemus) quin extemplo persuasio quædam animis innascatur,

tur, ingentis huius, & admirandæ machinæ aliquem fuisse maximum architectum : ex cuius machinæ constructione quemadmodum coniciendum est, eum potentissimum, maximū, & sapientissimum esse; ita etiam dum cernimus, quo ordine cælum conseruetur, eiusq; influxibus inferiora gubernet, statim iudicabim⁹, eum non tantum bonum esse, sed etiam summam, excelsam, ineffabilem bonitatem : & pedetentim procedentes, cum bonum ipsum fatemur, nunquam credere poterimus, non eidem mala opera valde displicere; credentes autem potentissimum, nunquam suspicabimur ea impunita relictum iri. Dum vero plerosq; tyrannos, & potentiores feliciter viuere cernimus, & quotidie feliciores esse; credendum est, alibi rationem reddituros: proinde apud cunctos fere populos non solum ea viguit opinio, esse Deum, sed esse etiam destinata quædam loca, vbi præmia, pœnæque merentibus distribuantur. Quemadmodum autem vbiq; nemo nō credidit, Deum viuere, neque de eius bonitate, atque potentia vltquam dubitatum est (esset enim, vt puto præter naturam, si quis Dei abnegator reperiretur) ita plerique in ipsius definitione errauerunt: nam alij Solem eum esse, dixerunt, alij ignem: Thales dixit, mentem mundi esse; Anaximander stellas; Democritus animam mundi, alij aliud: Et sicuti qui littora relinquit, quo longinquius nauigat, eo magis ab iis recedit, ita non defuerunt, præsertim vetustioribus, & Romanorum temporibus plurimi, qui non vnum, sed

sed plurimos esse Deos opinati sunt, qui mundum totum regerent, tamen si inter hos vnum cæteris præfecerunt, quem Iouem diuûm, atque hominum patrem nuncupauere. In tanta autem diuersatum opinionum fluctuatione inconcussa remanserunt quædam fundamenta de Dei potentia, & bonitate non minus, quam de prouidentia, quam sigillatim de rebus inferioribus gerit, de animorum immortalitate, de voluntatis libertate, de præmiis, pœnisq; æternis, etiam si in hoc quidam dissenserunt. Quamobrem quisquis naturali discursu, solumque historiæ lumine ductus ad has res examinandas animum intenderit (namque nos Christi fideles harum dissertationum non indigemus, cum veritatem nemo nostrum ignoret) ad certam verissimamq; deueniet cognitionem, nihil esse dubitandum, quin principio vna tantum religio fuerit, quæ à Deo ipso statim post mundi creationem generi humano affixa, atque insita fuit: cui rei adstruunt poetarum libri, qui à scriptoribus sacris in plerisque, vt in diluviis, gigantibus, eorumque bello, & quampluribus aliis minime discrepant: quæ religio, quamquam per partes altera facta fuisse videtur, nunquam tamen adeo deformata fuit, quin ipsius effigies vera, ac lineamenta discernantur. Quod videtur maxime comprobati ex eo, quod similiter accidit in religione, quam Christus Dominus noster seuit: Nam cum toto fere terrarum orbe suscepta fuisset, statim nihilominus plurimæ hære-

hæreses enatæ sunt, naturam, & essentiam Christi diuersimode asserentes, eiusque doctrinam varie interpretantes, cum tamen omnes conueniant, etiam Mahumetanus ipse, eundem Iesum Christum sanctissimum, sapientissimum, rerumque mirandarum effectorem fuisse: adeo ut si adorationem excipiamus, quæ, cum plures Dij adorantur, idololatria dicitur, & demptis ritibus, ac differentiis quibusdam, in cæteris cognoscatur, priscam gentilium religionem à Iudaica non valde differre. Et quisquis Romæ sancitas N. Pompilij leges considerat, & rursus Moyſis institutiones prælegerit, tantam inter eos similitudinem deprehendet, ut (nisi hæc Diaboli inuentio fuerit, quasi ut Deus vellet ipse adorari) difficile sit inficias ire, Iudaicas ceremonias per Numam Pompilium expilatas fuisse. Inter cætera, quæ propter diuersas religiones euersa fuere, præcepta naturæ ut plurimum intacta remanserunt; vnde non minus apud gentiles, quam apud Iudæos, & Christianos vetatur homicidium, item matrem, filiamve cognoscere, furari, alteri quomodocunque nocere. Quod si morales leges ab omni mendacio nunquam abhorruerunt, nihil dubitandum, quin pariter religio, utpote legibus omnibus nobilior, & donum Dei, cuncta, quæ per se ipsa detestabilia sunt, improbet, damnetque. Hinc nemo legislaturam aggressus est, quin prius probe considerauerit, suas Deo, atque naturæ leges accommodandas esse; quia priusquam ædificarentur ciuitates, hominumq; cætus congrega-

gregarentur, in ipsis campis, & cauernis religionis instinctus aderat; ideoq; si quis religionem politicæ vitæ accommodandam esse, dixerit, perinde est, ac si dicat, anni constitutiones, vt hyemem, æstatemve, hominibus accommodandas esse, non homines ipsi. Quod si quis aliter alius temporibus factum fuisse, siue interpretatum contenderit; is omnino sibi persua-deat, aliquam ibi aut vim, aut fraudem non de-fuisse. Cambyfes sororis amore captus, cum in-honestam hanc cupiditatem Deorum volunta-re, & religionis inuolucro velare cogitarèt, ne scelestus; & contra Deorum voluntatem fecisse videretur; Magos interrogari, iussit, num aliqua reperiretur lex, quæ cum sororibus concubitum permetteret: Regij iudices, cum sese iam iam morituros suspicarentur, si forte legem talem reperiri negarent, scientes sororio illum amore flagrare, cum manifestum profari mendacium nollent; aliud paullo inhonestius (si animum ipsorum attendamus) protulerunt, videlicet af-firmantes, verum esse eiusmodi commixtio-nem nulla lege probari, sed etiam compertius esse, Persarum reges omnibus legibus solutos esse; vnde mos apud Persas inualuit, vt sorores in matrimonium ducerent. Quod exemplum auide sequuti fuere Alexandri Magni successo-res in Ægypto. Hæ interpretationes apud Tur-cas non difficulter inueniuntur, vna præsertim, quæ marium concubitus adstruit, nam cum ipsi æque ac Christiani turpitudinem hanc diuini-tus detestabilem habeant, tamen fraudem legi

facientes, interpretationem quandam somniauerunt, qua se posse, aiunt, quomodolibet rebus bello quasitis aburi; vnde voluptatem huiusmodi iure belli comparatam legi minime contrariam esse prædicant. Hoc non fecerunt vetustiores Romani, qui quotiescunq; cupiditatibus suis satisfacere voluerunt, nunquam Deorum voluntatem sinistre interpretati sunt, aut si forte nonnulli id aliquando ausi fuerunt, pro summo flagitio habitum fuit. Proinde ij neq; exemplo, neq; documento esse debent, eoq; inhonestiores hæ artes erunt, quo cum mendacio coniunctiores. Quod autem Romani minime omnium abusi fuerint religione, & alibi diximus, & quoties hoc se argumētum offeret, sapius lectorem commonere non desistemus, vt, cum patefactum fuerit, hanc de Romanis opinionem falsam esse, caueat vnusquisq; princeps, ne ad huiusmodi consilia animum intendant, mentisque suæ generositatem iis inficiat, habeatque pro comperto, sicuti religio, humanis artibus vt augeatur, nõ indiget, sic mendacium nemini conducere, Romanis autem nunquam non seruile, abiectique animi vitium mendacium fuit.

Ob indigna principum matrimonia quantum subditi tristentur.

DISCVRSVS VI.

SI quis principes instar Deorum mortalium esse autumat, is profecto non longe à veritate

te aberrabit: nam ab iis honor & utilitas, duæ res tantopere à mortalibus æstimandæ, proficiuntur. Ideo à subditis vt plurimum diliguntur, quodq; filio pater est, quod vxori vir, quod discipulo magister, idem est subdito dominus: Proinde pereleganter poeta ille dominorum charitatem cum vxoria charitate comparauit. Hinc etiam fit, vt subditi, quibus nulla fortasse est suos amandi principes occasio, tamen eos se diligere simulēt, vsq; adeo vt sine ipsorum præsentia viuere se non posse profireantur: Quare cum Tiberius in insulam Capreas secessisset, Senatores crebris precibus ipsum, & Seianum *ef-*
flagitabant, sui visendi copiam facerent. *a* Ille etiam *Tac l. 4.*
bipedum pessimus Nero de se ipso Romam reuerfus simulanter ait, *vidisse cinium mæstos vultus,*
audire secretas querimonias, quod tantum aditurus es-
set iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent. fue-
ri aduersus fortuita ad spectu principum recreari. *b* Hoc *lib. 15.*
procæmiolo vsus sum, vt principes ex eo, quod plurimum accidit, putantes, se subditis suis charros esse, per consequens non ignorent, quemadmodum subiecti populi de victoriis ipsorum, de magnitudine, de probitate mirifice latantur, sic de ipsorum quibuscunque iacturis, & de qualibet existimationis ipsorum diminutione vehementer perturbari. Inter cætera vero hoc subditos maximo mœrore afficere consuevit, cum videlicet ipsi principes indigna se matrimonia ineunt; quemadmodum in Vrbe accidit, cum Iulia filia Drusi, qui Drusus Impetatoris Tiberij filius fuerat, nupsit Rubellio Blando,

S 2

cuius

- cuius auum Tybure oriundum plerique inter equites Romanos recordabantur: ideoq; Tacitus, postquam Romanorum calamitates quasdam recensuit, *tot luctibus, inquit, funesta ciuitate, pars mœroris fuit, quod Iulia Drusi filia quondam Neronis vxor denupsit in domum Rubellij Blandi, cuius auum Tyburtem equitem Romanum plerique meminerant.* *c* Hæc autem Iulia iam vxor Neronis, filij Germanici, fuerat: Et quemadmodum matrimonium illud tum temporis Populo Romano pergratum; sic contra, cum indignissimum alterum idem populus cerneret, nubente filia Seiani filio Claudij Cæsaris, vehementer iniucundæ eæ nuptiæ fuerunt, vtque inquit autor, *aduersis animis accepta.* *d* Quia inter annales Taciti ingens quidam hiatus est, defuntque innumera, non possumus de matrimonio Seiani cum Iulia Germanici sorore quidquam legere: sed antea innuerat autor, quantum dedeceret, vt illa, cui auunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, se, ac maiores, & posteros municipali adultero fœdaret. *e* Et re vera nunquam non fuit exosa affinitatum disparitas, vt de Quirinio cum Lepida legimus. *f* Verum posset aliquis obiicere, ista non Tiberio, sed Augusto imperante cōtigisse: qui sapientissimus licet princeps, quem omnes gentes admirabantur, nihilominus filiæ Iuliæ M. Agrippam maritum dedit, virum quidem fortem, & socium victoriarum, cæterum (vt inquit autor) *ignobilem loco, g* talemque, vt insanus ille Caligula, ne se ipsius nepotem assereret, de illo solitus esset dicere, Agrip-
- e lib. 5.*
- d lib. 3.*
- e lib. 4.*
- f lib. 3.*
- g lib. pr.*

Agrippinam eius matrem non Agrippæ filiam
 fuisse, sed ex incestu, quem Augustus cum filia
 commiserat, ortam. *h* Cui rei obuiam imus, *h* *Suet. in*
 aientes, vbi maior ratio militat, ibi minores ces- *Gal.*
 sare debere. Non enim Augustus, vt priuignus
 Tiberius, æque secure possidebat imperium, ne-
 que Seiani filius, neque Rubellius Blandus A-
 grippæ merita æquabant, neq; Roma adeo pu-
 blicis tempestatibus turbabatur, quemadmo-
 dum eo tempore fluctuabat, cum Agrippæ ma-
 trimonium celebratum fuit: præterquam quod
 Augustum, vt illud efficeret, plurimæ causæ im-
 pulerunt, præsertim consilium Mecænatis: qui
 breuiter ei ostendit, euectum adeo Agrippam,
 talique autoritate munitum, vt necesse esset, aut
 ipsum generum accipere, aut occidere. *i* *Quin* *i* *Dion. l. 54.*
 etiam summæ prudentiæ & generositati tribui-
 tur, dominationis retinendæ causâ matrimo-
 niorum inæqualium indignitatem deuorare:
 proinde optimo iure à duce Mediolani rex Fri-
 dericus reprehenditur, quod matrimonium fi-
 lij sui cum filia Alexandri Pontificis Maximi
 recusans, dum ad dignitatem retipendam re-
 spexit, regnum perdiderit, cum tamen satius
 fuisset regni conseruationem momentaneæ vo-
 luntati anteferre. *k* Neque dubitatio vlla est, *k* *Guic. l. 4.*
 quin inter causas regnorum mutationis ab Ari-
 stotele cōsideretur matrimonij violatio, quem-
 admodum accidit Archelao. *l* Quod si Caro- *l* *l. 5 c. 10*
 lus primus consanguinitatem Nicolai III. non *polst.*
 recusauisset, fortasse Siciliæ iacturam non fecis-
 set, *m* adeo vt neque Alphonsus eo tempore *m* *Ioan. V. l.*
len. 7 c. 34

primogenitus ducis Ferratiz arguendus esse videatur, quod imperij sui seruandi causa Lucretiam Borgiam, alioqui propter immensam ducis Valentini ambitionem periturus in uxorem duxerit. *n* Igitur sicuti non debet princeps absque urgente necessitate indigna matrimonia contrahere, ita indignitatem hanc subite non recusabit, cum de aliquo rei maioris periculo vitando tractatur; nam ditionibus, imperioque conseruato amissa existimatio facile quidem recuperari potest, at semel amisso imperio, frustra se posse quis sperabit existimationem retinere.

An debeant principes sapientes extrema, & summa rerum exigere, neque mediocribus acquiescere.

DISCVRSVS VII.

Mlatur Tacitus, Lentulum Getulinum, qui legionibus Germanicis præerat, ad Tiberium scripsisse, *successorem non aliter, quam indicium mortis accepturum: ideoq; firmarent velut fœdus, quo principes cæterarum rerum potirentur. ipse prouinciam retineret; subdit deinde: hac (mira quamquam) fidem ex eo traxisse, quod vnus omnium Seiani affinium incolumis, multaq; gratia mansit. a* Et reuera si cæteris in rebus Tiberij prudentia, & sagacitas commendanda est, in hoc vel maximam laudem meretur, quia nihil deterius ac perniciosius principibus est, quam in extrema necessitate

sitate quenquam ponere. Quod si Tacitus, quē-
 admodum solet, paucis verbis indicare videtur,
 Tiberium hæc passum fuisse, quia se iam ad oc-
 casum vergere, resque suas magis existimatio-
 ne, quam vi gubernari cognosceret; asseren-
 dum pariter videtur, quia vnusquisq; nostrorū
 principum suis vitiis vrgetur, aut forte, quia ne-
 mo Tiberium viribus æquat, necessarium esse,
 vt à subditis indignitates perferant, ne vitæ re-
 gniq; periculum subire cogantur. Quod si sa-
 pientis principis est, forti pectore amarum de-
 decoris alicuius calicem ebibere, vt maiora de-
 uitet discrimina, sicuti paullo ante ostendimus,
 quanto magis quando princeps rogatur, infi-
 misq; precibus obsecratur à populis, vt aliquid
 elargiatur, aut permittrat, promptum se, benefi-
 cumque exhibere debet, neque summum & ex-
 actum in omnibus quærere, ne, quas res cum
 honestate concedere poterat, paullo post maio-
 re cum dedecore illis cedere cogatur. Cuius rei
 optimū testimonium Roboam rex Iudæorum
 reddere poterit, qui propter cōtumacia rudiaq;
 verba maiorem regni sui portionem amisit: sed
 ad nostra deueniamus. Cum animaduertissent
 Senenses, Hispanos id cogitare, vt arcem com-
 munirent, sæpe Imperatorem supplices rogaue-
 runt, vt antiqua ipsorum erga imperium obser-
 uantia, fideq; contentus, ipsorum patriam, qua-
 si diffidens eidem, hoc iugo ne grauaret. Quam
 petitionem cum precibus nullis, nullaque arte
 impetrare potuissent, coacti fuerunt, se ab Hi-
 spanis subtrahere, arcem diruere, ei⁹ præsidium

expellere, Gallicisq; partibus contra consuetum ipsorum genium adhærere. Et quamuis ciuitas deinde in potestatem Cæsaris reciderit, tamen talis exitus consecutus est, vt Senæ in alterius, de quo non credebatur, potestatem venetint. Sub idem fere tempus dux Octavius gener Imperatoris Caroli, patris necem, quodq; eundem titulum ducatus Parmæ & Placentiæ nondum impetrasset, patienter ferens, Imperatori obnixè supplicauit, vt saltem Parmæ cum dignitate ei manere liceret, cumq; totam huius rei spem amisisset, ipse etiam perinde vt Senæ, ad Gallos deficere coactus fuit: quo consilio Cæsareis partibus valde officiente, cum orta esset suspicio, velle Cæsarem totius Italiæ dominatum arripere; tandem nihil Cæsar aliud lucratus est, nisi quod post dispendia ac pericula pleraq; etiam Placentiæ duci restituenda fuerit, nedum Parmæ possessio ei turbaretur. Oraculum est, quod vulgo dicunt, *Qui ad cuncta adspirat, cum nullius rei potiri.* Et sapiens felixq; videtur, quicumq; cupiditatibus suis modum, & felici fortunæ frenum imponere non ignorat. Quamobrem diuinum, aut vix humanum mihi videtur Scipionis opus illud fuisse, cum eisdem victo Antiocho pacis cōditiones obtulit, quas, antequam vinceretur, obtulerat, *Qui pares, inquit Liuius, paribus ferebamus conditiones, easdem nūc victores victis ferimus.* b

Habuit Carolus Cæsar Franciscum Gallorū regem captum in custodia, cumq; de eo liberādo ageret, variæ diuersæq; cōsultationes habebantur, quibus pactis & conditionib. dimitteretur.

Neq;

Neq; defuere, qui magnanimitatis & clementiæ laudem sapienter proposuere: sed dum utilitas quæsitæ est, & à benignitate fortunæ maior fructus, quam ipse, quem sponte dederat, colligi sperabatur, nihil inde consecutum est aliud, nisi molestiarum, odiorum, bellorum immortalium multiplicatio, quodq; maioris esse momenti videtur, perpetuum impedimentum, ne Cæsar contra infideles & barbaras nationes mirabiles progressus faceret. Quisquis Græcas historias euoluerit, is intelliget, Seleucum, quia minus quam honeste ac regie Demetrium bello captum tractauisset, nihil inde adeptum fuisse beneficij, aut etiam laudis & honoris; quasi fortunæ, quæ pulcherrimam gloriæ occasionem ei obtulerat, beneficio abusus fuisset. Contra, Philippo Mariæ Duci Mediolani accidit, qui cum Alphonsum Aragoniæ regem captum liberaliter dimisisset, præter illustrem, maximamque nominis existimationem, quam eo facto nactus est, amicum sibi comparauit, qui citra omnem dubitationem se, ditionemque suam pro eius salute expositurus erat. Igitur quicumq; largiri potest, libenter elargiatur: qui vero cogitur ad largiendum, is instar Tiberij, donet, quod vendere non potest: Hic enim dum vires, & auctoritatem suam contra Getulicum experiri noluit, discrimina mille euasit, eumque sibi sine dedecore amicum seruauit, concessis tantummodo paucis quibusdam rebus, ne totius iacturam faceret. Coronidem valde memorabili exemplo apponam. Mauritius Saxonæ Dux cum

ab Imperatore se læsum profiteretur, eo quod Philippum Hassiæ Lantgrauium captiuum diutius haberet, cui Philippo Mauritius fideiusserrat, non fore ipsum Cæsaris mancipem perpetuum, cumque dimissionem protrahi videret, deque Cæsaris fide dubitaret, ideoque apud ceteros Germaniæ principes male audiret, quasi amicum & affinem prodidisset, adeo ut sæpe idem Mauritius in manum vxoris Lantgrauij se tradere cōstituerit, donec vir eius redimeretur: altum & generosum vindictæ genus excogitauit, quo se ab huius quasi ignominie labe vindicaret: captaq; temporis opportunitate, quo Cæsar Oenoponte non multo comitatu degebat, nihil tale suspicans, quod in vallium angustiis strenuam speculatorum manum collocauisset: exercitu festinanter congregato, vallium claustris occupatis, fugatis speculatoribus, & inceptum facinus incredibili ardore prosequens, improuifum Cæsarem Oenoponte morantem adortus, eum intercipere sperabat. Qui repentino terrore oppressus, incertus quid ageret, neq; sui compos, demum fuga Villacum vsque salutem quætere coactus fuit. Cum interim Mauritius supellectile argentea, qua Cæsar mensis utebatur, arrepta, Oenoponte triumphauerit; glorians, fugatum à se fuisse principem, quo inter omnes Christianos principes à Carolo Magno eo vsque maiorem nulla viderat ætas,

Quan-

*Quantum momenti ferat in reip. negotiis sola
principis existimatio.*

DISCVRSVS VIII.

Quin imperia, & dominationes viribus suis
constent, & sustententur. dubitandum non
est: at vero compertissimum aliquando fuit, vn-
ciam nominis & existimationis alicuius princi-
pis plus, quam centenas auri libras, & per con-
sequens plus quam arma valuisse: nam opinio
illa, quod multitudinem principum amicorum
habeas; tuos in officio continet inimicos, ne
tibi vnquam molestiam facebant, perterret, te-
que perpetua spe fulcit, vt in tuis necessitatibus
nunquam subsidia defutura sint; quamobrem
cum nobiles Parthi Romam domestici dissidij
causa venissent, duo à Tiberio petierunt, vt sibi
ipsis Phraatem Phraatis filium concederet, eo
prætextu, quasi à Cæsare mitteretur, vtq; inquit
autor, *nomine tantum, & autore opus, vt sponte Cæ-
saris, vt genus Arsacis ripam apud Euphratis cerne-
retur.* *a* Quid igitur illud est, quod inquit Liuius, *a lib. 5.*
quod cum Sidicini contra Samnites cum Cam-
panis coniungerentur, *Campani magis nomen in
auxilium Sidicinorum, quam vires ad presidium at-
tulerunt?* *b* Qua autoritate ductus quidam au- *b lib. 17.*
tor, probare nititur, nunquam amicitiam cum
eo principe ineundam esse, qui opinione magis
quam virib. verendus sit. Nam id procedere vi-
detur, quotiescunque contra hostem tuum eius
principis nomine vteris, qui eiusdem tui hostis
viribus minor sit, quales erant Campani: qui
id-

idcirco paulo post à Samnitib. deuicti fuerunt. Verum quoties princeps, cuius autoritati & existimationi inniteris, hosti tuo viribus antestat, nihil quidquam dubitandum videtur, quin sola ipsius existimatio, nomenque te defendere queat, cum hostis sibi persuadere debeat, si tibi molestus esse voluerit, fore, vt potentiorē irriter. Sic Cæsari Vbij dicebant, nominis Romani existimationem talem esse, vt in extremis etiam Germaniæ finibus propter amicitiam & cōiunctionem ipsorum cum populo Rom. se tutissimos putarent. *c* Quod si rex Galliæ cum Florentina Rep. bona fide fœdus iniuisset, solum ipsius nomen sine viribus vllis contra Ecclesiam, & regem Neapolis plurimum profecisset. Quin etiam nomen & existimatio per se ipsam ad maxima perficienda, etiamsi vires fortasse longo interuallo superat, efficax est. Idcirco prudentissimus dux Suetonius Paullinus inter cætera, quæ Othoni conducebant, plurimi facit, quod ab illo staret senatus, populusque Roma. *nunquam obscura*, inquit, *nomina, etsi aliquando obum-*
brentur. *d* Et de ipso Othone dictum fuit, longinquas prouincias eius vexillis adhæsisse, non quod omnino vellent, sed quia *erat grande momentum in nomine vrbis, & prætectu Senatus.* *e* Et Cornelius Fuscus T. Appium Flauianum, vt Vespasiani partes sequeretur, hortationib. impellit, non quod ipse industriæ Flauiani indigeret, sed vt, cum Titus consulatu perfunctus esset, *consulare nomen surgentibus tum maxime partibus honesta specie prætenderetur.* *f* Verum quid per antiqua

el lib. 4. de bel. Gall.

d Tac. lib. 12.

e lib. 17.

f lib. 19.

antiqua exempla vagamur, si nuper in Gallicis discordiis Ammiralius visus est idē fecisse cum principe Condæo, quod cum Flauiano Cornelius: Sciebat enim vafer ille, gnarusque bellandi, quantum referret ad suas partes, principem regij sanguinis trahere. Ideo etiamsi nomen Condæi principis præcipue circumferretur, nihilominus, vt refert Adrianus historicus, totum gubernationis pondus humeris Ammiralij nitabatur. *g* Neque minus ille improbandus est, *g lib. 12.* qui vt scelera sua excuset, nomen principis prætendit, vt Suillius Claudio mandante plerosq; à se accusatos, & damno affectos, *nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat. h* Igitur *h lib. 13.* Parthi non parua petere videbantur, dum, vt solo Romanorum nomine vti liceret, petebant.

*Barbaros impetu, Romanos cunctatione agere
sua consuetos fuisse.*

DISCVRSVS IX.

Historici tripliciter (vt mihi videtur) lectoribus profunt, primum gēsta secundum veritatis simplicitatem narrando, deinde ipsa aut laudibus, aut vituperationibus adiectis describendo: tertio ex iis, quæ narrantur, conclusiones quasdam & documenta eliciendo. Primus modus perutilis est, quia ex multis casibus, ex se ipso lector quid agendum, quid non, considerat, qua utilitate omnis vnde quaque historia scatet: cum vero historicus laudes, siue vituperationes adnectit, tunc melius edocemur, & laudis,

laudis, gloriæque stimulo facilius ad virtutem
 exstimulamur, & vituperatione à vitiis retrahi-
 mur: Verum si historicus conclusiones ex ipsis
 narrationibus extraxerit, tunc demum inter
 laudem & vituperationem quasi medius, men-
 tem legentium excitat; vt per se ipsam res lau-
 de dignas, aut detestabiles inuestigare valeat:
 exempli gratia, barbarorum mores Tacitus iu-
 dicans ait, *Barbaris cunctatio seruilis statim exequit*
regium videtur. *a* Et alibi: *barbarorum impetus acres*
contatione languescere. *b* Quoniam vero barbari
 quodammodo Romanis, qui barbari nō erant,
 opponi videntur, oportet, quid de Romanis
 senserit, inquirere: quia si de Romanis contra-
 rium pronuntiauerit, eos scilicet cunctatores, &
 patientes fuisse, signum erit, festinationem im-
 probandam, moram vero laude dignissimam
 esse. Quamuis autem Romani diuersis tempo-
 ribus sibi dispares fuisse videantur, nihilominus
 obseruare est, quasdam virtutes ab iis nunquam
 retentas fuisse. *c* Et in ipsius Taciti historiis eo-
 rundem tolerantia sole clatior apparet: non e-
 nim furiosi, non minaces; non nimium fidentes
 erant, sed facta magis, quam verba sequeban-
 tur: ideoq; Rhescupori Thracum regi, qui sce-
 lera multa patrauerat, mite respōsum à Tiberio
 datum est. *si fraus adesset. posse eum innocentia fidere:*
ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, ius
& iniuriam discreturos, ad summam, mollitur re-
sponsum; *d* & alibi, *mollibus responsis,* *e* item alibi,
cum mandatis non immitibus. *f* Et Parthorum le-
 gati, irriti remittuntur, cum donis tamen. *g* Adeo-
 que

f lib. 5.

e lib. 12.

e lib. 1. disc. 10.

d lib. 2.

e lib. 4.

f lib. 15.

g ibid.

que reipubl. temporibus hac patientia & mansuetudo in precio habita est, vt Athenienses reprehendantur, *quod literis verbisque quibus solis valent, bellum aduersus Philippum gererent.* h Et celebris est solemnisque illa Democriti Ætoli ferocitas, qui T. Quintio, principio belli decretum Ætolorum, quo accersendum Antiochum censuerant, poscenti responderat, *In Italia daturum, cum castra ibi Ætoli posuissent:* vnde maius ille victoribus ob illam ferociam gaudium attulit, cum in vinculis eum ab Ætolis receperat. i i lib. 36

Contra viri sapientes & moderati Scipionem considerent, qui suæ virtuti confidens, in tot casuum varietate ambiguis Hispanorum legationibus fidem, & maiestatem adeo seruata[m] voluit, vt nullum ferox verbum excideret. k Rhodij, gens tanto Romanorum virtutibus inferior, quanto cunctis gentibus Romani virtutibus illustriores, legatos Romam mittere ausi fuerunt, significantes, nisi contra Perseum bello desisterent, *aduersus Romanos, quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse:* petulantissima quidem fuit legatio, vtque Liuius scripsit, *Ne nunc quidem hac sine indignatione legi audiri posse, certum habeo;* & nihilominus Romani, licet legatione exasperati, munus iisdem paulo antea ferocientibus legatis miserunt. l i lib. 26

Idem Romani, dum Annibal vrgeret bello, à Gallis cæso simul cum consule exercitu, patienter tulerunt, *Galliam, inquit Liuius, quanquam stimulabat iusta ira, omitti eo anno placuit.* m illud etiam atque etiam animaduertendum est, cum Iudæi ob famam rerum præ-

præclate gestarum à Romanis vellent cum ipsis
fœdus inire, inter cætera eorundem patientiam
admirandam fuisse, dicētes, *Et possederunt omnem*

in pr. Mach. 8.

locum consilio suo, & patientia. n Neque Cæsarem
puduit exercitum suum patientissimum vocare,

o lib. 3. de bel.

re, o patientem in fame toleranda, *p* patientem in
siti ferenda, *q* patientem in vituperatione con-

ciu.

p li. 7. de bell.

cordiæ contempnenda, r patientem in ludibriis
hostium parui facendis, *s* adeoque patientes

Gall

q itid.

Romani fuere, vt cum Liuius Carthaginensium
mutatæ fortunæ meminerit, non maiores ipso-

vidid.

s de bell. Afr.

rum, quam Romanorum fuisse calamitates, sed
tantum dixerit, *nequaquam pari ad patiendum eas*

o lib. 19.

robore ac Romanos fuisse. t Imo cum alibi scribat,
Romanorum aduersitates longe maiores & cre-

briores fuisse, quam Carthaginensium, nulloq;
pacto inuicem comparandas, subdit de Cartha-

o lib. 22.

ginensibus, *nisi quod minore animo late sunt. u* Eā
vt plurimum maior virtus habetur, quæ magis

ardua & laboriosa est: atqui velle cito vindictā
sumere adeo innatus, atque congenitus actus

est, vt ipsimet infantes contra parentes, & nu-
trices commoueantur, & mulierum impotentia

in affectibus celebretur: non enim possunt mu-
liæres puerique iniuriam forti animo ferre: Mo-

stari autem, quæ inter iniuriam & vindictam in-
terponitur (vindictam appellamus pœnam ali-

cuius iniustitiæ) non solum actus fortissimi ho-
minis est, quoniam animi virtus id perpetitur,

à quo humanæ naturæ conditio abhorret, sed
etiam sapientis atque prudētis: quia ob nimiam

vindictæ festinationem ipsius vindictæ fructus
non

non corrumpitur, siue (vt melius dicam) iustitiæ cursus non præciditur, qui etiam si lentus & tardus, tamen tuto metam attingere consuevit. Maior igitur est, quam possit quisquam excogitare, virtus patientia: Quæ si à nobis, quo modo debemus, fortitudinis pars existimabitur, cunctationem seruilem nunquam more barbarorum dicemus, quia propter publicam causam aliquod existimationis detrimentum tempestiue pati, summæ virtutis est, quemadmodum superius pariter innuimus. x

xlib. 1. disc. 3.

Non eadem omnibus decora esse.

DISCVRSVS X.

Quotidie dicimus, hunc & illum ita fecisse, ita non fecisse, neq; animaduertimus sæpenumero, vt inquit Aruntius, *nō eadem omnibus decora.* a Quod vt melius percipiatur, repetenda videtur historia: Inter aliquos Romanos Senatores delatus fuerat L. Aruntius, quasi in vitam principis inquisiuisset; quoniam vero Gn. Domitius, & Vibius Marus causam protrahabant, familiares Aruntij, vt idem ipse efficeret, suadebant. Ipse ingenti anirio respondit, *Non omnia omnibus decora:* cum se lassum ætate, neque aliud pœnitere, nisi quod tamdiu inter probra & discrimina temporum senectæ molestias tulerit, satis Seiano & Macroni, cæterisque præpotentibus odio se habitum, nō quia mereretur, sed tanquam scelerum osor: Ad summam quasi futura mala præuidens vitam fato præri-

T pult.

puir. Idem alibi recitatur de L. Vetere, qui ad mortem adaetus, cum ab amicis admoneretur, ut amplæ portionis hæredem Cæsarem scriberet, quo cætera nepotes obtinerent, noluit, ne hoc ultimo seruilis animi actu totam liberæ vitæ fabulam commacularet, *b* quasi diceret, assentetur, ut libet, unusquisque, me non decet ab eo tramite, quem cum laude hætenus cucurri, deuiare. Itidem Thrasea, cum Rusticus Arule- nus tribun. plebis offerret se intercessurum Senatusconsulto, cohibuit illum, rogans, *ne vana, & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet: sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem non deferendum.* *c* His exemplis cognoscimus, quamquam multitudo hominum principibus adulatur, diuitiarum amplitudinē magis quam honestatem quærit, fauente fortuna superbe dominatur, rursus in aduersitatibus humiliter seruit; tamen excellentis virtutis homines, quales Aruntius, Vetus, Thrasea fuere, hanc morum viam decoram non putauisse. Tiberius Imperator, qui nō minus rerum cognitione, quam actu polluit, vidit, in rep. regenda hoc verum esse, cumq; sciret à Populo Romano obiectam sibi esse lætitiā ob mortem Germanici, magnanimitatē principis patefecit, admonens, *non eadem esse decora principibus viris, & Imperatori populoque, & modicis domibus, aut ciuitatibus.* *d* Sic dixit Aristoteles, silentium esse mulieribus honestum, viris non item. *e* Si qui ad principatus alicuius culmen efferuntur, animo voluerent, quam diuersos à priuato statu mores exigat dominantium

con-

conditio, fortasse minus, quã quotidie cernim⁹, aberrarent. Ad quã rem exstimulari saltẽ deberent Ludouici x i i. Gallorũ regis exemplo. Is cũ à suis moneretur, vt iã suas omnes iniurias, quas, dum Aureliensium dux fuerat, acceperat, vindicaret; responsum dedit, quo neque Græci, neq; barbari cuiusquã sapientius vllũ legitur, *Non decere, Gallorũ regem iniurias ducis Aureliensium vindicare.* Neq; abs re illud Magni Alexandri, *Et ego id agerẽ, si essem Parmenio.* f Et superba Eleãtra sorõri f *Plut.* suã Chrisoremo, q̃ admonebat, vt mitius ageret cũ dominis, *Adora tu,* inquit, *illos, meos id mores dedecet.* g Verũ non tantum decent principẽ eã, g *Soph. in B.* quæ priuatũ aliquando decent: sed persẽpe quæ *leB.* alteri principum maxime conueniunt, eadem alios dedecẽbũt propter morum, & virtutis inter ipsos discrepantiam. Non ighorabat Vitellius, vtpote qui cũ principibus necessitudinem habuerat. Imperatorũ morem laudabilem esse, quoties ciuilitate se gererent, non solũ cũ primorib. ciuitatum, sed et cum infima plebe in theatro, & in circo eius strẽpit⁹ læto vultu excipientes: audieratq; saltẽ, si non viderat, hunc morẽ Augusto cõmendatũ fuisse, vt ciuile putaret vulgi se voluptatibus immiscere. h ple igitur eadẽ effecit, h *lib. 1.* quẽ, inquit auctor, *grata vulgo accidunt, cũ secundum virtutem, at Vitellio vilia, inhonestaq; propter antea cta vita memoriam videbantur.* i Quemadmodum vi- i *lib. 18.* tiolis, improbisq; non eadem conueniunt, quæ probos, ac virtutis amantes decent, ita neq; patuis conueniunt eã, quibus magnates resurgunt; proinde Themistocles inter occisos hostes

*k Plut. in po-
lit.*

deambulās, recte amico, qui sequebatur, ostē-
dens aureas armillas, *Tolle tu, inquit, hac, qui non*
es Themistocles. k Verum animaduertendum est,
paruum, & abiectum eum hominem habēdum
non esse, si virtute aliqua excellat, ideoque for-
tunati homines mirari non debent, si quæ ipsi
facerent, non omnia hi facere dignantur: pro-
pterea quod diuitiarum, & virtutis non eadem
mensura est. Si quis autem diceret, quia magna-
tes quotidie pacta violant, & pollicita non præ-
stant, inde etiam tenuioris fortunæ hominibus
fidem frangere licere; respondeo, nequaquam
verum esse, neque vllam hominum potentiam,
atque auctoritatem id obrinere posse, vt flagitia
laudem, aut excusationem mereantur: paupe-
res vero, & subditi, quia ob virium imbecillita-
tem male gesta falsis coloribus, fucisve illinire
nequeunt, necesse est, vt virtutis ornamentis, &
probitate contendant, fortunæq; malignitatem
emendent: præterquam quod instant principes
seueras de patratīs criminibus pœnas exigentes.
Idcirco male excusauit se pirata ille coram A-
lexandro, quia paucis trirēibus ipse piraticam
exerceret, se latronem vocari, Alexandrum au-
tem regem, maximumque principem haberi,
quia pluribus viribus orbem tertarum inua-
deret. Concludatur itaque, non
omnia omnibus deco-
ra esse.

FINIS LIBRI QVINTI.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO.
NUM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER VNDECIMVS.

*Principem cautum esse debere aduersus eos, qui
specie laudandi, sibi inuisos op-
primunt.*

DISCVRSVS I.

A prorsus exquisita inter omnes
adulatio est, quæ coram principe
sub libertatis inuolucro sese ostē-
tat. Vetuerat Tiberius, ne L. En-
nius Eques Romanus maiestatis
postulatus, quod effigiem principis promiscuum ad v-
sum argenti vertisset, inter reos reciperetur; cum
Atteius Capito specie libertatis Cæsari obli-
stons, Non debere, dixit, eripi patribus vim statuē-

di, neque tantum malefċium impune habendum: ſane lentus in ſuo dolore eſſet, rei publicæ iniurias ne largiretur. *a* Nonne hic omnium *b* pedum nequiſſimus fuit? Eodem pacto exquisitior eſt calumnia illa, quæ laudis tegumento obregitur: cuius ſceditatis alteram noſter imaginem Vitellium propoſuit, qui conſultanti Claudio ſuper abſolutione Valerij Aſiatici, viri bis conſulatu perfuncti, ſummisque virtutum dotibus præditi, *ſcens commemorata vetuſtate amicitia, utque Antoniani principis matrem pariter obſeruaffent, dein percurſis Aſiatici in Rempublicam officiis, recentique aduerſus Britanniam militia, quæque alia concilianda miſericordia videbantur, liberum ei mortis arbitrium permifit.* *b* Nonne hæc doloſiſſima fuit ars? Igitur contra huiuſmodi inſidiatores quantum vigilantix principes adhibere debent? Meis temporibus cum eiſdem farinæ quidam beneuolam in principe erga quendam ſibi inuitum propenſionem obſeruauiffet; ipſum coram eodem principe mirificis quidem laudibus euehebat, cæterum, talem eiſdem eſſe probitatem, morumque ſimplicitatem diſſerebat, ut innueret, aulæ negotiis eum imparem fore. Laudant nonnulli; ſed ita laudant, ut tibi magis frigide laudando, quam infectanter vituperando noceant: nam hoc modo qui ſe inimicos oſtenderent, integram apud principem fidem non inuenirent; altero autem amici quidem videntur eſſe, verum, ut Fauorinus putauit, quid in te laude dignum ſit, haud facile reperiri poſſe. *c* Sunt, qui clam te prodentes, palam

a Tacit. l. 3.

b lib. 11. in princ.

c Gell. lib. 19. c. 3.

col.

collaudent, quo incautior decipiari, vt Fabius Man-
 lium Valentem veteratorie decepit. *d* Apel- *d lib. 17. Tac.*
 les, ab Antigono relictus nepoti Philippo regi
 tutor, vir sagacissimo ingenio præditus, cum ex
 suis quendam Peloponnesiacis præficere vellet,
 apud Philippum incepit Taurionem, qui eam
 prouinciam regebat, valde laudare, asserens,
 tantum virum nunquam à latere regis in exer-
 citu discedere debere. Quam historiam vbi re-
 citauit Polybius, subdit, *Nouus quippe modus calu-*
mnia inuentus est, nō vituperando, sed laudando, fama,
ac commodis hominum insidiari. Quod vitium in aulis
principum ortum vsq; adeo inoleuit, vt ea loca, tanquam
proprias quasdā sedes sibi videatur elegisse. e Inter cau- *e lib. 4. in fin.*
 sas, propter quas accusatus fuit Agricola, illa
 connumeratur præcipua, *insensus virtutibus prin-*
ceps, & gloria viri: ac pessimum inimicorum genus, lau-
dantes. f Neque censeat princeps hæc sibi nihil *f Tac. in Agr.*
 obesse: imo enim vel maximum fit existimatio-
 nis detrimentum, quoties ministrorum flagitiis
 potentiores decipiuntur; neq; quidquam pro-
 dest principi, ob alienam suggestionem bene-
 meritum aliquem hominem pessumdedisse, &
 cui vel maxime prodesse tenebatur, nocuisse,
 mæstitiamq; pro mercede reposuisse. Verum e-
 nimvero sapientissimus ille principum senior
 Alphonfus rex Neapolis hos astus, aulicasq; te-
 chnas optime calluit; Is enim cum quendā no-
 bilem virū contra acerrimum inimicum suum
 laudibus profusorem animaduertisset, sepe nu-
 mero intimis nonnullis prædixit, obseruarent
 artem hominis; omnino siquidem fore, vt ad-
 uersus

uersus inimicum suum hic aliquid insidiarum
struat. Neque eum sua fecellit opinio, nam sex
mensibus peractis, quibus, ut fidem quæreret,
hunc stylum laudandi seruauerat, demum ve-
nenum illud euomuit, quod doctissimo dolo
ad illum usque diem oeculuerat. g

3 *Ranorm. de*
Alph. dic. &
fab. l. 2. c. 10.

De Censorum officio.

DISCVRSVS II.

HAbemus quidem leges, quibus & fures, &
homicidæ, & falsarij plectuntur, sed longe
plures eæ sunt leges, quæ in pomposos, in lasciuos,
in desides, in vitiosos huiusmodi animadu-
uertunt: quippe qui exemplo cæteris nocentes,
sibi vero ipsis nihil proficientes, longo tempo-
ris interuallo in bene cõstitutam rempublicam
mores sordidos, viles, perniciosos introducunt.
Prisci Romani tamen probe nouerant, furem à
luxurioso plurimum discrepare, non idcirco
hunc impunitum relinquendum esse, puraue-
runt, at quo modo furi, tanquam scelerato ho-
mini, corporis pœnam, sic luxurioso, tanquam
futili, vanoque, pœnam dedecoris irrogau-
erunt. Et quemadmodum illi à prætore, alio-
ve magistratu puniebantur, ita hi suorum lu-
xuum castigatorem Censorium magistratum
habebant. Quo autem tempore Censorium
munus Romæ inceperit, quo pacto creuerit,
quantum durauerit, quasve causas cognouerit,
quod frenum tandem ad ipsius potentiam mo-
derandam receperit, non est modo instituti mei
peruestigare; cum abunde nobis sufficiat, ad
quos

quos mores corrigendos ipsorum iurisdictio extenderetur, ostendere, vt nobis, quantum ab ipsis, et si Christianæ lucis participes sumus, differamus, perspicue innotescat, vtque experiamur, an forte principem aliquem, exemplis hisce commotum, ad vitę suę deterrimas aliquando sordes eluendas dedecoris timore excitare possimus. Neque dubitandum est, quin Censorio munere fungens Claudius Imperator nimiam Romanorum lasciuiam reprehenderit, dicente nostro, *Et munia Censoria vsurpans theatralem populi lasciuiam seueris edictis increpuit. Item: seuitiam creditorum coercuit, ne morte parentum pecunias filius familiarum scenori darent.* Exploratum quoq; est, si quis agros suos negligenter coluisset, a Censoribus eum vehementer castigatum fuisse, *a* Sic eos, qui magis arabant, quam verrebant, ignominia notatos fuisse, legimus. *b* Liuius Drusus, vir triumphalis, ab iisdem Censoribus notatus fuit, quod argenteam quinquaginta aureorum precij supellectilem possideret. *c* Et reuera perapposite dixit Valerius, *Quid tibi lib 35. c. 11. prodest, foris esse strenuum, si domi male viuitur?* Vnde L. Antonium Censores Senatu mouerunt, (quasi nostro seculo Cardinalem quempiam galeri purpurei vsu priuatū dicas) quod, quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consiliū adhibito. Quod idem fecit Cato, qui L. Flaminium e Senatorum numero tulit, quia in prouincia quendā damnatum securi percussisset, tempore supplicij ad arbitrium, & spectaculum mulierculę, cuius

amore tenebatur, electo. Neq; M. Antonius, & L. Flaccus aduersus Duronium frugalis vitæ cō-

Pal. lib. 2. 4. temptorem minus rigidi fuisse. *d* Recitat Liuius (natus autor ad res Romanas ea maiestate conscribendas, quæ tantæ magnitudini conuenit) cum Censores propter inopiam ærarij, quæ eo anno consecuta erat, vacui forent ab operum locandorum cura, ad mores ciuium corrigendos, castigandaque vitia animum aduertisse: quæ vitia, velut diutinis morbis ægra corpora, nata bello erant. Cumque comperissent, quosdam, post Cannensem cladem Italia excessisse, remque publicam deseruisse; item alios nimis callidos exsoluendi iurisiurandi interpretes ex itinere regressos clam in castra Annibalis fidem fregisse, quasi solum, quo se redituros iurauerant, putarent, iis omnibus equos ademunt. Nomina etiam omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui non militassent; quibus neq; vacatio iusta militiæ, neque morbus causa fuisset, & ea supra duo millia nominum in ærarios relata, tribuq; omnes mori, additumque inerti Censoriæ notæ triste Senatusconsultum, vt ij omnes, quos Censores notassent, pedibus mererent, mitterenturque in Siciliam ad Cannensis exercitus reliquias; cui militum generi non prius, quam pulsus Italia hostis esset, finitum stipendiorum tempus erat. *e* Neq; tantum facta, sed etiam verba ipsa inhonesta à Censoribus castigata fuerunt; nam Vespasianus Imperator adolescentulum flagrantem vnguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu asper-

Juv. lib. 24.

aspernatus, increpuit. *Maluiffem*, inquit, *allium* aboluiffet, literasque, quas concefferat, reuocauit. f. Ecquis autem noſtris temporibus Eccleſiaſticum principem, aut ſacerdotem quemlibet non rigidum nimis putaret, ſi quempiam argueret, quod in veſtibus, in cubiculis, in ipſis cupedis odoramentis, & vnguentis vtatur? Et nihilominus bonus ille Imperator id in milite odioſum cenſuit. Verum ad Tacitum redeamus, qui eo maiorem admirationem præ ſe fert, quod huiusmodi cenſuræ ad ſuam ætatem permaſerint, quo flagitioſorum temporum hiftorias perſcribit; nam de Tiberio teſtatur, quem admodum nonnullis antiquæ nobilitatis, probiſque viris ſubuenerat, ſic Senatu vel mouiſſe, vel vt ſemetipſi mouerent, impulſiſſe, Vibidium Varionem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Corn. Syllam, & Q. Vitellium, quod patrimonia ſua decoxiſſent, g. Maximo, opti- & lib. 21
moque iure Cardinalis ille Borromæus, ſingulare Eccleſiæ Dei ornamentum, admirabatur, qui fiat, vt in plerisque moralibus operibus nos Chriſtiani ab ipſis gentilibus longo interuallo præcedamur.

*Neque religiones cunctis principibus è ſuis ditio-
nibus exterminandas eſſe.*

DISCVRSVS III.

Quamtuſque indiſtriæ Romani adhibuerint, ne ipſorum ſacra nouis ritibus contaminaren-

narentur, plurima ex historiis deprompta exempla testantur: nam quoties in peius dilabebatur religio, toties vt ad sua principia retraheretur, curabant; Quorum ideo nonnulla maiorum documenta afferemus, quo cuncti principes in dominatu suo, ne nouus Dei cultus introducatur, cauius animaduertant. Cui dissertationi Claudius fundamentum iaciet, qui censuram exercens, temporum suorum circa religionem oscitantiam arguebat, quodque boni mores, & priscae consuetudines obsoleuissent, & *quod externa superstitiones inualescerent.* a Tiberij temporibus actum de sacris Aegyptiis, Iudaicisq; *pelendis,* b adeoque Senatores seueri fuerunt, vt quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, quibus idonea ætas in insulam Sardiniam mitterentur, coercendis illic latrociniiis, &, si ob grauitatem cæli interuissent, vile damnum: cæteri cederent Italia, *nisi certum ante diem profanos ritus exuissent.* Quid autem Nero aduersus Christianos executus fuerit, neque Tacitus prætermittit, c & nostri scriptores fusius tradiderunt. Neque tantum Imperatores hunc morem retinuerunt, sed etiam prisca respublica non minus rigide cauit, ne nouæ in ciuitate religiones reciperentur. Quapropter anno 327, ab V. C. Aulo Cor. Cosso, & T. Quintio Peno Coss. cum innotuisset iis, qui gubernationi præerant, nouas in urbem irrepsisse religiones, nouosque ritus celebrari, cunctisq; ciuitatis templis peregrinas in sacrificiis ad Deos placandos ceremonias obseruari, & dilibus iussu fuit, cauerent,

a lib. 11.

b lib. 2.

c lib. 15.

uerent, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more,
 quam patrio colerentur. d. Ducentis, & amplius d. Lin. l. 103
 post annis, iam Italiam premente Annibale,
 Roma mirificis sacrorum nouitatibus repleta
 est, adeo vt, referente Liuius, aut homines, aut Dii
 repente alij viderentur facti. Nec iam in secreto mo-
 do, atque intra parietes, ac postes contemne-
 bantur Romani ritus, sed in publico etiam, ac
 foro, Capitolioq; mulierum turba erat, nec sa-
 crificantium, nec precantium Deos patrio mo-
 re. Ad summam; ad patres, & ad publicam que-
 rimoniā re delata, incusati sunt grauitur ab
 Senatu Aediles, Triumuique capitales, quod
 non prohiberent: cumque remedij difficultas
 augetur, M. Aemilio prætore vr̄bis negotium
 datum est, vt his religionibus populum libera-
 ret. Is in concione senatusconsultum recitauit,
 edixitque, vt quicumque libros vaticinos, pre-
 catione sive, aut artem sacrificandi conscriptam
 haberet, eos libros omnes, literasque ad se ante
 Kalend. April. deferret, neu quis in publico, sa-
 crove loco, nouo, aut externo ritu sacrificaret. d. el. 23. an. 341.
 Triginta post annis, nempe anno 568. si vn-
 quam scelera aliqua religionis colore commis-
 sa, tunc omnium flagitiosissima & Romæ, & in
 Italia detecta fuere: quæ Consul Posthumius
 Albinus admirabili prudentia publicauit, casti-
 gavit, oppressit, memorabile, quo pacto his ca-
 libus imperia gubernentur, exemplum posteris
 relinquens; neque autor verbis suis non com-
 monere neglexit, nihil aque dissoluenda religionis es-
 se, quam vbi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. ff lib. 19.

Quam

Quam Romanorum diligentiam minime admirandam putam⁹, quia duodecim tabularum lex ita præcipiebat, *Separatim nemo habesit Deos, neve noaos, sed nec aduenas, nisi publice adscitos priua-*

g. *Cic. l. 2. de tim. colunto. g* Igitur perspicue ex his apparet, quantum veteres abhorrent, ut in urbem noua sacra inducerentur. Cuius rei ratio si quæritur,

nulla alia videtur adduci posse, nisi quod, cum religio prorsus diuina res sit, par est, ut cæteris omnibus rebus præponatur: quoniam vero ob mutatam religionem Dij offenduntur, omnis ideo mutatio prohibetur. Meccenas eo sapientissimo colloquio, quo de reſta Romani Imperij gubernatione Augustū monet, cum in Deorum mentionem incidit, sic loquitur: *Deos semper, & ubiq; ita cole, ut moribus patriæ est receptum, ad eumque cultum alios compelle: peregrinarum vero religionum autores odio, & suppliciis prosequere, non modo diuini gratia, quos, qui cõtemnit, haud dubie nihil quoque aliud magnificet, sed propterea etiam, quod, qui noua numina introducunt, multos ad peregrinis legibus utendum pellitiunt: inde coniurationes, coitiones, & cõciliabula existunt, minime vnius principatus comomo-*

6 *Dion. l. 51. de res. h* Iuvat opinari postremam Meccenatis rationē à prima deriuari: nam si dominatui vnius hæc nocent, cur similiter respublica, quæ gubernabatur à pluribus, tanta seueritate easdem religiones interdixit? Sed principem illum ad patriam religionem seruandam adhortans, voluit eo vehementius persuadere, quia ea in re dominationis Augusti fulciendæ intererat. Quod si diceret aliquis. Igitur neq; Turca nouam religionem

gionem in suo imperio admittere debet, vnde hoc discursu cōcluderetur, Turcis legem Christianam deuitandam esse; respondeo, me scribere Christianis, non Turcis: Qui si diuino spiritu illuminarentur, vt nostram religionem susciperent, cognoscerent pfecto, à falso Dei cultu ad veram, ac factos sanctā religionem se confugisse. Quocirca apud ipsos præceptū hoc, nouas religiones procul arcendas esse, locum non haberet; cum supponi, concediq; debeat, hoc in discursu verbum illud nouitatis falsitatē denotare. Neq; enim iis eueniret secus, quam Romanis accidit, qui aliquot secula Christianā legem, vt sua sacra seruarent, quasi falsam abominantes, tandem tot experimentis ipsius veritate deprehensa, innumerisq; argumentis conuicti, auxilioq; diuino promoti, contemptis falsis numinibus, solum, verumq; Deum tribus personis distinctum colendum receperunt. Quod si de hæreticis idem obiiceretur, replicarent, si velent ij, quod patres, maioresq; eorum senserint, inuestigare, sperandum fore, vt ad fidem Catholicam reuertantur. Quo casu non nouam religionem amplecterentur, sed innouatam, maiore consilio inductam recusantes, antiquam resumerent.

An sit nostris temporibus sperandum, vt exercitum bene institutum videamus.

DISCVRSVS IV.

PLerisq; Romanis ducibus corrupti, omnisq; disciplinæ expertes milites, qui ad sanitatem seu-

seueritate reducti sunt, obtigerunt, vt in Hispania Scipioni, in Africa Metello, in Sicilia Cotta, alibique aliis, *a* itidemque (vt cum autore nostro differamus) Corbuloni, qui in Germania legiones operum, & laboris ignaras populationibus latantes veterem ad morem reduxit. *b* Quocirca discipiciendum est, an istorum exemplo sperandum sit vnquam, vt exercitum veteris disciplinae obseruantem nostro seculo videamus. Sed prius, quid iidem, vt corruptos milites ad officium reuocarent, obseruauerint, discutiamus. Primus Corbulo vetuit, Ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret, stationes, vigilia, diurna, nocturnaque munia in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. Non dubito, quin de lapidibus milites obruturi essent, si, quæ de ipsis conscribo, audirent, præsertim cum asseram, exercitus Romanos caruisse, quos modo vocant, vastatoribus: quod laboriosum munus ipsi milites explebant. Scipio cum in Hispaniam peruenisset, illico edixit, vt quæcunque eo in exercitu ad delicias, & voluptates pertinerent, amouerentur, adeo vt præter multitudinem institutorum, & lixarum, duo millia scortorum è castris abierint. Metellus idem effecit, vetuitque, ne quidquam cibi cocti in exercitu venderetur, & educens exercitum noluit, vt milites seruis bestiisve quidquā oneris imponerent: sed omnia, quæ ad arma, victumque eorum spectabant, vt ipsimet portarent, præcepit, & ante omnia sæpe stationes mutando,

mutando, nouis castra vallis frequenter communiebant, quasi Iugurtha nunquam non cominus vrgeret. Cotta, ne singulos milites recenscam, quendam consanguineum suum, quod male militasset, fustigari, & equo adempto pedibus merere iussit: Conglobata hæc exempla omnem fortasse spem bene institutum exercitum videndi tollent, præsertim si quæ præterea de Corbulone scripta leguntur, adnotauerimus; qui in Syriam profectus, cum eadem, aut forte maiora in exercitu vitia, & corruptelas comperisset, *plus molis aduersus ignauiam militum, quam contra perfidiam hostium habuit.* c Hi siquidem milites, quamquam veterani, pace longa segnes, non stationes, non vigilas inibant, vallum, fossamque, quasi noua, & mira visabant: sine galeis, sine loriceis, nitidi, & quæstuosi militiam per oppida explebant. Igitur Corbulo, vt rem militarem stabiliret, dimisit, quibus senectâ, aut valetudo aduersa erat, & supplementum petiuit, omnemque retinuit exercitum sub pellibus, quamuis hyeme sæua adeo, vt obducta glacie, nisi effossa humus fuisset, tentoriis locum non præberet: ambustique multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias examinari: annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita ei præriguisse manus, vt oneri adhærentes truncis brachiis deciderent. Ipse Corbulo cultu leui, capite integer, in agmine, in laboribus frequens aderat, laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omnibus ostendebat, adeo seuerus, vt qui signa reliquisset, statim

capite plecteretur. Idque vſu ſalubre, & melius; quam miſericordia apparuit: quippe pauciores illa caſtra deſeruere, quam ea, in quibus ignoſcebatur. Sed quid remedij, vbi neque dux milites, neque milites ducem, neque miles mili-

d Tac. l. 18. tem cognoscit? *d* Nam ſi milites inuicem ſibi ignoti ſint, quis mutuus fidei nexus? Quid conſilij capietur, vbi apud militem *neque boni intel-*

e Lin. l. 35. lectus, *neque mali cura?* *e* aut cum *neque in victoria*

f lib. 17. decus, *neque in fuga flagitium?* *f* vbi ante diſcrimen fe-

g lib. 17. roces, in periculo pauidi? *g* cum amicis crudeles, cum

h Lin. l. 26. hoſtibus ignaui. *h* Neq; dubium eſt inter tot cor-

ruptelas veram fortitudinem animis militum inferere, difficillimum fore. Nihilominus quid virtus humana valeat, cum ingenium intenditur, & ex animo aliquid aggreditur, quoties conſidero, non penitus totam abiicio ſpem; fieri poſſe, vt nobis etiam illud obtingere poſſit, quod primo adſpectu arduum & inaccessum videtur, nedum factu difficile. Miranda ſiquidem res eſt, Nicolao Rentij ferme plebeio homini, vili ſcribæ datum fuiſſe, vt Tribunus plebis crearetur, vt Regulis vicinis imperaret, Italiam diuturno veterno ſopitam ſolo virtutum ſuarum ſonitu excitaret, & quaſi repente coruſcans fulgur, omnium animos in ſui admirationem & ſtuporem adducere potuerit. Quiſquis ſpem hanc deploratam putat, ſeipſum parumper recolligat, & obiecto quolibet relicto, aciem intellectus ſui in pulcherrimo illo nouarum terrarum, nouique orbis inuento excogitando deſigat, & huius inuentorem Genuenſem

sem nauclerum fuisse; comperiet; animaduertat hominis propemodum diuinā prudentiam, patientiam, animi magnitudinem, quibus virtutibus ad finem maximum omnium opus perduxit. Sfortia à Cotignola cuias, quibus parentibus ortus, quibus diuitiis, quibus opibus, quibus affinibus polluit? Et nihilominus solo armorum splendore & industria filio suo, vt dominatum Mediolani adipisceretur; viam aperuit: & quamuis magnitudo gentis illius extincta esse videatur, adhuc tamen successores non adeo opibus atq; exultatione destituuntur, quin sacris & profanis dignitatibus inter præcipuas Italiæ familias resurgant. Sed vitiorum viam perpendamus: Nonne mirandum est nefarium Monachum Martinum Luderum, siue Luterum à sede Apostolica deficientē autorem fuisse tot populorum atq; prouinciarum defectionis? Quid igitur princeps aliquis efficiet, quoties non propter factum, neque ob leuitatem, sed propter Dei Christianæque religionis gloriam, exercitum sibi parare voluerit armis instructum, optime institutum, certis stipendiis, præmiisque illectum, à sese paterna ductum atque custoditum charitate; in quo non desit laborum tolerantia, erga superiores obedientia, honestæ gloriæ cupiditas, neque effrenis licentiæ, sed honestæ libertatis amor? Ad quæ consequenda si quis Italiæ princeps attenderet, Philippum Macedonem ante oculos nunquam non habere deberet, qui annis viginti quinque, quibus vixit in regno fortasse minor prin-

ceps, aut saltem respectu Græciæ non valde potentior, verbigratia, Duce Mediolani, aut rege Neapolis in Italia, talem filio suo commoditatem post se reliquit, vt totum orientem quinto vix anno debellauerit, & monarchiam ante se inauditam construxerit; His pensitatis, nequaquam diffidet, vt ipse quoque aut saltem filius suus similia, virtute duce, perficere valeat, vnde homines pari admiratione rapiantur. Cur autem desperemus, hæc nos aliquando visuros, si ex tribus vt ego sentio, bellicis operibus, quæ magis admiranda sunt, tertium non minus priscis, imo neq; par, sed longe antecellens auorū nostrorum seculo contigit? Adeo vt optimo iure sperandum sit, fore, vt militaris disciplina, velut in peculiari facinore, sic in vniuersum excitata renouetur. Stupenda enim & excellentia bellica facinora tria perhibentur. Decem millium Græcorum ex Persis in Græciam reditus. Claudij Neronis Romani ad Collegā transitus, vnde victus est Asdrubal. Heluetiorum contra Gallos, & Germanos Nouariæ impetus, & aggressio. Hoc postremum à me pluris eo æstimatur, quod actus fuerit voluntarius, non coactus, qualis ille Græcorum & Romanorum fuit: generosior certe, atque acrior Græcis, quia aggreditur, non fugit, aut recedit: Romanis magnanimitate anteferendus, quia hostem vi non fraude aggreditur: rursus felicior Græcis, quia pari numero plures hostes ceciderunt: animosior Romanis, quia vnius linguæ viri, numero inferiores, sine equitatu, sine tormentis bellicis

licis duas vicerunt nationes viris, equis, tormentis, situ munitissimas. Neque minus exploratum certumque est, ex naualibus præliis post hominum memoriam maximis primum fuisse, quod Græci cum Persis duobus ante millibus annorum commiserunt; alterum quod Augustus contra Antonium, hoc est, Romani contra Romanos, iamque 1600. anni elapsi sunt. Tertium, quod Veneta resp. cum Pontifice, ac rege Hispaniarum fœderata contra Turcas: quod supra duo illa extollendum atque admirandum est. Nam primo prælio deterior erat Persarum, quam Græcorum conditio non modo ob maritimæ rei experientiam, qua Græci præstabant, verum etiam corporis animiq; viribus, ac generositate, quibus Persis tantum excelebant, quantum Græcis illi numero. Altero autem prælio M. Antonij penes Cleopatram, quam amore deperibat, intempestiua fuga victoriam Augusto faciliorem peperit. At in nostro, quamquam Christianarum nanium numero minori, pari animi fortitudine dimicatum fuit: neque enim reuera ignavia vlla Turcis exprobrari potest, cum illorum, præter eos, qui capti sunt, maximus in acie ceciderit numerus. Neque ipso- rum præfectus, nomine Lucciali pugnam deseruit, nisi cum à parte Christianorum inclinare victoriam, clarissime perspectum est. Nequaquam igitur credibile videtur, quo tempore tot insignia bella perfecta sunt, non posse principes, ducesque eiusmodi virtutis reperiri, vt vetera militiæ instituta restaurare, & in pristinam gloriam restituere valeant,

*Romæ in magistratibus deferendis præsertim
ætatis rationem habitam fuisse.*

DISCVRSVS V.

AB V. C. ad annum vsq; 523. quo Corbilius
uxorem repudiavit, nunquam Romæ do-
tium actiones, & cautiones auditæ sunt. ^a Nam
^{Gell. l. 4.} cum adhuc homines canam illam, & priscam
^{63.} probitatem retinerent, nondū necessitas osten-
derat, caute negotiandum esse. Neq; similiter in
vrbe vnquam leges latæ sunt, quibus ætates in
^b magistratibus discernentur, nisi anno 575. ^{Liv. l. 40.}
Nam cum magistratus nisi bene meritis defer-
rentur, neq; dum ambitio eo progressa fuisset,
quo paullo post devenit, superuacaneū videba-
tur, obices ponere, quibus ad magistratus quis-
quam non perueniret. Modo si quis Romæ in
magistratibus cōcedendis nullum ad candida-
torum ætatem respectum habitum fuisse, dice-
ret, ille profecto in duplicem impingeret erro-
rem; alter est, quia aliquando Romani ætatis
prærogativam maxime servauerunt; alter, quia
generatim vetate, ne maior hominum pars ad
statutam vsque ætatem magistratum obtineat,
minus periculosum est, quam particulatim à gu-
bernatione reipubi. aliquem, qui nondum an-
nos legitimos attingerit, arcere. Propterea quod
cum virtute præstantium multo minor, quam
inertium hominum numerus sit, dum hac lege
benemerentes iuniores arces à rep. portam mil-
le ineptis, minusq; probis occludis, qui sine me-
ritis

ritis admissi, temp. turbarent. Verum quemadmodum Deus, eiusq; ministra natura, vt insuetę virtutis hominem producant, solitos & naturales limites quosdam egredi videntur: sic potest debetq; princeps, qui ipse quoq; Dei minister est, diuinam in hoc maiestatem imitari, præfixoq; à legibus terminos relinquere, permittens, vt iuuenili ætati, cum virtus antecedit annos, magistratus ne denegentur. At vero quantum dedecet, vt lex iuuentutem ad supremum gradum promoueat, innuit Salomon dicens, *Va terra, cuius rex puer est.* c Et Plato, quem non sine ratione antiquum Moysem dicunt, profitetur, necesse esse, vt senes imperent, iuuenes obtemperent. d Quod Coruinus anno vigesimotertio ætatis suæ ad consulatum admissus fuerit, vnicum est post 210. Consules, qui ipsum præcesserunt, exemplum, & ratio, cur ita consul creatus fuerit, attendenda est. Quod si ad ætatem Scipionis & Pompeij deuenerimus, numerus præcedentium Consil. multo maior est. Cur ergo non arguimus, & asseueramus, imo Romanos arctum habuisse ætatis respectum, cum tot centenis Consil. paribus hi pauci iuniores, qui admissi fuerunt, annumerentur? Nemo est, qui vehementius in laudem iuuentutis loquatur, quam Cicero, dum Octauium extollit, cuius verba iuuat in medium afferre, cum quia ex iis clare apparet, Romanos ad ætatem respexisse, tum etiam quia opinor, in excellenti hominum virtute impedimentum ætatis locum non habere. *Legibus, inquit, annalibus maiores nostri*

cum grandiorem aetatem ad Consulatum constituebant, adolescentia temeritatem verebantur. C. Caesar ineunte aetate docuit, ab excellenti eximiaque virtute progressum aetatis expectari non oportere. Itaque maiores nostri, veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales: ita saepe magna indoles virtutis, priusquam reipubl. prodesse potuisset, extincta fuit. At vero apud antiquos, Rulli, Decij, Cornii, multique alij: recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flaminius admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut Populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte aetate res maximas gerere cepisset, nonne tertio, & tricesimo anno mortem obiit? quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam consularis, ex quo iudicari potest, virtutis esse, quam aetatis cursum celeriore. e Sic eximius ille orator: ad quem addo maxime obseruandum esse, cum quis de Romanis, videlicet aliquid illos fecisse, aut dixisse, vel non, pronuntiat, quo id tempore dictum actumve sit: aut num circa hæc simul cum temporibus variauerint, an in iisdem perstiterint, quia alioqui in supinos crassosque errores incidere potest. Sic Tacitus intelligendus est, ubi de spectaculis gladiatorum mentionem inducens, ipse quoque eadem fere testatur, Apud maiores, inquit, virtutis id premium fuerat, cunctisque ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus, ac ne aetas quidem distinguebatur, f & quæ sequuntur. Verum legibus promulgatis, annorumque terminis ad petendos honores præfi-

a Philipp. 5.
in fine.

f lib. 11.

præfixis (quod accidit anno vrbis 573. quo T. Iunius Tribunus plebis primus fuit, qui leges annales proposuit, vnde ex Annalium familia cognominatus est) ex Ciceronis loco citato colligitur, Reip. tempore ætatis rationem habitam fuisse; perinde vt apud Tacitum tempore principum, ipsos Impp. cupientes, vt filij sui ante ætatem consulatum, cæterosve in Repub. gradus obtinerent, à Senatu id precibus contendisse, non ignoramus. Nam Tiberius pro Nerone Germanici filio petiit, *quinq̃uēnio maturius, quam per leges liceret, quasituram.* g Et à Claudio virilis *g lib. 11.* toga Neroni maturata est. quo capescendæ reip. habilis videretur, & Cæsar adulationibus Senatus libens cessit, vt vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. *h* Et alibi *h lib. 11.* Annius Corbulonis gener, sed nondum Senatoriæ ætatis, quintæ legionis legatus creatus fuit, *i* alii que innumeri. Falso igitur asserunt, *i lib. 15.* Romanos in petendis dignitatibus nullum annorum habuisse respectum.

Ad ciuitatem amplificandam pertinere, vt peregrini alliciantur & admittantur.

DISCVRSVS VI.

Quamquam Claudius, vt nemo nescit, suæ mentis impos princeps esset, nihilominus, quemadmodum nostris temporibus de hominibus,

nibus, qui bene differentes, stolide operantur; illud usurpamus, ipsos in lingua cerebrum habere; ita de illo idē tuto effari possumus, quod scilicet pereleganter differendo, utq; mente captus agendo, non in capite, sed in lingua mens eius infederit. Idcirco de ipso Augustus ad Liuiam uxorem suam, auiamq; Claudij scribens, hæc adnotanda verba subiungit: *Differeam mea Liua, nisi obstupear, qui mihi Tiberius tuus, quem declamantem audiui, placere potuerit.* a Vnde mirandum non est, si Tacitus inducens ipsum orantem in Senatu, ac suadentem, ut primores Galliarum in Senatum reciperentur, egregiam eundem fingit orationem recitauisse aduersus eos, qui ne Galli admitterentur, contendebant. Ostendit igitur Claudius, urbem Romam ad eam magnitudinem peruenisse, Iulios Alba, Coruncanios Camerino, Portios Tusculo in ciuitatem recipiendo, eandemq; viam Etruscis, Lucanis, omnibus Italis aperuisse. Postremo ipsam ciuitatem ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terræ gentesq; in unū coalescerent: & quemadmodum non pœnitebat Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros ex Gallia Narbonensi suscepisse, quorum posteri adhuc manebāt, neq; amore in patriam cuiquam concedebant; sic assererebat, Gallis aditum intercludendum nō esse, utpote qui iam moribus, artibus, affinitatibus Romanis mixti, aurum & opes inferre potius, quam separatim habere debebant. b Igitur ex his necessarium est, nullum sine aduenis, aut vix vllum ciuitatis augmentum fieri posse. Non ta-

a Suet. in
Claud.

b lib II.

men

men vicinarum ciuitatum ruinæ quærendæ, vt non nemo differit, & hoc enim tunc solum ex- *lib. 2. c. 4.*
 pedit, cum diruendæ ciuitatis nōdum magnum est incrementum, quo pacto Roma creuit Albæ ruinis, alioquin si postquam vicina ciuitas creuerit, diruatur, hoc medius fidius nimio cum dispendio fieret; sed aduenæ ex aliis ciuitatibus alliciendi, variisque artibus attrahendi. Crescunt quoque ciuitates, si regia ibi sedes, vel respublica splendescat; si frequens sit commercium, qualis Venetiarum ciuitas, licet aduenas reipubl. dignitatum participes nunquam efficiat; nam hi ratione vtilitatis contendunt illuc: quod si perpetuo non commorantur, hoc nihil refert, quia satis est, vt ciuitas suis nunquam inquilinis careat. Crescunt etiam ratione artium, ac studiorum: vnde certum est, Lucretiis Parrisiis adeo ingentem esse scholarium numerum, vt reges illi non semel eorum viribus vti fuerint. Religio quoque ciuitatem amplificare potest, imo Delus multitudinem populi ex templo illo nacta est. *vndique ad affirmationem maiestatis concurrentibus hominibus. d. Ab d. Inst. li. 24.*
 undant etiam peregrinis & hospitibus ciuitates, quæ ita sitæ atque locatæ sunt, vt necessario peregrinantes ad illas appellere, atque illæ transire necesse habeant. Sed vt plurimum ciuitates, quæ regnorum aut rerum publ. sedem continent, mirifice adaugentur iudiciis tam civilibus, quam criminalibus, atque appellationibus, quæ omnibus ex dirionib. subiectis illic celebrantur. Augescunt pariter, cum peregrini
 ad

ad dignitates admittuntur, ut olim & modo Romæ: quin etiam perraro, prorsusq; singulari exemplo caput & membra stupendæ illius nō minus Reip. quam monarchiæ ut plurimum, imo semper magis aduenæ, quam indigenæ esse consueverunt. Verum iuuat ostendere, quo pacto ciuitates regiæ crescant, & sigillatim Neapolis aucta fuerit. Nunquam asseram, Neapolim idco creuisse, quod totius regni nobilitatem complexa fuerit: nam hoc ego vix incrementum putarem, quia multitudinem id potius esset transferre, quam ciuitatem maiorem efficere, sed verius, quia Galloꝝum atque Hispanoꝝum præcipuam nobilitatē successiue deflorauit. Qui ius ciuitatis non minus quam ipsimet Neapolitani consecuti, paruo temporis curriculo regiam illam non modo frequentissimam, sed etiam illustrē reddiderūt. Obiciet aliquis. Ergo ut patria mea frequentius incolatur, & pomæria dilatat, optandū mihi est, ut à Gallis modo occupetur, modo ab Hispanis? Hoc auertunt Dij: nō hæc mea est cogitatio. Verum sicuti docuerūt nonnulli, ut ex mala re bonum eliciatur, pari quoq; ratione nose ex hoc exemplo emolumentum paremus. Quandoquidem etiam si hæc inquilinoꝝum multitudo malū quid videatur, tamen processu temporis vtilitatem parit. Propterea quod eodem tempore plura princeps efficiet: primo in ciuitatē vetustigalia redditusq; plures congregabit, deinde contra subditorū ciuium seditiones firmissimo præsidio, quatenus necesse fuerit, se muniet: præterea in iis ciuitatibus, vnde inquilini

lini illi, siue vt aulicam vitam ducant, siue vt aliter domicilium contrahant, prodierunt, amicos ipsorum opera nanciscetur, qui amici vt maxime prodesse principi valeant, haud raro solet cōtingere. Demum ciuitatem suam ampliorem faciet, quo nostra tendebat dissertatio, & hostium impressionibus validius resistet. Hoc tamen verissimum est, omnia hæc non satis esse, nisi etiam atq; etiam prospexerit, ne in eos errores cadat, in quos leuiiores homines facillime prolabuntur: vnde tantum abest, vt nullam tibi vtilitatem pariant, vt etiam sæpenumero damnum apponent. Quæ res aperte declaratur apud Tacitum, adeo vt nihil clarius vsquã legi queat, exemplo veteranorum quorundam, qui *Tarentum & Antium adscripti non tamen infrequentia locorū subuenire*, causam statim subdit: *neq; coniugiis suscipiendis, neq; alendis liberis suæ, orbas sine posteris domos relinquebāt*. Ostendit autem prudentissimus hic scriptor, id antiquis probatum nō fuisse, dum pergit: *non enim, vt olim, vniuersæ legiones deducebantur tribunis & centurionibus, vt cōsensu & charitate repp. efficerent, nō vt repente in vnum collecti numerum magis quam coloniam facerent.* e Debet itaq; comitatus lib. 14. aulamq; suam princeps ex peregrinis constat alere, operamq; nauare, vt indigenas vxores accipiant, eo instituto, vt filius in principatu hæres paternis vestigiis insistat; nam hoc pacto paucis post annis ciuitatem suam viris, opibusque refertissimam conspiciet. Neq; dicat quisquam, emolumēta, quæ princeps aduenæ concesserit, ciui auferri; nam in aulica vita patria bona

bona sæpius diminuuntur, quam accumulatur. Quod si ciues tuos ad ciuilia munia promoues, neq; iis auita bona diripis, nihil habet, unde conquerantur, quod ipsos ad honores, aulæque officia non admittas, præterquam quod res suas meliore precio distrahentes, domosq; suas locantes, aliisq; de causis non mediocria ex peregrinis emolumenta consequuntur. Quod superioribus temporibus Romani patefecerunt: ij enim vix aulâ Pontificiam expulerant, vt statim tædio damnoq; affecti resipuerunt, eamque reuocarunt, videlicet animaduertentes, quia, cui reditus venderent, non haberent, se in suis diuitiis pauperrimos esse. Regiæ ciuitates amplificantur similiter ob feudorum multitudinem: quæ cum in familiis æterna non sint, quod eæ aut extinguantur, aut quia patruus nepoti nō succedit, aut rebellionis, alteriusve delicti, aliisq; que causis ad supremum dominum deuoluuntur, hinc ad recipiendos aduenas aditus aperitur. Quod circa præter Gallorum atq; Hispanorum nobilitatem, vt superius diximus, clarissimæ totius Italiæ stirpes Neapolim conuenerunt, quibus ciuitas illa mirum in modum illustratur. Et forte si quis enucleatius hanc rem differuerit, alias inuestigabit rationes, cur ciuitates adaugeri queant; nempe matrimoniis fauendo: cœlibatum, nisi religionis causa vetuerit, deprimendo: aduenis immunitates largiendo: iis, qui à tyrannis opprimuntur, commoditates, tutumque, ac fidele refugium in ciuitatibus, quas incolant, concedendo.

*Suum unicuique animum præparandum esse ad
omnes fortuna aduersitates, non minus,
quam prosperitates egregie to-
lerandas.*

DISCVRSVS VII.

NVllum sanius priuato, publicove homini
consilium dari posse puto, quã vt animum
suum aduersitatibus, item prosperitatibus, quæ-
cunque euenire possunt, recte excipiendis, ne
scilicet aut deprimatur aut corrumpatur, bene
præparet. Nam qui hoc effecerit, certum est, fore,
vt is rebus prosperis valide fruatur, in aduer-
sis vero dolori, ac desperationi intrepid⁹ occur-
rat: imo vtriusque animo firmatus, forti pectore
vtramque fortunam suscipiet, & aut verbis, aut
nutibus, aut breuib⁹ longisve operibus cer-
tissima atque indubitata virtutis argumenta in
mentibus hominum relinquet. Contra: quæ
fatuitas illius est, qui tum demum vicissitudi-
nem fortunæ agnoscit, cum in laqueum, aut se-
curim inciderit? vt Messalina, quæ dum occi-
denda erat, tunc primum fortunã suam introspectit. *a lib. ii.*
Ideo pulcherrimum est monitum illud Thra-
scæ, cum accersito quæstori ad suæ mortis spe-
ctaculum dixit, *Specula iuuenis, & omen quidem Diis
prohibeant, ceterum in ea tempora natus es, quibus
firmare animum expedit constantibus exemplis. b lib. 16 in ff.*
Quemadmodum summos adipisci honores
nostræ non est facultatis, sic nulla culpa nostra
est, si præteritam vitam honeste actam indi-
gnis-

gnissimus aliquando exitus comitatur. Cumq;
huiusmodi casus ineuitabiles sint, at ignomi-
nia, quæ animi abiectione in iis cõtrahitur, eui-
tari queat, par est, vt erecto animo eos expecte-
mus. Vnde quanquam Valerius successoribus
Cæsaris adulari voluisse videtur, tamẽ quo mo-
do, quantave constantia ac dignitatis respectu
Cæsar ceciderit, perpendens, nõ iniuria de ipso
dixit. *Hoc modo non homines moriuntur, sed Dii im-*
mortales ad suas sedes reuertuntur. c Neq; secus rex
noster Carolus II. se gessit, cum sibi morte de-
nunciata, eam libenti se animo suscipere pro-
fessus est, quod etiam Christus pro nobis pati
non dedignatus sit. d Et Polixenæ,

t lib. 4. c. 4.

d Collenac.
lib. 5.

e Eurip. Hæ-
cub.

Maxima cura fuit morienti mortis honesta. e

Præmeditabatur Nero, fieri posse, vt fortunę vi-
cissitudinem experiretur, priuareturq; imperio,
ideoq; artes priuato homine dignas didicerat:
sed cum re Populus Rom. eum hostem declara-
uisset, mitare requidem, in tot eum questus &
lamenta incidisse, nisi Nero fuisset. Neq; probe
calleo, quo pacto quidam ducis Valentini saga-
citatẽ ad sydera euehentes non erubescant:
nam cum se ad omnia, quę paternę mortis tem-
pore sibi accidere poterant, cogitauisse profite-
retur, ad illud, quod momenti maioris erat, ani-
mum non aduertit, hoc est, vt illo tempore, quo
pater vita excederet, ipse pariter ægrorus decũ-
beret. Verũ extremis vitæ momentis pulchrum
aliquod ac generosum, siue ineptum verbũ pro-
ferre, vel non, parum referre videtur: quia tota
moniti huius utilitas in eo cõsistit, vt, cum prin-
ceps

ceps cogitare teneatur, accidere posse, vt non modo regno aliquando deturbetur, sed etiam miserabiliter occidatur, aut (quod peius puto) in captiuitate detineatur, vitamq; miserrimam ducere per diu cogatur: sic gesta, mētemq; suam componat, vt saltem illud excidium atq; aduersitatem eum meruisse, nemo exprobrare possit, neq; suis damnis propriæ conscientiæ tormentum ipsemet adiungat. Laudo præterea, vt non modo mala animi commentetur, sed etiam bona cogitatione comprehendat. Existimo enim, si Christiani nauale prælium contra Turcas nuperrimū se victuros, ante suspicati fuissent; longe maiora ex eo emolumenta, gloriamq; augustiorem reportaturos fuisset. Requirit ratio, vt quamprimum quis ad dignitatem aliquam ascenderit, vnde ad maius autoritatis fastigium peruenire queat, illico mēte agitet singula, quæ effecturus esset, si ad maiorem illam dignitatem sublatus fuerit, quemadmodum Calixtus III. effecit, qui ante Pontificatū suum vouerat Deo, statim ac sedem illam occupauisset, contra Turcas arma se capturum, satisque suo voto fecit. Et nihilominus experimur, in ipso maximorum honorum ingressu plerosq; ita se gerere, vt cætera cuncta præ illis, quæ oportebat, commēnati esse videantur. Neq; obstat, huiusmodi cogitationes ambitiosas videri: nam animum heroicis meditationib. occupauisse, in futuris casibus & necessitatibus nunquam potest officere: dummodo L. Sillani fatalitatem effugiat, qui, *tanquam imperii curam, disposuit præfecitq; rationibus,*

f lib. 16. & libellis, & epistolis liberos. *f* In quo prius Torq.
g ibid. Sillanus patruus eius errauerat, *g* & dummodo
 heroica non credatur esse consultatio Libonis
 illa, *an habiturus foret opes, qui viam Appiam Brun-*
h lib. 2. *dusium vsq; pecunia operiret. h* Id enim potius insa-
 num, quam magnanimum foret. Neq; fuit iis
 Metius Pompeianus sapientior, cū depictum
 orbem terræ in membranas, quasi illum subiugaturus, haberet. *i* Nam qui sapiunt, huiusmo-
i Suet. in di meditationes publico, non priuato bono fo-
Domit. uent; decetq; eos laborare magis, vt principatu
 digni videantur, quā vt nimiam eius cupiditatē,
 quæ dissimulanda est, præ se ferant, ne id conse-
 quantur, vt intellecto ambitu, eorumque seue-
 ritatis, ne dicam feritatis timore increbescente,
 contra se cælum & elementa, nedum homines
 concitent. E si enim contra Deum nulla vis,
 nulla repugnantia prodest, tamen vulgus ho-
 minum diuina non considerantium, quod su-
 premos honores non obtinueris, tuisque cupi-
 ditatibus excideris, non diuinæ id volun-
 tati, sed tuo furori insanixque
 adscribet.

FINIS LIBRI VNDECIMI.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER DVODECIMVS.

De regnatiua prudentia.

DISCVRSVS I.

N celebri illo consilio, quod præ-
potētes Claudij liberti Pallas, Cal-
listus, Narcissus de nouo Cæsaris
matrimonio iniungere, Iulia Agrip-
pina, Lolliæ Paulinæ & Æliæ Petti-
næ præfertur non modo ob fœcunditatem, &
iuuentutem, sed ne femina experta fœcunditatis, in-
tegra iuuenta, claritudinem Cæsarum aliam in do-
mum ferret. ^a Nam quod esset hæc Agrippinæ ^a Ta. lib. 12.
filia, quæ Iuliam Augusti filiam matrem ha-
buit, Claudio par videbatur. Hic loc⁹ requirit,

X 2 vnde

vt de iure dominationis, siue de regnandī sapientia, quam *rationem status* dicimus, non nihil differam. Siquidem ita mihi videtur (nisi mea me illudir infcitia) cum totos dies hoc, vel illud iure regnādi fieri, vel omitti dicimus, quid proprie, ac vere hoc nomen, ius regnatium denotet, plerunq; non satis intelligi. Et quoniā apud Latinos, & apud Etruscos habemus & ius naturæ, & ius ciuile, & ius belli, & ius gentium; ideo non abs re discutiendū videtur, quid vnumquodq; eorum sit, vt melius ius dominandi percipiat, & an alterū horum iurium alteri præpolleat; quemadmodum facilius ex cognitione animæ vegetantis ad sentientem, & à sentiente ad rationalem fit transitus. Quocirca ratiocinamur, quasi gradatim philosophantes, terrā genitam esse propter herbas, herbas propter feras, feras propter homines, & per consequens intelligimus, hominem propter Deum creatum esse. Neq; dubitandū est, cū omnes homines ex eodē terræ limo creati fuerint, quin inter eos nulla graduum, nulla nobilitatis differētia sit iure naturæ, ideoq; omnes æquo iure liberos nasci, & cuncta naturæ munera omnib. absq; distinctione dispertita esse. Sic per consequens maris, & fœminæ coniunctio, filiorumque educatio non aliunde, quā à naturalibus legib. deriuatur, cum etiā bruta animantia naturæ instinctu Venereis cōiunctionibus, & filiis educandis operā dent; vnde homines ex syluestribus cubilibus ad domos arte constructas reuocari, iis domib. multiplicatis, ciuitates effecerunt; vtq; societatem

ini-

initam conseruarent, ius aliquod communiter approbauerunt. Proinde inter eos receptum fuit, vt non victus communione vterentur, sed peculiariter vnusquisq; suum agnosceret; atq; hinc materia emptionum, venditionum, locati, mutui, similibumque contractuum exorta est. Quamobrē quisquis omnia attento animo circumspexerit, is, naturalem legem à lege ciuili implerisque restrictam fuisse, comperiet: vnde si quis alienis bonis, quasi hoc natura consentiat, vteretur, summo sibi studio damnum, dedecusque procuraret. Igitur dum ciuilis lex naturæ derogauit, nihil mali commisit: sed ille peccaret, qui ipsam verbis etiam, nedum factis impugnet. Nihilominus tamen inter populos diuersarum ciuitatum, atque nationum, ob causas diuersas hinc inde plerisque, variisque diffidiis, & contentionibus exortis, quæ à ciuilibus magistratibus, neutris populis negantibus morem gerere, sedari nō poterant; hinc subsequenter bella inepta fuerunt, & cū iis aliud ius emerisset, quod ius bellicum appellatur: quod non solum instar ciuilis legis, naturali legi sese opposuit, sed etiam eidem legitimo iuri obsistens, quod cæteri legitime acquisierunt, occupauit, & armorum iure sibi proprium, adeoque suum effecit, vt nemo vnquam dixerit, hoc non esse iustum, licet violentum, acquirendi genus. Verum quoniam ex diuersis rebus, quæ accidunt, emergere semper aliqua videntur remedia, quibus vel in principio, vel in medio, vel in fine bellorum inter discordantes populos conuen-

lib. 16.

lib. 15.
disc. 4.

tio, & concordia connectatur; atque idcirco
 necesse est, vltro citroque homines mittere, qui
 de his conuentionibus agant, quæ à Tacito ap-
 pellantur *belli commercia*, b coacti sunt initio
 cuncta populi, mutuo rancore, atque odio mi-
 nime obstante, conuenire, vt inuicibilis vtrin-
 que forent ij, qui legationis munere fungeban-
 tur; quod ius regulas bellici iuris correxit, & ius
 gentium vocatum est, de quo nobis erit sermo,
 vbi de iure legato um agamus. c Igitur apparet,
 ius naturale a ciuili, ciuile à militari, militare à
 iure gentium quodammodo correctum fuisse.
 Quod tamen ita interpretamur, vt non effre-
 ni quodam impetu, sed imo aliquibus frenis,
 ac retinaculis adhibitis, altera lex alteri subie-
 cta intelligatur. Adeo vt ciuile naturali, mili-
 tare ciuili, ius gentium cæteris legibus nequa-
 quam in omnibus derogauerit, sed vnaquæque
 lex finibus terminisque suis, extra quos non li-
 ceat diuagari, contineatur. His quatuor iuri-
 bus declaratis, quid sit ius dominandi, viden-
 dum superest; an scilicet, quemadmodum ciui-
 lis lex partim, verbi gratia, naturæ derogat, par-
 tim iure belli derogat, sic ius regnandi omni-
 bus iuribus præiudicet; & ad summam perui-
 dendum est, quibus terminis circum scriba-
 tur. Quod si id attentius disquisuerimus, nun-
 quam in eum dominandi ius inueniemus, quod
 non aliquam legem obumbrat; quemadmo-
 dum exemplo, quod nuper allegauimus, per-
 spicuum est. Nam cum ob patriæ leges nequeat
 Claudius neptem, hoc est filiam fratris sui Ger-
 manici

manici vxorem ducere, legitimo iure contempto, iure dominationis eam ducit, ne claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Vnde dilatato in alias familias Cæsarum sanguine, & multitudine eorum, qui ad imperium adspirare aliquo iure possent, enata, prætextus publicæ tranquillitatis turbandæ deinceps oriretur: ex quibus ratio dominandi semper beneficium publicum prospicere videtur: Quod ipsum altero denegato matrimonio non minus clare, quam huius concessione docemur; vtrumque autem contra legem fuit. Nam si acute perspiciamus, cur Tiberius Agrippinæ nupti maritum, quem iuste petebat, denegaret, inueniemus, nullam aliam ob causam Tiberium intercessisse, nisi quia non ignorabat, *quantum ex Republic. peteretur, d. filij siquidem dlib. 4.* ex ea suscipiendi cum Augusto pronepotes futuri essent, Respubl. ob multiplicatos eos, qui imperium sperarent, admodum vexata fuisset. Igitur minor ratio maiori concedit, hoc est, cum Claudius propter leges ciuiles neptem matrimonio sibi iungere non debeat, iungitur tamen potentioris iuris ratione, quod est publicum beneficium. Cum autem Agrippinæ matri secundum leges ciuiles vir concedendus esset, negatur nihilominus ob idem publicum bonum, quod diximus: Adeo vt concludendum esse videatur, ius regnatium, siue rationem status, aliud non esse, quam iuris ciuilis propter publicum beneficium, aut propter maiorem aliquam, & magis vniuersalem finem derogationem,

Quod si aliquis mihi diceret: Ergo non erit vnquam ius regnandi, nisi communi iuri contraueniat, eidemque maiorem, & magis vniuersalem rationem præponat? Respondeo me non casu, neq; abs re cætera iura, naturale, legitimũ, bellicum, gentium in medium attulisse, nisi vt ostendã, omnes humanas actiones his legib. disponi. Neq; dicendũ est, aliquem principem iure dominationis vti, si alio quopiam ordinario iure id egisse dici potest. Etenim quemadmodum non desunt, qui iure belli aliquid se possidere, aiunt, quia nequeunt asserere illud se possidere aut emptione, aut dote, aut successionẽ, aliove iure ciuili: sic tunc aliquid iure dominandi factum diceretur, vbi nullum ex dictis iuribus allegari potest: hocque pacto nunquam non erit ordinatij iuris contrauentio ob maioris & magis vniuersalis rationis respectum: Cui opinioni meæ vt quicunque hæc legerit, acquiescat, curabo, vt nonnullis exemplis eam suffulciam. Etenim si quis Romulum interrogaret, cur Romani instituens, asylum permiserit, hoc est, primo omnium edicto promulgato, nequissimos homines congregauerit. *e* Equidẽ nihil responderet aliud, nisi id imperandi iure à se factum fuisse, ideoq; iuri ciuili, quod iniquos castigat, obuiam iuisse, quo ciuitatẽ exstrueret, quæ malos eo tempore homines susceptos mox bonis legibus erudiens, idonea euaderet ad orbem terrarum vitij expurgandum. Sic virginum Sabinarum raptũ quo iure excusabit, nisi generationis, multitudinisque augendæ desiderio?

qui

qui raptus paullo post vttilior euasurus fuerat, quam initio detrimentum existimabatur. *f* Et *f* *ibid.* Moyses asyla introduxit, sed illorum tantummodo saluti, qui nō voluntarium homicidium commisissent. *g* Consilium illud Augusti *coer-* *g* *Deut. c. 10.*
cendi intra terminos imperij, *h* non congruit Ro- *h* *Tac. l. 1.*
 manorum consuetudini, qui, vt imperium propagarent, maximopere contenderunt, sed prospectis eminus periculis, quæ euenire poterant, monitum illud successoribus scripto reliquit. Cum autem ad prouincias gubernandas Senatores mitterentur, & ipse Ægyptum secreuisset, ad quam neque Senatori, neque illustri Equiti proficisci liceret, tunc id nihil erat, nisi communi iuri, quo prouinciæ Senatoribus committebantur, derogare. Quæ tamen derogatio propter bonum publicum tuendum inducebatur, quia si maximæ autoritatis viri illuc ablegati forent, Romanam ciuitatem perturbare, imperiumque confundere potuissent. Si hætenus hoc imperandi ius quodammodo delineauimus, atq; adumbrauimus, reliquum est, vt quomodo perficiatur, adeo vt omni vitio careat, suisque ornamentis eniteat, ostendamus, ne à cæterarum virtutum communione, atque commercio per homines doctos in scholis, in concionibus, & scriptis expellatur, quemadmodum nonnulli fecerunt; nam cum quædam bono, siue malo iure belli facta esse dicantur, indecorum est enuntiare, id solo imperandi iure, & inique factum fuisse. Neq; dubium est, quod Camillus ait, esse & belli, sicut pacis iura, iusque dominandi

suos fines, terminosq; habere. quos ultra iusti-
 tia, & bonitas nequaquam consistit, sed tyran-
 nis. & carnificina potius, quam pietas & æqui-
 tas exercetur. Sicuti ergo omnibus iuribus præ-
 cellit, ita vnico iuri diuino, vt subiiciatur, æquis-
 simū est. Quocirca quemadmodum si particu-
 lare bonum, & vniuersale bonum inter se con-
 currant, par est, vt propter publicum bonū pri-
 uatum damnum præferatur, quare iuri civili ius
 imperandi præcellit: sic quoties imperij res-
 pectus cum diuino respectu comparatur (hic au-
 tem religio, ille ratio status dicitur) æquum est,
 vt religioni potior locus reuerēter, & vltro con-
 cedatur. Quoniam vero exemplis, & autoritate
 antiquorum inniti, iucundum est, ne quis putet,
 solum velle me sapere videri, adducam similitu-
 dinem bellici iuris, & religionis, vt, quomodo
 ratio status cum religione conuenire debeat, ex
 rebus gestis deprehendatur. Cum itaque Athe-
 niensem legati cōtra Philippum reg. in in con-
 cilio Ætolorum faterentur, *Non esse sibi conqueren-
 dum, quod hostilia ab hoste passi fuerint: esse enim qua-
 dam belli iura qua vt facere, ita pati sit fas: sata exuri,
 dirui tecta, pradas hominum pecorumque agi, miseri a
 magis, quam indigna patienti esse: id se queri, quod
 Philippus, qui Romanos alienigenas, & barbaros vocet,
 adeo omnia simul diuina humanaque polluerit, vt prio-
 re populatione cum inferis Diis, secunda cum superis
 bellum nefarium gesserit, i innuens, etiam si iure
 belli omnia superius dicta licita erant, non ta-
 men fas esse cum Diis inferis, & cælitibus bel-
 lum gerere, nempe templa, sepulchra, monu-
 mentaq;*

menta; violando. Hic paulisper subsistendum est. nam quidcunq; iuri dominandi liceat, nunquam vt factum ius proculcet, licebit. Quod quidem non adeo obscurum est, vt cuilibet Christiano homini legibus, & moribus non perspicuum sit, minime licere ob vitam seruandam castra suæ religionis deferere, & ad aliena transfugere: quandoquidem opinio Elchelectorum tanquam hæretica damnata fuit, assecebant enim corporeæ salutis causa fas esse religioni verbis renuntiare, modo corde retinetetur. *h k Damasc.*

Agedum, si tibi princeps, oppetendam potius mortem, quam Christum abnegandum esse, liquet, ad quid nostris temporibus tot disputationes, quib. propter ius imperandi omnia humana, diuinaq; postponenda præscribi videtur? vt ludæi fecerunt, qui ideo Christum crucifixerunt, *Venient Romani, & tollent regnum nostrum, & gentem.* Nam si propter religionem mouebantur, cur de tributo illum tentauerunt? *l Ioan. 6. 12. m Mar. 6. 12.* vel cur Pilato minati sunt, nisi eum puniuisset, non fore amicum Cæsaris? *n Ioan. 6. 19.* Vtque non iudiciis, sed clarissimis argumentis constet, gentiles Romanos hoc casu probiores ludæis fuisse, cum religionem suis commodis antetulerint, perpendamus, ipsos Romanos sacrorum nostrorum ignaros solo rationis, & virtutis ductu supremam reipublicæ salutem in religione posuisse: ideoque axioma hoc stabiliamus, vt Dei cultu, & iure dominandi in tutina collocatis, præponderet ille, hoc minoris æstimetur. Exemplis autem insistentes, reminiscamur auctoris nostri,

apud

apud quem orto dissidio, num Flamini Diali egredi Italia ad prouinciam gubernandam liceret, consultus Pontifex maximus Tiberius, o respondit, non posse Dialem sacrorum causa in prouinciam proficisci. p Ad quod probandum exemplum L. Metelli Pontificis adducit, qui simili causa Aulo Posthumio Flamini Martiali de vrbe exire vetuit; & hoc eodem tempore Liuij historia deest: sed eius tantum compilator pauculis verbis meminit. q In cuius facti narratione Valerius Maximus meminit, Posthumium non modo Flaminem, sed etiam Consulem fuisse, in Africam ad bellum gerendum iturum, quem Metellus urbem egredi passus non est, religionique summum imperium cessit. r Neque multo post eodem loco pergit, inquit, omnia namque post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit: etiam in quibus summa maiestatis conspici decus voluit: quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita, se humanarum rerum futura regimen, existimantia, si diuina potentia bene, atque constanter fuissent famulata. Ex hunc Metelli & Posthumij contentioni persimilis est illa, quæ multis post annis subsequuta est inter P. Licinium Pontificem maximum, & Q. Fabium pictorem Flaminem Quirinalem in qua religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontificis iussus. s Non sunt ea, quæ diximus, parui momenti: at quia Capuani, quos Samnites vexabant, multis rationibus ius dominandi spectantibus, Romanos exhortati sunt, ut ipsos in amicitiam reciperent; Romani vero solo, neque alio religionis respectu cuncta post-

o lib. 3.

p ibid.

q Flor. lib. 19.

r lib. 1. c. 1.

s Liui. 37.

postponunt, non abs re fuerit id pro coronide huius materiæ aliquantum examinare. Primum est, quod cum Capuani propter ciuitatis nobilitatem, propter agri fertilitatem, primum post Romanos locum in Italia obtineant, magnum ditioni Romanæ additamentum fieret, si in vnum corpus coalescerent. Autoris hæc verba, *Capuani, etsi fortuna præsens magnifice loqui prohibet, non vrbs amplitudine, non agri vbertate vlli populo plus quam vobis cedentes haud parua, vt arbitror, accessio bonis vestris in amicitiam venimus vestram.* Alterum caput est, quod cum Romani inimicitiam, bellumque cum Æquis, & Volscis, qui populi inter urbem, & Capuam siti sunt, exercent, si hoc fœdus iniretur, illi populi duobus hostibus vtrique distraherentur: nam æquitari contentaneum foret, vt Capuani pro Romanis ea facienda curarent; quæ modo Romani pro Capuanis præstant. Ideo sequitur: *Æquis, Volcisque aternis hostibus huius vrbs quandocunque se mouerint, ab tergo erimus, & quod vos pro societate priores feceritis, id nos pro imperio vestro, & gloria semper faciemus.* Tertium est, quod cum fieri non possit, quin ij populi virtute Romanorum breui subiugentur, maxime opem ferentibus Capuanis (etsi id modestiæ causa reticent) Romani imperium suum ad fines vsque Capuæ dilatarent: *Subactis iis gentibus, quæ inter nos, vosque sunt, quod propediem futurum spondet & virtus, & fortuna vestra, continens imperium vsque ad nos habebitis.* Quartum omnium commodissimum erat, quod cum Capuani in eo statu versentur, vt aut amiceis, aut

inimi-

in micis se dedere cogantur, deliberarent Ro-
mani quid horum sua magis intererat: *Capuam
ergo, & Campaniam omnem vestris, ad Samnitium vi-
ribus accedere malitis, deliberate.* Ad hæc Romani
magnitudinem Capuæ, diuitias, fertilitatem a-
gri, maris opportunitatem, cæteras utilitates
confiderauerunt, neque tamen supplicibus sa-
tisfaciendum putarunt. Cum consultus, inquit Li-
uius, *Senatus esset, etsi magna parti vrbs maxima, opu-
lentissimæq; Italia, vberimus ager, mariq; propinquus
ad varietates annonæ horreum populi Romani videba-
tur.* Cur igitur occasionem præteruolare siue-
runt? Tamen utilitate fides antiquior fuit. Proinde
Senatus auctoritate respōdet Consul, *Auxilio vos,
Campani dignos censet Senatus, sed ita vobiscum ami-
citiæ institui par est, ne qua vetustior amicitia, ac so-
cietas violetur: Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt:
itaq; arma Deos, priusquam homines violatura aduer-*
* lib. 7.
sus Samnites vobis negamus. † Hic tota huius dispu-
tationis summa delitescit: nam nequicquam su-
perius dictas quatuor rationes, & iura dominā-
di attulerunt, præualente vno Deorum cultus
respectu, quem violare arma contra Samnites
capiendo, & Campanis fauendo iniquum pu-
tabant. Verum, vt appareat, nunquam non in-
remuneratos abire illos, qui zelum Dei rebus
humanis præponunt, Capuani Romanorum
societatem desperantes, eorum dominatui sese
subiecerunt, & deditiij esse maluerunt. Itaque
dam hæc deditio legitima arma aduersus
Samnites capiendi ansam Romanis præstiterunt;
reuera alicui potest, hoc, neq; aliud vllum fuisse
pro-

propinquius principium, solidiusq; fundamentum ad reliquam Italiam subsequen-
 tis subiugandam. Neq; solum ius regnandi im-
 mediate religioni iuxta exempla, quæ attul-
 imus decedere debet; verum vbi manifesta, cer-
 taq; æquitati fieret iniuria, negamus, regnatuæ
 legi tantum auctoritatis competere, vt impe-
 rantes, cæteris posthabitis, suis debeant cupi-
 ditatibus obtemperare. Cuius rei notabile il-
 lud exemplum est Atheniense, cum dicente
 Aristide, nihil esse Themistoclis consilio reip.
 vtilius, sed parum illud cum honestate conue-
 nire; extemplo respondit populus, non place-
 re sibi tale consilium. *¶* Posset non nemo mi-
 hi obiicere, hoc ius imperatium si tot limita-
 tionibus restringatur, amplissimis iis priuile-
 giis, quæ ipsi debentur, priuatum iri; Neque
 tantum cæteris iuribus non præcedet, sed eo-
 rum aliquibus fortasse subiacet. Respondeo:
 eius priuilegia omnino amplissima esse, dum-
 modo vtilitas, quæ speratur, longo sit interual-
 lo maior, sitque magis vniuersale beneficium,
 quam damnum illud, quod particulatim gigni-
 tur, vnde ciuili, & ordinario iuri detrahatur, ac
 derogatur: verbi gratia; Romulus non edixit,
 vt vnicuique malo esse liceat, verum iis, qui cri-
 minibus noxij erant, vt Romam confugiant,
 asylum largitur. Quod malum non eiusmodi
 est, vt cedere non debeat vtilitati, quæ ex vr-
 bis incremento speratur. In consilio autem The-
 mistoclis de comburendis Græcorum classi-
 bus, vt Athenienses maris dominatum arripiât,
 apparet,

*¶ Plutar. in
Them.*

apparet detrimentum maius esse, quam vtilitatem, quæ inde sperabatur. Nam vt vna Græciæ respub. qualis erat Atheniensium, propagaretur, omnes Græcorum resp. quæ plurimæ erant, detrimentum capiebant. At vero si quis horum vi exemplorum ductus, à contrariis arguendo, diceret; Imperatores Turcarum sapienter agere, dum fratres suos interficiunt, quia trium, quatuorve hominum nece multorum millium, quæ in bellis inter principes Otthomanos aliquin gerendis, perirent, saluti prouidetur: Respondeo, id non consequi: propterea quod hoc modo non solum naturæ leges, sed etiam diuinæ, quæ non permittunt fratri fratrem occidere, offenderentur. Sed huius erroris causa in eo consistit, quia fieri non potest, vt imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceatur. x Et aur mihi dices, hanc non esse Turcarum legem, sed pessimum eorundem morem à potentioribus introductum, & hoc ipso fateris, hoc esse summum Turcarum flagitium: vel dices, legem esse, atq; idcirco ipsorum sacerdotes conscientias Imperatorum onerare, nisi fratres suos interficiant: neque vllus hoc aptior locus est ad comprobendam, si ita opposueris, legis Maumethanæ malitiam. Nobis item Christianis non licet, Iudæis filios eripere, vt eos Christianis sacris initiemus, quamuis infinitum iis beneficium consequeretur: nam patres filiis suis priuarentur, qui cum in ipsorum potestate nascantur, nullo prætextu decet, vt per vim iisdem abripiantur. y Igitur ne in hoc turpiter erremus,

opor-

x Tac. l. 17.

y S. Thom. 2.
2. q. 10. c. 12.

oportet non tantum circumſpectos, & attentos eſſe, ne magnitudo beneficij deſideretur, quale eſt, ne tot millia hominum pereant, ſed etiam atq; etiam attendendum eſt, quale ſit ius illud, cui ratio ſtatuſ opponitur. Vbiſcunq; enim ſe non opponit religio, pleraque ex priuatis iuribus, velimus, nolimus, vni iuris dominationis, bonoque publico cedunt, vt, verbi gratia, domunculæ alicuius ſitu ſuo ciuitatem deformantis dominus eam tenetur demoliri, quo patria pulchrior, atque ornatioꝝ fiat. Non negabo, in ſimilibus caſibus pro egregio charitatis, & humanitatis officio curandum eſſe, quatenus opus ſit dandamque operam, vt vnusquiſque non illelibenter, neque grauati, ſed ſponte ad ea deſcendat concedenda, quæ ſibi damnoſa in publicam vtilitatem concedunt. Quæ regnandi ars à Romanis egregie obſeruata eſt. Qui licet ſimul cum L. Tarquinio Collatino Roma reges abegiſſent, nihilominus conſiderantes, dum ex ea ſtirpe aliquis in ciuitate remaniſſet, nunquam rempub. tutam fore, conſul Brutus conſulem Tarquinium collegam ſuum rogat, vt ſponte patriam timore liberet, his verbis: *Hunc tu tua voluntate Tarquini remoue metum*: ad hæc illa ſubiungens: *Meminimus, fatemur, eieciſti reges: abſolue beneficium tuum; aufer hinc regium nomen: res tuas tibi non ſolum reddent ciues tui, autore me, ſed ſi quid deeſt, munifice augebunt: amicus abi; exonera ciuitatem vano forſitan metu: ita perſuaſum eſt animis, cum gente Tarquinia regnum hinc abiturum.* 2. 2. *Lin. lib. 2.* Tandem conſuli neceſſe fuit abire cum obſer-

Y uaret,

uaret, inuito sibi discedendum, nisi sponte discessisset, ne cæteri simili exemplo moti mandatum discessum negligerent, ac detrectarent. Concludamus igitur, rationem status quandam esse contrauentionem, siue repugnantiam, ac derogationem iuris ordinarij ad maiorem, magisque vniuersalem rationem directam: vel vt melius nosmet explicemus, dicamus, ius dominandæ rem esse, quæ priuilegio opponitur. Sicuti autem priuilegium legem ordinariam in beneficium priuati corrigit, vnde dici potest priuilegium ad priuatorum emolumentum quandam esse rationis ciuilis transgressionem: sic ratio status in multorum vtilitatem ius commune emendat, adeo vt non improprie iuris ciuilis vocari possit in plurium vtilitatem transgressio: verbi gratia, Romæ vigeat lex annalis, ne cui, nisi certos annos expleisset, magistratus concederetur: modo Tiberius petit vt *quinquennio maturius, quam per leges licebat, Neroni altero ex Germanici filiis quaestura concedatur*, & atq; obtinet: hoc vere priuilegium est, quod iuri communi vigorem suum detrahit, & ordinariæ dispositioni contrahit propter nepotis beneficium. Sic ex aduerso, ne proposita exempla deferamus, nemini, qui reus non est, exilium à ciuitate indici debet, imo patriæ benefacientibus præmia danda sunt, & nihilominus infelix ille patriæ benefactor Tarquinius Collatinus ob vniuersale bonum cum vxore, filiisq; excedere vrbe cogitur. Hoc verum est, quod sicut imperio in vnum principem collato, is vnus remp. representat: sic multa ad rationem status redu-

reducuntur ob commodū vnius principis: Ob
 publicum enim beneficium principes mandata
 legesque reip. transcendunt, vt se ditionemque
 suam tueantur. Ac cum principis hostes, & ini-
 mici puniuntur, neque in puniendo iustitiæ fi-
 nes exceduntur, ij puniti dicuntur potius, quia
 reip. intererat, quam quod ratio status eam pœ-
 nam exposceret. Cum itaque *nemo imperio vti*
debeat, cum lege agere potest, b quoties princeps *b ibid.*
 contra suspectos, & inquisitos procedit insuetis
 modis, modus ille ratione status obtegitur, vt
 Claudius in Asiaticum se gessit, eo loco, *Neque*
data Senatus copia, intra cubiculum auditur. c Quod *c lib. 11.*
 autem hæc rationabiliter mala ratio status ap-
 pellanda sit, Nero id patefacit in principio lau-
 datissimi imperij sui, affirmans, se negotiorum
 omnium iudicem non fore, vt clausis vnā in-
 tra domum accusatoribus, & reis, paucorum
 potentia grassaretur. *d* Et Tarquinius Super- *d lib. 18.*
 bus futuræ tyrannidis satis clarum initio spe-
 cimen præbuit, cum publica negotia Senatori-
 bus de more non communicans, remp. dome-
 sticis consiliis rexit, & bellum, pacem, fæde-
 ra, societates arbitrato suo, inscioq; Senatu di-
 remit, decreuitque. *e* Quas res, vt morbos hor- *e Lin. lib. 1.*
 rēdos ac perniciosissimos principes cauere de-
 bent, memores, Galbæ nihil laudis, neq; tutelæ
 factum illud addidisse, cum Ciconium Varro-
 nem & Petronium Turpilianum inauditos, &
 negato ad se expurgandos spatio necari iussit. *ff Tac. l. 17.*
 Sic Rhadamistus filios Mithradatis, quod cœ-
 dibus parentum illachrymauerant, trucidauit. *g lib. 12.*

Non inficiabor, quoties necessitas flagitat, lice-
re principi, limen iuris ordinarij excedere, & de
facto reum capi, & incognita iudicibus causa
eum secari iubere, si modo viam ordinariam
damnosam esse, vel indubitatum periculum af-
ferre posse, cognouerit. Neque princeps fere vl-
lus est, qui ad hos nonnunquam modos con-
fugere non cogatur. Sic Alexander à Parmenio-

h *Q. Cur. l. 7.* ne se tutum præstitit. *h* Sic Tiberius à Seiano. *i*

i *Dion. l. 7.* Sic à duce Ghisio Henricus III. Galliarum rex, cum
in similibus, & cum huiusmodi hominibus alia
consilia capere, arduum sit. Quod reip. tempo-
ribus Seruilius magister equitum contra Sp. Me-
lium patiter effecit. *k* Idcirco possumus alio

l *Lin. l. 3.*

modo dicere, ius imperandi principis esse pri-
uilegium, hoc est, ut iuri communi ad sui tute-
lam contra maiestatis reos derogare possit: etsi
iam dictum est, priuilegio, quod priuatum ho-
minem attingit, ius regnandi, quia republ. re-
spicit, opponi. Hoc siquidem casu princeps non
ut priuatus, sed ut publica persona consideratur,
& in eo per consequens vniuersale attenditur.
Neque iniquum est, ut vni tantum multa priui-
legia concedantur: videmus enim, manus &
brachia naturali instinctu ad capitis defensio-
nem concurrere, neque pro eius salute curare,
ut lædantur, aut mutilentur, quia etiam si ali-
quod ex ipsis membris periret, ipsius capitis de-
fensione cætera vitam conseruant, alioquin
ipso pereunte omnia interire necesse est. Sum-
ma igitur ratione hoc subsistit, ut ratio status
quoddam principis priuilegium sit, quia si prin-
cipes

cipes priuatis priuilegia concedunt, vicissim decorum videtur, vt scilicet ipsis rep. repræsentantibus totidem, pluraq; priuati largiantur. Vtque constet vndecunque, neque dubitetur, quin ratio status nihil aliud, quam boni publici cura sit, ex eodem verbo definitionis comprehenditur, quia status quid est, nisi regnum, vel imperium, vel quocunque nomine dominatus nuncupetur? ideoque ratio status consequenter imperij regnive, aut cuiuslibet dominatus ratio erit, quam Tacitus *arcana imperij* denominauit, hoc est, profundas quasdam, intimas ac secretiores leges, vel priuilegia ad securitatem imperij alicuius constituta; quemadmodum idem autor, cum malam rationem status innueret, *cuncta*, inquit, *eius dominationis flagitia*. l Neq; l lib. 14. huic locus ille dissimilis est, cum de Agrippina longe aliter quam Messalina, se gerente, *nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret*. m Neque m lib. 12. apud Vitellium magistri dominationis aliud innuebant, quam hanc rationem status, vnde mors Dolabellæ consecuta. n Et quoniam omnia imperia aut principatu, aut rebus publ. constant, semper eueniet, vt status ratio, siue ea rep. siue ipsam repræsentantes principes spectet, publici boni procurandi, aut mali auertendi ratio sit. Quicunq; autem rep. in se continet, priuatorum vtilitatem publicæ postponit, verbi gratia, si in eius ditionibus annona defecerit, eamq; ditiores, vt aucto precio magis lucrentur, occultent, interim veto paupercula plebs fame distorqueatur; ad principem publici

boni cupientissimum (utpote in quem populus suas omnes prerogativas & auctoritatem reposuit, & ipse princeps per consequens potentiam & instrumenta ad bonum publicum perficiendum dirigit) pertinet, ratione status, diuitem tritico recondito priuare, in quo apparens est iniustitia, mox iusto precio soluto, quo eidem iniustitiæ medetur, annonam plebi distribuere, adeo ut publicum bonum sartum tectum conseruetur: quibus artibus charitas, utilitas, pulchritudo, perfectio boni vniuersalis in ciuitate pullulat, exsurgitque: quo nihil in rebus terrenis preciosius est. Quod autem necessarium verumque sit, ut in ratione status bonum publicum semper attendatur, neque vnquam inuicem seiungantur; hinc manifeste elucet, quod princeps, quanquam iustus & legitimus, quoties casus requirit, ut vniuersale bonum, & ipse comparentur, & concurrant, debet ipse bono publico primas concedere. Neque de hoc turbetur quisquam: nam Otho Imperator cum milites haberet morti se pro ipso deuouentes, *An ego,* inquit, *tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus sterni rursus, & reip. eripi patiar?* Neq; hoc verbis tantum, sed re ipsa comprobauit, vitam suam suorum beneficio, publicæque tranquillitati postponens. Verum enim vero quid mirandum est, principem bono publico cedere debere, si lex diuina, cui, ut diximus, ratio status nunquam præponderat, iuri publico sese subicere non grauetur? Iam alibi disseuimus, quantum deceat, fana spoliare, argenteam ex iis supelle-

&ilem

Etilem tollere. *p* Et nihilominus vndequaq; ex- *p l. 15. dist. 3.*
 tenditur adeo, & exuberat diuina charitas, vt
 lampades, candelabra, thuribula, vortuas tabel-
 las, sacros calices ipsos, in quibus sanctissimum
 corpus, & sanguis filij Dei consecratur, profa-
 nari permittat, mox distrahi, & in alienos vsus
 ad populorum salutem conuerti. Odit Deus, &
 abominatur furta, & ab iis abhorret: attamen
 concedit, ne fame quisquam pereat, vt liceat de
 alieno, quantum vitæ retinendæ sufficit, acci-
 pere. *q* Non vult, vt exigantur vsuræ: tamen Iu- *q S. Thom.*
 dæis permittit, vt alienis tantum populis fænerent. *part. 2. quest.*
 Itaq; diuina bonitas ad humanum beneficium *66. art. 7.*
 de suo iure decedere videtur. Hinc inter Catho- *1. D. ut. c. 23.*
 licos Iudæi tolerati fuerunt: hinc in vrbe mere-
 trices permittuntur: hinc census & scænebres
 pecuniæ concessæ, quas, qui in cortice tantum,
 neq; intus perpendit, irascitur, & scandalum ca-
 pit. Sed eccur cesso, neque audeo principibus
 ostendere, quo modo, quare rectitudine hanc
 boni publici regulam, quam in manu habent,
 exerceant, cum sanctissimæ trinitatis æternum
 consilium fuerit, vt innocentissimus agnus Dei
 humeris suis vltro omnes nostras iniquitates ad
 generis humani salutem cooperadam portaret?
 Quæ veritas si mihi vix credita fuerit, at creda-
 tur Spiritui Sancto, cuius flatu (et si alterius ore
 impurissimo) pronuntiata fuit veracissima, no-
 bilissimaque sententia, expedire, vt vnus
 moriatur, ne tota gens
 pereat. *f*

f l. c. 18.

Principibus in omni fortuna regalem dignitatem retinendam esse.

DISCVRSVS II.

DIximus alibi, neutiquam eos errare, qui submisle humilimeque se cum potentioribus gerunt. *a* Cui propositioni nihil contrarium adducemus, si cunctis fortunæ casibus dignitatem regiam principibus seruandam esse asseruerimus. Nam quamuis deuictus princeps victore sit inferior, ideoque erga potentiores, seque maiorem modestus, & sæpe supplex esse teneatur; tamen in ipso supplicandi actu quædam generositas, aut pusillitas deprehenditur, quæ actum illum aut generosum, aut vilem reddit. Et quoniam vicisse fortes, & magnanimos maior, quam ignauos, vilesque laus & gloria victores manet; hinc fit, vt iidem victores in illis, quos vicerunt, quive ad ipsorum autoritatem & auxilium confugiunt, signa & argumenta virtutis cernere cupiant. Cuius rei pulchrum est illud Mithradatis Bosphori regis exemplum, qui suis in aduersitatibus ad Eunonem Adorum regem confugiens hisce utitur verbis: *Mithradates terra marique Romanis per tot annos questus, sponte adsum: vtere, vt voles, prole magni Achæmenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Recitat autor: Eunonem claritudine viri, mutatione rerum, & prece haud degenerare *b* per motum alleuasse supplicem. Caractacus decimus octauus Britannorum rex cum vxore, cum filia, cum fratribus

a l. 3. disc. 13.

b lib. 12.

tribus Romam ad Claudium Cæsarem tractus, nobilissimum fuit populo Rom. spectaculum, dum cæteris suis omnibus trepidantibus ipse nõ vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens veniam petiit; de quo Cæsar in Senatu differens, dixit, *non minus claram fuisse de Caractaco victoriam quam cum Siphacen P. Scipio, Persem L. Paullus, & si qui alii victos reges populo Rom. ostendere. c. c. ibidem.* His modis victor & victus laudem promeretur: hinc Tacitus illa, *Cæsar, cum suum decus extollit, addidit gloriam victo.* Tiberius, qui longe sapientior Claudio princeps extitit, ipse etiam apud Senatum dissertit, Non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum populo Roman. perinde metuendos fuisse, quantum Moroboduus Germanorũ Princeps, qui laudatur, quod Tiberio scripserit, *non vt profugus, aut supplex, sed ex memoria præterita fortuna d.* Cuiusmodi verba *lib. 2.* non laudantur propter se ipsa, sed quia animi, vnde prodierunt, fortitudinem ac generositatem indicant, quæ cum actus sit admodum singularis, neque præsertim aduersante fortuna, in omnibus reperiat. incredibilem commendatione dignus existit. Hoc autem verum esse comprobabitur, si Prusie regis Bithiniae vilem sordidamque erga populum Roma. animi abiectionem respexerimus. Solebat enim turpissimus hic adulator legatis populi Roman. pileatus capite raso obuiam ire, eiusdemque libertum se ferre, & ideo insignia ordinis eius gere: e; Romæ quoque cum veniret in Curiam, submisisse se, & oculo lumen curiæ contigisse, & Deos ser-

Y s uato-

uatores suos Senatum appellasse, proditum est, subditq; Linius, habuisse eum *orationem non tam honorificam audientibus*, quia imo parum honorifica & decora iis fuerat. *e* Quod vero victo, victoriqu; huiusmodi abiecta verba indecora sint, apposite hoc explicat Plutarchus in Perseo, etsi Linius prætermittit: nam corā Emilio Perseo turpissimo spectaculo submissus. genua eius appetens, cum voces degeneres, & preces emisisset, Paulus non tulit, neq; admittit; imo intuitus illum hæc verba amarulenter protulit, *Quid misero maximo crimine libera fortunam? quid ostendis te indignum populo Roman. hostem fuisse? quid meos labores minus, meamq; victoriam commaculas?* Atq; equidem virtus illorum, qui debellatur, apud victores hostes non minimam reuerentiam nanciscitur: animi vero pusillitas, etiā si fortunata, apud Romanos ludibrio odioq; habita est. *f* Hæc molestiam nō sensit ex Poro deuicto magnus Alexander. Qui Porus animo, quā corpore maior, (etsi quatuor vlnas addito palmo longitudine corporis explebat) victus deinde interrogatus ab Alexandro, quo pacto tractari vellet, generosis verbis respondit, *Regie*. Iterumq; interrogat°, an præter id optaret sibi aliud, respondit, omnia in eo verbo contineri. Quæ magnanimitas Alexandro sic arrisit, vt ei non modo regionis, quam prius possidebat, regnum permiserit, sed etiam imperium auxerit. *g* Quemadmodum in extremo vitæ nostræ momento ad Deum conuersio, & vel brevis animi commotio erroribus, criminibusq; nostris à diuina clementia im-

petrare

q. 10. 11.

f Plut. in *Æmil.*

g Plut. in *Alex.*

trare veniam potest; sic arbitror, pauca verba, in aliquo vitæ discrimine non sine animi generositate pronuntiata, posse apud posteros memoriam nostri nominis honestam prorogare: Et forsitan voluit noster autor ignominiâ Vitellij aliquatenus abstergere, neq; apud successores recordationem ipsius penitus ignobilē relinquere, cum tribuno insultanti sic voce non degeneris animi respondendum facit, *Se tamen Imperatorem eius fuisse.* *h* Equidem verissimum est, Iohannem *h lib. 19.* Federicum Saxoniae ducem Electoris dignitatem, suæque ditionis maximam partem propter contumaciam aduersus Carolum V. amisisse, sed nulla vnquam vetustas obruet memoriam fortitudinis ac generositatis eius, quam præ se tulit, cum captiuus corâ Cæsare ductus, & corporis animique magnitudine Poro valde similis, petiit, vt se tanquam principem sacri Imperij tractare ne obliuisceretur: sed Imperatore seuerè increpante, animosè respondit, Cæsarem posse de illo tanquam de captiuo, vt libet, statuere, & notabilius videtur illud, cum ei minas mortis intentaret, nisi Wittembergam restitueret, dixit dux: superuacaneam rem esse, timorem sibi incutere, quia licet in manu Cæsaris esset, captiuum interficere, non ideo sibi animus ab omni pauore immunis ereptus fuerat: demum notanda præ omnibus generositas illa, cum, decreto mortis audito, nihil vultu motus est, imo additis verbis quibusdam heroicis, ducem Ernestum Brunsvicensem exhortatus est, vt pergeret scacchis ludere. Certum est, eo
rem.

tempore Cæsarem, exercitumq; Cæsaris in maximam tanti viri admirationem tractum fuisse: idcirco in aliquibus mitigate articulorum quorundam asperitatem, reditusq; maiores, quam destinarat, concessisse. Igitur hæc ab oculis habeant principes viri, memores, omni fortuna regalis conditionis statum seruare: quod aliud non est, quam heroicam virtutem constanter excolere, quia ex non sincero vase non potest liquor suaueolens non exire; modo ne stolide ferrox, instar rabidi canis, simul cum Oedipo ad iurgia deueniat:

*Eurip. in
Phon.*

*Non quamuis fortuna tonet, mea pectora flectam,
Non supplex humili pratendam brachia gestu:
Nec generosa mihi deest mens, expersq; timoris.*

De annonæ caritate, eiusque remediis.

DISCVRSVS III.

CVM hæc scribente me, ob annonæ caritatem Italiæ pernolesctus, & memorabilis annus verratur, non fuerit abs re, ut ea, quæ ad hoc argumentum spectant, apud bonos auctores colligam, unde, nisi toti morbo, saltem aliquibus particulis remedium apponere experiamur. Recitat autor, Claudio imperante, annonæ caritatem adeo defruisse, ut quindecim dierum alimentum vrbi non amplius supersuisse constiterit, magnæque Deum benignitate, & modestia hyemis rebus extremis subuentum. Subdit deinde suo sæculo exprobrans hæc verba: *Olim ex Italia regionibus longinquas in prouincias commeatus portabantur, nec nunc infœcunditate*

ditate laboratur, sed Africam potius, & Aegyptum ex-
 ercemus nauibusque, & casibus vitæ a populi Roman. per-
 missa est. *a* Item maximam tradit Vespasiani tem- *a lib. 12.*
 poribus famem fuisse, sed Imperator maris tem-
 pestatibus neglectis, venit Romam cū frumen-
 to, quæ tãto discrimine nutabat, vt decem haud
 amplius dierum frumentum in horreis fuerit. *b lib. 20.*
 Apud historiarum scriptores sæpe famem vigu-
 isse legimus, & eiusmodi famem, vt non semel
 matres filios infantes coxerint, deuorauerintq;,
 ne quis putet, præsentēs calamitatēs transactis
 seculis longo interuallo superatas non fuisse:
 quod nō modo Hebræis contigit, regnante Io-
 ra, *c* sed post Christiana secula tempore Belisa- *c Ioseph lib.*
 rij, vt scripsit Dacius Mediolanensis Archiepi- *9. c. 2. ans.*
 scopus. *d* Quæ fames totum orbem terrarum *dud.*
 occupauit. Tempusque fuit, cum Romæ plu- *d Paul. Diac.*
 rima plebs fama adacta, operto capite in Tybe- *l. 16. c. 474.*
 rim præcipitem se dabat. *e* Si dicerent, olim à *e Lin. lib. 4.*
 Reginis equos, mox coria & pelles ipsas co-
 ctas, herbasque comestas fuisse, *f* nihil dixisse *f Diod. Sic.*
 videret præ illis, quæ nuper attuli. Propter ter- *lib. 14.*
 ribiles, quæ famem subsequuntur, ærumnas cō-
 munis opinio est, eandem, simul & bellum, ac
 pestem tria esse flagella, quibus diuina iustitia
 mortalium peccata castigat, ideo i la sæpe mina-
 tur Deus. *g* ideoque non solum Iudæi, sed ipsi *g Hier. c. 24.*
 met idololatæ his ingruentibus malis Dei, tunc *c. 27.*
 etiam Deorum auxilium implorauerunt: inter
 quos Deos Ceres, à Tigalensibus oraculo Py-
 thæ admonitis placata, ipsos fame liberauit *h h Paul. Arc.*
 Iterumq; Græci Delphicum oraculum de fame *lib. 8.*
 con-

consulentes, responsum acceperūt, nullum miseriarum effugium esse, nisi vt Æacus pro ipsis communem Deum rogaret; vnde montem ille conscendens, manibusque in cœlum sublati, vt Græciæ miseretur, exorauit. *i* Et Deus Samaritanis abundantiam frugum vice famis precibus Elisei largitus est. *k* Quapropter primum ante omnia his temporibus remedium est ad Deum confugere. Neque dubium est, quin nobis iridem diuina miseratio huiusmodi, & maiora beneficia, nisi vera desit mentis deuotio, concessura sit. Nam & Tacitus ipse Deum benignitate Romam, Claudio imperante, fame liberatam, narrat. Propterea quod non tantum res paruas Deus variis modis momento temporis multiplicare potest; sed potest etiam admirabili prouidentia sua efficere, vt naues innumeras ad nostros portus frumentis onustas lucri causa mercatores dirigāt, potest patientiam, & modestiam, & consilium subministrare: adeo vt præsentem inopiam vix sentiamus, &, latentibus causis, perinde minimo, vt multo alimento satiemur. Et hæc pertinent ad auxilium, quod mediate vel immediate à Deo procedit. Sed vt plurimum videmus, cum Deus arbitrium nobis & iudicium dederit, eius maiestati placeat, vt nostris nos facultatibus vtamur, neque super naturale beneficium expectemus. Quo in loco de remediis, quæ contra annonæ penuriam humana prouidentia excogitare valet, fusius tractabo; neq; solum eo tempore, quo vrget egestas, sed etiam cum impendet, aut cum timetur.

Quod

Quod si fames belli soror est, debetq; princeps pacis tempore ita prouidere, vt, bello ingruente, famis necessitate non opprimatur; debet similiter, poteritq; annis fertilibus ita sibi prospicere, vt superueniens sterilitas nihil noceat. Quę sterilitas cum possit eminus prospici, tanto maior adhibenda cura est, quemadmodum & gentilium, & Iudæorū exempla persuadēt. Nā apud gentiles legimus, partum prodigiosum mulieris nomine Faustę, quę vnico partu duos mares, duasq; feminas versus finem Sextilis pepererat, nuntium famis, quę statim subsecuta est, certissimum fuisse. *l* Et Pharaonis illo septem vaccarum, totidemq; spicarum, à Iosepho interpretato somnio non modo Ægyptum, sed plurimas prouincias interneccione redemptas fuisse, neminem latet. *m* Quod si quis hæc tanquam remotiora floccifaceret, dico, astrologiam id præstare, vt annorum sterilitatem siue vbertatem indicet: Neque bonus artifex quisquam appellatur, qui in arte sua illud, quod artem ipsam adiuuat, non præuiderit. Et præsens penuria monstrauit, si quis panicum, aut milium in tanta quantitate tempestiue colligeret, vt egestatis tempore tritici penuriam supplere posset, illęque fruges, quę diutissime durare possunt, agricolis distribuerentur; triticum vero nobilibus fore, vt nunquam sterilitas maximum damnū pariat: Quod antiquis temporibus Massiliensibus, vtpote prudentibus viris, inexploratum non fuit; Hi siquidem, teste Cæsare, multam panici atque hordei copiam pro

*l Plin. l. 73**63.**m Gen. c. 41:*

*n lib. de bel.
civ. 2.*

o lib. 10.

pro casibus, qui ciuitati imminere poterant, in publicum contulerant, etsi quia ea annona ob vetustatem corrupta fuerat, inutilis euaserit. *n* Præter illa, quæ hætenus dicta sunt, antequam adueniat sterilitas, necessarium est, ut eiusmodi vir annonæ præficiatur, à quo neque periculum neque sinistra administratio timeatur: vnde inter primora vrbs munera annonæ præfectorum fuisse, nō ignoramus, quia statim Consules subsequitur, & cæteris secundum Præfectum Prætorio Senatoribus præfertur. In quo, ut melius dignoscatur, quantum profit huius administratoris electio, antiqua resp. consideranda: in qua videre est, quodam publicæ famis discrimine, ne pop. Ro. periret, effugium illud fuisse, q̃ hæc cura Q. Fabio Maximo delata fuerat, de quo Linius ita: *Caritas etiam annona sollicitam ciuitatem habuit. ventumque ad inopia vltimum foret (ut scripsere, quibus adilem fuisse eo anno Fabium Maximum placet) nisi eius viri cura. qualis in bellicis rebus multis temporibus fuerat, talis domi tum in annona dispensatione preparando, ac conuehendo frumento fuisset.* *o* Ecce iam ad tria remedia necessaria peruenimus, quæ singula summam in sterilibus annis diligentiam poscunt: primum emptio, alterum importatio, tertium dispensatio annonæ: nam cito emenda, caute importada, siue conuehenda, demum admirabili ceconomia dispensanda est. Sed quantitas annonæ, quæ nostris necessitatibus succurrat, & medeatur, gnoranda non est: neq; ministros decet, principibus imponere, dicentes, annonam suffectoram, cum ipsius defectus instat.

instat. Hæc enim Neapoli causa fuit necandi
 Storacii, cæterorumque incommodorum, quæ
 mortem eius comitata sunt. Sic Plutarchus in-
 quit, exercitum Mithridatis, ignaro ipso, fame
 propemodum interiisse, quia duces, qui adula-
 bantur, nihil ei hac de re significabant. *p Opor- p Plut.*
 tet igitur accurate rationes inire, quantæ anno-
 næ subsidio opus sit. Quæ in re non video, quo-
 modo error irreperere queat, quia, cum importa-
 tæ annonæ quantitatem vnaquæq; fere ciuitas
 nō ignoret, facile singulas viritim annuas men-
 suras destinando, publicæ fami occurrī potest.
 Sed fatale quoddam & vniuersale hominum
 peccatum videtur, vt remedia tum maxime
 quærantur; cum imminēt pericula. Et me-
 dius fidius dedecus est vel maximum, & mise-
 rabile; cum pastores numerum ouium suatum
 calleant; vt princeps, quot millia, aut millio-
 nes hominum impetio eius subdantur; igno-
 ret; & nihilominus eorundem numerum si per-
 spectum, cognitumque habuerit, hæc scientia
 non tantum ad alimenta prouidendā; sed ad
 pleraque alia opportuna est. Quod si aliquis di-
 ceret, Rationem & calculum populi habitum
 quidem fuisse; sed frumentum exportatum fu-
 ille; nō bene intelligo, an hic error sit excu-
 sabilis, cum ij, quibus hæc cura competit, stu-
 diose circumspectare teneantur; ne fruges ex-
 portentur, extrahanturque. Nam perindē est
 hoc efficere, ac si œconomus; vbi ad colligēdas
 fruges omnes industriam adhibuit, mox omnia
 furum prædæ exposita dormitātē derelinquat.

Quod si replicaret aliquis, Huic malo occurrere nō posse propter hominum auiditatem; qui scientes, in re frumētaria se multū lucraturos, mille mortis pericula contemnunt. Respondeo, errare eos, qui putant, magnis malis posse per minuta remedia subueniri. Idcirco p̄ter custodias & vigilias, instar bellicorū temporum, partien-
das, nisi aliud effici possit, illa etiam instrumenta adhibenda sunt, quibus maxima peccata in ciuitate sanantur, cum sancta & pia sit illa crudelitas, qua supplicio paucorum, qui puniri meruerunt, manifestæ, certæque plurimorum infontium morti obuiam itur. Annonæ penuria, quæ tempore Augusti successit, patefecit, monita, quæ attulimus, non esse satis. Ideo ad alia remedia ventum est: nam gladiatores, mancipiaq; venalia vltra septuaginta millia passuum ab vrbe reiecta fuerunt, multosque ex suis ministris tum alij, tum ipse Augustus ablegauerunt: iustitium indictum: Senatoribus, vt, quo vellent, proficiscerentur, permissum: viri consulares frumento, & pani præfecti fuerunt, qui certam singulis mensuram venderent: dedit etiam gratis Augustus frumentū iis, qui ex publico id alioquin accipiebant, tantum, quantū iis alias dabatur; quod cum non sufficeret, nō passus est eos epulari publice natalibus suis: Et nihilominus plebs famis stimulis affecta, iam de rebus nouis loquebatur, & noctu libellos cōtra principem proponebat. ¶ Et Tranquillus meminit, tunc omnes peregrinos exactos fuisse, exceptis medicis, & paedagogis, qui plerunq; Græci erant

erant & ipsi aduenæ. *¶* Claudius Imperator non *¶* *Tranq. in*
 parua proposuit præmia iis, qui nauib. frumen- *Aug.*
 tum adducebāt, & damna, quæ maritimis tem-
 pestatibus patiebantur, ipse resarciebat, & na-
 ues hac de causâ ædificantibus opem ferebat. *¶* *Tranq. cap.*
 Super cæteros principes celebrata est Herodis 18.
 regis Iudææ fama propter sterilitatem quãdam,
 quæ ob pecuniæ defectum in regno suo plus so-
 lito desæuiit. Narrat itaq; Iosephus, eo tempore
 à rege omnia vasa argentea; & aurea, etiam quæ
 necessario vsui erant, cusa fuisse: qua in re cæla-
 turas preciosissimas neglexit, vt pauperibus, qui
 passim interibant, opitularetur. Quibus mone-
 tis in Ægypto frumento comparato, cõuestoq;
 in Iudæam, recitat autor, incredibili solertia in-
 ter egenos distributum fuisse, & quia non de-
 rant plerique, qui propter infirmitatem debi-
 les, aut senio consumpti non poterant subsidii-
 um illud accipere, ideo effecit, vt vnique ali-
 menta subministrarentur ab iis, quos huic ope-
 ri præfecerat. Curauit præterea, vt nudi vestirẽ-
 tur, tantumq; frumentum superesset, vt, si anno
 futuro item sterilitas inuasisset, non defuturum
 esset sationi frumentum: *¶* Ego remedia fami- *lib. 13. de*
 abigendæ opportuna, quæcunq; occurrent, re- *ant. Iud. c. 11.*
 citare non desistam, etiamsi forte superuacanea
 aut risu excipienda; cum satius sit in rebus di-
 cendis & agendis abundare, quam necessariis
 monitis defuisse videri. In Iydia tempore Attis
 regis Mani filij necessitas rei frumentariæ tanta
 fuit, vt multos annos durauerit; qua miseri po-
 puli cū affligerentur, remedia publicæ ærumnæ

opportuna excogitare coacti sunt, & plerisque
 propositis, nullum vtilius inuentum fuit, quam
 vt luditalorum, tesserarum, pilę frequentius ex-
 ercerentur, quo populus iis occupatus famę le-
 niret. Igitur ita rem instituerunt, vt altera pars
 hominū vno die comederet, altero luderet, &
 quę eo die luserat, altero cibos caperet; sic, ver-
 bi gratia, ex centum millibus hominum solum-
 modo quinquaginta millib. alimenta dabātur.
 Et nihilominus huius industrię subtilitate nihil
 adiuuante, post decē & octo annos rex coactus
 fuit, totam populi multitudinem in duas partes
 diuidere; quarum alteri & naues, quibus vehe-
 rentur, & ducem filium Tyrrhenum dedit, ius-
 sitq; vt alienas sedes quęrerent, qui ad Italiam
 appulsi, vbi Vmbri tunc habitabant, ciuitatibus
 & oppidis exstructis, non amplius posthac Vm-
 bri, sed Tyrrheni tam Lydi, quā ipsi Vmbri ap-
 pellati fuerunt. *¶* Neq; miretur quisquam, quod
 Lydorum exemplo ieiunia approbasse videar,
 quia, præterquam quod nostris temporibus no-
 strę religioni, quę nlla semper indicit, nō incon-
 gruum est, Romanis etiam ad annonam suble-
 uandam huiusmodi abstinentia non incognita
 fuit. Nam L. Minutius tempore famis ieiunium
 indixit mācipiis. *×* Iterum religionis gratia, hoc
 est, ad quędam prodigia procuranda, primū in-
 dicta cibi abstinentia anno Urbis 563. in hono-
 rem Cereris. *γ* Et verissimum est, sine pane po-
 pulos viuere posse, modo ne alia desint: vnde
 nescio ipse, cur, cum olei, salis, olerum copiam
 natura nobis abunde suppeditauerit, non fiant
 simul

in Herod. l. pr.

in Lin. lib. 4.

in lib. 46.

simul cum pane, aut etiam absque pane cibi ex
 herbis, oleo, ac sale conditis; municipiis præci-
 piendo, & iubendo, vt victui suo illos in vsu ha-
 beant. Vegetius tradens, quo modo obsessi cō-
 tra famem se tueantur, docet, non solum vt car-
 nes suillæ, sed vt quælibet carnes, quæ clausæ
 seruari nō possunt, arefiant, quo carnis subsidio
 frumentum sufficiat. *z lib. 4. c. 7.* Quidam temporum no-
 strorum barbari carnem bouinam in puluerem
 redigunt, eamq; sanguine equino madefacien-
 tes nos docuerunt, quo pacto multos dies sine
 panis adiumento famem effugere possimus. Et
 inter hominum remedia non desunt naturæ au-
 xilia, scribingentibus quibusdam butyrum, hypa-
 cem, & liquiritiam ad famem, sitimque pellen-
 dam, & vires tuendas opportunas esse. *a Plin. lib. 11. c. 54.* Et hy-
 pax simul cum quadam herba, sciatice, nuncu-
 pata, adeo commendatur, vt affirmant, Scythas
 hisce duabus herbis duodecim diebus famem
 perferre posse. *b lib. 25 c. 8.* Audiui, his temporib. oryzam,
 & lupulum famis tædia valde lenire, qui calida
 maceratus non insuauiter sapit palato. *c lib. 18. c. 14.* Cæsar
 narrat, exercitum suum longe, lateq; frumentis
 consumptis, summis fuisse in angustiis, in quib.
 milites non hordeum, cum daretur, nō legumi-
 na recusabant: fuisse & genus radicis inuentum,
 quod appellabatur, chara, quod admixtum la-
 cte, multum inopiam leuabat, & similitudinem
 panis efficiebat, talisq; fuit militum patientia,
 vt obiectantibus Pompeianis famem, respon-
 derent Cæsatiani, prius se cortice ex arboribus victu-
 ros, quam Pompeium è manibus dimissuros. *d de b. l. Gal. lib. 3.* Potest

vnu quisque audiuisse, in Samaria tantam famem aliquando fuisse, vt venundaretur caput asini octuaginta argenteis, & quarta pars stercoreis columbarum quinque argenteis. e Hucusque de fame, quatenus iræ Dei magis, quam culpæ humanæ effectus videtur, locuti sumus: Nam reuera ob nostram culpam vix vnquam succedit: neque enim agricolæ suo labori pepercerunt hoc anno, quamuis incredibili vrgeamur egestate. Credo nihilominus, agricolas non minimum insuper curandos esse, cum ij alterum fiat ex præcipuis reipublicæ membris, vnde nobilissimum eius corpus conflatur. Quocirca Ægyptij, qui propter antiquitatem, & doctrinam cunctis hominibus sapientiores habiti sunt, subditos suos in tres ordines digesserunt, agricolas, pastores, artifices. f Et Romani agricolas adeo multifaciebant, vt pro summa laude haberetur eo nomine appellari. g Leo Imperator, duas, inquit, artes ad sustinendam, ac seruandam rempublicam vtilissimas esse, agriculturam propter militum alimenta, & militiam propter agricolarum tutelam. h Et alibi dixit, has duas artes cunctis præferendas esse, quia ceteræ aliquando superuacaneæ sunt, hæc nunquam non necessaria: i Ideo congruit æquitati, vt agricultura, & per consequens agricola non negligatur, tanquam fundamentum, quo tota Reipubl. machina innititur: proinde pleræque leges in ipsorum fauorem promulgatæ fuerunt: Inter quas vetuerunt Athenienses, ne castra, vomeres, aratra agricolarum diuendi pos-

possent, etsi à nonnullis reprehenduntur, quod cum ipsorum instrumenta vetuissent violari, de ipsismet agricolis non grauandis, & detinendis, nihil sanxerint. *k Dion lib. 1. c. 3.* Multo nobilior erat Indorum lex, qui considerantes, quantum agricolarum ordo afferat in Rep. momenti, & ipsorum studia ac beneuolētiam multi facientes, sanxerunt, nullas agricolis molestias à quoquam inferri, quia propter communem vtilitatem nati, vt amicis, sic hostibus maximo adiumento esse possunt. *l* Romani, qui non minus, quam Indi, & Ægyptij sapuerunt, considerantes, præter cætera agricolas quoddam esse militum seminarium, multa in eorum fauorem induxerunt, sancientes, tempore messis, cæterarumq; ipsorum occupationū ne in ius vocari possent; *m adeoque, ne labores eorundem irriti fierent, m lin. li. 18. c. 26.* cauuerunt, vt capitalem pœnam, quicunque eorum fruges meterent, corrumpereve subirent. *n* Igitur protegantur agricolæ, si nō alium *n ibid. c. 3.* ob respectum, at saltem quod nobilitas ab iis alitur. Verum enimvero, nisi mea me fallit opinio, totum rei frumentariæ poadus in recta dispensatione plurimum consistit, cum, neglectis opportunis subsidiis, videamus sæpenumero, postquam multitudo pauperum interiit, frumentū superesse. Quo in negotio existimarem, necessarium esse, militares ordines imitando, ad minutas partitiones, ac subdiuisiones descendere, verbi gratia, ciuitatem non modo in trib. distinguere, sed præficere singulis vicis, & insulis homines, qui centurionum instar, tribunis

obtemperantium, curam sibi commissorum ciuium gerant, ne cuiquam opus, neu cibus desit. Quod dupliciter præstabunt: primum ex se ipsis nihil eorum pro virili omittendo, quæ plebeculam eorum subleuare videbuntur, deinde in iis, quibus maior requiritur autoritas, ad tribunos confugiendo, quibus tribunis vltimam & limitatam annonæ mēsuram, cuius indiget illa plebis particula, denuncient. Qui simul cum principe, annonæve præfecto necessariam frumenti copiam forte possidentes, subministrabunt huiusmodi inferioribus ministris nō modo necessarium panem, sed etiam operæ, & artificia, quibus sese plebs exercens otium deuitet, principisq; liberalitatem min⁹ damnosam opificiis reddat. Cūq; , ni fallor, principes, ij præsertim, qui littoribus dominantur, classesq; instruunt, innumeris reb. indigeant (modo ne quis pauperū aut propter senectā ætatem, aut propter pueritiam, aut propter mutilationem aliquā inutilis sit) necesse quidē est, admodum debilem esse illum, aut illam, vt nequeat labore suo tantū panis lucrari, quantū vitæ sustentandæ sufficiat: quo remedio minore cū damno & egestati succurritur & occurritur ignauix. Quid si cōqueratur princeps, totum hoc pondus ipsius humeris regi; nihil ego, quod respondeam, habeo, nisi quod ad pastorem, qui & lactem, & caseum, & lanam, & partus omnes ouium cepit, pertinet, curare, ne quid detrimenti patiantur, neve iis desit, vbi & cœli feruores, & immoderatos hyemis algores effugiant. Neq; vllō pacto permit-

tere

tere debet, vt Herodes Christi persecutor, omniumque bipedum suis temporibus nequissimus, melior ipso putetur. Quod si ordo, quem in ciuitate seruandum recensuimus, item seruabitur in agro, hoc est, vt possessionum domini, diuisis functionibus, agricolas suos custodiant, & sustentent: censerem, quia plures essent ministri vnde quaque diuisi, eas difficultates, quæ per hæc tempora experimur, quia ad paucissimos ministros tota res delata est, amotum iri. Neque cognitis municipiorum necessitatibus frumenta iis deneganda sunt, in expensum referendo, quæ conceduntur; modo caueatur, vt præteritis angustiis, principi & realis, & personalis actio ad subsidiorum, quæ concesserit, precium repetendum reseruari possit. Plebes autem à principibus libenti animo à morte redimantur, nunquam enim subditorum mors, & patrimoniorum exterminatio contingit, quin dominus indubitatum, manifestumq; damnum perpetiatur. Nihilominus non debet dominus minimum damnum, multumve emolumentum præsens ita respicere, eoque obcæcari, vt multo pluris ei faciendum non sit maius damnum, aut maior vtilitas, quæ futura est: præterquam quod vbi de vita hominum agitur, (vt optime, ac prudenter nautæ consueuerunt) nullus lucris studio, aut iacturæ timori locus relinquendus est. Quod si aut humane imperfectiores, aut cæli tempestates, aut diminuta charitas, aut scelerati consultores, malusve genius quicunq; in causa fuerit, vt princeps fame peri-

turam hominum subditorū generationem ante
neglexerit, idem princeps quidlibet exequatur,
vedigalia, tributa, grauamina, exactiones, cru-
ciatus ipsorum iugo nouissime imponat, modo
ne perire sinantur. Efferantur laudibus immor-
talibus, qui hoc anno frumenta Gedano adue-
xerunt; q̄ subsidium Italia Veneris, & magno
duci Etruriæ, populoq; Florentino acceptū re-
ferre debet: ij. n. primum ceteris populis nostra-
ribus ostenderunt, ex septentrione, & occiden-
te posse fami publicæ abunde subueniri. Quo
Italiæ propter plurima peropportuno adiumē-
to Romani non fruebantur. Adhæc percipe-
rem, ne priscis inferiores prudentia videamur,
vt consilium illud Augusti, quo conuiuia die-
bus natalitiis prohibuit, imitemur, nec non
similibus temporibus, quoadusq; fames dura-
uerit, vt popinæ tollantur, sicuti olim anno sci-
licet 1528. Florentiæ sublata fuerunt. Intelligo
autem ea diuersoria, vbi lurcones, ganeones,
epulones deliciantur, non vbi peregrini neces-
sitate diuertunt: vt in domibus meretricum
celebrentur comestationes; exeatq; edictum,
principem exhilaratum iri, si in tanta pauperum
miseria diuites deliciis, ac luxibus abstinuerint.
Qui princeps, vt exemplum cæteris præbeat, lo-
ca suo solatio reservata, populoq; interdicta, li-
berabit, adeo vt piscatio, aucupium, venatio ne-
mini prohibeatur. Neque fortasse dedeceret,
considerantes mala, quæ iis temporibus perpe-
trantur, vt sacri principes indulta promulgarēt,
processiones ordinarent, ieiunia indicerent, di-
fertis

fertis concionatoribus iuberēt, vt hac de re populo verba facerent, pauperes ad patientiam hortando, mediocres ad abſtinentiam, diuites ad liberalitatem, & præter diuina monita illis ea humana remedia ſuppeditando, quæ magis opportuna viderentur. Et quoniam in extremis morbis nullum intentatum remedium, à quo opis aliquid ſperari queat, relinquendum eſt; & citra omnem dubitationis aleam illud habetur, vt nobiles præ cæteris hominibus ad virtutem honoris ſtimulo adigi nō minus, quam dedecoris timore à vitiis refrenari ſoleāt, hinc exiſtimarem, non inutile fore, ſi duo libri ad æternam rei memoriam conficerentur, alter eos cōtineret, quia ſuas facultates in pauperes tempore famis erogauiffent, & quo: unq; modo rem publicam iuuiffent: Altero ij deſcriberentur, qui frumenta auaritiæ cauſa occultantes, præ ſe tuliffent, quantum apud ipſos auri congregandi ſitis ſaluti, vitæque hominum præualuerit. Hi vero hoc ægre ferre non debebunt; cum etiam L. Minutius iræ populari eos obtulerit, commiſeritque, qui frumenta occuluerant: Quamquam nonnullorum tenacitas iuſte aliqua ex parte punita eſt, quia cum potuiſſent triticum plurimo pretio diſtrahere, dum amplius ſperabant, paulo poſt longe minoris illud diſtrahere coacti fuerunt. Neq; tamen hoc extra præſentes mores induceretur: nam & Florentiæ viguit aliquando mos, vt ij, qui vectigalibus fraudem feciſſent, locis publicis depingerentur; eorumque nomina adnotarentur. Quod quanto
magis

magis in maximis, & vrgentibus necessitatibus
exequendum foret, exploratum est.

Ducem exercitus eloquentem esse debere.

DISCVRSVS IV.

Ferdinandus Gonzaga, qui nostris temporibus eximius extitit dux, solitus erat dicere, non debere bonum ducem literatum esse. Quæ praua opinio tot hominibus arridere videtur, vt probaturus ego contrarium, valde dubitem, an pronis auribus me audituri sint. Dico autem, hanc opinionem inde fortasse exortam, quia passim creditur, Romanos duces literis minime imbutos fuisse. Quod quidem verum videtur. Quandoquidem præcipue philosophiam negligebant; cui dedisse operam, inane studium existimabatur, dicente Tacito de socero suo Agricola, *Memoria teneo, solitum ipsum narrare, se in prima iuuenta studium philosophiæ, vltra quam concessum Romano, ac Senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum, ac flagrantem animum coercuisset.* *a* Cato maior cum videret, Carneadem, qui Romam aduenerat legatus Atheniensium, genus disciplinæ instituisse, quod adolescentes Romanos ad se pelliceret, autor fuit in Senatu, vt ipse, cæterique Philosophi dimitterentur, & Græcos potius eas doctrinas docerent; Romanis antiquos more maiorum ludos relinquentes, quibus nempe satis foret, magistratibus, & legibus obtemperare. *b* Ex quibus vulgaris autoritatis inter otiosos homines literarum detestatio fortasse

a Tac. in Agr.

b Plut. in Cat.

fortasse nata est. Neque vero mihi nunc animus est differere, an bellatoribus philosophari conueniat: sed explicabo solummodo, vtile, imo necessarium esse, vt ducum, principumque filij eloquentiæ operam nauent. Ad quod argumentum comprobandum multa licet in medium afferri possint, paucis tamen exemplis ex Tacito petitis contentus ero. Inter quæ illud præcipuum est, quo adnotat, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse, neque tamen ipsum literarum penitus ignarum fuisse: Cæsarem dicit summis oratoribus æmulum, & Augusto promptam, ac profluentem, quæ deceret principem, eloquentiam fuisse, Tiberium artem quoq; calluisse, qua verba expenderet, tum validum sensibus, aut consulto ambiguum. Pergit de cæteris: etiam Caij Cæsaris turbata mens vim dicendi non corruptit: Nec in Claudio quoties meditata differeret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis viuudum animum in alia detorsit: Calare, & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere, & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. c Ex his duces, & lib. 13. equitēs, qui modo militiæ sese dederunt, quid sibi facto opus sit, argumentum eliciant. Nam totius orbis terrarum principes eloquentiæ incumbebant, & Nero tacite perstringitur quod, neglectis gloriæ allaturis studiis, indigna principe studia sectatus fuerit. Sed assertionem hæc melius adhuc probabo. Primum bonæ indolis, ac virtutis indicium, quod principum filij exhibebant, erat publicæ orationis alicuius oratio.

Sic

d Suet. in Gi-
ta singulo-
rum.

• lib. II.

Sic Augustus anno duodecimo ætatis suæ funebrem orationem in laudem Iuliæ auæ dixit: Tiberius nono idem funebre officium patri suo pro rostris peregit: Caius abauiam suam adhuc prætextatus, hoc est, puerilis ætatis pro rostris laudauit. Neque Augusto displicuit, Claudium audiuisse declamantem, tametsi mente captum putabat. *d* Sed audiendus Tacitus, quid de Nerone (hic autem locus meæ dissertationi causam dedit) sextum decimum annum agente, iam à Claudio in filium adoptato, & Octauiam eius filiam in uxorem ducente, sentiat. Post harum enim rerum narrationem hæc verba lego, *Vtque studiis honestis, & eloquentiæ gloriæ nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, & Iulia stirpis autorem Aeneam, aliaque haud procul fabulis vetera facunde executus, impetrat, vt Ilienses omni publico munere soluerentur.* Subdit etiam, *Eodem oratore Bononiensi colonia igni hausta subuentum centies sestertij largitione.* *e* Superfedeo ostendere, omnes fere Græcarum literarum cognitionem habuisse: Adeo vt deceret in præfens hac proportionem, vt Latinam linguam plerique omnes cognosceremus. Hinc de Vespasiano dictum est, Græcarum illum literarum peritum fuisse. *f* Verum cum mihi persuadeam, satis me, quod volebam, probauisse, rationes commonstrabo, ob quas militum ductoribus necessaria sit eloquentia. Neque dubium est, quin ibi eloquentia magis requiratur, vbi maior est hominum multitudo; quæ multitudo cum neque civilibus, neque militaribus legibus,

bus, quia ius habet in armis, plerunque regi
 quæat; hinc ars. & vis dicendi haud raro ipsam
 corrigit, impellit, ac frænat. Quod clarissime in
 seditione Pannonicarum legionum apparuit:
 Tunc enim Blætus *multa dicendi arte* milites ef-
 feratos mitigauit, adeo ut depositis peioribus
 consiliis adclamauerint, ut filius Blæsi tribunus
 legatione ad Tiberium fuugetetur, à quo impe-
 traret, quæ desiderabantur, omnisque tumul-
 tus confidisset, nisi milites, qui ante cœptam se-
 ditionem alio iueant, nouas turbas concira-
 uissent. g Item in seditione Germanicarum le- lib. p. 3
 gionum, quantæ sint eloquentiæ vites, com-
 pertum est. Ibi enim illius ob numerum, rei que
 militaris peritiam potentissimi exercitus dis-
 cordiæ compositæ fuerunt, non tantum auto-
 ritate, quantum eloquentia Germanici, qui *fa-
 cunde miseratus*, & post sermonem, qualis iræ, do-
 lorique conuenerat (hi autem duo affectus,
 quasi folles, flatum eloquentiæ, spiritumque
 largiuntur) flexit animos militum, qui (subiun-
 git autor) *supplices, & vera exprobrari fatentes, ora-
 bant, puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in
 hostem*. Notandumque est, ab ipsis militibus se-
 ditionisissimum quemque victos trahi ad lega-
 tum, adeo, exprobrante Germanico pudebat
 ipsos peccauisse, vereque pœnitebat. g Elo- ibid.
 quentia ars est, quæ afflictos solatur, timidos
 animat, temerarios refrenat, in summa affectus
 nostros hac, atque illac voluit flectitque. Quan-
 tum prudentis sagacisq; ducis eloquium in ex-
 exercitu valeat, nihil me fecit certiorem, docuitq;
 magis

magis, quam luculentissima illa oratio, quam Cæsar habuit coram militibus suis in Thessalia, posteaquam à Pompeianis fusi fuerant. *Hac habita oratione*, inquit ipse, *h exercitui omni tantus incessit ex incommodo dolor, tantumque studium infamia sarcienda, ut nemo aut tribuni, aut centurionis imperium desideraret; & sibi quisq; etiam pœna loco grauiore imponeret labores, simulque omnes arderent cupiditate pugnandi.* Verum ab autore nostro cur discedamus? nam probe perpendens, quanti faciendum sit, ut ipse dux milites alloquatur, de Vitellio inquit, vecordem Imperatorem non alloquio, exercitioque militem firmare, i & paullo post de eodem, neque lingua, neque auribus competere. *k* Quod mutuo accepit à Sallustio, neq; animo, neq; auribus, aut lingua competere, scilicet innuens, illum neque lingua milites exhortando ad militatâ officia, neq; auribus audiendo aliena consilia, firmitudinem vllam retinuisse. Neque mutetur quisquam, si forte legerit, Volumnium eloquentiæ contemptorem collegæ suo Appio exprobrauisse illud, *Quam mallem tu à me strenue facere, quam ego abs te scite loqui didicissem.* Nam hoc Volumnius egit, ut collegæ artem dicendi instantis, à quo paullo ante mutus, & elinguis dictus fuerat, superbiam retunderet. Quocirca maximo iure subneçit, prouincias, quasambo administrabant, testimonium dare, *quem respublica magis desideraret, bonum oratorem, an meliorem* *l* *Liu. lib. 15, imperatorem.* Cum autem Cerealis, quasi eloquentiam floccifaciens ad milites ait, se nunquam facundiam exercuisse, Populiq; Romani virtu-

h lib. 3. de bell. civil.

i lib. 19: k ibid.

l Lii. lib. 15,

virtutem armis affirmasse, *m* hic imo eximius *m Tac. l. 10.*
 artis oratorię color est, quo pleriq; ad fidem sibi
 conciliandam vtuntur, quasi nudę fidentes ve-
 ritati magis, quam in eloquendi artificiis, & or-
 namentis spem vllam collocantes. Quod au-
 tem vera hæc sint, audiantur, quæ sparsim in
 opere suo Leo Imperator scripsit: Profitetur
 enim sæpe, ducem optimum eloquentem esse
 debere, adeo vt ex tempore frequentiam mili-
 tum alloqui possit, *n* propterea quod dux hor- *n lib. pr. c. 2.*
 rationibus suis exercitum ad contemnenda pe-
 ricula accendit, & ad glorię cupiditatem ani-
 mosum reddit, neque tubę sonitus, cuiusque
 aures percutiens ad bellica opera æque com-
 mouet animos, atque eosdem impellit, (si cum
 perspicacitate, ac sapientia coniungatur) ora-
 tio. Quod si exercitui aliqua accidit calamitas,
 tunc ille dulci eloquio firmat, & melius, quam
 medici vulnera, afflictos milites mitigat, ac re-
 staurat. Nam medicus temporis ope, ac com-
 moditate ægros pristinę sanitati restituit, elo-
 quens autem dux lassos milites statim reficit,
 ipsos ad animi magnitudinem, atque alacrita-
 tem subleuat. *o* Ipse reuera suo exercitui non *o ibid.*
 vnus, sed plurium bonorum autor est. Dicit
 alibi; ducem, qui rationibus non minus, quam
 verbis animum instructum gerit, suis ostendere
 quid sit in conferendo prælio agendum, & ipsos
 præsertim commonefacere, cum hostes ferrei
 non sint, sed carne & ossibus componantur,
 omnibus fortunę casibus eos quoque succum-
 bere, ac debellari posse. *p* Non dubito, quin *p ibid.*

pleniꝑ; inueniantur dicturi, inanem me operam sumplisse. Nam etiamsi priscis temporibus, quibus duces ad concionem suos milites vocare consueuerant, eloquentiam necessariam fuisse concedatur; tamen quia hoc nostro seculo milites nunquam, nisi per edicta, ducum voluntatem exploratam habent, præsens tractatio omni ex parte superuacanea redditur. Quibus ego plura quidem responderem: sed sat erit concludere, hac eundum esse omnibus, quicumque ad summam, & excellentem veri ducis gloriam adspirant.

Vbi ciuitas edificanda sit, in continenti, an ad mare, in regione sterili, an in fertili.

DISCVRSVS V.

Nihil ambigendum esse, puto, quin maritimæ ciuitates propter eorum, quæ ad victum, & voluptatem pertinent, abundantiam, iis ciuitatibus, quæ remotæ sunt à littoribus, anteponendæ sint. Et nihilominus fere inter omnes, quicumq; hac de re scripserunt, illud conuenit, nullam ciuitatem morum probitati, atq; hominum educationi magis contrariam esse, quam quæ ad mare sita est: Nam cum (vt poeta Etruscus inquit) hominum confusio ciuitatum bene institutarum mors sit, hanc gentium confusionem, & colluuiem ad mare magis, quam in continenti reperire est; vbi quia frequentiora celebrantur commercia, variique mores vi-
gent,

gent, ac rerum omnium copia, ciborumq; condimenta exquisita, confluunt, vestiumque consuetudines molles, ac lasciuæ introducuntur; donum Dei nimiaq; felicitas esset, si tot circumfessa voluptatibus, atq; escis in vitiorum sentinam non laberetur. Proinde merito dictum est, Ægyptias lascinias in Etruriam cum Italiæ totius excidio allatas fuisse. Sed grauioribus autoribus adhærendo; Cæsar, cui præ Gallis cæteris Belgæ fortiores essent, edocens, propterea quod; inquit, à cultu, atque humanitate prouincia longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe comeant, atque ea, quæ ad effæminandos animos pertinent, important. *a* Quam eandem causam sæpius attingit. Sic de Ambianis, Nullum aditum esse ad eos mercatoribus, nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri: quod his rebus languescere animos, eorumq; remitti virtutem, existimarent. *b* Et de Sueuis alibi, Mercatoribus est ad eos aditus magis eo, vt quæ bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo vllam rem ad se importari desiderent. *c* Imo haud multo inferius hæc: Vinum ad se omnino importari non sinunt, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines, atque effæminari, arbitrantur. *d* Igitur citra dubitationem maritimæ ciuitates, vt pote ad quas merces facilius importantur, delicatiores sunt. Idcirco Plato opinabatur, ciuitatem longe à mari ædificandam esse, vnde apud ipsos Atheniensis interlocutor Cliniam interrogans, quantum opus esset, vt à mari distaret ciuitas, ad quam colonia mittenda esset, audiuisset, decem millia passuum: cum autè Clinia intellexisset,

xisset, locum illum portuosum esse, subtristatus est: vnde iterum percontatus, num regio illa fertilis esset, num sylvis obsita, num plana, num lapidosa, & alpestris; & audito; satis vberem agrum esse, magisque in monte, quam in planitie, propemodum acquieuit: scilicet arguebat talem ibi viuendi opportunitatem esse, vt neq; ob nimiam inopiam aliunde victus conquirendus, neq; propter vbertatem ad exportanda superflua mercatorum concursu opus esset. Concludit itaque Plato, hanc ciuitatem laudis palmam aliquam assequi posse: nam si mari propinqua foret, & mare portum haberet, & regio multis rebus careret, profecto illa ciuitas maximo, ac prorsus diuino legislatore indigeret, qui ipsius saluti consuleret: quia fieri non posset, quin breui temporis curriculo diuersis, iisque turpissimis moribus scdaretur. Nam maritima ciuitas (vt putat ipse) exportandis, importatisq; mercibus, & pecuniis abundat quidem, sed statim dolis, inconstantia, fraude repletur; vnde parum secum ipsa, cum cæteris autem gentibus nihil amicitiae, fideiq; conseruat: Quod idem accidit, cum regio fertilis est; nam ex rerū venditione auro, argentoque plurimo congregato, quo nihil hominibus perniciosius; necessario sequitur, vt ibi mores corrumpantur, & occulto fere veneno contaminati inficiantur. Quibus tamen non obstantibus, Apollinis oraculum cæcos appellauit Chalcedonios, quod priores ad illam oram aduecti, prauisa locorum utilitate, sedem terra, marique sterilem elegissent. *e* Et quis-

quisquis historias attente obseruauerit, is comperiet, ciuitates, quæcunque cæteris antecelluerunt, omnes ad mare, & in fertilibus regionibus collocatas fuisse, Athenas, Corinthum, Alexandriam, Carthaginem, ipsum Byzantium, olim Cæsarum Græcorum, modo Turcarum Imperatorum Regiam, quibus etiam Roma addi potest propter Tyberis ad mare vicinitatem. Et nostra tempestate præstantissimæ, ac celebriores ciuitates, excepto Mediolano, propter mare locatæ sunt, Venetiæ, Genua etiam (licet in sterili regione) Neapolis. Quæ vero aliquatenus illustres fuerunt, non alio pacto amplificatæ sunt, quam maris propinquitate, vt Pisæ, Rauenna. Neque obstat, quod Cæsar de Belgis, de Sueuis, de Ambianis recitat: quibus neq; vino abstemios fuisse, neq; deliciarum despicientia, neque feritas opem tulit, quin à Cæsare, atque à Romanis, qui vinum bibeant, easque diuitias, quas diuitiæ secum afferre consueuerunt, cognoscebant, & præ cæteris populis sequebantur, debellarentur. Et ratio est, quia non adeo deliciæ Romanis officiebant, quantum militaris artis scientia, & in necessitatibus quibuscunque ob gloriæ cupiditatem eximia tolerantia proderat. Sic ex aduerso non adeo barbaris vitæ austeritas adiumento erat, quantum militaris disciplinæ inscitia obstabat. Ciuitates maritimæ ob commerciorum frequentiam morum corruptionibus subiacent; sed bonis legibus & occasionibus, & commoda peccandi corriguntur, castiganturque: præterquam quod quædam

sunt ad mare sitæ ciuitates, quarum ciues nihil in mari versantur. Idcirco tot seculis elapsis, ex quo Regia ciuitas Neapolis illustrissimo situ maritimo locata superbit, nullum Neapolitanum nauticæ rei peritum, nullum maritimæ rei deditum, nullum maritimis expeditionibus ducem recenseas. Neque tamen ideo minus sententia Platonis probanda videtur; utpote qui eo loci coloniam, quæ alteri reip. subiiceretur, non regiam ciuitatem aut remp. constituere intendit; atque hinc ipsam in continentineque magnam, neque denique magis cogitatam, quam perfectam fundans, omnia impedimenta remouere nititur, quæ finem eius turbare poterant, præsertim diuitias: quæ tamen recte distributæ nunquam bonis obfuerunt. Hæc vero non solum ratione recepta sunt, si modo summorum Philosophorum auctoritati standum est; sed præterea, ut Aristoteli placet, ciuitas, quæ terræ marisque particeps sit cum propter ciuiles, tum propter militares opportunitates laudanda est. Et quamuis ipse quoque Aristoteles periculum morum propter nauigantium appulsus consideret, tamen præter legum subsidium, videtur innuere, satis remediij fore, si vi-
lior nautarum turba, quæ corrumpendis moribus aptior est, à consuetudine ciuium procul arceatur. f

f pqlit. l. 7.
41.

FINIS LIBRI DVODECIMI.

SCI-

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER DECIMVS.
TERTIVS.

*Quantum, praesertim in rerum agendarum
principiis, profut existimatio.*

DISCVRSVS I.

E ipsa mille aureos possidere, sa-
tius esse puto, quam in eiusmodi
apud homines existimatione ha-
beri, ut decem millibus fruamur,
cum tamen vix centum possidea-
mus. Accidit nihilominus, ut mercatores, qui
se se existimatione sustentant, sua magis inter-

Aa 4

esse

esse putent, si decem millia possidere credantur, neque centum aureos habeant; quam si mille aureis non indigeant, & fidei, nominisq; commendationem amittant. Quantum igitur mercatoris, ut diues credatur, tantum militis ac ducis, principisque interest, ut nominis amplitudine polleant. Quæ amplitudo tantas plerunq; vires nanciscitur, ut eius vnus ope à minoribus exercitibus maiores superentur. Vnde forsitan prouerbum illud exortum est, *Acquire existimationem, dein sede.* Domitius Corbulo (sicuti per hos discursus haud semel forte dictum est) dux fuit inter cæteros ætatis suæ duces excellentissimus, qui missus ad Armenias regendas egregia statim facinora aggressus est, ut *fama inserui-*
ret, quæ in nouis cæptis validissima est. *a* Idemque de Agricola socero hæc scribit noster: *Non ignarus, instandum famæ, ac prout prima cessissent, fore vniuer-*
sa. *b* Sciens igitur, quantum referret, existimationem hanc augere, Monam insulam in potestatem redigere, animo intendit, &c. Idem in celebri contra Neronem coniuratione habetur; multos Pisonem adhortatos fuisse, pergeret pulcherrimum opus perficere, *si conatibus eius consilij aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in nouis consiliis valeret.* *c* Quoties præcepta Taciti aliquo Cæsaris experimento confirmare licet, equidem id perquam libenter ago, quia Cæsar non tantum historicus iudicio, & sapientia cæteris non inferior, sed dux fuit, cuius virtutis nemo ignarus est. Cæsar igitur de se loquens, dum
Pom-

a lib. 13.

b in Agric.

c lib. 15.

Pompeium arcta obsidione cingere conabatur, tribus de causis id se fecisse scribit: primum quia, cum Pompeius equitatu præpolleret, & Cæsarem annona sensim deficeret, minori periculo commeatus ad exercitum ferebatur: deinde ut pabulatione Pompeium prohiberet, equitatumque eius ad rem gerendam inutilem efficeret: *tertio, ut auctoritatem, qua ille maxime apud exterarum nationes uti videbatur, minueret.* *d* Neque enim *d lib. 3. de bel.* dubium est, quisquis hosti adimit existimationem, quin eam ipse sibi vindicet. Nec multo post de Pompeio Cæsar eadem subiungit; quod perspicuus Pompeius Cæsariana castra quotidie communiri, milites in aciem educebat, ut *famam & opinionem hominum teneret.* *e* Idque vel *e ibidem.* maxime curabat in producendo exercitu, ne profectio nata à timore defectionis similis fuga videretur. *f* *f lib. 7. de bel.* Ideoque Cæsar Æduos non retinet, etiam si ipsorum perfidiam agnouisset, ne timere videretur. *g* *g ibid.* Sic Mutianus cum venit in Italiam, non lento itinere ne cunctari videretur, neque tamen properans gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus, modicas vires esse sibi, & maiora credi de absentibus. *h* Neque vero *h Tac. lib. 18,* incassum hæc nominis existimatio queritur: hæc enim dubios firmat, beneuolentiam amicorum auget, milites obsecundantes reddit, commeatum vias explanat, pecunias non minori labore acquirit: demum pleraque omnia in existimatione consistunt; quæ, cum perditæ est fortia ac validissima remedia, nedum debilia, & inuálida vix profunt, & inuiso semel principe seu bene, seu male facta premunt. *i* Et nihil in rebus mortalium; *i lib. 17.*

4 lib. 13. *tam fluxum & caducum est, quam fama potentia non sua vinixa.* k Sed nominis maiestas & existimatio hæc, quæ ab aliquo bono principio, populis non incognito (siue illud virtus sit militaris, siue recta Reipublic. administratio, siue scientiarum quarumcunque cognitio, seu sanctitas vitæ, siue huiusmodi cæteræ virtutes) originem ducit, incredibile est, quam mirabiles effectus pariat. Quæ existimatio, plerisque nomine autoritatis comprehensa, tantæ virtutis est, ut sæpe inermis homo exercitum perterrefecerit, rabidisque & effæatis animis mansuetudinem imperauerit. Sic Alexander Seuerus deficientibus militibus suis, iterum atque iterum audacter respondit, ac denique in maiori ipsorum contumaciæ furore, ut ex seipsis arma deponerent, compulit. l Sic spectante Catone ludos Florales, nihilque aduersante, imo, cum vniuersus populus vereretur, ignaro, idem populus erubuit, ut mimæ nudarentur, postulare. m Sic Pompeius, cui totius orientis reges caput inclinauerant, ipse suæ dignitatis falces Possidonio Philosopho submitit. n Igitur omni studio atque industria hæc existimatio, quia mirificam in compluribus vtilitatem affert, quærenda est: quæ licet nullius rei, quam sui ipsius indiga videatur, tamē aliquando eam nonnulli, cæteroquin propter summas dignitates reuerendi, insignibus earundem dignitatum, quas sustinebant, defenderunt, ut Romani magistratus, cum Galli urbem occupauerūt. o Item Bonifacius P P. cum à Sciara Columnio captus

l Lampri-
dina.

m Val. Max.
l. 2. c. 5.

n Plin. lib. 7.
c. 30.

o Eiu. lib. 5.

captus

captus est. *p* Idemque Clemens VII. facturus *p* *Platina*.
 erat, à Columniensibus vim illam & impressio-
 nem passus. *q* Sed hoc pariter narratur effecisse *q* *Guic. l. 17.*
 Franciscus Soderinus Episcopus Volaterranus,
 cum sese infulatū, & sacerdotali amictu splen-
 didū opposuit populo, qui domum Pauli An-
 tonij eius fratris iam iam prædaturus erat.

*Adolescentes principes quibus in rebus
 adulari liceat.*

DISCVRSVS II.

PRincipem recte instituere perinde est, ac si
 librū per typographiam edideris: nam quo
 pacto vnū papyri folium si composueris, innu-
 mera deinde facilimo negotio multiplicantur;
 ita si vnum regem tuis monitis forte bonum
 reddideris, vniuersum regnum, cui ille impe-
 rat, ad bonam fugem expeditissime ac statim
 reduces; non secus ac Plato, si Dionysium sa-
 nauerit, fore, vt Siciliam totam ad sanitatem re-
 digat, profitebatur. Quisquis hoc nobilissimum
 opus præ manibus habet, ei sæpe algendum, sæ-
 pe iudandum est, quia priuatorū etiam, nedum
 principum virorum cultura est difficilima. Vn-
 de falluntur, qui in hoc genere se magna præsti-
 tisse gloriantur; nam per saxa, per ignes, perque
 summas angustias iis transeundum est. Neque
 enim principibus aliquid mādauisse, quasi ser-
 uis, faciendum, vel non faciendum, satis est; ve-
 rum summa patientia, blandimenta, rationes,
 lachrymæ, preces, minæ, erroresque infamiæ,
 artes

artes demum vniuersæ ad bonū finem tendentes adhibendæ sunt, quo adolescentulus princeps in bonam viam reducat, vnde cum neq; spes, neque timor, neque voluptas, neque dolor auocet. Inter quæ genera rectæ principum institutionis illud nunquam non perutile putavi, vt, cum de vitiis ipsos aliquibus arguere, infructuosum deprehenditur, de bono opere aliquo, siue illud egregium, siue minimum sit, collaudentur, *quo iuuenilis animus leuium quoque rerum gloria sublatum maiores continuet.* Quod Senatores effecerunt, maximis in cœlum laudibus efferentes Neronem, quoniam, cæteris magistratibus in verba principis iurantibus, non permiserit, *a* lib. 13. vt L. Antistius Collega in consulatu iuraret. *a* Paulo post incescit eidem voluntas cuncta vectigalia remittendi: quod tamen *dissolutionem imperii* esse, si finctus, quibus resp. sustineretur, diminuerentur, docuerunt Senatores, sed *b* *multum prius laudata magnitudine animi.* *b* *ibid.* Sic Drusus laudatus fuit, quod delatorum quorundam, aliorumque, qui sub imagine principis multa scelera patrabant, iniquitati sese opponens, operam dederit, vt plecterentur. *c* *lib 3.* Præcipuam rationem, cur Neapolitana iuventus recte instituta videatur, eam esse puto, quia ab incunte ætate opinionem imbibunt, non posse equitem turpia & inhonesta agere: quo axioma te sordes vitiatorum horrescunt; quæ vitia dum in plebe, vilibusq; hominibus deprehendunt, statim comparatione hominum ea nobiles equitum animos dedecere, cognoscunt: vnde ple-

plerique ne videantur ignobiles, res minus honestas prætereunt, & oderunt. Hinc eorum mihi parentum consilium probatur, qui conniuentibus oculis filiorum peccata, quasi non intelligentes dissimulant, ne semel rupto pudoris freno licentius debacchentur. Quamobrem si in principe aliquam forte virtutem obseruauerimus, ne ipsam etiam exuat (ex siquidem quasi fauillæ in illius pectore conseruatae virtutum flammæ aliquando maiores excitare valent) eandem exquisitis modis celebremus & extolamus: Vbi enim per huiusmodi laudationes in quandam virtutis quasi possessionem se collocatû animaduertit, haud facile inde sese auelli parietur. Hæ vero laudes, aut si mauis, adulationes malæ non sunt, quia ex optimo fine regulam accipiunt: at malitiosa libertas illa Atteij Capitonis, dum sese Tiberio opposuit, ne criminum vindictam Senatoribus veraret, pessimo omnium fine ducebatur, maximique sceleris titulum demeretur. *d* Diuersa sunt illecebrarum genera, quæ diuersimode operantur: namque nonnulli eius sibili imitatione, quo serpens ob amorem vititur, eundem serpentem ex aquis, sepiusve eductum capiunt: aucupes vero accipitris sibilum imitando, turdum adeo pertet refaciunt, vt dū timore pene exanimatus ramo hæret, eum collimantes facillime occidant. Sic nos adulationis illecebris capiamus principes, nulum quidem iis terrorem incutiendo, sed leniter eos ad honoris & gloriæ fulgorem inuitando; nam sic Romani Tiberium gloriæ contemptorem

- ptorem aspicientes, dicebant; *contemptu famæ contemni virtutes.* e Et Germanicus clam militum voces, laudesque audiens, *fruebatur fama sui.* f Ecquis nescit, laudis amantem virum necessario vicuperationem odio habere? Imo dum coram principe pietas laudatur, certum est, crudelitatem tacite damnari: Ex quo laudem cultro Patifatidis simile dicimus, qui culter eo latere, quod veneratum erat, auaritiam occidit; altero autem non infecto, laudis ope, utilem, ac salubre liberalitatis cibum partitur. g Experimentum he petis? en ipsimet principes, ducesque, cum à populis militibusve aliquid petunt, circa hunc laudis sonum versantur. Inquit Germanicus, *Tu vicesima legio tot praliorum sociâ, tot premiis aucta, hanc egregiam duci tuo gratiam refers?* h Antonius Primus tertie commemorabat, per eam à M. Antonio fugatos Parthos, à Corbulone Armenos victos, & nuper Sarmatas. i Et ante hunc Cæsar legioni decimæ maxime fidebat, eamque laudibus publice semper extollebat. k Quæ laudes multitudinis animos alacritate erigebant, ipsisque mortis contemptum inferebant. Id quoque adnotandum est, numquam ab Imp̃p. milites reprehensos fuisse; quin vehementes laudes reprehensionibus commiscerentur. *Nimia pietas vestra, inquit Otho, acrius, quam consideratus tumultus excitauit.* l Dum has ego laudes principi proficuas existimarem: non sine incredibile animi voluptate inter legendum apud probatissimum autorem comperi, laudem & vituperationem medicinas esse hominibus per-
- neces-

a lib. 4.

f lib. 2.

g Plutar. in
Artax.

n lib. pr.

i Tac. lib. 19.

k de bel Gall.
lib. 1.

l lib. 17.

necessarias, quia sicuti hæc vitium prostermit, sic illa virtutem extollit, augetque. *m* igitur ne pudeat nos principibus blandiri: Quid n^o iij quoque vicissim nos plerunque adulantur, neque nos ipsos de huiusmodi obsequiis inste quisquam arduere poterit. Quod si quis diceret, has laudes, vt veras, adulationis nomine maculandas non esse, aio; in tantum eas adulationes appellari, quatenus seuerioris, ac parui laudatoris personam deponentes, plus nimio laudes amplificamus, ac speciosiores, illustrioresque reddimus; veluti neque feminas dedecere videretur, cum aliquando sese plus iusto comunt, poliuntq;, & vnguentis illinunt, quo viros suos ad adulteriis, illicitisque amoribus reuocantes castis eorum amplexibus perfruantur: iidemque honestis ac concessis voluptatibus illecti diabolicas meretricum insidias detestentur. Sic Hebræi suos Prophetas supremo laudis titulo currus Israel, & aurigas eius vocabant, n^o quasi dicerent, Regni nostri gloriam, splendorem, gubernaculum.

*Clem. A. 2.
lex. pedag.
lib. 1.*

n° 4. Reg. 11

De pænis militaribus, & antiquorum ad hanc rem institutis.

DISCVRSVS. III.

Vbi præmia magna sunt, ibi vt pœnæ quoque magnæ sint, æquum esse videtur. Et quoniam inter humana bona nullum bene gestis maius præmium est, quam honor, & gloria, hæc autem Romani milites præcipue affectabant; pari

pari quoque ratione inuenta fuit ignominia, a viruperationis pœna iis, qui ignane sese gessissent. Quamobrem alias ostendimus, quam minimo dispendio principes virtutem possent alienam remunerare. *a* Quæ fuerint Romanorum præmia, iam diximus: Modo de pœnis sermonem instituemus, & quamquam huic ignominia, honorumque distributioni sæpe emolumentum, siue damnum adnectebatur, tamen ut plurimum ad honorem, ignominiaque respiciebatur. Proinde Corbulo increpitum Patitium, & præfectos, militesque, quod ab hoste victi fuissent, *tendere omnes extra vallum iussit.* *b* Et hæc altera est ex militariib. pœnis adhuc vigente Republ. *c* Gracchus milites, qui strenuam Republic. operam præstiterant; eximiis affecit honoribus: iis vero, qui ignauiam, improbitatemve præ se tulerant, pœnâ constituit, ut, dum mererent, nunquam sedentes, sed stantes cibû, potumque caperent. *d* Obiiceret aliquis: hæc supplicia monachorum esse videntur, qui suos tyrones cum felibus iubent humi comedere; nostri autem effratioribus milites sane irriderent ducem, qui tales iis pœnas indiceret, nihilque exequerentur: Nempe is non animaduertit, obedientia ac simplicitatis adminiculis imperium terrarum ab antiquis occupatum fuisse. Marcellus cohortibus, quæ vexilla amiserant, hordeum dari iussit, cunctisque illarum cohortium centurionibus gladios abstulit, inermesque eos esse voluit. *e* Senatus Romanus aduersus milites, qui in pugna Cannensi in ipsis Romanorum castris

*a lib. 1.**b Tac lib. 13.**c Liu lib. 10.**d Liu l. 14.**e lib. 17.*

castris sese dediderunt , adeo seuerus extitit, vt,
 cum minore precio eos redimere posset, malue-
 rit sumptu maiore vt in bello octo millibus ser-
 uorum, *f* aliisque homicidiorum reis, ære alie- *f lib. 22.*
 no obstrictis, & sceleratis hominibus, *g* pœ- *g lib. 23.*
 namque iis imposuit, ne in oppido, munici-
 piove vlllo hospitarentur, ne ad decem millia
 passuum prope oppida castrametarentur, ne Si-
 ciliam egrederentur, nisi hostis Italia pulsus es-
 set. *h* Adeoque seueri fuerunt Romani in iis, qui *h lib. 26.*
 ad hostes transissent, animaduertendis (magis
 autem contra suos, quam contra socios) vt simi-
 li casu secuti percussis Latinis, Romani (quod
 supplicium seruile erat) cruci affixi fuerint. *i* Vc- *i lib. 30.*
 xillum deseruisse, capitale erat. *k* Ob minuta *k lib. 1.*
 delicta vite verberabantur, vnde centurioni,
 qui fracta vite in tergo militis, alteram clara vo-
 ce, ac rursus aliam poscebat, nomen inditum
 fuit, *Cedo alteram. l* Quod si ob turpem aliquam *l lib. pr.*
 segnitiam hostes damnum aut dedecus aliquod
 inferebant, tunc exercitus, aut pars illius, quæ
 peccauerat, decimabatur, vt fecit imperante
 Tiberio L. Apronius. *m* Non defuit, qui scripsit, *m lib. 3.*
 Romanos inter militaris ignominia, & pœna-
 rum genera solitos fuisse contumacibus militi-
 bus sanguinem secatis venis emittere, adeo vt
 hæc magis medicina, vt erga stupidos, quàm pœ-
 na esse videretur. *n* Metellus exercitui longa se- *n Cell. li. 10.*
 gnitie corrupto cocto cibos prohibuit, neque *e 8.*
 ad ipsorum fetenda onera bestias, aut seruos
 permisit. *o* Q. Fuluius Flaccus in sua censura *o Val. Mac.*
 fratrem Senatui amouit, quod iniussu consulis *li. 2. c. 2.*

- p* *ibid.* cohortem domum dimisisset. *p* Caius Cotta P. Aurelium Pecuniolam sanguine sibi iunctum, quia ob eius negligentiam agro ab hoste combusto, castra pene direpta fuissent, prius virgis casum, militiæ munere posthac inter perditos fungi coegit. *q* Sic Posthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus filios securi feriti iusserunt, quod non iussu paterno, sed sua sponte alter hostes afflixisset, alter ex eodem victoriam reportasset. *r* Quintius Cincinnatus L. Minutio Consulatum eripuit, quod intra fossas, vallumque ab hostibus obsideri passus fuisset. *s* L. Calphurnius Piso Titio equitum magistro, quod hostibus arma tradidisset, his ignominiae generibus affecit: Eum toga laciniis abscissis amictum, discinctaque tunica indutum, nudis pedibus à mane noctem usque ad principia per omne tempus militiæ adesse interdixit; quæ ei usum balnearum; turmasque equitum, quibus præfuerat, ademptis equis, in funditorum alas transcripsit, & alij fusos ab hostibus, & ad castra redeuntés pro hostibus interficiendos edixerunt; aliis manus abscissæ, alij elephantis proterendi substrati. Quas pœnas Romani cum horreatius, quam hostes ipsos timerent, fiebat, ut perraro ab hostibus vincerentur, pluries autem, ac propemodum semper ex iis honestissimas victorias reportarēt. Sed se autorari, dimittiq; ob ignominiam, acerrima profecto, & vel spontaneo suspendio digna pœna fuit. Vnde rigidissimum dimissionis exemplum at texere placuit, quo Romana seueritas elucescat, & no-

& nostrę militię, si forte quis eam instaurare curauerit, degeneratio corrigatur. Narrat enim Hirtius, siue Oppius, Cęsarem de suggestu, conuocatis omnium legionũ tribunis, centurionibusq;, *Maxime vellem, dixisse, homines sua petulantia, nimiaque libertatis aliquando finem fecissent, meaque lenitatis, modestia, patientiaque rationem habuissent: sed quoniam ipsi sibi neque modum, neque terminum constituunt, quo ceteri dissimiliter se gerant; ego met ipse documētum more militari constituam.* Cumque adessent noxij, secutus est. C. Autene, quod in Italia milites populi Rom. contra rempub. instigasti; rapinasque per municipia fecisti; quodque mihi, rei que publica inutiles fuisti; & pro militibus tuam familiam, iumenta que in naues imposuisti: tuaque opera militibusque tempore necessario respubl. caret, ob eas resignominia causa, ab exercitu meo te remoueo: Hodicque ex Africa abesse & quantum potes proficisci iubeo. *u. Quo de bel. Afr.* Quo pacto ipsum, & nonnullos alios tribunos dimisit, tradiditque eos centurionibus, & singulis viritim additis seruis, in navi separatim eos imponendos curauit.

Non esse hostes multiplicandos.

DISCVRSVS IV.

FRANCISCI Sforcię, qui rei militaris peritiā ex priuato milite clarissimus Mediolani dux euasit, adnotatu dignissimum documentum fuit illud, cum dixit, Quicumque tres hostes haberet, cum cum altero pacem inire, cum altero inducias, tertiũ vero bello aggredi debere.

Bb a Græci

a Plato in
Phedone.

b lib. 13.

c lib. 14.

d lib. 15.

e ibid.

Græci artium inuentores, rerumq; arduarum;
atq; admirandarū patratores, adeo clarum cre-
diderunt esse periculum eius, qui cum duobus
contendit, vt prouerbio vsurpauerint, Neque
Herculem contra duos. *a* Noster vero autor, qui
nullam actionum humanarum intentatam re-
liquit, principes condocere exoptans, cum
vno bello implicantur, debere eos alterū, quo-
ad eius fieri potest, subterfugere, patefacit id ex-
emplo Vologesis Parthorum regis, qui rebelles
Hircanos bello persequens, nolebat Romanos
sibi infestos reddere. Ad quæ Corbulo, *satis com-*
perto Vologesem defectione Hircania attineri, *b* suasisit
Tiridati fratri, vt spe longinqua, & sera dereli-
cta, precib. Cæsarem aggrediretur. Quam rem
autor, vt consuevit, sæpius attingit; Nam Cor-
buloni prospere cuncta successisse, scribens, ra-
tionē addit, *quia Parthi Hircano bello destineantur*. *c*
Dicit etiam alibi, eundē regem diuersas in curas
distractum fuisse, modo vindictę cupidum, ma-
gnitudine rursus Romana, & continui fœderis
reuerentia: quippe *contator ingenio & defectione*
Hircanorum, gentis valida, multisque ex eo bellis illig-
tus, *d* Finis autem negotiationis huius fuit, vt
Vologeses Corbulonis cōsiliū secutus fuerit,
nolueritque muris damnis societatem Roma-
nam omittere, dicente Corbulone, *Scire, quan-*
tum rex intus discordiarum, quamque indomitas, &
præferoces nationes regeret: contra Imperatori suo ini-
motam vbique pacem, & vnum id bellum esse. *e* I-
gitur tuto concludi potest, principem, dum v-
no destinetur bello, alterum insipienter non
effi-

effugere. Nam allatum exemplum potentissimi omnium principis est, qui, totius terrarum orbis populis subiugatis, Parthos subiugare nitebatur, aduersus quem illi ex æquo iampridem contendebant. Verum posset aliquis obiicere; mirandum non esse, quod Nero cæteris molestiis publicis hoc præpotentium hostium bellum adsciscere noller; neque forsan idem esse dicendum, si cum inferioribus res ageretur. Cui obiectioni exemplo item Romanorum respondebo. Hi enim quemcunq; modum rebus suis præscriberent (quod tamen facile coniecturis rimari possumus) fere semper ad hunc scopum collineauerunt, vt vno tantum bello, non pluribus occuparentur, & perraro eis hæc cogitatio non successit. Nō inficiabor, quo tempore cum Carthaginensibus bellum gerebant, item Philippo regi Macedonum bellum indictum fuisse, propterea quod animaduertentes Romani Philippū clam tractare cū Annibale, maluerunt illum aggredi, quam expectare, vt ipse aggrediretur. Nihilominus Liuius rerum Romanarum prudentissimus scriptor, de fine belli Carthaginensis, & Macedonici, deq; principio belli cum Antiocho agens, hac de re pulcherrima verba subdit. *Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne simul cum Philippo foret bellandum, quam opportune iam Antiocho in Syria moliente bellum; Philippus est superatus.* f Adnotetur Romanorū prudentia, nā ob illam victoriam, quam de Philippo reportauerant, socij populi Romani multa à Q. Flamini petierant; inter quos Bæoti ro-

gauerunt, vt sibi suæ nationis milites illi, qui sub Philippo militauerant, restituerentur: quod ipsis concessum fuit, *non quia satis dignos esse credebat, sed quia Antiocho rege iam suspecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat.* g Et alibi dicit, quasdam conditiones Romæ per singulas tribus confirmatas fuisse, *quia verso in Africam bello, omnibus aliis in præsentia leuari bellis volebant.* h Sed quid mirandum, Romanos hisce artibus vsos fuisse, si ab incunte vsq; reipubl. ætate, & in ipsiusmet infantia hunc morem serua-uerunt? Equidem anno vrbs 259. cum populus Romanus cum Latinis bellum gereret, scirerq; Volscos Latinis suppetias laturos, *maturauit Romanus ne pralio vno cum Latino, Volscoque contenderet.* i Vt autem huiusce moniti veritas elucescat, circiter annum 1210. ab V. C. sub imperio M. Antonini Pij tradit I. Capitolinus, absoluto Parthico bello, inceptum fuisse Marcomanicum: quod summo astu, donec bellum orientale perficeretur, diutissime suspensum fuit. k Requirit maxima huiusce rei utilitas, vt eam melius examinemus: possunt enim principes exemplo populi, qui de cunctis gentibus triumphauit, eximiam inde utilitatē haurire. Et ad bellum Philippi contra Romanos rediens, dico, nondum finito bello Macedonico, Antiochum Romam legatos misisse; qui, teste Liuiο, perhumaniter admissi, & dimissi fuerunt, *vt tempus postulabat, incerto adhuc aduersus Philippum euentu belli.* Ex quo Romanorum prudentia cognoscitur, qui summis licet iniuriis affecti ob incertum belli Ma-

cedonici exitum, opportunum illud tempus non existimantes, legatos Antiochi amice tractare maluerunt. Perfecto bello, in itaque pace cum Philippo, aliter Antiochi legatos habuerunt: Nihil enim iam perplexe, ut ante, cum dubia res incolumi Philippo erant, sed aperte pronunciatum, ut excederet Asia urbibus, qui aut Philippi, aut Ptolomæi regum fuissent, abstinere, liberæ, omnesque Græcæ, &c. l. Alibi idem commonstrat; cum propter fines imperij orto inter Massinißam, & Carthagenenses dissidio patres in consultationem adduxerunt, an cum Antiocho, & Pænis simul bellandum esset. Etiam atque etiam attendendum est, Publium Scipionem Africanum, & C. Cornelium Cethegum, & Marcum Minutium Rufum legatos in Africam missos, ut coram ipsis causa Massinißæ, & Carthagenensium disputaretur, audita, inspectaque re, suspensa omnia, neutro inclinatis sententiis, reliquisse. Sequitur Livius, Id utrum sua sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certum est, quam videtur tempori aptum fuisse, integro certamine eos relinqui: nam ni ita esset, unus Scipio vel notitia rei, vel autoritate ita de utriusque meritis, finire nutu disceptationem potuisset. in Hoc est, quod ratio status, siue regna- libid.

tua prudentia nuncupatur, cum scilicet bello aliquo destinemur, nec alterius occasio inuitetur, cumque ad placitum nostrum agere, seu dicere non possumus, dissimulemus, & cum legatis ad nos missis, instar Romanorum humanissimis officiis cerтемus; non enim ij mentem, animumque suum, in quam partem

• Eccl. i. 19.

• lib. 15.

propenderet, declarare tenebantur. Idcirco præceptum legimus, *Amico, & inimico noli narrare sensum tuum.* n Quod si Antiöchus in ea legatione deceptus est, non Romanorum, sed suimet ipsius dolus habeatur. Item si duo populi, principesve contendant inter se ob rem, quam ipsimet proposuerint, neutri parti inferatur iniuria, si re suspensa, nulliusque sententia: pronuntiatione disceditur; quoniam temporaria, vt iudicium differatur, exquirunt. Quod dupliciratione Romani prudenter efficere potuerunt, vel quia sententiam interponentes, alterum amicorum ab alienabant, vel quia temporibus Reipublicæ difficillimis poterat eiusdem Reipublicæ interesse, vt duo populi satis potentes simul eluctarentur. Non tamen id esse, discordias ferere, & nutrire, dicendum est; quia neque illarum Romani autores fuerunt, neque discordibus illis populis dominabantur. Neque secus omnipotens Deus per modum tolerantiæ, conuiuentiæque permittit, pleraque ad meliora tempora differri: nam etiam Romanis paulo post decidendæ litis opportunitas accessit. o Hisce prudentiæ dotibus Romani non minus, quam armis orbem vicerunt, neque diuersa premere vestigia eos decet, qui imperia gubernant. Has autem dotes, & vestigia, viasque principes non à militibus, ducibusve, quorum ars est aciem instituere, ciuitatesque oppugnare, addiscunt, non à Iurisconsultis, quorum peritia vltra ciuiles, & criminales contentiones non extenditur, sed à Philosopho

pho politico, qui in historiarum praxi versatus fuerit. Historia siquidem dum summorum principum, ac populorum gesta describit, præcipue docet, quibus artibus respublica ac principatus prudenter gubernentur. Ex quibus, ut diximus, cauendum est, ne contra Gallos, verbi gratia, ardente bello, alterum contra Germanos aggrediamur, neve pluribus populis, principibusque negotium exhibeatur. Quod si quis hæc vera fateretur; at fieri non posse, putaret, quin potentiores principes iniuriis prouocati generositatem suam contra prouocantem, præsertim inferiorem, ostendant; hoc casu reminiscamur, quod alibi disputatum est, barbaros impetu, Romanos contatione agere sua solitos fuisse. *p*

p lib. 5 disc. 9.

De comœatu comparando.

DISCVRSVS V.

INter militaria munia comœatum diligentem curam habere, adeo præcipuum est, ut ij, qui fame hostem vicerunt, longe maiorem, quam ij, qui ferro, laudem semper meruerint, quo minus enim res nostras fortunæ arbitrio subiicimus, quoque minus sanguinis nostrorum effundimus, eo nos maior gloria manet. Hinc est, quod in comparatione Alexandri cum Romanis, ubi pensitatum est, an Alexander melius castra metari sciuisset, additur illud verbum, *comœatus expediret*, a innuente Liuius pro re certa Romanos ab Alexandro in hoc genere pru-

a Lin. lib. 9.

Bb 5

dentia

dentia non superatum iri. Et præcipuum scientia ducis specimen est, vt com meatum diligenter expediat; Quod in Corbulone apparuit, qui suspectans, ne Tiridates com meatus Pontico mari, & Trapezunte oppido aduentantes interciperet, hostis consilium elusit, quia per montes ducebantur præsidiis militum infesos. *b* Annibal, dux rei militaris peritissimus, in eo prudentissimo consilio, quod de bello Romanis inferendo coram Antiocho habuit, inter grauiora monita addidit illud, vt classem onerariae naues cum com meatibus com itarentur; quia vt pauci propter pugnandum, sic nimij propter com meatum penuriam milites videbantur; ex æquo trutinans & militum, & com meatuum paruitatem. *c* Corbulo vero ille ducum sagacissimus hoc damnum sic præcauere non potuit, quin in eo bello frumēti egestatem perpeffus fuerit; vnde adnotanda, quæ de his Tacitus, *sicuti ipse, exercitusq; nullis ex pralio damnis, ita per inopiam, & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adaçti: adhuc penuria aquæ.* *d* Atq; equidem non video, quæ possit ars contra necessitatem hanc adhiberi, dum Cæsarem ipsum obleruo, fatētem, exercitum suum multos dies frumentis caruisse, & ipsum quoq; cum exercitu ducem carne pecorum victitasse. *e* Neque id tantum in Gallia accidisse, sed etiam in ciuilibus bellis contra Pompeium, quibus pane, ex quadam herba, nomine Chara, confecto, sustentatus est. *f* Sic Pompeius aquæ penuriam expertus, *g* interque cætera nonnunquam rorem,

b Tac. l. 13.

c Lin. l. 36.

d lib. 14.

e lib. 7. de
bell. Gall.

f lib. 3. de
bell. ciuil.
g ibid.

rem, qui in pelles, quæ naues tegebant, decide-
 rat, gustare coactus est, *b* ne de imperitia ducum *b* *ibid.*
 loquāmur, qui quamquam verno tempore an-
 ni, & tot circum annibus, penuria aquæ fatiga-
 bantur, vt exercitus Othonis. *i* Igitur pruden- *i* *Tac. l. 12.*
 tiæ pars est, cū quis commeatuum diuitias pos-
 sident, sic iis vti, ne, quod duos menses suffe-
 rum est, vno absumatur: nam de hoc reprehen-
 si fuerunt Mummius Lupercus, & Numisius
 Rufus in rebellione Ciuilis: *Ita paucis diebus ab-*
sumpta sunt, quæ aduersus necessitates in longum suffe-
cissent. *k* Neq; Pætus inter cæteros, quos in Ar- *k* *lib. 20.*
 menia commisit, errores, hoc errore immunis
 exitit: ibi siquidem non solum commeatum
 neglexit, nullo rei frumentariæ prouisu, sed prædam
 male administrauit, *corrupto, qui captus erat, com-*
meatu. *l* Vnde egregium monitum habetur, vni- *l* *lib. 13.*
 cuique viritiū annonam distribuendam esse;
 quia naturaliter quæ propria sunt, diligentius,
 quam communia custodiuntur. Sic apud Casi-
 linos *aqualiter inter omnes frumentum diuisum.* *m* *m* *Lin. l. 23.*
 Sed aduertendum est, apud Romanos frumen-
 tum singulis militibus ad certum diem distri-
 butum fuisse: quia instrumenta panis facendi
 secum ferebant. *n* Cuius annonæ dispensatio- *n* *Plutarch. in*
 nis multa leguntur exempla. *o* Vtile documen- *o* *Ant.*
 tum militibus est, vt ita se modeste gerant, vt *o* *Lin. l. 42.*
 ob id à populis cura commeatuum libenter su- *o* *seq.*
 scipiatur, nedum auare, parceque tracten-
 tur: quod non sine fundamento dicimus, nam
 Romani pro militibus plus solito aliquando
 commeatum vltro expediuerunt, *Ab vrbe com-*
meatū

meatus intentiore, quam antea subuehi cura, ne quid

p lib. 5. tam benemerito exercitui ad vsum deesset. p Quod
inter alia tunc fit, cum annonæ præfecti, & cura-
tores à militibus non despiciuntur, sed inui-
cem de humanitate certatur, vt accidit in exer-
citu Claudij Neronis, ad quem comportato af-
fatim commeatu, *modestia certauere milites, ne quid*

q lib. 27. vltra, quam necessarium sumerent. q Inter monita,
quæ in bello, quod perduraturum dubitatur,
duci obseruanda sunt, vtilissimum illud est, ci-
uitatem habere aliquam commeatib. supplen-
dis opportunam. Quod Scipionem impulit in
Hispania, vt Carthaginem occuperet; quoniam
præter ceteras opportunitates horreum illa ho-
stium videbatur, ideoque Romanis magis ne-
cessaria. *Hæc illi arx, hoc horreum. r* Neque aliam

r lib. 16. ob causam Annibal in Italia Neapolim exopta-
bat, nisi vt fidum haberet nauibus ex Africa

f lib. 23. confluentibus receptaculum, s adde, propter
commeatus & plerasque commoditates, vt pa-
riter de Tarento cogitabat. *t Hæc ipsa cura*

t lib. 24. Pompeium Dyrrachij custodem vigilantissi-
mum reddebat, quia præter apparatus bellicos,
sagittas, arma, machinas, hinc ad castra com-

u Cas. l. 3. meatus exportabantur. u Et potiundi Gonsi
de bell. civil. conatus Caesaris non aliunde processit, nisi quia

in penuria, quam patiebatur, probe cognosce-
bat, quantum succurrendæ omnium rerum in-
opiæ interesset, locupletissimum oppidum ca-
pere. *x* Ideo velitibus, & cataphractis ne graue

x ibid. sit, equorum dorso frumentum sibi ferre: quod
y ibid. à Pompeianis equitibus factum est, y & Ro-

mani

mani equites similiter: *Eques folliculis in castra ab Arpis frumentum veheret.* *z* Expeditq; si loca, quo *z* *Lin. l. 9.* commeatus ferendus, procul distent, stationes habere, vnde frumenta commodius, & cautius vehantur, oppidis, & municipiis hoc oneris imponendo, vtque viæ sint faciles, & expeditæ, iubendo. *a* Curandumque, vt commeatus non *a* *lib. 44.* solum terra, sed etiam mari comportetur: Nam Publius Æmilius ad Macedonicum bellum electus præ omnibus patres admonet, vt quales commeatus sint, inquirant, *& vnde terrestri itinere, vnde nauibus supportarentur.* *b* Solemne illud *b* *ibid.* rei militatis præceptum, ne hostis, hostileve oppidum ab tergo relinquatur, hinc principium trahit, ne commeatus impediatur. Quod à Cæsare sic perspicue refertur, vt nullus dubitationi locus supersit. *c* Et nos alibi nonnihil diximus. *d* Neque idem Cæsar ex hybernis copias educendas esse, putat; nisi opportunum bello *c* *lib. 9 de bell. Gall. d lib. 18. disc. 5.* tempus: *ne ab re frumentaria duris subiectionibus laboret,* *e* nempe non ignarus, quantum rebus vehendis viæ impeditæ incommodum ferant. Si adiungerem, maturas fruges à militibus summo studio metendas, ideoque inter cætera militaria impedimenta ne falces desint, debile fortasse monitum foret. Sed hoc tantum addam, consueuisse aliquando Romanos, manipulis frumenti prope castra deuestis, spicas secare, & atterere, ne castra paleis implerentur. *f* Quicunque vero astu militari hostem commeatibus exspoliant, eoque pacto incruenta bella absolunt, ij demum maximi duces appellantur, & mul-

multifaciendi, paucisq; comparandi videntur.
 Qua in re, quoniam illustre superest exemplum,
 pauxillum adhuc immorabor. Cæsar etenim in
 Hispania contra Petreium, & Afranium castra
 circa Ilerdam inter duo flumina Sicorim, &
 Cingam collocauerat: quæ cum transiri non
 possent, maximis ob inopiam frumenti angu-
 stiis continebatur; neq; equi pabulatum mitti,
 neq; pecora haberi poterant: at exercitus Afra-
 nij omnium rerum abundabat copiâ: adeo vt
 hostes Romam ad suos perscripserint, bellum
 iamiam confectum fore. g In tantis angustis
 Cæsar imperat militibus, vt naues faciant: ca-
 rinæ primum, ac statumina ex leui materia fie-
 bant: reliquum corpus nauium, viminibus con-
 textum, coriis integebatur: has perfectas carris
 iunctis deuehit noctu millia passuum à castris
 viginti duo, militesq; his nauibus flumen trans-
 portat; continentemque ripæ collem improvi-
 so occupat: hunc celeriter priusquam ab aduer-
 sariis sentiat, communit: huc legionem post-
 ea transducit, atq; ex vtraque parte pontem in-
 stitutum perficit: biduo ita commeatus, & qui
 frumenti causa processerant, tuto ad se recipit,
 & rem frumentariam expedire incipit. Quam-
 quam autem Cæsar huc vsq; præclare satis egis-
 se videtur, nihilominus instat, & vrget hostem
 aliis machinamentis: namque ne semper ma-
 gno circuitu per pontem equitatus esset mit-
 tendus, nactus idoneum locum fossas pedum
 triginta in altitudinem complures facere insti-
 tuit, quibus partem aliquam Sicoris auerteret,
 vadumq;

g lib. 1. de
bell. civil.

vadumque in eo flumine efficeret: his pene effectis magnum in timorem Afranius, Petreiusque perueniunt, ne omnino frumento, pabuloque intercluderentur; quod multum Cæsar equitatu valebat: itaque constituunt ipsi locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Sed propter excellentem Cæsaris prudentiam bellum hoc breui felicissimum, atque incruentum exitum Afraniorum deditione sortitum est. Quo facto nihil Cæsari domi, forisve illustrius vnquam contigit.

De castris mouendis, & exercitui quale quantumque iter conficiendum sit.

DISCVRSVS VI.

IN mouendis castris quatuor præcipue consideranda videntur: Tempus discessus: Quod exercitui iter agendum: Quantum viæ possit, aut debeat conficere: Quo ordine castra mouenda sint. Quæ singulæ particulæ, excepta itineris quantitate, quia in itinere Corbulonis, dum in Armenia cum Tiridate bellum gerebat, apparent, simul illas, ne dissertatiunculas subdiuidere cogar, considerare decreui. Quoniam autem bella æstate, & in caloribus, non hyeme, tractantur; fere semper laudabile erit, tēpestiue discedere: nam iuxta prouerbium, Qui bene vesp̄i hospitari cupit, is diluculo vię se dedat, necesse est. Cumq; milites castrametari & vallum obdu-

obducere, ac sese communire debeant, equidem nisi temporis satis habuerint, nocte deprehensi, iis subiacent periculis, quæ minus communitis castris impendent. Hac fortasse de causa illud de L. Merula Consule scribitur, *Consul,*

- a* *Liū. lib. 33:* qui multa nocte solitus erat mouere castra. *a* Dum legimus, Cæsarem admirabili celeritate sua bella nunquam non confecisse, certo certius, & necessarium est, ut tempestiue semper castra mouerit: sed in re clara non est opus coniecturis. Cum certior factus est, Heluetios nondum Ararim traiecisse, media nocte, quod idem est, de tertia vigilia eos impeditos, & inopinantes aggredditur, *b* eodem bello media nocte T. Labienum præmittit, & ipse quarta vigilia discedit, *c* hoc est, hora nona Romana: nam si nox octo horas habuerit, quarta vigilia post sex noctis horas significabit. Cum ad occupandum Ventionem contendit, *huc Cæsar magnis diurnis nocturnisque itineribus contendit.* *d* Nimium negotij mihi assumerem, si locos omnes, quibus Cæsarem noctu discessisse, scriptum est, colligerem. Quorum aliquos, ne mea fides ambigua sit, quisquis videre cupit, ad marginem hie eos adnotabo. *e* Neque vero minus diligens in maritimis expeditionibus apparuit: etenim in Angliam profecturus tertia vigilia soluit. *f* Si diceret aliquis: Iam professus es, prælia nocturna vitanda esse. *g* Igitur cum facilius eadem prælia contingere possint iis, qui noctu, quam qui interdiu proficiscuntur, nonne castra noctu mouenda essent? Respondeo: quisquis hæc de re ambi-

b lib. pr. de
bell. Gall.
c ibid.

d ibid.

e ibid. & l. 2.
& l. 5. & l. 7.
ibid. & l. 1. de
bell. ciu. l. 3.
l. 3. & Xen.
noph. l. 4. in
princ.
f lib. 4.
g l. 4. disc. 2.

ambigit, diem expectare posset, vt fecit Merula. Verum hæc profectio potest, debetque eiusmodi cautione omnino suscipi, vt non solum longinquus hostis, sed & propinquus nullum damnum asferre queat. Cuius rei plurima sunt exempla: nam Claudius Nero dum à castris Annibalis procul abesset; ad collegam suum properaturus, vt mirabile facinus, quod perpetravit, expediret, noctu discessit. *h* Et Annibal *h* *Lin. lib. 17.* in Apulia exercitum retracturus noctu castra mouit, Publio Æmilio, & Varrone prope ipsum castrametantibus. *i* Quod efficiens, extingui lumina iussit, & quædam impedimenta è tentoriis auferri noluit; quo vel hostis discessum non suspicaretur, vel suspicans, aliquem subesse dolum timeret. Dubitandum non est, quin hæc profectioes maxime *non conclamatis vasis*, (quod hodie absque militaris tympani sonitu dicemus) ducibus inhonestæ putarentur, vt profiteretur Cæsar de Scipione. *k* Verum, ne ab hoste vincamur, nihil intentatum relinquendum; *k* *lib. 3. de bell. ciuil.* præterquam quod quibusdam dolis minime improbandis in bello vti possumus, vt fecit Annibal. Qui, vt ex angustiis, in quibus se collocauerat, sese extricaret, nouo astu vsus ex Fabij manibus euasit: Nam duobus millibus bouum congregatis, accensas faces cornibus eorum alligauit; quæ res præter insuetum terrorem suspicionem insidiarum gignens, fugæ viam aperuit. *l* Et Cæsar ipse à Pompeio duplici clade affectus exercitum ab obsidione, vt ad recreandos militum animos spatium interponeret, re-

ducturus; etiamſi militare inſtitutum ſeruari;
 vtque citiſſima eius proſectio cognosceretur,
 conclamari iuſſit; tamen prima nocte ſaucios,
 & ægros omnes præmiſit, quibus vna legio miſ-
 ſa præſidio eſt, verito, ne ante iter conſectum
 conquieſcerent; mox duas in caſtris legiones
 retinuit, reliquas de quarta vigilia compluribus
 portis e ductas, eodem itinere præmiſit, paruo-
 que ſpatio intermiſſo, ipſe egreſſus, & nouiſſi-
 mum agmen conſequutus, fruſtra inſequentem
 Pompeio, celeriter è conſpectu caſtrorum diſ-
 ceſſit. *m* Quæ omnia dicta ſunt, vt eſtendatur,
 ſagaci, optimoque duci nihil obſtare, quin no-
 ctu quoque, hoſte licet præſentiente, diſcedere
 valeat. At ſi quis hoſte procul manente, breue
 iter conſecturus, velit diluculo diſcedere, inter
 cætera iuuat Corbulonis exemplum repetere, *n*
 qui ambigens, *an expeditis legionibus nocte Artaxa-
 ta pergeret*, vbi ab exploratoribus regem procul
 eſſe, percipit, *lucem operitur*, & præmiſſis veliti-
 bus, ipſe reliquo cum exercitu eo tetendit. *o*
 Quoniam vero, ne erretur in itinere, etiam atq;
 etiam cauendum eſt, conſueuerunt duces, re-
 gionem, in qua bellum gerunt deſcriptam, pi-
 ctamve habere, quemadmodum habuerant A-
 thenienſes, dum Siciliam armis aggredi medi-
 tabantur. *p* Cæſar conſiderans, quantum mer-
 catores, vltro, citroque quotidie commeantes,
 ſitum, formamque Britannię docere poterant,
 quamplurimos eorum ad hunc finem, regnum
 illud inuaſurus congregauit. *q* Ideoq; loquens
 L. Iulius de ſylua Ciminia, dixit, vt enim vſq; diem
 merca-

*m Caſ. lib. 3.
de bell. ciuil.*

n lib. 5.

o lib. 13.

*p Plut. in
Nic.*

*q de bell.
Gall. lib. 4.*

mercatoribus quoque inexploratam esse. *f. l. 1. p. 11. 9.*
 Publius Æmilius, quò itinere Perrebiā pro-
 fecturus esset, consulens, tandem mercatorum,
 qui ipsum probe docuerant, consiliū ample-
 ctitur. *f. l. 1. p. 11. 9.* Nonnulli curant sibi exploratores re-
 gionis gnāros, & aut si forte ab alijs mittuntur, *f. l. 1. p. 11. 9.*
 blanditijs eos suscipiunt, eosque remunerant,
 si veros compererint. Sed ne ab iisdem fallan-
 tur, ita eos habeant, ne fugam dare possint, ut
 fecit T. Quintius cum homine illo, quem Cha-
 ropus miserat. *u. l. 1. p. 11. 9.* Unde reprehenditur dux qui-
 dam, qui viæ incundæ exploratoribus incaute
 credidit adeo, ut nec ex iis, qui venerunt, quēquam
 retineret. *x. l. 1. p. 11. 9.* Et reuera nulla pecunia vtilius im-
 penditur, quam ea, quæ in illos erogatur, qui
 vias tutiores edoceant; quia alter tantum ex
 istis salutem exercitus, vel excidium patere po-
 test. Sic M. Antonio valde profuit opera Mar-
 di, & Mithridatis; sine quibus exercitus illi
 periisset. *y. l. 1. p. 11. 9.* Et nostris temporibus rusticus ille
 qui Carolo V. Imperatori vadum Aibis in Ger-
 mania ostendit, Cæsaris victoriam acceleravit,
 hostiumque animos confusione replevit. *z. l. 1. p. 11. 9.* Ne-
 que Moysen hæc viarum noscendarum dili-
 gentia lauit, ideoque Hobab cognatum suum
 itinerum peritum inuitat. Noli, inquit, nos tem-
 quere; tu enim nosti, in quibus locis per desertum eade-
 ponere debeamus, & eris ductor noster: cumque nobi-
 scum veneris, quicquid optimum fuerit, ex opibus, quæ
 nobis traditurus est Dominus, dabimus tibi. *a. l. 1. p. 11. 9.*
 cum scriptores sagacium ductum itinera desci-
 bunt, fere semper hæc præmittunt, *u. l. 1. p. 11. 9.*

- summa cum diligentia exploratis, ut de dictatore Q. Fab. Maximo legitur, cum mouet castra contra*
b Lin. l. 22. Annibalem, b & de cæteris. c Verum præterea
e ibi. & l. 27. militaris artis diligentia, & experientia tunc
 magis elucescit, cum ex tribus, pluribusve ad v-
 num locum tendentibus viis vna eligitur; quia
 in huius electione aut prudentia ducis, aut so-
 cordia comperitur. Germanicus hostes aditu-
 rus consultat, *ex duobus itineribus breue, & solitum*
sequatur, an impeditius, & intentatum, eoque hostibus
d Tac. l. pr. incautum, viamq; longiorem deligit. d Annibal Are-
 tium versus cum exercitu profecturus, duas esse
 vias, docetur, alteram longiorem, & commo-
 diorem, alteram breuiorem quidem, sed palu-
 dibus impeditam, & hanc eligit. *e Cuius ele-*
e Lin. l. 22. ctionis quia Liuius nullam rationem reddit, cur
 Annibal id egerit, non foret inutilis fortasse mi-
 litibus quæstio. Inter consultores exercitus,
 quem Martius in Macedoniam ducebat, con-
 sultatum fuit, ex tribus viis, quænam eligenda
 foret, num per Pythoum, an per montes Cam-
 bunios, an per paludem Alcuïdem, præter ali-
 quantum viæ communis, quod restabat. *f Iosa-*
f lib. 54. phat rex Iudææ cum pollicitus esset Ioram regi
 Samariæ, se iturum cum eo contra Mesa regem
 Moab, ante alia interrogat, *Per quam viam ascen-*
demus? g 4. reg. c. 3. Peruulgatum monitum est, qui magis
 peditatu pollet, quam equitatu, ei planitiem
 quærendam esse. Ideo sapienter admonitus fuit
 M. Antonius, ut plana, & periculorum, erro-
 rumque plena viraret, quia Parthorum vires in
 equitatu consisterent. *h Iter eligendū est com-*
meatibus

meatibus supportandis accommodatū, quodq;
 hostis impedire nequeat, de quo Q. Martius
 Philippus reprehensus est. *i* Ob quam fortasse *i* *Liu. l. 44.*
 rationem Annibal montium vias detrectauit,
 malens cum incommodis, & laboribus, quam
 cum fame luctari, vt pariter ex Persia redeuntes
 Græci fecerunt; qui viæ breuioris commodita-
 te omissa, ob com meatuum supplementa lon-
 giorē optauerunt. *k* Etenim in itinere capiun- *k* *Xenop. l. 6.*
 do viarū breuitas, facilitas, securitas, commo-
 ditas attendenda est, neq; via difficilis, aut faci-
 lis dicenda, quæ tuta non est; neq; tuta creden-
 da, quæ, cum hostium suspicione careat, famis
 timori subiacet. Quocirca memorabilis fuit
 Romanorum error, cum vias Noceram versus
 duas haberent, alteram propter mare tutam &
 apertam, sed longiorē; alteram breuiorē,
 per hanc ad furcas Caudinas perrexerunt, vbi
 damno ac dedecore affecti sunt. *l* Non ita Cor- *l* *Liu. l. 9.*
 bulo, qui, Artaxata profecturus, breuem viam
 omisit, quia si legiones amnem Araxem, qui
 mœnia alluit, transgrederentur, *sub ictum daban-*
tur. procul; & latioribus vadis transiere. m Hoc argu- *m* *Tac. l. 13.*
 mentum viarum refectionis considerationem
 requirit; *pramissis, qui repurgarent iter. n* Industria *n* *Liu. l. 44.*
 item in fluminibus siue per pontes, aut quomo-
 dolibet superandis considerata. Vnde Rhodij
 illius consilium neglectum non fuit, qui duo-
 bus millibus vtrium quatuor millia grauis ar-
 maturæ militum transuehenda esse, consuluit. *o* *Xenop. Cy-*
 Huc pertinet Annibalis inuētio Alpes aceto ac *rop. l. 3.*
 ferro excindendi, *p* si modo eiusmodi rebus *p* *Liu. l. 22.*

cedendum est: item Martij artificium ad con-
 ducendos per rupes, ac præcipitia elefantos, q
 aliaque innumera, quæ recitare tædiosum foret.
 Quantum iter sit conficiendum, prout variæ
 sunt occasiones, varia fuerunt consilia, quæ ple-
 riq; ceperunt. Sed ut, quoad fieri potest, verum
 inuestigetur, proponendum est, quod præcipit
 Vegetius, exercitibus ex Romanorum militum
 consuetudine æstate quinq; horis viginti quin-
 que millia passuum conficienda esse. 7 Modo
 ponantur, horæ æstiuæ diei communiter esse sex-
 decim, Romanorum autem horæ fuisse duode-
 cim, oportet singulis horis tertiam horæ partem
 addere: adeo ut quinq; Romanæ horæ septem
 fere nostratium horarum adæquent, hoc est, ho-
 ras sex cum duobus trientibus, sicq; conceden-
 dum est septem horis viginti millia passuū con-
 fici posse; adeo ut miles ad octauam discedens
 hora decima quinta iter expleuisset: quod si ali-
 quantum requiescendum foret, tunc sexta de-
 cima hora iter absolueretur: & sine æstus mole-
 stia exercitus, ut præscribit Vegetius, viginti mil-
 lia passuum conficere, & statua habere com-
 mode potuisset. Verum magis fortasse cōducet,
 ut ex fontibus hæc hauriamus, vnde Vegetius
 eadē hausit, & ex nobismet ipsis rei circumstan-
 tias despiciamus. Neminem etenim latere de-
 bet, quoties necessitas tulit, à Cæsare viginti
 millia passuum confecta fuisse. 7 Et M. Crassus
 iussu Cæsaris media nocte profectus tertia diei
 hora propemodum viginti quinque millia pas-
 suum absoluerat. 7 Et in nobilissima illa Græ-
 corum

7 lib. 1. c. 20
 7 lib. 2. c. 1.

7 lib. 1.

corum reductione quolibet die viginti millia
 passuum, aliquando viginti quinque, confecta le-
 guntur, *u* tametsi per altissimas niues iis ambu- *u Xenop. l. 3.*
 landum esset, & pedibus frigore ac labore debi- *u l. 4.*
 litatis, & fere consumptis, *y* & sæpe vesperi sine *x lib. 4.*
 villo cibo, & absq; vlla miseriarum, quas inter- *y ibid. bis.*
 diu patiebantur, subleuatione. *z* Et Plutarchus *z ibid.*
 testatur, M. Antonij exercitum vna nocte tri-
 ginta millia passuum ambulauisse, *a* itemq; tri- *a Plut. in*
 ginta leguntur confecta à legionibus Vitellij, *ains vita.*
 cum socios p̄ligatos intellexissent. *b* Et de Pæ- *b Tac. l. 19.*
 to legitur, vno die quadraginta millia passuum. *c* *c lib. 15.*
 Verum quod Philippus sexaginta perfecit, id
 profecto admirandum est. *d* Neq; si quis Claudij *d Liu l. 18.*
 Neronis iter, qui à Metauro, discedens sex die-
 rum spatio Venusiam regressus est, breue illud
 fuisse, comperiet. *e* Nec valde breue, nec lon- *e lib. 17.*
 gum nimis, quoad coniecturis assequimur, iter
 erit, si quindecim millia passuum conficiantur:
 tametsi Cæsar iustū iter octo millia dixerit, *con-*
fecto iusto itinere eius diei, sed ne Pompeius perse-
queretur, alia octo coactus est progredi, Duplica-
toq; eius diei itinere octo millibus passuum ex eo loco pro-
cedit. *f* Ego vero quindecim millia passuum di- *f lib. 3. de*
 xi, quoniam Liuius, vt maximatum viarum dif- *bell. civil.*
 ficultates ostenderet, prodidit, exercitum Mar-
 tij magno labore biduo quindecim millia pas-
 suum confecisse. *g* Et hæc de itinerum ratione, *g lib. 44.*
 modoque colligenda duximus. Non est autem
 prætermittendum, quod magnus quidam no-
 strorum temporum dux dicere solitus est: tria
 millia peditū illius arbitrato disposita, si à mille

*b de bell.
Afr.*

i de bell. ciu.

equitibus laceſſantur, poſſe duarum horarum ſpatio in tutum ſe recipere; cum tamen apud Cæſarem legatur (& quidem non ſine notabili differentia) exercitum ſuum, quem Scipio in itinere infeſtabatur, quatuor horarum ſpatio non totos centum paſſus potuiſſe abſoluere. *b* Neque negligendum eſt (vt Cæſarianorum militum labores perpendantur) poſt Pharfalicum prælium, & caſtra Pompeij expugnata, exercitus victoris partem, fugientes Pompeianos inſequentem, vix ſex millia paſſuum commode conficere non potuiſſe: quamquam iterum vallo exſtructo, prælioque commiſſo reliquias illas ad deditiorem coegerunt. Verum agmen, quale in itinere eſſe debeat, inſpiciamus.

De caſtris mouendis, præſertim qua pertinet ad impedimenta ſarcinaſque.

DISCVRSVS VII.

CONtra Tiridatem in Armenia ſic viæ pariter, ac pugne composuerat exercitum Corbulo. Latere dextro tertia legio, ſiniſtro ſexta incedebat, mediis decumanorum delectus: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur: quibus iuſſerat, vt inſtantibus cominus reſiſterent, reſugos non ſequerentur. In cornibus pedes ſagittarius, & cætera manus equitum ibat, productior cornu in ſiniſtro per ima collium, vt ſi hoſtis intrauiſſet, fronte ſimul, & ſinu exciperetur. *a* Exploratum eſt, prout hoſtes aut prope, aut procul erant, ita diuerſis Cæſarem modis

a Tac. l. 13.

modis agmen duxisse: nam procul degentibus hostibus, singularum legionum impedimenta subsequi ipsas iubebat: iisdem autem propinquis, ex octo legionibus, sex præire, mox cuncta exercitus impedimenta, postea duabus legionibus tergum custodiri curabat: semper nihilominus equitatum cum funditoribus, ac sagittariis præmittebat, *b* & alibi agminis ordinem ita *b lib pr. de bel. Gall.* constituit, ut tres legiones ante omnia irent impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen (*quod tamen erat mediocre, ut in expeditionibus esse consuevit*) cogeret subsequens altera legio: hoc autem ideo effecit, ut hostes tribus tantum legionibus conspectis, celerius, contempta Romanorum paucitate, prodirent in aciem, *c* *e lib. 18. de bel. Gall.* Ibi autem videre est, Cæsarem contra hostem prodiisse, *pene quadrato agmine instructo.* Quod autem hoc idem Cæsar ex præscripto militaris artis ageret, inde patet, quia tacite Sabinum arguit, quod milites è castris consilio Ambiorigis hostis populi Romani ductos, viæ commisisset *longissimo agmine magnisque impedimentis.* *d* Græci *d lib 5.* ex Persia duce Xenophonte redeuntes itinervis initio ordinem phalangis, vel quadrati agminis seruare, *e* excepto quod semel, ut quali maiore *e Xenoph. l. 1.* re numero hostes perterrefacerent, phalangem laxauerunt. *f* Sed cum paucis post die- *f ibid.* bus animaduertent, quadratum agmen æquilaterum incommodum esse, quia in angustiis viarum cornua exercitus nimium arctabantur, corpusque agminis premebant: vel laxatis & dilatatis ordinibus ad dimicandum exer-

citius debilis, & parum idoneus efficiebatur; consilium ceperunt, ut in minora se agmina diuiderent, quibus singulis centuriones, ducesque dederunt, qui ea in centurias, aut in manipulos pro locorum opportunitate vel conglobata disiungerent, vel disincta conglobarent,

g lib. 3.

h ibid.

g quo ordine domum incolumes peruenere, in medio exercitu impedimenta de more collocantes. *h* Non possum non ponderare, quæ Brancatius de impedimentis admonet: Peccari enim modo putat, & antiquitus improuide actum fuisse, dum impedimenta in medio exercitus, vel dextrorsum, aut sinistrorsum, ne hostis ea possit aggredi, collocare consueverunt: nouumque ordinem ab se inuentum inducit, iubens, ut quadrato agmine vehiculis & carris coacta circumuallentur, adsitque duum millium sclopetariorum custodia: utque ex verbis ipsius elicitur, postremo omnium loco ea collocat, existimans, hoc pacto fore, ut prælio conferto, non modo impedimenta ex se ipsis tuta sint, sed etiã tergum totius exercitus muniant, quia nempe nō absutura essent longius, quam pro catapulta suo proiectu pertingeret. Antiquum autem in conducendis impedimentis morem duabus de causis improbat: altera est propter diuersos motus, quibus circumducenda sunt: altera, quia in medio constituta, longumque agmen, sæpe duorum triumve millium passuum efficientia adeo disgregant exercitum, ut parti, quam hostis adoriatur, altera pars exercitus ferre suppetias nequeat. *i* Ad quæ respō-

i Admonitorem

mil. l. 3 mon.

2.

deco:

assumis, qui commeatum vehunt, tantum aberit, vt impedimenta sclopetarij defendant, vt etiam ipsi ab impedimentis defendi videantur. Quæ res etiam si non incognere videretur, cum exercitus iam castra fixit (& hunc castra metandi modum barbarorum fuisse, alibi Cæsar testatur) nescio tamen, quantum expediret, dum è castris eductus exercitus iter agit: nam si hostes equites sclopetis nō destituantur (concedimus modo, impedimenta non posse, nisi ab equitibus vexari) & boues, equive tua vehicula trahentes claudicent; cæteris vehiculis impedimento futuri sunt; adeo vt vniuersus commeatus in discrimine constituatur: commeatu autem amisso exercitus perinde, ac victus, & profligatus est, prudenter dicente adhæc Vercingetorige, *Non interesse hostemne interficere, impedimentisve exuere, quibus amissis bellum geri non possit.* Imperator Leo hæc præcipue in impedimentis obseruauit, vt præfectum habeant peculiarem, p quo die præliandum est, quam tutissimo, quoad fieri potest, loco congregetur, q maxime ea, quæ minus necessaria sunt, r vt inter hostes semper in medio exercitu collocentur, s vt cum discedis ab hostilibus locis, præcedant: cum in ea ingrederis, subsequantur: si ab aliquo latere timeatur, dextrorsum, aut sinistrorsum ponantur: si vndequaq; , in medio. t Neq; hæc leuia putentur: quippe cladiꝝ Othonianæ potissima causa fuerunt *mixta vehicula & lixæ.* u Quod quantum referat, conatus Suetonij Paulini, & Proculi Licinij in iis defendendis ostendit, allegantiū pro-

dendi

n lib. pr. de
bel. Gall.

o Caf. lxx. 7.
de bel. Gall.

p lib. 1. c. 19.

q c. 9.

r c. 10.

s c. 17.

t c. 18.

u Tac. li. 18.

dendi Othonis gratia fuisse *permixtum vehiculis agmen.* x Et Vitellianorum cladis causa fuit, quia *x ibidem;* restitui nequiuerunt impediens vehiculis, tormentisque. y Quæ res ut magis militibus probetur, quid y *ibid.* euenerit Antiocho, cum à Romanis profligatus est, reminiscamur. Caterum, inquit Liuius, fugientibus maior pestis, intermixtis quadrigis, elephantisque, & camelis erat sua ipsorum turba; cum solutis ordinibus velut caci super alios alii ruerent, & incursum belluarum obtererentur. Hinc conclude: si Brancatij exercitus profligaretur; quo pacto euaderent eius milites ex vehiculis, quibus ille impedimenta circumvallanda præcipit? Ideo non abs re ab aliis institutum est, ut seorsim ponantur, quo victus aut victor nullam ab iis moram accipiat: quæ res Cæsari credenda est, qui manum in Gallis conseruit, *præmissis paulum impedimentis,* atque *in tumulo quodam collocatis,* & *& alibi, impedimen-* z *lib. 8. de*
tis in proximum collem deductis, a his autem duas *bel. Gall.*
legiones, illis nonnullas equitum turmas, pro *alib. 7.*
ut necessitas ferebat, præsidio reliquit. Quod ego addidi, ut agnoscat, quam apposite dixerit ille, duo millia sclopetatorum impedimentis custodiendis satis esse. Et P. Æmilius bellorum adprime gnarus, non modo impedimentorum præsidio quartam exercitus sui partem posuit, sed milites alloquens, inquit, *Nec ignauissimum quemque relinqui ad custodiam sarcinarum scitis.* b *Mo-* b *lib. 44.*
do quæ ad rem nostram faciunt, adiungo. Et quo ad præmittenda impedimenta Cæsarem in medium affero, qui ad uesperascente die præmissis iisdem ipse de quarta vigilia profectus est, ut pugnaret.

*lib. 1. de
bell. civil.*

pugnandi necessitate adueniente exercitum paratum haberet. *c* Quod similiter Leo Imperator cauit, vt die prælij committendi, impedimenta procul habeantur. At ne quis fallatur; animaduertendum, duo esse impedimentorum genera: quædam proprie exercitus impedimenta vocabantur, vt tormenta, machinæ, munitiones, tentoria, & similia, quæ carris & equis vehuntur: alia vero minutioꝛa, quæ sarcinæ dicebântur, quas milites singuli sibi ferebant: Proinde Labienus Cæsaris exercitum in Africa adotiri cogitauit, *quod existimabat milites sub onere, ac sub sarcinis defatigatos pugnare non posse. d* At Cæsar, qui consilium hoc præuiderat, trecentos ex singulis legionibus expeditos milites delegit, qui Labieni milites in fugam turpissimam coniecerunt. Neq; dubium erat, quin improuisa aggressiones aduersus milites sarcinarum onere defatigatos maxime perturbarent exercitum: sed Romanorum consuetudo fuit, vt in medio depositis sarcinis, armisque aptatis ad signa omnes concurrerent: Quod Liuius perspicue, & ad rem nostram perbelle descripsit iis verbis: *Primo noua res trepidatione in fecit, dum arma capiunt, sarcinas congerunt in medium: dein postquam vt quisque liberauerat se onere, aptaueratque armis, ad signa vndique coibant, & notis ordinibus in veteri disciplina militia iam sine præcepto vllius sua sponte struebatur acies. e* Quæ res, utpote Romanis militibus consueta, passim repetita legitur: *f* Quibus sarcinis milites onerabantur, & quoniam Marius adhuc pluribus oneratos esse voluit, hinc

*d de bell.
civil.*

*e lib. 9.
f ibid. tit.
cum 6. l. 28.*

hinc multi Mariani dicti fuere. *g* Quod tamen in- *g Plut. in*
 commodum multiplici commoditate, quam *Matio.*
 milites rebus necessariis non destituti ex illo o-
 nere accipiunt, abunde compensatur, ideoque
 libenti animo ferendum militibus. Hactenus
 igitur de hora profectiois instituendæ, de iti-
 neris quantitate, de impedimentorum situ tot
 dicta sufficiant.

*Quid potissimum principi agendum sit in ciui-
 tate, aut prouincia, quam nuperrime occu-
 pauit, ut ab iis se tutiorem
 reddat.*

DISCVRSVS VIII.

EXprobrat Phanceas Ætolorum prætor regi
 Macedonum Philippo, dum incenderet, ac
 diriperet vrbes, & vincentium præmia victus
 corrumpere, *Non sic antiquos Macedonum reges,
 sed acie bellare solitos: vrbus parcere, quantum pos-
 sent, quo opulentiùs imperiù habere.* *a* Quod in- *a Liu. l. 36.*
 diciù persimile est sententiæ Cræsi, dum Cy-
 rum horrabatur, ne quæ eius fuerant ciuitates
 dirueret, non amplius Cræsi, sed Cyri victoris,
 ac possessoris regnum destruaturus. *b* Vtile est *b Herod. l. 1.*
 hoc ducibus exemplum, ne ad victas vrbes ex-
 cindendas facile consentiant: nam eo pacto
 aut victores sibi ipsis damnum inferunt, aut vi-
 cti victorum iram contra se maiorem cõcitant:
 quo argumento Belisarius Totilæ suauit, ut Ro-
 mam ab ultimo excidio seruaret, tantamque
 ab ea crudelitatem auerteret, & præterea disci- *c Procop. l. 3.*
 plina

plina militaris corrumpitur, dum milites rapina dulcedini assuefiunt, à qua deinde abstinere nequeunt, etiam si iubeantur. Ideo summopere laudati fuerunt, qui vrbes destruere volentibus sese obiecerunt, qualis inter Florentinos fuit Farinata de Vbertis, inter Neapolitanos Iacobus Caldora. Quorum vestigiis inhærens examinabo, quibus artibus dux bello victam ciuitatem, aut prouinciam citra ruinam, ac vastationem tuto obtineat, sibi que in perpetuum conseruet. Et primo consilium illud contemnendum non est, quod Thebis Lucretius Romanorum prætor suscepit, dum patriam exulibus, qui Romanas partes fouissent, restituit; iis tamen venundatis, qui Macedonum partes secuti

d *Lin. lib. 42:* fuerant. *d* Martius Consul, ut animos cæterorum Macedonum sibi conciliaret, mitius egit cum populis Agassæ: obsidibus enim contentus, sine præsidio iis reliquit urbem, immunesque, ac suis legibus victuros est pollicitus *e*

e lib. 44.

Cum Proceribus Persei, utpote regio more vivere consuevis, P. Æmilius secus agendum putauit; nam iussit ipsos cum filiis suis, qui decimū quintū annum excessissent, ciuitates suas relinquere, & in Italiam Romam migrare, quæ mandata et si acerba crudeliaque videbantur, cognouit nihilominus plebs libertati suæ vtiliter

f lib. 45.

f Quibusdam oppidis Romani muros detrahebant, ut Velitris, Senatumque amouebant, & ultra Tiberim, si cis essent, aut contra, habitare iubebant, pœnis impositis, si prius, quam cōditionibus datis, satisfecissent,

trans-

transmeassent: vel colonias deducebant, quibus primorum ciuium expulsorum agros concedebant. *g* Transferendi populi in sacris literis *g lib. 3.* habetur mentio, *Et euellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans flumen.* *h* Cæsar in fidem Bratusprantium recepit, *h 3 Reg. c. 14.* sexcentis obsidibus imperatis, omnibusque armis ex oppido collatis. *i* Viennenses præter imperatam pecuniam, *i lib. 2. de bel. Gall.* publice tamen armis multati. *k Tac. lib. 17.* Vbi Romanis clementer agere expediebat, victas vrbes non tantum non destruebant, sed ciues illarum ciuitate Romana donabant, vt cum Priuernatibus fecerunt. *l Liu. lib. 8.* Ideo de ipsis dictum est, *plerosque populos eodem die hostes, dein ciues habitos esse:* quam nihilominus ciuitatem non omnes simul cum iure suffragiorum obrinebant. Verum sæpenumero mansuetudo Romanorum cum seueritate exequata est. Nam Capuam Romani, etsi non incenderunt, aut demoliti sunt: tamen ob iustam iram in miserum, humilemque adeo statum redegerunt, vt magis Romanæ iræ, Capuanæque perfidiæ testimonium ea remanserit, quam vt ciuitatis pristinae vestigium vllum præseferret. Etenim septuaginta principes Senatus interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi: alia per sociorum latini nominis vrbes in custodias dati, variis casibus interierunt: multitudo alia ciuium Campanorum venundata: Propter agrum, quam omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse, vrbs seruata est, vt esset aliqua aratorum sedes: ager omnis & recta pu-

blica populi Romani facta: cæterum habitari tantum, tamquam vibem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse voluerunt; & præfectus ad iura reddenda quotannis mittebatur. *m* Autor discursuum inquirens, quid principi in ciuitate, aut prouincia, quã nouissime occupauerit, faciendum sit, iubet omnia ibi renouari, nouas nempe gubernandi leges, noua vocabula, nouam authoritatem, nouos homines: ex egenis locupletes faciendos; exstruendas nouas vrbes, exstructas diruendas; incolas in alia loca deducendos: nihil in summa per totam prouinciam intactum, neque gradum, neque ordinem, neque statum, neque opum vim ullam relinquendam esse, quæ te institutorem, ac largitorem non recognoscat. Quibus malis parumper commotus, censet, quo tot hominũ calamitates declinentur, præstare, vt vnusquisque priuatam, quam regiam vitam traducat. Et nihilominus iterum in pristinam se reuoluit sententiam, vt putet quisquis clementiæ viam deferendam putat, eundem crudelitatem eiusmodi omnino amplecti debere, improbatq; eos, qui medias in consulendo vias eligunt, omni ex parte bonitatem, aut omni ex parte improbitatem sequi nescientes. Qua in re videbatur fortasse multipliciter errare: primum quia monita hæc improba cognoscens, nunquam ea præcipere debebat; deinde quia non penitus mala existimanda sunt. Nam quemadmodum iustitiæ non esset, suspendio ali-

aliquem, qui eo mortis genere dignus esset, ob
 stolidam misericordiam liberate: sic uti aduer-
 sus populos, qui nullam veniam merentur, ri-
 gore atque asperitate, crudelitatis opus non
 est. Neque Romani improbandi, quod Ca-
 puanos seuerissime puniuerint, cum Annibalem
 ducem scæuum, infidum, Carthaginensem præ-
 posuerint Senatui Romano, à quo diuersis tem-
 poribus, pleraque clementiæ ac benignitatis
 beneficia in eos manauerant, Romanumq; im-
 perium in summam discriminis aleam coniec-
 erint; neque per illos steterisset, quin barbari, non
 Romani res Italas gubernarent. Non debet igitur
 princeps suspenso animo supplicia differre,
 quotiescunque crimina eo processerunt, ut to-
 lerari nequeant; non immemor, Deum iussisse
 Sauli regi, ut Amalech, & vniuersa eius demoli-
 reretur, & omnes interficeret à viro vsq; ad mulierē,
 & parvulum lactentem, bouem, & ouem, camelum, &
 asinum: sed quia ille diuina mandata in totum
 executus non fuerat, pœnituit Dominum, quod con-
 stituisset regem Saul super Israel. n Et rex Israel A- 1. Reg. i. 15.
 chab merito à Propheta audiuit, Quia dimisisti
 Benadad regem Syria, virum dignum morte de manu
 tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro
 populo eius. o Et alibi, si autem nolueritis interfici- 1. Reg. i. 10.
 re habitantes terra: qui remanserint, erunt vobis,
 quasi clavi in oculis, & lancea in lateribus. p Quod Num. c. 33.
 si quis diceret, Non instare modo Prophe- in fine.
 tarum tempora, quorum ore Deus homines
 alloquatur: respondeo, bonas leges oracula Dei
 esse, cumque secundum illas princeps regnat,

secundum diuinam voluntatem regnare. Idcirco, quoniam sæpe accidit, vt mansuetudinis atque clementiæ præcepta prætermittenda sint, quædam proponam exempla, quibus ad crudelitatem exercendam sine scelere deueniri posse videtur. Nam Corbulo Artaxata citra vituperationem combussisse, & solo æquasse dicendus est, quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id Romanis virium erat, quod firmâdo præsidio, & capeffendo bello diuideretur: Vel si integra & incustodita relinquerentur, *nulla in eo vtilitas, aut gloria, quod*

q Tac. lib. 13. capta essent. q Crudelius coactus est Didius in Vspenses sæuire: nam cū legatos misissent, veniam orantes, aspernati sunt victores, *quia trucidare deditos seuum; tantam multitudinem custodia cingere arduum: vt belli potius iure caderent: datumque militibus, qui scalis euaserant, signum cedi.* *r* Qui diligenter magnos historicos euoluerit, passim compertiet, vires, quæ muniri non possint, solo æquandas esse: vt ex Liuiο arguere licet; qui Chalcidem captā fuisse, plurimosq; interfectos commemorans, subiungit, *Quod si tantum militum Romanorum fuisset, vt & Chalcis teneri, & nō deferi præsidium Athenarum potuisset: magna res principio statim belli Chalcis, & Euripus adempta regi forent.* *s* Et nostro seculo Germani Montem silicis oppidū, villatq; combussere, quia militum præsidiariorum copiam non habebant. *t* Aliquando rigor hic in bello seruandus est, vt cæteris ciuitatibus paucior incuriatur, ne ob pauorem victorib. pertinacius repugnent: sicut in memorato Vspen-

tium

q Tac. lib. 13.

r lib. 12.

s lib. 31.

t Guic. lib. 9.

sum oppido videre est: nam eorū excidio metus cæteris iniectus est: præsertim Zorfini, qui pensitatis plerisque tandem apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum, & victorem tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Populorum sæpenumero inconstantia, leuitasq; cui fidere intutum est, efficit, vt victor victam ciuitatem comburendam putet, præsertim si aliæ causæ concurrant, vtputa si ea ciuitas procul à ditione victoris sita sit, si hosti opportuna; vt Capsa Romanis aditu difficilis, lugurthæ commodissima, ideo à Mario deuastata est; etsi contra ius belli, quia sese Romanis dederat. *u* *Ca-* *u* *Sallust. de*
pta autem, non deditæ, inquit Æmilius, *vrbes diri-* *bel. lug.*
piuntur, & in his tantum arbitrium est Imperatoris, nō
militum. *x* Nonnunquam diripitur vrbs non ob *x* *Liu l. 37.*
iram, odiumve, sed vt miles prædæ spe sæpe deiectus tandem aliquem victoriæ fructū consequatur, vnde consul Acilius Heracleam diripiendam permisit. *y* Vel militis remunerandi, *lib. 36.*
causa, si in oppugnando oppido aliquo insigniter se gesserit, vt Cæsar prædæ militum Gomphenes exposuit, quod eorū urbem muris eximæ altitudinis munitam breui temporis spatio, à meridie scilicet ad occasum vsq; solis strenue expugnassent; præterquam quod eo exemplo cunctis Thessaliæ ciuitatibustalem incussit terrorem, vt, excepta Larissa, cunctæ illi portas aperuerint. *z* Nulla ciuitas excindenda est, etsi *z* *Ca. lib. 3,*
excidium merita sit, quæ nomen gloriamq; am- *de bel. cin.*
plitudinis, & claritatis alicuius ob vetustatem

sibi quaeruerit; unde Cæsar scripsit, à se *Masilienses* magis pro nomine, & vetustate, quam pro meritis in
alib. 2. de bel. cim. se ciuitatis conseruatos fuisse. *a* Cæsarisque filius Augustus tribus de causis dixit. Alexandriam solo abs se equatam non fuisse, etsi pluribus nominibus excidio dignam putaret: propter vrbis dignitatem, atque amplitudinem: propter ædificatorem ipsius Alexandrum: propter amicum suum Arrium. *b* Ex quibus facile est iudicare; quam vehementer insectandi sint principes ducesq; j, qui hoc seculo autores fuerunt, vt Roma diriperetur, nihil veriti imperij maiestatem, nihil esse eam caput Christianorum, nihil libi Apostolorum, totque sanctorum reliquias contineri. Igitur iam satis modos recensuimus, quibus principes à populis nuperrime victis tutos se faciant; modo id nunquam non respiciant, aliter cum Turcis, vel hæreticis, aliter cum Catholicis agendum esse: aliter si iniuriis prouocentur, aliisve de causis bellum hostes inferant, iisve inferatur; deniq; vt nisi certa sit, ac determinata crudelitatis, aut clementiæ ratio, porius hæc, quam illa exerceatur. Addo, in hoc magis ipsimet rationi, quam naturæ, moribusq; ducis obsequendum esse: cum passim in historiis legatur, sæuissimos duces, vsu postulante, mirifice clementes extitisse: rursus humanissimos alios sæuissima quæque executos esse, quo militarem disciplinam factam tectam tuerentur.

*Veram principum artem esse, ut hominum
mores cognoscant.*

DISCVRSVS IX.

SI margaritæ, & vniones, aliæve preciosissimæ res antiquorum, cum ab aliquo agricola, rudique homine inueniuntur, eloqui scirent, iure optimo dicerent: Væ miseris, in cuius manum incidimus, qui precium nostri ignorans, flocci nos facit. Equidem haud secus dicere potest virtute præditus quispiam, qui paupertatis luto obrutus, præstet obsequia principi, virtutum ignaro, & singularium animi dotium negligenti. Nam quemadmodum egregius equito bonum equum, etiam macrum, & plagosum, clitellisq; impositis turpem, cognoscit; ita sapiens princeps sub malignæ fortunæ tegumento eximios viros perspectos habet. Sed minus & tolerabilius damnum esset, si quadraginta aut quinquaginta famulos tantum non cognoscerent, quamquam Comes Prouinciæ, quia Romæ mores ignorauit, non minus damni, quam dedecoris comparauit; Longe enim deterius ac perniciosius est, cum principes subditos suos ignorant, & imprudenter illos metiuntur, virtutem à vitio, vecordiam ab industria, modestiam ab humilitate, & similia non distinguentes. Vnde fit, ut plerunq; posthabitis bonis, improbi præferantur: & aliquis, ut insidiator, puniatur, qui bardus est, & simplex, ut aduersus Corn. Syllā fecit Nero, cuius ille *scors*

ingenium in contrarium trahebat, callidumq; & simulatorem interpretabatur: unde miser, & nullius reus, pulsus patria, & in exilium missus est. *a* Augustus sapientissimus princeps, perfectam non modo ciuium Romanorum cognitionem habebat, sed veluti faciunt, qui doctrinā aliquam exactissime callent, ad vltimas differentias, & minutas quasq; ipsorum distinctiones descendebat: Nam supremis sermonibus cum tractaret, qui nam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent, cuperentque; *M. Lepidum dixit capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium auidum, & minorem: L. Arruntium non indignum, & si casus daretur, ausurum.* *b* Antigonus cum subtile Pyrrhi ingenium obseruauisset, eum, si ad senectam perueniret, in maximum virum euasurum, vaticinatus est. Et Scipio nō erroneum de Mario iudicium fecit, cum, se ipso non inferiorem ducem eum fore, prædixit. Sylla Cæsaris pueri futuros mores optime præuidit: neque Cæsarem in Bruto, & Cassio iudicandis sua fefellit opinio, cum dixit, non ab illis crassis, & vinctis, sed ab his pallidis, & macilentis cauendū esse. *c* Verū, alia modo tempora, alij mores ingruunt, dixerit non nemo; res nostræ his temporibus aliter se habent, neque princeps, qui hæreditarium, & auitum principatum obtinet, huiusmodi insidias, vt in regno sibi succedatur, extimescit: hancq; responsionem plerique fortasse non paucis dissertationibus nostris accommodabant: quas dissertationes si forte aliquorum

moribus congruas crediderint, non item ad nostra tempora quadrare, putabunt. Sed hæc obicientibus respondeo, Nondum mille elapsos annos esse, ex quo duci Alexandro à Laurentio Medices cognato suo idem accidit, quod Cæsari à Bruto, quem filium suum credebat. Dico pariter, à similibus argumenta ducenda esse, & locorum, temporū, morum, status, religionis, & omnium, quæ ponderanda sunt, habito respectu, res antiquas cum præsentibus prudenter comparandas esse; fore enim, ut ex vetustis casibus, licet diuersis, rebus præsentibus consilia, ac remedia prudentissima reperiantur. Verum si à principe hæc subditorum cognitio propter cætera parui æstimatur, at saltem pro suo emolumento eam non negligat: Nam quemadmodum satori acus, & forcipis, fabro ferrario incudinis, & mallei, lignatio ferræ, & dolabræ cognitio peropportuna est, sic veris principibus instrumenta sunt homines, ideoque ipsorum cognitio necessaria. Quæ præterea honoris causa quærenda est: nam sicuti inuisibilis Dei potentia per hæc visibilia comprehenditur, sic nusquam virtus principis magis elucet, quam in famulantium sagacitate, atque virtute. Quod si cæteræ causæ tacerent, compellitur ad hæc princeps ex ipsius munere, cum rex aliud non sit, quam gregis humani pastor, ut sapientissimus Plato demonstravit. *d* Quo munere cum in ter-

d In Minoe.

discrepent, cognoscere, arduum, neq; omnium esse: Nam quemadmodum musices imperitis maiorem delectationem parit pastoralis aliqua, aut ruralis cantio, quam exquisita doctissimaq; symphonia, & sicuti qui pingendi artem non intelligunt, adumbrato aliquo, & diuersicolore opere magis oblectantur, quam excellenti quauis pictura; sic plerique cæteros ex eleganti (verbi gratia) aut ensis, aut plumæ gestamine libentius, quam ex vera virtute iudicant. Quod si forte aliquem, tanquam summum virum laudari audierint, sæpenumero accidit, vt videntes ipsum aut statura turpem, aut vestibus inornatum, cum minoris faciant, virtutem pulchritudine, ac fortuna metientes, vt indicant autoris illa. *Imperatores forma ac decore corporis vt est mas*

lib. 17. vulgi comparantes. e Sic accidit Syracusanis, qui videntes Gylippum sordido palliolo indutum, magno capillitio deformem, sese continere non potuerunt, quin ipsum deriderent; à quo derisu nihilominus destiterunt, cum eundem maxime virtutis ducem cognouissent. *f* Neq; Agesilaus cam virtutem aut expectationem, quibus insignis erat, præ se ferebat; nempe claudus erat, neq; Gylippo ornatioꝝ incedebat; Et credendum est, eo vehementius irrisum fuisse à satrapis Persarum, quo ij magis regum suorum vnguētis deliciis pompæ, ac maiestati conspiciendæ assueuerant. Sed recte, inquit Plutarch. pulchrum visu, & Græcis, qui in Asia commorabantur, iucundissimum spectaculum fuisse, cum cernerent, magnos illos Persarum duces didi-

*f Plut. in
Nic.*

didicisse, homines non esse ex vestibus, aut tortis pedibus iudicandos, sed ab ore Agasilai laconice loquentis penderent, breuib; que eiusdem verbis, & imperiis sese accommodarent. *g g In Agasil.*
 At vestes corporumq; turpem, siue deformem faciem relinquamus. Reperiuntur nonnulli virtutis quidem incomparandæ viri, sed tantæ humanitatis, ac mansuetudinis, & honorum, ac mundanarum dignitatum adeo contemptores, vt eos pleriq; pusilli animi homines esse, putantes, indignos magnis honoribus arbitrentur. Quorum exemplum in Iunio Blæso comprobatur, viro summæ virtutis, nobilitatis præclaræ, morum suauitatis eximiæ, fidei erga patriæ, et suos præstantissimæ: cæterum animo tranquillus erat, & mansuetus improbitateque honoris cuiuscunque adeo negligens, vt parum esset, ne dignus videretur. *b* Quod fortasse subtilius in *b lib 16;* Agricola moribus describendis exprimit, quem ita modestum fuisse, scribit, vt plerique, quibus magnos viros per ambitionem mos, viso aspectoque Agricola, quaerent famam, pauci interpretarentur. *i i In Agric.*
 Scribitur de Q. Fab. Maximo, ab ineunte ætate talis eum lenitatis morumq; facilitatis fuisse, vt à Romanis ouicula nuncuparetur. *k k Plur.*
 Quæ omnia demonstrant, quanto maior est in moribus & abditis hominum naturis explorandis difficultas, tanto magis principes, qui huiusmodi instrumentis vtuntur, eos recte cognoscere debere. Quamobrem iustitia, ac veritatis vi compulsa, terribilis, & truculenta Medea iure inquit.

discrepent, cognoscere, arduum, neq; omnium esse: Nam quemadmodum musices imperitis maiorem delectationem parit pastoralis aliqua, aut ruralis cantio, quam exquisita doctissimaq; symphonia, & sicuti qui pingendi artem non intelligunt, adumbrato aliquo, & diuersicolore opere magis oblectantur, quam excellenti quavis pictura; sic plerique ceteros ex eleganti (verbi gratia) aut ensis, aut plumæ gestamine libentius, quam ex vera virtute iudicant. Quod si forte aliquem, tanquam summum virum laudari audierint, sæpenumero accidit, ut videntes ipsum aut statura turpem, aut vestibus inornatum, cum minoris faciant, virtutem pulchritudine, ac fortuna metientes, ut indicant autoris illa. *Imperatores forma. ac decore corporis ut est mos vulgi comparantes.* e Sic accidit Syracusanis, qui videntes Gylippum sordido palliolo indutum, magno capillitio deformem, sese continere non potuerunt, quin ipsum deriderent; à quo derisu nihilominus destiterunt, cum eundem maxime virtutis ducem cognouissent. f Neq; Agesilaus eam virtutem aut expectationem, quibus insignis erat, præ se ferebat; nempe claudus erat, neq; Gylippo ornatior incedebat; Et credendum est, eo vehementius irritum fuisse à satrapis Persarum, quo ij magis regum suorum vnguentis deliciis pompæ, ac maiestati conspiciendæ assueuerant. Sed recte, inquit Plutarch. pulchrum visu, & Græcis, qui in Asia commorabantur, iucundissimum spectaculum fuisse, cum cernerent, magnos illos Persarum duces didi-

• lib. 17.

f Plut. in
Nic.

didicisse, homines non esse ex vestibus, aut tor-
tis pedibus iudicandos, sed ab ore Agasilai la-
conice loquentis penderent, breuibusque eius-
dem verbis, & imperiis sese accommodarent. *g g In Agis.*
At vestes corporumq; turpem, siue deformem *la.*
faciem relinquamus. Reperiuntur nonnulli vir-
tutis quidem incomparandæ viri, sed tantæ hu-
manitatis, ac mansuetudinis, & honorum, & c
mundanarum dignitatum adeo contemptores,
vt eos pleriq; pusilli animi homines esse, putan-
tes, indignos magnis honoribus arbitrentur.
Quorum exemplum in Iunio Bruto comprobatur,
viro summæ virtutis, nobilitatis præclaræ,
morum suauitatis eximiæ, fidei erga patriam, es
suos præstantissimæ: cæterum animo tranquil-
lus erat, & mansuetus improvisque honoris
cuiuscunque adeo negligens, vt parum effugeret,
ne dignus videretur. *b* Quod fortasse subtilius in *b lib 16.*
Agricolæ moribus describendis exprimit, quem
ita modestum fuisse, scribit, vt plerique, quibus
magnos viros per ambitionem mos, viso, & speculoque
Agricola, quærent famam, pauci interpretarentur. *i In Agric.*
Scribitur de Q. Fab. Maximo, ab ineunte æta-
te talis eum lenitatis morumque facilitatis fuisse,
vt à Romanis ouicula nuncuparetur. *k h Plut.*
Quæ omnia demonstrant, quanto maior est
in moribus & abditis hominum naturis explo-
randis difficultas, tanto magis principes, qui
huiusmodi instrumentis vtuntur, eos recte co-
gnosceere debere. Quamobrem ita, ac veritatis
vi compulsa, terribilis, & truculenta Medea iu-
re inquit.

*l' Eurip. in
Medea.*

Est ubi & argentum est & ubi dignoscitur aurum;

Sed bonus à prauo qua dignoscetur ab arte? l

Quod Euripides à Theognide mutuatus est. Comes Fieschius, q̄ contra principem Andream Auriam coniurauit, & Iannettinum interfecit, hoc naturæ munere præcellebat, vt nemo eum oculis cernere posset, quin extemplo diligeret, eidemque omnia bene vellet, adeo vultu benignus, moribus amabilis, & humanus erat: & nihilominus certum est, eos, qui cum illo versati sunt, auarum, & superbissimum expertos esse. Verumtamen si inter principes aliquis fuerit hebetè ingenio, atque obruso adeo, vt in latebras, atque recessus animorum penetrare nequeat, non desunt faciliores artes, quibus intimos subditorum sensus perscrutari queat: neq; enim defuerunt, qui nonnullos vino torserunt, hoc est, inter comestationum, atque compotationum delicias conuiuas allexerunt, vt reconditas cogitationes eloquerentur; Alter quoq; dixit, ludos quoscunque non minus, quam vinum ad detegendos animi affectus potentissimos esse. At viam minus astutam, magisque generosam calcantes, censemus, principem ad dignoscendos subditorum suorum mores eandem facilitatem habiturum, quam habet aurifex in bono à malo humifmate dignoscendo. Nam quemadmodum aurifex ad hanc rem Lydio lapide utitur, sic potest princeps comprobare virum, magistratus ei imponendo: in quibus si improbum illum, aut socordem comperit, nihil facilius, quam eundem remouere, aut si probum,

pròbum, atque prudentem, nihil gloriosius,
 quam eius virtutem in beneficium subditorum
 conferre. Verum principibus etiam atq; etiam
 curandum est, vt non minus famulos, & subdi-
 tos, quam vt principes sibi pares intus, & in cu-
 te cognoscant, cum plurimis de causis, tum præ-
 cipue quia pacis, & belli temporibus hæc co-
 gnitio valde conducit. Quamobrem Veneti di-
 ligentius, quam cæteræ nationes, externorum
 notitiam conquirentes, oratoribus suis, quod
 ad maximos terrarum principes mittunt, id
 oneris iniungunt, vt post legationem in Senatu
 referant omnia, quæ de moribus principum, de
 regnorum situ, diuitiis, fertilitate, hominum-
 que, ad quos missi sunt, dotibus explorauerunt:
 quod tanta felicitate perficiunt, vt sæpe nume-
 ro illis manifestiora, quam incolis ea sint, quæ
 in quolibet terrarum angulo vsurpantur, atq; ge-
 runtur. Ex hac peritia resultat, vt, quemadmo-
 dum princeps non debet ob magnitudinem
 alicuius principis, si ignauia deditus sit, perter-
 resieri; sic ex clade, aut declinatione præstantis-
 simi alterius principis animos capere non de-
 beat: hic enim in salebrosa periculorum via la-
 psus resurgit; ille vero in palustri deliciarum
 stagno suffocatus nunquam emergit. Hiero Sy-
 racusanorum rex, quia Populi Romani virtu-
 tem optime cognouerat, quinquaginta annis,
 quibus rerum potitus est, tanto erga ipsos amo-
 re, fideque se gessit, vt Romani ad ipsum cohò-
 nestandum potius, quam vel tantillum dimi-
 nuendum semper cogitauerint: sed cum Hiero-
 nymo

ny mo nepote in regnum succedente aliter succellit: is et in erga Romanos ob Cannensem ciadem multo animo ipsorum legatos inter rogatione illa irritat, *Quomodo pugna successisset; qui Cathaginensem nuntij incredibilia narrarent:* Cui legati, gravitate vere Romana admonentes plūn potius, quam rogantes, ut fidem Populo Romano teneret nihil cetera respondent-
 m *Es l. 24.* tes, discesserunt. m Fuit quidem Hieronymus propter scelera sua à subditis occisus, sed omnino si superstes fuisset, temeritatis suæ aduersus Romanos debitas pœnas lisset. Hoc autem propterea eidem contigisset, quia Romanos non bene cognouerat.

*De fluminibus per fossas corrivandis, deque
 eorum diuersione pluribus
 de causis.*

DISCVRSVS X.

Nēmini exploratum non est, naturam artis adiuumento indigere. Vnde cum neque pilis, neq. plumis, neq. squammis, instar ferarum, induti in hanc lucem veniamus, vestes parare cogimur si modo volumus à frigoris, & ab æstus iniuriis nosmet ipsos defendere. Quod si, verbi gratia, naturæ obtemperantes, nihilq. illam sapientia nostra adiuvantes permitteremus, ut capilli, vel barba, vel vngues manuum, pedumque promitterentur, dubio procul præter incommodum, tædiumque, pœnam, damnumq;
 ex ea

ex ea colligeremus. Igitur in hoc poetæ illius
sententiæ adhærendum non est, qui dixit, Na-
turam inter Italiam, & barbaras prouincias mon-
tium altitudines collocasse, vt inuicem discretæ
mutua communione non vterentur: imo enim
nos industria, ingenioque nostro montium, val-
lium, fluminum, marium aditus, transitusq; fa-
ciliores reddere debemus, vt populi simul com-
municare possint: iique inter insigniores prin-
cipes connumerandi videntur, qui propter pu-
blicam vtilitatem nullis sumptibus parcentes,
vias strauerunt, flumina direxerunt, montium
summitates explanauerunt, vallium profundi-
tates impleuerunt, habitationes construxerunt,
terras latronibus, grassatoribus, & assassinis
purgauerunt, quo peruiæ, tutissimæque cunâtis
viæ paterent, vnde merces huc, & illuc allatæ
humanis necessitatibus subueniant. Neq; aliud
antiquitas denotauit, cum Herculem stabula
Augiæ repurgasse, Acheloo cornua detraxisse
confinxit, quam quod nos modo differimus.
Quamobrem pulchra, nobilis, magna, pia Li-
Veteris cogitatio fuit, dum Mosellam, atque
Ararim, facta inter vtrumque fossa, connec-
tere curauit, vt copia per mare, dein Rhodano, & Ara-
re subuecta per eam fossam, mox fluuio Mosella in Rhe-
num, exin Oceanum decurrerent, sublatisque itine-
rum difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis, se-
ptentrionisque littora fierent. Cui operi inuide-
rat Ælius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo
Veterem, ne legiones aliena prouincia inferret, stu-
diaque Galliarum affectaret. a Octingentis post a lib. 15.
antiis.

efficiendi, nisi eosdem vt arte faciat, antea didicerit. Hinc est, quod si quis ense aliquē punctim impetens, perinde feriret, ac si lignum funderet, ille tale vulnus neque amplius infligeret, quam qualis esset ensis latitudo; cum tamen longa & profunda vulnera non aliunde fiant, quam in actu retrahendi à vulnere ipsum enssem. Quae in re non tantum virium robur, quantum aptitudo quædam ac dexteritas prodest, quæ exercitatione, ac repetitis meditationibus perficitur. In hac autem aptitudine adeo profecerat Marchio Pescaræ, qui in regimine Siciliæ mortuus est, vt obliquo, vno ictu quatuor funalia similia iuncta inciderit: & Maius Sforzia, qui Thulci peditatus Generalis fuit, bouinum caput amputabat. Neque vero credendum est, cum Turcarum Imperator enssem Scanderbeghij experiri voluit, ipsum enssem viro debili alicui traditum fuisse; sed quia homo ille in feriendo studium non posuerat; quale Scanderbeghii ponere solebat, ideo eadem, quæ hic, efficere non poterat: proinde Maumetho, qui se deceptum querebatur, sagaciter respondit, A se missum quidem enssem fuisse, sed non brachium. Cum itaque meditatio tantas vires habeat, honestos milites decet, in iis rebus, quæ ad se ipsos pertinent, omnem curam ac diligentiam adhibere, animumque aduertere, quid solitis, quidque insolitis armis lucriferi possit, & semper eorum meliorem usum inuestigare, hac de re dissertationes & disputationes passim instituendo. Et sicuti Philopœmenes iter faciens amicos interrogabat,

Ff

gab,

gabatur, quid facturi essent, si forte eo in loco hostes aggredientes repellendi forent. *q* Sicegregium militaris hominis institutum esset, sæpe differere, quibus armis Turca debellandus sit, qua disciplina, quibus armorum mixtionibus, quo peditatus, aut equitatus numero, quo tempore, loco, artibus, conditionibus. Vnde facile cognosceremus, quantum referret, accurate & attente, an incuriose & negligenter opera militaria tractare. Ad quæ comprobanda hoc vnum addam, Dauidem Regem victorias suas meditationibus diuinis accepta tulisse. Nam *testimonia tua*, inquit, *meditatio mea est.* *r* Et mirandum, quo pacto ordine canat, *In mandatis tuis exercebo, & considerabo vias tuas; iustificationibus meditabor.* Et sæpe vbique meditationes suas iterat esse legem diuinam, diuina mandata, diuina testimonia.

De ostracismo: genus pœnæ apud Græcos honestum, cuius usum principes aduersus eos, quos habent suspectos, renouare possunt.

DISCVRSVS III.

Vbi viget æqualitas, & tãquam summum ciuitatis, siue Reip. bonum habetur, necessario sequitur, vt quodcunque æqualitatem illam excedit, id communi bono refragetur. Verum quia punire hominẽ, propterea quod nimium virtuti sit addictus, extrema visa fuisset iniustitia,

tia, Græci, laudabiles omnium ciuiliū institutorum inuētores, præsertim Athenienses, pœnam quandam honestatis inuenerunt, cuius subsidio suspicionem, quam de aliena virtute haberent, iuste, siue iniuste susceptam reprimere: quam pœnam ostracismum vocauerunt; non iecus ac si quis nimio sanguine repletas venas sentiens, & corporis fortitudine pollens victui moderaretur, & sanguinem emittere sole-
 ret, ne in ea vitia & morbos incideret, in quos ob nimium robur plerique incurrere consue-
 runt. Quæ sententia ex Plutarcho desumpta vi-
 detur, qui de ostracismo inquit, hoc fuisse qua-
 si medicinam, cuius ope ad expurgandam ciui-
 tatem constituto tempore populus vti solebat;
 nam decennale exilium ciui indicabatur, qui
 cæteros gloria, diuitiis, existimatione supera-
 ret, adeo vt sine suspicionē in ciuitate retinen-
 dus non esset. *a Plut. de Nō-
viciis.* Quod autem non nisi viri illu-
 stres hoc supplicio plecterentur, declarat idem
 autor, cū scribit, Hyperbolum sceleratissimum
 hominem curauisse, vt præclarissimi Phæax, Ni-
 cias, Alcibiades ostracismo pellerētur Athenis,
 sed pœnam illam cōtra suam naturam in caput
 ipsius Hyperboli recidisse, cum viles & ignobi-
 les homines eo exilio plecti non solerent. *b Plut. de Nō-
viciis.* Imo
 alibi narrat, puduisse Athenienses, quod hone-
 stam ostracismi pœnam in eodem Hyperbolo
 de honestauissent, ideoq; consuetudinem illam
 abrogasse. Ostracismus autem ab ostraco dice-
 batur, hoc est, lapillo, cui ciues alterius ciuis
 expellendi nomen inscribebant, omnibusque

eum in modum scriptis lapillis in vnum locum theatri coniectis, non decernebatur pœna, nisi numerus ostracorum sex mille excederet: Quo in loco clarius quam alibi, explicat Plutarchus, ostracismum non propter improbos repertum fuisse, sed honestiore vocabulo vocatum fuisse supplicium quoddam, & moderamen nimiae potentiae atque superbiae. Erat autem hæc inuidiae publicae leuamen quoddam, quæ ut tolerabilius fieret, extra fines imperij per decennium causam illam doloris, & molestiae ex virtutibus alienis enatae relegabatur. Eadem fere de ostracismo narrat Aristoteles, ostendens, peccatum huius pœnae fuisse diuitias, multitudinem amicorum, aliamve civilem potentiam, neque omittit, ad constitutum tempus dari consuevisse, etsi nullum annorum numerum definit; & consilium spicas supereminentes præcidendi, à Periandro Thrasybulo datum excusat. *d* Neque Diodorus variat, nisi quod exilium, inquit, annorum quindecim fuisse. *e* Romani, dum libertas viguit, caruerunt (ni fallor) ostracismo. Verum in Scipione Africano virtutem quandam cæteris longe superiorem cognoscentes, quemadmodum si ostracismo illum expulissent, virtutem ipsius vehementer honestauissent, sic, ut suspicionem sese liberarent, periculumque, quod tanta virtus gignere poterat, effugerent, accusare ipsum maluerunt; se ipsos pessimo ingratitudinis crimini subiicientes non minus, quam Scipionem peculatu subiecissent. *f* Qui nostratum rerum publ. historias perlegit, si recte animad-

in Aristide.

d lib. 3. polit.

e. 9.

e lib. 11.

f Liv. lib. 38

uerterit, nullam causam comperiet, cur Cosmus Medices, qui deinde Pater Patriæ cognominatus est, eiectus fuerit, quam ob diuitiarum amplitudinem, multitudinem amicorum, nominis maiestatem, quas ipse res in patria præ cæteris omnibus ciuibus acquisiuerat. Adeo ut cognoscatur, iis de causis plebeiorum, & minus studiosorum animos in suspicionem adduci sole-
re; etsi neque Romani, neque Florentini yn-
quam pœnæ asperitatē nominis dulcedine de-
linire sciuerunt; cum alioquin maximum do-
loris solatium sit posse dicere, patria mea expul-
lit me, quia nimium probus, vel nimium potēs,
vel nimium conciuibus charuseram. Pudet me-
metipsum, quod hanc meam dissertationem in
Nerone fundare cogar, quodque cæteris prin-
cipibus ostendere debeam, quales illius exem-
plo similibus casibus se gerere queant: At tamen
quantum detrahent exemplo scelerati princi-
pis vitia, tantum vigoris & virium adiunget ve-
ritas; nempe intra se ipsum quisque meditabi-
tur, & arguet; Si Nero, quo nullum fuit crude-
lius in toto orbe mōstrum, id fecit, quanto ma-
gis id me, qui Christianus princeps sum, decet
facere, in meis suspicionibus viam mediam te-
nendo, per quam & ego tutus remaneam, & cæ-
teri innoxij viri, instar magnorum ciuium Athe-
niensium, alio supplicio non tristentur, quam
tacito & honesto exilio. Historia vero talis est,
Diximus alibi, Iuliam Drusi filiam transisse in
domum Rubellij Blandi. g Ex quo matrimo- *g li. 5. disc. 6*
nio natus est Rubellius Plautus, qui & Tiberij

pronepos, & virtutis præclaræ iuuenis omnium ore celebrabatur; nam placita maiorum colebat, habitu seüero, ob castitatem, atq; prudentiam plurimum famæ adeptus: cum vero sydus cometes effulsisset, & interpretatio mutationem regis protenderet; item discumbentis Neronis apud Sublaqueum ietæ dapes, mensaque disiecta fuisset, idque finibus Tyburtum accidisset, vnde paterna Plauto origo; hinc illum multi numine Deûm imperio destinari credebant. Quibus permotus Nero nihil aliud effecit, nisi quod ad Plautum composuit literas, admonens, *vt consuleret sibi, & vrbi, seque prauæ diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam auitos agros,*

b lib. 14. in quibus tuta, & inturbida iuuenta frueretur. b Nihil ego similis ostracismo inueniri posse, credo. Imo initias hoc fuit ostracismo: nam Plautus verbo ac solo nutu, non decreto publico ob multam virtutum opinionem atque existimationem in Asiam relegatur. Neque dubium est, quin temporum nostrorum principes priscis vt plurimum mansuetiores sint; mirandû tamen, quantum illi aliquando moderatius, quam nostri se habuerint, vt in Augusto videre fuit, qui, cum rescuisset, Decium Syllanum ex Iuniorum familia adulterium cum eius nepte commisisse, aliud non effecit, quam quod amicitiam illi renuntiavit. Syllanus autem hac renuntiatione *exilium sibi demonstrari intellexit*, nullaque interiecta mora discessit, neque nisi imperante

i lib. 3. Tiberio, patriæ restitutus est. i Hoc est alterum quoddam ostracismi regij exemplum, quo homines

mines non exilij dedecore, sed solo nutu condemnantur. Infelix fuit Augustus in domesticis malis, præsertim ob impudicitiam Iulix filix, inter cuius adulteros L. Antonius Augusti iussu interfectus est. In huius autem ex sorore nepotem L. Antonium adolescentulum, quem Augustus grauatim, neque libenter videbat, quasi patruu inuisam memoriam excitaret, nihil asperiri decreuit, nisi quod in ciuitatem Massiliensem seposuit, *vbi specie studiorum nomen exilij tegetur.* k Mosetiam principum, & altera species *k lib. 4.* quædam ostracismi est, eos, quos non libenter videant, muneribus publicis proculamandare, vt Nero Othonem riualet in amore Poppææ in prouinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. l *lib. 17.* Mutianus, cum Antonium Primum non posset palam remouere, oneravit illum laudibus in Senatu, mox pollicitis onustum prouinciam obtulit, *citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluuij Rufi vacuam.* m Et ex illis centurionibus, l *lib. 10.* & tribunis, qui Britannici partes sequebantur, nonnulli remoti fuerunt *per speciem honoris.* n Et n *lib. ix.* Galba Virginiam ab exercitibus Germaniæ secum abduxerat *per simulationem amicitia.* o Li- o *lib. 17.* bentius principibus præciperem, quibus modis beneficia conferant non tantum simulanter, sed etiam animo, & vero affectu. Sed quia, vt inquit ille, cito occidere, quædam pars pietatis est; sic beneficium quoddam videtur, aliquem commonere, quo pacto ex periculis se subtrahat, & verba, nutuq; principum, nedum edicta percipiat, & vel studiorum, aut quod melius

est, munerum velamine libéter honestum, vulgoque incognitum exilium suscipiat.

Quam insanum sit alteri polliceri, quæ minimis rerum momentis secus euenire possunt.

DISCVRSVS IV.

alib. 14.

Verannius Britannico bello à Nerone præfectus, vir, dum vixit, seueritatis fama insignis, apparuit supremis testamenti verbis ambitionis manifestus, quippe nulla in Neronem adulatione addidit, subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. *a* Inquit autor, ambitionis manifestum fuisse, sed meo iudicio titulus imprudentiæ addi potest: nam etsi Verannium egregia virtus non defecisset, quis loco fortunæ fidem iſſerat, ut exacto, neque amplius biennio provinciam occupare potuisset? nam aureum est illud monitum, Non esse de crastino iactandum, nec sciri enim, quid posterus dies pariturus sit. Patrum nostrorum ætae Laurechus Gallorum dux hac in re vehementer erravit, adeo ut ipse vitam & existimationem, Rex autem suum exercitum, & regnum Neapolitanum amiserit: unde possunt homines animaduvertere, quâ tum hi noceant errores. Cum idem Mediolanensem Ducatum armis defenderet, ad regem scripsit, ut dormiret in vtramque aurem, quia citra ullam dubitationem hostes, ne Addam fluvium transirent, vetitus erat. *b* Cumque ex hoc experimento cautior, & consideratior fieri debuisset, ite-

b Guic. li. 19.

ite-

iterum regi pollicitus est, breui temporis interuallo fore, vt Neapolim, quam obsidione cingebatur, caperet. Quæ pollicitatio tantum potuit, vt contra cæterorum ducum opinionem in obsidione, ne (vt notat Guicciardinus, c) seipsum *e lib. 19.* damnaret, perseuerans, infaustam sibi, & exercitui Gallico fortunam accersuerit. Quæ fortuna eius consilia subuertendo, consumptis militibus, denique ipsum morti extradito patefecit, quanta leuitate mortales de ipsa quidquam certo sibi promittere soleant. Sed Lautrechus, & Verannius cum exercitibus vterque in ipso bello erant. Quid de iis dicemus, qui nondum in campum deducti, iam præuident, iamq; prædicunt, quæ facturi sunt? videnturne maiore excusatione, an vituperatione digni? Vix explicari potest, quantum ad hanc rem verba illa L. Æniliij quadrent, *d cōtra te merarium collegam d Liu. lib. 12.* eius Ter Varronem prolata; qui iactauerat, se, quo die hostem vidisset profligaturum: nam mirari se, aiebat, quomodo quis dux prius, quam aut suum, aut hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosset, iam nunc locatus in vrbe sciret, qua sibi agenda armato forent: & diem quoque prædicere posset, qua cum hoste signū collatum esset dimicaturus: se, qua consilia magis res dent hominibus, quam homines rebus, ea ante tempus immatura non præcepturum. Item sibi persuadere, negotiū aliquod perfectum esse, cum pleraque perficienda restant, in causa est, vt negligenter agatur, neque cogitentur necessaria. Nec abs re de Germanis dictum est, *e Cum Pompeius Tas. li. 20.* nondum victoria, iam discordia erat.

(vt Plutarch. tradit) à Lucullo comperisset, viuo adhuc Mithridate, honores, & regni, quod nondum possidebat, munera distributa esse, eum valde vituperavit: In quem tamē errorem paulo post ipse etiam cecidit, prouincias ordinando, gradusque ducibus, ac militibus partiendo perinde, ac si hostem vicisset, qui adhuc Bosphorum exercitu non contemnendo retinebat. f

f Plut. in Pomp.

De hoc ipso vitio videtur Cæsar proceres illos, qui Pompeianas partes secuti fuerant, reprehendere, inquit, *nec quib. rationibus superare possent,*

g lib. 3. de bel.

4. m.

sed quemadmodum uti victoria deberent, cogitabant. g

Neq; enim quomodo, quoque compendio vincerent, meditabantur, sed omnes cogitationes in differendo de iis, quæ post victoriam agenda essent, collocauerant. In quem errorem lapsum esse ipsum Pompeium, ostendit, dum in concione dixerat, fore, vt hostes absq; dubio vincerentur. Qui principum error re vera maximus est, cum omnia à voluntate Dei proficiscantur: ostendunt siquidem, ignoratam sibi esse fortunæ potentiam, quæ mandatorum Dei ministra est. Vnde calamitatibus, quæ occulto fato iis imminet, additur etiam ludibrium, quod ex fonte ipsorum arrogantia scaturiginem suam ducit. Iamq; inquit Tacitus, *tres laureata in vrbe statua, & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, h* & alibi, *Clasicus segne plerumq; otium trahens, velut parto imperio fruebatur, i* & alibi Pætus ad Neronem verbis magnificas literas scripsit, rerum vacuas, *quasi confecto bello. k* Vnde Imperator, se barbaris ludibrio esse cognouit, quia peterent, quod cripuerant.

b lib. 4.

i ibid.

k lib. 15.

rant. l Eidemque irrisui subiaccit Libo, qui pol- *libid.*
licitus Pompeio prohibiturum se Cæsari, ne
Brundisio suppetias ferret, coactus fuit turpi-
ter discedere, & ab incepto desistere. *m* Ideo *mCas. de bel;*
deridendum non est vulgare prouerbum illud, *ciu. lib. 3.*
Asserendum non esse sibi numerum cuiusq; rei,
nisi in sacco habeatur: nam sub cortice diæterio-
rum similium prudentiora, quam primo adspe-
ctu videantur, documenta latent.

*De clamore, quem Romani in pugnis ex-
tollebant.*

DISCVRSVS V.

QUemadmodum in candidissimo velaminò
minima quæq; macula apparet, quæ in tur-
pi, & commaculato panno lateret; sic in Roma-
na militia, quæ omni ex parte ordinatissima erat,
vno, alterove modo editi clamores aut victo-
riæ, aut cladis clarissima plerunq; indicia dabāt.
Hic Romanorum mos nusquam melius, quam
apud Tacitum comprehenditur, vbi iactantes
Britanni, Romanos *ne strepitum quidem, & clamo-*
rem tot militum, nedum impetus, & manus perlatu-
ros. a Quod antea à Caio Sempronio Blæso con- *a libid.*
tra Fulvium Flaccum orante dictum fuit, cum
ptofiteretur, exercitum Romanum ab hoc du-
ce sic habitum fuisse, vt *nec impetum modo Pæno-*
rum, sed ne clamorem quidem sustinere possent. b Ve- *b Lin. lib. 2. 6.*
rum ne quis putet, illam loquendi formulam
aliquam, acrem nihili esse, quid Hirtius cen-
seat, videamus. Is profecto clamorē in exercitu
plu-

- plurimum ad terrendos hostes posse, testatur per ea verba: *congressus, & clamor, quibus maxime*
hostes conterrentur. *c* Sed quod inquit Liuius, maxime hanc sententiam firmat, *Clamor*, inquit, *iudicium primum fuit, quo res inclinatura esset, excitatior crebriorque ab hoste sublatu, ab Romanis dissonus, impar, segnis, sepe iteratus. incerto clamore prodidit paucorem animorum.* *d* Quæ consideratio incerti clamoris à Tac. pariter omissa non fuit in exercitu Othonis contra Vitellium: *incertus undique clamor accurrentium.* *e* In ultimo prælio, quod inter Scipionem, & Annibalem commissum fuit, militum clamor quid se cum ferat, compertum est, dicente Liuius, *Dictu parua, sed magni eadem in re gerenda momenti res, congruens clamor à Romanis, eoque maior, ac terribilior, dissona illis, ut gentium multarum discrepantibus linguis voces.* Sic in cōtrarium non bene Romanis successit ex dissono clamore exercitus Flamini, qui clamor cum mandatorum ducis negligentia infausti exitus illius belli signum dedit. *f* Et Tacitus de Germanis, qui è conspectu Romanorum castrametabantur, ubi barbaros festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiectavallium, ac resultantes saltus compleuisse, refert; apud Romanos, inquit, *inualidi ignes, interruptæ voces, insomnes magis, quam peruigiles: ubi interruptæ voces haud multum differunt à dissonantibus.* *g* Hoc autem ideo eueniebat, quia trepidante corde clamabant. Contra, cum Sacrovir cum Silio prælium confecturus esset, Silij oratio non multo cum gaudio audita fuit, & *ingens ad ea clamor.* *h* Hic autem clamor

mor in ardore praelij, vt plurimum iterabatur,
 nisi forte bellum intentum, aut dubia victoria
 foret, sicuti inter Samnites, & Romanos acci-
 dit, *vt neque clamor, vt primo semel concursu est subla-*
tus, iteratus sit. i Tunc autem horrentior erat, *it. in lib. pr.*
 cum ex tempore à tergo audiebatur, vt in ea *in fin.*
 dem pugna Samnitum. Neque Cæsarem pu-
 det fateri suis militibus hunc clamorem ter-
 rori fuisse: *multum* inquit, *ad terrendos nostros va-*
luit clamor, qui post tergum pugnantibus exitit. k *lib. 7 de*
 Aliquando excitabantur clamores, non vt ma- *bell Gall.*
 gis auderent milites. sed quasi perfectæ rei signū
 darent, vt in prælio cum Celtiberis factum est.
Clamore non tantum ad ardorem pugna excitandum
sublato, sed etiam vt qui in montibus erant, exaudirent. l *Lib. 40.*
 Vel periculi significandi causa clamores signifi-
 cantibus, ab ea quoque parte rem in discrimine esse. m *Tac. li. 20*
 Quoties hostilis audacia maxima erat, & cla-
 moribus aduersarij perterriti, nō modo eadem
 ferocitate non respondebant, nequaquam par à
 legionibus, cohortibusque redditur clamor, n sed ne- *n. l. in lib. 5.*
 que vllum clamorem reddebant, ne clamore qui-
 dem reddito integri, intactique fugerunt. o *lib. 17.*
 Nonnun-
 quam extra exempla quæ diximus, acclamaba-
 tur, cum ducis dictum aliquod approbaretur,
 vt verbis Sexti Tempanij equo descendentes e-
 quites Romani fecerunt, *cum clamore comprobata*
cohortatio esset. p Vnde cum M. Horatius consul *p lib. 4.*
 milites suos hortaretur ad deliberandum, an
 bellum contra Sabinos differendum, an vero
 pugnandum esset, subdit, si belandum est, *Ag-*
te, dum clamorem, qualis in aciem sublaturus esis, tol-
lite

q lib. 3.

r de bell. lugur.

f Lin. lib. 38.

r Tac. lib. 17.

u Matth. 27.

Marc. 15.

Luc. 23.

u ad Hebr.

lite hic indicem voluntatis, virtutisque vestra. q Sæ-
 penumero mecū ipse cogitavi, quales fuerint isti
 clamores: inuenitur enim apud Sallustiū, *clamor*
permixtus exhortatione. r Hinc coniecturis asse-
 quor, clamorem fuisse sine articulatis vocibus,
 vel saltem paucarum vocum, aut syllabarum, vt
 hodie Turcæ clamant, alla, alla: hoc autem fa-
 cilius credo propter epitheta illa, dissonantes,
 inæquales, incertos, & alia, quæ clamoribus at-
 tribuuntur: item pavidos, vt illud, *clamore pavi-*
do suorum exaudito: s alibi prosperos. r Si à pro-
 fanis, ac mundanis præliis mihi liceret ad sacra,
 & diuina mentem erigere, & de prælio illo ver-
 ba facere, quod filius Dei cum morte conferuit,
 imo quia congruit, vt inter non sacros, etsi lici-
 tos, & concessos sermones, diuina opera mente
 recolamus; non sine maximo mysterio sacratissi-
 mi illi historici notauerunt vltima verba à le-
 su Christo Domino nostro ante mortem voce
 magna emissæ fuisse. Nam cum cæteri moribun-
 di in extremo vitæ suæ tempore ingenti spiritu
 vocem edere non valeant, denotare voluerunt,
 potuisse illum id facere, quia in suo, non mortis
 arbitrio, vt moreretur, erat. Quæ sententia no-
 stro sensui valde conuenit: vbi enim tres Euan-
 gelistæ voce magna dicunt, u Sanctus Paulus de
 hoc ipso dixit, *clamore valido,* x alludens quo-
 dammodo ad militares clamores, vel
 pavidos, vel prosperos, vt
 diximus.

DISCVRSVS VI.

SVetonius Paulinus maximam in Britannia victoriæ spem concepit, cum militum aciem insigniter instructam vidit. *Et multa praliorum experientia.* a Paulo ante de meditationibus, quæ cum exercitatione coniungantur, diximus, modo de experientia militaris artis, quæ meditationem sequitur, dicendum est. Hâc autem pro viribus adumbrare conabimur, ut patefiat, quanto in errore versentur, qui artis militaris gnaros se putant, quoniam lateri enses accingunt, vel quod vnum atque alterum viderint exercitum, nescientes, quantum referat, militem artis suæ experientem esse. Vtq; opinionem illorum, qui propterea quod duobus bellis interfuerunt, militis nomen sibi vindicant, oppugnem, atq; prosternam, audiat, quod inquit Hirtius; Cæsari tres fuisse singularis virtutis legiones, septimâ, octauam, nonam, & præter has undecimâ summæ spei, & selectæ iuuentutis, quæ cum illam octo annos militauerat; nihilominus, inquit, nondum existimationem, ac famam antiquitatis cæteris parem obtinebant; quod experientiam significat. b Vt me melius explicem, *blib. 3 de bel. Gall.* dico: Quemadmodum adolescens post artium, & medicinæ studia, in quæ multos annos elucubrauit, & post meditationes multas ad Doctus gradum, quantum ad scientiam spectat, promouetur; attamen totidem, pluribusq; annis ut exerceat artem eandem, necesse est, quo
expe-

experientiam optimo medico dignam assequatur; unde quodammodo elici posset, promotū in medicinæ studiis nihil hactenus effecisse, nisi praxim adnectat: sic miles, quantumlibet didicerit, & militaria munia tempore pacis meditatus fuerit, nihil egit, nisi cum hostibus seria bella gerendo artem suam periclitatus fuerit. Cum Cæsar de tantis difficultatibus, in quas Neruiorum bello incidit, loquitur, duo illum adiuuisse, inquit, *scientiam, atque vsum militum.* c Verum ante omnia ponderanda sunt verba illa Cæsaris, ubi narrat, milites adeo fuisse in præteritis bellis exercitatos, vt iniussi facerent, quæ militatis ars poscebat, neque minus sibi ipsis ea præscribebant, quam si mandata ducis audissent. Quod in simili casu, Samnitibus adorientibus, Romani milites præstiterunt. Nam postquam improuisa aggressio trepidationem quandam fecisset, liberauerunt se onere, aptaueruntque armis ad signa vndique coeuntes: & notis ordinibus inveteri disciplina militiæ iam sine præcepto vllius sua sponte struebatur acies. c Quæ loca diligenter apud autores videnda forent. Verum in eam calamitatem incidimus, vt qui nondum artem didicerunt, experientiam ostendent: sed huiusmodi hominibus oporteret ostendere, quot ad bonum militem constitutum requiratur, vt quot requisitis ipsi careant, animaduertent: quemadmodum Siphaci regi Numidiæ accidit; cui cū à Scipione tres centuriones ad fœdus tractandum missi fuissent, acceptis pacis cōditionibus, & incepto de bello infe-

c lib. 1. de bel.
Gall.

d lib. 9.

num, ex Euxino in Mœotidem, ex hoc in Tanaim, ex Tanai per fossam breuissimam in Volgam, ex Volga in mare Caspium, ex Caspio in Mianam, & per fossam in Tiritiri, & illinc in mare Persicum transueheremur. Et postquam in hoc argumentum deuenimus, Neronis consilium reticendum non est, quo Isthmum perfodere est aggressus, vt Ambracium sinum coniungeret cum Corinthiaco, *primusque terram egestam suis humeris tulit. d* Quæ res ab historicis minime contempta, etsi tam difficilis habita est, vt *ipsam vita. d Suet. in* inde prouerbum Isthmum perfodiendi exortum fuerit, sed non æque laudatum alterum Neronis votum, cum ab lacu Auerno nauigabilem fossam vsque ad ostia Tiberis voluit fabricare; quia videbatur *intolerandus labor, nec satis causa. e* Ex quo discimus, non propter vanam ambitionem, sed propter populorum utilitatem, & propter necessarias causas huiusmodi opera aggredienda esse. Sic Marius in Rhodano cum ad sustentandum contra barbaros bellum com meatibus, plurimisque subsidiis indigeret, & naues difficilem portum ob aggestas in faucibus fluminis arenas haberent, fossam incipit largam, ac profundam, quæ Rhodani aquas excipiens, influeret in mare, quæ profundius, & portuosius, ventisque non adeo expositum foret; quod opus ex eius nomine Mariana fossa nuncupata fuit, *f* hodie vero Camarga dicitur, *ipso, & Plin. l. 3. c. 4.* sicut ex Druso Drusiana fossa. *g* Serclus fluuius, *g Sueton de Claud. in prin. & Tac. lib. 2.* qui olim Pisas alluebat, modo longinquus, non propter aliud alueo diuerso ductus est, nisi aut

Ee quo

- quo Pifarum ager damno afficeretur, aut quò
h Plin. vet. l. Lucenses ex eo vtilitatem caperent. *h Actum in*
27. Gar. l. 68. Senatu coram Tiberio de moderandis Tiberis
6. 3. exundationibus, deque vertendis fluminibus,
 & lacubus, per quos augefcit: sed precibus eo-
 rum, de quorum damno agebatur, omiffa fuit
i Tac. l. pr. consultatio. *i* Sic antiquiffimis Iudæorum tem-
in pn. poribus feptingentos fere annos ante Tiberij
 imperium Ezechias laudatiffimus princeps ob-
 turauit fontem aquarum Gihon, & auertit eas fubter
h 2. Par. 32. occidentem vrbi David. *k* Quod fi vt populorum
 communicatio, & focietas gentium corriuan-
 dis fluuiis dilatetur, desperandum modo eft, at
 faltem vtile erit, non ignorare, quem ex iftiuf-
 modi foffis fructum claffes, & exercitus, cum
 opus eft, colligere poffint, quemadmodum
 Draguto celebri temporum noftrorum piratæ
 fuffecit. Is talium operum auxilio è manibus
 egregij ducis Andræ Aurix, qui eum iam ca-
 ptium credebat, quod in stagno ipfum, cuius
 nullus erat exitus, incluiffet, non modo euafit,
 fed etiam ingenti fagacitatis laude triremem
 præcipuam Siculorum interceptit, & Apuliam
 perterrefecit: euaferat autem cum claffe, per
 alteram infulæ partem foffa ad mare perducta. *l*
l Adr l. 2. Sic Cæfar, dum Sicorim fluuium in Hispania
an. 1551. varie diuertit, hoftibus com meatu impedito
 eos vincit. *m* Sic Cyrus Babyloniam, Euphra-
 tis alueo mutato, cepit. *n* Sic Traianus Euphra-
 tem foffa facta, in Tigrim deriuare animo agi-
 tauit, fed vbi eum altio rem Tigris effe intellexit,
 mutauit confilium, veritus, ne, fi id faceret, Eu-
 phrates

m Caf. l. 1. de
bell. ciuil.
n Herod. l. 1.

phrates nauigari non posset, quod fluxus eius in
 decliuem partem ferretur, o vtque sapientissi- *o Dion Cass.*
 mus dux optime fecit. Ciuilis loca, vbi Cerialis *in Traian.*
 confederat, Rheno inundat. p Verum Lautre- *p Tac. l. ii.*
 chus, dum Neapolitanos aqua priuare nititur,
 exercitum suum morbis, & mortalitate reple-
 uit, eoq; facto milites ob aeris grauitatem mor-
 bosos effecit, bellique exitum corrumpit. Vnde
 in aquis diuertendis vel cautissima cautio ad-
 hibenda videtur.

*Quid illi principi agendum, qui potentio-
 rem regnum eius propediem inuasu-
 rum expectat.*

DISCVRSVS XI.

DVbitandum non est, nisi Dominus custo-
 diuerit ciuitatem; frustra vigilare, qui eam
 custodiunt: vnde inutilis habenda est quæli-
 bet diligetia, & anxietas, quæ ad ærumnas quæ-
 que diuinitus immixtas auertendas adhibeatur.
 Verum quia neque diuinis nutibus obistere
 possumus, rursus neque actus nostros præter-
 mittere debemus; par est, vt iuxta prudentiæ
 nostræ vires imminentibus periculis occurrā-
 mus, cætera nos, nostraque omnia diuinæ pro-
 uidentię committentes. Modo hoc posito prin-
 cipio, dico; Ferdinandum Regem Neapolita-
 norum seniore, principem inter ætatis suæ
 cæteros prudentissimum habitum, nihil inten-
 tatum reliquisse, quo Caroli VII. Gallorum

Regis consilium de inuadendo regno Neapolitano auerteret: misisse homines, qui priuatim largiendo, & maiora pollicendo, aulicos regios delinirent: dein Regi, siquidem alia ratione mitigari nequiret, tributis pactione, aliisq; subiectionis officiis propositis, ab eo pacem impetrare contenderent: deliberauisse etiam, cum primum anni benigna constitutio permetteret, Genuam nauigare, & inde terrestri itinere Mediolanum pergere, vt Ludouico Sfortiæ in omnibus satisfaceret, secumq; neptim suam Neapolim reduceret; sperabat, quia Ludouicus arbiter, & quasi oraculum totius Italiæ haberi flagrantissime cupiebat, fore, vt hæc publica professio salutis ab illo acceptæ eum placaret. *a* Curauit similiter, vt animum Pontificis captaret, sponsalibus celebratis inter Alphonso filiam extra matrimonium natam, & Giuffredum Pontificis filium: quibus artibus nisi morte præuentus fuisset, bello Gallico forte se liberaisset. Ludouicus Dux Mediolani, de quo nuper verba fecimus, videns, in quæ pericula Federicus Ferdinandi filius se coniiceret, quia Alexandri Pontificis affinitatem recusaret, hortatus ipsum *b* lib. 4. fuit, vt consilium mutaret, monuitque, *b* imprudentis esse, pusillique animi, vbi de toto dominatu retinendo ageretur; indignitatis respectum habere. Ad quam rem dicere solitus erat Alphonso Ferrariæ Dux, se, quia domus sua ob formidabilem Ducis Valentini ambitionem periculo maximo succumbebat, ex duobus periculis minimo electo Lucretiam Borgiam

giam Pontificis filiam in vxorem duxisse: quod matrimonium Guicciardinus Estensi familia, nobilissimis affinitatibus contrahendis assueta, indignum vocat, & immemor, Ferdinandum *lib. 5:* alibi à se ipso laudatum, quod non curaturus fuisset, regni conseruandi causa salutem à Ludouico Moro se recepisſe, profiteri. Quemadmodum igitur, qui iamiam submergendus est, etiam ad nouacula (vt vulgus Florentinum vsurpat) manum extenderet: ita qui regni amittendi periculum præſentit, omnem lapidem mouere debet, ne illud amittat, cum omnia præ illo minora mala eſſe videantur. Igitur ſi hæc propter imperium retinendum toleranda ſunt, pari ratione æquum eſt, vt, qui ob euitanda pericula cum hoſte potentiore conuenerit, pacta conuenta diligenter obſeruet, neq; minimum ea tranſgrediatur, alioqui non hoſtem, ſed ſe ipſum maximo ſui detrimento falleret. Intellexerat Pharnaces Mithridatis filius, Cæſarem contra ſe aduentare; ideo per legatos deprecatus eſt; *ne eius aduentus hoſtilis eſſet*; facturum enim omnia, quæ imperata eſſent: quibus Cæſar reſpondit, ſe fore æquiſſimum Pharnaci, ſi quæ polliceretur, repræſentaturus eſſet: at Pharnaces omnia liberaliter pollicitus, cum feſtinantem, ac properantem Cæſarem ſperaret crediturum ſuis promiſſis, cœpit lentius agere, decedendi diem poſtulare, longiores pactiones interponere; in ſumma, fruſtrari cœpit. At Cæſar cognita calliditate hominis, celerius omnium opinione manum conſeruit, cumque regno de-

*d. Hist. de
bell. Alex. in
fin.*

e lib. 44.

f 3. Reg. 16.

turbauit, parumque abfuit, quin vita priuaretur. *d* Quod si aliquem aut voluntas, aut vis aliqua impellit, vt hostem expectet, imprudentissimum consilium mihi videtur esse, posteaquam de omnibus fortunis agitur, non etiam totis viribus se ipsum tueri. & omnia simul periculis exponere. Vnde non tantum vituperatur, sed etiam irridetur à Liuiο Perseus tanquā melior pecuniæ, quam regni custos, & quasi nihil aliud cogitaret, *quam vt quanta maxima posset præda ex victo Romano reseruaretur.* *e* Nam clare demonstrat, si Perseus Gallis stipendia soluisset, non solum res suas aliter successuras fuisse. quia Gallico exercitu Thessaliæ campos vndiq; deuastante, Romani celeriter com meatu caruissent, sed ipsas etiam vrbes excindere poterat, tenente ad Enipæum Perseo Romanos, ne vrbibus sociis suppetias ferre possent; Imo ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset, quando neque manere amissa Thessalia, vnde exercitus alebatur, potuissent, neque progredi, cum ex aduerso castra Macedonum haberent, ad quæ merito posset quis ambigere, num Princeps in summo regni amittendi discrimine constitutus debeat, vt hostes commoditate priuet, quam ex suo damno lucrarentur, ciuitates comburere, in mare proiicere, siue quocunque modo abscondere thesauros, demum se, progeniemque suam interimere, sicuti fecit Zambri, qui *cum expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia.* *f* Et sicuti lupa rex facturus erat in Africa, in oppido Zame,

fi, vt

fi, vt illuc ingrederetur, milites eius concessif-
 sent. *g.* Quæ dubitatio eo rationabilior videbi- *g. Hist. de*
 tur, quo magis ab historicis vxor Astrubalis ce- *bell. Afr.*
 lebratur; quod antequam se cum filiis duobus
 in ignem coniiceret, viro suo muliebrem, atque
 ignauam deditioem exprobrauerit. *h.* Ad quæ *h. App. de*
 respondeo: cum nobis Christianis contra nos- *bell. Pun.*
 met ipsos scire non liceat, nullam esse dubita-
 tionem, quin hæc consilia recusanda sint, nihil
 obfistentibus exemplis, quæcunq; in cōtrarium
 adduci queunt. Afferro tamen, prout hostium,
 qui nos aggrediuntur, mores requirunt, ita di-
 uersa consilia iniri posse, quia si hostis magna-
 nimus fuerit, magnanimis pariter artibus, ac
 verbis facili poterit negotio mitigari. Sic Tassi-
 lis orientalium Indiarum non mediocris prin-
 ceptis Alexandro hostili animo aduentanti, signi-
 ficauit, si Alexandro ditior esset, paratum se fore
 maximis eum donis afficere; at si auri & argen-
 ti possessione inferior, non recusare se, ab Ale-
 xandro beneficiis cumulari; nam præter hæc,
 nisi forte ad auferendum sibi panem & aquam,
 de quo vno fortium hominum contentio esse
 debet, accedat, se non videre, cur sibi cum Ale-
 xandro belligerandum sit. *i.* Principibus verita- *i. Plut. in*
 tis amantibus, suggerendum illud consiliū est, *Alex.*
 quod Alarcus Annibalis miles Saguntinis de-
 dit, Non debere hominem, cuncta certo amif-
 sum, damno computare, quæ amittit, cum oīa
 in manum victoris iamiam concessura sint, sed
 potius muneris loco accipienda esse, quæ pos-
 sidenti sibi permittuntur. *k.* Quamobrem non *k. Liv. 23.*
 Ec 4 est

est dicendum, Paulo ante Rex eram, modo inter Barones connumerabor : sed potius dicendum est, amisso regno reperi, qui me Baronem creauit. Idcirco vel secum statuere debent, vt simul cum regno vitam amittant, quod fecit Constantinus Paleologus Imperator Constantinopolitanus; vel si in extremis casibus constituti ad pacta descenderint, paciscantur, ne ducantur coram hoste, quod fecit Comius cum Antonio, petens, vt timori suo concedatur, ne in con-

l Hirt. l. 8. de bell. ciuil. in fin.

l *Vel saltem ne inermes compareant, quo, si proditione moriendum sit, armati occumbant.* Sic Mustafa Georgianus non tantum insidiis Mehemeti Bassæ extinctus non est, sed ipse, occiso ipsius Bassæ satellite, eundem Mehemetum quinque vulneribus affecit, alterique auriculam amputauit, seq;

m Minad. hist. Pers. l. 2.

m Si regno pulsus, vel timens, vt expellatur, princeps aliquis ad alterum principem confugere velit, optime prius mente reuoluat, quid ab eiusmodi deliberatione consequatur: Nam si infelix ille Federicus Aragonū rex ad locum liberum confugisset, multas recuperandi regni occasiones ei sese obtulissent, cum paullo post inter Catholicum & Galliae regem bella exorta essent.

n Guicc. l. 5.

n Sic Ludouicus Morus prima vice, Mediolano derelicto, in Germaniam profectus, o reditus viam apertam habuit.

o ibid.

p ibid.

p Verum cum fugæ sublata spes est, aut cum fuga non conducit, neque quidquam addit ad salutem, aut ad gloriam; tunc necessitati duro telo parendum est, & *patienda meliorum imperia.* *q*

q Tac. l. 13.

Quod

Quod mimus quidam Carafula plebi Florentinae, à qua vexabatur, apposite dixit, Ex hac lagena tibi, sordide popule, velis nolis, bibendum est. Sed hæc etiam Taciti sententia fuit, nobilitata prius à Liuiio verbis Phancæ, cum regi Macedonum Philippo alta voce dixit, *aut bello vincendum, aut melioribus parendum esse.* lib. 32. *et* Melior autem est, qui vicit : & sapientis est parere necessitati, cui secundum Boetium humana prudentia, quæ laqueis fati inuoluta Deum dereliquit, resistere non potest, quia iam subest secundarum causarum necessitati. S. Thom. p. 1. q. 116. art. pr. Ideo Cæsar à Cæsca imperitus primo resistit, mox Brutum, ceterosque coniuratos inuadentes cernens, nihil aliud curat, nisi vt cum dignitate cadat. Neque Pompeius erga Septimium, quem suum quondam militem agnouerat, blandimenta prætermisit, sed hostili animo aggredientem conspiciens, operto capite, neque mutiens, aut quidquam se ipso indignum præ se ferens, mortem constanter expectauit. Plut. in Pomp. Non ita Gualterius Brennensis, qui contra Ditpoldum, cuius captiuus erat furians, etiam contra se ipsum furore agitated, vulnera propria manu lacerauit, maluitque, vt ferum animal mori, quam vt homo. u Compend. Regni Neap. Et maximo iure commendatur Cræsus, quod regni amissionem patienter ferens, apud humanissimum victorem non sine dignitate & existimatione vixerit.

FINIS LIBRI DECIMITERTII.

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER DECIMVS.
QVARTVS.

*Deterrimam eius principis conditionem esse,
qui neminem habet, quem
vereatur.*

DISCVRSVS I.

Eati, qui Deum verentur, ij siqui-
dem huius ope reuerentia statim,
& certo multa didicerunt. At qui-
cunq; immortalia negligunt, nec
mortalium quenquam verentur,
frenumque recusant cupiditatibus suis, eorum
profecto fortunam, salutemque penitus deplo-
ratam

ratam esse, cenſeo; vt Neroni accidit, qui, poſtquam matrem occidit, per cuncta ſcelera ſe peruolutauit. ſeque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiſcunque matris reuerentia retardauerat. *a* Visne huius propoſitionis veritatem intelligere, conſidera, quid ex intimis cordis affectibus Neroni exiuerit, cum ſibi caput Plauti oblatum fuerit, *Quin*, inquit, *Nero* depoſito metu nuptias Poppæ ob cuiusmodi terrores dilatas maturare parat. Octauiamque coniugem amoliri, quamuis modeſte agat, & nomine patris, & ſtudio populi grauem. *b* Nihil ob oculos magis hanc veritatem ponit, quam quod Tiberius ſcribit: quò in imperio Auguſti probum ſe ac modeſtum, & ſubdolum fingendis virtutibus gerebat, donec Germanicus, ac Druſus ſuperſuere: item inter bona, malaque incolumi matre; inſteſtabilis ſæuitia, ſed obſectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve: poſtremo in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore & metu, ſuo tantum ingenio utebatur. *c* Relictis principibus, *e* lib. 5. in fin. an idem in rebus p. accidat, iuuat diſpicere. Poterit autem vnusquiſq; Romanorum exemplo cognoſcere, hominum naturam nunquam ita bonâ eſſe, vt recta ad virtutis & honeſtatis opera pergat, niſi dextrorſum aut ſiniſtrorſum adſtet aliquid, quod ipſos quodâmodo in officio contineat. Patricij, dum Tarquinius vixit, blandiebantur plebi, timentes, ne ſub regum dominatum reuerterentur: verum intellecta Romæ Tarquinij morte, quæ Cumis conſecuta eſt, patricij idē ſuperbiuerūt, & plebi, vt inquit Lilius,

d lib. 2. cui ad eam diem summa ope inseruitum erat, iniuria à primoribus fieri cœpere. *d* Interrogabit forte aliquis, quid hisce nos documentis doces? Dico: dum illum considero, qui primo dixit, Fugienti hosti aureum pontem exstruendum esse; aut alium neotericum, qui audiens quendam valde conquerentem, quod sibi maxime inuideretur, respondit, Pergeret herbam istam bene irrigare; me consulere singulis principibus, & rebusp. vt non modo non ægre ferant; sibi alterius principis rationem necessario habendam esse, sed etiam si fieri potest, hunc statum quasi numerata pecunia conquirant, summoque studio retineant, & retento lætentur. Quod præceptum ne propter minimam authoritatem meam diminutum restet, satis communitum fore, putabo, si viri summæ prudentiæ, eximæque probitatis sententiam adduxero. Etenim cum post tertium bellum Punicum Romæ disputaretur, quid de Carthagine deliberandum esset, vtpote quæ ter victa, semper tamen libertatem Romanam in ambiguo collocauerat, Catone, delendam esse, asscuerante, Scipio Nasica, conservandam esse, sustentabat, *ne metu ablato emula vr-*
e Flor. l. 3. de his luxuriari felicitas vrbis inciperet. e Igitur per semet ipsum cogitet vnusquisque, quantum utilitatis, aut detrimenti secum ferat status ille, quo ab omni suspitione actimore liberi simus: Nam & Henricus Britannix rex auorum nostrorum tempore tunc furere, atque in omnem fruitiam se effundere incepit, cum pontificis respectu abiecto, primum libidinibus, dein
 erude-

*e Flor. l. 3. de
bell. Pun.*

crudelitati se tradidit, denique Ecclesiæ Sanctæ præceptis pro nihilo habitis, in rabiem ac furorem sese coniecit.

De militaribus meditationibus.

DISCVRSVS II.

EXercitatio corporis re ipsa præstat, efficitque, quod disciplina ac meditatione assecuti sumus: meditatio autem eundem effectum sine corpore operatur, animo sæpe illud, quod didicimus, memorante ac reuolvente: adeo ut meditatio dici possit exercitatio spiritus, exercitatio autem meditatio corporis. Iosephus scripsit, Romanorum in re militari meditationes potuisse dici incruenta prælia, quemadmodum prælia erant incruentæ meditationes. *a* *lib. 3. de bell. Iud.* Omnem scientiam vult Plato meditatione conseruari, utpote quæ memoriæ refricat, & quasi nouam in locum eius, quæ exiuit, reponit, adeo ut semper eadem esse videatur: atq; in hunc modum mortalia conseruari affirmabat, non quia eadem semper sint, ut diuina: sed quia quod confenescit, & abit, in sui locum subrogat semper aliquid nouum, & sibi simile. *b* *in Symp.* Ego meditationem nihil esse puto aliud, quam incubationem quandam rerum cogitatarum, hoc est, quemadmodum gallina ouis incubans, pullos educit, sic tu præceptis, monitisque auditis incubans, ea in absolutam perfectionem actione reducis. Hinc illud Periandro attributum, Meditando omnia vinci. Age, si ita sese res habet, ut exerci-

tus ab exercitio denominetur, quia nihil æquè,
 ac res militaris requirit, vt exerceatur; necesse
 est, vt etiam ipsa res militaris meditatione indi-
 geat. Proinde cum Romani proceres Neronem
 externos ludos inuidentem, & iuuentutem vi-
 ce veruum, atque orationum theatralibus cer-
 taminibus commaculâri viderent, conquere-
 bantur, inquentes; *Quid superesse, nisi vt corpora*
quoque nudent, & castus assument, easque pugnas pro
 Tac. l. 14. militia, & armis meditentur. c Ex hac igitur vitu-
 peratione nos honestæ, veræque meditationis
 laudem eliciamus: id autem est, ea, quæ bello ad
 patriæ salutem gloriamque principis conferre, iis-
 ve prodesse queunt, sæpe memorare, ac medita-
 ri. Neque infra illius elephanti docilitatem nos-
 met abiiciamus, qui plus solito hebetioris inge-
 nij, nō semel verberibus excitatus, meditatione
 utebatur: nam scribitur, *Certum esse, vnum cardio-*
ris ingenii in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius casti-
gatum verberibus, eadem illa meditantem noctu reper-
 Plin. lib. 8. tum. d Sed idem Tacitus de bellicis operibus a-
 libi loquens, hoc de instruenda acie, de castris
 muniendis, & vallo obducendis subdit, *& cæte-*
 Tac. l. 20. ris belli meditamentis. e Et Vegetius sæpenumero
 has meditationes repetit, docens, vt tyrō medi-
 tetur, quomodo hostem feriat, seque tegat, ne
 ab hoste feriat, f quomodo in equum infili-
 endo se exerceat, g concludens alibi, nihil in re
 bellica tam difficile esse, quod non facile fiat
 meditatione. h Neque à Platone silentio inuo-
 luta fuit hæc bellica meditatio, vt per ipsam in-
 ferre vulnera, eademque euitare nosceremus. i

In quam meditationem adeo se miser Archimedes immerferat, vt totus in illam defixus, dum figuras in puluere quodam delineabat, eiusque patria iam ab hostibus occupata diriperetur, à milite, qui eum non cognoscebat, incredibili victoris Marcelli dolore interfectus fuerit. *k* Sed *k* *Lim. l. 2 f.* Platonis æmulus Xenophon in Astyage, qui artem bellicam Cyrum nepotem docuit, hanc meditationis vtilitatem adeo exprimit, vt aliam præ illo quærere auctoritatem, superuacaneum sit: Ipse igitur, vbi quædam monita peculiaria tradidit, sequitur; *Neceſſe eſt, fili, vt non ſolum quæ à me diligenter didiciſti, in vſu habeas. ſed ex te ipſo alia mediteris, quibus contra hoſtes vtare, ſicuti conſueuerunt muſici qui non modo quæ à magiſtris didicerunt, fidibus ludunt, ſed alia genera modosque ex ſe ipsis inueſtigant.* *l* Quod ſi quæ huic monito apud Xenophontem ſubneſtuntur, hic adderentur, certe non inutilis labor ſuſciperetur, & cognoscere-
 tur perfecte, quâ-
 tum bellicis rebus aſſidua pro-
 fit meditatio. Verum vt hanc meam ſententiam magis comprobem, oſtendamque, meditationem eſſe nō modo res ſemel apprehenſas repetere, ſed, vt Cyro dixit Aſtyages, nouas inuenire; dico, Romanos pilis vt conſueuiſſe, vt ea tantum proiicerent, vnde conſueta meditatio erat, vt *magnis viribus haſtile contorquerent, in* & *m* *Veget. l. pr.* cogitatione reuoluere, quomodo id melius, iterumq; melius repeti queat. Quæ meditatio in militibus P. Æmilij pulcherrima deprehēditur, poſtquā eos monuit, quid ducem, quid militem deceret. Nam ab eo docti, inanib. ſcripſionibus poſt-

inferendo sermone, hæc de Siphace inquit Li-
uius, *Vt veterum militum verba audiuit, quam multa-
rum rerum ipse ignorans esset, ex comparatione tam or-
dinata discipline animadvertit.* d At Siphax in hoc *lib. 34.*
sapiens fuit, quod suum errorem animaduer-
tens, Romanos rogauit, vt alter ex legatis apud
se remaneret, vt suos Numidas, qui equestrem
artem tantum sciebant, pedestrem etiam mili-
tiam doceret: pedites enim, quibus Numidia
abundabat, instar turbæ ignorantis, & palantis
erant. Hinc est, quod cum Romani in exerciti-
bus suis veteranos milites, aut egregios alios
haberent, ipsorum exercitus ab exercitibus ex-
ternis tam longo interuallo, vt ortus ab occasu,
distabant. Proinde adnotabilis fuit fortitudo
illius veterani, quem Labienus tironis nomine,
& feroculum appellauerat. Is enim cassidem de
capite deiecit, vt cognosci ab eo posset, inquires,
*Iam me, quis sis, intelliges, de legione decima veteranus
sum:* atque ita pilum totis viribus contortum
dum in Labienum mittere contendit, equi gra-
uiter aduerso pectori affixit. e In consultatione *e de bell. Afr.*
illa, quæ in Senatu habita est inter Tiberium
Sempronium, & L. Minutium, num in Hispa-
nia noui milites, an veterani detinendi essent,
Sempronius dixit, Nouos milites tales esse, vt
quemcunque mansuetum barbarum ad rebel-
landum impellere possint; ideo proflitetur,
veterani remouerentur, *loca pacata se ad hyberna-
cula electurum, neque nouum militem ferocissimo hosti
obiccturum.* f Ideo non incassum pugna illa in- *f Liu l. 40.
g Cas. de l. e l.
g Afric.*
ter veteranum, & elephantum describitur. g

Gg

Nem-

Nempe virtus ex tempore optima consilia cāpere & potest, & consuevit. Et Labienus, qui probe nouerat, quantum referret, milites habere veteres, an nouos, dicebat Pompeio (quamuis in hoc erraret) Ne crederet, Cæsarianos milites eosdem esse, quib. Germaniam, & Galliam vicerat, quia illi omnes præteritis bellis cōsumpti fuerant, sed numerum esse collectitium non tanti æstimandum, ac si veteranè essent. *b* Verum ut ostendamus, multum discrepare, an milites huius, vel illius modi habeantur, proferam exemplum aliud, quo hæc inæqualitas demonstretur. Quidam milites Cæsaris in potestatem Scipionis deuenerant; quibus, cum dixisset, paratū se esse iis vitam, & pecuniam donare, si partes eius relicto Cæsare defenderent, certoque se scire, dicebat, non sponte illos, sed scelerati illius Imperatoris Cæsaris impulsu arma contra patriam sumpsisse; Centurio ipsorum respondit, *Pro tuo, inquit, summo beneficio, Scipio. tibi gratias ago (non enim Imperatorem te appello) quod mihi vitam, incolumitatemque, belli iure capto, polliceris: & forsitan isto præterer beneficio, si non ei summum scelus adiungeretur. Egone contra Cæsarem Imperatorem meum, apud quem ordinem duxi, eiusque exercitum, pro cuius dignitate, victoriaque amplius triginta sex annis depugnaui, aduersus armatusque consistam? neque ego istud facturum sum, & te magnopere, ut de negotio desistas, adhortor: contra cuius enim copias contendas, si minus antea expertus es, licet nunc cognoscas: elige ex tuis cohortem vnā, quam putas esse firmissimā, & constitue contra me: ego autem ex meis cominilitionibus,*

*h. de bel. civil.
lib. 3.*

nibus, quos nunc in tua tenes potestate, non amplius de-
 cem sumam: tunc ex virtute nostra intelliges, quid ex
 tuis copiis sperare debeas. i Tria notabilia colligo *i dubi. Afr.*
 ex dictis centurionis; seueritatem, non adulan-
 do ei, in cuius potestate erat ipsum occidere,
 quod effecit: fidē egregiam erga dūcem suum,
 quam prae timore amittendae vitæ non de-
 seruit: & audaciam mirabilem, ut cum decem
 militibus contra cohortem stare non extime-
 sceret. Sed hoc vltimum considerantes, non
 ambigimus, quin cohors quingentos milites
 contineat: quod si alicui res mira videretur, ut
 decem contra quingentos pugnare auderent,
 neque cohortem velimus intelligere, qualis es-
 se solebat, at certe minus quam decem militi-
 bus ea nō constabit. Modo quid centurio con-
 tra cētum dimicaturus secum agitaret, dignum
 est, ut consideretur: nam si cætera attendantur,
 hic centurio non omnino desipere videbatur,
 neque Cæsar de talibus hominibus mentionem
 fecisset. Et quanquam posset aliquis dicere cen-
 turionem illum, quasi certo moriturus esset, au-
 daacter mori maluisse, ideoque non timuisse illa
 verba profari: dico, me non posse huic respon-
 sioni acquiescere: quia credibile non est, homi-
 nem hunc furere, ac furiose loqui voluisse, sed
 cum fundamento & ratione proposuisse. Et
 memor pugnae illius cum elephanto, dico, ve-
 teranum illum, cum videret inermem militem
 genibus ab elephanto atteri, contra ipsum ani-
 mote se obtulisse: ex altera patte elephas, relicto
 occiso, ad veteranum conuersus, eumq; probor-

scide amplexum in altum sustulit : at veteranus proboscidem incidit, vnde fera dolore victa ingenti mugitu ad gregem suum accurrit : Igitur sicuti qui iustis viribus cum elephanto contendere nequit, tamen arte contendere, ipsumque vincere, ac fugare potuit : sic credendum est, centurionem hunc non nihil intra seipsum excogitauisse, cum aduersus centum decertaturum sese obtulit, adeo vt hæc eius prouocatio temeraria futura non fuisset. Cumque de viribus corporis non ageretur, quia inter homines nunquam extrema virium differentia est, neque de equestri pugna, cuius melior est conditio, quam pedestris, cum omnes hinc, & inde pedites futuri essent; reliquum est, vt videamus, quatenus decem, aut vndecim possint contra centum pugnare, aut saltem aliquantum resistere, dummodo tamen quingenti non essent. Ex Horatiis quædam lux afferri posse videtur, quo pacto tres ab vno aliquando vincantur, quod vnus Horatius fecit à tribus illis fugiens, & intra se ipsum meditans, fore, vt si illos diuideret, facile vnum post alium interficiendo, tandem omnes vinceret. *k* Omnia perficit, qui pollet consilio. Sic Cæsar cum videret, Pompeium melius, quam ipse erat, instructum equitatu, ad illud consilium confugit, vt expeditos antesignanos admisceret equitatui suo sexcentos, qui tantum profecere, vt, è equestri prælio commisso pellerent omnes, & mille Iuliani septem mille Pompeianos aggredi non dubitarent. *l* Fortasse centurio, & decem com-

mili-

k *Liv. lib. 1.*

l *lib. 3. de bel. civ.*

miliones in circulum se, instar erinacei, com-
 ponere poterant, adeo vt tergoribus tectis, &
 mucronibus defensi, cum aduersarii simul o-
 mnes irruere non possent, nisi quantum circ-
 lus ille capax esset, illa pars vicisset, quæ virtute
 præualuisset, non numero. Multa, nobis inco-
 gnita, consilia capere potuissent. Vtque nemi-
 nem lateat, quantæ in animi alacritate vites, &
 spes collocandæ sint, vtar pulchro illo exem-
 plo, quod de ducentis illis, & viginti tyroni-
 bus, & fere totidem veteranis, scribit Cæsar.
 Vtrique ab iisdem hostibus minima spe salutis
 impugnabantur; sed tyrones multitudinẽ na-
 uium perterriti se dediderunt, & contra iusiur-
 randum crudelissime interfecti sunt: at vetera-
 ni tractandis conditionibus, & simulatione de-
 ditionis extracto primo noctis tempore, gu-
 bernatorem in tertiam nauem eiicere coege-
 runt, & idoneum locum nacti, reliquam no-
 ctis partem ibi confecerunt, & luce primâ ex e-
 quitibus prosequentibus nonnullis interfectis,
 incolumes ad suos se receperunt. *m* Dixit qui- *m li. 3. de bel. ciuil.*
 dam, Nunquam fore, vt principes Itali bonos
 milites habeant, quia Italia diuturna pace frui-
 tut. Ad quod respondeo, si in Italia bellum non
 est, foris non deesse: Neque video, cur milites
 Itali, si, quemadmodum deberent doceri, e-
 docerentur, minorem nominis gloriam habi-
 turi essent, quam Germani, & Heluetii, aliæ-
 ve nationes, quæ cæterorum principum stipen-
 diatæ militant. Si igitur Italus princeps tot
 milites haberet, vt ex iis aliquot foras mittere,

alterique amico principi eos commodare posset, curaretque, ut stipendia iis soluerentur ab eo die, quo ex eius ciuitate discedunt, ad illum usque, quo reuersuri sunt, equidem sine principis detrimento, & cum militum utilitate re ipsam militarem doctrinam foris exercerent, quam tot annos domi addidicissent. Quod si mihi replicaretur, Quid si nusquam bellum esset: Respondebo: utinam felix adeo seculum accederet, quo ex scutis, & loriceis aratra, & ligones conficeremus, neque vnquam ad bella, & militaria meditata cogitandum esset. At cum multiplici experimento videamus, orbem terrarum nunquam pace fuisse; neque desse, cum pacem optas, qui tibi illam inuideat; expedit, ut propter futuros casus princeps armatum se ostendat, atque adeo armatum, ut delectis, & exercitatis militibus circumdatus, non modo ab aggressoribus quibuscunq; se defendere queat, sed multa mala presagiens, quæ breui temporis interuallo succedere possent, iis obuiam ire. Quod vero alias diximus, adhuc repetemus; Alexandrum Magnum parui regni dominum huiusmodi militibus nobile, maximumque Persarum regnum occupauisse, talemque ad suos successores Monarchiam transfuisse, ut spatio trecentorum annorum arma Macedonica per totum orbem illustrauerit.

*Non debere, quisquis commune ciuitatis bonum
respicit, singulorum incommoda val-
de curare.*

DISCVRSVS VII.

Raro vidi, legem aliquam, aut deliberatio-
nem proponi, quin aliquis transuersum af-
ferat, Inde hoc & illud incommodum emana-
turum. Et sæpenumero contingit, vt homines
responsionis ignari ab incepto desistant, nihilq;
de proposita re fanciatur aut decernatur. Quod
peccatum ex eo nascitur, quia putant plerique,
nihil appellandum esse bonum, quod cum in-
commodo aliquo coniungatur, vel quia opinio
illa, vniuersale bonum particulari præferen-
dum esse, nondum in ipsorum animo radices
egit. Vtrunque autem falsum est. Etenim quid
in actionibus hominum ita omni ex parte per-
fectum esse potest, vt non aliquam disputatio-
nem recipiat? ecquid nobis curandum est, Pe-
trum aut Iohannem de malo statu suo conque-
ri, si cætera tota ciuitas bene se habeat? Ro-
mæ antiquus vigeat mos, vt quotiescunque
patricius aliquis Romanus domi à seruis suis
occideretur, omnes serui necarentur; quia cre-
dibile non erat, etsi vnus aut alter occisor fuisset,
quin ad alios, aut ad partem ipsorum aliquis
malæ homicidarum voluntatis odor peruenisset.
Cum igitur Neronis tempore contigisset, vt
domi suæ Pedanius Secundus Romæ præfectus
interemptus fuisset, cumque secundum le-

gem sexcenti, quos habebat seruos, perire deberent, inter plebeios nō deerant, qui tot innoxios protegerent, summumque illud ius arguerent, donec C. Cassius multæ autoritatis Senator, legem obseruandam esse, differuit: certum esse, ex fuso exercitu, cum decimus quisque feritur, etiam stænuos fortiri: propter ciuium salutem necesse esse, vt seruorum nationes, & colluies metu coerceantur: neque respiciendum, quosdam insontes perituros, quia semper *habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.* *a*

a lib. 14.

Hinc multæ in ditionibus gubernandis difficultates amoueri solent, dum commune beneficium priuatis respectibus præponitur, duarumque rerum habetur ratio, an scilicet expediat, vt lex vincat, aut vincatur. Et quoniam, vt me magis declarem, ad particularia descendendum est, dico; Romæ olim fuisse vectigal, quod à lenonibus, mereticibus, exoletis solvebatur, quod per diu durauit: cumque Cæsares priuatis de causis illud tollere neglexissent, Alexander Seuerus nihil potuit efficere, nisi vt redditus illi sacro ærario non inferrentur, sed reparandis theatris, circis, amphitheatris applicaretur. Perpendens autem optimus ille princeps in perferendis exoletorum gregibus multum scelus admitti, cogitauit nefandum vectigal tollere, sed viribus, animoque defecit; neque nisi centum post annis ab Imperatore Philippo sublatum fuit. Dico igitur; si redditus illi turpes erant, imperiumque deturpabant, cur
yel

vel à Republ. vel ab antiquis Cæsaribus permissi, & super illos vectigalia imposita fuere? nempe vt error ille à lege propemodum approbatus iustus fieret, atque legitimus. Quod si replicaret aliquis, neque quietem gentium (quod bonum est vniuersalissimum) haberi sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine vectigalibus. *b* Igitur vectigalia *b Tac. lib. 10* bonum publicum efficiunt, longeque maius, quam detrimentum ferant lenones, meretrices, &c. proinde non esse adeo incongruum similia concedere, vt Reipublic. necessitatibus subueniatur; hoc autem comprobari, quia, cum Neroni primo illo suo quinquennio tollendorum vectigalium, idque pulcherrimum donum generi mortalium dandi voluntas incesisset, laudata fuit à Senatoribus animi magnitudo, sed hanc *dissolutionem imperij* fore, decreuerunt, si fructus, quibus Respubl. sustineretur, diminuerentur. *c* Respondeo: Quem *c lib. 13.* admodum vt Reipubl. succurratur, necesse & honestum est; sic eidem subueniendi causa honestatis terminos transgrediendos non esse; unde matronæ Romanæ necessitatibus Reipubl. opem laturæ, ne res sacræ diminuerentur, aurea corporis sui ornamenta deposuerunt, vt alibi disputabimus. *d* Vulgo etiam vsurpatur il- *d lib. 15. disc.* lud, Non esse, vt vnum altare cooperiatur, alterum exspoliandum. Igitur nunquam talis Reipubl. necessitas dabitur, vt ideo inhonestum aliquid admittendum sit. Nam hoc pacto vniuersale bonum pecuniæ cum damno vniuersali

morum quæreretur : quæ res multo pernicio-
 sior est, quam ea, quam diximus, Non esse, vt
 vnum regatur, spoliandum alterum altare.
 Quod si necessitas vrgeret, vt ad non concessa
 remedia manus admoueat, postularet æqui-
 tas, vt cessante necessitate, illicitum cessaret re-
 medium : tunc igitur boni publici causa priua-
 torum commoda postponenda sunt, dummo-
 do alterum malum publicum non gignatur;
 cum interim nostra propositio semper, cæteris
 paribus, subsistere debeat, hoc est, Quicumque
 bonum vniuersale respicit, cum priuatorum
 incommoda negligere debere, dummodo hæc
 de temporalibus, non de spiritualibus intelli-
 gantur. Quod similiter à T. Liuiio ore Cato-
 nis senioris, viri ætate sua omnium sapientissi-
 mi, probatum fuit aureis illis verbis, *Nulla lex
 satis commoda est: id modo quaritur, si maiori parti,
 & in summa prodest. e* Et Plato id fortasse respe-
 xit, cum disseruit, Ob mortem homicidæ oc-
 cisum non reuiuiscere, imo mortuos multipli-
 cari; sed homicidam ideo interimi, ne alte-
 rum occidat, neve ipsius exemplo cæteri au-
 deant, quemquam interficere. *f* Cum igitur
 lex aliqua proponitur, etiam atque etiam vi-
 deatur, an ea necessaria sit, aut bono commu-
 ni congruat, an cæteras, quæ requiruntur, cir-
 cumstantias retineat. Quod si quis tam ex-
 cellentis virtutis inueniatur, qui ex toto, vel
 ex parte remedium afferre queat, quod mini-
 mo priuatorum damno Reipublic. prospiciat,
 mehercle summis ille encomiis efferendus erit.

At

a lib. 34.

*f in Protago-
 ra.*

At nisi inueniatur, bonum publicum deferendum non est, & omnino curandum, vt leges optimæ fanciantur. Quod si manifeste cognoscatur, plerisque hac legum promulgatione detrimentum passuros; tunc virgente maiore necessitate, adhuc remedio publico insistendum est, quia Respubl. quæ omnes complectitur, incommodo non paucorum modo, sed etiam plurimorum anteferenda est.

FINIS LIBRI DECIMIQUARTI.

SCI.

SCIPIONIS AMIRATI
DISSERTATIO-
NVM POLITI-
CARVM,

SIVE

DISCVRSVVM
IN C. CORN. TACI-
TVM,

LIBER DECIMVS.
QVINTVS.

Vnicuncta regenda committi non debere.

DISCVRSVS I.

Vemadmodum viri temperantes in cibis capiendis temperanter agunt, & in conuiuiis magis, vt satis naturæ faciant, quam voluptatis causa, & exquisitarum cupediarum cupiditate, esitare cernuntur: Sic suauiter modesteq; delibant, non parasitice deglutiunt gloriam illi, qui ad ipsam se conuertunt, magis vt patriæ opitulentur, vel vt principis mandatis

ino-

morem gerant, quã vt suę ambitioni obsequantur. Idcirco non ad omnia, quæ offeruntur, sed ad illa tantum, quæ factu necessaria putant, manum admovent, neque modo non omnia appetunt, sed etiam pleraq; oblata refutant; quod si cæteris ea sponte donentur, modesto animo ferunt, & prudenter interpretantur. Cuius rei pulcherrimum dedit exemplum Corbulo. Qui cum posset, commisso sibi Parthico bello, Armeniæ rebus se immiscere, ad Neronem scripsit, *proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet.* *a Tac. lib. 15.* Quot magistratus vni committuntur, de quo dici posset, *proprio viro opus esse, qui magistratum illum regeret?* Non ita Moyles: *non possum,* inquit, *solus sustinere hunc populum, quia grauis est mihi.* *b Num. c. 10.* Neque dicendum est, Corbulonem id minus prudenter fecisse: Nam à Tacito non minus sapiens, quam sagax dux describitur, cum paullo post hæc dicat: *quamquam secundis rebus suis moderandum fortunæ ratus;* neque enim gloriam tot annis partam momento amittendam esse, putabat: quod iis euenire consuevit, qui cuncta perficere volentes, vice honoris dedecus sibi comparant: vt T. Q. Flaminio accidit, qui non contentus bello quæ sitis laudibus, voluit pacis tempore præteritam gloriam, procurata Annibalis morte, obscurare. Vnde iure optimo de ipso dixit Carthagineñsis ille dux, T. Quintium ex inermi proditoque Annibale victoriam, neque magnam, neque memorabilem reportaturum. *c Sed illud longe deterius fuit, quod ipse non ab Annibale hoste, sed ab ipsismet suis Romanis* *c Liv. lib. 39.*

manis

manis de hoc facinore fuit ignominia notatus, quasi gloriam ex morte Annibalis vanus & crudelis sperauerit. *¶* Quod non aliunde procedit, nisi quia huiusmodi homines intemperanter gloriam hanc deglutiunt: nunquam saturi eam deuorant: ægre ferunt, si quis ad eam vel appropinquet, & nimium deuorantes; pastu per guttur transuersum descendente, propemodum suffocantur. Ab his moribus alienus fuit Pericles, qui, ut erat summæ sapientiæ vir, ab vno omnia effici non posse, considerans, nec detete, ut omnibus rebus implicetur, in negotiis forensibus Mænippi opera, in domesticis industriis Esialtis utebatur; Carini opera obtinuit, ut Megaræsis bellum inferretur, Lamponius illi ad coloniam Thuriam decernendâ utilis fuit. Quæ arte non modo cuncta illi prospere succedebat, dum instrumentis ad singula idoneis utebatur, sed etiam odio inuidiaque, cui, qui per se omnia facere volunt, succumbunt, sese exonerauit. *¶* Contra, quidam Athenienses, nomine Metiochus, amicitia Periclis abutens, & sibi munera publica vsurpans, seq; in iis intrudens, vulgo fabula factus est, deq; illo passim cantabatur, Metiochum esse ducem, ædilem, pistorem, omnia; pereat Metiochus. Alius Clazomenius, hominē Thimesias, alioqui vir probus, sed ipse etiam nihil non faciens, omniumq; munerum appetentissimus, per urbem semel obambulās, in quosdam pueros iniegit, qui colludebant ludum quendam, quo fracta quadā re, aliis, verbi gratia, respondendū erat, Sic frangatur caput huic vel

vel illi: accidit, vt omnes vna succlamauerint,
 Sic frangatur caput Thimesiæ. Qui animadu-
 tens, se iam pueris fabulam esse, domum reuer-
 tus, & vxori singula narrans, conuafatis réb. suis,
 excessit è ciuitate, serius & prudenter dedecus
 illud euitans, quod propter stultitiam suam si-
 bi iam pridem accersuerat. *f* Igitur omnia, vel *f* *ibid.*
 multa satagere, nemini conducit, quia vel male
 illa faciet, vel aduersus se omnium odia concita-
 bit: Quæ mala (vt ego sentio) nemo sapiens
 non euitabit. Verum si nos, qui sæpe affectibus
 trahimur, hunc scopulum nostræ vtilitatis cau-
 sa declinare deberemus, quanto magis princi-
 pibus euitandus est, non vni tantum commit-
 tendo singula? Memores; quod si respublicæ
 ideo, quia multorum interest, stabiles, durabi-
 lesq; sunt, pari quoq; ratione princeps ille aliis
 fortior erit, qui statum fortunamque suam ple-
 risque communicat. Neq; conqueratur, quod
 calamitatum suarum, ac periculorum socium
 nullum habeat, cum felicitatis suæ participem
 nullum faciat. Quapropter inter consilia, quæ
 dat Mecenâs Augusto, hoc alterum est, Vt non
 solum Italos, sed à confœderatis etiam ac sub-
 ditis desumptos in Senatum recipiat, cum vt
 plures rerum agendarum socios habeat, & per
 consequens auxilia maiora, tum etiam vt prima-
 rios viros penes se detinens, populis duces, ad
 quos refugiant, remoueantur. *g* Et inferius *g* *Dion. l. 51.*
 paullo aliam non minus efficacem rationem
 reddit, vt scilicet plures rerum agendarum ex-
 perientiam consequantur. *h* Verum quisquis *h* *ibid.*
 illo.

illorum, qui omnia singuli exequi volunt, reprimere cupit, nullam faciliorem methodum habet, quam cum iis agere, perinde vt cum senibus agendum esset, qui barbaram nigro colore tingentes, iuuenes videri appetūt: Nam quemadmodum conueniret, vt iuuenum labores iis, quia senes videri nolunt, imponerentur; sic optime competeret, vt omnia illis facienda iniungerentur, ad quæ cæteris omnibus aptiores se putant; sicque, dum, verbi gratia, in dictandis literis plus, quam scribæ, ipsi se scire profitentur, iubeatur ipsis, vt ad principes epistolas exarent: item rei bellicæ peritis, & iis, qui bello exercitati sunt, se potiores existimantes, iubeantur, vt aciem instruant: arithmetices gnaros se venditantes, quæsturam exerceant: ciuitatem non bene re frumentaria, cæterisque ad victum necessariis instructam esse, clamantes, præficiantur annonæ: vociferantes, iustitiam male administrari, iubeantur, vt satellitium & carnificinam, nedum iudicium criminale exerceant: demum periclitari oportet, an semel hæc immensa ambitionis cupiditas, & ingluuies quædam exsatiari queat. Sic mirabilis sapientiæ Imperator Alexander Seuerus cum intellexisset, Quinium Camillum antiquæ nobilitatis Senatorem, sed delicatissimū hominem ad imperium adspirare, illico iussit ipsum in Palatium arcescere, & post gratiarum actionem, quod onus regendæ Reipubl. quod plerique recusabant, ipse sponte in se recipere vellent, postero mane in Senatum duxit, principemque Imperij appellauit:

in pa-

in palatium migrare voluit, conuiuio excepit, omnibus imperialibus ornamentis, & pluribus, quam ipsemet utebatur, exornari iussit: Nuntiis allatis belli alicuius, vt illuc solus exercitum duceret, exhortatus est, vel simul secū, si ita placuisset: cum autem Alexander pedes ad bellum proficisceretur, ad eundem laborem Camillum inuitauit: post quinque millia passuum obseruans illum itinere calefactum, iussit, vt equum ascenderet, cumque post duas stationes equitatione fatigarerur, curru ipsum vehendum curauit; quem cum recensauisset vel timoris causa, vel quia huiuscensodi laboribus minime assuefactus esset, bonus ille Imperator impune illum dimisit, consensitque, vt ad delicias, & commoda villarum suarum reuerteret, *i* ostendens, etiam in imperio, quoties diligens eius cura suscipitur, labores non deesse: cumque sua fortuna & sorte, quam Deus largitus est, quilibet contentus esse debeat, alienis curis se immiscere, nisi legitime vocatus fuerit, neminem decere. Posset aliquis mihi obiicere: Non esse cuiquam imputandum, si princeps maiorē in eum, quam in cæteros fidem collocans, eius opera vti, cunctaque Reip. negotia curanda vni eidem committere malit; neque sapientis esse, gratias & opes illas reculare: quæ à principibus, quorum corda in manu Dei sunt, prouenientes, ex manu ipsius Dei promanare videntur. Ego vero aliquando rem, etsi leuius ulam, tamen argumento nostro congruentem audiui: Aduenienti Florentiam Leoni Pontifici texisse latus ciuem.

Hh. quen-

quendam Florentinum, quem Pontifex, dum interrogaret, cuius essent villæ, quas passim equitando aspiciebat, ciuem illum tali promptitudine; ac si paterna rura forent, singularum villarum ac possessionum dominos (læpius tamen falsos) enarrauisset. Alius sermones illos exaudiens, obseruabat, eundem Pontificis comitem splendida mendacia effutientem, & admirabatur: cum vero propter obuios magistratus tandem Papæ latus reliquisset, non potuit se aliter continere, quin alterum interrogaret, Quo pacto ausus fuisset, tam audacter firmoq; vultu coram Pontifice tot mendacia comminisci: cui mendax ille, Volebasne, inquit, stolide, vt Papa, me demisso, alium accersiuisset, à quo de villis illis edoceretur? ego vero interim à comitatu, quo videbar arctis sermonibus derineri, & ab honore illo exciderem? Igitur si vera fateri volumus, cum parum referre videatur, an villa huius, vel illius sit, fortasse ciuis peccatum leui reprehensione, non graui supplicio corrigendum fuit. Verum in grauioribus decipere principem, qui decipienti credit, id eoque decipere, ne ad alienum consilium, auxilium, scientiamque confugiat, vnde plurimorum damnum sequatur, hoc mediis fidiis crudelissimam & atrocem pœnam meretur, cum probi, magnique viri partes sint, non tantum in iis, quæ non callet, sed etiam in iis, quarum alius ipso sapientior est, peritiorum sententiæ se submittere: quod fecisse scribitur Plato. Qui conductores sacræ arcis de modo, & forma

eius

eius secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem geometram ire iussit, scientiæ eius cedens, imo professioni. *¶* Sed illud ad hanc rem *k Val. Max. l. 8. c. 13.* præ cæteris admirabile est exemplum, quod Q.

Scæuola legum clarissimus, ac certissimus vates, quotiescunque de iure prædiatorio confulebatur, ad Furium, & Cæsellium, quod huic scientiæ dediti erant, consultores reiciebat, *l¹ ibid.*

Igitur si in cuiuslibet artis professione maxima partium eiusdem est discrepantia, & celeberrimus iurisperitus, qui in tota illa scientia mirifice excellebat, cessit alteri, qui particulatim excelluit; quanto magis Iurista Theologo, quoties de re theologica agitur, sicque Theologus in rebus politicis politico cedere debet, imo à singulis ea discere, quæ ad cuiusquam scientias pertinent: nam dixit poeta:

Artibus ornatur variis, non omnia solus

Vnus habet, valet hic consilio, ille manu.

Hic pulsat citharam, ille canit, ruit alter in hostes,

Munere sic vario sydera quemque beant.

Sed quis melius Apostolo, dum ostendit, diuinitus alium sortiri donum prophetiæ, alium linguarum cognitionem, alium discretionem spirituum, alium sermonum interpretationem? Agendum, si eiusmodi respectus necessario habendi sunt, nonne summum flagitium, & inhonestas est, ut stupidus cubicularius, qui principi suo nullam egregiam operam præstitit (nisi forte indusium porrexerit, aut calceos induerit) impudenter velit de arte bellica consulere plerumque coram misero aliquo milite, qui multos

Hh a annos

annos iaculis & tormentorum periculis expositus fuerit? Igitur debet vnusquisque intra cancellos artis, cuius gnarus est, se continere. Et princeps ille sapientia pollebit, qui & propter suam gloriam ministros prudenter eligendo, & propter subditorum commodum multis imperij sui administrationem committendo, vnum tanquam idolum sibi non constituerit: Sed eo pacto assuescēs se ipsum, vt magis rationi, quam affectibus obsequatur, non gratiosiori, aut nobiliori aut ditiori, aut pulchriori, sed doctioribus, & aptioribus ordinatim Reip. gubernationem commiserit: quo instituto diuinam etiam prouidentiam imitabitur. Qui etli pro sapientia sua vt nutu hanc mundi machinam creauit, sic eam regere potest: nihilominus quo suam felicitatem, ac potentiam pluribus communicet, multas secundas causas, quibus vniversum conseruetur, ac regatur, constituit & ordinauit.

De fraudibus, quæ contra leges committuntur.

DISCVRSVS II.

Verissimum est prouerbiū illud, simulatque lex promulgata est, statim fraudem inuentam esse. Sic Romanorum tempore cum promulgata fuisset lex contra orbitatem, & in eorum fauorem, qui filios haberent, percrebuerat prauissimus mos, vt plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasq; & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent

ma-

manu, quos adoptauerant. Contra quam fraudem, cum deprehensa fuisset, magnæ lamentationes in Senatu factę sunt, vbi huiusmodi fraudatores vocati fuerunt, *sine sollicitudine parentes, sine luctu orbi, qui in ludibrium legem verterent: ideo factum S. C. ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret.* *a* Tempore Damasi similiter se gerebant Episcopi, dum gubernandi gregis onus detrectantes, mittebant oues suas coadiutoribus, qui corepiscopi nuncupabantur, vnde ab optimo illo pontifice abrogati meretricibus assimulantur, quæ, vt carnalibus desideriis suis citius satisfacere possint, post puerperium, nullam temporis intercapedinem admiscebant ad partus suos nutricibus commendandos: ita ipsi spiritualem curam deponere quamprimum curabant, vt temporalibus voluptatibus locum dare possent. *b* Sanctissimum Tridentinum Concilium cum prospiceret, regressuum abusu Episcopatus, & sacerdotia cætera in quibusdam familiis æterna fieri, regressus, vt rem mali exempli sustulit, *c* exinde cognitum fuit, reuerendos illos Patres sanctissime decreuisse, cum minime deceat, vt bona Ecclesiastica fiant hæreditaria. Verum temporibus nostris altera consuetudo contra sanctissimam hanc legem inualuit, vt postquam aliquis, quo tempore libuerit, Episcopatum aliquem possederit; illum alteri cedat, sibi que fructibus quasi æquivalentem pensionem reseruet, vnde plura mala nascuntur, præsertim quod ipse perfruitur commodo illius ponderis, quod iam deposuit:

Hh 3 qui

qui vero onus fert, nonnunquam cogitur, quo pensionem soluat, ouiculas deglubere, nō condere. Et Episcopatus, instar munerum temporalium, dantur non iis, qui dignitatem merentur, sed iis, qui ambitu & fauitoribus contenderunt. Contra quem abusum satis illustre remedij principium elucet ex diligenti examinatione, quam præsens Pontifex Clemens VIII. instituit, qua scilicet illorum, qui ad Episcopatus promouendi sunt, scientia triuatur. Hæc autem examinatio si ab Episcopatibus, nullis pensionibus obnoxiiis, pluresque arceat, multo magis frenos iniiciet iis, qui non obstantibus grauissimis pensionibus Episcopatum minnera procurant. Et profecto optimi principis partes sunt, ut quam maxime possunt, opportunis remediis occurrant fraudibus, quæ contra leges sunt. Contra quas altera hæc fraus erat, quod cum ad dignitatem Episcopalem nemo, nisi in theologia, vel canonibus aut doctor sit, aut saltem licentiatus, assumi possit, *d* haud
d 3. ff. l. 2. §. 2. ignoramus, plerosque non modo sine theologiæ, vel alterius facultatis cognitione, sed vix latinam linguam callentes, vna nocte doctores creatos, & Episcopatum consecutos fuisse. In prisca republ. C. Licinius Stolo legem tulit, ut nemini in ciuitate plus quam quingenta iugera possidere liceret: quoniam vero ipse mille iugera possidebat, filium suum emancipauit, ut cum singuli quingenta, non mille possiderent, legem subterfugerent. Sed M. Popilius Lænas Consul pecuniaria summa eum damnavit, quia
manu

emancipando filio fraudem legifecisset. e Temporibus nostris Neapoli titulorum ambitio adeo creuit, vt omnes Ducis, aut Marchionis titulo insigniri percupiant: at quoniam rex hoc illi-benter concedit, nisi reditus dignitatis capax appareat, vt apud Romanos census viros distinguebat; quicunque inter Proceres connumerari ambit, is emit, aut possidet oppidum, vel ciuitatem, cuius redditibus titulus respondeat, sed interim multum æs alienum clam pascit, quod latet, ne dignitati Marchionali, aut Ducali, ad quam adspirat, impedimentum afferat. Igitur Principes caute cauere debent, non tantum vt optimas leges sanciant, sed etiam ne contra latas leges ad ipsarum destructionem aliqua fraus exsurgat. Sed quænam vituperatio debetur iis, qui legum custodes, primi cõtra ipsas peccant? vt Tiberius, qui cum inuenisset, virgines supplicio affici non posse; ne lex violaretur, iussit, vt à carnifice laqueum iuxta comprimeretur: ex in obliis faucibus in Gemonias abiiceretur. f Vnde alibi non sine ratione à Tacito dictus est callidus, & noui iuris repertor: Nam quia vetere senatusconsulto seruorum quæstio in caput domini prohibebatur, actori publico iussit, vt singulos seruos Libonis maiestatis rei manciparet, ne contra dominum inquirendo, S. C. violaretur. g

g lib. pr.

DISCVRSVS III.

NERO, cum res in Armenia gestas intellexisset, primores ciuitatis in consilium vocauit, *consuluitque inter ipsos, bellum anceps, an pax in hoste placeret*, neque vlla fuit inter eos dissensio, quin bello protrahendum. *a* Hic locus nobis commoditatem præstat, vt de consilio nonnihil differemus. Nam etsi principi expedire maxime videtur, vt consilium capiat, nililominus in eodem capiendo consilio tot ex parte cum dantis, tum accipientis sui natura difficultates attenduntur, vt, in ea multa dexteritate opus esse, non dubitem. Plato inquit, difficile esse rem consulere; quia bonum consultorem oportet, scire, velle & audere. Quæ res simul iunctæ difficile apud vnum hominem reperiuntur: Nam concesso, aliquem scire, idem aliquando non vult, cumq; vult, sæpe non audet, & multoties inuenitur, qui vult, & audet, sed idem nescit cōsulere. Consilium ex parte dantis, etiam pro beneficio eius, cui datur, periculosum est; vt accidit Cræso, qui propter bonum consilium, si vitam seruare voluit, ab irato Cambyse, fugere necesse habuit. *b* Contingit etiam haud raro, cum euenta consilio non respondent, vt princeps consiliario irascatur; quemadmodum superioribus annis accidit Amurathi Turcarum Imperatori contra Mustafa Bassam, qui insulam Cyprum cepit. Ab hoc enim consultus, vt contra Persas arma caperet, eiusque belli summa

*b l. b. 15.**b Herod li. 3*

ma eidem Mustafa commissa, quia biennio Domini desiderium aduersus hostes non implefset; Constantinopolim reuocatus, generalatu priuatus, neque ad eminentiam primi Visirij, quæ propter mortem Agamath legitime ad ipsum pertinebat, admissus est. Periculosum similiter consilium est, ex parte illud accipientis, quia sub tegumento, ac prætextu boni in summas potest miseras præcipitari. Quo casu mirabile est, ac propemodum singulare consilium, quod Diotisalui Neronius Petro Mediceo dedit: Nam dum ei ostendebat, necesse esse, quo rebus suis consulere, ut pecuniam, quam pater Cosmus multis ciuibus commodauerat, exigeret; eo adducebat illum, ut totam illam nominis maiestatem amitteret, quæ si non apparen-ter, tamen reipsa domum suam totius Etruriæ arbitram, ac moderatricem effecerat. Haud ab- simile fuit consilium illud, quod Veneti iuniori Petro Medices alterius Petri nepoti dederunt, eum, ne in potestatem regis Galliarum se traderet exhortantes. *c* Quo casu, ut Guicciardinus pru- *lib. 1.* denter narrat, Veneti magis seipsos, quam Petrum consuluerunt: & eo loci feliciter autor differens de consilio, probat, Quicumque con- silium petere cogitur, apud eum consilij neces- sitatem, & periculum pari passu ambulare. Ad- eo ut qui ad alienum consilium capeffendum confugiunt, similes iis mihi videantur esse, qui necessitatis causa se mari committunt: Hi enim captum nauigandi consilium tantum adducere possunt, quantum iter illis prosperum, si

sanctum euenturum sit. Ergo fugiendū est consilium? Hoc ego neutiquam affirmauerim: quia plus quatuor, quam duos oculos videre, certum est, & ne Hercules quidem contra duos: at fortasse non inutile fuerit tentare, an aliquod vtile monitum cum iis qui dant, cum iis, qui capiunt consilium, afferri possit. Et quia reperiuntur nonnulli, qui, si ad consilium alienum confugerint, dubitent, ne inscitiae condemnentur, dico; à sapiente principe consilium non esse recusandum. Etenim dum ex pluribus consiliis melius eligit, eam prudentiam præsefert, ut omnem ignorantiae suspicionem remoueat, præterquam quod sapientes in iis rebus, quæ recte examinata sibi probantur, homunculorum interpretationes floccifaciunt. Præterea tibi dico; Non esse inter ignorantes collocandum, qui suam ipsius ignorantiam cognoscens, ad alienam peritiam confugit: sed vere ignorans est, qui se scire sibi persuadens, suo consilio regi mauult. Videtur quibusdam, ubi consilium acceperint, necessarium esse, iuxta acceptum consilium agere: sed magnanimi principes hoc timore immunes sunt, quia Parmenioni, qui dixerat, Si esset Alexander, accepturum se condiciones, quas Darius offerebat, statim Alexander respondit. *Et ego, si essem Parmenia.* Illud quidem peccatum puto maximum, quoties plurium congregato consilio, princeps minus prudentium opinionem prudentioribus anteponit, quemadmodum fecit Otho, qui prudentissimum Suetonij Paulini sermonem contemnens,

cui

*d. Plat. in d.
lex.*

cui Paulino adstipulabantur Marius Celsus, & Annius Gallus, ambo militares homines; maluit fratris sui Titiani, & Proculi prætoris cohortis præfecti, hominū militiæ inexpertorum, consilio auscultare. *e* Deterius illi peccant, qui *Tac. lib. 12.* auditis optimis consiliis, quod fecit Pætus, contrarium agunt, ne alienæ sapientiæ indigere videantur. Igitur ad consilium accedendum est indeliberato animo, quia in mente affectibus obnoxia consilium locum non habet. Proinde nonnulli censuerunt, eos imitandos opifices esse, qui pelles odoríferas faciunt; ij siquidē antequam suauia vnguenta apponant, id curant, ut pelles omni odore careant. Et quemadmodum febre durante remedia omittuntur, sic durante iracundia, nullum consilium exequendum est. Vultne princeps bonum à malo cōsiliarium discernere? animaduertat, *an qui suadet, adiiciat consilio periculum suum, an id consulenti vtile sit, an principi, & cui summum decus acquiratur*: Hoc pacto rarissime fallitur. Hoc Mutianus coram Vespasiano disseruit, cum ad imperium occupandum eum animaret, quia si consilium exitus nō comprobauisset, in pari vitæ discrimine vterq; fuisset: at si successisset, summum decus, & imperium Vespasianus, non Mutianus acquisiuisset. *ff Tac. lib. 12.*

Quisquis consulit, ad plura similiter respicere debet: Nam dum cōsulitur ei, qui sua sapientia, suisq; viribus aliquid efficere tenetur, magis respiciendū est, quod ille suæ sapientiæ modulo, suisq; viribus efficere potest, quam quod reuera consulendum foret. Præterea magnam arrogantiam

gантиæ suspicionem auget, quisquis non vocatus sententiam suam interponit : sed ille melior, ac prudentior est, qui necessitatem adspiciens, consulit, quasi aliud agat, neque intendat consulere. Et recte alibi quispiam in hac materia differit, ostendens, quod pericula subeat, quisquis in aliquo consilio præcipuum se, & antesignanum præstat, & quo res illa inusitatior, maiorisque momenti, eo periculosiorem esse. Vt autem hæc pericula fugiantur, docet, quo pacto modeste sua opinio dicenda sit, quo princeps quasi liber non coactus tuam illam sententiam amplectatur. *g* Cui rei quemadmodum non repugnabo, sic opinor, urgentibus rebus sententiam suam sine ambiguitate, & viuide proferendam esse, quia pro principis, patriæque beneficio vitam etiam, in talibus casibus, prodigere operæ precium est. Quod si vita adeo tibi chara est, ut eam periclitari nolis, si sapueris, non deerunt tibi ad salutem subsidia, memori præsertim prudentissimæ Solonis sagacitatis. Quâdoquidem cum inter Athenienses, & Megarenses propter Salaminiam insulam, asperissima, & periculosa bella fuissent, Athenis lata fuit lex, ne sub capitis pœna de Salamonia recuperanda quisquam referre auderet : Solon autem, cum perspiceret silentio suo maximum patriæ damnum inferri, & altera parte si locutus fuisset, morte mulctandum esse, insaniam simulauit : quo statu & dicere, & facere quæcunq; ceteris verita cui libet licet. Igitur progressus in publicum habitu, gestu, modis simulatæ stulti-

tiæ respondentibus, factoque concursu hominum, quo magis consilium dissimularet, insolitis sibi versibus, suadere populo cepit, quod verabatur; omniumque animos ita commouit, ut extemplo bellum aduersus Megarenses decerneretur; insulaque deuictis hostibus Atheniensium fieret. *h* Inuenitur genus quoddam, *h Insi. l. 1. §* hominum alto ingenio præditorum (imo huiusmodi homines in hunc sæpius errorem impingunt) quibus nihil perplacet; omnium sententiis se interponunt, in omnibus etiam optimis consiliis impedimentum, quod eos angat, inueniunt; in summa ne verbum quidem facere licet, quod iis probetur. Hi propter difficilem morum naturam hunc fructum cōsequuntur, ut iis adueniente consulendi necessitate, licet mature, prudenterque consulentibus, non credatur: adeo sinistram de se opinionem, contradicendi studio, apud omnes conciliauerunt, adeoque etiam in rebus, quæ tibi profuturæ sint, illis satisfacere molestum est. Caius Cassius docuit, quam procul ab hoc vitio esse debeant ij, ad quos pertinet consilium dare: is enim auctoritatis seruandæ causa nunquam non contradicebat, de quo autor, *simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destrucendum non existimabam, ut maneret integrum. si quando res publica consiliis eguisset.* *i* Prudenter scripsit quidam, *Diog. Laert. lib. 14.* maximum lucrum esse bonum consilium: quia *i* si male res successerit, omnino tamen bene consuluit, sed fortuna consilio superior extitit; sed qui male cōsuluit, & bene successit, adhuc male con-

h. Herod. li. 7. consuluisse sibi videbitur, & subiungitque, non posse melius consilium eligi, nisi plures afferantur opiniones, quia cum vnum consilium dicitur, solum illud capiendum est, sed cum plura afferuntur, tunc tanquam proposito auro, quod est purius, eligitur: quod cum bene cognosci totum nequeat, tunc optime dignoscitur, quando cum alio comparatur: sed ante omnia nullus *contationi locus in eo consilio, quod non potest laudari;*
h. Tac. lib. 17. nisi peractum. I Neq; illud, *vbi perniciosior est quies, quam temeritas.* Quod si consilia renuis, saltem libros lege: sin legere piget, sapientes audi, & senis consilium iuuenili vt plurimum præfer: quia semper senex, nisi omnino delirus sit, iuuenis sententiam exceller. Et satis bene consulit, qui principi consilium dare non audens, aliorum honesta facta coram eo laudat, vel mala vituperat. Et de consilio tot dicta sufficiant.

De nonnullis ad legatorum munus pertinentibus.

DISCVRSVS IV.

L Egati Parthorum Romam ad Nerone mandata regis Vologesis, literasq; aliquando attulerunt; quibus significabatur. *Non recusaturum Tiridatem Vologesis fratrem accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur; iturum tamen ad signa, & effigies principis, vbi legionibus coram regnum auspicaretur.* Tum Nero; cum audiuiisset, Vologesem iam occupauisse Armeniam, illudque petere, quod eripuerat, con-

consuluit inter primores ciuitatis bellū anceps,
 an pax in hoste placeret: Nec dubitatum de bel-
 lo: legati vero irriti remittuntur, *cum donis ta-*
men; vnde spes fieret non frustra eadem oraturum Tiri-
datem, si preces ipse attulisset. *a* Ex quo loco non- *a lib. 15.*
 nulla ad legatos perinentia ab antiquis auto-
 ribus collecta differere, animus est. Primo qui-
 dem, cum legatos humaniter honesteque tra-
 ctandos esse, iam professus fuerim, addo, hoc a-
 gendū esse, tametsi cōtra illos, qui ipsos legatos
 miserūt, infesto animo simus, quemadmodum
 superius ostensum est, Romanos fecisse erga Æ-
 tolorum legatos. *b* Non idem fecit Perseus: qui *b lib. 5. disc. 9.*
 Romanorum legatos aduentantes, aut apud se
 commorātes nullo humanitatis genere tracta-
 uit. *c* Et illa forsan altera fuit ex causis, cur Po- *c Lin lib. 42.*
 pulus R. ira concitatus, ipsum regno priuauerit.
 Idcirco omni cautione animaduertendum est,
 ne aliqua iniuria iis inferatur. In quem errorem
 turpiter cecidit Anon, dum legis Davidis, à
 quo missi fuerant, vt eum de morte patris sui
 Naas consolarentur, *dimidiam partem barba eorum*
rasit, & præscidit vestes eorum medias vsq; ad pates, &
dimisit eos. *d* Est enim antiquo gentium iure præ- *d 4. R. g. 6.*
 rogatiua legatorum inuiolabilis. Proinde cum *10.*
 de periculo Planci, qui à Tiberio ad legiones
 Germaniæ tumultuantes legatus missus fuerat,
 sermo haberetur, Tacitus scelus illud, & pericu-
 lum auget verbis illis, *rarum etiam inter hostes, vt*
legatus Populi Rom. Romanis in castris sanguine suo al-
taria Deū commaculauisset. *e* Idem fere in bellis *e lib. 1.*
 cit libus, quæ inter Vitellium & Vespasianum
 gesta

gesta fuerunt, accidit Aruleno Rustico, qui nisi
 præsidio militum defensus fuisset, legationis et-
f lib. 19. iam barbaris gentibus sacrum ius ante patriæ
 muros ciuili rabie violatum foret. *f* Sic Cæsar
 legatorum nomen apud omnes peræque natio-
g lib. 3. de bel. Gall. nes sanctum & inuiolatum appellat. *g* Sed idem
 Cæsar, quanquam clementissimus, Venetorum
 Senatum, qui se ei dederant, trucidari iussit,
h ibid. vt posthac barbari ius gentium vereri discerēt. *h*
 Igitur legati lædendi non sunt, quia præter iu-
 stitiam nimix crudelitatis est contra illos, qui
 iniurias vlcisci nequeunt, & quibuscum ratio-
 ne disputandum est, sicuti armis aduersus ho-
 stes, sæuitiem exercere. Quod si fortuna effece-
 rit, vt tu, qui pridem domi tuæ legatum inhu-
 maniter tractasti, in prælio vincaris ab hoste
i ibid. (quemadmodum Tarentini, qui Romanos ora-
 tores in sua ciuitate inhoneste habuerant, *i* in
 campo, qui communiserat, prælio victi sunt)
 fies præter cætera damna vulgi fabula, & ludi-
 brium, quanquam Romana magnanimitas Ta-
k Liv. lib. 15. rentinis pacem, & libertatem largita est. *k* Ro-
 manorum facta, antequam opibus deliciisque
 corrumpèrentur, legi non possunt, quin legen-
 tes in admirationem iustitiæ, bonitatis, ac virtu-
 tis ipsorum rapiantur. Quoniam vero inter bo-
 nos nunquam non mali commiscuntur; cum
 Apolloniatum legati Romam venissent, non
 defuerunt, qui animo magis Tarentino, quam
 Romano legatos violauerunt: sed populus Ro-
 manus iustissimo remedio Apolloniatis om-
 nes eos, qui ipsorum legatos læserant, tradide-
 runt.

runt. *l* Hæc principibus studiose legenda, memoriaq; mandanda, &, cum opus est, efficienda sunt, si de actionibus suis utilitatem, securitatem, gloriam reportare percipiunt. Dicit aliquis: ergo quid agendum cum legatis eorum, qui hostes sunt, quibusve nullo pacto pacem concedere volumus? Ex tua ciuitate illæsi dimittendi sunt, vt Romani Persei legatos miserunt; quibus vndecim dierum tempus, quo Italia excederent, assignatum fuit, additumque, si quid iis posthac opus esset, cū P. Licinio Consule agerent, qui breui in Macedoniam cum exercitu profecturus esset, & neminem in posterum in Italiam reuerti liceret; comitesque adiuncti, qui eosdem, quousque in nauim ascenderent, comitarentur. *m* In legatis suscipiendis adeo circumspecti fuerunt Romani, vt (quod fortasse vnicum est in hoc argumento exemplum) cum in vrbe rebellionem suscitare Tarquinij regis legati tentauissent, *quæquam visi fuerint, commisisse, vt hostium loco essent, ius tamen gentium valuerit.* *n* Cum de hoc satis dictum sit, reliquum est, vt ostendamus; primam eius, qui legatos mittit, cogitationem esse debere, vt accuratissime dispiciat, qui sint, qui mittuntur, & qui ij, ad quos mittuntur: quæ res maximi est momenti, & circa quam sæpe ertatur, vt olim Tarentini; qui dum Romani, & Samnites iam iam præliaturi essent, vtrisque legatos miserunt, significantes, vt bello cessarent, alioquin fore, vt Tarentini contra eos, qui prælium vellent, arma cum alterutris coniungerent. Papitius, ad
 li quem

*l. 1. 15.**m. l. 42.**n. lib. 2.*

quem delata fuerat legatio, quasi dictis illorum commotus, se cum collega suo consulturum, respondit: Interim aciem strui, & cuncta ad praelium sacra, & profana de more parari iussit: Legati responsum expectabant, quibus, *Tarentini mei, inquit Papirius, omnia ex voto succedunt, auspicia optima, victima res lata promittunt; iam, ut cernitis, manum conferere vadimus*: subdit Liuius, *vanissimam increpans gentem, qua suarum impotens rerum pro domesticis seditionibus, discordiisque aliis modum pacis, ac belli facere equum censeret.* o Vix leuius fuit peccatum Arpali; qui Persei legatus in Senatu Romano dixerat, Malle regem, ut suis excusationibus fides adhiberetur; at si obstinatis animis belli occasio quæreretur, regem forti animo se, suaque defensurum: cuius ferocitas, inquit Liuius, *patrum animos exacerbauit.* p Sic etiam indignati sunt Ætolis, quorum arrogantes legati beneficia in Romanos collata exprobrauerant, cum reconciliatione magis indigerent. q Quos errores certe non committeret, qui se ipsum, viresque suas, & eius, qui cum tractat, metireretur. Quod si C. Pic-tavius Antiochum circulo delineato adstrinxit, ne exiret prius, quàm suam erga Romanos voluntatem declararet, r signum fuit, eum optime caluisse, à quo venisset, & ad quem missus esset: quanquam putarim, hoc legati cōsiliū magis, quam Senatus mandatum fuisse. Cuius Senatus natura, mosq; erat verbis mansuetudinē ac moderationē præ se ferre, neq; vnquā ad minas hæc deuenire, nisi lacefferetur. Igitur tenuiores

cum

o *Liui. lib. 9.*

p *lib. 42.*

q *Liui. l. 37.*

r *Plin. li. 34.*
6. l.

cum potentioribus non obliuiscantur sic agere, ut decet; maxime quia facile est, quicquid in buccam venerit, tunc effutire, cum scitur, nullam pœnam dicacib. paratam fore: sed considerandū est, an verbis opera responsura sint. Neq; tantum in hoc sagaces eos esse oportet, sed in plerisq; aliis rebus: præcipue ad potentiores principes, cū opus est homines mittant, & nobilitate, & virtute præclaros. Nam quamuis tam nobilis, quam ignobilis personā illius, qui eum mittit, sustineat: nihilominus magni principes, qui singula minutatim obseruant, indignantur, quoties ad ipsos viri præclari non mittuntur.

Quam rem Annibal Scipionē alloquens innuit, tibi incognitam non esse: nam sciebat antiquiores Rom. propter legatorum indignitatem. Carthaginensib. pacem denegauisse, vnde subiungit, *Annibal peto pacem.* Neq; hæc incogitant-^{Lib. 1.30.} ter dixit: nam cum iustemporibus Carthaginenses Romam legatos pacis causa misissent, inquit Liuius, *eorum atatibus, dignitatibusq; conspectis (nam longe primi ciuitatis erant) tum pro se quisque disere,* *vere de pace agi.* Et Iugurtha cum à Populo Ro. ^{lib. 30.} legatos, viros graues, nobiles, in maximis munerib. exercitatos, ad se missos esse, audiuit, vehementer extimuit. ¶ Iam anni centum elapsi sunt, cum Ludouicus XI. Gallia rex tonsore suo magistro O. uetio in legationibus utebatur: hunc post mortem Caroli Burgundia Ducis miserat negotiorum causa ad Andegauenses, prope quorum ciuitatem natus erat; ideoque cum omnibus indigenis ignobilitas eius explo-

ratissima foret, etſi titulo Comitſ Onculani frucretur, non ſolum Andegauenſibus legatio minus accepta fuit, neque quod regi placeret, quidquam conſecutus eſt, ſed irriſus, ludibrioque habitus fuit: creditque pro re comperta Cominæus, niſi inde, quemadmodum clam ab amico præmonitus fuit, effugiſſet, in flumen illum proiiciendum fuiſſe.

Igitur mirandum non eſt, ad hæc reſpicientem Heluidium Priſcum, in Senatu contra Marcellum diſputauiſſe, *pertinere ad Veſpaſiani honorem, occurrere illi, quos innocentiffimos Senatus habeat; qui honeſtis ſermonibus aures Imperatoris imbuant.* & Ipſique Romani timentes, ne Conſul iis in quadã honeſta petitione ſatiſfaceret, ad ipſum miſerunt conſularem virum, *qui ſua quoque cum, non publica ſolum autoritate mouerent.* 7 Et eiufmodi aliquãdo eſt ipſiuſmet legati autoritas, vt quod eorum cauſa, qui eum miſerunt, principes non efficerent, haud raro in gratiam eius, qui miſſus eſt, efficiant; vt Alexander: Qui cum antea noluiſſet Athenienſium decretum accipere, ino illud proieciſſet, mox perhumaniter ſuſcepit, cum à Phocione allatum fuit. 2

2 Plutar. in
Phoc.

Neque minores ſunt reſpectus, & rationes, quæ inter pares habendæ ſunt: Nam quemadmodum minoris eſt maioribus cedere, ſic parſ principis ad parem legatus ſui autoritatem reſpicere, & ſartam teſtam tueri debet. Quandoquidem etſi res magnæ magis factis, quam verbis deciduntur: nihilominus ex verbis vel cum magnitudine animi, vel humilitate prolatis, na-

tura

tura eius, à quo manant, cognoscitur, & declaratur, & clarum aut timoris, aut securitatis alienæ specimen præbent.

Crassus libero cuidâ Parthorum legatorum sermoni succensens, generele respondit, *Ad ea Seleucia se responsum daturum.* Tunc Vagises legatorum dignissimus ridens, ostensa manus vola: *Hinc prius, inquit Crasse, pile exorientur, quam ta a- spicias Seleuciam.* a *Hæc vola memoriam mihi re- a Plutar. in* fricat Carthagenensium legati cuiusdam ad An- *Crass.* dromachû in Taurominia suæ reipublicæ principem: is Andromacho significauit, nisi è litto- ribus suis Corinthiorum classem dimitteret, fore, vt Carthagenenses ciuitatem illam subuerterent; vtque nutibus hanc subuersionem melius explicaret, cum hæc diceret, volam manus vertebat, & inuertebat. b *Hoc est, quod dicitur, ab b Plutar. in* ternis cantare. Nemo nescit, duabus in rebus *Tim.* totam hominis virtutem cognosci, in dicendo, in faciendo.

Idcirco mirandum non est, si legati munus, quod non nisi in dicendo, perinde vt ducis partes sunt in faciendo, extenditur; hac in parte summo studio atque industria impleri debet, & nusquam superstitiosius, & attentius hæc minutiora, quam in hoc hominum genere, attenduntur. Etenim reges, & principes raro ad colloquia deueniunt, sed sæpenumero per legatos sese inuifunt. Cum ad Romanos legati Antiochi regis venissent, vbi eos humaniter suscepissent, L. Quintio iusserunt, vt illos attentius audiret, ipsique responderet, *que ex dignitate atque*

e lib. 34. *utilitate populi Rom. responderi possent. c* Vbi videtur Romanos non minoris dignitatem, quam utilitatem fecisse. Quamobrem cum aliquando legati Romani cum Perseo colloquium habituri essent, narrat Liuius, incesse curam mortalibus videndi congregientes, nobile regem, & populi principis terrarum omnium, legatos. Neq; patet quispiam, aut Hispanos, aut quamlibet nationem in ceremoniis (vt dicitur) doctior esse, quam Romani fuerunt, non minus armis illustres, quam rerum omnium, quæ ad maiestatem retinendam, & ad ceremonias pertinerent, scientissimi. Dirigebat regem, & legatos flumen, prima contentio fuit, vtrum transgredierentur: ex parte regis allegabatur regia maiestas: legati autem populi Romani nomini aliquid existimabant deberi, & Persea petisse colloquium, itaq; primus transiret. Cum utriq; contarentur, alter legatorum, qui L. Philippus erat, quod nomen patri regis fuerat, ioco, *Minor, inquit, ad maiorem, & filius ad patrem transcat.* Ecce quantum legati dexteritas valeat. Tunc facile persuasum regi, vt transiret, quasi videretur etati, & parenti suo id tribuere. Sed aliud adhuc ambigebatur. Rex cum omni comitatu transire equum censebat: legati vel cum tribus venire iubebant, vel si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fore fraudis in colloquio: Rex Hippium, & Pantaucum principes amicorum obsides dedit; subdit autor, *Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quam vt appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congressi regem cum legatis.* *d* Igitur dici non potest, Romanos apparentem hanc dignitatem

d lib. 41.

tatem prætermisisse, & minoris æstimasse, quam regna ipsa, imo in eam cunctis gentib. diligentiores fuere. Publius Villius legatus à Romanis ad Antiochum iam illū allocutus erat in Apamea, vbi, mortuo regis filio, cum aula tota mœsta degeret, & iustitium indictū fuisset, legatus, *ne alieno tempore incōmodus obseruaretur, Pergamū secessit. e. lib. 34*

Quæ res animaduertenda est, quia vbi nō is, qui esse debes, non est, cur velis esse. Hanc tamē nominis dignitatē quouis modo adaugere velle, res est barbaricæ plena arrogantiae, & quæ sapientib. viris neq; probanda, neque imitanda est, qualis illa fuit Gutgenſis episcopi, cum minime contentus & palam, & secreto cū Pontifice negotia publica agitauisse, summo fastu tres Cardinales, quib. cū ageret, à Pontifice destinatos adire grauatus est, cūq; ij suos ministros tractandi causa ad illū misissent, ipse itē tres ex suis ad illos remisit. *f. Quæ res mihi tātō maiori admirationi est, quanto minus Iulius I. lingentis animi Pontifex huiusmodi indignitates perferre vnquā potuit, cum mihi videatur, nullum principem teneri alienam arrogantiam cū sui indignitate nutrire, vnde Salomon fortasse admonuit, Respondendum esse stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. g. Debēt legati sagaces, & prudentes esse, neq; alienis fallaciis, & decipulis capi. Nam sicuti in rebus bellicis persæpe agere permissum est, ita quicumque cum hoste agit à verborum insidiis non omnino tutus videtur: neque damni nostri sufficiens excusatio est alienus dolus. Lacedæmoniorum legati Athe-*

nienſium Senatui perſuaſerant, Reipubl. intereſſe, vt quoddam fœdus cum Bœotiis, & Corinthiis feriretur. Quod Alcibiades propter priuata commoda ægre ferens, Lacedæmoniis legatis perſuaſit, vt cum populo Athenienſi non ita libere, ac feruide agerent, prout cum Senatu egiſſent; fore enim, vt plebs in ſuperbiam elata iis, quæ communiter percupiebantur, non conſentiat: ideoq; vt maiori plebs inflammaretur deſiderio, frigide rem proponerēt, & autoritatem ſuam fœderis paciſcendi prudenter diſſimularēt, quia Senatus ipſe populum ad communem vtilitatem diſpoſiturus eſſet. Legati verbis Alcibiadis circumducti conſiliū eius executi ſunt, accepto prius iureiurando, hanc tractationem occultam fore. Senatus hac tractandi diuerſitate obſeruata, & occultorum inter Alcibiadem, & legatos conſiliorum ignarus, ex altera parte fremebat, populus ex altera irascebatur, vnde non modo quod legati petebant, effectum non eſt, vt etiam contrarium ſucceſſerit: nam Athenienſes cum Argiuis, Mantinenſibus, Æleis nouo fœdere iuncti Lacedæmoniis bellum intulerunt. *h* Dicit aliquis: has fraudes Græcas eſſe, nimiumque ſubtiles. Reſpondeo, ideo magis cauendas eſſe; memores, nos Italos aliquando non minoribus vſos fraudibus fuiſſe, qualis illa Petri Medices fuit, qui domi ſuæ regis Galliæ abſcondito legato, vnde colloquium audire poſſet, accerſito deinde Ludouici Sforcia legato, talem cum illo ſermonem inſtituit, vt potuerit legatus Galliæ, quæ Ludouici erga regem vo-

luntas

*h Plutar. in
Alc.*

luntas esset, facile intelligere. Qui astuserit tunc Italiae calamitates non diminuit, tamen negari non potest, quin summo dolo peractus sit. *i Le- i Guic. l. pr.* Legati diligenter memoriae mandare debent, quibus titulis eos, ad quos missi sunt, appellent, in quo eos mandatis principum obtemperare magis, quam suo iudicio fidere par est. Idcirco Lacedaemonij legatum quendam puniuerunt, qui Antigoni Demetrii filium regem salutaue-
rat, tamen legatus ille pro quolibet Lacedaemone modium tritici, penuriae maximae tempore, impetrauisset. *k Hæc Lacedaemonum natio k Plut. in A- phor. Laced.* perarguta extitit: Cui nostra ætate Florétini valde assimilari possunt: proinde & maximi bellatores erant, & aliquando verbis se ab aliena insolentia, ruditate, atque inhumanitate redimebant. Igitur vnus ipsorum cum ad Demetrium legatus esset, & mirareretur rex (vti solent eiusmodi principes elato animo esse) quod vnus tantum sibi mitteretur legatus, respondit ille, *Nempe vnus ad vnum. l* Iterum ad Lygdamum tyrannum *l ibidem.* legati missi cum difficile admitterentur, quia malam valetudinem causaretur, legati, Deos immortales obtestantes, responderunt, se aduenisse, quo loquerentur cum illo, non vt luctarentur. *m m ibidem.* Inter innumera monita, quæ coaceruari possent, sufficient hæc, quibus legati ad alia secum excogitanda prudenter manudentur: modo ne obliuiscantur illius, quod alibi diximus; vt nunquam dominis suis res perfectas esse, significant, cum adhuc aliquid superest agendum; sicuti Pætus Neroni literas dedit, *quasi confecto bello,*

*n Tac. lib. 15. bello, verbis magnificis, rerum vacuas. n Vnde Romæ
trophæa de Parthis, arcusq; Capitolini montis medio si-
o ibid. stebantur, decreta ab Senatu, integra adhuc bello. o*

*Quam dedecet belli, aliove pretextu Ecclesia-
sticam suppellectilem, vel bona di-
lapidare.*

DISCVRSVS V.

QUoties hisce dissertationibus meis de reli-
gione antiquorum mentionem feci, nihil
respexi, nisi vt ostenderem, quid nos facere de-
ceat, si Romani gentiles hoc vel illud effecis-
sent. Quamobrè summa industria opposui me
iis, qui asseruerunt, Romanos religione, quasi
artificio quodâ propter diuersos fines vsos fuis-
se. Inde etiam exemplo Romanorum nostrates
admonui, ne ambitionis suæ, aut alterius affe-
ctus cupiditates sub religionis velamine abscon-
dere vellent, rem quippe sceleratissimam factu-
a lib. 3. disc. ri. *10.* Hoc ipsum modo impellit me, vt eorundem
exemplo patefaciam, quantum dedecet, pro-
pter bellicas, aliasve necessitates templorû di-
uitias deprædari. Nero, vt inhonestissimis suis
cupiditatibus morem gereret, deuastauerat I-
taliâ, prouincias euerterat, sociosque populi
Rom. & ciuitates, quæ liberæ vocabantur: tan-
dem in eam prædam etiam Diu cessere, spoliatis in vrbe
templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis o-
mnis populi Romani atas prospere, aut in metu sacra-
b lib. 13. uerat. *b* Imo his non contento Nerone, per A-
siam atque Achaiam non dona tantum, sed si-
mula-

mulachra numinum abripiebantur. Posset aliquis dicere; hæc nefarie patrata fuisse, quia Nero nō belli necessitate adactus, sed sceleratis desiderijs exstimulatus, ad hæc sacrilegia manum admouerat: at principes grauib; ac periculosis necessitatibus impulsos, excusandos esse, si ad sacrum argentum, & aurum confugiant. Nescio, an iustior causa, quam ea, quam Pompeius fovebat; allegari possit, cum arma contra Cæsarem reipubl. causa suscepisset. Et nihilominus idem Cæsar cauillandi Pompeium occasionem non prætermittit iis verbis, *pecunia è municipiis exiguntur, & è fanis tolluntur, omnia diuina, & humana iura permiscuntur, & alibi, pecuniam omnem, omniaque ornamenta ex fano Herculis in oppidum Gades intulit.* *d* Quod autem sequitur, pulcherrimum est; nam Cæsar vt laudem inde, vnde hostem vituperat, aucupetur, addit, cum ipse Gades peruenisset, pecunias, monumentaque, quæ ex fano Herculis collata erant in priuatam domum, *referri in templum iussisse.* *e* Consideret, quisquis hæc perlegerit, ea non scripta fuisse ab historico tantum, sed à duce, qui de altero duce loquitur, vtrisque omnium, quotquot superioribus ætatibus fuerant, ducum maximis. In quorum altero hæc probantur, in altero vituperantur. Neque dicendum est, Cæsarem de hoste suo aliter scribere non potuisse, quia scribens Cæsar ætatis suæ hominibus, qui res gestas optime nouerant, vel maxime cauisset ea, quæ tanquam falsa sibi exprobrari possent, conscribere, præterquam quod cum innumeris gloriæ ornamenti-

tis vnde quaq; illustraretur, falsas laudes emendicare non cogeatur. Sed ad vltiora pergamus. In iisdem commētariis bellorum ciuiliū narrat, Scipionē antiquos Dianæ Ephesiæ thesauros expilaturum fuisse, nisi à Pompeio, vt cēteris omiſſis cum exercitu adueniret, quia Cæsar transfretabar, vocatus fuisset: *Hæc res Ephesiæ pecunia salutem attulit.* f Quodque sequitur, deridiculum est, T. Ampium, Pompeianum hominem, cogitauisse ipsum quoq; hæc pecunia uti, iamq; Senatores multos aduocauisse, vt coram iis acciperet, sed Cæsar's victoria præuentum fuisse: *ita duobus temporibus Ephesiæ pecunia Cæsar auxilium tulit.* g Consueuerunt plerique virginitatibus necessitatibus dicere, Aliud fieri non posse, confugiendum esse, ad quæ possunt, quia salua patria argentum & aurum reponi queunt, sed amissa patria, quidquid ea continet, amitti, neq; vnquam restitui. Ego id affirmo; cum aurum decesset Romæ, vota que Delphico Apollini soluenda forent, matronas Romanas propria auri ornamenta voti soluendi causa reipub. obtulisse. h Comperio etiam, cum ad redimendam libertatem precium Galliæ exsoluendum esset, quo nihil grauius reipubl. accidere poterat, Senatū ad matronas confugisse, vt summam pecuniæ necessariam congregarent, vtque, teste Liuiο, *sacra auro abstineretur.* i In hæc exempla principes Christiani intueantur: quod si vt ea templa & altaria, à quibus Romani in cæca sua gentilitate abstinerunt, in minoribus necessitatibus exspoliare satius esse, putant; impiam

hanc

hanc cupiditatem expleant; in summis prosperitatibus ad maius ipsorum supplicium iram diuinam experturi, quoniam in aduersis nullam omnipotentis Dei, rerumq; sacrarum rationem habuerint.

In rebus magni momenti libera ministris mandata danda esse.

DISCVRSVS VI.

Tot sunt ea, quæ secus atque à nobis cogitata sunt, contingere consueuerunt, vt si qui iubendi auctoritatem obtinet, prudentiæ, iudicioque eius, cui aliquid mandat, se non commiserit, sæpe in errorem se prolapsum esse, comperturus sit; vt Neroni accidit, cum iussit nauarchis, vt certum ad diem in Campaniam redirent, *non exceptis maris casibus. a* Nam gubernatores, vt Neronis mandatis obtemperarent, quamuis sæuiente pelago à Formiis soluerunt, & graui Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis littoribus impacti, triremium pleraq; , & minora nauigia passim amiserunt; dumque nihil referret, an bidui plus, minusve classis, præsertim pacis tempore abesset, clades rei nauali accepta est, qualem bellum asperum vix attulisset. Tiberius Nerone longe prudentior, Pannonicarum legionum motu intellecto, cum Drusum filium illuc mittendum censeret, comites addidit illustres, rei que militaris prudentes, cæterum misit ipsum *nullis certis mandatis, ex re consulturum. b* Sic & lib. 1.

tem-

tempore Claudij (forſan opera eorũ, qui ipſum conſulebant) cum in Armenia legatorum culpa turbæ eueniſſent, miſſus illuc fuit cum legione legatus Heluidius Priſcus, *rebus turbidis pro tem-*

** lib. 12. pore vt conſuleret. c* Sed melius, quam Cæſares vr-

gente libertate id Romani obſeruabant. Et Cæſar ipſe in Britanniam traiekturus Labienum tribus cum legionibus, & duobus millibus equitum in Gallia reliquit diuerſis mandatis, ſed

d lib. 5. de bel. Gall.

præcipue vt conſilium pro tempore, & pro re caperet. d

Imo rei publ. Romanorum peculiaris mos fuit, vt in maioribus periculis libera ducibus ſuis mandata iniungerent; iudicio atque virtuti eorum omnia commendantes, iis verbis, *cauerent,*

** Lin. lib. 2.*

ne reſp. aliquid detrimenti caperet e Cæſar, quem ſæpe memorauimus, quoties legatis ſuis aliquid, quod ſummopere cuperet, ac neceſſarium putaret, mandabat, res diuerſas, quæ contingere poſſunt, conſiderans, ſemper addebat, *ſi rei publ. commodo facere poſſet*; Idemq; cum Labieno paulo poſt effecit, qui cū Cæſari reſpondiſſet, Quod mādauerat, nimio iacturæ periculo faciendum fore, ab ipſo collaudatur, ſi eidemque Labieno & Trebonio iterum ſcripſit; vt ad certum diem adeſſent, ſed addito, *ſi rei publ. commodo facere poſſent.* g

f ibid.

g lib. 6.

Hæc omnia non male à quodam autore obſeruata ſunt, qui per hanc occaſionem errorem quarundam rerump. taxat, quæ temporibus ſuis omnium rerum deliberationem ſibi reſeruabant, etiam cū ageretur de ſitu, quo tormenta bellica collocanda eſſent, & de cæteris quibuscuque minutioribus; immemores moris,

quem

quem antiqui summa ratione obseruabāt. Propterea quod quo maior est laus, item vituperatio, quæ ex nostris actionibus liberis, neq; coactis, neq; ab alio præscriptis emanat; eo maiorem credendum est ex parte nostri laborem fore in exequendis, aut fugiendis rebus, vnde eam laudem aut vituperationem speramus. Verum enimvero stulta quidem res est, persuadere sibi aliquem, qui lōge abest, acutius posse quidlibet prospicere, quam illum, qui rei gerendę incumbit. Neque verisimile est, eum, de cuius vita agitur, in vlla re sollicitari minus, quam illum, qui otiosus, & sæpe ambitione, vel inuidia infectus de rebus, quas, vt plurimum ignorat, perpetuo disputat: præterquam quod principibus absentibus frequenter accidit, *vt ex distantib. terrarum spatii consilia post res afferantur.* *h Tac. lib. 19.* Ideo libera du-
cibus mandata expedit iniungere.

Imperia probitate, atque clementia, non crudelitate melius retineri.

DISCVRSVS VII.

IN coniuratione, quæ Neroni detecta fuit, modisq; crudelissimis ab ipso vindicata, nihil grauius auribus ipsius accidisse scribit autor, quam quod à Sutrio Flauio tribuno audiuit: qui interrogatus, quibus de causis ad obliuionem sacramenti processisset, *Oderam te, inquit, nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse cœpi, postquam parricidia matris, & vxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti.* *a Ex lib. 15.*
quo

quo dignosci potest, Neronem primo sui principatus quinquennio in summo ciuium amore extitisse: hoc enim intellexit tribunus, cum profiteretur, neminem præ se Neronis amantiorem fuisse, dum amabilis erat, hominibus enim ingenitum & naturale est, principes suos diligere, dum probitatem præferunt, sed in ceptis flagitiis, & sæuitie gliscente coguntur ipsos odio habere. Dicit aliquis; hæc vulgatiores esse, quam ut discursum mereantur; cum discursus disputatione digniora argumenta requirat, aut saltē, ne trita sit, atque vulgata, qua de agitur, materia. Ad quod respondēo, in re sic trita atq; peruulgata plerosq; nihilominus errauisse. Quamobrem Dionysius Syracusanorum tyrannus hūc populorum amorem, aut beneuolentiam irridens, dicere solebat, Adamantina vincula, quibus regna continentur, timorem viresq; armatas, & consequenter illud præsidium esse decem millium stipendiariorum barbarorum, quos filio suo reliquit. Sed optimus Dio, mortuo seniore tyrāno, contrarium Dionysio iuniori probauit, solida, ac verā regnandī vincula non alia esse, quam beneuolentiam, ciuiumque promptitudinem, atque gratiam, sola virtute atque iustitia quærendam: Quæ vincula etiam si prioribus, quæ vere aspera, ac durissima appellari queunt, molliora sunt; durabiliora tamen sunt, ac validiora ad imperij diuturnitatem. *b* Verum si cum Romanis malumus, quam cum Græcis, & cum Imperatoribus, quam cum tyrannis differere; &, si sapientissimæ Augustæ iudicium

tanti

*b Plutar. in
Dione,*

tanti esse potest, vt ducis aut Philosophi alicuius sententiæ præferatur, profecto operæ præciū erit, ex eo, quod ipsam maximus tertarum princeps audire grauatus non est, & sermonem illius Dio, nobilis autor, collegit, vt rem totam nostris principibus proponamus, eosque Liuiæ exemplo ad placabilitatem, & ad vniuersam virtutem pro viribus hortemur. Augustus aliquando in maxima animi anxietate versabatur, quod insidiis passim impeteretur, quarum præcipuus erat C. Cornelius Cinna, filia Pompeij Magni natus, neq; necare eos valebat, quia nihilo tutior editis cædibus erat, neque dimittere impunitos, ne alios quoque contra se incitaret. Dubium quid statueret, ac neque dies neq; noctes sine cura, ac cum quiete agentem, Liuiæ aliquando percontata est, quidnam rei cum à somno detineret? Quis vero, inquit Augustus, vel minimum temporis à curis vacet, qui tot inimicos habeat, aliisq; super alias insidiis petatur? an vero non cernis, quam multi & mihi, & imperio nostro periculū struant? Post multa hinc & inde proposita, ac resoluta Liuiæ tandem habere se, dixit, cōsiliū, quod nemo etiam summus amicus dare posset, non quia scientia, sed quia deest audacia, & iussū proferre, Dicam, inquit, libere, tecum videlicet bonorum ac malorum particeps, te incolumi ipsa quoque hodie regnās, eademq; vna, si quid (quod abominor) durius accidat, peritura. Ego enim ita iudico, plus clemētiā, quam sæuitiā proficere: nam misericordes non ij tantum, quibus delicti gra-

tia facta est, charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui etiam omnes reuerentur, ac colunt, ita vt nemo eos deinde lædere audeat. At qui ira inexorabili vtuntur, nō modo eos odio habent ij, qui sibi metuunt, sed cæteri quoque infensi insidijs structis suam perniciem euitare statuunt. Viden, vt medici rarissime sectiones, & ignes adhibeant, ne ipsa videlicet vitia corporis magis exasperent, pleraq; autem lenibus corporis exercitiis, & mitibus medicamentis molliunt ac sanant? Sic sermo lenis ad aliquem habitus, omnem fremitum laxat, contra asper remissum etiam ad iram concitat: venia data ferocem etiam quemq; placat, supplicium vel mitissimos animos exasperat. Et post multa hæc sapientissime adiungit. Hominibus, Auguste, non belluis imperas, eaq; est vnica beneuolentiæ ipsorū verę cōsequendæ ratio, si hoc ipsis persuasum efficias, neq; à volente, neque ab inuito te quenquā eorum lēdi: Cogi quidem ad metuumdum aliquem homo potest, ad amandū autem persuasionē opusest: ea beneficiis in eum collocatis, quæque aliis videat tribui, paratur. At qui iniuste alium morte affectū suspicatur, eandem sibi fortunam metuens, cædis autorem vt odio habeat, impellitur. porro autē inuisum esse subditis, neq; honestū est, & minime expedit. Hæc est quippe hominum sententia, priuato omnes iniurias esse persequendas, ne vel contemptui inde habeatur, vel opprimatur: principem vero debere ea, quæ in publicam rem peccantur, vlcisci; priuatim in se admissa tolerare, cū quia ita deli-

deliquerint, neque ex contemptu, neque ex incurſu poſſint ipſum tanta ſeptum cuſtodia damno afficere. Demum poſt pleraque alia concludens addit. Ergo ab his, qui nunc ſunt rei inſidiarum apud te facti periculum facere incipiamus: fortaliſſis & hi mutabunt ſententiam, & alios meliores facient. Ad poſtremum Auguſtus Liuię conſilium ſecutus, Cinnę pepercit, illumq; ſimul cū Val. Meſſala conſulatu donauit, eoq; facto ita ſibi omnium animos deuinxit, vt non modo inſidię contra ipſum nullę deinde componerentur, ſed opinio omnis earum intercideret. *c* Atq; equidem quis vnquam in Nerone (vt ad illum, vnde diſſertatio hęc principium traxit, reuertamur) coniuraſſet, ſi vitam, quam inceperat, continuafſet? Nempe pollicitus fuerat, *ſe negotiorum omnium iudicem nō fore, vt clauſis vnā intra domum accuſatoribus, & reis paucorum potentia graſſaretur*: Item iactauerat, *Nihil in penetribus ſuis venale, aut ambitioni peruium: diſcretam domum, & rem publicam*: Sæpe dixerat, *teneret antiqua munia Senatui: conſulum tribunalibus Italia, & publica prouincia aſſiſterent: illi patrum adiutum praberent: ſe mandatis exercitibus conſulturum.* *d* *lib. 13.*

Quis non adorauifſet, nedum dilexiſſet Neronem, dum Domitium Corbulonem, virum optime meritum, retinendę Armenię præpoſuit, *e* *ibid.* vtque patris memoriam, eiufq; merita, quo tutore uſus erat, honorauit, ita ſibi ſtatuas argento vel auro ſolidas aduerſus offerentes præhibuit: item ne anni meſes eius cauſa mutarentur, veſtuit: neque accuſantibus delatoribus aures præbuit:

buit: neque cum in acta principum iurent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare concessit: & Plautium Lateranum ob adulterium Messalinæ ordine remotum Senatui restituit. *f* Et plura similia summo amore, ac laude,

f *ibid.*

non coniurationibus & morte dignissima effecit: unde tribunus ille fidelem se Neroni professus est, *dum amari meruit*. Igitur nihil ad imperia conseruanda tutius est, quam beneuolentiam populorum mereri: nam cætera vincula possunt quidem aliquatenus perdurare, sed tãdem nunquam sine damno eorum, qui ea constrinxerunt, dissoluuntur. Ideo prudenter opinatum fuisse illum censeo, qui dixit, Pulchram rem esse tyrannidem, nisi exitu careret. *g* Vnde non

g *Plutar.*

subditi modo, sed amici, consanguinei, vxor ipsa tyranni neci interesse cõsueuerunt. Sic Thebas virum suum Alexandrum Pheræum sæuitiæ ostentum occidit, quia viuos homines sepeliebat, & nonnullos pelle apri, aut vrsi inteçtos canib. voluptatis causa lacerandos exponebat. *h*

h *Plut. in Timoleon.*

Timoleon cum in quodam prælio fratrem Timophanem seruasset, eundem mox tyrannum effectum manu sua occidit, cum tamen Timoleon mansuetæ naturæ omnium iudicio, & erga consanguineos suos benignissimus extiterit: adeo imago, in quam se tyrannus transformat, turpis

i *Plut. in Timol.*

& horribilis est. *i* Aristomachus Argiuorum tyrannus cum primam Arati Sicyonij coniurationem euitauisset, à suis tandem seruis interficitur: adeo tyranni quælibet custodia intuta est. *k*

k *Plut. in Arato.*

Verum quid de vxore, fratre, seruis dicam, si tyranni

ranni se ipsos, dum viuunt, misere occidunt, peioraque morte tormenta patiuntur: vt Aristippus Aristomachi successor indicauit, qui iis ipsis, quos custodes habebat, diffidens, clausus cœnabat, & dormiturus mobili scala cubiculum ascendebat, ibiq; catarrhaëtis demissis conclusus lectum in ipsis componebat, & concubinæ, qua utebatur, matrem ad scalam alio loco claudendam mittebat, donec orto sole ipsam, vnde pridie abstulerat, tyranno vocato reponebat: Qui (sicuti sapientissimus Plutarchus addit) instar serpentis ex sua cauerna mane prodibat: *l l ibid.*

Et nihilominus effugere non potuit, quin occideretur. *m* Nimium laboratemus, si de omnibus infeliciū tyrannorum necibus dissertationem prosequeremur, nimiamq; patiter operam susciperem⁹, si omnes bonos principes, qui virtutibus amabiles fuerunt, recensere & extollere vellemus. Hoc tamen, quo tendimus, non præteribo; quod cum quilibet percipere possit, crudelitatem ad continendos homines firmū vinculum non esse, principibus omnes illas artes esse negligendas, quæ falsis præceptis suis huic doctrinæ contrariæ animis ipsorū instillatæ fuerunt: nam præterquam quod inhonestæ sunt, etiam intutæ esse comperiuntur. Ideo qui dicit, principem in eo imperio, quod nouissime occupauit, omnia renouare debere, audiendus nō est. *n* Neq; alteri accommodandæ aures sunt, qui *n lib. 1. c. 16.* magis fraude, quā virtute ad amplissimā fortunā perueniri posse opinatur. *o* Nam præterquam *o lib. 2. c. 13.* quod id falsum est, nescio quā hominibus im-

probitatis cupiditatem gignit: neq; identidem
 probro illud, nunquam principes in principatu
plib. 3. c. 4. tutos fore, iis superstitib⁹, qui ipso spoliati sunt, p
 nam hoc est carnificinæ ludum aperire. Iterum
lib. 3. c. 19. reiicimus alterum: multitudinem melius pœ-
 na, quam obsequio gubernari. *q* Neq; illud placet:
 promissam fidem, præsertim coactam, non
lib. 3. c. 42. esse seruadā, *r* quia præmeditari omnia oport-
 bat; quæ suis quæque locis pertractauimus. V-
 num addo; semper moderanda, & ad bonum fi-
 nem dirigenda esse ea præcepta, quæ ad rigo-
 rem, & ad nequitiam tendere videntur. Neque
 memoria deponendum est vnquam, quod N.
 Pompilius fecisse scribitur: nā cum Iupiter eum
 doceret, quomodo fulmina procuraret capitib-
 us, Numainterrogauit, num capitib. ceparum,
 dictoq;, se de capitibushominū intelligere: Nu-
 ma diuina mādata in partem benigniorem tra-
 hens interrogauit, an id crinibus effici posset: &
 repetente Ioue, erinibus animatis, ipse minutos
 pisciculos intellexit, & procurationem instituit
f Plut. in N. Pomp. cepis, crinibus & pisciculis. *f* Ita nobis etiam fa-
 ciendū est, omnis sc. industria adhibēda, vt cru-
 delitatē ad māsuētinem pertrahamus, dum-
 modo immedicabiles morbi ad vrendum & se-
 candū non impellant. Sed & Alexandrum in asi-
 narij cuiusdā interpretatione sese māsuētissime
 gessisse legimus. Cum enim Alexandet oraculo
 monitus esset, vt eum, qui sibi porta egresso pri-
 mus occutrisset, interfici iuberet; asinariū forte
 ante omnes obuiam factū ad mortem arripi im-
 perauit. Eoq; quærente, quidnam se immeren-

tem

tem capitali supplicio; innocentemque addiceret; cum ad excusandum factum suum oraculi præceptum attulisset, asinarius, *Si ita est*, inquit, *rex, alium fors huic morti destinauit: nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit.* Dele&at^{us} Alexander & illius tã callido dicto, & quod ab errore ipse reuocatus erat; occasionem in aliquanto viliore animali expiandæ religionis rapuit. & Cũ igitur dicit aliquis, vt ante retulimus, *† Vale. Man. lib. 7. c. 3.* principem in principatu suo tuto nõ viuere, nisi omnes, quos eodem spoliavit, extinguat: Neq; hoc alia ratione, quam exemplo fundat, nos etiam quætere oportet, an possimus aliquem ex iis inuenire, qui regno spoliatis illæsis tuto regnauerunt: & præterita atque antiquiora relinquentes nostræ tempestatis exemplum adducimus Ferdinãdi regis Catholici, qui etsi ducẽ Calabria Federici regis Neapolis, quem regno deturbauerat, filium seruauit, tñ regnum inter successores regis Catholici permansit. Igitur cũ fere pari exemplo cõsiderentur, regno spoliatos extinguere, vel nõ extinguere; vlt^{er}ius procedentes experiamur, nũ ratio aliqua reperiatur, quæ pondere suo harum alteram lancium magis deprimat. Et certũ est, quidcunq; siue prudenter, siue improbe faciant homines, non posse rerum euẽta, & exitum certo cognosci: cum hic à Deo, eiusq; ministra fortuna in totum dependeat. Igitur cum rerum exitus incerti sint, summa op^e niti decet, vt ex rebus, quæ nobis agendę proponuntur, eas semel eligamus, quæ meliores, & cũ iustitia coniunctiores sunt: hanc enim saltem

u Suet in Vesp.
H. A. f.

laudem merebimur, quod humani ac māsueti non sœui, atq; inhumani extiterimus: & ante omnia illud animo infideât, quod dixit Vespasianus, *Neminem suum successorem occidere*. Præterea q̃ idem dixit, ac fecit, imitemur: nā monentibus amicis, Metium Pomposianum ei cauendū esse, quod vulgo crederetur habere genesim imperatoriam, in super consulem fecit, sperans fore, vt beneficij accepti memor esset. u Atq; equidem non dubito, quin inrer homines pleriq; ingrattissimi inueniantur, sed in rerū vniuersitate nemo vnquam mihi persuadebit, non esse longe maiorem eorum numerum, qui beneficium agnoscunt, quā eorum, qui beneficij memoriam aspernantur, nisi recens iniuria antiquum beneficium deleuerit. Nam quemadmodum parum veneni magis obest, quā multa poculo adpersa dulcedo proficit: sic quicunq; propter collatū aliquod beneficium, famā alicuius liberi⁹ minuire, & honorē ipsius lædere se posse, credit: is pfecto non bene suas rationes subduxit, neq; mirandum esset, si viam hanc pergens inanem opinionē se suscepisse, deprehenderet. Hoc in super addo, quicunq; ex sua clementia fructū capere vberiorē cupit, hāc ipsi exercendā esse, nō quasi timore adducatur; quo casu intellecta non pficeret, sed vt spōte, ac virtutis cupiditate clementer agere videatur. Proinde runc gratis animis clemētia excipitur, cum principē felicissime regnantē nullius rei p̃sens, aut lōginqua necessitas ad consiliū illud capiendum adigere, atq; exhorrari videtur. Et de his satis dictum sit.

FINIS LIBRI DECIMI QVINTI.

55702

